

Автор номер едно на "Ню Йорк Таймс"

ФИЛИПА ГРЕГЪРИ

ПРОКЛЯТИЕТО
НА КРАЛЯ

ФИЛИПА ГРЕГЪРИ

ПРОКЛЯТИЕТО НА КРАЛЯ

Превод: Деница Райкова

chitanka.info

Родена в Кения през 1954 г., Филипа Грегъри завършва история, защитава докторат по литература на XVIII век в Единбургския университет, работи като журналист и продуцент за Би Би Си. Първият ѝ роман незабавно става световен бестселър и тя се посвещава изцяло на писателската си дейност. След успеха на поредицата бестселъри от епохата на Тюдорите и екранизацията на „Другата Болейн“ е наречена „кralица на историческия роман“.

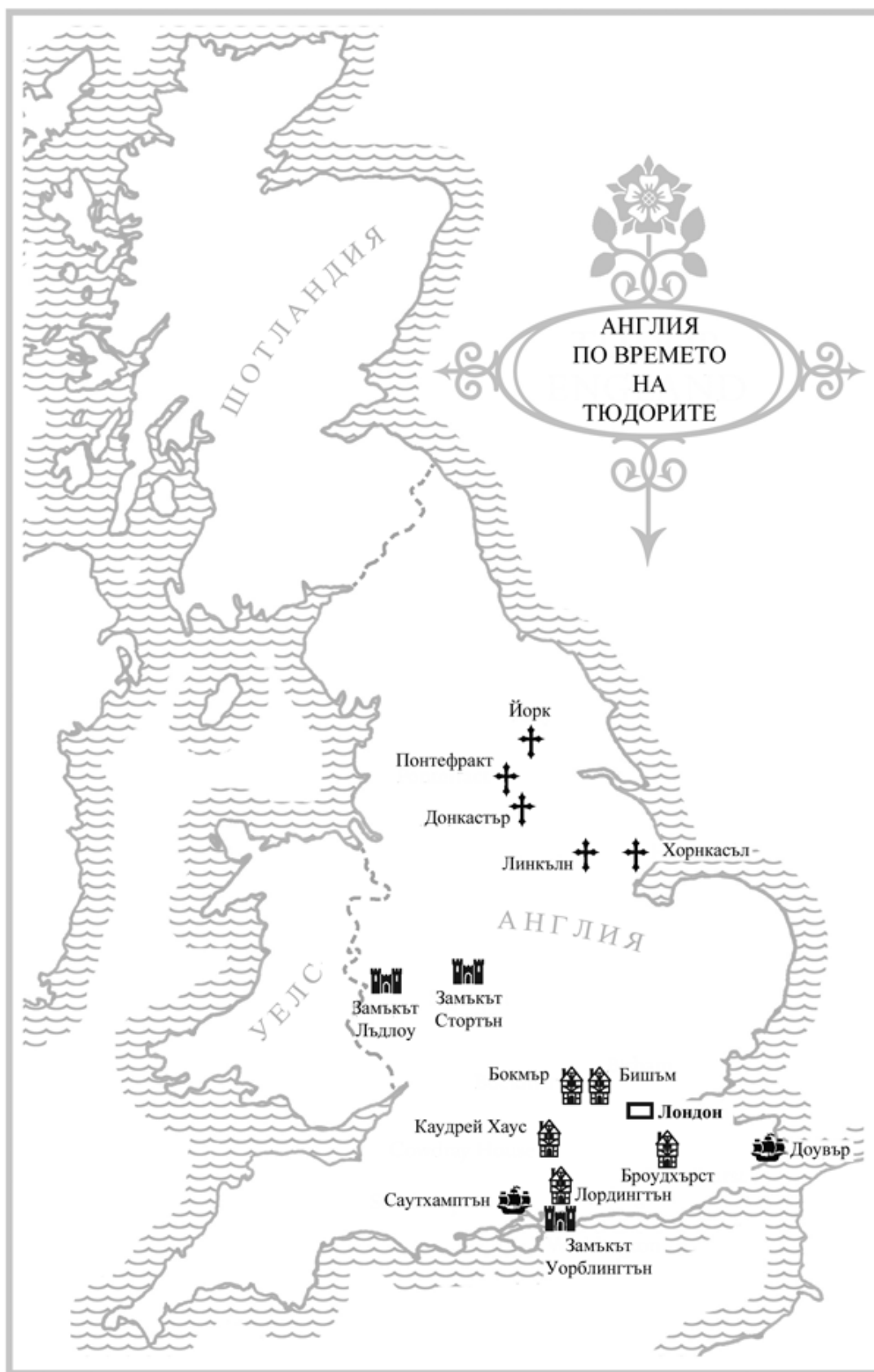
Това е историята на един крал, роден за величие, но опозорил името си с кървави престъпления и безчестие.

И историята на една жена, родена за величие, но осъдена да оцелява мъчително в сенките зад престола на Тюдорите.

Маргарет Поул, родена като една от престолонаследниците на Плантагенетите, през целия си живот трябва да крие името си и принадлежността си към една велика династия. Още съвсем млад, брат ѝ е обезглавен на Тауър Хил. Маргарет вижда как нейни роднини, близки и единомишленици един след друг извървяват пътя към ешафода.

Трудно е да запазиш своя живот и живота на близките си в един кралски двор, изпълнен със страх и коварство, под мнителния поглед на крал, затъващ в безумно самолюбие и мания за преследване. Вярна придворна дама на Катерина Арагонска, вярна привърженица на католическата църква, Маргарет се лута между стария и новия свят, укривайки спомена за проклятието, което една скърбяща майка отправя към Тюдорите — проклятие, което започва да се сбъдва...

На Антъни

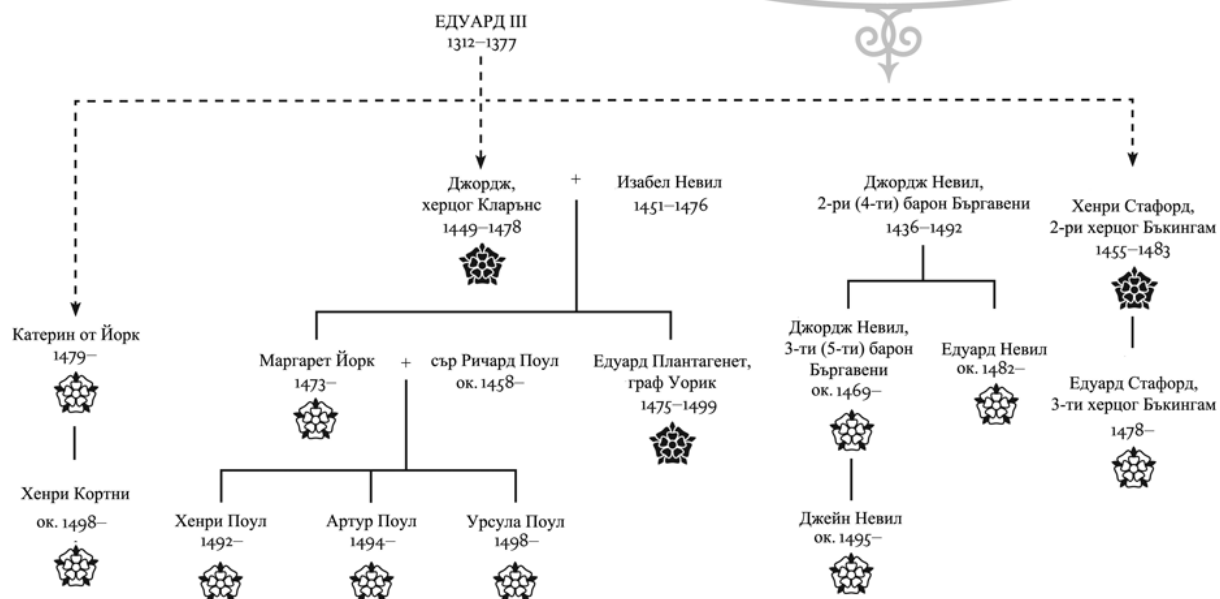

Наследници на Плантагенетите

Екзекутирани наследници на Плантагенетите

ДИНАСТИЯТА ПЛАНТАГЕНЕТ

към 29-ти ноември 1499 г.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН

29 НОЕМВРИ 1499 Г.

В момента на събуждането съм невинна, съвестта ми е чиста от всякакво прегрешение. В онзи първи замаян миг, докато очите ми се отварят, нямам мисли; аз съм само младо тяло с гладка кожа и стегнати мускули, жена на двайсет и шест години, бавно, радостно събуждаща се за живот. Нямам усещане за безсмъртната си душа, нямам усещане за грях или вина. Аз съм толкова приятно, лениво сънлива, че едва зная коя съм.

Бавно отварям очи и разбирам по светлината, която влиза през капациите на прозорците, че е късно сутринта. Докато се протягам, лениво и блажено, като събуждаща се котка, си спомням, че бях изтощена, когато заспах, а сега се чувствам отпочинала и добре. А после, изведнъж, в един миг, сякаш действителността внезапно се е стоварила върху главата ми като скрепени с лъскави печати разобличителни присъди от висока лавица, си спомням, че не съм добре, че нищо не е добре, че това е утринта, която се надявах никога да не настъпи; защото тази сутрин не мога да отрека своето смъртоносно име: аз съм наследницата с кралска кръв, а брат ми — виновен, както съм виновна и аз — е мъртъв.

Съпругът ми, седнал отстрани на леглото ми, е напълно облечен. Червеният кадифен жакет му го прави да изглежда едър, широкоплещест, златната верига, знак на службата му като шамбелан на Уелския принц, виси напърно на широките му гърди. Бавно осъзнавам, че ме е чакал да се събудя, със сбърчено от тревога лице.

— Маргарет?

— Не казвай нищо — казвам троснато като дете, сякаш възпирането на думите ще отложи фактите, извърщам се от него и заравям лице във възглавницата.

— Трябва да бъдеш смела — казва той отчаяно. Потупва ме по рамото, сякаш съм малка, болна хрътка. — Трябва да бъдеш смела.

Не се осмелявам да го отхвърля. Той е мой съпруг, не смея да го оскърбя. Той е единственото ми убежище. Аз съм заровена в него, името ми — скрито в неговото. Титлата ми е отнета така категорично, както отсичат главата от тялото на ешафода и я захвърлят в кошница.

Моето име е най-опасното в Англия: Плантагенет, и някога го носех гордо, като корона. Някога бях Маргарет Плантагенет Йоркска, племенница на двама крале, братята Едуард IV и Ричард III, а третият брат беше моят баща, Джордж, херцог Кларънс. Майка ми беше най-състоятелната жена в Англия и дъщеря на толкова изтъкнат човек, че го наричаха „Създател на крале“. Брат ми Теди беше посочен от нашия чичо, крал Ричард, за наследник на престола на Англия, и ние двамата — Теди и аз — се ползвахме с обичта и верността на половината кралство. Ние бяхме благородните сираци Уорик, спасени от съдбата, изтръгнати от вещерската хватка на бялата кралица, отгледани в кралската детска стая в замък Мидълхам от самата кралица Ан, и нищо, нищо на света не беше твърде добро или твърде скъпо, или твърде рядко и недостъпно за нас.

Но когато крал Ричард загина, ние за една нощ се превърнахме от престолонаследници в претенденти, оцелели от старата кралска фамилия, докато на трона се възкачи узурпатор. Какво да се прави с принцесите на Йорк? Какво да се прави с наследниците на Уорик? Тюдорите, майка и син, имаха готов отговор. Всички щяхме да бъдем омъжени за незначителни мъже, венчани за сенки, скрити в брака. Така че сега съм в безопасност, постоянно принизявана, докато станах достатъчно незначителна, за да се скрия под името на беден рицар в малко имение в средна Англия, където земята е евтина и няма никой, който би потеглил в битка заради обещанието на усмивката ми, ако отекне бойният вик: „За Уорик!“

Аз съм лейди Поул. Не принцеса, не и херцогиня, нито дори графиня, а просто съпруга на скромен рицар, натикана в забвение като бродерия с емблема, забравена в някоя ракла. Аз съм Маргарет Поул, младата бременна съпруга на сър Ричард Поул, и вече съм го дарила с три деца, две от тях — момчета. Единият е Хенри, блюдолизнически кръстен на новия крал, Хенри VII, а другият е Артур, подкупващо кръстен на сина му, принц Артур, имам и дъщеря, Урсула. Позволиха ми да кръстя само едно незначително момиче, както пожелаея, затова я нарекох на светица, която избрала смъртта, вместо да се омъжи за

непознат и да бъде принудена да приеме името му. Съмнявам се, че някой е забелязал този мой дребен бунт; определено се надявам той да е останал незабелязан.

Но брат ми не можеше да бъде прекръстен чрез брак. За която и жена да се оженеше, от колкото и низш произход да беше тя, нямаше как тя да промени името му, както съпругът ми промени моето. Той все така щеше да носи титлата граф на Уорик, все така щеше да отговаря на името Едуард Плантагенет, все така щеше да бъде истинският наследник на трона на Англия. Когато издигнеха знамето му (а някой, рано или късно, със сигурност щеше да го стори), половин Англия щеше да откликне само заради незабравимия бял бродиран символ, трептящ на флага, за бялата роза. Така го наричат: „Бялата роза“.

Затова, понеже не можеха да му отнемат името, те му отнеха богатството и земите. После му отнеха свободата, натиквайки го като забравено знаме сред други безполезни вещи в Тауър, сред предатели, длъжници и глупци. Но макар да нямаше слуги, макар да нямаше и земи, замък и дори образование, въпреки всичко брат ми имаше името си, моето име. Въпреки всичко, Теди имаше титлата си, титлата на моя дядо. Все още беше граф Уорик, Бялата роза, наследник на престола на Плантагенетите, жив постоянен укор към Тюдорите, които завзеха този престол и сега го наричат свой. Те го затвориха в мрака, когато беше малко единайсетгодишно момче, и не го изведоха, докато не стана мъж на двайсет и четири години. Не беше усещал трева под краката си от тринайсет години. После той излезе от Тауър, може би наслаждавайки се на мириса на дъжда по мократа земя, може би заслушан в писъците на чайките над реката, може би чувайки отвъд високите стени на Тауър виковете и смеха на свободни мъже, свободни англичани, негови поданици. С по един страж от двете му страни, той прекоси подвижния мост и се изкачи до Тауър Хил, коленичи пред дървника и положи глава, сякаш заслужаваше да умре, сякаш бе готов на драго сърце да умре; и те го обезглавиха.

Това се случи вчера. Едва вчера. Валя цял ден. Имаше ужасна буря, сякаш небето се гневеше срещу жестокостта, дъждът се лееше като порой скръбни сълзи, затова, когато ми съобщиха, докато стоях до братовчедка си, кралицата, в красиво обзаведените ѝ покои, ние затворихме капациите срещу тъмнината, сякаш не искахме да виждаме

дъжда на Тауър Хил, който отмиваше кръвта в канавката, кръвта на брат ми, моята кръв, кралската кръв.

— Опитай се да бъдеш смела — промърморва отново съпругът ми. — Мисли за бебето. Опитай се да не се страхуваш.

— Не се страхувам — извивам глава и говоря през рамо. — Не е нужно да се опитвам да бъда смела. Нямам от какво да се боя. Знам, че с теб съм в безопасност.

Той се колебава. Не иска да ми напомня, че може би наистина все още имам нещо, от което да се боя. Може би дори неговото ниско положение не е достатъчно скромно, за да ме опази.

— Искам да кажа, опитай се да не показваш скръбта си...

— Защо не? — Думите ми прозвучават като детински хленч. — Защо не бива да го правя? Защо да не скърбя? Брат ми, единственият ми брат, е мъртъв! Обезглавен като предател, а беше невинен като дете. Защо да не скърбя?

— Защото няма да им хареса — казва той протичко.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЗИМАТА-ПРОЛЕТТА НА 1500 Г.

Кралицата лично слиза по величественото стълбище от покоите си в двореца да се сбогува, когато напускаме Уестминстър след празненството за Коледа, макар че кралят все още не излиза от стаята си. Майка му казва на всички, че той е добре, просто има лека треска, той е силен и здрав и прекарва в отдах студените зимни дни край горящия огън; но никой не ѝ вярва. Всички знаят, че се е поболял от угризения заради убийството на брат ми и смъртта на претендента, който беше заклеен като предател, обвинен в участие в същия въображаем заговор. Отбелязвам за себе си със суха ирония, че кралицата и аз, и двете изгубили братята си, изпълняваме задълженията си с побелели лица и мълчаливо стиснати устни, докато мъжът, който нареди смъртта им, се оттегля в леглото си, замаян от вина. Но Елизабет и аз сме привикнали към загубата, ние сме Плантагенети — храним се с измяна и сърдечна мъка. Хенри Тюдор наскоро се е сдобил с кралска титла и винаги някой е водил битките му вместо него.

— Късмет — казва кратко Елизабет. Прави малък жест към издутината на корема ми. — Сигурна ли си, че не искаш да останеш? Можеш да се оттеглиш в очакване на раждането тук. Ще бъдеш добре обслужвана, а аз ще те посещавам. Размисли и остани, Маргарет.

Поклащам глава. Не мога да ѝ кажа, че ми е втръснало от Лондон и че ми призлява от двора, и ми е дотегнало управлението на съпруга ѝ и неговата нетърпяща възражения майка.

— Много добре — казва тя, разбирайки всичко това. — А ще отидеш ли в Лъдлоу веднага след като се възстановиш? Ще се присъединиш ли към тях там?

Тя предпочита да бъда в Лъдлоу с нейното момче, Артур. Съпругът ми е негов настойник в онзи далечен замък, и за нея е утешително да знае, че и аз съм там.

— Ще отида колкото мога по-скоро — обещавам ѝ. — Но нали знаеш, че сър Ричард ще запази момчето ти живо и здраво, независимо дали съм там или не. Грижи се за принца, като че ли е от чисто злато.

Съпругът ми е добър човек, не го отричам. Нейна светлост майката на краля направи добър избор за мен, когато уреди брака ми. На нея ѝ трябваше просто мъж, който да ме държи далече от хорските погледи; но се случи така, че избра човек, който ме обича и държи на мен у дома. И сключи добра сделка. Тя плати на съпруга ми най-малката възможна зестра в сватбения ни ден; дори сега почти ми идва да се изсмея, като си помисля какво му дадох, за да се ожени за мен: две имения, две нищожни имения, и един малък, порутен замък! Можеше да настоява за много повече; но той винаги е служил на Тюдорите само за тяхната благодарност, подтичваше зад тях, за да им напомни, че е на тяхна страна, следваше знамето им, накъдето и да го отведе, без да пресмята какво ще му струва това или да задава въпроси.

Отрано в живота си той се доверяваше на лейди Маргарет Боуфорт, негова сродница. Тя го убеди, както убеди толкова много хора, че ще бъде победоносна съюзница, но опасен враг. Като млад той възложил надеждите си на изключително силното ѝ семейно чувство и станал неин довереник. Тя го заклела да служи на каузата на сина ѝ, и той, и всички нейни съюзници рискували живота си, за да поставят сина ѝ на трона и да я назоват с титлата, която тя измисли за себе си: „Нейна светлост майката на краля“. И все пак дори сега, дори в безспорния си триумф, тя се вкопчва в братовчедите, ужасена от ненадеждни приятели и бъдещи страх непознати.

Поглеждам братовчедка си, кралицата. Толкова сме различни от Тюдорите. Омъжиха я за сина на нейна светлост, краля, Хенри, и едва след като подлагаха на проверка плодовитостта и лоялността ѝ в продължение на близо две години, сякаш беше кучка за разплод, която вземат при одобрение, я короноваха като кралица — макар че тя беше принцеса по рождение, а той бе роден много далеч от трона. Мен омъжиха за далечния братовчед на нейна светлост сър Ричард. Поискаха и двете да се отречем от потеклото си, детството си, миналото си, да приемем тяхното име и да положим клетва за вярност, и ние го сторихме. Но дори при това положение се съмнявам, че някога ще ни имат доверие.

Елизабет, братовчедка ми, хвърля поглед към мястото, където младият принц Артур, нейният син, чака да доведат коня му от конюшните.

— Искан ми се и тримата да останете.

— Той трябва да бъде във владенията си — напомням ѝ. — Той е Уелски принц, трябва да бъде близо до Уелс.

— Аз само...

— В страната цари мир. Скоро кралят и кралицата на Испания ще ни изпратят дъщеря си. Ще се върнем, преди да се усетиш, готови за сватбата на Артур. — Не добавям, че те приеха да изпратят младата инфанта едва сега, когато брат ми е мъртъв. Той умря, за да не съществува съпернически наследник; килимът, по който инфантата ще стигне до олтара, ще бъде червен като неговата кръв. А аз ще трябва да стъпвам по него, в процесията на Тюдорите, и да се усмихвам.

— Имаше проклятие — казва тя внезапно, идва по-близо до мен и допира уста до ухото ми, така че мога да почувствам топлината на дъха ѝ по бузата си. — Маргарет, трябва да ти кажа. Имаше проклятие — тя слага длан в моята и чувствам как ръката ѝ трепери.

— Какво проклятие?

— Че който е отвякъл братята ми от Тауър, който е убил моите братя, ще умре заради това.

Ужасена, се дръпвам назад, за да мога да видя бялото ѝ лице:

— Чие е това проклятие? Кой е казал такова нещо?

Сянката на вина, която прекосява лицето ѝ, ми подсказва веднага отговора. Сигурно е била майка ѝ, вещицата Елизабет. Не се съмнявам, че това смъртоносно проклятие е дело на онази смъртно опасна жена.

— Какво точно каза тя?

Тя плъзва длан по ръката ми и ме придърпва в градината до конюшната, през сводестия вход, така че оставаме сами в ограденото пространство, дървото с опаднали листа простира клони над главите ни.

— Аз също го изрекох — признава тя. — Проклятието беше колкото нейно, толкова и мое. Произнесох го заедно с майка ми. Бях само момиче, но трябваше да бъда по-благоразумна... но го изрекох заедно с нея. Заговорихме на реката, на богинята... нали знаеш!... Богинята, която основала нашия род. Казахме: „Нашето момче ни бе отнето, когато още не беше мъж, още не беше крал — макар да беше роден да бъде и двете. Затова погуби сина на неговия убиец, докато е

още само момче, преди да стане мъж, преди да поеме владенията си. А сетне погуби и неговия внук и когато го погубиш, по смъртта му ще разберем, че това е дело на нашето проклятие и е възмездие за загубата на нашия син.“

Потрепервам и се загръщам с пелерината за езда, сякаш осветената от слънцето градина внезапно е станала влажна и студена от потвърждаващата въздишка на реката.

— Казала си това?

Тя кимва, с тъмни и изпълнени със страх очи.

— Е, крал Ричард умря, а синът му умря преди него — потвърждавам дръзко. — Един мъж и неговият син. Братята ти изчезнаха, докато бяха под неговите грижи. Ако е бил виновен и проклятието е подействало, тогава може би всичко е приключено, и с рода му е свършено.

Тя свива рамене. Никой, който познаваше Ричард, никога не би помислил дори за миг, че той е убил племенниците си. Това е нелепо предположение. Той посвети живота си на своя брат, беше готов да пожертва живота си за своите племенници. Мразеше майка им и завзе престола, но никога не би сторил зло на момчетата. Дори Тюдорите не смеят да отправят нещо повече от намек за такова престъпление; дори те не са достатъчно безсрамни, за да обвинят един мъртвец в престъпление, каквото никога не би извършил.

— Ако е дело на този крал... — гласът ми не е много по-силен от шепот. Държа я толкова плътно до себе си, че все едно се прегръщаме; наметалото ми около раменете ѝ, ръката ѝ е в моята. Почти не смея да говоря в този двор от шпиони. — Ако братята ти са убити по негова заповед...

— Или на майка му — добавя тя много ниско. — Съпругът ѝ държеше ключовете от Тауър, братята ми бяха пречка между сина ѝ и трона...

Потръпваме, стиснали се за ръце толкова здраво, сякаш нейна светлост може да се промъкне зад нас и да ни чуе. И двете сме ужасени от влиянието на Маргарет Боуфорт, майка на Хенри Тюдор.

— Наред е, всичко е наред — казвам, като се опитвам да обуздая страха си, опитвам се да отрека треперенето на ръцете ни. — Но, Елизабет, ако именно те са убили брат ти, тогава вашето проклятие ще падне върху сина ѝ, собствения ти съпруг, а също и върху неговия син.

— Знам, знам — простенва тя тихо. — Именно от това се страхувам, откакто си го помислих за първи път. Ами ако внукът на убиеца е *моят* син: принц Артур? Моето момче? Ами ако съм проклела собственото си момче?

— Ами ако проклятието сложи край на рода? — прошепвам. — Ами ако няма момчета от рода на Тюдорите, и накрая не остане нищо освен безплодни момичета?

Стоим съвсем неподвижни, като замразени в зимната градина. В дървото над главите ни една червеношийка изпява звънка нота, своя предупредителен зов, а после отлита.

— Пази го! — изрича тя внезапно разпалено. — Пази Артур на сигурно място в Лъдлоу, Маргарет!

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ПРОЛЕТТА НА 1500 Г.

Започвам едномесечното си уединение преди раждането в Стортън и съпругът ми ме оставя, за да придружи принца до Уелс, до замъка му в Лъдлоу. Стоя пред голямата врата на порутената ни стара къща, за да им помахам за сбогом. Принц Артур коленичи за благословията ми и аз полагам ръка върху главата му, а после го целувам по двете бузи, когато той се изправя. Той е на тринайсет години, вече по-висок от мен, момче, наследило изцяло приятната външност на Йорк и обаянието на Йорк. У него няма почти нищо от Тюдорите, освен медният цвят на косата и от време на време по някой непредсказуем пристъп на безпокойство; всички от рода на Тюдорите лесно се поддават на страха. Обгръщам с ръце слабите му момчешки рамене и го прегръщам плътно.

— Дръжте се добре — нареждам му. — И внимавайте, когато участвате в двубои и яздите. Обещах на майка ви, че няма да ви се случи нищо лошо. Погрижете се да бъде така.

Той извърта нагоре очи, както прави всяко момче, когато около него се суети жена, но свежда покорно глава, а после се обръща и се мята със скок на коня си, като хваща юздите и го кара да скача със свити крака и да танцува.

— И недейте да се перчите — нареждам. — А ако завали дъжд, влезте някъде на завет.

— Да, да, ще го направим — казва съпругът ми. Свежда лице и ми се усмихва мило. — Ще го пазя, знаеш това. Ти се грижи за себе си, ти си тази, която има важна работа този месец. И ми прати новината в мига, когато се роди детето.

Слагам едната си ръка върху големия си корем, чувствайки как бебето се размърдва, и им помахвам. Гледам ги как потеглят на юг, надолу, по червения глинест път към Кидърминстър. Земята е здраво замръзнала; ще пътуват бързо по тесните изровени коловози, които се вият между подобните на крпки заскрежени, ръждивочервени нивя.

Знамената на принца се движат пред него, въоръжените му стражи носят ярките си ливреи. Той язди редом до съпруга ми, мъжете от свитата му са около тях в стегната защитна формация. Зад тях идват товарните животни, които носят личните съкровища на принца, сребърните му съдове, златните му прибори, скъпите му седла, неговите емайлирани и гравирани доспехи, дори килимите и бельото му. Той носи цяло състояние в съкровища, където и да отиде; той е принц на Англия с кръвта на Тюдорите, обслужват го като император. Тюдорите изтъкват кралския си сан с атрибутите на богатството, сякаш се надяват, че изпълнението на ролята им ще я направи реална.

Около момчето, около мулетата, които носят неговото съкровище, язди стражата на Тюдорите, новата стража, събрана от баща му, кралските телохранители в ливреите си в зелено и бяло. Когато ние, Плантагенетите, бяхме кралската фамилия, яздехме през главните и обиколните пътища на Англия с приятели и придворни, невъоръжени, гологлави; никога нямаше нужда от стража, никога не се бояхме от хората. Тюдорите винаги са нащрек за скрито нападение. Те пристигнаха с армия от нашественици, следвани от мор, и дори сега, близо петнайсет години след победата си, все още се държат като нашественици, неуверени в безопасността си, съмняващи се, че са добре дошли.

Стоя, вдигнала ръка за сбогуване, докато един завой на пътя ги скрива от мен, а после влизам вътре, загръщайки се с финия си вълнен шал. Ще отида в детската стая, за да видя децата си, преди да бъде поднесена вечерята за цялото домакинство, а след вечеря ще вдигна чаша за управителите на дома и земите си, ще им заръчам да поддържат всичко в добър ред по време на отсъствието ми, и ще се оттегля в стаята си с почетните си дами, акушерките си и бавачките. Там, през четирите дълги седмици на уединението си преди раждането, трябва да чакам нашето ново бебе.

* * *

Не се страхувам от болката, затова и не изпитвам ужас от раждането. Това е четвъртото ми раждане и поне знам какво да очаквам. Но и не го очаквам с нетърпение. Никое от децата ми не ми

носи радостта, която виждам у други майки. Моите момчета не ме изпълват с ожесточена амбиция, не мога да се моля да се издигнат в света — би било лудост да искам да привлекат погледа на краля, защото какво би видял той, ако не още едно момче от рода на Плантагенетите? Съперник за престола? Заплаха? Дъщеря ми не ми вдъхва удовлетворението да виждам в нея една малка разцъфваща жена: мое копие, още една принцеса на Плантагенетите. Как бих могла да си я представя по друг начин, освен обречена, ако блесне в двора? Успях да премина благополучно през тези години, защото бях почти невидима: как мога да обличам една девойка, и да я изтъквам, и да се надявам хората да ѝ се възхищават? Единственото, което искам за нея, е удобна безличност. За да бъде любяща майка, една жена трябва да бъде обзета от оптимизъм, изпълнена с надежда за децата си, да планира сигурното им бъдеще, да крои големи планове. Но аз съм от династията Йорк; знам по-добре от когото и да било, че това е несигурен, опасен свят, и най-доброто, което мога да направя за децата си, е да подготвя план те да оцелеят в сенките — по рождение те би трябвало да са сред най-великите актьори, но аз трябва да се надявам винаги да бъдат или зад кулисите, или анонимни в тълпата.

Бебето идва по-рано, седмица преди времето, когато го очаквах, и е красиво и силно, със смешно кичурче кафява коса по средата на главата като гребен на петел. Той суче с наслада млякото на дойката и тя го кърми постоянно. Изпращам добрата вест на баща му и в отговор получавам поздравленията му и гривна от уелско злато. Той казва, че ще се прибере у дома за кръщенето и че трябва да наречем момчето Реджиналд — което означава „съветник“ — като деликатен намек към краля и майка му, че това момче ще бъде възпитано да стане съветник и смирен слуга на техния род. За мен не е изненада, че съпругът ми иска самото име на бебето да показва готовността ни да им служим. Когато завоюваха страната, те завоюваха и нас. Бъдещето ни зависи от тяхното благоволение. Сега Тюдорите притежават всичко в Англия, може би винаги ще го владеят.

Понякога дойката ми го дава, аз го люлея и се възхищавам на извивката на затворените му клепачи и дългите мигли, които се допират до бузата му. Напомня ми за брат ми, когато беше бебе. Спомням си много добре пълничкото му лице на едва прохождащо дете, и тревожните му тъмни очи, когато беше момче. Почти не го

виждах като млад мъж. Не мога да си представя затворника, вървящ през дъжда към ешафода на Тауър Хил. Притискам новото си бебе до сърцето си и си мисля, че животът е крехък; навярно е по-безопасно изобщо да не обичаш никого.

Съпругът ми се прибира у дома, както е обещал — той винаги изпълнява обещанията си — навреме за кръщенето, и веднага щом излизам от уединението си и се пречиствам в църква, се връщаме в Лъдлоу. За мен пътуването е дълго и тежко, пътувам отчасти в носилка и отчасти на кон, като яздя сутрин и си почивам следобед, но дори така пътуването ни отнема два дни и се радвам да видя високите стени на града, черните и кремави ивици на дървените летви и мазилката на къщите под дебелиите им сламени покриви, а зад тях, високи и тъмни, по-солидните стени на замъка.

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ГРАНИЦАТА С УЕЛС ПРОЛЕТТА НА 1500 Г.

Разтварят широко портите в знак на почит към мен, съпругата на шамбелана на Уелския принц, и Артур лично изтичва с големи скокове, като жребче, от главната порта, целият само дълги крака и вълнение, за да ми помогне да слеза от коня си и да ме попита как съм, и защо не съм довела новото бебе?

— Твърде студено е за него, той си е по-добре при дойката си у дома.

Прегръщам го и той коленичи, за да го благословя като съпруга на неговия настойник и братовчедка на майка му с кралска кръв, а когато се изправя, аз му правя нисък реверанс като на престолонаследник. Изпълняваме тези протоколни стъпки с лекота, без да мислим за тях. Той е отгледан да бъде крал, а аз бях възпитана като една от най-видните личности в един строго спазващ церемониите двор, където почти всички ми правеха реверанси, вървяха зад мен, изправяха се, щом влезех в някоя стая, или ми се покланяха на раздяла. Докато не дойдоха Тюдорите, докато не се омъжих, докато не се превърнах в незначителната лейди Поул.

Артур отстъпва назад да огледа лицето ми, колко забавно загрижено е това момче, тази година навършващо четиринайсет, но добросърдечно и грижовно като нежносърдечната си майка.

— Добре ли сте? — пита загрижено. — Всичко ли беше съвсем наред?

— Съвсем наред — казвам му твърдо. — Съвсем непроменена съм.

Щом чува това, той се усмихва широко. Това момче има любящото сърце на майка си; той ще бъде състрадателен крал, а Бог знае, че именно от това има нужда Англия, за да излекува раните от трийсет дълги години на битки.

Съпругът ми влиза развълнувано от конюшните, и двамата с Артур бързо ме въвеждат в голямата зала, където придворните ми се

покланят и аз вървя през стотиците мъже от домакинството ни към почетното си място между съпруга си и Уелския принц на високата маса.

* * *

По-късно същата вечер отивам в спалнята на Артур, за да го чуя как казва молитвите си. Неговият свещеник е там, коленичил на молитвения стол до него, заслушан във внимателното рецитиране на латински на кратката молитва за деня и молитвата за нощта. Прочита пасаж от един от псалмите, а Артур свежда глава да се помоли за безопасността на баща си и майка си, кралят и кралицата на Англия. „И за нейна светлост майката на краля, графинята на Ричмънд“, добавя той, като рецитира титлата ѝ, така че Бог да не забрави колко високо се е издигнала, и колко достойна е за вниманието Му. Свеждам глава, когато той изрича: „Амин“, а после свещеникът си събира нещата и Артур скача в голямото си легло.

— Лейди Маргарет, знаете ли дали ще се женя тази година?

— Никой не ми е съобщил дата — казвам. Сядам отстрани на леглото му и поглеждам светлото му, будно лице, мекия пух по горната му устна, който той обича да милва, сякаш това ще го насърчи да порасте. — Но сега не може да има възражение срещу женитбата.

Изведнъж той протяга ръка да докосне моята. Знае, че монарсите на Испания се заклеха да изпратят дъщеря си за негова невеста едва когато се уверят, че няма съперници за наследяването на трона на Англия. Имаха предвид не само брат ми Едуард, но и претендента, който се представяше под името на брата на кралицата, Ричард Йоркски. Твърдо решен годежът да се състои, кралят устрои клопка и на двамата млади мъже заедно, сякаш бяха равноправни наследници, сякаш бяха еднакво виновни, и нареди и двамата да бъдат убити. Претендентът се представяше с изключително опасно име, вдигна оръжие срещу Хенри, и загина заради това. Брат ми се отрече от собственото си име, никога не надигна глас, камо ли да се вдигне на бунт и да събере войска, и въпреки това умря. Трябва да се опитам да не съсипвам собствения си живот с горчивина. Трябва да скътам негодуванието като забравен герб. Трябва да забравя, че съм сестра,

трябва да забравя единственото момче, което някога съм обичала истински: моят брат, Бялата роза.

— Знаете, че никога не бих поискал това — казва Артур, с много нисък глас. — Смъртта му. Не съм молил за нея.

— Знам, че не сте — казвам. — Това няма нищо общо с вас или мен. Не зависеше от нас. Никой от нас не би могъл да направи нищо.

— Но аз все пак направих едно нещо — казва той, със свенлив, кос поглед към мен. — Нямахме никаква полза, но все пак помолих баща си за милост.

— Това е било мило от ваша страна — казвам. Не му разказвам, че паднах на колене пред краля, със свалена диадема, с разпуснатата коса, сълзите ми капеха по пода, склучила ръце под тока на ботуша му, докато не ме повдигнаха и ме отнесоха, а съпругът ми ме помоли да не говоря отново, от страх да не напомня на краля, че някога носех името Плантагенет, и че сега имам синове с опасна кралска кръв. — Нищо не можеше да се направи. Сигурна съм, че негова светлост, вашият баща, е направил само каквото е смятал за правилно.

— Можете ли... — той се поколебава. — Можете ли да му простите?

Той не може дори да ме погледне, докато задава този въпрос, погледът му е забит в склучените ни ръце. Леко завърта новия пръстен, който нося на пръста си — траурен пръстен с буквата „У“ за Уорик, моя брат.

Покривам ръката му със своята.

— Няма нищо за прощаване — казвам твърдо. — Това не беше акт, извършен в пристъп на гняв, или отмъстителен акт, от вашия баща срещу моя брат. Беше нещо, което той смяташе, че трябва да направи, за да подсигури трона си. Не го направи с желание. Не можеше да бъде разколебан от молба. Сметна, че монарсите на Испания няма да изпратят инфантата, ако брат ми е жив. Прецени, че обикновените хора в Англия винаги биха се надигнали за някой, който носи името Плантагенет. Баща ви е грижлив човек, предпазлив човек; сигурно е преценил шансовете почти като писар, който съставя отчет в някоя от онези нови счетоводни книги с печалбите от едната страна и загубите от другата. Така мисли баща ви. Така трябва да мислят кралете в днешно време. Вече не става въпрос за чест и вяност. А за

пресметливост. Моя загуба е това, че брат ми беше преценен като опасност, и баща ви се погрижи да го зачеркне от книгата.

— Но той не представляваше опасност! — възкликва Артур. — И съвсем честно казано...

— Той никога не е представлявал опасност; става дума за името му. Името му беше опасността.

— Но нали то е и ваше име?

— О, не. Моето име е Маргарет Поул — казвам сухо. — Знаете това. И се опитвам да забравя, че съм родена с друго.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1501 Г.

Годеницата на Артур ще дойде в Англия едва когато навърши петнайсет. В края на лятото потегляме за Лондон и Артур, майка му и аз имаме два месеца да поръчваме дрехи и да възложим на шивачи, бижутери, майстори на ръкавици, шапкари и шивачки да подготвят гардероб с дрехи за младия принц и красиви одежди за сватбения му ден.

Той е нервен. Писал ѝ е редовно, надутото звучащи писма на латински, единственият общ език между двамата. Братовчедка ми, кралицата, настояваше годеницата му да изучава английски и френски.

— Варварско е да се омъжиш за непознат, и дори да не можете да разговаряте — промърморва ми тя, докато бродираме новите ризи на Артур в стаята ѝ. — С посланик ли ще седат на закуска, за да им превежда?

Усмивам се в отговор. Рядко се намира жена, която може да говори свободно с любящ съпруг, и ние и двете знаем това.

— Тя ще се научи — казвам. — Ще трябва да усвои порядките ни.

— Кралят ще потегли надолу до южното крайбрежие да я посрещне — казва Елизабет. — Помолих го да изчака и да я поздрави тук в Лондон, но той казва, че ще вземе Артур със себе си и ще потегли на кон като странстващ рицар, за да я изненада.

— Знаеш ли, не мисля, че испанците обичат изненадите — отбелязвам. Всички знаят, че те са изключително привързан към формалностите народ; инфантата живее почти в отшелническо уединение, в някогашния харем на двореца Алхамбра.

— Тя е обещана, обещана е от дванайсет години, и сега пристига тук — казва Елизабет сухо. — Няма особено значение какво харесва и какво не харесва. Нито за краля, а сега навярно дори не и за майка ѝ и баща ѝ.

— Бедното дете — казвам. — Но тя не би могла да има по-красив или добросърдечен жених от Артур.

— Той е добър млад мъж, нали? — Лицето на майка му се стопля, когато ме чува да го хваля. — И пак е пораснал. С какво го храните? Вече е по-висок от мен. Мисля, че ще бъде висок като баща ми.

Тя изрича думите едва-едва, сякаш е измяна да назовава по име баща си, крал Едуард.

— Ще бъде висок като крал Хенри — поправям я. — А ако е рекъл Господ, съпругата му ще стане също такава добра кралица, каквата си ти.

Елизабет ми отправя една от мимолетните си усмивки.

— Може би да. Може би ще станем приятелки. Мисля, че тя може би прилича малко на мен. Била е отгледана да бъде кралица, точно като мен. И има решителна и смела майка, точно каквата беше моята.

* * *

Чакаме в детската стая младоженецът и баща му да се приберат у дома от мисията си на странстващи рицари. Малкият принц Хари, на десет години, е развълнуван от приключението.

— Той ще отиде на кон да я отвлече ли?

— О, не — майка му придърпва най-малкото си дете, петгодишната Мери, на скута си. — Изобщо няма да стане така. Ще отидат там, където е отседнала, и ще помолят да ги пуснат да влязат. После ще поднесат почитанията си, и може би ще вечерят с нея, а после ще си тръгнат на другата сутрин.

— Аз щях да препусна и да я отвлека! — перчи се Хари, като вдига ръка, сякаш държи юзди и препуска в лек галоп из стаята върху въображаем кон. — Аз щях да отида и да се ожения за нея веднага. Доста се забави да дойде в Англия. Няма да толерирам отлагане.

— Да толерирате? — питам. — Що за дума е „толерирам“? Какво четете, за Бога?

— Той чете непрекъснато — казва майка му с обич. — Толкова обича учението. Чете романи и теология, и молитви, и житията на

светците. На френски, и на латински, и на английски. Започва да учи гръцки.

— И съм музикален — напомня ни Хари.

— Много талантлив — хваля го с усмивка.

— И яздя, големи коне, не само малки понита, и мога да се справям и с ловен ястреб. Имам си собствен ястреб, ястреб кокошкар на име Руби.

С майка му си разменяме печални усмивки над поклащащата се рижа глава.

— Вие несъмнено сте истински принц — казвам му.

— Би трябвало да дойда в Лъдлоу — казва ми той. — Би трябвало да дойда в Лъдлоу с вас и съпруга ви, и да усвоя делата по управляването на една страна.

— Ще бъдете изключително добре дошъл.

Хари спира за миг да лудува из стаята, идва да коленичи на столчето пред мен, и взема лицето ми в двете си ръце.

— Искам да бъда добър принц — казва той сериозно и искрено. — Наистина, това е, което искам. Каквато и работа да ми възложи баща ми. Независимо дали ще е да управлявам Ирландия или да командвам флота. Където и да поиска да ме изпрати. Вие едва ли знаете, лейди Маргарет, защото не сте Тюдор, но е призвание, божествено призвание, да си роден в кралското семейство. Да си роден с кралска кръв е предопределение. И когато моята годеница дойде в Англия, ще потегля на кон да я посрещна, и ще бъда маскиран, и когато ме види, тя ще възкликне: „О! Кое е онова красиво момче върху онзи много голям кон?“ А аз ще кажа: „Това съм аз!“ И всички ще извикат: „Ура!“

* * *

— Изобщо не мина много добре — мрачно казва Артур на майка си. Влиза в спалнята на кралицата, където тя се облича за вечеря. Държа диадемата ѝ, гледайки как придворната дама реши косата ѝ.

— Стигнахме там, но тя вече беше в леглото и изпрати вест, че не може да ни види. Татко не желаше да приеме отказ и се посъветва с лордовете, които бяха с нас. Те се съгласиха с него... — той свежда

поглед надолу, и двете виждаме негодуванието му. — Разбира се, че се съгласиха, кой би показал несъгласие? Затова потеглихме в проливния дъжд към двореца Догмърсфийлд и настояхме тя да ни приеме. Татко влезе в личните ѝ покои, мисля, че имаше кавга, и после тя излезе с разгневено изражение, и всички вечеряхме.

— Каква е тя? — питам в тишината, когато никой друг не казва нищо.

— Откъде да знам? — пита той нещастно. — Тя почти не разговаря с мен. От мен просто капеше вода по целия под. Баща ми ѝ нареди да танцува, и тя изпълни испански танц с три от дамите си. Носеше плътен воал върху диадемата си, затова почти не можах да видя лицето ѝ. Предполагам, че ни мрази, задето я накарахме да дойде на вечеря, след като беше отказала. Говореше латински, казахме нещо за времето и за плаването ѝ. Измъчвала я ужасна морска болест.

Почти се разсмивам на глас при вида на унилото му лице.

— Ах, малки принце, бъдете великодушен! — казвам и обвивам с ръка раменете му. — Още е рано. Тя ще започне да ви обича и да ви цени. Ще се възстанови от морската болест и ще се научи да говори английски.

Чувствам как се навежда към мен за утеха.

— Дали? Наистина ли мислите така? Наистина изглеждаше много ядосана.

— Така трябва. А вие ще бъдете мил с нея.

— Почитаемият ми баща е много очарован от нея — казва той на майка си, като че ли я предупреждава.

Тя се усмихва иронично и казва:

— Баща ви обича принцесите. Нищо не му харесва повече от жена с кралско потекло в негова власт.

* * *

Аз съм в кралската детска стая и играя с принцеса Мери, когато Хари пристига от урока си по езда. Моментално идва при мен, като избутва с лакът сестричката си настрана.

— Внимавайте с нейна светлост — напомням му. Мери се изкикотва; тя е здрава и силна малка красавица.

— Но къде е испанската принцеса? — пита настоятелно той. —
Защо не е тук?

— Защото е още на път — казвам, като подавам на принцеса Мери ярко оцветена топка. Тя я взема, внимателно я подхвърля нагоре и я улавя. — Принцеса Катерина трябва да направи пътуване през страната, за да могат хората да я видят, а после вие ще потеглите да я поздравите и да я придружите на влизане в Лондон. Новият ви костюм е готов, а също и новото ви седло.

— Надявам се да го направя както трябва — казва той сериозно. — Надявам се конят ми да се държи прилично, и да накарам майка си да се гордее.

Обгръщам раменете му с ръка.

— Ще го направиш — уверявам го. — Яздиш прекрасно, имаш осанка на принц, а майка ти винаги се гордее с теб.

Чувствам как той изправя малките си рамене. Представя си се в жакет от златен брокат, високо върху коня си.

— Наистина се гордее — казва със суетността на много обичано малко момче. — Аз не съм Уелският принц, аз съм само втори син, но тя се гордее с мен.

— Ами принцеса Мери? — закачам го. — Най-хубавата принцеса на света? Или голямата ви сестра, принцеса Маргарет?

— Те са просто момичета — казва той с братско презрение. — Кой го е грижа за тях?

* * *

Наблюдавам, за да се уверя, че новите рокли на кралицата са подобаващо напудрени, изчеткани и окачени в стаите на гардеробната, когато Елизабет влиза и затваря вратата зад себе си.

— Оставете ни — казва тя кратко на отговорничката за гардероба, и по това разбирам, че нещо никак не е наред, защото кралицата никога не е рязка с жените, които работят за нея.

— Какво има?

— Става дума за Едмънд, братовчедът Едмънд.

Коленете ми омекват при споменаването на името му. Елизабет ме бутва върху едно столче, после отива до прозореца и го разтваря,

така че хладният въздух влиза в стаята и главата ми се избистря. Едмънд е Плантагенет като нас. Той е син на леля ми, херцог на Съфолк, и се ползва с висшето благоволение на краля. Брат му беше изменник, повел бунтовници срещу краля в битката при Стоук, убит на бойното поле; но в пълен контраст с него Едмънд дьо ла Поул винаги е бил пламенно предан, най-довереният човек и приятел на краля от рода на Тюдорите. Той е украшение за двора, водач на участниците в турнирите, красив, храбър, блестящ херцог от рода на Плантагенетите, радостен знак за всички, че фамилията Йорк и Тюдор живеят редом, в едно любящо кралско семейство. Той е член на най-близкото кралско обкръжение, един Плантагенет, който служи на Тюдор, обърнал се на другата страна, както се обръща яка, знаме, което се развява в другата посока, нова роза в червено и бяло, пътепоказател за всички нас.

— Арестуван? — прошепвам най-големия си страх.

— Избягал — казва тя кратко.

— Къде? — питам, ужасена. — О, Господи. Къде е отишъл?

— При императора на Свещената Римска империя Максимилиан, за да събере армия срещу краля — тя се дави, сякаш думите са заседнали в гърлото ѝ, но трябва да ме попита: — Маргарет, кажи ми — нали не си знаела нищо за това?

Поклащам глава, вземам ръката ѝ, срещам погледа ѝ.

— Закълни се в това — настоява тя. — Закълни се.

— Нищо. Нито дума. Кълна се. Не ми се е доверил.

И двете мълчим, докато си мислим за онези, на които той обикновено се доверява: зетят на кралицата, Уилям Кортни, моят братовчед Томас Грей, братовчед на Уилям дьо ла Поул; моят втори братовчед Джордж Невил; нашият сродник Хенри Баучър. Ние сме една подробно описана в архивите, добре позната мрежа от братовчеди и сродници, здраво преплетени и обвързани чрез брачни и кръвни връзки. Плантагенетите се разпростират из цяла Англия, напорист, смел, сякаш неизчерпаем род от амбициозни момчета, воини и плодовити жени. А срещу нас — само четирима Тюдори: една стара жена, нейният неспокоен син, и техните наследници Артур и Хари.

— Какво ще стане? — питам. Изправям се на крака и прекосявам стаята, за да затворя прозореца. — Вече съм добре.

Тя протяга ръце към мен и ние се прегръщаме плътно за миг, сякаш все още сме млади жени, които чакат новините от Бозуърт,

изпълнени с ужас.

— Той не може никога да се прибере у дома — казва тя нещастно. — Няма да видим братовчеда Едмънд никога повече. Никога. А шпионите на краля със сигурност ще го открият. Сега той наема стотици хора, които да дебнат; където и да е Едмънд, те ще го намерят...

— А после ще открият всеки, с когото той някога е говорил — предричам.

— Нали не и ти? — иска отново да се увери тя. Понижава гласа си до шепот. — Маргарет, наистина — нали не и ти?

— Не и аз. Нито дума. Знаеш, че съм глуха и няма за измяната.

— А после или тази година, или следващата, или по-следващата, ще го доведат у дома и ще го убият — казва тя с равен тон. — Нашия братовчед Едмънд. Ще трябва да го гледаме как върви към ешафода.

Издавам лек, печален стон. Хващаме се за ръце. Но в тишината, докато мислим за нашия братовчед и ешафода на Тауър Хил, и двете съзнаваме, че вече сме преживели и по-лоши неща от това.

* * *

Не оставам за кралската сватба, а заминавам за Лъдлоу преди младата двойка, за да се уверя, че замъкът е затоплен и удобен, готов за пристигането им. Докато кралят поздравява усмихнато всичките си сродници от рода Плантагенет с пресилена, сладникава привързаност, се радвам, че съм далече от двора, защото се боя, че с очарователните си маниери ме задържа в залата, докато шпионите му претърсват покоите ми. Кралят е най-опасен, когато е привидно щастлив, когато търси компанията на придворните си, обявява забавни игри, настоява да танцуваме, смее се и се разхожда из залата на пиршеството, докато отвън, в затъмнените галерии и тесни улици, шпионите му си вършат работата. Може и да нямам нищо за криене от Хенри Тюдор; но това не означава, че искам да бъда наблюдавана.

Така или иначе, кралят е наредил младата двойка да дойде в Лъдлоу след венчавката си, без никакво отлагане, и аз трябва да подготвя нещата за тях. Горкото момиче ще трябва да отпрати повечето си испански придружителки и да пътува през цялата страна в най-

лошото зимно време до замък, намиращ се на близо двеста мили от Лондон и на цял живот разстояние от удобството и лукса на дома ѝ. Кралят иска Артур да покаже невестата си, да впечатли всички по пътя със следващото поколение от рода на Тюдорите. Измисля начини да утвърди мощта и блясъка на новата власт: не мисли за една млада жена, която тъгува за майка си, в чужда земя.

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ШОРПШЪР ЗИМАТА НА 1501 Г.

Нареждам на слугите в Лъдлоу да обърнат замъка надолу с главата, да изжулят подовете и да почистят с четки каменните стени, а после да окачат скъпите, топли гоблени. Викам дърводелци да сменят пантите на вратите, за да се опитаме да избегнем течения. Купувам огромна нова бъчва, прерязана наполовина, от търговците на вино, за да служи за вана на принцесата; братовчедка ми, кралицата, ми пише, че инфантата очаква да се къпе всеки ден — чудат чуждоземски навик, от който се надявам, че ще се откаже, когато почувства студените ветрове, които блъскат кулите на замъка Лъдлоу. Поръчвам да ушийт и сложат нови завеси за леглото, в което ще спи тя — и се надяваме, че принцът ще стига до него всяка нощ. Поръчвам нови ленени чаршафи от търговците на платно в Лондон, и те ми изпращат най-доброто, най-хубавото, което може да се купи с пари. Изтърквам подовете и посипвам нови ароматни билки, така че всички стаи да ухаят опияняващо на лятно сено и полски цветя. Почиствам комините, за да могат нейните огньове от ябълково дърво да горят ярко. Поръчвам от околностите на малкия замък най-добрата храна: най-сладкия мед, най-добре приготвения ейл, плодове и зеленчуци, складирани още от прибирането на реколтата, качета с осолена риба, пушени меса и големите пити сирене, което в тази част от света приготвят толкова добре. Предупреждавам хората, че ще имам нужда от постоянен запас от пресен дивеч, и че ще трябва да колят животните и пилетата си, за да обслужват замъка. Нареждам на всичките стотици слуги, на всички икономи да се уверят, че всичко, за което отговарят, е в пълен ред; а после чакам, всички чакаме, пристигането на двамата, които са надеждата и светлината на Англия, и които ще трябва да живеят под моите грижи, да се научат да бъдат принц и принцеса на Уелс, и да заченат син възможно най-скоро.

Гледам през разпръснатите сламени покриви на градчето на изток, надявайки се да видя полюшващите се знамена на кралската стража да се задават по мокрия, хлъзгав изровен път към портата Гладфорд, когато вместо това виждам един-единствен конник, препускащ бързо. Веднага разбирам, че това означава лоши новини: първата ми мисъл е за безопасността на сродниците ми Плантагенети, намятам пелерината си и забързвам надолу към портите на замъка, така че съм готова, с блъскащо в гърдите ми сърце, когато той се приближава в тръс по калдъръмения път от широката главна улица и скача пред мен, коленичи и ми подава запечатано писмо. Вземам го и разчупвам печата. Първият ми страх е, че бунтовният ми сродник Едмънд дьо ла Поул е бил заловен и ме е посочил като съзаклятница. Толкова съм изплашена, че не мога да прочета небрежно надрасканите букви върху листа.

— Какво има? — питам кратко. — Какви новини?

— Лейди Маргарет, съжалявам, че трябва да ви го съобщя, но децата ви бяха много болни, когато тръгнах от Стортън — казва той.

Примигвам към разкривените букви и се заставям да прочета кратката бележка от моя управител. Той пише, че деветгодишният Хенри се е разболял от треска и има червен обрив. Артур, който е на седем години, е добре, но се боят, че Урсула е зле. Тя плаче и, изглежда, има главоболие, и със сигурност има треска в момента, в който той ми пише. Тя е само на три години, опасно време за дете, което излиза от бебешката възраст. Той дори не споменава бебето, Реджиналд. Трябва да приема, че той е жив и здрав в детската стая. Нима управителят не би ми казал, ако бебето ми беше вече мъртво?

— Не и потната болест — казвам на пратеника, назовавайки новата болест, от която всички се страхуваме, болестта, която последва армията на Тюдор и едва не изтри от лицето на земята Лондон, когато жителите му се събраха да го посрещнат. — Кажете ми, че не е потната болест.

Той се прекръства.

— Моля се да не е. Мисля, че не е. Никой не беше... — той млъква рязко. Исква да каже, че никой не е починал — доказателство, че

това не е потната болест, която убива здрав човек за един ден, без предупреждение. — Изпратиха ме на третия ден от болестта на най-голямото момче — казва. — Беше издържал три дни, когато тръгнах. Може би все още...

— А бебето Реджиналд?

— Прибран е при дойката си в нейната селска къща, далече от къщата.

Виждам собствения си страх върху бледото му лице.

— А вие? Как сте вие, сър? Никакви признаци?

Никой не знае как болестта се пренася от едно място до друго. Някои хора смятат, че пратениците я пренасят по дрехите си, по хартията на съобщенията, така че самият човек, който ти носи предупреждение, ти носи и смъртта.

— Аз съм добре, слава Богу — казва той. — Никакъв обрив. Никаква треска. Иначе нямаше да се доближа до вас, милейди.

— По-добре да се прибера у дома — казвам. Разкъсвам се между дълга си към Тюдорите и страха за децата си. — Съобщете в конюшната, че ще потегля до един час, и че ще имам нужда от ескорт и резервен ездитен кон.

Той кимва, повежда коня си през отекващия сводест вход и излиза в двора на конюшната. Отивам да кажа на дамите си да приготвят дрехите ми и че една от тях ще трябва да язди с мен в това зимно време, защото трябва да стигнем до Стортън, децата ми са болни и трябва да бъда с тях. Стискам зъби, докато рязко давам заповеди: броят на мъжете в стражата, храната, която ще трябва да носим със себе си, подплатеното наметало, което искам да пристегнат на селото ми, защото може да завали дъжд или сняг, и другото, което ще нося. Не си позволявам да мисля за целта на пътуването си. Преди всичко, не си позволявам да мисля за децата си.

Животът е риск: кой знае това по-добре от мен? Кой знае с по-голяма сигурност, че бебетата умират лесно, че децата се разболяват по най-дребна причина, че кралската кръв е фатално слаба, че смъртта върви зад моето семейство, Плантагенетите, като вярна черна хрътка?

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ЗИМАТА НА 1501 Г.

Намирам дома си в състояние на трескаво безпокойство. И трите деца са болни, само бебето, Реджиналд, не се облива в пот и няма червен обрив. Отивам в детската стая веднага. Най-големият, деветгодишният Хенри, спи тежко в голямото легло с балдахин; брат му Артур се е свил на кълбо до него, а на няколко крачки от тях момиченцето ми, Урсула, се мята и върти в малкото си легло, което през деня прибираме под голямото. Поглеждам ги и чувствам как стискам зъби.

В отговор на кимването ми бавачката обръща Хенри по гръб и повдига нощницата му. Гърдите и коремът му са покрити с червени петна, някои от тях — сливащи се едно с друго, лицето му е подутото от обрива, а зад ушите и по врата му изобщо няма нормална кожа. Целият е в зачервени и възпалени обриви.

— Това дребна шарка ли е? — питам я кратко.

— Или това, или едра шарка — казва тя.

Задрямал до Хенри, Артур проплаква леко, когато ме вижда, аз го вдигам от горещите чаршафи и го слагам да седне на коляното ми. Чувствам, че телцето му гори.

— Жаден съм — казва той. — Жаден — бавачката ми подава чаша разреден ейл и той изпива три големи глътки, а после я избутва. — Болят ме очите.

— Държахме капациите затворени — казва ми тихо бавачката. — Хенри се оплака, че светлината дразни очите му, затова ги затворихме. Надявам се, че сме постъпили правилно.

— Така мисля — казвам. Изпитвам такъв ужас от собственото си невежество. Не знам какво трябва да се направи за тези деца, нито дори какво им е. — Какво казва лекарят?

Артур се обляга на мен, дори тилът му е горещ под целувката ми.

— Лекарят казва, че вероятно е дребна шарка и че, ако е рекъл Бог, и тримата ще се възстановят. Казва да ги държим на топло.

Определено се грижат да им е топло. В стаята е задущаващо горещо, огън гори зад решетката на огнището, под прозореца има пълен с жарава мангал, леглата са отрупани със завивки, и всичките три деца се потят, зачервени от горещина. Слагам Артур обратно върху горещите чаршафи и отивам до малкото легло, където Урсула лежи отпусната и безмълвна. Тя е само на три, мъничка е. Когато ме вижда, вдига ръчичка и помахва, но не проговаря, нито казва името ми.

Нахвърлям се ужасено върху бавачката.

— Не си е изгубила ума! — възкликва тя отбранително. — Просто е отпаднала от горещината. Лекарят каза, че ако треската премине, тя ще се оправи. Пее по малко и хленчи по малко насън, но не е изгубила ума си. Във всеки случай, все още не.

Кимвам, опитвайки се да бъда търпелива в тази прекалено затоплена стая, където децата ми лежат като трупове на удавници върху пясъчен бряг.

— Кога ще идва отново лекарят?

— Сигурно е на път сега, милейди. Обещах му, че ще го повикам, веднага щом пристигнете, за да може да говори с вас. Но той се кълне, че ще се оправят — тя поглежда лицето ми. — Вероятно — добавя.

— А останалите от домакинството?

— Двама пажове са се заразили. Единият се разболя преди Хенри. А кухненската прислужница, която се грижи за кокошките, почина. Но още никой друг не я е прихванал.

— А селото?

— Не знам за селото.

Кимвам. Ще трябва да питам лекаря за това, аз нося отговорност за хората в нашите земи. Ще трябва да поръчам да разпратят от нашата кухня храна в къщите, където има болен, ще трябва да се погрижа свещеникът да ги посещава и да провера дали, когато някой умре, ще имат достатъчно пари за гробарите. Ако не, ще трябва да платя за гроб и за дървен кръст. Ако положението се влоши, ще трябва да наредя да изкопаят чумни ями, за да заравят телата. Това са задълженията ми като господарка на Стортън. Трябва да се грижа за всички във владението си, не само за децата си. А както обикновено — както става винаги — ние нямаме представа какво причинява болестта, никаква

представа какво ще я излекува, никаква представа кога ще се прехвърли в някое друго бедно, прокълнато село и ще убива хора там.

— Писахте ли на негова светлост? — питам.

Моят управител, който чака на прага на отворената врата, отговаря вместо нея:

— Не, милейди, знаехме, че той пътува с Уелския принц, но не знаехме къде са по пътя. Не знаехме къде да му пишем.

— Пишете от мое име, и изпратете писмото в Лъдлоу — казвам.
— Донесете ми го, преди да го запечатате и изпратите. Той ще бъде в Лъдлоу до няколко дни. Може дори да е там сега. Но аз ще трябва да остана тук, докато всички оздравеят. Не мога да рискувам да предам тази болест на Уелския принц и неговата годеница, независимо дали е морбили или едра шарка.

— Пази Боже — казва набожно управителят.

— Амин — отвръща баващата, молейки се за принца, въпреки че е положила длан върху горещото, зачервено лице на сина ми, сякаш вече никой не е по-важен от един Тюдор.

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ПРОЛЕТТА НА 1502 Г.

Прекарвам повече от два месеца с децата си в Стортън, докато те бавно, едно след друго, се освобождават от треската в кръвта си, от петната по кожата си, и от болката в очите. Урсула оздравява последна, и дори когато вече не е болна, се уморява бързо и е унила, и засенчва очите си с длан от светлината. В селото има доста болни хора, а едно дете умира. Няма коледно празненство, не позволявам на жителите от селото да идват в замък за подаръците си в Дванайсетата нощ. Надига се силен ропот, че съм отказала да раздам храна и вино и малки подаръци, но аз се страхувам от болестта в селото и изпитвам ужас, че ако позволя на арендаторите и семействата им да дойдат в замък, те ще донесат болест със себе си.

Никой не знае какво е породило болестта, никой не знае дали си е отишла завинаги или ще се върне с горещото време. Всички сме безпомощни пред нея като стадо говеда пред чумата по добитъка; не можем да направим нищо друго освен да страдаме като мучащи крави и да се надяваме най-лошото да ни подмине. Когато най-сетне и последният човек вече се е възстановил и е на крака, а децата от селото отново тръгват на работа, аз съм обзета от толкова дълбоко облекчение, че плащам за литургия в селската църква, за да въздам благодарност, че болестта засега сякаш ни е подминала, че сме били пощадени в този тежък зимен сезон, дори ако това лято топлите ветрове ни донесат чумата.

Едва след като съм стояла на входа на църквата и съм огледала паството, което не изглежда по-оредяло, нито по-мръсно, нито потчаяно от обикновено, едва след като съм обиколила селото и съм попитала на всяка порутена врата дали хората са добре, едва когато съм се уверила, че всички в домакинството ни, от момчетата, които гонят птиците от посевите, до главния ми управител, са добре, едва тогава се убеждавам, че е безопасно да оставя децата си и да се върна в Лъдлоу.

Децата стоят на входната врата да махат за довиждане, бавачката държи в ръце моето бебе Реджиналд. Той ми се усмихва и размахва пълничките си ръчички. Провиква се: „Ма! Ма!“ Урсула държи дланите си присвити върху очите, за да ги защити от светлината на утринното слънце.

— Застани прилично — казвам ѝ, докато възсядам коня. — Отпусни ръце отстриани до тялото си и спри да се мръщиш. Бъдете добри деца, и четиримата, и скоро ще дойда у дома да ви видя.

— Кога ще дойдеш? — пита Хенри.

— През лятото — казвам, за да го успокоя; в действителност не знам. Ако принц Артур и неговата младоженка тръгнат на лятно пътуване с кралския двор, тогава мога да се върна в Стортън за цялото лято. Но докато останат в Лъдлоу, под закрилата на съпруга ми, аз също трябва да съм там. Аз не съм само майка на тези деца; имам и други задължения. Аз съм господарка на Лъдлоу и настойница на Уелския принц. И трябва да играя тези роли съвършено, за да мога да скрия онова, което съм родена да бъда: момиче от династията Йорк, Бяла роза.

Изпращам им въздушна целувка, но умът ми вече е далече от тях, насочен по пътя напред. Кимвам на началника на конницата и малката ни кавалкада — половин дузина тежковъоръжени войници, две мулета с вещите ми, три почетни дами на коне, и шумна група слуги — започва дългата езда към Лъдлоу, където ще видя за първи път момичето, което ще бъде следващата кралица на Англия: Катерина Арагонска.

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ГРАНИЦАТА С УЕЛС МАРТ 1502 Г.

Съпругът ми ме посреща в покоите си. Той работи с двама писари и по цялата голяма маса са разпръснати книжа. Когато влизам, той ги отпраща с махване на ръка, бутва стола си назад и ме поздравява с целувка по двете бузи.

— Подрани.

— Пътищата бяха добри.

— Всичко наред ли е в Стортън?

— Да, децата най-после са по-добре — казвам.

— Хубаво, хубаво. Получих писмото ти — изглежда облекчен; той иска синове и здрави наследници като всеки мъж, и разчита, че трите ни момчета ще служат на Тюдорите и ще увеличат семейното състояние. — Вечеря ли, скъпа?

— Още не, ще вечерям с теб. Да отида ли сега да се запозная с принцесата?

— Веднага щом си готова. Той иска лично да ти я доведе — казва той, като се връща да седне зад масата. Усмива се при мисълта за Артур като младоженец. — Много настоява да извърши представянето. Попита ме дали може да ти я доведе насаме.

— Много добре — казвам сухо. Несъмнено Артур е преценил, че да ме представи на младата жена, чиито родители настояха брат ми да бъде убит, преди да се съгласят да я изпратят в Англия, е задача, към която трябва да се подходи внимателно. Също толкова добре знам, че тази мисъл едва ли е минала през ума на съпруга ми.

* * *

Запознаваме се, както желае Артур, без церемонии, насаме в приемната на управителя на замъка Лъдлоу — пищно обзаведена стая

с дървена ламперия непосредствено под собствения ѝ апартамент. Зад решетката на огнището гори хубав огън, по стените висят скъпи гоблени. Това не е бляскавият дворец Алхамбра; но не е и бедно или жалко място. Отивам до огледалото от кован метал и си оправям диадемата. Отражението ми отвръща неясно на погледа ми: тъмни очи, бледа, чиста кожа и красива уста като розова пъпка — това са най-хубавите ми черти. Дългият ми нос, типичен за Плантагенетите, е най-голямото ми разочарование. Оправям диадемата си и чувствам как иглите се впиват в кестенявата ми коса, стегнато увита на кок, а после се извърщам от огледалото като от суета, която би трябвало да презирам, и чакам край огнището.

След няколко мига чувам почукването на Артур по вратата и кимвам на почетната си дама, която я отваря и излиза навън. Артур влиза сам, покланя ми се бързо, докато му правя реверанс, а после си разменяме целувки по двете бузи.

— И тримата ли са съвсем добре? — пита той. — А бебето?

— Благодаря на Бога — казвам.

Той се прекръства бързо.

— Амин. А вие не я прихванахте?

— Беше изненадващо колко малко хора я прихванаха този път — казвам. — С Божията благословия оцеляхме. Разболяха се само няколко души в селото и само двама починали. Бебето изобщо не прояви признаци. Бог наистина с милостив.

Той кимва.

— Мога ли да ви представя принцесата на Уелс?

Усмивам се, когато той изрича така старателно титлата ѝ.

— И как ви се харесва да бъдете женен мъж, ваша светлост?

Бързо плъзналата руменина по бузите му ми подсказва, че той я харесва много и се смущава да го признае.

— Доста ми харесва — казва тихо.

— Добре ли се разбирате двамата, Артур?

Червенината по бузите му става още по-силна и се разпростира към челото му.

— Тя е... — млъква, без да довърши. Явно не намира думи, които да опишат каква е.

— Прекрасна? — предлагам.

— Да! И...

— Привлекателна?

— О, да! И...

— Очарователна?

— Тя има толкова... — започва той и млъква.

— По-добре да я видя. Явно не подлежи на описание.

— Ах, почитаема настойнице, вие ми се присмивате, но ще видите...

Той излиза да я доведе. Не си бях дала сметка, че я караме да чака, и се питам дали ще се обиди. В края на краищата, тя е инфанта на Испания и е възпитана в съзнанието, че е много важна личност.

Когато тежката дървена врата се отваря, аз се изправям на крака и Артур я въвежда в стаята, покланя се и излиза. Затваря вратата. Принцесата на Уелс и аз сме съвсем сами.

Първата ми мисъл е, че тя е толкова дребна и изящна, та човек би я помислил за портрет на принцеса в рисувано стъкло, а съвсем не за истинско момиче. Има коса с цвят на бронз, прибрана скромно под тежка шапчица, крехката ѝ талия е пристегната в корсаж, голям и тежък като предница на броня, носи и висока диадема с воал от безценна дантела, която се спуска от двете страни и я закрива, сякаш я носи спусната пред лицето като було на неверница. Прави ми реверанс със сведени очи, и едва когато вземам ръката ѝ и тя вдига поглед, успявам да видя, че има светлосини очи и свенлива, хубава усмивка.

Пребледняла е от безпокойство, докато изнасям речта си на латински, като я поздравявам с добре дошла в замъка и се извинявам за предишното си отсъствие. Виждам я как търси с поглед Артур. Виждам я как прехапва долната си устна, сякаш за да събере смелост, после думите ѝ избликват. Веднага заговаря точно за това, което бих се радвала да не чуя никога, особено от нея.

— Съжалявах за смърт на брат ви, много съжалявах — казва тя.

Напълно съм удивена — не предполагах, че тя изобщо ще се осмели да ми говори за това, камо ли пък че ще го стори с такава искреност и съчувствие.

— Беше огромна загуба — казвам хладно. — Уви, така върви светът.

— Страхувам се, че моето идване...

Непоносимо е да я слушам да ми се извинява за убийството, което беше извършено в нейно име. Прекъсвам я рязко с няколко думи.

Тя ме поглежда, бедното дете, сякаш иска да попита как може да ме утеши. Гледа ме, сякаш е готова да падне в краката ми и да признае това като своя вина. Не мога да я слушам да говори за брат ми. Не мога да чуя името му от нейната уста, не мога да позволя този разговор да продължи, или ще рухна и ще заплача за него пред тази млада жена, чието идване стана причина за смъртта му. Той щеше да е жив, ако не беше тя. Как мога да говоря спокойно за това?

Протягам ръка към нея, за да я задържа на разстояние, да я накарам да замълчи, но тя я улавя и прави малък реверанс.

— Вината не е ваша — успявам да прошепна. — И всички трябва да се покоряваме на краля.

Сините ѝ очи са удавени в сълзи.

— Съжалявам — казва тя. — Толкова съжалявам.

— Вината не е ваша — казвам, за да я възпра да изрече и дума повече. — Вината не беше и негова. Нито пък моя.

* * *

А после, колкото и да е странно, заживяваме щастливо заедно. Всеки ден виждам у нея куража, който тя показва, когато се изправи пред мен и ми каза, че съжалява за мъката ми и че би искала да е можела да я предотврати. Тя тъгува ужасно за дома си; майка ѝ пише съвсем рядко, а и тогава писмата ѝ са съвсем кратки. Катерина е просто едно самотно дете без майка в чужда страна, където трябва да научи всичко: езика ни, обичаите ни; дори храните ни са ѝ чужди и непознати, и понякога, когато седим заедно следобед и шием, аз я развличам, разпитвайки я за дома ѝ.

Тя описва техния дворец, Алхамбра, сякаш е скъпоценен камък, пришит в подплатата на зелена градина, поставен като в сандъка със съкровища сред крепостта в Гранада. Разказва ми за леденостудената вода, която тече във фонтаните във вътрешните дворове, докарвана от върховете на високия планински гребен, и за прежуриящото слънце, което изпича пейзажа до сух златист цвят. Разказва ми за коприните, в които се обличала всеки ден, и за ленивите сутрини в банята с мраморна мозайка, за майка си в тронната зала, която раздава правосъдие и управлява кралството като равноправен монарх редом с

баща й, и за тяхната твърда решимост властта им и Божият закон да се разпрострат из цяла Испания.

— Всичко тук сигурно ви се струва толкова странно — казвам зачудено, като поглеждам навън през тесния прозорец натам, където светлината се оттича от мрачния зимен пейзаж, а небето сменя цвета си от пепелявосиво през сиво-синьо до сивия цвят на саждите. По хълмовете има сняг, облаците бавно се носят по долината, навяван от вятъра дъжд почуква по малките стъкла на прозореца. — Сигурно ви се струва като друг свят.

— Прилича на сън — казва тя тихо. — Нали знаете? Когато всичко е различно, и все се надявате и надявате да се събудите?

Безмълвно се съгласявам. Зная какво е да откриеш, че всичко се е променило и не можеш да се върнеш към предишния си живот.

— Ако не беше Арт... Негова светлост — прошепва тя и свежда очи към ръкоделието си, — ако не беше той, щях да бъда изключително нещастна.

Слагам ръка върху нейната.

— Слава Богу, че той ви обича — казвам тихо. — И се надявам, че всички ние ще успеем да направим така, че да бъдете щастливи.

Изведнъж тя вдига поглед, сините й очи търсят моите.

— Той наистина ме обича, нали?

— Без никакво съмнение — усмихвам се. — Познавам го от бебе, той има изключително любящо и великодушно сърце. Истинска благословия е, че вие двамата ще се съберете. Какви крал и кралица ще станете някой ден!

Тя има замаяното изражение на много влюбена жена.

— А има ли някакви признаци? — питам я тихо. — Някакви признаци за дете? Нали знаете как да разберете дали идва бебе? Майка ви или вашата дуеня е говорила с вас?

— Не е нужно да казвате нищо, моята майка ми каза всичко за това — казва тя с бъдещо умиление достойнство. — Знам всичко. И все още няма признаци. Но съм сигурна, че ще имаме дете. И искам да я кръстя Мери.

— Би трябвало да се молите за син — напомням й. — За син, и да го кръстите Хенри.

— Син на име Артур, но първо момиче на име Мери — казва тя, сякаш вече е сигурна. — Мери на Светата Дева, която ме доведе

благополучно тук и ме дари с млад съпруг, който може да ме обича. А после Артур, на името на баща си, за тази Англия, която ще създадем заедно.

— И каква ще бъде страната ви? — питам я.

Тя е сериозна, за нея това не е детинска игра.

— Няма да има глоби за дребни нарушения — казва тя. — Правосъдието не бива да бъде използвано като принуда, за налагане на покорство.

Кимвам съвсем леко. Ненаситността, с която кралят налага глоби на своите благородници, дори на приятелите си, и ги обвързва с огромни непосилни дългове, разяжда верността на двора му. Но не мога да обсъждам това с наследника на краля.

— И никакви несправедливи арести — казва тя много тихо. — Мисля, че вашите братовчеди са в Тауър.

— Братовчед ми Уилям дьо ла Поул беше отведен в Тауър, но срещу него няма повдигнато обвинение — казвам. — Моля се да няма нищо общо с брат си Едмънд, бунтовник, който избяга. Не зная къде е, нито какво прави.

— Никой не се съмнява във верността ви! — успокоява ме тя.

— Старая се да не се съмняват — казвам мрачно. — И рядко говоря със сродниците си.

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ГРАНИЦАТА С УЕЛС АПРИЛ 1502 Г.

Артур прави всичко по силите си — всички се опитваме да поддържаме духа й висок, — но за нея тази зима в хълмовете по границите на Уелс е дълга и студена. Той й обещава всичко, като изключим луната от небето: градина, за да отглежда зеленчуци, доставяне на портокали, от които тя да приготви някакъв вид сладко, което в Испания обичат да ядат, розово масло за косата й, свежи лилии — кълне се, че те ще цъфтят дори тук. Постоянно я уверяваме, че топлото време ще дойде скоро, и че ще бъде горещо — не толкова горещо, колкото в Испания, казваме предпазливо, но достатъчно горещо, за да се разхожда навън, без да е увита в безброй пластове шалове и кожи, и със сигурност един ден ще дойде край на неспирния дъжд, и слънцето ще изгрява по-рано в ясно небе, а нощта ще настъпва по-късно, и тя ще чува славеите.

Обещаваме й, че месец май ще бъде слънчев, и й разказваме за глупавите пиеси и игри за майския празник: тя ще отвори прозореца си на зазоряване и ще бъде поздравена с весела песен, всички красиви млади мъже ще оставят по обичая обелени пръчки пред вратата й, и ще я короноваме за Майска кралица и ще я научим как да танцува около майско дърво.

Но, въпреки плановете и обещанията ни, не става така. Месец май изобщо не е такъв. Може би никога нямаше да бъде такъв, какъвто обещахме; но това, което ни предава, не е времето, нито лесно предизвикваната радост на един двор, стоял затворен с месеци. Нямаше нищо общо с разцъфналите цветя и рибите, хвърлящи хайвера си в реката; славеите дойдоха и запяха, но никой не ги слушаше — беше нещастие, което никой от нас не би могъл да си представи.

— Става дума за Артур — казва ми моят съпруг, забравяйки множеството титли на принца, забравяйки да почука на вратата на спалнята ми, нахълтвайки вътре, мръщейки се тревожно. — Ела веднага, болен е.

Седя пред огледалото си, камериерката зад мен сплита косата ми, диадемата ми е приготвена на поставката, а роклята ми за деня — окачена на вратата на шкафа от резбовано дърво зад нея. Скачам на крака, издърпвайки плитката от ръката ѝ, намятам пелерината си върху нощницата, и припряно завързвам връзките.

— Какво става?

— Казва, че е уморен, казва, че го боли като при пристъп на малария.

Артур никога не се оплаква от болест, никога не вика лекаря. Двамата тръгваме с едри крачки от стаята ми надолу по стълбите и през залата до кулата на принца и нагоре до спалнята му на върха. Съпругът ми се задъхва нагоре по витото стълбище зад мен, докато аз тичам по каменните стъпала, които се вият ли, вият, с ръка върху хладната каменна колона в центъра на спиралата.

— Повикахте ли лекаря при него? — подхвърлям през рамо.

— Разбира се. Но е излязъл някъде. Слугата му отиде в града да го потърси. — Съпругът ми спира, притиснал ръка към своите бурно повдигащи и спускащи се гърди. — Няма да се бавят.

Стигаме до вратата на спалнята на Артур и аз потропвам на нея и влизам, без да чакам отговор. Момчето е в леглото; лицето му е покрито с тънък слой пот. Бял е като чаршафите си, надиплената яка на нощната му риза лежи около младото му лице без никакъв контраст.

Потресена съм, но се опитвам да не го показвам.

— Момчето ми — казвам нежно, с цялата топлина и увереност, която успявам да придам на гласа си. — Не се ли чувстваш добре?

Той бавно завърта глава към мен.

— Само ми е горещо — изрича с напукани устни. — Много горещо — посочва с жест към слугите си. — Помогнете ми, ще стана да поседя до огнището.

Отстъпвам назад и ги наблюдавам. Те обръщат назад завивките и намятат халата около раменете му. Помагат му да стане от леглото. Виждам го как прави гримаса, когато се раздвижва, сякаш изпитва болка да направи двете стъпки до стола, а когато стига до огнището, сяда тежко, сякаш е изтощен.

— Бихте ли довели при мен нейна светлост принцесата? — моли той. — Трябва да ѝ кажа, че не мога да изляза на езда с нея днес.

— Мога да ѝ съобщя лично...

— Искам да я видя.

Не споря с него, а слизам по стълбите на кулата му, прекосявам залата, качвам се по стълбите до покоите ѝ и я моля да дойде при съпруга си. Тя има сутрешни занимания, чете на английски, мръщейки се над книгата си. Идва веднага, усмихната и изпълнена с очакване; нейната дуеня, доня Елвира, я следва, като ми отправя яростен поглед, сякаш за да попита: „Какво става? Какво се е объркало сега в тази студена, влажна страна? Как се провалихте отново вие, англичаните?“

Принцесата ме следва през пищната приемна на Артур, където половин дузина мъже чакат да се видят с принца. Покланят ѝ се, а тя минава край тях, раздавайки леки усмивки надясно и наляво, като благовъзпитана принцеса. После влиза в спалнята на принц Артур и бодростта изчезва от лицето ѝ.

— Болен ли си, любов моя? — пита го тя веднага.

Той седи прегърбен в стола си до огнището; съпругът ми, измъчен като неспокойна хрътка, стои зад него. Артур протяга ръка, за да не ѝ позволи да се приближи повече, като шепне толкова ниско, че не мога да чуя какво казва. Тя веднага се обръща към мен, изражението ѝ е тревожно.

— Лейди Маргарет, трябва да повикаме лекаря на принца.

— Вече изпратих слугите си да го намерят.

— Не искам да се вдига шум — казва веднага Артур. Още от детството си мрази да боледува и да се суетят около него. Брат му Хари се наслаждава на вниманието на околните, обожаваше да е болен и да го гледат; но Артур винаги настоява, че му няма нищо.

На вратата се потропва и един глас се провиква:

— Доктор Биъруърт е тук, ваша светлост.

Доня Елвира приема за свое задължение да отвори вратата, и когато докторът влиза, принцесата тръгва към нето с вихрушка от въпроси на латински, твърде бързи, за да ги разбере. Той ме поглежда за помощ.

— Негова светлост не е добре — казвам просто. Отстъпвам назад и той вижда как принцът се надига от стола си, залитайки от усилието; цялата руменина се е отдръпнала от лицето му. Виждам как лекарят се присвива стреснато, когато вижда Артур, и от ужасеното му изражение мигновено разбирам какво си мисли.

Принцесата заговаря настойчиво на дуенята си, която бързо отвърща шепнешком на испански. Артур мести поглед от младата си съпруга към своя лекар, с хлътнали очи, с кожа, която започва да жълтее.

— Елате — казвам на принцесата, като я хващам под ръка и я извеждам от спалнята. — Бъдете търпелива. Доктор Биъруърт е много добър лекар и познава принца от детинство. Вероятно съвсем не е нещо тревожно. Ако доктор Биъруърт каже, че е обезпокоен, ще повикаме личния лекар на краля от Лондон. Скоро ще го излекуваме.

Дребното ѝ лице е унило, но тя ми позволява да я накарам да седне на пейката в една прозоречна ниша в приемната, обръща глава и се заглежда навън към дъжда. Махам на тълпата молители да излязат от приемната, и те си тръгват, покланяйки се неохотно, като хвърлят погледи към неподвижната фигура в прозоречната ниша.

Чакаме мълчаливо, докато докторът се появява отново. Докато затваря вратата, само успявам да видя, че Артур се е върнал в леглото си и лежи облегнат на възглавниците.

— Мисля, че ще е добре да го оставим да спи — казва лекарят.

Отивам при него.

— Не е потната болест — промърморвам му настойчиво, предизвиквайки го да ми възрази, като хвърлям поглед назад към застиналата млада жена на мястото в прозоречната ниша. Осъзнавам, че не го питам за мнението му, а му забранявам да назове най-големия ни страх. — Не е потната болест. Не може да бъде.

— Ваша светлост, не мога да кажа.

Ужасява се да го каже. Потната болест убива за едно денонощие, погубвайки стари и млади, здрави и болнави без разлика. Това е проклятието, което кралят донесе след себе си, когато влезе в своето кралство с армията си от наемници, които я донесоха от вертепите и затворите на Европа. Такава е прокобата, навлечена от Хенри Тюдор на английския народ, и в първите месеци след битката хората сочеха това като доказателство, че неговият род няма да процъфтява; казваха, че царуването, започнало в мъки, ще завърши с потната болест. Питам се дали тази прокоба не е стигнала младия ни принц, питам се дали крехкият му живот не е дважди прокълнат.

— Дай Боже да не е потната болест — казва лекарят.

Принцесата прекосява стаята, идва до него и заговаря бавно на латински, отчаяно копнееща да чуе мнението му. Той я уверява, че болестта е обикновена треска, че може да предпише отвара и температурата на принца ще спадне. Казва ѝ няколко утешителни думи и си отива, оставяйки ме да убедя принцесата, че не бива да бди над съпруга си, докато той спи.

— Ако го оставя сега, заклевате ли ми се, че ще останете при него, през цялото време? — казва умолително тя.

— Ще се върна вътре още сега, ако излезете, а после си отидете в стаята, за да четете, учите или шиете.

— Ще отида! — възкликна тя с мигновено покорство. — Ще отида в покоите си, ако се съгласите да останете при него.

Дуенята, доня Елвира, отправя безизразния си поглед към мен, а после излиза от стаята след повереницата си. Отивам до леглото на принца, съзнавайки, че съм дала клетва както пред съпругата, така и пред майка му да бдя над него, но че моето бдение може да не е от голяма полза, ако младият човек, толкова блед и неспокоен в голямото легло със завеси, е жертва на донесената от баща му болест и на майчиното си проклятие.

* * *

Денят се влачи мъчително бавно. Принцесата спазва дадената дума и се разхожда в градината, учи в покоите си, и на всеки час изпраща някого да пита как е съпругът ѝ. Отвърщам, че той си почива, че температурата му още е висока. Не ѝ казвам, че състоянието му се влошава все повече и повече, че се мята в трескави сънища, че сме повикали личния лекар на краля от Лондон, и че мокря челото му, лицето му и гърдите му с гъба, напоена с винен оцет и ледена вода, но нищо не го разхлажда.

Катерина отива в кръглия параклис във вътрешния двор на замъка и се моли на колене за здравето на младия си съпруг. Късно през нощта поглеждам надолу от прозореца в кулата на Артур и виждам полюшващото се пламъче на нейната свещ в затъмнения вътрешен двор, и свитата от жени, които я следват от параклиса към спалнята ѝ. Надявам се да може да спи, докато се връщам при леглото

и момчето, което изгаря от треска. Изсипвам малко пречистващи соли върху огъня и гледам как пламъците горят в синьо. Вземам ръката му и усещам потта по горещите му длани и пулса му, който блъска като чук под върховете на пръстите ми. Не знам какво да направя за него. Не знам какво може да се направи за него. Боя се, че никой не може да направи нищо за него. В студения мрак на дългата нощ започвам да се убеждавам, че той ще умре.

* * *

Закусвам в стаята му, но нямам апетит. Умът му блуждае; той не иска нито да яде, нито да пие. Карам камериерите от спалнята да го държат, докато насила поднасям чашата към устата му и изливам разреден ейл в гърлото му, той се дави, плюе и преглъща, а после те го слагат да легне на възглавницата и той се мята в леглото, гори, и става все по-горещ.

Викат ме, защото принцесата е пред вратата на залата му за аудиенции.

— Ще го видя! Няма да ми попречите!

Затварям вратата зад себе си и се изправям пред решителното ѝ, побеляло лице. Около очите ѝ има сини сенки като смачкани теменужки; не е спала цяла нощ.

— Болестта може да е сериозна — казвам, без да назовавам най-големия си страх. — Не мога да ви пусна да отидете при него. Ще изневеря на дълга си, ако ви пусна да отидете при него.

— Вашият дълг е към мен! — изкрещява дъщерята на Изабела Испанска, докарана до ярост от страха си.

— Моят дълг е към Англия — казвам ѝ тихо. — И ако носите в утробата си наследник на Тюдорите, тогава моят дълг е и към това дете, както и към вас. Не мога да ви позволя да дойдете по-близо от долния край на леглото.

Изведнъж тя почти рухва.

— Пуснете ме да вляза — казва умолително. — Моля ви, лейди Маргарет, само ме пуснете да го видя. Ще спра, където кажете, ще направя, каквото наредите, но в името на Светата Дева, пуснете ме да го видя.

Въвеждам я, покрай чакащите тълпи, които подвикват благословии, покрай сгъваемата маса, където лекарят е подредил малка аптека с билки и масла, и пиявици, пълзящи в една стъкленица, през двойните врати до спалнята, където в леглото лежи Артур, неподвижен и притихнал. Той отваря тъмните си очи, когато тя влиза, и първите думи, които прошепва, са: „Обичам те. Не се приближавай.“

Катерина се хваща за украсената с резба колона в долния край на леглото, сякаш за да се възпре да не се покатери вътре до него.

— И аз те обичам — изрича тя задъхано. — Ще оздравееш ли?

Той само поклаща глава, и в този ужасен миг аз съзнавам, че съм се провалила в обещанието си към майка му. Казах, че ще го опазя, а не го сторих. От зимното небе, от източния вятър — кой знае как? — той бе сполетян от проклятието на донесената от баща му болест, а нейна светлост майката на краля ще бъде наказана от проклятието на двете кралици. Ще плати за онова, което стори на техните момчета, и ще види как погребват внука ѝ, а сигурно и сина ѝ. Пристъпвам напред, хващам принцесата за крехката талия, и я дръпвам към вратата.

— Ще се върна — извиква му тя, докато неохотно се отдалечава от него. — Остани с мен, аз няма да те изоставя.

Цял ден се борим за него, така ревностно, сякаш сме войници, затънали в калта на полето в Бозуърт. Слагаме изгарящо горещи пластири върху гърдите му, поставяме пиявици на краката му, мокрим лицето му с гъба с ледена вода, слагаме грейка под гърба му. Докато лежи там, бял като мраморен светец, ние го изтезваме с всеки цяр, за който можем да се сетим, и въпреки това той се облива в пот, гори, и нищо не смъква температурата му.

Принцесата се връща при него, както е обещала да стори, и този път ние ѝ казваме, че това е потната болест и че не може да се приближи до него повече от прага на стаята му. Тя казва, че трябва да говори с него насаме, отправя всички ни от стаята и застава на пръсти, като се държи за рамката на вратата, и му говори от отсрещния край на посипания с билки под. Дочувам бърза размяна на обети. Той я моли да му обещае нещо, тя се съгласява, но го умолява да оздравее. Хващам я под ръка.

— В името на собственото му добро — казвам. — Трябва да го оставите.

Той се е надигнал на лакът и зървам лицето му, с изписана върху него смъртна решителност.

— Обещай — казва ѝ той. — Моля те. Заради мен. Обещай ми сега, любима.

Тя проплаква: „Обещавам!“, сякаш изтръгват насила думите от нея, сякаш не иска да изпълни последното му желание, и аз я издърпвам от стаята.

* * *

Камбаната на големия часовник на замъка бие шест. Изповедникът на Артур извършва последно миропомазване, а той се отпуска на възглавницата си и затваря очи.

— Не — прошепвам. — Не се предавай, не се предавай.

От мен се очаква да се моля в долния край на леглото, но вместо това съм стиснала ръце в юмруци, притиснати към мокрите ми очи, и единственото, което мога да правя, е да шепна: „не“. Не мога да си спомня кога за последно съм излизала от стаята, кога за последно съм яла, или кога съм спала за последен път, но не мога да понеса този принц, този невероятно красив и надарен млад принц да умре — и то под моите грижи. Не мога да понеса да предаде живота си, този прекрасен живот, толкова пълен с обещания и надежда. Не успях да го науча на едничкото нещо, в което истински вярвам: че нищо няма по-голямо значение от самия живот, че трябва да се вкопчва в живота.

— Не — изричам. — Недей.

Молитвите не могат да му попречат да се изплъзне, пиявиците, билките, маслата и овъгленото сърце на врабче, вързано на гърдите му, не могат да го задържат. Докато часовникът удари седем, той вече е мъртъв. Отивам до леглото му и му оправям яката, както правех, когато беше жив, затварям тъмните му, невиждащи очи, като издърпвам бродираната завивка върху гърдите му, сякаш му подпъхвам завивките за през нощта, и целувам студените му устни. Прошепвам: „Бог да ти дари покой. Лека нощ, сладки принце“, а после викам прислужниците да го подготвят и излизам от стаята.

До Нейна светлост кралицата на Англия

Скъпа братовчедке Елизабет,

Сигурно вече са ти казали, така че това писмо е само между нас, от жената, която го обичаше като майка, до майката, която го обичаше повече от всички. Той посрещна смъртта храбро, както правят мъжете от нашето семейство. Страданията му бяха кратки и той умря достойно.

Не те моля да ми простиш, задето не успях да го спася, защото аз никога няма да си простя. Нямахме признак за никаква друга болест, освен потната, а за нея няма лек. Не е нужно да се упрекваш, по нищо не личеше да е жертва на някакво проклятие. Той умря като обичаното смело момче, каквото беше, от болестта, която армиите на баща му донесоха в тази бедна страна, без да го знаят.

Ще доведе неговата вдовица, принцесата, при теб в Лондон. Тя е млада жена с разбито сърце. Те се обикнаха и нейната загуба е много голяма.

Както и твоята, скъпа моя.

И моята,
Маргарет Поул

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ГРАНИЦАТА С УЕЛС ЛЯТОТО НА 1502 Г.

Кралицата, моята братовчедка, изпраща личната си носилка, с която вдовицата да предприеме дългото пътуване до Лондон. Катерина пътува, съсипана и безмълвна, и всяка нощ по пътя си ляга мълчаливо. Зная, че се моли да не се събуди на сутринта. Питам я, както съм длъжна да сторя, дали мисли, че е възможно да очаква дете, и тя се разтреперва от ярост, когато чува въпроса, сякаш нахлувам в съкровени кътчета на любовта ѝ.

— Ако очаквате дете, и това дете е момче, тогава той ще бъде Принц на Уелс, а много по-късно — крал на Англия — казвам ѝ кротко, пренебрегвайки яростта, която я кара да трепери. — Вие ще станете толкова изтъкната и важна жена, колкото лейди Маргарет Боуфорт, която си създаде собствена титла: Нейна светлост майката на краля.

Тя едва успява да се принуди да проговори:

— А ако не очаквам?

— Тогава сте вдовстващата принцеса, а принц Хари става Уелски принц — обяснявам. — Ако нямате син, който да получи титлата, тогава я получава принц Хари.

— А когато кралят умре?

— Дай Боже този ден да не дойде скоро.

— Амин. Но когато дойде?

— Тогава принц Хари става крал, а съпругата му — която и да е тя — ще бъде кралица.

Тя се извъръща от мен и отива до огнището, но не преди да видя презрителното изражение, което пробягва бързо по лицето ѝ при споменаването на малкия брат на принц Артур.

— Принц Хари — възкликва тя.

— Трябва да приемете онова положение в живота, което Бог ви дава — напомням ѝ тихо.

— Не го приемам.

— Ваша светлост, вие претърпяхте огромна загуба, но трябва да приемете съдбата си. Бог изисква от всички ни да приемем съдбата си. Навярно Бог повелява да се примирите? — предполагам.

— Не повелява — заявява тя твърдо.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЮНИ 1502 Г.

Оставям вдовстващата принцеса на Уелс, както следва да бъде наричана сега, в Дърам Хаус на Странд и отивам в Уестминстър, където дворът е в дълбок траур. Вървя през познатите коридори към покоите на кралицата. Вратите стоят разтворени към приемната ѝ, претъпкана с обичайните придворни и молители, но всички са потиснати и разговарят тихо, а жакетите на мнозина са поръбени с черно.

Минавам през тълпата, като кимвам на един-двама души, които познавам; но не спирам. Не искам да говоря. Не искам да бъда принудена да повтарям, отново и отново: „Да. Болестта беше съвсем внезапна. Да, опитахме това лекарство. Да, беше ужасен шок. Да, принцесата е сломена. Да, трагедия е, че няма дете.“ Потропвам на вътрешната врата, лейди Катрин Хънтли я отваря и ме поглежда. Тя е вдовицата на претендента, който бе екзекутиран с брат ми, и двете едва се понасяме. Тя отстъпва назад и аз минавам покрай нея без нито дума.

Кралицата е коленичила пред молитвения си стол, с лице, обърнато нагоре към златното разпятие, със затворени очи. Коленича до нея, свеждам глава и се моля за сила да говоря с майката на нашия принц за неговата смърт.

Тя въздиша и хвърля поглед към мен.

— Чаках те — казва тихо.

Улавям ръцете ѝ.

— Не мога да опиша колко съжалявам.

— Знам.

Стоим на колене, хванати за ръце, мълчаливо, сякаш няма какво повече да бъде казано.

— Принцесата?

— Много тиха. Много тъжна.

— Няма ли възможност да очаква дете?

— Тя казва, че не.

Братовчедка ми кимва, сякаш не се е надявала на внук, който да замести сина, когото е изгубила.

— Направихме всичко възможно... — започвам.

Тя слага леко ръка на рамото ми.

— Знам, че със сигурност си се грижила за него, както би се грижила за собствения си син — казва тя. — Знам, че го обичаше още от бебе. Той беше истински принц на Йорк, той беше нашата бяла роза.

— Все още имаме Хари — казвам.

— Да — тя се обляга на рамото ми, докато се изправя на крака. — Но Хари не беше отгледан да бъде принц на Уелс или крал. Страхувам се, че го разглезих. Той е вятърничав и суетен.

Толкова съм изненадана да я чуя да изрича дори една дума против обичния си син, че за момент не мога да ѝ отговоря.

— Той може да се научи... — изричам със запъване. — Ще порасне.

— Той никога няма да стане втори принц Артур — казва тя, сякаш измерва дълбочината на загубата си. — Артур беше синът, когото създадох за Англия. Във всеки случай — продължава тя, — хвала на Бога, мисля, че отново чакам дете.

— Наистина ли?

— Още е рано, но се моля да е така. Ще бъде такава утеха, нали? Още едно момче.

Тя е на трийсет и шест години, стара е за още едно раждане.

— Би било прекрасно — казвам, опитвайки се да се усмихна. — Божието благоволение за Тюдорите, милост след жертва.

Отивам с нея до прозореца и се заглеждаме навън към пъстрите градини и хората, които играят на кегли на моравата под нас.

— Той беше толкова скъпоценно момче, когато се появи така рано, в началото на брака ни, като благословия. И беше такова щастливо бебе, помниш ли, Маргарет?

— Помня — казвам кратко. Няма да ѝ кажа, че тъгата ми е заради чувството, че съм забравила толкова много, че годините му с мен просто са се изплъзнали между пръстите ми, сякаш изпълнени с лишени от събития слънчеви дни. Той беше такова щастливо момче, а щастието не се помни толкова ясно.

Тя не риде, макар че постоянно бърше сълзи от двете си бузи с опакото на дланите си.

— Кралят ще изпрати ли Хари в Лъдлоу? — питам. Ако съпругът ми трябва да бъде настойник на още един принц, тогава аз също ще трябва да се грижа за него, а не вярвам, че бих понесла да видя друго момче, нито дори принц Хари, на мястото на принц Артур.

Тя поклаща глава.

— Нейна светлост забранява — казва тя. — Казва, че той трябва да остане при нас, в двора. Ще бъде образован тук и обучаван за новото си призвание под нейния поглед, под нашия постоянен надзор.

— А вдовстващата принцеса?

— Тя ще се прибере у дома в Испания, предполагам. Тук не я задържа нищо.

— Нищо, бедното дете — съгласявам се, представяйки си момичето с побелялото лице в големия дворец.

* * *

Посещавам принцеса Катерина, преди да се прибере у дома в замъка Стортън. Тя е много млада, за да бъде оставена съвсем сама, само с хора, на които се плаща да ѝ правят компания — строгата ѝ дуеня и придворните ѝ дами, изповедникът ѝ и слугите ѝ — в красивия дворец с големи терасирани градини, които водят надолу към реката. Искане ми се да я доведат в покоите на кралицата в двора, а не да я оставят тук, за да управлява собствено домакинство.

Станала е по-красива през месеците на траура, бледата ѝ кожа блести на фона на бронзовата ѝ коса. По-слаба е и това кара сините ѝ очи да изглеждат по-големи на сърцевидното ѝ лице.

— Дойдох да се сбогувам — казвам ѝ с насилена бодрост. — Отивам си у дома в Стортън, а предполагам, че вие скоро ще потеглите обратно за Испания.

Тя се оглежда наоколо, сякаш за да се увери, че не ни подслушват, но дамите ѝ са далече, а доня Елвира не говори английски.

— Не, няма да се прибере у дома — казва тя със сдържана решителност.

Чакам обяснение. Тя ми отправя бърза, дяволита усмивка, която разведрява мрачността на печалното ѝ лице, и повтаря:

— Няма да си отида. Затова няма нужда да ме гледате така. Няма да си отида.

— Тук вече не ви задържа нищо — напомням й.

Тя ме хваща под ръка, за да може да говори много тихо, докато се разхождаме по дължината на галерията, далече от дамите, а шляпането на пантофите ни по дървения под заглушава звука на думите ни.

— Не, грешите. Има какво да ме задържи. Обещах на Артур на смъртното му легло, че ще служа на Англия, както съм родена и възпитана да сторя — казва тя тихо. — Вие самата го чухте да казва: „Обещай ми сега, любима“ — това бяха последните му думи към мен. Ще спазя това обещание.

— Не можете да останете.

— Мога, и то по най-простия начин. Ако се омъжа за Уелския принц, отново ставам принцеса на Уелс.

Млъквам зашеметено, после успявам да проговоря.

— Невъзможно е да искате да се омъжите за принц Хари — изтъквам очевидното.

— Трябва.

— Това ли беше обещанието ви към принц Артур?

Тя кимва.

— Не може да е искал да каже да се омъжите за малкия му брат.

— Това искаше да каже. Знаеше, че това е единственият начин да бъде принцеса на Уелс и кралица на Англия, а ние с него имахме много планове, бяхме се споразумели за много неща. Той знаеше, че управлението на Тюдорите в Англия не е начинът, по който бяха управлявали кралете от династията Йорк. Искаше да бъде крал на двете династии. Искаше да управлява справедливо и състрадателно. Искаше да спечели уважението на хората, не да ги принуждава. Имахме планове. Когато разбра, че умира, той все така искаше аз да изпълня нашите планове — въпреки че той нямаше да може. Аз ще напътствам Хари и ще го уча. Ще го превърна в добър крал.

— Принц Хари има много добри страни — опитвам се да подбера думите си. — Но той не е, и никога няма да бъде, принцът, когото изгубихме. Той е обаятелен и енергичен; храбър е като лъвче и е готов да служи на рода и страната си... — колебая се. — Но той е като емайл, скъпа моя. Той блести на повърхността, искри; но не е

чисто злато. Не е като Артур — който беше верен, до мозъка на костите си.

— Въпреки това ще се омъжа за него. Ще го направя по-добър, отколкото е.

— Ваша светлост, скъпа моя, баща му ще търси изгодна партия за него, друга принцеса. А вашите родители ще търсят втори брак за вас.

— Тогава разрешаваме два проблема с един отговор. Освен това така кралят избягва плащането на вдовишката ми издръжка. Това ще му хареса. И ще получи остатъка от зестрата ми. Това ще му се понрави. И запазва съюза с Испания, който искаше толкова много, че... — тя млъква рязко.

— Който искаше толкова много, че уби брат ми за това — довършвам тихо изречението. — Да, знам. Но вие вече не сте испанската инфанта. Била сте омъжена. Не е същото. Вие не сте същата.

Тя се облива в гореща руменина.

— Ще бъде същото. Ще го направя да бъде същото. Ще кажа, че съм девица, и че бракът не е бил консумиран.

Ахвам:

— Ваша светлост, никой не би ви повярвал...

— Но никой никога няма да попита! — заявява тя. — Кой би се осмелил да се усъмни в думите ми? Ако аз казвам така, значи е така. А вие ще ме подкрепите като моя приятелка, нали, Маргарет? Защото правя това за Артур, а вие го обичахте, както го обичах аз? Ако не отречете онова, което ще кажа, тогава никой няма да се усъмни в него. Всички ще искат да вярват, че мога да се омъжа за Хари, никой няма да разпитва слугите и придворните за клюки. Никоя от моите дами няма да отговори на въпрос от английски шпионин. Ако вие не кажете нищо, никой друг няма да го стори.

Толкова съм зашеметена от този скок от сърдечна мъка към заговор, че мога само да ахна и да я погледна. Изражението ѝ е съвсем решително, челюстта — здраво стисната.

— Повярвайте ми, не можете да направите това.

— Ще направя това — казва тя мрачно. — Обещах. Ще направя това.

— Ваша светлост, Хари е дете...

— Нима мислите, че не зная това? Толкова по-добре. Именно затова Артур настояваше толкова. Хари трябва да бъде обучен. Аз ще напътствам Хари. Ще го съветвам. Знам, че е суетно, разглежено малко момче. Но аз ще го превърна в такъв крал, какъвто трябва да бъде.

Готвя се да възразя, но внезапно виждам у нея кралицата, каквато може да стане. Ще бъде внушителна. Това момиче е възпитавано като бъдеща кралица на Англия от тригодишна възраст. Изглежда, че ще бъде кралица на Англия, както и да ѝ изневерява късметът.

— Не знам как е правилно да се постъпи — казвам несигурно. — Ако бях на ваше място...

Тя усмихнато поклаща глава.

— Лейди Маргарет, ако бяхте на мое място, щяхте да се приберете у дома в Испания и да се надявате да живеете тихо и в безопасност, защото сте се научили да стоите далече от трона; била сте възпитана в страх от краля, от който и да е крал. Но аз бях отгледана да бъда принцеса на Уелс, а после кралица на Англия. Аз нямам избор. Още от люлката ме наричаха принцеса на Уелс! Не мога просто да променя името си сега и да се скрия от предопределената ми съдба. Трябва да направя каквото обещах на Артур. Трябва да ми помогнете.

— Половината двор видя как ви слагат да си легнете заедно в първата ви брачна нощ.

— Ако се налага, ще кажа, че е бил неспособен.

Ахвам пред решителността ѝ.

— Катерина! Нима ще го опозорите?

— Това не е позор за него — казва тя разпалено. — Позорът е за всеки, който ме пита. Знам какво беше той за мен, и какво бях аз за него. Зная как ме обичаше и какво бяхме един за друг. Но не е нужно никой друг да знае. Никой друг никога няма да узнае.

Виждам страстта, която още изпитва към него.

— Но вашата дуеня...

— Тя няма да каже нищо. Не иска да се върне в Испания с „повредена стока“ и наполовина похарчена зестра.

Катерина се обръща към мен и се усмихва с безстрашната си усмивка, сякаш ще бъде лесно.

— И ще родя син на Хари — обещава тя. — Точно както се надявахме двамата с Артур. И момиче на име Мери. Ще се грижите ли

за децата ми, лейди Маргарет? Не искате ли да се грижите за децата, които Артур искаше да имам?

Би било по-благоразумно да не ѝ казвам нищо, макар че би трябвало да ѝ кажа, че жените трябва да променят имената си и да потискат собствената си воля, макар че можех да ѝ кажа, че предопределените съдби са за мъжете.

— Да — казвам неохотно. — Да. Наистина искам да се грижа за децата, които му обещахте. Наистина искам да бъда гувернантка на Мери. И никога няма да кажа нищо за вас и Артур. Не знам нищо със сигурност, дори не бях в замъка през първата ви брачна нощ, и ако сте истински решена, тогава няма да ви предам. Няма да имам мнение.

Тя свежда глава и аз осъзнавам, че е дълбоко облекчена от решението ми.

— Правя това за него — напомня ми тя. — От любов към него. Не заради собствената си амбиция, нито дори заради родителите си. Той го поиска от мен, и аз ще го сторя.

— Ще ви помогна — обещавам ѝ. — Заради него.

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ЕСЕНТА НА 1502 Г.

Но не мога да направя за нея особено много. Вече не съм съпругата на настойника на Уелския принц, защото вече няма отделен двор и домакинство на Уелския принц. Новият принц — Хари — е обявен за твърде ценен, за да бъде изпратен надалече. Докато коремът на моята братовчедка кралицата расте от бременността с дете, за което всички казват, че трябва да е момче, единственият им жив наследник, Хари, е отглеждан в двореца Елтам близо до Гринич със сестрите си Маргарет и Мери, и макар да е здраво, силно единайсетгодишно момче, достатъчно голямо да поеме задълженията си като кралски наследник, достатъчно възрастен, за да има свои собствени съветници и да се учи от тях да отсъжда внимателно, нейна светлост майката на краля настоява той да бъде държан у дома като сестрите си — обожаван и разглезен повелител на кралството в детската стая.

Той разполага с най-добрите домашни учители, най-изтънчените музиканти, и най-умелите ездачи, които да го научат на всички знания и умения, необходими за един млад принц. Майка му, моята братовчедка, се старее той да бъде учен и начетен и се опитва да го накара да разбере, че един крал не може да получава винаги каквото поиска; но нейна светост настоява той никога да не бъде излаган на каквато и да е опасност.

Той не трябва никога да се приближава до болен човек, по които му трябва да се почистват постоянно, край него трябва винаги да има лекар. Трябва да язди прекрасни коне, но те трябва да са обзидени и укротени от началника на конницата му и да е гарантирано, че са безопасни за изключително ценния си ездач. Той може да язди и да се цели в мишената за хвърляне на копие, но никога не може да се изправи срещу противник в турнир. Може да гребе по реката, но никога, ако има изгледи, че ще завали. Може да играе тенис, макар че никой никога не го побеждава, да пее песни и да свири на различни инструменти, но никога не трябва да се превъзбужда или прегрява, или

да се напруга. Не го учат да управлява, не го учат дори да владее себе си. Това момче, вече разглезено и покварено, сега е единственият мост към бъдещето за Тюдорите. Ако го загубят, ще изгубят всичко, за което са се борили, заговорничили и работили. Без син и наследник, който да последва краля от рода на Тюдорите, няма династия на Тюдорите, няма кралска фамилия Тюдор. След смъртта на брат си сега Хари е единственият син и наследник. Нищо чудно, че го загръщат в хермелин и му сервираат от златни блюда.

Той не може да направи и крачка, без болезнено да си дадат сметка, че той е единственото им момче. Фамилията на Тюдорите е толкова малобройна: кралицата ни, изправена пред изпитанието на раждането, крал, който е постоянно измъчван от възпалено гърло и не може да си поеме дъх, без да изпитва болка, старата му майка, две момичета, и само едно момче. Малобройни са и са уязвими.

Никой не отбелязва другото — че ние, Плантагенетите от рода Йорк, сме толкова многобройни. Наричат ни демонско котило, и наистина, ние се плодим дяволски лесно. Имаме наследници в изобилие, начело с моя братовчед Едмънд, който постоянно печели последователи и влияние в двора на император Максимилиан, брат му Ричард, и десетки сродници и братовчеди. Кръвта на Плантагенетите е плодовита; нарекли рода на *Planta Genista*, храстът зановец, който расте навсякъде, и в най-бедната почва, който никога не може да бъде изкоренен, и дори когато бъде изгорен, упорито израства пак още на следващата пролет, жълт като злато, дори корените му да са впити в най-голата, камениста земя.

Казват, че ако обезглавиш един от Плантагенетите, изниква друг, свеж и зелен. Родът ни води началото си чак от Фулк Анжуйски, съпруг на водна богиня. Винаги раждаме по дузина наследници. Но ако Тюдорите изгубят Хари, те нямат с какво да го заместят, освен бебето, което братовчедка ми носи ниско и тежко в утробата си, което изсмуква цвета от лицето ѝ и я кара да повръща всяка сутрин.

Тъй като принц Хари е толкова ценен, тъй като е единственият им скъпоценен наследник, трябва да му се намери съпруга, и те се поддават на изкушението от испанското богатство, испанската мощ, и удобното присъствие на Катерина, покорна и копнееща да бъде от полза, очакваща вестта в лондонския си дворец. Обещават ѝ брак с Хари и така тя постига своето. Разсмивам се на глас, когато съпругът

ми се връща от Лондон и ми разказва новините, и той ме поглежда любопитно и ме пита какво е толкова забавно.

— Просто го повтори! — настоявам.

— Принц Хари е бил сгоден за вдовстващата принцеса на Уелс — повтаря той. — Но не виждам какво толкова забавно има.

— Защото тя твърдо реши да постигне именно това, а аз изобщо не мислех, че ще се съгласят — обяснявам.

— Е, изненадан съм, че го сториха. Трябва да вземат разрешение от папата и да договорят споразумение, а после те няма да могат да се оженят с години. Бих си помислил, че нищо освен най-доброто няма да е достатъчно добро за принц Хари. Не братовата му вдовица.

— Защо не, ако бракът така и не е бил консумиран? — дръзвам да попитам.

Той ме поглежда.

— Така казват испанците, говори се из целия двор. Не го оспорих, макар да не съм сляп и да виждах какво става в Лъдлоу. Не зная дали това твърдение е истина и не зная какво да кажа. — Изглежда смутен: — Не знаех какво ще иска да чуе нейна светлост майката на краля. Докато тя не ми съобщи, няма да казвам нищо.

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ФЕВРУАРИ 1503 Г.

Братовчедка ми, кралица Елизабет, се молеше да носи още едно момче, молеше се проклятието, което бе изрекла като млада седемнайсетгодишна жена, да не е било нищо повече от думи, хвърлени на студения вятър, молеше се родът на Тюдорите да не изчезне. Но тя легна в родилното ложе и роди момиче, безполезно момиче, и това ѝ струва живота, а бебето също умря.

— Съжалявам — казва ми тихо съпругът ми, от запечатаното с черен восък писмо в ръката му висят черни копринени панделки. — Съжалявам. Знам колко много я обичаше.

Поклащам глава. Той не знае колко много я обичах, и не мога да му го обясня. Когато бях малко момиче и светът ми беше почти рухнал заради победата на Тюдор, тя беше до мен, бледа и изплашена като мен, но твърдо решена ние, Плантагенетите, да оцелеем, твърдо решена да получим дял от плячката на Тюдор, твърдо решена да бъдем начело на двора на Тюдорите, твърдо решена да стане кралица, за да може родът Йорк все така да управлява Англия, дори ако трябва да се омъжи за нашественика.

Когато се бях поболяла от тревога и в пълно неведение как да опазя брат си от новия крал и майка му, Елизабет беше тази, която ме успокои, която ми обеща, че тя и майка ѝ ще ни пазят. Елизабет беше тази, която препречи пътя на кралските телохранители, когато дойдоха да арестуват малкия ми брат, Теди, и пак Елизабет беше тази, която заяви, че не бива да го отвеждат. Именно Елизабет говореше със съпруга си отново и отново, умолявайки го да освободи Теди, Елизабет беше тази, която ме прегръщаше и която плака с мен, когато най-накрая, кралят се застави да извърши онзи ужасен акт и да убие брат ми, Теди, за престъплението, че беше Едуард Плантагенет, за това, че носеше името си, нашето име, името, което споделяхме с Елизабет.

— Ще дойдеш ли с мен на погребението ѝ? — пита Ричард.

Не зная дали мога да го понеса. Погребах сина ѝ, а сега трябва да погребам нея. Единият беше погубен от болестта на Тюдорите, другата — от тяхната амбиция. Семейството ми плаща висока цена, за да задържи Тюдорите благополучно на трона им.

— Искат да присъстваш — казва той кратко, сякаш това просто решава въпроса.

— Ще дойда — казвам, защото наистина е така.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1503 Г.

Нейна светлост майката на краля постановява как трябва да се извърши погребението, както се разпорежда за всички важни церемонии на този велик кралски двор. Осем черни коня теглят ковчега на Елизабет по улиците на Лондон; следват го двеста бедняци, които носят запалени свещи. Облечена в черно, вървя след ковчега заедно с дамите ѝ, докато благородниците от двора яздят зад нас, в черни мантии и качулки, през улици, ярко осветени от пламтящи факли и изпълнени с опечалените, чак до Уестминстърското абатство.

Лондон се изсипва да изпрати принцесата на Йорк. Лондон винаги е обичал династията Йорк, и докато минавам, следвайки ковчега ѝ, се понася шепот, който ме следва надолу по калдъръмената улица — „За Уорик!“, като благословия, като приношение. Държа главата си сведена, сякаш не мога да понеса да чувам бойния вик на дядо си.

Кралят не е тук; заминал е надолу по реката в красивия дворец, който построи за нея, Ричмънд; оттеглил се е в личните покои в сърцето на двореца и е затворил вратата, сякаш не може да понесе мисълта да живее без нея, сякаш не смее да погледне и да види какви приятели са му останали, сега, когато принцесата от династията Йорк вече я няма. Винаги е заявявал, че тя не му е донесла Англия, той я е завоювал сам, със собствени сили. Сега, когато нея я няма, той може да види какви са завоеванията му: какви приятели има, над какво има власт без нея; може да види колко сигурен се чувства сред народа си.

Той излиза от тъмнината и усамотението чак в средата на пролетта, а и тогава все още носи черно за нея. Нейна светлост, майка му, му нарежда да сложи край на самотния си траур, грижи се за него, докато се възстанови, а сър Ричард и аз оставаме в двора, на нейно разположение, седим сред рицарите и техните съпруги в голямата трапезария. За моя изненада кралят минава по цялата дължина на

стоята, и когато се надигам да му направя реверанс, той ме отвежда от масата на дамите до една ниша в дъното на голямата зала.

Той улавя двете ми ръце в своите.

— Знам, че я обичаше така, както я обичах аз. Не мога да повярвам, че вече я няма — казва простичко.

Има вид на непоправимо наранен човек. В лицето му се виждат нови, дълбоко врязани бръчки от страдание; сивкавият цвят на кожата му показва, че е изтощен от скръб. Провисналата кожа под очите му говори за човек, който е плакал нощи наред, вместо да спи, и сега стои леко приведен, сякаш за да облекчи болката в гърдите си.

— Не мога да повярвам — повтаря.

Нямам думи за утеха, защото споделям неговата загуба, и все още съм зашеметена от внезапната ѝ смърт. Цял живот братовчедка ми Елизабет е била с мен, едно постоянно, любящо присъствие. Не мога да проумея, че вече не е тук.

— Бог е...

— Защо Бог би я прибрал? Тя беше най-добрата кралица, която би могла да има Англия! Беше най-добрата съпруга, която бих могъл да имам аз!

Не казвам нищо. Разбира се, че тя беше най-добрата кралица, която Англия би могла да има; тя беше дъщеря на кралското семейство на Англия, управлявало дълго преди той да слезе мъчително на брега при Милфорд Хейвън. Тя не пристигна с поразена от болест армия и не измъкна короната си от трънлив храст; тя си беше наша, родена и отгледана като английска принцеса.

— Ами децата ми! — възкликва той, като хвърля поглед към тях.

На вечеря Хари беше настанен до баща си, и сега седи до празния трон, свел лице към чинията, без да яде нищо. За него това беше най-тежкият удар, който може да претърпи едно дете; питам се дали някога ще се съвземе. Майка му го обичаше със сдържано спокойствие, над което пламенното фаворизиране от страна на баба му не можеше да надделее. Елизабет го виждаше такъв, какъвто беше — силно, надарено и обаятелно малко момче — и въпреки това се стараеше постоянно да му напомня какъв трябва да бъде: да владее себе си. С влизането си в детската му стая тя му показваше, че не е достатъчно да бъде център на внимание; всеки принц има това право още от рождение. Вместо това тя изискваше той да бъде верен на себе

си, да обуздава наперената си суетност, да се научи да се поставя на мястото на другите, да се учи на състрадание.

Сестрите му, Маргарет и Мери, ужасно объркани и изгубени без нея, седят до баба си, нейна светлост майката на краля, а испанската принцеса Катерина е до тях. Тя усеща погледа ми върху себе си и ми отправя бърза, загадъчна усмивка.

— Поне имаха детството си с нея — казвам. — Имаха майка, която истински ги обичаше. Поне Хари имаше спокойно и сигурно детство, с любовта на майка си.

Той кимва:

— Имаха поне това — казва. — И аз имах поне годините си с нея.

— Това е тежка загуба и за вдовстващата принцеса — отбелязвам внимателно. — Кралицата беше много добра с нея.

Той проследява погледа ми. Катерина е настанена на почетно място, но младите принцеси не разговарят с нея, както подобава на сестри. Тринайсетгодишната Маргарет е извърнала рамо и си шепне с малката си сестра, Мери, двете са доближили глави. Катерина изглежда самотна на високата маса, сякаш е там, просто защото търпят присъствието ѝ. Когато се взирам по-внимателно, виждам, че е бледа и неспокойна, от време на време хвърля поглед надолу по масата към мястото, където Хари се взира невиждащо в чинията си, сякаш иска да привлече погледа му.

— Всеки път, когато дойде в двора, тя изглежда все по-красива — казва кралят тихо, приковал върху нея очи, без да си дава сметка, че това ме наскърбява, усиливайки болката ми. — Превръща се в истинска красавица. Винаги е била хубаво момиче, но сега се превръща в забележителна млада жена.

— Наистина — казвам сковано. — А кога ще се състои венчавката ѝ с принц Хари?

Косият поглед, който ми отправя, ме кара да потрепера, сякаш в стаята внезапно е нахлуло студено течение. В изражението му има нещо дяволито, напомня ми на принц Хари, когато го хванат да отмъква сладкиши от кухнята, гледа едновременно смутено и с желание да се извини, съзнавайки, че е непослушен, надявайки се, че може с помощта на чара си да се измъкне от бедата, давайки си сметка, че никой не може да му откаже нищо.

— Твърде скоро е — виждам как решава да не ми казва какво го е накарало да се усмихне. — Твърде рано е, за да преценя.

* * *

Нейна светлост майката на краля ме вика в личните си покои, преди сър Ричард и аз да потеглим за Стортън. Покоите ѝ са претъпкани с хора, които търсят услуги и помощ. Кралят е започнал да налага на хората тежки глоби за дребни простъпки, и мнозина се обръщат за милост към нейна светлост. Тъй като тя работи с него върху кралските сметководни книги и се наслаждава на печалбата от глобите, повечето просители си тръгват неудовлетворени, много от тях — по-бедни от преди.

Нейна светлост знае много добре, че синът ѝ ще задържи Англия, само ако винаги е в състояние да изпрати армия на бойното поле, и че за изхранването на армиите е нужно цяло съкровище. Тя и синът ѝ постоянно трупат пари за война, пестят средства за потушаването на бунта, от чието избухване се боят.

Тя ме вика при себе си с бърз жест, а дамите ѝ тактично се надигат от местата си и се отдалечават, за да можем да разговаряме насаме.

— Бяхте в замъка Лъдлоу с младата двойка, принца и принцесата, нали? — отбелязва нейна светлост без предисловие.

— Да.

— Хранехте се заедно с тях, всеки ден?

— Почти всеки ден. Не бях там, когато пристигнаха, но след това живеех там с тях.

— Видяхте ги заедно, като съпруг и съпруга.

Осентява ме смразяващото съзнание, че не знам накъде води този разпит, и че нейна светлост винаги говори с умисъл.

— Разбира се.

— И никога не сте видели нещо, което да ви накара да предположите, че не са били съпруг и съпруга във всяко отношение.

Поколебавам се.

— Вечерях с тях всяка вечер в голямата зала. Виждах ги в присъствието на други хора. Пред хора изглеждаха като много влюбена

млада двойка — казвам.

Тя замълчава, погледът, който отправя към лицето ми, е твърд като юмрук.

— Те са били женени и са споделили легло — заявява категорично. — Не може да има съмнение.

Представям си как Артур изтръгва обещанието от принцесата, обещанието, дадено на смъртното му легло, че тя ще се омъжи отново и ще бъде кралица на Англия. Мисля си, че това беше неговият план и неговото желание. Спомням си, че бях готова да направя всичко за Артур; мисля си, че все още бих направила всичко за него.

— Разбира се, не мога да знам какво е ставало в спалнята на принцесата — казвам. — Но тя каза на мен, и на други, че бракът не е бил консумиран.

— О, вие твърдите това, така ли? — отбелязва нейна светлост, със студен интерес.

Поемам си дъх.

— Да.

— Защо? — пита тя. — Защо бихте казали такова нещо?

Опитвам се да свия рамене: те са почти прекалено вдървени, за да помръднат.

— Говоря просто за това, което забелязах, повтарям онова, което чух — опитвам се да говоря с безразличие, но съм останала без дъх.

Тя ми се нахвърля толкова яростно, че трепвам и се отдръпвам от разяреното ѝ лице.

— Каквото сте забелязали! Каквото сте чули! Това сте скроили вие трите — нейната дуеня, испанската инфанта и вие — вие, три проклети коварни жени, за съсипването на моя род и за унищожаването на сина ми! Знам го! Познавам ви! Искане ми се тя никога да не беше идвала в тази страна! Тя не ни донесе нищо друго освен мъка!

Възцарява се тишина; всички се взират в мен, питайки се ужасено какво съм сторила, за да разстроя нейна светлост. Падам на колене, сърцето ми блъска като чук в ушите ми.

— Простете ми, ваша светлост. Не съм направила нищо, никога не бих предприела нещо срещу вас или сина ви. Не разбирам.

— Кажете ми едно — процежда тя. — Знаете със сигурност, нали, че принц Артур и вдовстващата принцеса са се любили? Видели

сте безпогрешните следи от това, че са споделяли легло. Под вашия покрив той беше отвеждан веднъж седмично в стаята ѝ, нали? Бях заповядала това, и то беше сторено? Или ми казвате, че не сте ми се подчинили и те не са били слагани да си легнат заедно всяка седмица?

Едва успявам да отговоря.

— Подчиних ви се — прошепвам. — Разбира се, че ви се подчиних. Водеха го в стаята ѝ всяка седмица.

— И така — казва тя, малко укротена. — И така. Признавате поне това. Ходел е в стаята ѝ. Знаем това. Не отричате това.

— Но не мога да кажа дали са се любили или не — казвам. Гласът ми е толкова слаб, та се боя, че тя няма да ме чуе и ще трябва да намеря отнякъде смелост да проговоря отново.

Но слухът ѝ е остър, проникателността ѝ ме улавя като в капан.

— И така, вие я подкрепяте — казва тя. — Подкрепяте нелепото ѝ твърдение, че съпругът ѝ е бил неспособен в продължение на четири месеца брак. Макар че беше млад и здрав, а тя беше негова съпруга. Макар че тогава тя не каза нищо на никого. Макар че тя никога не се оплака. Никога дори не го спомена.

Обещах помощта си на принцеса Катерина, и съм ѝ задължена. Обичах Артур и го чух да ѝ прошепва: „Обещай!“ Оставам на колене, държа главата си сведена и се моля това изпитание да отmine.

— Не мога да кажа нищо повече — повтарям. — Тя ми каза, че не съществува възможност да очаква дете. Изтълкувах думите ѝ като означаващи, че не са живели като мъж и жена. Че никога не са се любили.

Гневът ѝ е отминал; цветът се отдръпва от лицето ѝ, пребледняла е, сякаш може да припадне. Една дама пристъпва напред да я подкрепи, а после отстъпва пред яростния ѝ поглед.

— Знаете ли какво правите, Маргарет Поул — пита ме настойчиво нейна светлост, с леден глас. — Знаете ли всъщност какво изричате?

Отпускам се на пети, откривайки, че държа ръцете си долепени под брадичката, сякаш моля за милост. Поклащам глава:

— Простете ми, ваша светлост, не разбирам какво имате предвид.

Нейна светлост се надвесва напред и засъсква в ухото ми, така, че никой друг да не може да чуе. Толкова е близо, че усещам лъхация

й на малвазия дъх по бузата си:

— Няма да омъжите малката си приятелка за принц Хари, ако това е бил планът ви. Ще вкарате тази малка испанска блудница в леглото на свекър й!

Думата *блудница* от устата на нейна светлост е толкова шокираща, колкото и самата представа.

— Какво? Нейния свекър?

— Да.

— Кралят?

— Моят син, кралят — гласът й потреперва от потискана ярост.
— Моят син, кралят.

— Сега той иска да се ожени за вдовстващата принцеса?

— Разбира се, че иска! — Гласът й е стържещо нисък, усещам горещината на гнева й да лъха по косата ми, по ухото ми. — Защото по този начин не се налага да й плаща вдовишка издръжка, така запазва зестрата, която тя донесе, и може да поиска останалото, така запазва съюза с Испания срещу нашия враг, Франция. По този начин си урежда евтин брак с принцеса, която вече е тук, в Лондон, а тя ще го дари с още един син и наследник. И по този начин — тя млъква, задъхвайки се като подгонено куче — по този начин той взема момичето в греховна похот. Греховна, кръвосмесителна страст. Тя го изкуши с дръзките си, лукави очи. Тя го възпламеняваше с танците си, разхожда се с него, шепне си с него, усмихва му се и му прави реверанс, когато го види, изкушава го, иска да го провали в пъкъла.

— Но тя е сгодена за принц Хари.

— Кажете й това, докато виси на ръката на баща му и се отърква в него!

— Той не може да се ожени за снаха си — казвам, напълно слисана.

— Глупачка! — изсъсква тя. — Трябва му само разрешение от папата. И той ще го получи, ако тя продължава да повтаря, както твърди постоянно, че бракът никога не е бил консумиран. Ако приятелите й я подкрепят, както правите вие. А лъжата й — защото аз знам, че е това лъжа — вкара сина ми в грях и обрича на провал рода ми. Тази лъжа ще ни унищожи. А вие я изричате заради нея. Вие сте толкова лоша, колкото и тя. Никога няма да забравя това. Никога няма да простя това. Никога няма да ви простя!

Не мога да кажа нищо, освен да я гледам със зяпнала уста.

— Говорете! — нарежда ми тя. — Кажете, че са живели като мъж и жена и са споделили легло.

Безмълвно поклащам глава.

— Ако не проговорите, ще бъде по-лошо за вас — предупреждава ме тя.

Навеждам глава. Не казвам нищо.

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ЕСЕНТА НА 1504 Г.

Отново очаквам дете и решавам да остана в замъка Стортън, докато съпругът ми управлява Уелс от Лъдлоу. Той си идва у дома да ме види и е доволен да види как се грижа за земите и дома ни и за образованието на децата ни.

— Но трябва да внимаваме с парите — напомня ми той. Седнали сме заедно в стаята на управителя в Стортън, с тефтерите за наемите, разпрострени около нас. — Трябва да внимаваме много, Маргарет. С четири деца и още едно на път трябва да пазим малкото си състояние. Всички те ще имат нужда от място в света, а на Урсула ще ѝ трябва добра зестра.

— Само ако кралят се съгласеше да ти дари още малко земи... — казвам. — Бог знае, че му служиш добре. Всеки път, когато произнесеш присъда в съда, му изпращаш глобата. Сигурно му печелиш хиляди лири, и никога не задържаш за себе си дори едно пени. Не като другите.

Той свива рамене. Съпругът ми не е придворен. Никога не се е обръщал към краля за пари, винаги са му плащали само най-малката сума, която Тюдорите са преценили, че би приел. А в кралските ковчежета влизат все повече и повече пари и излизат все по-малко. В първите години на царуването си Хенри Тюдор се разплати с всички, които му служиха при Бозуърт, и оттогава насам заграбва обратно земите, които така щедро подари в онези първи, опияняващи дни. Уличеният в предателство открива, че семейният му дом е конфискуван, извършилият дребно нарушение открива, че го преследват с искания да заплати глоба. Дори най-дребното провинение води до солидна глоба, а всичко — от солта на масата до ейла в хана — се облага с данъци.

— Навярно можеш да говориш с нейна светлост следващия път, когато отидем в двора — предлагам. — Всички останали получават подобри възнаграждения от теб.

— Не можеш ли ти да я попиташ?

Поклащам глава. Никога не съм разказвала на съпруга си за ужасната сцена в покоите на нейна светлост. Мисля, че тя постигна своето — не съм чувала повече да се говори, че кралят ще се жени за вдовстващата принцеса, но тя никога няма да забрави или да прости, че не написах свидетелски показания под нейна диктовка.

— Не съм им голяма фаворитка — казвам кратко. — Не и при положение, че братовчед ми Едмънд обикаля из Европа, събирайки армия срещу тях. Не и с другите ми двама братовчеди — Уилям дьо ла Поул, който все още е в Тауър, и Уилям Кортни, когото току-що арестувах.

— Не са им повдигнати никакви обвинения — изтъква той.

— Не са и освободени.

— Тогава не можеш ли да орежеш разноските тук? — пита ме сър Ричард раздражено. — Не ми се иска да ходя при нея. Не е лесно да молиш такава жена.

— Опитвам се. Но, както казваш, ние имаме четири деца и още едно на път. Всички те трябва да имат коне и домашни учители. Всички трябва да бъдат изхранвани.

Споглеждаме се с раздражение. Казвам си: това е толкова несправедливо! Той не може да ме упреква. Ожени се за мен, момиче от кралско потекло, и аз го дарих с деца — трима от тях синове — и никога не съм изтъквала името или потеклото си. Никога не съм го упрекувала, че ме принизи до положението на съпруга на дребен рицар, когато бях родена почти принцеса и наследница на богатството на Уорик. Никога не съм се оплаквала, че той не направи опит да възстанови титлата или състоянието ми; играех ролята на лейди Поул и управлявах двете му малки имения и един замък, а не хилядите и хиляди акри, които бяха мои по право.

— Ще вдигнем наемите на всички арендатори — казва той кратко. — И ще им кажем, че трябва да увеличат онова, което изпращат в къщата от собствените си ферми.

— Те почти не могат да плащат в момента — отбелязвам. — Не и с новите глоби на краля и новите данъци на краля.

Той свива рамене.

— Ще им се наложи — казва просто. — Кралят го изисква. Времената са тежки за всички.

* * *

Оттеглям се в очакване на раждането, мисля си колко тежки са времената и се питам защо трябва да е така. Нашият двор, кралският двор на династията Йорк, беше прочут с богатството и разточителността си, с безспирна целогодишна поредица от забавления и тържества, ловни излети, турнири и празненства. Имах десет братовчеди с кралска кръв, те до един се обличаха великолепно, живееха богато и сключиха добри бракове. Как е възможно същата страна, която изсипваше злато в скута на Едуард IV и го раздаваше на едно огромно семейство, да не може да намери достатъчно пари, за да плаща глобите и данъците на един човек: Хенри Тюдор? Как е възможно едно кралско семейство от само петима души да има нужда от толкова много пари, след като всички Плантагенети и всички от рода Ривърс се веселяха с толкова по-малко?

Съпругът ми казва, че ще остане в замъка Стортън по време на усамотението ми в очакване на раждането, за да ме поздрави, когато изляза. Не мога да го виждам, когато съм затворена, разбира се, но той ми изпраща ободряващи съобщения, в които ми казва, че сме продали част от окосеното сено, и че е поръчал да заколят и осолят едно прасе за тържеството по случай кръщението на бебето ни.

Една вечер ми изпраща кратка, написана на ръка бележка:

Разболях се от треска и си почивам в леглото.
Наредих децата да не ме посещават. Не падай духом,
съпруго.

Изпитвам единствено раздразнение. Няма да има кой да наглежда управителя, когато проверява и събира наемите по Архангеловден, нито да прибира таксите за чиракуване от младите хора, които започват работа през това тримесечие. Конете ще започнат да ядат складираното сено, и няма да има кой да се погрижи да не преяждат. Не можем да си позволим да купим още сено, трябва да го разпределяме внимателно през цялата зима. Не мога да направя нищо по този въпрос, освен да проклинам лошия ни късмет, поради който

съм затворена в родилната стая, а съпругът ми — болен в такъв момент. Знам, не нашият управител, Джон Литъл, е честен човек, но празникът на свети Архангел Михаил е един от ключовите моменти за доходоносното управление на земите ни, и ако сър Ричард или аз не се надвесваме над рамото му и не следим всяка цифра, която записва, той със сигурност ще бъде по-небрежен или, нещо по-лошо, по-щедър към арендаторите, като им отсрочва дълговете или позволява да се бави още плащането на наемите. Две вечери по-късно получавам нова бележка от сър Ричард:

Много по-зле съм и ще повикам лекаря. Но децата са в добро здраве, слава Богу.

За сър Ричард е необичайно да боледува. Участвал е в многобройни походи за Тюдорите, потеглял е да се бие за тях във всякакво време, в земите на три кралства и едно княжество. Пиша в отговор:

Много ли сте зле? Какво казва лекарят?

Не получавам отговор от него, и на другата сутрин изпращам почетната си дама Джейн Малет до отговорника за спалнята на съпруга ми, за да попита дали той е добре.

Още щом тя влиза в стаята, където съм се оттеглила, разбирам от потресеното ѝ изражение, че новините са лоши. Слагам ръка върху издутината на корема си, където бебето ми е притиснато здраво като херинга в буре. Мога да почувствам всяко негово движение в напрегнатата си утроба, и внезапно то също застива неподвижно, сякаш, също като мен, се вслушва, за да чуе лошите новини.

— Какво става? — питам с рязък от тревога глас. — Какво става, та изглеждаш толкова бледа? Говорете, Джейн, плашите ме.

— Господарят — казва тя просто. — Сър Ричард.

— Знам това, глупачко! Дотолкова се досетих! Много ли е зле?

Тя прави нисък реверанс, сякаш почтителното държание може да смекчи удара:

— Мъртъв е, милейди. Умря през нощта. Толкова съжалявам, че точно аз ви съобщавам... няма го вече. Господарят вече го няма.

* * *

Това прави усамотението в очакване на раждането много поужасно. Свещеникът идва до вратата и шепне думи на утеха през пролуката, сякаш всичките му обети за целомъдрие ще бъдат потъпкани, ако види покритото ми със следи от сълзи лице. Лекарят ми казва, че това била треска, която сломила голямата сила на сър Ричард. Той беше мъж на четиридесет и шест години, солидна възраст, но беше силен и деен. Не е била потната болест, нито едрата шарка, нито дребна шарка или малария, нито Огънят на Свети Антоний^[1]. Лекарят изрежда толкова дълъг списък от неща, които болестта не е била, че губя търпение и му казвам, че може да си върви и да ми изпрати управителя; и му поръчвам, с шепот през вратата, да се погрижи да бъде направено всичко, каквото трябва, сър Ричард да бъде положен в ковчега си на стъпалата пред олтара на църквата в Стортън и да устроят подобаващо бдение. Трябва да бият камбаната, а на всички арендатори да се дарят пари, оплаквачките трябва да получат черно сукно, а сър Ричард трябва да бъде погребан с цялото полагащо се достойнство — но възможно най-евтино.

После пиша на краля и на майка му, нейна светлост, и им съобщавам, че техният верен служител, моят съпруг, е мъртъв. Не изтъквам, че той ме оставя почти без пукната пара с четири деца с кралска кръв, които да отглеждам в нищета, и неродено дете на път. Нейна светлост майката на краля ще разбере това достатъчно добре. Ще знае, че трябва да ми помогнат с незабавно парично дарение, а после — като ми подарят още малко земя, за да издържам себе си, и децата си, сега, когато не разполагаме с таксите от работата му в Уелс или от другите му постове. Аз съм тяхна сродница, принадлежа към старата кралска фамилия, те нямат избор, освен да се погрижат да мога да живея достойно и да изхранвам и обличам децата и слугите си.

Повиквам двете си най-големи деца, моите момчета, момчетата, които ще трябва да отгледам сама. Ще оставя гувернантката да събщи на Урсула и Реджиналд, че баща им е отишъл на небето. Но Хенри е на дванайсет, а Артур — на десет, и е редно да узнаят от майка си, че баща им е мъртъв и че отсега нататък няма никой, освен ние самите; ще трябва да си помагаме взаимно.

Те влизат, много тихи и разтревожени, озъртат се из потъналата в сенки родилна стая със суеверното безпокойство на растящи момчета. Това е просто спалнята ми, където са били стотици пъти, но сега върху прозорците има гоблени, за да възпират светлината и влагата, в решетките във всички краища на стаята горят малки огньове, носи се натрапчивият мирис от билките, за които се твърди, че помагат при раждане. Срещу стената, пред икона на Дева Мария в сребърна рамка гори свещ, в една дарохранителница е поставено късче причастен хляб. В долния край на голямото ми легло с балдахина е поставено друго, малко, специално подготвено за раждането, и зловещите възжета, вързани за двете долни колони, за да ги дърпам, когато ми дойде времето, тънко парче дърво, което да хапя, благословен в църква пояс, който да вържа на кръста си. Те попиват всичко това с кръгли, уплашени очи.

— Имам лоши новини за двама ви — казвам със спокоен тон. Безсмислено е да се опитвам да ги щадя. Всички сме родени да страдаме, всички сме родени за загуба. Моите момчета са синове на род, който винаги се е срещал с много смърт — причинявал я е и я е понасял.

Хенри ме поглежда тревожно.

— Болна ли сте? — пита той. — Бебето добре ли е?

— Добре съм. Лошите новини не се отнасят до мен.

Артур разбира веднага. Той винаги разбира бързо, и бързо проговаря.

— Тогава става дума за баща ни — казва просто. — Почитаема майко, баща ми мъртъв ли е?

— Да. Много съжалявам, че трябва да ви го кажа — казвам. Вземам студената ръка на Хенри в своята. — Сега ти си глава на това семейство. Постарай се да напътстваш добре братята и сестра си, да пазиш богатството ни, да служиш на краля и да избягваш злото.

Тъмните му очи се наливат със сълзи:

— Не мога — казва той, с потрепващ глас. — Не зная как да го направя.

— Аз мога да се справя — предлага Артур. — Аз мога да го правя.

Поклащам глава.

— Не можеш. Ти си вторият син — припомням му. — Хенри е наследникът. Твоята задача е да му помагаш и да го подкрепяш, да го защитаваш, ако се налага. А ти можеш да се справиш с всичко, Хенри. Ще те съветвам и напътствам, ще намерим начин да донесем на това семейство богатство и величие — но не бива да стигнем твърде далече.

— Не твърде далече? — повтаря Артур.

— Велики под управлението на великия крал — казва Хенри, показвайки, точно както си мислех, че е достатъчно голям да изпълни дълга си и достатъчно благоразумен, за да знае вече, че трябва да постигнем благополучие — но не завидно благополучие.

* * *

Едва тогава, след като моите момчета са си поплаkali и са си отишли, имам време да коленича пред молитвения си стол и да скърбя за загубата на съпруга си, и да се моля за безсмъртната му душа. Не мога да се съмнявам, че той ще отиде в рая, макар че трябва да намерим отнякъде парите, за да поръчаме литургиите. Той беше добър човек, предан като куче на Тюдорите, верен като куче на мен. Беше мил, а се случва рядко един силен мъж, пестелив на думи, да се държи мило с децата, слугите и арендаторите си. Никога не бих могла да се влюбя в него; но винаги му бях признателна и се радвах, че нося името му. Сега, когато е мъртъв и няма да го видя никога повече, зная, че ще ми липсва. Той беше утеха, и щит, и добър съпруг — а тези качества са редки.

Той ми даде името си, и смъртта не ми го отнема. Сега съм вдовстващата лейди Маргарет Поул, както някога бях съпругата лейди Маргарет Поул. Но важното е, че името му не е погребано с него. Мога да го запазя. Мога да скрия истинската си самоличност зад него; дори в смъртта той ще ме пази.

Раждам момче — син, който никога няма да познава баща си. В миговете на слабост, когато го слагат в ръцете ми, откривам, че плача над покритата му с пух главичка. Това е последният подарък, който съпругът ми ще ми даде, това е последното дете, което ще имам. Това е последният ми шанс да обичам невинно създание, което зависи от мен, както обичах брат си, който зависеше и разчиташе на мен. Целувам влажната му главичка и усещам пърхането на пулса му. Това е последното ми, най-скъпоценното ми дете. Дай Боже да мога да го опазя.

Излизам от усамотението си, за да се помоля при новата мемориална плоча, на която е изписано името „Сър Ричард Поул“, разположена под един прозорец в малката ни църква. Кралят ми изпраща като подарък сто петдесет и седем златни монети от шест шилинга и осем пенса за дрехи за погребението за мен и за всички арендатори, с които — при грижливо разпределяне — може да се плати и поменът след погребението, стигат да се плати дори за паметната плоча. Викам при себе си нашия управител Джон Литъл, за да му кажа, че съм доволна от онова, което е направил.

— А негова светлост кралят изпрати разрешение да вземете назаем сто и двайсет златни монети от шест шилинга и осем пенса от наследството на сина си — казва той. — Така че ще изкараме поне Коледа.

— Сто и двайсет златни монети от шест шилинга и осем пенса? — повтарям. Това е помощ; но не може да се нарече подарък, достоен за владетел. Тюдорите ще трябва да направят повече от това, ако искат да запазим топлиите си отношения.

Междувременно всички пари отиват в погрешната посока: от нас към тях. Моите момчета трябва да станат кралски повереници, тъй като баща им почина, докато са още деца. Това е катастрофа за мен и за семейството. Всички приходи от наследството ще отиват при краля, ще бъдат изсипвани в кралската хазна, докато синът ми стане мъж и може да наследи своето — или каквото е останало от него, след като е източено от хазната на краля. Ако кралят иска да отсече за дървен материал всяко едно наше дърво, може да го направи. Ако поиска да

заколи която и да било крава на нашето поле, никой не може да му попречи. Мога да взема само вдовишката си издръжка, една трета от наемите и печалбите — само сто и двайсет златни монети от шест шилинга и осем пенса, за цяла година! Крал Хенри ми предлага заем от онова, която някога ми принадлежеше изцяло; не мога да се чувствам признателна.

— Със сто и двайсет златни монети от шест шилинга и осем пенса ще изкараме само до Коледа. А какво ще стане след това? — питам управителя си.

Той просто ме поглежда. Знае, че от него не се очаква да има отговор на този въпрос. Знае, че нямам отговор. Знае, че не съществува никакъв отговор.

[1] Простонародно английско название на болестта, известна у нас като „червен вятър“. — Б.пр. ↑

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ПРОЛЕТТА НА 1505 Г.

Коледа идва и отминава без празненство за арендаторите, а Дванайсетата нощ минава само с най-дребни подаръци за децата. Обявявам, че все още скърбим за загубата на съпруга ми, но в селото мърморят, че така не е редно и че по-добре било едно време, когато добрият рицар сър Ричард уреждал хубаво пиршество за слугите и за всички арендатори, и не забравял, че тези месеци са студени и гладни и че една хубава вечеря е от помощ на хората, които имат да изхранват много гърла, и че трябва да се изпратят и безплатни дърва за огрев.

Бебето Джефри расте здраво и силно при дойката си, но откривам, че се питам кога може да бъде отбит от нея, тъй като тя е голям допълнителен разход за детската стая. Не мога да отпратя възпитателя на момчетата — това са внуците на баща ми, внуците на Джордж, херцог на Кларънс, който бе сред най-начетените благородници в един блестящ кралски двор; това са деца на рода Уорик, трябва да умеят да четат и да пишат най-малко на три езика. Не мога да позволя това семейство да потъне в невежество и мръсотия; но обучението и чистотата са ужасно скъпи.

Винаги сме се изхранвали от произведеното в домашната ферма, а част от излишъка продаваме на местните пазари. Правим сирена и масло, берем плодове и осоляваме месо. Излишната си храна изпращаме за продажба на местния пазар, всяко излишно зърно продавам на мелничаря, а сено и слама продавам на един местен търговец. Водениците по реката ми плащат такса всеки път, когато мелят, местните грънчари ми плащат за това, че пека изделията им в пещта си, продавам и дърва от гората.

Но последните дни на зимата са най-лошото време от годината; конете ни ядат летния добив от сено и няма излишно за продаване, животните ядат сламата и ако я довършат, преди да израсне пролетната трева, ще трябва да бъдат заклани за месо, и тогава няма да имам добитък. Щом домакинството бъде нахранено, не остава излишна

храна, която да продаваме за пари в брой; разчитаме всъщност само на арендаторите да ни дадат нашия дял от тяхната реколта, тъй като не можем да отгледаме достатъчно на собствените си ниви.

Принцеса Катерина пише, за да изкаже съболезнования за загубата на съпруга ми. Тя също е преживяла ужасна загуба. Майка ѝ рядко ѝ пишеше, а още по-рядко — с някаква топлота, но Катерина никога не преставаше да чака с нетърпение писмата ѝ и тъгуваше за нея всеки ден. Сега Изабела Испанска е мъртва, и Катерина няма да види майка си никога вече. Нещо по-лошо: смъртта на майка ѝ означава, че баща ѝ вече не е съвместен владетел на цяла Испания, а само на собственото си кралство Арагон. Богатството и положението му в света трябва да са се смалили наполовина, дори още повече, а най-голямата му дъщеря Хуана е наследила трона на Кастилия от майка си. Катерина вече не е дъщеря на испанските монарси, тя е просто дъщерята на Фердинанд Арагонски — това е много различна перспектива. Не съм изненадана, когато узнавам, че принц Хари и баща му вече не я посещават както преди. Тя преживява с дребни парични подаръци от краля, които понякога са по-малко, отколкото е очаквала, а друг път кралският ковчезник напълно забравя да плати. Кралят настоява Испания да му изплати цялата зестра, преди женитбата с принц Хари да може да се състои, а в отговор бащата на Катерина, Фердинанд, настоява кралят да ѝ плати вдовишката ѝ издръжка, в пълен размер и моментално.

Ще пишете ли от мое име на Нейна светлост, за да я попитате дали мога да дойда в двора? Ще ѝ съобщите ли, че съжалявам, но явно не мога да се справям със сметките за домакинството си, и че съм самотна и нещастна тук? Искам да живея при нея като нейна внучка, както е редно.

Отговарям и ѝ казвам, че съм вдовица, като нея, и че аз също едва мога да се издържа. Казвам, че съжалявам, но нямам влияние над нейна светлост. Ще ѝ пиша, но се съмнявам, че ще прояви добрина към Катерина по мое настояване. Не казвам, че нейна светлост заяви, че никога няма да ми прости, задето отказах да свидетелствам срещу

Катерина, и че се съмнявам каквото и да е, казано от мен, каквото и да е, казано от някого, да я убеди да прояви добрина към принцесата.

Катерина отвърща доста бодро, че нейната дуеня, доня Елвира, е толкова злонравна, че я изпращала да се пазари с търговците и гневният ѝ развален английски помагал да сключва изгодни сделки. Тя пише това, сякаш е забавно, и аз се разсмивам на глас, когато прочитам писмото ѝ, и ѝ разказвам за препирнята, която съм имала с ковача за цената на конските подкови.

Не скръбта, а гладът е това, което ще ме накара да обезумея. Обикалям из кухнята под предлог, че нищо не трябва да се прахосва; но всъщност падам толкова ниско, че ще започна да облизвам лъжиците и да изстъргвам тенджерите.

Отпращам възможно най-много от слугите веднага след края на първото тримесечие на годината, по Благовещение. Някои от тях плачат, когато си тръгват, а аз нямам пари, които да им дам като последно заплащане. Онези, които остават, трябва да работят по-усърдно, а някои от тях не се справят с работата. Сега кухненската прислужница трябва да кладе огъня и да премита решетката на огнището в стаята ми, и постоянно забравя да донесе дървата или разпилява пепелта. Тази работа е тежка за нея, виждам как се бори с панера с пъновете и извърщам поглед. Заемам се с мандрата, научавам как да правя сирене и да обирам каймака от млякото, и изпращам млекарката обратно при семейството ѝ. Задържам момчето в пивоварната, но се научавам да правя и ейл. Синът ми Хенри трябва да излиза на кон из нивите с управителя и да наблюдава сеитбата. Прибира се у дома, притеснен, че го разпръсват прекалено нагъсто, че внимателно отмерените шепи зърно няма да покрият земята.

— Тогава ще трябва някак да купим още — казвам мрачно. — Трябва да имаме добра реколта, иначе идната зима няма да има хляб.

Когато вечерите стават по-светли, напълно се отказвам да използвам восъчни свещи, и казвам на децата, че трябва да приключват с ученето преди здрач. Живеем в потрепващите сенки и вонята на тръстиките свещи, а лойта капе по подовете. Мисля си, че ще трябва

да се омъжа отново, но никой богат или влиятелен мъж не би помислил за мен, а този път нейна светлост няма да натовари със задачата някого от роднините си. Аз съм вдовица на трийсет и една години с пет малки деца и нарастващи дългове. Когато се омъжа повторно, ще изгубя всякакви права над имотите, тъй като всички те ще трябва да отидат при краля като настойник на Хенри, така че ще отида при един нов съпруг като беднячка. Твърде малко мъже биха ме приели като желана съпруга. Никой мъж, който иска да преуспее в двора на Тюдорите, не би се оженил за вдовица с пет деца от рода на Плантагенетите. Ако нейна светлост майката на краля не пожелае да ми уреди брак с човек, с когото може да се разпорежда, не виждам как да отгледам децата си и да се изхранвам.

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ЛЯТОТО НА 1505 Г.

Всичко се свежда отново до нея. Всичко се свежда отново до нейното благоволение и нейното влияние. През лятото осъзнавам, че колкото и добра да е жътвата, колкото и висока да е цената на пшеницата, няма да спечелим достатъчно, за да изкараме още една зима. Ще трябва да събера нужните пари, за да отида в Лондон и да я помоля за помощ.

— Бихме могли да продадем бойния кон на сър Ричард? — предлага моят управител Джон Литъл.

— Толкова е стар! — възкликвам. — Кой би го поискал? А той служеше на сър Ричард толкова добре и толкова дълго!

— Няма полза от него — казва той. — Не можем да го използваме за оран, няма да влезе между тегличите. Мога да му взема добра цена в Сторбридж. Знаят, че е принадлежал на сър Ричард; хората знаят, че е добър кон.

— Тогава всички ще разберат, че не мога да си позволя да го задържа — възразявам. — Че не мога да си позволя да го задържа, за да го язди Хенри.

Управителят кимва, забил очи в ботушите си, без да ме поглежда.

— Всички вече знаят това, милейди.

Свеждам глава при това ново унижение.

— Вземете го тогава — казвам.

Гледам как оседлават големия кон. Той навежда гордата си глава за юздата и стои неподвижен, докато стягат колана под корема му. Може да е стар, но ушите му се издават напред, когато управителят слиза от стъпалото за възсядане, за да праметне крак на гърба му и да седне на седлото. Старият боен кон си мисли, че отново потегля в битка. Вратът му се извива, той рие земята, сякаш е нетърпелив да се залови за работа. За миг почти извиквам: „Не! Задръжте го! Той е нашият кон, той служи добре на съпруга ми. Запазете го за Хенри.“

Но после си спомням, че няма с какво да го храня, освен ако не успея да получа помощ от нейна светлост майката на краля в Лондон, и че с цената на коня ще платя за пътуването си.

* * *

Яздим собствени коне и отсядаме в къщите за гости на манастирите и абатствата по пътя. Те са разположени покрай пътя, за да помагат на поклонниците и пътниците, и аз изпитвам чувство на утеха всеки път, когато видя камбанария на хоризонта и знам, че там има подслон, всеки път, когато вляза в чиста варосана стая и изпитам усещането за свят покой. Но една нощ няма къде да отседнем, освен в един хан, и се налага да платя за себе си, за спътницата си, и за четиримата войници. Вече съм похарчила почти всичките си пари, когато виждаме кулите на Лондон да се показват от следобедната мъгла, и чуваме десетките камбани да бият за службата в три часа следобед.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1505 Г.

Кралският двор е в Уестминстър, което е истинска благословия за мен, защото в огромния безразборно построен дворец винаги има свободни стаи. Някога спях в най-хубавата стая, в леглото на кралицата, за да ѝ правя компания през нощта; сега ми е отредена една малка стая, далече от голямата зала. Забелязвам колко бързо и точно управителят на домакинството си дава сметка, че късметът ми е изневерил.

Този дворец прилича на оградено село, разположено зад собствени солидни стени във вътрешността на големия Лондон. Познавам всички лъкатушещи алеи и малките оградени със стени градини, задните стълбища и скритите входи. Това е домът ми от детинство. Измивам лицето и ръцете си и прикрепвам с игли шапчицата си. Изтупвам прахта от роклята си и държа главата си високо изправена, докато вървя по калдъръмените алеи към голямата зала и покоите на кралицата.

Тъкмо се готвя да прекося градините на кралицата, когато чувам някой да ме вика по име, и когато се обръщам, виждам епископ Джон Фишър, изповедник на нейна светлост и стар мой познат. Когато бях малко момиче, той идваше в замъка Мидълхам да ни учи на катехизиса и да изслушва изповедите ни. Той познаваше брат ми, Теди, като малко момче, като престолонаследник; учеше ме на псалмите, когато името, изписано в псалтира ми, беше Маргарет Плантагенет, а аз бях племенница на краля на Англия.

— Ваше преосвещенство! — възкликвам и правя лек реверанс, защото той стана видна личност под благочестивото управление на нейна светлост.

Той прави кръстния знак над главата ми, и ми се покланя така ниско, сякаш все още съм наследницата на кралската династия.

— Лейди Поул! Съжалявам за загубата ви. Съпругът ви беше прекрасен човек.

— Наистина беше — казвам.

Епископ Фишър ми предлага ръката си и тръгваме един до друг по малката пътека.

— Рядко ви виждаме в двора, дъще моя?

Каня се да направя някаква незначителна забележка, например, че трябва да си купя нови ръкавици, когато нещо в дружелюбното му, усмихнато лице ме подтиква да му се доверя.

— Дойдох за помощ — казвам откровенно. — Надявам се, че нейна светлост ще ме посъветва. Съпругът ми ме остави почти без нищо, а не мога да се справям с вдовишките си ренти.

— Съжалявам да го чуя — казва той простиичко. — Но съм убеден, че тя ще ви изслуша любезно. Тя има много грижи и много работа, Бог да я благослови; но никога не би пренебрегнала член на семейството си.

— Надявам се — казвам. Питам се дали има начин да успея да го помоля да се застъпи за мен пред нея, когато той посочва с жест към отворените врати на галерията пред нейната приемна.

— Хайде — подтиква ме той. — Ще вляза с вас. По-добре е да не отлагате, винаги има много хора, които чакат да се срещнат с нея.

Вървим заедно.

— Сигурно сте чули, че бившата ви повереница, вдовстващата принцеса на Уелс, ще си замине обратно за Испания? — пита ме тихо той.

Потресена съм от тази новина.

— Не! Мислех, че е сгодена и ще се омъжи за принц Хари.

Той поклаща глава.

— Още не е общоизвестно, но не могат да се споразумеят за условията — казва. — Бедното дете, мисля, че е много самотна в големия си дворец без никого освен изповедника си и дамите си. За нея е по-добре да си отиде у дома, отколкото да живее сама тук, а нейна светлост не желае тя да идва в двора. Но нека това си остане между нас двамата. Не знам дори дали са й казали вече. Ще отидете ли да я видите, докато сте в Лондон? Знам, че много ви обича. Бихте могли да я посъветвате да приеме съдбата си с радост и достойнство. Наистина мисля, че ще бъде по-щастлива у дома, отколкото да чака и да се надява тук.

— Ще го направя. Толкова съжалявам!

Той кимва.

— Животът ѝ не е лесен. Остана вдовица толкова млада, а сега е принудена да се прибере у дома отново като вдовица. Но нейна светлост намира напътствия в отговор на молитвите си. Тя смята, че Божията воля е принц Хари да се ожени за друга. Вдовстващата принцеса не е за него.

Стражите отстъпват встрани да направят път на епископа, и отварят вратите на приемната. Тя е претъпкана с молители; всеки иска да се представи пред нейна светлост и да я помоли за една или друга услуга. Всички дела, полагащи се на кралица, са паднали на нейните плещи, а тя има и собствени големи земи, които да управлява. Тя е един от най-заможните земевладелци на кралството, безспорно най-състоятелната жена в Англия. С нейни дарения са създадени колежи и параклиси, построила е болници, църкви, колежи и училища, и всички те изпращат представители да ѝ докладват или да молят за благоволението ѝ. Оглеждам стаята и пресмятам, че около двеста души чакат да се срещнат с нея. аз съм една от твърде многото.

Но тя ме забелязва и ме избира сред всички. Влиза в стаята от параклиса, с дамите си, вървящи две по две зад нея, носейки молитвениците си, сякаш са подбрани монахини от малък манастир, и се оглежда с острия си, наблюдателен поглед. Вече е на повече от шейсет години, лицето ѝ е покрито с дълбоки бръчки и смръщено, но главата ѝ е изправена под тежката ѝ триъгълна шапчица, и макар да се обляга на една от дамите си, докато върви през стаята, подозирам, че го прави просто за показност; може да върви също толкова добре и сама.

Всички ѝ правят толкова ниски реверанси и поклони, сякаш е кралицата, чиито покои заема. Сنيшавам се в реверанс, но държа главата си изправена и се усмихвам: искам тя да ме види. Привличам погледа ѝ, и когато тя спира пред мен, целувам ръката, която ми поднася, а когато показва с жест, че мога да се изправа и се надвесва напред, я целувам по меката старческа буза.

— Скъпа братовчедке Маргарет — казва тя хладно, сякаш сме се разделили като добри приятелки едва вчера.

— Ваша светлост — отвръщам.

Тя ми кимва да тръгна редом с нея. Заемам мястото на придворната ѝ дама и тя се обляга на ръката ми, докато вървим през

множеството. Забелязвам, че съм публично удостоена с вниманието ѝ.

— Дошли сте да ме видите, скъпа моя?

— Надявам се да получа съвет от вас — казвам тактично.

Подобният на клон нос се обръща към мен, суровите ѝ очи оглеждат лицето ми. Тя кимва. Знае много добре, че отчаяно се нуждая от пари.

— Дълъг път сте изминали за един съвет — отбелязва тя сухо. — Наред ли е всичко в дома ви?

— Децата ми са добре и молят за вашата благословия — казвам. — Но не мога да се справям само с вдовишката си издръжка. Имам съвсем малък доход сега, когато съпругът ми е мъртъв, а имам пет малки деца. Правя най-доброто, което мога, но в Стортън има само малко земя, наемите на имотите в Медменъм и Елсбъро носят само петдесет лири годишно, а, разбира се, аз получавам само една трета от тях — притеснявам се това да не прозвучи като оплакване. — Не е достатъчно да си плащам сметките — казвам простичко. — Нито да поддържам домакинството.

— Тогава ще трябва да намалите броя на слугите си — съветва ме тя. — Вече не сте Плантагенет.

Споменаването на името ми публично, макар и толкова тихо, че никой не може да чуе, означава заплаха.

— Не съм чувала това име от години — казвам ѝ. — И никога не съм живяла така. Намалих броя на слугите си. Искам само да живея като вдовицата на един рицар, предан на Тюдорите. Не търся нищо по-показно. Съпругът ми и аз се гордеехме, че сме ваши смирени слуги, и се стараехме да ви служим добре.

— Бихте ли искали синът ви да дойде в двора? Да прави компания на принц Хари? — пита тя. — Бихте ли искали да бъдете моя придворна дама?

Едва успявам да отговоря; това е разрешение, за което не бях и мечтала.

— За мен ще бъде чест... — изричам със запъване. Удивена съм, че проявява такова благоволение. Това ще реши всичките ми проблеми. Ако мога да въведа Хенри в двореца Елтам, той ще получи най-доброто образование на света; ще живее като принц, заедно със самия принц. А една придворна дама получава заплащане за услугите си, възнаграждават я с постове, когато има свободни, получава дребни

допълнителни възнаграждения дори за най-малки услуги, приема подкупи от новопристигнали в двора. На една придворна дама подаряват накити и рокли, кесия със злато за Коледа, получава издръжка за себе си и за семейството си, подслоняват конете ѝ безплатно в конюшните, слугите ѝ също се хранят в двореца. Надеждата да се изхранвам с храната от кралските кухни, а конете ми в кралските конюшни да ядат сеното на Тюдорите, е като обещание за освобождаване от затвора на тревогите ми.

Лейди Маргарет вижда надеждата, която озарява лицето ми.

— Възможно е — признава тя. — В края на краищата, подобаващо е.

— За мен ще бъде чест — казах. — Ще бъда много щастлива.

Изискано облечен мъж застава пред нас и се покланя. Изглеждам го смръщено; това е моето време с нейна светлост. Тя е източникът на всяко богатство и закрила; тя и синът ѝ, кралят, притежават всичко. Това е единственият ми миг и единственият ми шанс; никой няма да ни прекъсне, ако мога да го предотвратя. За моя изненада епископ Фишър слага длан върху ръката на благородника, преди той да успее да изложи молбата си, и го дръпва настрана, като му казва нещо шепнешком.

— Трябва да ви задам един въпрос, който ви зададох веднъж преди — казва лейди Маргарет тихо. — Става дума за времето, което прекарахте в Лъдлоу, с принца и принцесата на Уелс.

Усещам как се вледенявам. Джон Фишър току-що ми каза, че се готвят да изпратят Катерина у дома в Испания. Ако наистина е така, защо биха се интересували дали бракът е бил консумиран, или не?

— Да?

— Безпокои ни един дребен въпрос, правен въпрос, относно разрешението за първия ѝ брак. Трябва да се погрижим да осигурим правилна формулировка на разрешението, за да може скъпата ни Катерина да се омъжи за принц Хари. В интерес на принцесата е да ми кажете това, което трябва да знам.

Знам, че това е лъжа. Лейди Маргарет иска да я изпрати у дома.

— Бракът между принц Артур и принцесата беше консумиран, нали?

Хватката върху ръката ми се затяга, сякаш тя иска да изстиска признание от мозъка на костите ми. Стигнали сме до края на стаята, но

вместо да се обърне, за да тръгне отново бавно през тълпата от молители, тя кимва на облечените си в ливреи слуги при двойните врати да ги отворят, ние влизаме през тях в личните ѝ покои и вратите се затварят зад нас. Сами сме; никой не може да чуе отговора ми освен нея самата.

— Не мога да кажа — изричам привидно спокойно, макар да откривам, че се страхувам от нея, тук, в тази празна стая със стражи пред вратите. — Ваша светлост, казах ви, съпругът ми водеше принца в спалнята ѝ, но тя ми каза, че той е бил неспособен.

— Казала е това. Зная какво е казала тя — в гласа ѝ се долавя дрезгава нотка на нетърпение, но тя успява да се усмихне. — Но, скъпа моя Маргарет, какво вярвате вие?

Повече от всичко друго вярвам, че това ще ми струва службата ми на придворна дама и образованието на сина ми. Блъскам си ума да измисля какво да кажа, нещо, което да я удовлетвори, без да навреди на принцесата. Тя чака, със сурово изражение. Няма да се приеме нищо друго освен думите, които иска да чуе. Тя е най-могъщата жена в Англия и ще настоява да се съглася с нея. Измъчено прошепвам:

— Вярвам на нейна светлост вдовстващата принцеса.

— Тя мисли, че ако е недокосната девица, ще я омъжим за принц Хари — казва без заобикалки нейна светлост. — Родителите ѝ поискаха разрешение от папата и го уведомиха, че бракът не е бил консумиран. Той им даде разрешение, което е умишлено неясно съставено. За Изабела Кастилска е типично да се сдобие с документ, който може да бъде тълкуван, както тя пожелае. Дори след смъртта си тя ни мами. Явно не се допуска думите на дъщеря ѝ да бъдат поставяни под съмнение. Тя не бива дори да бъде разпитвана. Мисли си, че може да влезе в нашето семейство, да влезе в дома ни, да влезе в същите тези покои — моите покои — и да ги завладее. Смята да ми отнеме принца и всичко останало.

— Сигурна съм, че принц Хари ще бъде достатъчно подходящ...

— Принц Хари няма сам да си избере съпруга — заявява тя. — Аз ще я избира. И няма да приема тази млада жена за своя снаха. Не и след тази лъжа. Не и след опита ѝ да прелъсти краля още в първите дни на скръбта му. Тя мисли, че понеже е принцеса по рождение и възпитание, може да вземе всичко, което съм спечелила, всичко, което Бог ми е дал: сина ми, внука ми, положението ми, цялото дело на

живота ми. Отдадох най-добрите години от живота си, за да доведе сина си в Англия, да го опазя. Омъжих се, за да му осигуря съюзници, сприятелих се с хора, които презирах, заради него. Паднах толкова ниско, че да... — тя млъква рязко, сякаш не иска да си спомня какво се е приизлила да стори. — Но тя си мисли, че може да влезе тук, изричайки лъжа, защото е принцеса с кралска кръв. Мисли си, че е в правото си. Но аз казвам, че не е.

Осъзнавам, че когато Катерина се омъжи за принц Хари, тя ще върви пред нейна светлост във всяка процесия, всеки път, когато отиват на литургия или на вечеря. Ще получи същите тези покои, ще разполага с най-хубавите рокли от кралските гардероби, ще стои по-високо от майката на краля, а ако дворът следва предпочитанията на краля — а в един кралски двор винаги става така — тогава придворните ще се изнесат от покоите на нейна светлост и ще се стекат при хубавата млада принцеса. Принцеса Катерина няма да се отдръпне и да отстъпи пред нейна светлост, както отстъпи пред нея моята братовчедка, кралицата. Катерина притежава твърдост. Ако някога стане Принцеса на Уелс, тя ще застави нейна светлост да й даде предимство, навсякъде, във всичко. Ще изтръгне дължимото уважение от тази собственически настроена старица и ще отвърне на враждебността й.

— Казах ви всичко, което знам — казвам тихо. — На ваше разположение съм, ваша светлост.

Тя ми обръща гръб, сякаш не желае да вижда побелялото ми лице и умолителния ми поглед.

— Имате избор — казва кратко. — Можете да бъдете моя придворна дама, а синът ви може да влезе в свитата на принц Хари. Ще ви се плаща щедро, ще има подаръци и поземлени дарения. Или можете да подкрепите вдовстващата принцеса в чудовищната й лъжа и отвратителната й амбиция. Изборът е ваш. Но ако кроите заговор да изкушите Уелския принц, нашия принц, нашия единствен принц, да встъпи в брак с онзи млада жена, тогава никога няма да дойдете в двора, докато съм жива.

* * *

Изчаквам до здрач, преди да отида да посетя принцеса Катерина. Отивам пеш с една придружителка и един слуга, а управителят ми върви начело, с тояга в ръка. Сега Лондон гъмжи от просяци, отчаяни мъже, принудени от по-високите наеми да напуснат фермите си, превърнати в бездомници, когато са се оказали неспособни да плащат глобите, докарани до просешка тояга от данъците на краля. Може някои от собствените ми арендатори да спят във входовете на лондонските църкви и да просят храна.

Вървя, спуснала качулката си достатъчно ниско, за да скрива лицето ми, и се озъртам постоянно от страх, че може да ни следят. В Англия има повече шпиони, отколкото когато и да било преди, тъй като на всеки се плаща да шпионира съседа си, а бих предпочела нейна светлост да не знае, че посещавам дома на принцесата, която тя нарича „онази млада жена“.

Пред прага ѝ няма светлина и минава много време, докато някой отговори на тихото потропване на моя управител по двойните дървени врати. Няма страж, който да ги отвори, а само един паж, който ни повежда през студената, голяма зала и чука на вратата на някогашната стая за аудиенции.

Една от испанките, останали с Катерина, надзърта покрай вратата и когато ме вижда, се изправя, изтупва роклята си, прави нисък реверанс, и ме повежда през стаята за аудиенции и ме въвежда в личните покои, където малка група дами са се сгушили около оскъден огън.

Катерина ме разпознава в мига, когато отмятам назад качулката си, скача с вик, и затичва към мен. Готвя се да направя реверанс, но тя се хвърля в обятията ми и ме прегръща, целува ме по едната буза, а после по другата, отдръпва се назад да разгледа лицето ми, а после ме прегръща отново.

— Толкова си мислех за вас! Толкова ми беше мъчно, когато чух за загубата ви. Сигурно сте получили писмата ми? Толкова ми беше мъчно за вас, и за децата. И за новото бебе! Момче, Бог да го благослови! Здрав ли расте? А вие? Успяхте ли да свалите цената на конските подкови?

Тя ме придърпва към светлината на единствения свещник с восъчни свещи, за да може да се вгледа в лицето ми.

— Санта Мария! Но вие сте толкова слаба, и, скъпа моя, изглеждате толкова изтощена.

Обръща се и изгонва дамите си от местата до огнището.

— Вървете си. Всички. Вървете си в спалните. Лягайте си. Лейди Маргарет и аз ще разговаряме насаме.

— В спалните си? — запитвам.

— Никъде няма достатъчно дърва за огрев, освен тук и в кухнята — казва тя простичко. — А всички те са твърде високопоставени, за да седят в кухнята. Така че, ако не седят тук, трябва да си легнат, за да се топят.

Поглеждам я слисано.

— Отпускат ви толкова малко пари, че не можете да имате огън в спалните?

— Както виждате — казва тя мрачно.

— Идвам от Уестминстър — казвам, като се настанявам на едно ниско столче до стола ѝ. — Имах ужасен разговор с нейна светлост.

Тя кимва, сякаш това не я изненадва.

— Тя ме разпитваше относно брака ви с... — дори сега, три години по-късно, не мога лесно да изрека името му. — С нашия принц — поправам се.

— Сигурно. Тя е много против мен.

— Защо, как мислите? — питам любопитно.

Тя ми хвърля дяволитата си момичешка усмивка:

— О, нима е била любяща свекърва на братовчедка ви, кралицата? — пита тя.

— Не беше. И двете се ужасявахме от нея — признавам.

— Тя не е жена, която харесва обществото на жени — отбелязва Катерина. — Тъй като синът ѝ е вдовец, а внукът ѝ — неженен, тя е господарка на двора. Не иска една млада жена да пристигне тук, весела, любяща и щастлива, превръщайки това място в средище на начетеност, елегантност и удоволствия. Не е много мила дори към внучката си, принцеса Мери, защото тя е толкова красива. Вечно ѝ повтаря, че външността не означава нищо, и че би трябвало да се стреми към смирение! Тя не обича хубави момичета, не обича съперници. Ако изобщо позволи на принц Хари да се ожени, то ще е за някоя млада жена, с която да може да се разпорежда. Ще го омъжи за дете, за някое момиче, което дори не може да говори английски. Тя не

иска жена като мен, която знае как трябва да се правят нещата и ще се постараете да се правят така, и в кралството да настъпи ред. Не ѝ трябва човек, който ще се опита да убеди краля да управлява, както е редно.

Кимвам. Точно това съм си мислила.

— Опитва се да не ви допуска в двора?

— О, тя успява, и тържествува — посочва излинените завеси на стаята и местата по стените, където висят празните рамки за скъпите гоблени. — Кралят не ми плаща издръжката, която ми се полага; принуждава ме да преживявам с нещата, които донесох със себе си от Испания. Нямам нови рокли, затова, когато ме канят в двора, изглеждам нелепо в дрехи по испанската мода, целите кърпи. Нейна светлост се надява да пречупи волята ми и да ме принуди да помоля баща си да ме прибере у дома. Но дори и да го помоля, той не би ме прибрал обратно. Хваната съм тук в капан.

Ужасена съм. Двете изпаднахме от такова благоденствие до такава нищета за толкова кратко време.

— Какво ще правите, Катерина?

— Ще чакам — казва тя с тиха решителност. Навежда се близо до мен и допира уста до ухото ми: — Той е на четиридесет и осем години, в лошо здраве е, едва диша заради проблемите с гърлото. Ще чакам.

— Не казвайте нито дума повече — казвам нервно. Хвърлям поглед към затворената врата и към сенките по стените.

— Нейна светлост поиска ли от вас да се закълнете, че Артур и аз сме живели като мъж и жена? — пита ме тя направо.

— Да.

— Какво отговорихте?

— Отначало ѝ казах, че не съм видяла доказателства за това, и че не бих могла да бъда сигурна.

— Какво каза тя?

— Обеща ми място в двора и място за сина ми, както и парите, от които имам нужда, ако се съглася да ѝ кажа онова, което иска да чуе.

Тя чува мъката в гласа ми, взема ръката ми и насочва към мен нетрепващия, спокоен поглед на сините си очи.

— О, Маргарет, не мога да искам от вас да живеете в бедност заради мен. Редно е синовете ви да бъдат в двора, зная това. Не е

нужно да ме защитавате. Освобождавам ви от обещанието ви, Маргарет. Можете да кажете, каквото желаете.

* * *

Трябва да потеглям към къщи, но в роклята си за езда влизам още веднъж в покоите на кралицата, където четат пред нейна светлост един псалм, преди да отиде на вечеря в голямата зала на Уестминстър.

Тя ме вижда в мига, когато влизам тихо в стаята, и когато псалмът свършва, ме вика с жест при себе си. Дамите ѝ се отдръпват и се преструват, че обсъждат шапчиците си. Явно след вчерашната среща знаят, че тя се е скарала с мен и мислят, че съм дошла да се предам.

Тя ми се усмихва.

— Ах, лейди Маргарет. Ще можем ли да уредим идването ви в двора?

Поемам си дъх.

— Много бих се радвала да дойда в двора — казвам. — Много бих се радвала синът ми да отиде при принц Хари в двореца Елтам. Лейди Маргарет, моля ви да му окажете това благоволение. В името на баща му, вашия доведен братовчед, който ви обичаше толкова много. Нека синът на сър Ричард да бъде възпитан като благородник. Нека малкият ви сродник дойде при вас, моля ви.

— Ще го сторя, ако вие ми направите тази единствена услуга — казва тя невъзмутимо. — Кажете ми истината, и ще спасите нас, вашите роднини, от една непочтена годеница. Кажете ми нещо, което да съобщя на сина си, краля, за да го възпра да ожени испанската лъжкиня за нашето невинно момче. Молих се за това и съм сигурна, че Катерина Арагонска никога няма да се омъжи за принц Хари. Трябва да бъдете вярна на мен, майката на краля, а не на нея. Предупреждавам ви, лейди Маргарет, внимавайте какво говорите. Страхувайте се от последствията! Мислете много внимателно, преди да постъпите така, както сте си наумили.

Тя ме поглежда гневно с изпъкналите си тъмни очи, сякаш за да се увери, че разбирам заплахата, която отправя, и аз незабавно реагирам точно обратно на очакванията ѝ. Страхът ми се стапя, когато

тя се държи грубо с мен. Почти ми идва да се разсмея на думите ѝ. Каква глупачка! Проклетата, стара, жестока глупачка, това е тя! Нима е забравила коя съм, та ме заплашва така? За Бога, аз съм Плантагенет. Аз съм дъщеря на династията Йорк. Родният ми баща нахлу в свято убежище, уби един крал и беше убит от родния си брат. Майка ми последва баща си в бунта, а после премина на другата страна и поведе със съпруга си война срещу него. Ние сме род от мъже и жени, които винаги следват собствената си воля; не можем да бъдем заставени да се боим от последствията. Ако ни покажете опасност, ние винаги, винаги ще тръгнем към нея. Наричат ни „демонско котило“ заради дяволското ни своенравие.

— Не мога да лъжа — казвам ѝ тихо. — Не зная дали принцът е бил способен да постъпи като мъж със съпругата си или не. Никога не съм забелязала никакви доказателства. Тя ми каза, че не са консумирали брака си и аз ѝ повярвах. Вярвам, че тя е девица, каквато беше, когато дойде в тази страна. Вярвам, че може да се омъжи за всеки подходящ принц, когото баща ѝ одобри. Аз лично мисля, че тя би станала много добра съпруга на принц Хари и много добра кралица на Англия.

Лицето ѝ потъмнява, виждам как една вена започва да пулсира на слепоочието ѝ, но тя не казва нищо. С бърз, гневен жест вика дамите си да се подредят зад нея. Ще ги отведе на вечеря, а аз никога повече няма да се храня на кралската маса.

— Както желаете — тя процежда думите, сякаш отмерва отрова. — Искрено се надявам, че можете да се справите с вдовишкото си наследство, лейди Маргарет Поул.

Снишавам се в дълбок реверанс.

— Разбирам — казвам смирено. — Но синът ми? Той е кралски повереник, той е син на вашия доведен братовчед, той е чудесно момче, ваша светлост...

Тя минава бързо покрай мен без нито дума, и всичките ѝ дами тръгват след нея. Изправям се, изпращайки ги с поглед. Изживях своя миг на гордост; спуснах се по своя хълм Амбиън към полето край Бозуърт^[1], и не срещнах друго освен поражение. А сега не зная какво ще правя.

[1] Преди завършилата фатално за него битка при Бозуърт, Ричард III групира войските си на хълма Амбиън. — Б.р. ↑

ЗАМЪКЪТ СТОРТЪН, СТАФОРДШЪР ЕСЕНТА НА 1506 Г.

В продължение на още година правя всичко по силите си, за да изстискам повече пари от земите си. Когато събирачите на паберки излизат на полето, отмъквам по чаша зърно от всяка кошница, като нарушавам обичайните правила и хвърлям в смут всички по-възрастни хора в селото. Повдигам обвинения срещу браконьерите на дивеч в малките феодални съдилища, и ги хвърлям в потрес, като налагам парични глоби за дребните кражби, които вършат от детинство. Забранявам на арендаторите да вземат каквото и да е живо същество от земите — дори зайци, дори стари яйца, изоставени от кокошките — и наемам пазач за дивеча, за да им попреча да ловят пъстърва от реките ми. Ако хвана някое дете да вади яйца от гнездата на дивите патици, глобявам родителите му. Открива ли мъж в гората с наръч подпалки и дори едно-единствено по-дебело клонче, му отнемам целия товар и глобявам и него. Бих глобявала и птиците, задето летят във въздуха над нивите ми, или петлите за това, че кукуригат, ако можеха да плащат.

Хората са толкова бедни, че ми е съвестно да вземам нещо от тях. Откривам, че пресмятам колко яйца мога да очаквам от жена, която има само шест кокошки. Настоявам да получаваме дял от меда на човек, който има само един кошер и складира медените пити още от лятото. Когато фермерът Страйд заколва една крава, която е паднала в канавка и си е счупила врата, изисквам своя дял от месото до последната унция; настоявам да получа и лой, и част от кожата ѝ, за да направим кожа за обувки. Не се държа като добра господарка, проявявам алчност по време на нещастията му, влошавам още повече един лош за него момент, тъй като кралската хазна посяга алчно към моята.

Изпращам мъжете от домакинството си на лов за елени, за фазани, за чапли, за водни кокошки, всичко, което става за ядене. Ловецът на зайци трябва да носи повече зайчета, момчето, което опразва гнездата на гълъбите, свиква да ме чака в подножието на

стълбата си. Тревожа се, че хората крадат от мен, и започвам да крада от тях, като настоявам да си получа не само дължимото, но и отгоре.

Превръщам се в една от онези господарки, които презирам; превръщаме се в семейство, ненавиждано от арендаторите си. Майка ми беше най-богатата наследница в Англия; баща ми беше брат на краля. Те задържаха последователите, арендаторите и поддръжниците си чрез постоянна, открита щедрост. В Лондон дядо ми хранеше всички, които се събираха пред портите на дома му. Всеки можеше да дойде по времето за вечеря и да си тръгне с толкова месо, колкото може да набучи на острието на камата си. Аз съм тяхна наследница, но предавам техните традиции. Мисля, че почти обезумявам от тревогата за пари, болезненото свиване на стомаха ми понякога се дължи на безпокойство, а друг път на глад, а аз съм толкова измъчена, че вече не мога да правя разлика.

Тръгвам си от църква един ден, когато чувам един от старейшините на селото да се оплаква на свещеника и да го моли да се намеси.

— Отче, трябва да говорите с нея. Не можем да си плащаме дължимото. Дори вече не знаем какво дължим. Тя прегледа всички договори за наем с години назад и откри още глоби. По-лоша е от някой Тюдор, по-лоша е от краля, като преглежда законите и ги обръща в своя полза. Оставя ни да гладуваме.

Така или иначе, и това не е достатъчно. Не мога да купя на момчетата си нови ботуши за езда, не мога да изхранвам конете им. Продължавам да се боря една година, опитвайки се да отрека, че заемам от себе си, че ограбвам собствените си арендатори, крада от бедните, но после осъзнавам, че всичките ми окаяни опити са се провалили.

Разорени сме.

Никой няма да ми помогне. Вдовството ми е срещу мен, бедността ми е в мой ущърб, името ми е срещу мен. И най-лошото от всичко: майката на краля е срещу мен и никой няма да се осмели да ми помогне. Двама от братовчедите ми все още са затворени в Тауър; те не могат да ми помогнат. Само моят сродник Джордж Невил отговаря на десетките писма, които изпращам. Предлага да отгледа най-големите ми момчета в дома си, и аз ще трябва да отпратя Хенри и Артур там с обещанието, че ще ги взема колкото мога по-скоро, че няма вечно да

бъдат далеч от дома, че ще се случи нещо, което да ни събере отново, да ги върне вкъщи.

Подобно на губещ комарджия им казвам, че скоро ще дойдат добри времена, но се съмнявам, че някой от двамата ми вярва. Управителят ми, Джон Литъл, ги отвежда в дома на братовчедата Невил, имението Бърлинг в Кент, с последните ни коне, а самият Джон възсяда едър впрегатен кон, Хенри язди ловния си кон, а Артур — понито, за което е вече твърде голям. Опитвам се да се усмихвам и да им махам, но сълзите ме заслепяват и едва ги виждам — само бледите им лица и големите им изплашени очи, две момчета в парцаливи дрехи, потеглящи надалече от дома си, без никаква представа за мястото, на което отиват. Не зная кога ще ги видя отново, няма да бдя над детството им и да ги пазя, както се надявах да сторя. Няма да ги възпитам като Плантагенети. Не успях да изпълня дълга си като тяхна майка и те ще трябва да пораснат без мен.

На осем години Урсула е твърде малка, за да бъде отпратена в някой благороднически дом, трябва да остане с мен, а близо двегодишният Джефри си остава моето бебе. Той току-що се е научил да ходи, още не говори, и е неспокоен, плачлив и боязлив, постоянно се вкопчва в мен. Не мога да оставя и Джефри да си отиде. Той вече е страдал, раждайки се в един дом в траур, сирак без баща още от раждането си. Джефри ще остане при мен, каквото и да ми струва това; не мога да се разделя с него, единствената дума, която може да казва, е „Мама“.

Но за моето момче Реджиналд, моето будно, весело, дръзко момче, трябва да се намери място. Твърде малък е, за да постъпи на обучение в някое домакинство, а нямам сродници с деца, които биха го приели на отглеждане заедно със собствените си деца. Приятелите, които имах по границата с Уелс, са съвсем наясно, че не ме канят в двора, и че не получавам издръжка. Тълкуват правилно това като признак, че Тюдорите не гледат благосклонно на мен. Сещам се само за един човек, твърде откъснат от светската суета, за да си дава сметка колко е опасно да ми помага, твърде мил, за да откаже. Пиша на изповедника на нейна светлост, епископ Фишър:

Скъпи отче,

Надявам се да можете да ми помогнете, защото нямам към кого друг да се обърна. Не мога да плащам сметките си, нито да издържам децата си у дома.

Бях принудена да изпратя двете си най-големи момчета при моя братовчед Невил; но бих искала да намеря място в добър религиозен дом за малкия си син Реджиналд. Ако Църквата настоява, ще го отдам в служба на Бога. Той е умно момче, находчиво и жизнено, може би има дори заложби за духовно извисяване. Мисля, че ще служи добре на Бог. А и, във всеки случай, не мога да го задържа у дома.

За себе си и двете си по-малки деца се надявам да намеря подслон в някой женски манастир, където ще можем да се издържаме от малкия ми доход.

Ваша дъщеря во Христе,
Маргарет Поул

Той отговаря веднага. Направил е повече, отколкото съм го помолила — намерил е място за Реджиналд и подслон за мен. Казва, че мога да отседна в абатството „Сион“, един от предпочитаните от семейството ми религиозни домове, срещу стария дворец Шийн. Абатството се ръководи от абатиса и се поддържа от петдесетина монахини, но те често подслоняват благородни посетители и аз ще мога да живея там с дъщеря си и бебето Джефри. Когато Урсула навърши пълнолетие, може да стане послушница, а после — монахиня в ордена, и бъдещето ѝ ще е подсигурено. Най-малкото, ще имаме храна на масата и покрив над главите за следващите няколко години.

Епископ Фишър е намерил място на Реджиналд в мъжкия клон на абатството — приоратът Шийн, манастир на картузианския орден. Ще бъде само на няколко мили от нас, на отсрещния бряг на реката. Ако ми отпуснат свещ, ще мога да я слагам на прозореца си, той ще вижда сиянието на светлината и ще знае, че мисля за него. Може да ни позволят да наемаме лодкар, който да ни откарва от другата страна на реката, за да го виждаме в празничните дни. Ще бъдем разделени от дисциплината на религиозните домове и от голямата, широка река, но

ще мога да виждам комините на манастира, под чийто покрив ще живее синът ми. Имам всички основания да се радвам на такова великодушно разрешение за трудностите си. За сина ми ще се грижат в единия дом, а другите деца и аз ще имаме покрив над главите почти до него. Би трябвало да ликувам от облекчение.

Само че, само че, само че... Отпускам се на колене и се моля на Светата Дева да ни спаси от това убежище. Напълно съм убедена, че това не е подходящото място за Реджиналд, моето умно, будно, бърливо момче. Картузианците са орден на безмълвни отшелници. Обителта Шийн е място на ненаруσιμο мълчание с най-строга религиозна дисциплина. Реджиналд, моето весело малко момче, което толкова се гордее, че се е научило да пее в канон, което обича да чете на глас, което е научило няколко гатанки и шеги и обича да ги разказва бавно, силно съсредоточено, на братята си; това будно, приказливо дете ще трябва да служи на монасите, които живеят като отшелници в отделни килии, и всеки се моли и работи сам. В обителта не се изрича и дума, с изключение на неделите и религиозните празници. Веднъж седмично монасите се разхождат заедно и тогава може да разговарят тихо помежду си. През останалото време потъват в молитвено мълчание, всеки сам с мислите си, със собствената си борба да постигне Бог, сам в килията си, обграден от високи стени, заслушан само в звука на вятъра.

Непоносимо ми е да си представям бърливия си, жизнерадостен син, принуден да мълчи на място с такава свята дисциплина. Опитвам се да се успокоявам с мисълта, че Бог ще проговори на Реджиналд в студената тишина и ще го призове да му служи. Реджиналд ще се научи да мълчи, точно както се научи да говори. Ще се научи да цени собствените си мисли и да не се смее, да не танцува, да не лудува и да не се закача с по-големите си братя. Отново и отново си внушавам, че това е голям шанс за моето будно момче. Но в сърцето си знам, че ако Бог не призове това малко момче към живот, отдаден на свята служба, ще се окаже, че съм хвърлила будното си, обичливо момче в безмълвен затвор за цял живот.

Сънувам го заключен в мъничка килия, събуждам се стреснато и извиквам през плач името му. Блъскам си ума да измисля някакъв друг начин, по който да постъпя с него. Но не познавам никого, който би го взел на обучение, а нямам пари да го дам като чирак, и освен това —

какво би могъл да прави? Той е Плантагенет — не мога да го дам да се учи за обушар. Редно ли е един наследник на династията Йорк да разбърква малцовата смес за някой пивовар? По-добра майка ли ще бъде, ако го изпратя да се учи на ругатни и сквернословия, докато изпълнява поръчки в някой хан, вместо на молитви и мълчание в един благочестив орден?

Епископ Фишър му е намерил място, място, където ще е в безопасност, където ще го хранят и образоват. Трябва да се съглася. Не мога да направя нищо повече за него. Но когато си представям своя весел, безгрижен син на място, където единственият звук е тиктакането на часовника, отброяващ часовете до следващата литургия, не мога да попреча на очите си да се замъглят от сълзи.

Мой дълг е да разруша дома и семейството си, които създадох така гордо, когато станах лейди Поул. Викам всички домашни слуги и конярите в голямата зала и им казвам, че са ни застигнали тежки времена и че ги освобождавам от служба. Изплащам им надниците до този ден; не мога да предложа повече, макар да знам, че ги хвърлям в нищета. Казвам на децата, че трябва да напуснем дома си, и се опитвам да се усмихвам и да им внуша, че това е приключение. Казвам, че ще бъде вълнуващо да живеем другаде. Затварям и заключвам замъка в Стортън, където съпругът ми ме доведе като булка, и където се родиха децата ми, като оставям само Джон Литъл като управител, за да събира наемите и таксите. Две трети трябва да изпраща на краля, една трета ще изпраща на мен.

Потегляме на коне от дома си, Джефри е в ръцете ми, докато яздя на странично седло зад Джон Литъл, Урсула язди малкото пони, а Реджиналд изглежда миниатюрен върху стария ловен кон на брат си. Язди добре; притежава бащиното си умение да се разбира с конете и хората. Ще му липсват конюшните и кучетата, и веселият шум на стопанския двор. Не мога да се заставя да му кажа къде ще отиде. Непрекъснато си мисля, че докато сме на път, той ще ме попита къде отиваме, и че ще намеря смелост да му кажа, че трябва да се разделим: Урсула, Джефри и аз в една религиозна обител, а той — в друга. Опитвам се да се залъгам, че той ще разбере, че това е съдбата му — не каквато бихме избрали, и въпреки това неизбежна. Но в доверчивостта си той не ме пита. Приема, че ще останем заедно; не му хрумна, че може да бъде отпратен.

Той е потиснат, че напуска дома си, докато малкият Джефри е развълнуван от пътуването, а Урсула отначало е бодра, а после започва да хленчи. Реджиналд нито веднъж не ме пита къде отиваме, и тогава започвам да си представям, че по някакъв начин вече е разбрал, и че също като мен иска да избегне разговора.

Едва през най-последната сутрин, докато яздим по пътеката за теглене на кораби до реката към Шийн, казвам:

— Скоро ще пристигнем. Това ще бъде новият ти дом.

Той вдига поглед към мен:

— Новият ни дом?

— Не — казвам кратко. — Аз ще отседна наблизо, съвсем малко по-надолу, от другата страна на реката.

Той не казва нищо, и си мисля, че може би не е разбрал.

— Често съм живяла отделно от теб — напомням му. — Когато трябваше да отида в Лъдлоу и те оставих в Стортън.

Той обръща към мен лицето си с широко отворени очи. Не казва: „Но тогава бях с братята и сестра си и с всички хора, които съм познавал цял живот, с бавачката ми в детската стая, с възпитателя ми, който учеше братята ми и мен.“ Просто ме гледа, без да разбира.

— Нима ще ме оставиш сам? — пита накрая. — На чуждо място? Майко? Нима просто ще ме оставиш?

Поклащам глава. Не вярвам, че ще успея да проговоря.

— Ще те посещавам — прошепвам. — Обещавам.

Високите кули на манастирския клон се показват, портата се отваря, и игуменът лично излиза да ме посрещне, хваща Реджиналд за ръката и му помага да слезе от седлото.

— Ще идвам да те виждам — обещавам, седнала високо на коня си, гледайки надолу към златистото теме на сведената му глава. — А на теб ще ти позволяват да ме посещаваш.

Изглежда много малък, докато стои до игумена. Не се дърпа, нито показва някаква съпротива, но вдига бледото си лице, поглежда ме с тъмните си очи и изрича ясно:

— Почитаема майко, позволете ми да дойда с вас и брат си, и сестра си. Не ме оставяйте тук.

— Хайде, хайде — казва игуменът твърдо. — Нека не слушаме думи от деца, които би трябвало винаги да мълчат пред по-възрастните и по-висшестоящите от тях. А в тази обител ще говориш само когато

ти нареждат да го сториш. Тишина, свята тишина. Ще се научиш да я обичаш.

Реджиналд покорно прехапва долната си устна, и не казва нито дума повече; но продължава да ме гледа.

— Ще те посещавам — казвам безпомощно. — Тук ще бъдеш щастлив. Това е добро място. Ще служиш на Бог и на Църквата. Ще бъдеш щастлив тук, сигурна съм.

— Желая ви приятен ден — игуменът намеква, че е време да си вървя. — По-добре да се свърши бързо, след като трябва да се направи.

Обръщам коня си и поглеждам назад към сина си. Реджиналд е само на шест години; изглежда много малък до игумена. Пребледнял е от страх. Послушно, не казва нищо, но устните му безмълвно оформят думата: *Мамо!*

Не мога да направя нищо. Не мога да кажа нищо. Обръщам коня си и се отдалечавам.

АБАТСТВО „СИОН“, БРЕНТФОРД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЗИМАТА НА 1506 Г.

Моето момче Реджиналд трябва да свикне да живее сред сенки и тишина, а също и аз. Абатството „Сион“ е във владение на августинския орден „Света Бриджет“ — тук не се изисква мълчание; сестрите дори ходят в Лондон да преподават и да се молят, но аз живея сред тях, сякаш съм се заклела да онемее, да мълча като малкото си момче. Не мога да говоря за негодуванието и горчивината си, а нямам за казване нищо, което да не е изпълнено с горчивина и негодувание.

Никога няма да простя на Тюдорите за тази огромна мъка. Те изгазиха до трона през кръвта на моите сродници. Измъкнаха чичо ми Ричард от калта на полето при Бозуърт, разсъблякоха го, развеждаха тялото му, преметнато на гърба на собствения му кон, а после го захвърлиха в незнаен гроб. Родният ми брат беше обезглавен, за да осигури спокойствието на крал Хенри; братовчедка ми Елизабет умря, опитвайки се да го дари с още един син. Омъжиха ме за беден рицар, за да ме принизят, и сега той е мъртъв, а аз съм слязла по-ниско, отколкото съм мислела, че може да стигне един Плантагенет. И всичко това — всичко това! — за да узаконят претенциите си към един трон, който във всеки случай завоюваха със сила.

Но явно Тюдорите не намират много радост в своя триумф и нашето подчиняване. След смъртта на съпругата си, нашата принцеса, кралят е несигурен по отношение на придворните си, боязлив по отношение на поданиците си, и изпълнен с ужас от нас, Плантагенетите от династията Йорк. С години изсипваше пари в джобовете на император Максимилиан, плащайки му да предаде братовчед ми, Едмънд дьо ла Поул, претендента за трона на Англия от династията Йорк, и да го изпрати у дома на смърт. Сега научавам, че сделката е сключена. Императорът взема парите и обещава на Едмънд, че ще бъде в безопасност, показвайки му документа за право на

свободно пътуване, издаден от краля, подписан със собствената му ръка. Това е гаранция, че Едмънд може да се прибере у дома. Едмънд вярва на уверенията на Хенри Тюдор, доверява се на думата на един миропомазан крал. Вижда подписа, проверява печата. Хенри Тюдор се кълне, че той ще пътува в безопасност и ще бъде посрещнат почтено. Едмънд е Плантагенет, обича страната си, иска да си дойде у дома. Но в мига, когато минава под зъбчатата решетка на крепостната врата в Кале, той е арестуван.

Това поставя началото на поредица от свързани обвинения, която се врязва в редиците на моите сродници, както ножиците прорязват коприна, и сега аз съм на колене, отправяйки молитви към Бога за живота им. Братовчед ми Уилям Кортни, вече арестуван, сега е обвинен в изменнически заговор. Сродникът ми Уилям дьо ла Поул в Тауър е подлаган на безмилостни разпити в килията си. Братовчед ми Томас Грей попада под подозрение, само защото вечерял веднъж с братовчеда Едмънд преди години, преди той да избяга от страната. Един след друг мъжете от моя род изчезват зад стените на Тауър, принудени да понасят самота и страх, убеждавани да назоват други гости на онази вечеря, задържани в онази мрачна крепост, или тайно изпращани отвъд морето в твърдината на Кале.

АБАТСТВОТО „СИОН“, БРЕНТФОРД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1507 Г.

Пиша на синовете си Хенри и Артур, за да ги попитам как са, дали учат и трупат знания. Не смея да злоупотребявам с щедростта на абатството, като ги поканя тук; сестрите не могат да посрещнат двама енергични младежи в тихия си манастир, а и бездруго не мога да платя за пътуването им.

Виждам малкото си момче Реджиналд само веднъж на всеки три месеца, когато го изпращат през реката при мен с наета гребна лодка. Той идва, както му нареждат, премръзнал, сгушен на носа на малката лодка. Може да остане само за една нощ, а после трябва да си отиде отново. Научили са го да бъде мълчалив, научили са го много добре; държи очите си наведени, а ръцете си — отстрани до тялото. Когато се затичвам да го поздравя и да го прегърна силно, той остава скован и неотзивчив, сякаш жизненият ми, приказлив син е мъртъв и погребан и единственото, което ми е останало да прегръщам, е един студен, малък надгробен камък.

Урсула, почти на девет години, сякаш расте с всеки изминал ден, и аз отпускам отново и отново подгъвите на старите ѝ, „наследени“ рокли. Обувките на двегодишния Джефри го стискат отпред на пръстите. Когато го слагам в леглото вечер, милвам краката му и дърпам пръстите му, сякаш мога да им попреча да израстат закривени и свити. Наемите от Стортън се събират и ми се изпращат предано, но аз трябва да ги предавам на абатството за издръжката ни. Не знам къде ще отиде Джефри, когато стане твърде голям, за да живее тук. Може би и двамата с Урсула ще трябва да бъдат обречени на Църквата като брат си Реджиналд, и да изчезнат в мълчание. Прекарвам часове на колене, молейки се на Бог да ми изпрати знак, или да ми прати някаква надежда, или просто да ми изпрати малко пари; понякога си мисля, че когато и последните ми две деца бъдат затворени и заключени на

сигурно място в лоното на Църквата, ще вържа на колана си голяма торба с камъни и ще нагазя в студените дълбини на река Темза.

АБАТСТВО „СИОН“, БРЕНТФОРД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1508 Г.

Коленича на стъпалата пред олтара и вдигам поглед към статуята на разпнатия Христос. Чувствам се така, сякаш съм вървяла по пътя на скърбите на Плантагенетите, истинска Виа Долороза, точно като Него, в продължение на цели две години.

После опасността идва с една стъпка по-близо до мен: кралят арестува братовчед ми Томас Грей и братовчед ми Джордж Невил, лорд Бъргавени, който е приютил двете ми момчета, Хенри и Артур. Джордж оставя момчетата ми у дома в Кент и влиза в Тауър, където хората са започнали да мълвят, че кралят лично идва всяка нощ да надзирава изтезанията на заподозрените. Амбулантният търговец, който идва до вратата на абатството да продава евтини книжки с народни песни и приказки, и броеници, казва на вратарката Джоан, че в Сити разправят как кралят се бил превърнал в чудовище, което обича да слуша виковете от болка: „Злокобен кърт“. Прошепва старата дума за прокълнатата къртица, която копае в тъмнината сред мъртви и погребани неща, и подкопава собствените си пасища.

Отчаяно искам да повикам момчетата си, да ги отведе от дома на човек, който е арестуван като предател. Но не смея. Боя се да привлека вниманието към себе си, почти в отшелническо уединение, почти укриваща се, почти в свято убежище. Не трябва да подсецам системата от шпиони на Тюдорите за Реджиналд, укрит сред мълчание в обителта в Шийн, за Урсула и мен, скрити в благочестивия дом „Сион“, или за Джефри, най-скъпоценният от всички, все още плътно до мен, тъй като монахините знаят, че той няма къде да отиде, че дори едно тригодишно дете не може да бъде пуснато навън в света, тъй като няма съмнение, че Хенри Тюдор, подушвайки кръвта на Плантагенет, ще го открие.

Този крал се е превърнал в мрачна загадка за своя народ. Той не е като кралете от моята династия — открити, жизнерадостни мъже, свободно отдаващи се на чувствата си, които управляваха по съгласие и си проправяха път с обаяние. Този крал шпионира хората си, хвърля ги в затвора само по устно обвинение без доказателства, изтезва ги, така че те си отправят взаимни обвинения и контраобвинения, а след като получи доказателство за измяна, за всеобщо удивление той им прощава, освобождавайки ги с помилване, но обременени от толкова ужасни глоби, че никога няма да бъдат освободени от задълженията си към него и рода му — и те, и потомците им в продължение на половин дузина поколения. Това е крал, тласкан от страх и ръководен от алчност.

Моят втори братовчед Джордж Невил, настойникът на моите момчета, излиза от Тауър, упорито отказвайки да обясни новото си накуцване; кракът му сякаш е бил счупен и оставен да зарасне накриво — обеднял е с цяло състояние, но е свободен. Другите ми братовчеди все още са затворници. Джордж Невил не казва на никого какво споразумение е сключил зад онези влажни стени; всяко тримесечие изплаща мълчаливо на краля половината от дохода си и никога не се оплаква. Наложени са му такива тежки глоби, че двацет и шестима от приятелите му трябва да станат гаранتي, забранено му е да стъпва в любимата си къща в Кент, както и в къщите си в Съри, Съсекс или Хампшър. Той е изгнаник в собствената си страна, макар да не е бил обвинен в нищо, макар да не е доказана никаква негова вина.

Никой от мъжете, които бяха арестувани заедно с него, никога не говори за договорите, които всеки от тях е подписал с краля в затъмнените стаи под Тауър, където стените са дебели, а резетата на вратите са пуснати и само кралят стои в ъгъла на стаята, докато неговият палач завърта един лост на дибата и въжетата се впиват здраво. Но хората шушукат, че техните споразумения за уреждането на огромни дългове били подписани със собствената им кръв.

Братовчед ми Джордж ми пише кратко:

Спокойно можеш да оставиш момчетата си при мен; те не попаднаха под никакво подозрение. Аз съм по-беден, отколкото бях, и съм прогонен от дома си; но все още мога

да ги подслоня. По-добре ги остави при мен, докато шумът утихне. Безсмислено е заради тях хората да се насочат към теб. По-добре е да си стоиш кротко там.

Не говори с никого и не се доверявай на никого. Времената са тежки за бялата роза.

Изгарям писмото и не отговарям.

АБАТСТВО „СИОН“, БРЕНТФОРД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1509 Г.

С всяка година кралят става все по-недоверчив, оттегляйки се във вътрешните стаи на дворците си, където седи с майка си и отказва да допусне каквито и да е непознати да пристъпят прага, удвоява броя на телохранителите, които стоят на вратата му, преглежда безкрайно, наистина безкрайно, сметководните си книги, обвързвайки мъже, вече доказали предаността си, да поддържат мира с огромни глоби, отнема земите им като гаранция за добро поведение, иска от тях подаръци, с които да докажат добронамереността си, намесва се в съдебните дела и прибира таксите. Сега дори самото правосъдие може да бъде купено, като се плати на краля. Безопасността може да бъде купена с една такса, внесена в хазната му. В отчетите могат да се впишат определени думи на цената на един подарък за когото трябва, или заличени срещу подкуп. Нищо не е сигурно, освен че парите, предложени на кралската хазна, могат да купят всичко. Предполагам, че моят братовчед Джордж Невил е почти разорен, плащайки всяко тримесечие за свободата си; но никой не смее да ми пише и да ми го съобщи. От време на време получавам писма от Артур и Хенри, но те не споменават ареста на своя домакин и завръщането му — един съсипан човек, прогонен от дома, който беше неговата гордост. Те са само на по шестнайсет и четиринайсет години, но вече знаят, че за мъжете от нашия род е добре да си мълчат. Родени са в най-даровитото, начетено, вечно търсещо нови знания семейство в Англия, а са научени да си държат езиките зад зъбите от страх да не бъдат отрязани. Знаят, че ако в теб тече кръвта на Плантагенетите, е добре да си се родил и ням, и глух. Чета невинните им писма и ги изгарям веднага след прочитането. Не смея да запазя дори тях, добрите пожелания на моите момчета. Никой от нас не смее да притежава нищо.

Вдовица от четири години, без изгледи за помощ, с пари, които едва стигат за прехрана, без покрив над главите на децата ми, без зестра за дъщеря ми, без съпруги за синовете ми, без любим, без приятели, без шанс за повторна женитба, тъй като никога дори не виждам мъж, който не е свещеник, аз стоя на колене по осем часа всеки ден редом с монахините, съблюдавам часослова, и забелязвам как молитвите ми се променят.

През първата година се молах за помощ, през втората — за освобождение. Към края на третата година се моля крал Хенри да умре и майка му да се провали в пъкъла, за завръщането на моята династия Йорк. В тишината съм се превърнала в озлобена бунтовница. Проклинам Тюдорите да се продънят в ада и започвам да се надявам, че проклятието, което братовчедка ми Елизабет и майка ѝ стовариха върху тях, ще се сбъдне през идните дълги години, довеждайки до края на Тюдорите и погубването на техния род.

АБАТСТВО „СИОН“, БРЕНТФОРД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН АПРИЛ 1509 Г.

Научавам вестта първо от старата портиерка в абатството, която идва до вратата на килията ми и я разтваря широко, без да почука. Урсула е в леглото си и не се размърдва, но Джефри спи в моето тясно легло, сгушен в прегръдките ми, и подава главица, когато Джоан нахълтва в стаята и казва:

— Кралят е мъртъв. Събудете се, милейди. Свободни сме. Бог е милостив. Той ни благослови. Бог ни спаси. Проклятието на Червения дракон ни подмина. Кралят е мъртъв.

Сънувах, че съм в двора на чичо ми Ричард в Шериф Хътн, а братовчедка ми Елизабет танцува с него във вихър от златен и сребърен брокат. Веднага сядам в леглото и ѝ казвам:

— Тихо. Не искам да чувам това.

Старото ѝ набръчкано лице се пропуква от усмивка. Никога не съм я виждала да се усмихва широко преди.

— Ще го чуете! — заявява тя. — Всеки може да го каже и всеки може да го чуе. Защото върховният шпионин е мъртъв, а слугите му — шпиони са изхвърлени от служба. Кралят е мъртъв и добрият, прекрасен принц се възкачи на трона си точно навреме, за да спаси всички ни.

Точно тогава камбаната на абатството започва да бие: равномерен, дълбок, отчетлив звук, а Джефри тронаво се изправя на колене и възкликва:

— Ура! Ура! Хенри ли ще бъде крал?

— Разбира се — казва старата жена, като улавя ръчичките му и го завърта в танц върху леглото. — Бог да благослови него и деня, в който се възкачи на трона.

— Моят брат Хенри! — изписква Джефри. — Крал на Англия!

Толкова съм ужасена от това невинно изричане на предателски думи, че го сграбчвам и притискам силно към себе си, затискам устата му с длан и се обръщам към Джоан, умолявайки я измъчено да замълчи. Но тя само поклаща глава към него и се смее на гордостта му.

— По право — да — казва тя дръзко. — Би трябвало да е вашият брат Хенри. Но си имаме хубаво момче от рода на Тюдорите, което да наследи стария тиранин, принц Хари Тюдор ще заеме трона и шпионите и бирниците ще си отидат.

Скачам от леглото и започвам да навличам дрехите си.

— Тя ще ви повика ли? — пита ме портиерката Джоан, като вдига Джефри от леглото и го оставя да танцува около нея. Урсула се надига, разтрива очи и пита:

— Какво става?

— Коя? — Мисля си за нейна светлост майката на краля, която е погребала внука си, а сега ще погребее сина си, точно както предрече проклятието на Елизабет. Ще бъде сломена. Ще повярва, както вярвам аз, че Тюдорите подписаха смъртната си присъда, когато убиха нашите принцове в Тауър. Ще помисли, както мисля аз, че те са прокълнати убийци.

— Катерина, вдовстващата принцеса на Уелс — казва Джоан простичко. — Няма ли той да се ожени за нея и да я направи кралица на Англия, както обеща? Няма ли тя да повика вас, най-скъпата си приятелка? Няма ли да можете да вземете децата си със себе си в двора и да живеете така, както ви се полага по рождение? Няма ли да бъде като истинско чудо за вас, като камък, изтърколен от входа на гробницата и пуснал всички ви на свобода?

Спирам като закована. Толкова не съм свикнала да се надявам, та просто не знам какво да кажа. Дори не съм се сещала за това.

— Би могъл — казвам зачудено. — Може да се ожени за нея. А тя може да ме повика. Знаете ли, ако той го стори — тя ще ме повика.

* * *

Прилича на истинско чудо, освобождение, вдъхващо сили, както пролет след студена, сива зима. Чудото идва през пролетта и винаги след това, когато видя как цветчетата на глога белеят като сняг по

живите плетове или как нарцисите се привеждат под вятъра, си спомням за онази пролет, когато старият крал от рода на Тюдорите умря, а момчето от рода на Тюдорите се възкачи на трона, за да поправи стореното зло.

Той ми беше казал в детската си стая, че да бъдеш крал е свещен дълг. Тогава го сметнах за обичлив малък самохвалко: момче, разглежено от обожавачи го жени, мило момче с добри намерения. И въпреки това, кой би си помислил, че той така светкавично ще успее да се противопостави на злобния стар човек, да вземе Катерина за своя годеница, да се обяви за крал и да подготви брака си с нея — всичко това на един дъх? Това беше първото нещо, което направи, това седемнайсетгодишно момче, най-първото, което направи. Точно като моя чичо крал Едуард, той зае трона и взе жената, която обичаше. Кой би си помислил, че Хари Тюдор има куража на Плантагенет? Кой би си помислил, че той има нужното въображение? Кой би си помислил, че той притежава нужната страст?

Той е истински син на майка си; това може да бъде единственото обяснение. Наследил е нейната любов и смелост, нейния ведър оптимизъм, който е същността на нашето семейство. Той е крал от династията на Тюдорите, но има и кръвта на династията Йорк. Със своята жизненост и оптимизъм той е един от нашето семейство. В охотното приемане на властта, в бързото изпълнение на решенията си, той се проявява като един от нашите.

Принцеса Катерина ме вика с кратка бележка, в която ми заръчва да дойда в къщата на лейди Уилямс, където ще ме очакват приготвени покои, подобаващи за благородна дама с моето положение. После трябва да отида веднага в двореца Уестминстър, право в помещенията на гардеробната, да избира половин дузина рокли, и да се явя при нея, богато облечена, като нейна първа придворна дама. Това е избавлението ми. Свободна съм. Това е възстановяването на положението ми.

Оставям децата в „Сион“, а аз потеглям надолу по реката към Лондон. Все още не смея да ги взема със себе си; имам чувството, че първо трябва да се уверя в нашата безопасност, да видя, че сме истински свободни, и едва тогава да се осмеля да ги повикам при себе си.

Лондон не прилича на град, изгубил своя крал. Това не е столица в траур, а град, полудял от радост. По уличните ъгли пекал месо; пият ейл от общи чаши, които си подават от прозорците на пивниците. Кралят е погребан съвсем наскоро, принцът още не е коронован, но градът е опиянен от радост. Отварят вратите на затворите за длъжници и оттам излизат мъже, които са мислели, че никога вече няма да видят дневна светлина. Сякаш някакво чудовище е умряло и ние сме освободени от хватката на ужасно проклятие. Това прилича на събуждане от кошмар. На пролет след безкрайно дълга зима.

Облечена в новата си рокля в бледозеления цвят на Тюдорите, с триъгълна шапчица, тежка като шапчицата на принцесата, влизам в залата за аудиенции на краля на Англия и виждам принца, не на трона му, не застанал вдървено под балдахина от златен бродат като въплъщение на величието, а смеещ се с приятелите си, докато се разхожда из стаята с Катерина до себе си, сякаш са двойка влюбени, омагьосани един от друг. А в дъното на стаята, разположила се на стола си, заобиколена от безмълвните си дами, с по един свещеник от двете страни за подкрепа, седи нейна светлост, облечена в най-наситеното черно, разкъсвана между скръбта и гнева. Тя вече не е нейна светлост майката на краля — титлата, която ѝ вдъхваше толкова голяма гордост, е погребана със сина ѝ. Сега, ако предпочете, може да бъде наричана нейна светлост бабата на краля, но по буреносното изражение на лицето ѝ личи, че не го предпочита.

АНГЛИЯ

1509 Г.

За обикновените хора на Англия това е милостиво спасение от тегобите. За лордовете е избавление от тиранията. За хората от моето семейство и моя род това е чудодейното отменяне на смъртна присъда. Всеки човек с кръв на Плантагенет в жилите, всеки, сродил се по брак с Йорк, е живял с подарено време, съзнавайки болезнено, че във всеки момент кралят може да си вземе назад дадената дума, и тогава на вратата ще похлопат кралските телохранители с ливреи в зелено и бяло, и ще последва бързо пътуване в тяхната баржа без отличителни знаци до шлюза на Тауър. Голямата зъбчата решетка на крепостната врата ще се плъзне нагоре, баржата ще влезе — и затворникът няма да излезе никога повече.

Но сега ние действително излизаме. Уилям Кортни излиза помилван от Тауър, молим се и Уилям дьо ла Поул да излезе скоро. Братовчед ми Томас Грей е освободен от крепостта в Кале и се прибира у дома. Невярващо, като стопани, които бавно отварят вратите си с изрисувани с боя кръстове на тях, след като чумата е минала през някое село, всички започваме да излизаме. Братовчеди идват в Лондон от далечните си замъци, надявайки се, че е безопасно отново да се появят в кралския двор. Роднини, които не са писали от години, сега се осмеляват да изпратят съобщение, споделят семейни новини, съобщават за раждането на бебета и смъртта на членове от семейството, питайки със страх как са всички други? Някой виждал ли е еди-кого си? Знае ли някой дали еди-кой си далечен братовчед е в безопасност в чужбина? Смъртната хватка на стария крал върху всеки от нас внезапно се отпуска. Принц Хари не е наследил страхливата подозрителност на баща си; той отправя шпионите, отменя дълговете, помилва затворниците. Сякаш всички можем да излезем навън, примигвайки на светлината.

Слуги и търговци, които са ме отбягвали след смъртта на съпруга ми и изпадането ми в немилост, идват при мен с дузини да предлагат

услугите си сега, когато името ми вече не е написано някъде, в някой списък, с въпросителен знак до него.

Бавно, едва смогваща да повярвам на късмета си, подобно на останалата част от страната откривам, че съм в безопасност. Като че ли съм оцеляла през опасните двайсет и четири години на царуването на първия Тюдор. Брат ми умря на ешафода на крал Хенри, съпругът ми — докато му служеше, братовчедка ми — в родилното ложе, опитвайки се да го дари с още един наследник; но аз оцелях. Бях разорена, сърцето ми беше разбито, бях принудена да се разделя с повечето си деца, задържайки само две, и живях в укритие с тях, но сега мога да изляза, полузаслепена, на слънчевата светлина, в лятото на младия принц.

Катерина, някога вдовица, по-бедна от мен, се издига в слънчевата светлина на благоволения на Тюдорите като женски сокол, разперил ръждивочервените си криле в утринната светлина: дълговете ѝ са опростени, зестрата ѝ е забравена. Принцът се жени за нея, набързо, в тесен кръг, наслаждава се на изразената най-после страст. Сега той твърди, че я е обичал безмълвно и от разстояние през цялото това време. Наблюдавал я е, желаел я е. Само че баща му, само че баба му, нейна светлост, го заставили да си мълчи. Двусмисленото папско разрешение за този брак, което майката на Катерина така хитро осигури толкова отдавна, прави женитбата неоспоримо законна; никой не пита за първия ѝ съпруг, никой не го е грижа, и само след броени дни те са вече женени и са споделили легло.

А аз заемам мястото си до нея. Отново имам право да изваждам най-хубавите кадифени дрехи от кралския гардероб, заемам перлени и златни наниз и накити от кралската съкровищница. Отново съм първа придворна дама на кралицата на Англия, и на вечеря пред мен върви само един Тюдор. Новият съпруг на Катерина, крал Хенри — Хенри VIII, както всички доволно си напомняме — ми отпуска издръжка от сто лири на година в мига, когато пристигам в двора, и аз уреждам дълговете си: към предания ми управител Джон Литъл в Стортън, към братовчедите си, към монахините в „Сион“, към манастира на Реджиналд. Изпращам да доведат Хенри и Артур, и кралят им предлага място в свитата си. Кралят много цени образованието и усвояването на нови познания, и нарежда Реджиналд да бъде добре обучаван в манастира си; той ще дойде в двора като философ и учен.

Засега задържам моето момче Джефри и Урсула в покоите на кралицата, но скоро ще ги изпратя у дома, те ще могат отново да живеят в провинцията и да бъдат възпитавани, както се полага на наследници на Плантагенетите.

Дори получавам предложение за брак. Сър Уилям Комптън, най-близък приятел и другар на младия крал в неговите гуляи и турнири, ме пита, застанал смирено на колене, вдигнал дръзко усмихнатите си очи към мен, дали бих обмислила възможността да го приема за съпруг. Прегънал е коляно в знак, че мога да го ръководя, топлата му ръка, която държи моята, подсказва, че това може би ще ми достави удоволствие. Живяла съм като монахиня в продължение на близо пет години; мисълта за красив мъж между хубави ленени чаршафи няма как да не ме накара да се поколебая за миг и да се вгледам в кафявите усмихнати очи на Уилям.

Отнема ми само една минута да реша, но за да уважа силното му чувство за собствено достойнство като на мъж, издигнал се почти от нищото, увъртам няколко дни. Благодаря на Бог, че не се нуждая от новосъздаденото му име, сега не се налага да крия името си. Не се нуждая от кралското благоволение, с което се ползва той. Собствената ми популярност в двора е голяма, и постоянно нараства, когато младият крал се обръща към мен за съвет, за истории от старите времена, за да чуе спомените ми за майка му. Разказвам му за приказния двор на Плантагенетите и виждам, че копнее да пресъздаде нашето царуване. Затова нямам нужда от новопостроената къща на Комптън; дотолкова съм възвърнала положението си, имам такива прекрасни перспективи, че фаворитът на краля ме смята за изгодна партия. Учтиво му отказвам. Вежливо, изтънчено, той изразява разочарованието си. Приключваме сцената като двама опитни танцьори, които изпълняват стъпките на елегантен танц. Той съзнава, че съм на върха на своя триумф, аз съм му равна, нямам нужда от него.

Прилив от богатство и благоденствие се излива от разтворените врати на хазната. Слисано разтварят бюфети, кутии и сандъци във всеки кралски дом, и навсякъде откриват сребро и злато, накити и платове, килими и подправки. Старият крал прибираше данъците и глобите си под формата на пари и стоки, безразборно заграбвайки покъщнина, ограбвайки магазини на търговци, дори сечивата на чираците, докарвайки бедните до пълна нищета. Новият крал, младият

Хенри, връща на невинно пострадалите онова, което баща му е откраднал от тях, тържествено обезщетявайки ги за изгубеното. Ковчежникът връща несправедливо наложените глоби, благородници получават отново земите си, моят сродник Джордж Невил, който пазеше синовете ми, е освободен от непосилните дългове и получава поста на отговорник по продоволствието, покровител на хиляди, господар на стотици, с кралско състояние на негово разположение, което само чака да бъде похарчено за добри дела. Той се ползва с благоволението на краля, Хенри му се възхищава, нарича го свой сродник и му се доверява. Никой не споменава зле наместения му крак; позволено му е да отиде в който и да е от домовете си, във всичките си красиви домове.

Брат му, Едуард Невил, е фаворит и служи в спалнята на краля. Кралят се кълне, че Едуард е истински негов образ и подобие, вика го да застане до него, за да сравни ръста и цвета на косите им, уверява братовчед ми, че може по грешка да ги вземат за братя, че обича всички ни като свои братя и сестри. Държи се топло с цялото ми семейство — Хенри Кортни от Девън, моя братовчед Артур Плантагенет, семейство Дьо ла Поул, семейство Стафорд, семейство Невил, всички нас — сякаш търси майка си в нашите усмихнати, познати лица. Постепенно се връщаме там, където всички сме родени да бъдем, в центъра на влиянието и богатството. Ние сме сродници на краля, никой не е по-близък с него.

Дори нейна светлост майката на стария крал е възнаградена с връщането на двореца ѝ в Уокинг, макар че не доживява да му се радва дълго. Вижда внука си коронован, а после се оттегля в покоите си и умира. Изповедникът ѝ, скъпият Джон Фишър, изнася хвалебствена проповед на погребението ѝ и описва една истинска светица, прекарала живота си в служба на страната си и на сина си, оставила работата си едва щом била приключена. Слушаме във вежливо мълчание, но, честно казано, никой не скърби много за нея; повечето от нас познаваха повече семейната ѝ гордост, отколкото роднинската ѝ любов. И аз не съм единствената, която тайно си мисли, че тя умря от фатално накърнено честолюбие, в страх, че влиянието ѝ е приключило, и че поради това не би понесла да види нашата кралица Катерина да изглежда прекрасно и да се весели в покоите, където старата жена бе властвала така сурово в продължение на толкова време.

Бог благославя новото поколение, и ние не се интересуваме от онези, които са си отишли. Кралица Катерина зачева почти веднага, през безгрижните дни на лятното пътуване, и оповестява благословеното си състояние преди Коледа, в двореца Ричмънд. За миг, в това време на празнуване, в постоянен вихър от забавления, започвам да си мисля, че проклятието на братовчедка ми е забравено и че родът на Тюдорите ще наследи късмета на моето семейство и ще бъде така здрав и плодовит, както ние винаги сме били.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1510 Г.

Тя прекарва тежка нощ, когато изгубва бебето, а после следват и по-лоши дни. Онзи глупак, лекарят, ѝ казва, и — още по-лошо — уверява краля, че тя е носела близнаци, и в утробата ѝ има друго здраво бебе. Може да е претърпяла мъчително помятане, но няма повод за тревога: тя все още носи наследник, едно момче от рода на Тюдорите чака да се роди.

Именно така научаваме, че младият крал обича да чува добри новини, всъщност настоява да чува добри новини, и в бъдеще може да е нужна доста смелост да го заставим да чуе истината. Един по-възрастен човек, един по-разсъдлив човек, би поставил под съмнение думите на такъв оптимистично настроен лекар; но Хенри жадува да повярва, че е благословен, и радостно продължава да празнува бременността на съпругата си. На празника през последния ден преди началото на постите той обикаля всички участници в пиршеството и предлага наздравници за кралицата и бебето, което според него тя носи в издутата си утроба. Наблюдавам го невярващо. За първи път виждам, че болнавият му баща и ужасната му баба са му внушили абсурдно упование в лекарите. Той слуша всичко, което казват. Изпитва дълбок, суеверен ужас от болести, и копнее за всякакви лекове.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА НА 1510 Г.

Катерина покорно се оттегля в усамотение в очакване на раждането в двореца Гринич, и докато подутият ѝ корем хлътва безрезултатно, тя чака с мрачна решителност, знаейки, че няма да има раждане. Когато времето ѝ изтича и тя няма какво да покаже, тя се изкъпва като истинска испанска принцеса, с безброй кани вряла вода с розово масло и най-хубавия сапун, облича се в най-хубавата си рокля, и събира смелост да излезе и да се изправи пред двора, изглеждайки като глупачка. Стоя до нея като свиреп пазител, очите ми обхождат стаята, предизвиквайки някой да коментира дългото ѝ безсмислено отсъствие, а сега — и изненадващото ѝ завръщане.

Храбростта ѝ е зле възнаградена. Посрещат я без съчувствие, защото никой не се интересува особено от завръщането на една бездетна съпруга в двора. В ход е нещо далеч по-интригуващо, дворът е в трескаво вълнение от възникнал скандал.

Става дума за Уилям Комптън, моят бивш обожател, който, изглежда, се е утешил, като флиртува с моята втора братовчедка Ан, една от двете красиви сестри на Бъкингамския херцог; току-що омъжена за сър Джордж Хейстингс. Пропуснах да видя как се заражда тази лекомислена афера, тъй като бях погълната от скръбта на Катерина, и със съжаление научавам, че нещата са стигнали толкова далече, та моят братовчед Стафорд се спречкал с краля заради оскърблението, нанесено на семейството му, и я отвел от двора.

Това е лудост от страна на херцога, но типично за докачливата му гордост. Не се съмнявам, че сестра му сигурно се е провинила в някаква недискретност; тя е дъщеря на Катрин Удвил, и като повечето момичета Удвил е изключително красива и своенравна. Нещастна е с новия си съпруг, а той очевидно е готов да позволи всякакви простъпки. Но после, тъй като дворът продължава да шушука само за това, започвам да си мисля, че в това сигурно има нещо повече от лудорията на един придворен, епизод на изтънчено ухаждане,

престорена страст, прехвърлила границите на правилата. Хенри, който обикновено говори надутно за правилата на приетото в двора изтънчено ухажване, като че ли взема страната на Комптън, който заявява, че е оскърбен от херцога. Младият крал изпада в ярост, нарежда на Бъкингъм да стои далече от двора, и ходи навсякъде под ръка с Комптън, който изглежда едновременно смутен и глуповато развълнуван, като млад овен в тучна ливада, пълна с овце.

Каквото и да става тук, то сякаш е по-тревожно от някакъв флирт на Уилям Комптън със сестрата на херцога. Трябва да има някаква причина, поради която кралят подкрепя приятеля си, а не съпруга-рогоносец; трябва да има някаква причина, поради която херцогът е изпаднал в немилост, а прелъстителят се ползва с благоволение. Някой лъже, някой крие нещо от кралицата. Дамите от нейната свита не ми вършат работа, няма да проговорят. Братовчедка ми Елизабет Стафорд поддържа аристократична дискретност, тъй като в центъра на скандала е нейната сродница. Лейди Мод Пар казва, че не знае нищо повече от обикновени клюки.

Катерина поръчва да ѝ донесат книгите с домакинските сметки, и установява, че докато е била в уединение в очакване на раждането, очаквайки бебе, за което знаеше, че е отдавна мъртво, дворът се е веселил и кралица на майския празник е била Ан Хейстингс.

— Какво е това? — пита ме тя, като сочи плащането за хор, който да пее под прозореца на Ан в утрото на първи май. — Какво е това? — сметките от гардероба за костюма на Ан в една жива картина.

Казвам, че не зная; но мога да прочета отчета толкова добре, колкото и тя. Това, което виждам, това, което знам, че тя вижда, това, което всеки би видял, е едно малко състояние от кралската хазна, похарчено, за да се достави удоволствие на Ан Хейстингс.

— Защо кралското домакинство ще плаща за хор, който Уилям Комптън изпраща на лейди Ан? — пита ме тя. — Това обичайно ли е в Англия?

Катерина е дъщеря на крал, чиито похождения бяха добре известни. Тя знае, че един крал може да си взема любовници, както пожелае, че не може да се чуват оплаквания, най-малко от страна на съпругата му. Кралица Изабела Испанска е страдала от любовните истории на съпруга си, при това е била кралица по рождено право, не по-малко от него самия, не просто съпруга, коронована по

благоволение, а монарх по наследствено право. И въпреки това той така и не променил поведението си. Изабела е изживявала адски терзания от ревност, а дъщеря ѝ Катерина е виждала това, и твърдо е решила, че никога няма да изпита такава болка. Не е знаела, че този млад принц, който ѝ казваше, че я обича, че я е чакал с години, ще се окаже такъв. Не си е представяла, че докато е в тъмната самота на уединението преди раждането, съзнавайки, че е изгубила бебето си и че никой няма да ѝ позволи да скърби, младият ѝ съпруг започва флирт със собствената ѝ придворна дама, млада жена на служба при нея, в нейните покои, моя сродница, приятелка.

— Страхувам се, че е това, което си мислите — казвам ѝ направо, като ѝ разказвам най-лошото, за да приключим с това. — Уилям Комптън се преструваше, че ухажва Ан, всички ги виждаха заедно, всички знаеха, че се срещат. Но той е бил параван. През цялото време тя се е срещала с краля.

Това е тежък удар за нея, но тя го поема като кралица.

— А има и по-лошо — казвам. — Съжалявам, че трябва да ви съобща за това.

Тя си поема дъх.

— Кажете ми. Кажете ми, Маргарет, какво може да е по-лошо от това?

— Ан Хейстингс казала на една от другите придворни дами, че това не било флирт, не просто ухажване на майския празник, минало и забравено за един ден. — Поглеждам бледото ѝ лице, решителната линия на стиснатата ѝ уста. — Ан Хейстингс казала, че кралят ѝ дал обещания.

— Какви? Какво би могъл да обещае?

Пренебрегвам протокола и обгръщам раменете ѝ с ръка, сякаш тя все още е принцеса, която тъгува за дома си и сме обратно в Лъдлоу.

— Скъпа моя...

За миг тя оставя главата си да клюмне и я обляга на рамото ми, а аз я прегръщам по-здраво.

— По-добре ми кажете, Маргарет. По-добре да узная всичко.

— Тя казва, че той се заклел, че е влюбен в нея. Казала му, че брачните ѝ обети могат да бъдат анулирани, и, което е по-важно, казала, че неговите са невалидни. Говорили за брак.

Възцарява се много дълго мълчание. Мисля си: моля те, Боже, дано не постъпи като кралица, дано не скочи на крака и не ми се нахвърли яростно, задето ѝ нося такива лоши новини. Но после чувствам как тя омеква, цялото ѝ тяло поддава, сгушва пламналото си лице с мокри от сълзи бузи във врата ми, и аз я прегръщам, докато плаче като наранено момиче.

Мълчим дълго, после тя се дръпва назад и грубо разтрива очите си с длани. Давам ѝ кърпичка и тя си избърсва лицето и си издухва носа.

— Знаех си — въздиша тя, сякаш е уморена до мозъка на костите.

— Знаели сте?

— Той ми разказа част от това снощи, а аз се досетих за останалото. Да му прости Господ: той ми каза, че бил объркан. Каза ми, че когато легнал с нея, тя извикала от болка и казала, че не може да го понесе. Трябвало да я обладае внимателно. Казала му още, че всяка девица кърви, когато ѝ е за първи път — тя прави малка гримаса на отвращение, на презрение. — Очевидно навремето тя е кървила. Обилно. Разказала му всичко това и го убедила, че аз не съм била девица в първата ни брачна нощ, че бракът ми с Артур е бил консумиран.

Тя седи много неподвижно, а после се разтърсва от дълбока тръпка.

— Намекнала му, че бракът му с мен е невалиден, защото съм била омъжена и споделила легло с Артур. Че пред Бога аз винаги ще бъда съпруга на Артур, а не на Хенри. И Бог няма да ни дари с дете.

Потресена съм. Гледам я вцепенено. Нямам думи да защитя тайната ни, мога само да се дивя на това безогледно разкриване на стария ни заговор.

Катерина успява да се усмихне печално на неверието ми.

— Втълпила му е, че бракът ни е против Божията воля и затова сме изгубили бебето. Казала му, че никога няма да имаме дете.

Толкова съм ужасена, че успявам само да протегна ръка към нея. Тя поема ръката ми, потупва я и я пуска.

— Да — казва замислено. — Не е ли жестока? Не е ли коварна?

А когато не отвръщам, тя казва:

— Това е сериозно. Казала му, че коремът ми се издул, но понеже нямало дете, това било знак от Бога, че никога няма и да има. Защото бракът ни бил против Божието слово. Че един мъж не бива да се жени за вдовицата на брат си, а ако го стори, бракът им ще бъде без потомство. Написано е в Библията — тя се усмихва безрадостно. — Цитирала му Левит: „Ако някой вземе братова си жена: това е гнусно; той е открил голотата на брата си, те да бъдат бездетни.“^[1]

Напълно съм зашеметена от внезапния интерес на Ан Хейстингс към теологията. Някой я е подготвил да нашепне тези отровни думи в ухото на Хенри.

— Папата лично даде разрешение — настоявам. — Майка ви го уреди! Майка ви се погрижи разрешението да бъде осигурено, независимо дали сте споделила легло с Артур, или не. Тя се погрижи за това.

Тя кимва:

— Стори го. Но бабата на Хенри го е натъпкала със страхове. Цитираше му „Левит“, преди да се оженим. Баща му живееше в ужас, че късметът му няма да трае дълго. А сега това момиче Стафорд му завърта главата с похот, и му казва, че Божията воля е да изгубя едно бебе, а друго да изчезне от утробата ми. Тя казва, че бракът ни е прокълнат.

— Няма значение какво казва тя — бясна съм на това проклето момиче. — Брат ѝ я е отвел от двора, не е нужно да я приемате отново на служба при себе си. За Бога — тя си има съпруг! Омъжена е и не може да се освободи! Не може да се омъжи за краля! Защо да предизвиква всички тези неприятности? Не е възможно Хенри наистина да вярва, че тя е девица! Тя е била омъжвана два пъти! Луди ли са да говорят така?

Тя кимва. Тя мисли, не роптае срещу положението си, и внезапно осъзнавам, че сигурно такава жена е била майка ѝ, жена, която наред една катастрофа може да прецени шансовете си, да обмисли вероятностите и да направи план. Жена, която, когато лагерът ѝ от палатки изгаря, издига обсаден лагер от камък.

— Да, мисля, че можем да се освободим от нея — казва тя замислено. — Ще трябва да се помирим с нейния брат херцога и да го върнем в двора, твърде влиятелен е, за да ни бъде враг. Старата майка

на предишния крал е мъртва, тя вече не може да уплаши Хенри. Ще трябва да накараме тези приказки да замлъкнат.

— Можем — казвам. — Ще го направим.

— Ще пишете ли на херцога? — пита тя. — Той е ваш братовчед, нали?

— Едуард е мой втори братовчед — уточнявам. — Бабите ни бяха полусестри.

Тя се усмихва:

— Маргарет, кълна се, вие сте роднина с всички.

Кимвам.

— Наистина е така. А той ще се върне. Той е предан на краля и е привързан към вас.

Тя кимва.

— Опасността, която ме заплашва, не идва от него.

— Какво имате предвид?

— Баща ми беше прочут с любовните си похождения; всички знаеха, майка ми знаеше. Но всички знаеха, че за него жените са само удоволствие, никой никога не говореше за любов — тя прави лека гримаса на отвращение, сякаш любовта между един крал към простосмъртна винаги е непочтена. — Баща ми никога не би говорил за любов на друга жена освен на съпругата си. Никой дори за миг не се съмняваше в брака му, никой дори за миг не застраши мястото на майка ми, кралица Изабела. Оженили се тайно без каквото и да е разрешение от папата — техният брак беше най-несигурното нещо на света, но никой никога не е мислил, че няма да продължи до смъртта. Баща ми е преспал с десетки други жени, може би и стотици. Но никога не каза и една любовна дума на нито една от тях. Никога не допусна някой да помисли дори и за миг, че има друга възможна съпруга за него, каквато и да е друга възможна кралица на Испания освен майка ми.

Чакам.

— Съпругът ми е човекът, който представлява опасност за мен — казва тя изнурено; лицето ѝ е твърда, прекрасна маска. — Млад глупак, разглезен глупак. Вече би трябвало да е достатъчно възрастен, за да си вземе любовница, без да се влюби. Не бива никога да позволява някой да поставя под въпрос брака ни. Не бива да си помисля дори за миг, че този брак може да бъде анулиран. Да направи

това, означава да унищожи както собствения си авторитет, така и моя. Аз съм кралица на Англия. Може да има само една кралица. Може да има само един крал. Аз съм негова съпруга. И двамата сме короновани. Това не бива никога да бъде оспорвано.

— Можем да се погрижим това никога да не стигне по-далече — предлагам.

Тя поклаща глава и казва:

— Най-лошото вече е сторено. Крал, който говори за любов на която и да е друга жена, освен съпругата си, крал, който поставя под въпрос брака си, е крал, който разклаща основите на собствения си трон. Можем да попречим тези глупости да стигнат по-далече, но злото е било сторено, когато тази мисъл е влязла в глупавата му глава.

Седим мълчаливо дълги мигове, мислейки за красивата златокоса глава на Хенри.

— Той се ожени за мен по любов — отбелязва тя уморено, сякаш това е било отдавна. — Не беше уреден брак, а брак по любов.

— Това е лош прецедент — казвам аз: дъщеря от уреден брак, вдовица от уреден брак. — Ако един мъж се ожени по любов, нима мисли, че може да уреди анулиране на брака, когато вече не обича жена си?

— Той не ме ли обича вече?

Не мога да ѝ отговоря. Това е толкова болезнен въпрос за жена, която е била така дълбоко обичана от първия си, мъртъв съпруг, който никога не би легнал с друга жена и никога не би творил за любов на друга.

Поклащам глава, защото не знам. Съмнявам се, че и самият Хенри знае.

— Той е млад — казвам. — И импулсивен. И разполага с власт. Това е опасно съчетание.

* * *

Ан Хейстингс така и не се връща в двора; съпругът ѝ я изпраща в манастир. Братовчед ми Едуард Стафорд, Бъкингамският херцог, нейният брат, възвръща доброто си настроение и отново се присъединява към нас. Катерина печели Хенри отново за себе си и

зачева отново — момчето, което ще докаже, че Бог се усмихва на брака им. Кралицата и аз се държим, сякаш онзи миг, в който тя осъзна, че съпругът ѝ е глупак, никога не е бил. Не заговорничим по този въпрос. Не се налага да го обсъждаме. Просто правим необходимото.

[1] Левит — Трета Книга Мойсеева 20:21. — Б.пр. ↑

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЯНУАРИ 1511 Г.

Ние сме благословени, възнаградени сме, а Катерина е спасена. Тя дарява краля със син и наследник за Тюдорите и така опровергава ширещите се слухове за проклятието, което тегне върху фамилията на Тюдорите, и отхвърля съмненията във валидността на брака.

Имам честта да отида при младия крал, за да му съобщя, че е станал баща, и го откривам тържествуваш сред младите мъже от свитата му, които пият за великия му триумф. Когато се връщам, заварвам Катерина, затворена в покоите си, облегната на възглавниците в голямото пищно легло, изтощена и усмихната.

— Направих го — казва ми тихо тя, когато се навеждам да я целуна по бузата.

— Направихте го — потвърждавам.

На следващия ден Хенри изпраща да ме повикат. Намирам покоите му все още претъпкани с мъже, които крещят поздравления и пият за здравето на сина му. Сред шума и ликуването той ме пита дали приемам да бъда гувернантка на принца, да ръководя домакинството му и да назначавам служителите му, да го възпитам като наследник на трона.

Слагам ръка на сърцето си и правя реверанс. Когато се изправам, Хенри съвсем по момчешки се хвърля в обятията ми и аз го прегръщам в споделената ни радост.

— Благодаря ви — казва той. — Зная, че ще го пазите и възпитавате, и ще го ръководите, сякаш сте майка ми.

— Ще го сторя — казвам му. — Знам точно какво ще ще да иска тя и ще направя всичко както трябва.

Бебето е кръстено в параклиса на капуцините-обсерванти в Ричмънд; ще бъде Хенри, разбира се. Един ден той ще бъде Хенри IX, ако е рекъл Господ, и ще властва над страна, която ще е забравила, че

някога розата на Англия беше чисто бяла. Назначават му бавачка и дойка, той спи в люлка от злато, повиват го в най-фин лен, навсякъде, където отива, го носят вдигнат на височината на гърдите, двама кралски телохранители вървят пред бавачката му, а двама — отзад. Катерина настоява да го носят в покоите ѝ всеки ден, и докато си почива в леглото, нарежда да го сложат да легне до нея, а когато спи, заръчва да поставят малката му люлка в долния край на леглото ѝ.

Хенри отива на поклонение, за да въздаде благодарност. Катерина се пречиства в църква и става от леглото, взема една от обичайните си горещи испански вани и се връща в двора, сияеща от гордост в своята младост и плодовитост. Нито едно момиче в свитата ѝ, нито една дама в покоите ѝ не се поколебава дори за миг, преди да се поклони ниско на тази тържествуваща кралица. Не вярвам в страната да има жена, която да не споделя радостта ѝ.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1511 Г.

Кралят, завърнал се от поклонението си в Уолсингам, където е отдал благодарност на Светата Дева, а може би всъщност ѝ се е похвалил с постижението си, ме вика да дойда на арената за турнири. Синът ми Артур идва с усмивка и ме предупреждава да не казвам на никого, че отивам да гледам подготовка за турнира в чест на раждането на принца, а да се измъкна тихо от покоите на кралицата.

За да угодя на кралската прищявка, отивам на арената, и за своя изненада намирам Хенри сам. Той язди едър, сив боен кавалерийски кон, обикаляйки внимателно в кръг наоколо — първо в една посока, после в друга. Хенри ми махва да седна в кралската ложа и аз заемам мястото, на което би се настанила майка му, и знам, понеже го познавам толкова добре, че иска да бъде там, да го наглеждам, както тя и аз някога го гледахме да се упражнява върху понито си.

Той докарва коня точно до балкона и ми показва, че животното може да се покланя, с единия крак — изпънат, а другия — прибран назад.

— Вдигнете ръкавица или нещо такова — казва той.

Изваждам една кърпичка от деколтето си и я вдигам. Хенри отива до другата страна на арената и крещи: „Пускайте!“ Докато кърпичката пада, той пришпорва коня напред и улавя кърпичката в ръка, а после препуска през арената, развял кърпичката високо над главата си като знаме.

Спира пред мен, яркосините му очи са приковани върху лицето ми.

— Много добре — казвам одобрително.

— И още нещо — казва той. — Не се плашете. Знам какво правя.

Кимвам. Той обръща коня така, че да го виждам в профил, и го кара да подскача с извит гръб и изпънати крака, а после да се изправя на задни крака, с вдигнати предни крака, после да рита със задните, фантастично зрелище. Променя леко позицията си на седлото и конят

започва да скача като конете на маврите, с четирите крака във въздуха едновременно, сякаш лети, а после танцува на място, като вдига гордо единия си крак, а после другия. Хенри наистина е забележителен ездач; седи напълно неподвижен, с прекрасна стойка, държи здраво поводите, цялото му тяло се е сляло с коня, едновременно нащрек и отпуснат, в едно цяло с едрото, мускулесто животно.

— Пригответе се — предупреждава ме той, а после завърта силно коня и той се изправя на задни крака, ужасно високо, така че с главата му идва на същата височина като мен, седнала в кралската лежа над арената, блъсва силно предните си копита в стената на ложата, отскача отново като пружина назад, и се снишава.

Насмалко не изпищявам от страх, а после скачам на крака и аплодирам. Хенри ми се усмихва широко, отпуска юздите и погалва коня по врата.

— Никой друг не може да прави това — отбелязва задъхано, доближавайки коня, като следи как ще реагирам. — Никой в Англия не може да прави това освен мен.

— Сигурно не.

— Нали не мислите, че е твърде шумно? Тя ще се изплаши ли?

Катерина някога се е изправяла заедно с майка си срещу нападение от вражеска арабска кавалерия, най-свирепите конници на света. Усмивкам се.

— Не, ще бъде много впечатлена, тя разбира от добри ездачески умения.

— Сигурно никога не е виждала нищо подобно — заявява той.

— Сигурно е виждала — възразявам. — Маврите в Андалусия имат арабски коне, и яздят прекрасно.

Усмивката моментално се изпарява от лицето му. Той отправя към мен яростен поглед.

— Какво? — запитва ледено. — Какво казвате?

— Тя ще разбере колко голямо е постижението ви — казвам: думите се изсипват като водопад в бързината ми да замажа оскърблението. — Защото е наблюдавала умели ездачи в Испания, но едва ли е виждала някога такова нещо. Никой мъж в Англия не може да прави това. Никога не съм виждала по-добър кон и по-добър ездач.

Той е несигурен, подръпва повода; конят, усетил промяната в настроението му, потрепва с ухо, заслушан.

— Вие сте като рицар от Камелот — казвам припряно. — Сигурно никой не е виждал такова нещо от златния век насам.

При тези мои думи Хенри се усмихва; усещането е почти сякаш слънцето се показва и птиците запяват.

— Аз съм новият Артур — съгласява се той.

Пренебрегвам болезненото свиване на сърцето, което изпитвам при това небрежно споменаване на името на принца, когото обичахме, чийто малък брат все още се стреми да го надмине.

— Вие сте новият Артур от новия Камелот — повтарям. — Но къде е другият ви кон, ваша светлост? Прекрасната ви черна кобила?

— Тя прояви непокорство — подхвърля той през рамо, докато излиза от кръга на арената. — Възпротиви ми се. Не пожела да ми се подчини.

Обръща се и ми отправя най-чаровната си усмивка, отново грейнал цял като слънце. Тъкмо си мисля, че е най-възхитителният млад мъж, когато той казва небрежно:

— Изпратих я на бой с кучета. Хрътките я убиха. Не мога да понасям нелоялността.

* * *

Това е най-пищният турнир, който съм виждала някога, който Англия е виждала някога. Кралят присъства навсякъде, никоя сцена не е завършена без него в нов костюм. Той предвожда шествието на началника на арсенала, тръбачите, придворните, вестителите, съдебните помощници, поетите, певците, и, най-после, дългата редица от участници в турнира. Хенри е обявил турнир, в който ще отправи предизвикателство към всички участници.

Той язди големия си сив боен кон и е облечен в златен брокат, украсен с най-пищното синьо кадифе, блестящ на светлината от яркото пролетно слънце, сякаш е току-що изсечен от злато. По целия му жакет, по шапката му, по панталоните му за езда, по сбруята му са пришити малки златни букви „К“, сякаш иска да покаже на света, че е неин, името ѝ присъства навсякъде по него. Над главата му е знамето с девиза, който е избрал за този ден: *Верен*. Ще излезе на арената под името *Coeur Loyall*, Хенри е сър Вярно Сърце, и докато Катерина сияе

от гордост, той язди коня си из кръга и показва номерата, които е упражнявал пред мен: съвършен принц.

Всички споделяме радостта ѝ, дори момичетата, които и сами с радост биха приели вниманието на съвършения принц. Катерина седи на трон, а слънчевата светлина, процеждаща се през балдахина от златен бродат, хвърля по кожата ѝ розови и златисти отблясъци, усмихва се на младия мъж, когото обича, с увереността, че първото им дете, техният син, е на сигурно място в златната си люлка.

* * *

Но само десет дни по-късно, когато отиват да го вземат, го намират изстинал, с посиняло лице — той е мъртъв.

* * *

Сякаш светът е свършил. Хенри се оттегля в покоите си; в покоите на кралицата цари вцепенение и тишина. Всички думи на утеха, които могат да бъдат казани на една млада жена, изгубила първото си дете, застиват на устните ни пред мрачния ужас на Катерина. Дни наред никой не ѝ казва нищо. Няма нищо за казване. Хенри потъва в мълчание и не желае да говори за изгубеното си дете; не присъства на погребението, нито на литургията. Те не могат да се утешат взаимно, непоносимо им е да бъдат заедно. Тази загуба в младия им брак е толкова ужасна, че Хенри не може да я проумее, не може да се опита да я проумее. Над двора се разстила тъмнина.

Но дори в скръбта Катерина и аз знаем, че трябва да бъдем бдителни, през цялото време. Трябва да следим кое ще бъде следващото момиче, което Хенри ще отведе в леглото си, следващата, която ще обвие ръце около врата му и ще прошепне в ухото му: „Ето! Погледни! Виж! Бог не благославя брака ви!“ Минали са само два месеца, и въпреки това вече е имало три трагедии: едно помътане, едно дете, изчезнало, сякаш се е изпарило от утробата, едно бебе, мъртво в люлката си. Нима това не е доказателство, убедително, все по-силно

доказателство, че бракът е против Божията воля, но че една девица от здрав английски род може да го дари със син?

— А коя от придворните си дами би трябвало да подозирам? — пита ме Катерина горчиво. — Коя? Коя да следя? Лейди Мод Пар? Тя е хубава жена. Мери Кингстън? Лейди Джейн Гилдфорд? Лейди Елизабет Болейн? Тя е омъжена, разбира се, но нима това би й попретило да прелъсти краля? Може би вас?

Дори не се обиждам от изблика ѝ.

— Кралицата трябва да бъде обслужвана от най-красивите и благородни дами на кралството — казвам просто. — Така стават нещата в двора. Трябва да бъдете заобиколена от красиви момичета, те са тук, за да си намерят съпруг, твърдо решени са да блеснат, със сигурност ще хващат окото на придворните и на краля.

— Какво мога да направя? — пита ме тя. — Как да направя брака си неуязвим?

Поклащам глава. И двете знаем, че единственият начин, по който тя може да докаже, че Бог е благословил брака ѝ, е да роди жив син. Без него, без този малък спасител, всички чакаме мига, в който кралят ще започне да отправя въпроси към Бог.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1512 Г.

Когато се появява след траура си за бебето, кралят се държи добре с мен, затова ме съветват да помоля за връщането на състоянието и земите на брат ми. Би трябвало да помоля дори за връщането на семейната ми титла. След като цял живот съм се преструвала, че името ми е нищожно, а богатството ми — изгубено, сега ме съветват да поискам и двете.

Това е замайващо преживяване, като повторно излизане от студения манастир, сякаш отново се озовавам в онзи кралски двор под знака на пролетта, отново излизам от мрака, примигвайки на светлината. Описвам голямото състояние, което брат ми изгуби, когато бащата на този крал го изтръгна от учебната му стая и го захвърли в Тауър. Назовавам титлите, с които разполагах, когато им обърнах гръб, тръгвайки към олтара, за да се омъжа за един рицар на Тюдорите от низш произход. Отначало предпазливо, сякаш поемам огромен риск, назовавам прочутото си име, посочвам стойността на голямото си състояние и казвам, че то е било мое собствено, изцяло мое собствено, че Тюдорите несправедливо са ми го отнели, и че го искам обратно.

Спомням си гневните си молитви в абатството „Сион“, пренебрегвам гнева си и пиша внимателно прошение до краля, като оформям молбата си така, че да не звучи като укор към онзи алчен тиранин, баща му, а само като скромно искане за онова, което ми принадлежи. Искане синовете ми да получат онова, което е наше. Искам да възстановя семейното величие, искам отново да бъда Плантагенет. Очевидно е дошло времето, когато мога да бъда Плантагенет. Очевидно най-после ще мога да бъда себе си.

Удивително е, но кралят удовлетворява молбата ми. Щедро, великодушно, мило, той ми предоставя всичко, което искам, и ми казва, че тъй като по рождение и по положение съм една от най-изтъкнатите дами на кралството, е редно да се радвам и на най-

голямото богатство. За него съм това, което съм родена да бъда: Маргарет Плантагенет, богата, както се полага на принцеса на Йорк.

Моля кралицата за разрешение да отсъствам от двора за нощта.

— Искате да съобщите на децата си — усмихва се тя.

— Това променя всичко за нас — казвам.

— Вървете — казва тя. — Вървете в новия си дом и се срещнете с тях там. Радвам се, че най-сетне получихте справедливост. Радвам се, че отново сте Маргарет Плантагенет.

— Графиня на Солсбъри — казвам, като ѝ правя дълбок реверанс. — Той ми даде фамилната титла, която ми се полага по право. Аз съм графиня на Солсбъри.

Тя се засмива от удоволствие и казва:

— Звучи много внушително. Много царствено. Скъпа моя, толкова се радвам за вас.

Отвеждам Урсула, която сега е високо тринайсетгодишно момиче, и по-малкия ѝ брат Джефри, с кралската баржа надолу по реката до Л'Ербер, прекрасния дворец на Плантагенетите край реката, близо до Тауър, който кралят ми върна. Уверявам се, че огънят в голямата зала е запален и свещите горят в стенните свещници, така че когато моите момчета влизат, дворецът е топъл и гостоприемнен, а новите служители от домакинството ми могат да видят, осветени ярко като актьори в жива картина, тези момчета от рода Йорк, които влизат във владение на собствеността си.

Чакам ги, застанала пред огромния огън в голямата зала, с Урсула до мен, с ръката на седемгодишния Джефри в моята. Хенри влиза първи, както подобава, коленичи за благословията ми и ме целува по двете бузи, после отстъпва встрани да направи място на брат си Артур. Един до друг те коленичат пред мен, почтителната им поза прикрива високия ръст и силата им. Вече не са момчета, те са млади мъже. Пропуснала съм пет, близо шест години от живота им, и никой, нито дори един крал от династията на Тюдорите, не може да ме обезщети за това. Това е загуба, която никога не може да бъде възстановена.

Помагам на Хенри да се изправи на крака и се усмихвам на гордостта си, когато той се извисява над мен. Той е висок, добре сложен, близо два̀сетгодишен мъж. По-висок е от мен с цяла глава, мога да почувствам силата в ръцете му.

— Сине — казвам, и се покашлям, за да прикрия треперенето на гласа ми. — Синко, липсваше ми, но сега отново заедно, отново заемаме законно принадлежащото ни място в света.

Протягам ръка на Артур и целувам и него. На седемнайсет той е висок почти колкото по-големия си брат, и още по-едър и силен. Той е атлет, превъзходен ездач. Спомням си как братовчед ми Джордж Невил — лорд Бъргавени — ми обеща, че ще направи от това момче силен мъж. „Заведеш ли го в двора на краля, ще се влюбят в него заради храбростта му на арената за турнири“, каза ми той тогава.

Следващ по ред, Реджиналд се изправя на крака, когато пристъпвам към него, но макар че го прегръщам, той не обвива ръце около мен, не се вкопчва в мен. Целувам го и отстъпвам назад, за да го погледна. Той е висок и строен, с тясно лице, чувствително и подвижно като на момиче, кафявите му очи са много предпазливи за единайсетгодишно момче, устата му — твърда, сякаш затворена от насила наложено мълчание. Мисля си, че той никога няма да ми прости, защото го оставих в манастира.

— Съжалявам — казвам му. — Не знаех как да те опазя, не знаех дори как да те изхраня. Благодаря на Бога, че сега си отново при мен.

— Достатъчно добре опазихте другите — казва той кратко: гласът му е неуверен, понякога момчешки дискант, а друг път се запъва и става по-плътен. Той хвърля поглед към застаналия до мен Джефри, който стисва по-здраво ръката ми, когато долавя враждебността в гласа на брат си. — Те не трябваше да живеят като безмълвни отшелници, сами сред чужди хора.

— Хайде сега! — Хенри изненадващо прекъсва брат си. — Нали всички сме отново заедно! Почитаемата ни майка спечели обратно състоянието ни и нашата титла. Избави ни от живот на лишения. Стореното — сторено.

Урсула се приближава до мен, сякаш за да ме защити от негодуванието на Реджиналд, и аз я притискам до себе си.

— Прав си — казвам на Хенри. — И си в правото си да нареждаш на брат си. Ти си мъжът в семейството, ти ще бъдеш лорд Монтагю.

Той поруменява от удоволствие:

— Аз ще получа титлата? Дават ми и вашата титла? Аз ще нося фамилното име?

— Не още — казвам. — Но ще я получиш. Отсега нататък ще те наричам с това име.

— Ще трябва ли да го наричаме Монтагю, а не Хенри? — обажда се Джефри с тънко гласче. — И аз ли сега ще имам ново име?

— Със сигурност ще бъдеш най-малко граф — отбелязва Реджиналд с неприязън. — Ако не ти намерят принцеса, за която да се ожениш.

— А тук ли ще живеем сега? — пита Урсула, като се оглежда из голямата зала с високите боядисани греди и старовремското огнище в центъра на стаята. Усвоила е вкус към хубавите неща и живота в двора.

— Това ще бъде лондонската ни къща, но ще останем в кралския двор — отговарям. — Ти и аз като придворни дами на кралицата, брат ти Джефри — като неин паж. Братята ти ще продължат да служат на краля.

Монтагю се усмихва широко, Артур стиска юмрук:

— Точно на каквото се надявах!

Лицето на Реджиналд светва:

— А аз? И аз ли ще дойда в двора?

— Имаш късмет — казвам му. — Реджиналд ще отиде в университета! — съобщавам на другите, а неговата усмивка помръква.

— Лично кралят предложи да плаща таксите ти — казвам му. — Щастливец си да се ползваш с благоволенieto му. Самият той е голям учен, възхищава се на новите познания. Това е голяма привилегия. Казах му, че учиш при братята картузианци, затова той ти дава място в колежа „Модлин“ в Оксфорд. Това е голямо благоволение.

Той свежда поглед към краката си, с тъмните му ресници, закриващи очите му, и аз си казвам, че може би се мъчи да не заплаче.

— Значи отново трябва да живея далече от къщи — отбелязва той с много тих глас. — Докато всички сте в двора. Всички заедно.

— Синко, това е голяма привилегия — казвам, малко нетърпеливо. — Ако се ползваш с благоволенieto на краля и се издигнеш в Църквата, кой знае какъв може да станеш накрая.

Той сякаш се кани да възрази, но брат му го прекъсва.

— Кардинал! — възкликва Монтагю, като разрошва косата му. — Папа!

Реджиналд не може дори да се усмихне на брат си.

— Присмиваш ли ми се сега?

— Не! Наистина го мисля! — отвърща Монтагю. — Защо не?

— Защо не? — съгласявам се. — Всичко ни е възвърнато, всичко е възможно.

— А с какво разполагаме? — пита Артур. — Точно? Защото ако ще служи на краля, ще трябва да си купя кон, и седло, и броня.

— Да, какво ни е дал? — пита Монтагю. — Бог да го благослови, че е възстановил справедливостта. Но какво имаме?

— Само онова, което ни принадлежеше, и сега ни е върнато — казвам гордо. — Помолих краля за онова, което беше мое по право, титлата и земите, които ми бяха отнети, когато брат ми беше несправедливо екзекутиран. Той се съгласи, че брат ми не е бил предател, затова ни възстановява състоянието. Това е справедливост, не милостия.

Момчетата чакат като деца, които очакват новогодишни подаръци. През целия си живот са знаели за загадъчното съществуване на някакъв чичо, чието име не трябва да се споменава, за минало, толкова славно, че е трябвало да го крием, за богатство, толкова голямо, че ни е непоносимо да обсъждаме изгубеното. Сега сякаш мечтата на майка им се е осъществила.

Поемам си дъх.

— Получих отново графската титла — казвам. — Семейното ми име и титлата ми са възстановени. Ще бъда графиня на Солсбъри.

Монтагю и Артур, които разбират колко огромна е тази привилегия, изглеждат зашеметени.

— Той дава на теб, една жена, графска титла и владение? — пита Монтагю.

Кимвам. Знам, че се усмихвам широко, не мога да скрия радостта си.

— Графиня по собствено право. И земите. Всички земи на брат ми са ни върнати.

— Значи сме богати? — предполага Реджиналд.

Кимвам.

— Наистина е така. Ние сме едно от най-богатите семейства в цялото кралство.

Урсула ахва леко и плясва с ръце.

— Това е наше? — иска да се увери Артур, като се озърта. — Тази къща?

— Това беше къщата на майка ми — казвам гордо. — Ще спя в нейната голяма спалня, където си е лягала със своя съпруг, братът на краля. Не е по-малка от който и да било друг дворец в Лондон. Спомням си я ясно от времето, когато бях малко момиче. Спомням си как живеех тук. Сега отново е моя, и вие ще я наричате свой дом.

— Ами къщи в провинцията? — пита нетърпеливо Артур.

Виждам жадното любопитство в лицето му и разпознавам собствения си алчен трепет.

— Ще строя — обещавам му. — Ще построя голяма тухлена къща, замък, обзаведен по-богато и от дворец, в Уорблингтън в Хампшър. Това ще бъде най-голямата ни къща. Ще имаме и Бишам, фамилията ми дом в Бъркшър, и тази къща в Лондон, и имение в Клейвъринг, в Есекс.

— А домът ни? — пита Реджиналд. — Стортън?

Разсмивам се.

— Той е нищо в сравнение с тези — казвам пренебрежително. — Малка къща, една от многото, с които разполагаме. Имам десетки къщи като Стортън. — Обръщам се към Монтагю. — Ще ти уредя прекрасен брак, ще имаш къща и собствени земи.

— Ще се ожени — обещава той. — Сега, когато имам име, което мога да предложа.

— Ще имаш титла, която да предложиш на съпругата си — обещавам му. — Сега мога да се огледам за подходяща жена за теб. Имаш какво да донесеш в един брак. Сам кралят ме нарича „братовчедке“. Сега можем да потърсим наследница, чието състояние да се мери с твоето.

Той като че ли се кани да предложи нещо, но се усмихва и премълчава за момента.

— Знам коя — закача го Артур.

Веднага заставам нащрек.

— Можеш да ми кажеш — обръщам се към Монтагю. — И ако тя е заможна и от добро потекло, ще мога да го уредя. Можеш да избираш. Сега в кралството няма семейство, което не би сметнало за чест да се сроди чрез брак с нашето.

— Вие се превърнахте от беднячка в принцеса — казва Реджиналд бавно. — Сигурно се чувствате, сякаш Бог е отговорил на молитвите ви.

— Бог ми изпрати единствено справедливост — казвам предпазливо. — И е редно ние, цялото семейство, да въздадем благодарност за това.

* * *

Бавно привиквам да бъда отново заможна, както трябваше да привикна да бъда бедна. Повиквам строители и зидари в лондонския си дом, и те започват да преобразяват Л'Ербер от пищен дворец, какъвто е, в още по-внушителна сграда: слагат настилка в предния двор, облицоват с красива ламперия голямата зала. В Уорблингтън поръчвам да направят истински замък, с ров, пълен с вода и подвижен мост, параклис и морава, всичко както биха го направили родителите ми, точно като замъка Мидълхам от детството ми, когато знаех, че съм родена за величие и не можех да си представя, че всичко това може да изчезне за една нощ. Построявам замък, който може да се мери с който и да било друг в страната, подготвям прекрасни покои за гости за времето, когато кралят и дворът идват да отседнат при мен, тяхната именита поданица в собствения ѝ великолепен замък.

Поставям навсякъде герба си, и всеки ден ми се налага да изповядвам греха на гордостта. Но не ме е грижа. Искам да обявя пред света: „Брат ми не беше предател, нито пък баща ми. Това е почетено име, това е кралско знаме. Аз съм единствената графиня в Англия, която носи титлата по силата на собственото си право. Ето го моят знак върху многото ми къщи. Ето ме. Жива — не предателка. Ето ме!“

Моите момчета навлизат в дворцовия живот като истински принцове, каквито са всъщност. Артур веднага допада на краля заради храбростта си и уменията си на арената за двубои. Моят сродник Джордж Невил направи добра услуга на синовете ми, когато ги възпита и ги научи на всичко, което трябваше да знаят, за да бъдат популярни в двора. В кралските покои Монтагю е непринуден и елегантен; Артур е един от най-храбрите участници в двубои в един двор, който поставя на първо място храбростта. Той е един от малцината, които се осмеляват да препуснат срещу краля, един от малкото, наистина твърде малкото, които могат да го победят. Когато успява да свали от седлото краля на Англия, Артур се хвърля от

собствения си кон, провирайки се покрай пажовете, за да помогне на Хенри да се изправи на крака, а Хенри се смее гръмогласно и прегръща Артур: „Не още, братовчедо Плантагенет! Не още!“, крещи той и те заедно се заливат от смях, сякаш един повален крал е нещо много забавно, а гледката на един Плантагенет, застанал над свален от седлото Тюдор може да бъде само чудесна, другарска шега.

Реджиналд учи в университета, Урсула служи редом с мен в покоите на кралицата, Джефри остава в детската стая в Л'Ербер с домашните си учители и другарите си, а понякога и той идва в двора да служи на кралицата. Не мога да се заставя да го изпратя в провинцията, не и след изживяната скръб от раздялата с по-големите ми момчета, не и след продължителната болка от изгнанието на Реджиналд. Това момче, най-малкото ми момче, бебето ми, ще задържа. Кълна се, че ще го държа до себе си, докато се ожени.

* * *

Кралят отчаяно копнее да тръгне на война и е твърдо решен да накаже французите за настъплението им в Италия, решен с да защити папата и земите му. През лятото моят братовчед Томас Грей, маркиз на Дорсет, повежда поход за завземането на Аквитания, но не може да направи нищо без подкрепата на бащата на кралицата, който отказва да изпълни ролята си в съвместните им бойни планове, Томас е обвинен за това, както и за лошото поведение на войските си, и над репутацията му като поддръжник на Тюдорите и над нашето семейство отново се спуска сянка.

— Вината не е у братовчедите ви, ваша светлост, а у вашия тъст — казва прямият северняк лорд Том Дарси на краля. — Той не ме подкрепи, когато тръгнах на кръстоносен поход. Не подкрепи и Томас Грей. Вината е във вашия съюзник, а не в пълководците ви.

Той забелязва, че го наблюдавам, и ми намига леко. Знае, че всичките ми роднини се боят да не изгубят благоволенieto на Тюдорите.

— Може и да сте прав — казва Хенри кисело. — Но испанският крал е велик пълководец, а Томас Грей със сигурност не е.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1513 Г.

Дори този неуспех не може трайно да унищожи въодушевлението, с което кралят иска война с Франция, тласкан от съвестта си, която го убеждава, че защитава Църквата, от надеждата да може да се нарече „крал на Франция“. Папата е достатъчно прозорлив да съзнава, че Хенри копнее да завоюва обратно титлата, която други английски крале са изгубили, да се покаже като истински крал и военачалник.

Това лято придворните, сред които и моите момчета, не могат да мислят за друго освен за сбруя и доспехи, коне и провизии. Новият съветник на краля Томас Улзи доказва неповторимите си умения да организира и изпрати на път една армия, поръчва провизии там, където са необходими, контролира събирането на войски, нарежда на ковачите да изковават пики, а на седларите — да изработват кожени жакети. Подробностите, постоянните заповеди за транспорта, припасите и разпределянето на времето — които никой благородник не си дава труда да следва — са нещата, за които Улзи трябва да мисли, и той не мисли за нищо друго.

Дамите в покоите на кралицата шият знамена, кърпички за спомен, и специални ризи, изтъкани от здрав плат, за да бъдат носени под ризницата от преплетени метални брънки; но Катерина, самата тя дъщеря на воюваща кралица, отгледана в една страна във война се среща с командирите на Хенри и разтоваря с тях за провизиите, дисциплината и здравето на войските, които ще поведат, за да нахлуят във Франция. Единствено Улзи разбира тревогите ѝ, и те двамата с ковчежника често се затварят заедно, обсъждайки маршрутите за похода, разпределянето на провизиите по пътя, как да се създадат съобщителни линии и как командирите да поддържат връзка помежду си и да бъдат убедени да работят заедно.

Томас Улзи се отнася към нея с уважение, отбелязвайки, че тя е видяла повече войни от мнозина благородници в двора, тъй като е

израсла по време на обсадата на Гранада. Придворните я наблюдават със скрити усмивки и гордост, защото всички знаят, че тя отново очаква дете, коремът ѝ започва да става твърд и заоблен. Тя ходи пеш навсякъде, отказва да язди, почива си следобед; закръглена, обгърната от сияйна увереност.

КЕНТЪРБЪРИ, КЕНТ ЮНИ 1513 Г.

Потегляме към крайбрежието с армията, преминавайки бавно през Кент, и спираме при бляскавия обкичен със злато и рубини параклис на Томас Бекет в Кентърбъри, където се молим за победа за Англия.

Кралицата взема ръката ми, когато коленича да се моля до нея, и ми подава броеницата си, като я притиска в дланта ми.

— Какво е това? — прошепвам.

— Дръжте я — казва тя. — Защото ще ви кажа нещо лошо. Трябва да ви съобща нещо, което ще ви разстрои.

Острото разпятие от слонова кост се впира в дланта ми като гвоздей. Мисля, че зная какво има да ми каже.

— Става дума за вашия братовчед Едмънд дьо ла Поул — казва тя внимателно. — Съжалявам, скъпа моя. Толкова съжалявам. Кралят нареди той да бъде екзекутиран.

Макар да очаквах това, макар да знаех, че трябва да се случи, макар да чаках тази вест от години, се чувам да казвам:

— Но защо? Защо сега?

— Кралят не можеше да тръгне на война, оставяйки един възможен претендент в Тауър. — По виновното й изражение разбирам — тя не е забравила, че последният претендент за престола на Тюдорите беше моят брат, убит, за да дойде тя в Англия и да се омъжи за Артур. — Толкова съжалявам, Маргарет. Толкова съжалявам, скъпа моя.

— Той беше затворник от седем години! — възроптавам. — Седем години, и не е имало неприятности!

— Знам. Но съветът също го препоръча.

Свеждам глава като за молитва, но не мога да намеря думи да се моля за душата на братовчед си, загинал под брадвата на Тюдорите, заради престъплението да бъде Плантагенет.

— Надявам се, че можете да ни простите? — прошепва тя.

Под издигация се напев на литургията едва я чувам. Стискам ръката ѝ.

— Не сте виновна вие — казвам. — Нито дори кралят. Всеки би постъпил така, за да се отърве от един съперник.

Тя кимва, сякаш се е успокоила, но аз отпускам глава в ръцете си и знам, че те не са се отървали от Плантагенетите. Невъзможно е да се отърват от нас. Братът на братовчед ми Едмънд, Ричард дьо ла Поул, негов наследник, сега новият претендент, е избягал от Англия и е някъде в Европа, където се опитва да събере армия; а след него има още един, и още един от нас, до безкрай.

ЗАМЪКЪТ ДОУВЪР, КЕНТ ЮНИ 1513 Г.

Кралицата се сбогува със съпруга си в замъка Доувър, и той я удостоява с титлата Регент на Англия — тя ще управлява тази страна с правомощията на коронован крал. Тя е монарх на Англия, жена, родена да управлява. Той нежно полага длан върху корема ѝ, и я моли да опази неговата страна и бебето до неговото завръщане.

Не мога да мисля за нищо друго освен за моите момчета, особено за Монтагю, чийто дълг ще изисква да бъде редом с краля и чиято доблест ще го отведе в сърцето на всяка битка. Чакам, докато натоварват бойния му кон на корабите, а после той идва при мен и прегъва колене за благословията ми. Твърдо решена съм да се сбогувам с усмивка и се опитвам да скрия страха си за него.

— Но се пази — настоявам.

— Почитаема майко, отивам на война. От мен не се очаква да се пазя. Що за война би било, ако всички влизаме в битка, опитвайки да се пазим!

Аз кърша пръсти.

— Внимавай поне с храната си, и не лягай на мокра земя. Гледай оръженосецът ти винаги първо да постила кожено наметало. И никога не си сваляй шлема, ако си близо до...

Монтагю се засмива и взема ръцете ми в своите.

— Почитаема майко, ще се прибера у дома при вас!

Той е млад и безгрижен и си мисли, че ще живее вечно, и следователно обещава тъкмо онова, което в действителност не може да обещае: че никога нищо няма да го нарани, дори не и на бойно поле.

Мъчително си поемам дъх.

— Синко!

— Ще се погрижа Артур да бъде в безопасност — обещава ми той. — И ще се прибера у дома здрав и читав. Сигурно ще заловя френски пленници срещу откуп, навярно ще се върна у дома богат.

Може би ще завоювам френски земи, и вие ще можете да строите замъци и във Франция, както и в Англия.

— Просто се прибери у дома — казвам. — Дори новите замъци не са по-важни от наследника.

Той свежда глава за благословията ми, и после трябва да го оставя да върви.

Войната върви по-добре, отколкото някой си е представял, че е възможно. Английската армия под командването на самия крал превзема Теруан, а френската кавалерия е обърната в бягство. Синът ми Артур ми пише, че брат му се е държал като герой и кралят го е удостоил с рицарско звание за храбростта му в битката. Сега синът ми Монтагю е сър Хенри Поул — сър Хенри Поул! — и е в безопасност.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1513 Г.

Това са окуражителни новини за нас в Лондон; но у дома се случват далеч по-мрачни неща от лесното развитие на похода на кампанията на краля. Почти веднага щом флотилията на Хенри отплава, и въпреки факта, че кралят на Шотландия е дал клетва за свещен траен мир, скрепена с брака му с английска принцеса, нашата принцеса Маргарет, сестрата на краля, Джеймс IV Шотландски нахлува в страната и ние трябва да защитаваме кралството, докато армията ни е във Франция, а нашият крал си играе на военачалник отвъд морето.

Единственият мъж, способен да води войска, който е останал в Англия, е Томас Хауард, граф на Съри, ветеранът, когото Хенри остави тук на заповедите на своята съпруга. Седемдесетгодишният воин и бременната кралица се разполагат в залата за аудиенции в Ричмънд, и вместо нотни листове и планове за танци разстилат по масата карти на Англия и Шотландия, списъци на мъжете, годни за служба, и имената на земевладелци, готови да изпратят арендаторите си за войната на кралицата срещу Шотландия. Дамите на кралицата изброяват мъжете от домакинствата си и докладват за замъците си по границата.

Ранните години на Катерина, прекарани с родителите ѝ, които са се сражавали за всеки инч от кралството си, си личат по всяко решение, което тя взема заедно с Томас Хауард. Макар всички, останали в Англия, да се оплакват, че са пазени от един старец и една бременна жена, вярвам, че тези двамата са по-добри командири от онези във Франция. Тя разбира от опасностите на едно полесражение и разполагането на войскови части, сякаш това е нещо естествено за една принцеса. Когато Томас Хауард събира хората си, за да потегли в поход на север, те имат боен план, според който той ще атакува шотландците на север, а тя ще удържа втора линия в Мидландс, в

случай, че той претърпи поражение. Именно тя пренебрегва състоянието си, за да отиде при армията на бял кон, облечена в златен брокат, и произнася гръмка реч, за да им каже, че никоя нация в света не може да се бие като англичаните.

Гледам я и почти не мога да разпозная тъгуващото за дома си момиче, което плачеше в прегръдките ми в Лондон. Тя наистина е жена, тя е кралица. Нещо по-добро: тя е вдовстваща кралица, превърнала се е във велика кралица на Англия.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1513 Г.

Техният боен план се оказва зашеметяващо успешен. Томас Хауард ѝ изпраща окървавената дреха на Джеймс IV. Собственият шурей на краля, неговият събрат-монарх е мъртъв, направихме принцеса Маргарет вдовица и я превърнахме във вдовстваща кралица със седемнайсетмесечно бебе на ръце, а Шотландия е наша, стига само да поискаме да си я вземем.

Катерина е изпълнена с кръвожаден възторг, а аз се смея, докато тя танцува из стаята и пее бойна песен на испански. Хващам я за ръцете и я умолявам да седне, да се укроти и да се успокои, но тя е изцяло дъщеря на майка си: настоява главата на Джеймс Шотландски да ѝ бъде изпратена, докато ние я убеждаваме, че един английски монарх не може да проявява такава свирепост. Вместо това тя изпраща окървавената му дреха и разкъсаните знамена на Хенри във Франция, за да знае той, че тя е опазила кралството по-добре, отколкото някой регент е успявал досега, че е разгромила шотландците, както никой никога не е правил преди, и че Лондон ликува заедно с придворните, защото имаме кралица героиня, кралица-воин, която може да удържи кралството, дори когато носи дете в утробата си.

* * *

През нощта ѝ става зле. Спя в леглото ѝ и чувам как простенва, преди болката да прекъсне съня ѝ. Обръщам се и се повдигам на лакът да видя лицето ѝ, мислейки си, че сънува лош сън, и че ще я събудя. После усещам влагата в леглото под босите си крака, и трепвам, скачам от леглото, отмятам завивките и виждам, че собствената ми нощница е червена, ужасно зацапана от изтеклите ѝ води.

Хуквам към вратата и я разтварям със замах, крещя за дамите й, и някой да повика акушерките и лекарите, а после се връщам да държа ръцете й, докато тя стене, когато започват болките.

Рано е, но не е прекалено рано; може би бебето ще преживее този внезапен, стряскащ напор. Държа Катерина за раменете, когато тя се надвесва напред, а после мокря лицето й с гъба, когато се обляга назад и задъхано ахва от облекчение.

Акушерките й крещят да напъва, а после внезапно казват: „Чакайте! Чакайте!“ И чуваме, всички чуваме, съвсем тънък блбукащ плач.

— Бебето ми? — пита кралицата зачудено, а после те го повдигат, с гърчещи се крачета, с висяща пъпна връв, и го слагат върху отпуснатия й, потръпващ корем.

— Момченце — изрича някой с тиха почуда. — Боже мой, какво чудо — и прерязват пъпната връв, повиват го стегнато, а после загръщат Катерина с топлите чаршафи и го слагат в ръцете й. — Момченце за Англия.

— Моето бебе — прошепва тя, с лице, светнало от радост и любов. Мисля си, че изглежда като портрет на Дева Мария, сякаш държи в обятията си Божиата благодат. — Маргарет — прошепва тя. — Изпратете съобщение на краля...

Лицето й се променя, бебето се размърдва съвсем леко, гърбът му се извива като дъга, то сякаш се задавя.

— Какво става? — пита настойчиво тя. — Какво става с него?

Дойката, която тъкмо пристъпва напред, разкопчавайки предницата на роклята си, отстъпва рязко назад, сякаш се бои да докосне детето. Акушерката вдига поглед от легена с вода и парчето плат и се хвърля към него с думите: „Плеснете го по гърба!“, сякаш той трябва отново да се роди и да поеме първия си дъх.

Катерина възкликва: „Вземете го! Спасете го!“ и се хвърля напред на леглото, като тика детето в ръцете на акушерката.

— Какво му е? Какво става?

Акушерката притиска уста към носа и устата му, засмуква и изплюва черна жлъчка на пода. Нещо не е наред. Тя явно не знае какво да прави, никой не знае какво да прави. Телцето се разтърсва от напън за повръщане, локва от нещо, подобно на масло, се излива от устата

му, от носа му, дори от затворените му очи, откъдето по мъничките бледи бузи се стичат малки черни сълзи.

— Синът ми! — проплаква Катерина.

Обръщат го надолу с главата като удавник от крепостния ров, пляска го, разтърсват го, премият го през коленете на дойката и го удрят по гърба. Той е отпуснат, бял, пръстите на ръцете и пръстчетата на краката му са посинели. Явно е мъртъв и пляскането няма да го върне към живота.

Тя рухва назад върху леглото, издърпва завивките върху лицето си, сякаш иска също да е мъртва. Коленича отстрани до леглото и посягам за ръката ѝ. Тя сяпа се вкопчва в мен.

— Маргарет — изрича изпод завивките, сякаш не може да понесе да видя как устните ѝ оформят думите. — Маргарет, пишете на краля и му съобщете, че детето му е мъртво.

* * *

Веднага след като акушерките разчистват всичко и си отиват, веднага след като лекарите изказват напълно безполезното си мнение, тя лично пише на краля и изпраща новината по вестonosците на Томас Улзи. Трябва да събщи на Хенри, завръщащият се победоносно завоевател в неговия миг на триумф, че макар да е осигурил доказателство за храбростта си, няма доказателство за потентността му. Той няма дете.

* * *

Чакаме завръщането му; тя е изкъпана и пречистена в църква, облякла е нова рокля. Опитва се да се усмихва, виждам я как се упражнява пред огледало, сякаш е забравила как да го прави. Опитва се да изглежда радостна заради победата му, радостна от завръщането му и изпълнена с надежда за бъдещето им.

Той не я поглежда достатъчно отблизо, за да забележи, че тя само се преструва на радостна. Тя играе жива картина на радост и възторг заради него, а той почти не поглежда към нея, толкова е пълен с

истории за битката и завладяването на разни села. Половината му придворни са удостоени с рицарско звание, човек би си казал, че е превзел Париж и е бил коронован в Реймс; но никой не споменава, че папата не му е дал обещаната титла „Най-християнски крал на Франция“. Отишъл е толкова далече, сторил е толкова много, а не е спечелил почти нищо.

Със своята съпруга, кралицата, той се държи нацупено, с негодувание. За трети път губят дете и този път той изглежда по-скоро озадачен, отколкото опечален. Не може да разбере защо той, толкова млад, толкова красив, толкова обичан, в тази година, изпълнена с такъв триумф, да не може да има дете през всяка година от брака си, като крал Едуард от Плантагенетите. По тези сметки досега би трябвало да има четири деца. Тогава защо детската стая в двореца му е празна?

Момчето, което имаше всичко, което един принц може да поиска, младият мъж, който спечели трона и съпругата си в една и съща година, бурно приветстван от народа си, не може да разбере как нещо може да се обърка толкова много за него. Гледам го и виждам как се мъчи да проумее разочарованието, като ново и неприятно преживяване. Виждам го как търси обществото на мъжете, които бяха с него във Франция, за да изживее отново общия им триумф, сякаш за да увери себе си, че е мъж, равен на всеки, по-високопоставен от всички; а после погледът му отново и отново се насочва към кралицата, сякаш не може да проумее как тъкмо тя от всички на този свят отказва да му даде желаното.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА НА 1514 Г.

В кралския двор не могат да мислят за нищо друго, освен кога да тръгнат отново на война срещу Франция. Триумфът на Томас Хауард срещу шотландците не е забравен — той е възнаграден с възстановяването на титлата му „херцог на Норфолк“. Виждам го да идва към нас с упоритото си накуцване, докато кралицата, аз и дамите ѝ се разхождаме край реката в един леденостуден пролетен следобед. Той ми се усмихва и се покланя ниско пред нея.

— Ето че възстановиха и мен на предишното ми положение — казва той направо, като тръгва редом с мен. — Отново съм човекът, който бях.

Той не е лицемерен придворен, този стар войник, но е добър приятел и верен поданик. Той беше поддръжник на моя чичо крал Едуард и предан командир за чичо ми крал Ричард. Когато помоли Хенри Тюдор за помилване, обясни, че не е извършил престъпление, а е служил на краля. Който седи на трона, може да разчита на верността на Хауард; той е пряк и непресторен като куче.

— Възстановил е херцогската ви титла? — предполагам аз. Хвърлям поглед към съпругата му, Агнес. — А милейди ще бъде херцогиня?

Той се покланя и отвърща с широка усмивка:

— Да, графиньо. Всички си получихме обратно благородническите коронки.

Агнес Хауард ми се усмихва сияйно.

— Поздравявам и двама ви — казвам. — Това е голяма чест.

Истина е. Това издига Томас Хауард до положението на един от най-изтъкнатите мъже в кралството. Херцозите стоят по-ниско единствено от самия крал; само Бъкингам — херцог с кралска кръв — стои по-високо от Норфолк. Но новият херцог има да ми съобщи новини, които отнемат блясъка от триумфа му. Хваща ме под ръка и тръгва, накуцвайки, до мен.

— Сигурно сте чули, че той смята да удостои с благородническа титла и Чарлс Брандън?

— Не! — Искрено съм скандализирана. Този човек не е направил нищо друго, освен да прелъстява жени и да забавлява краля. Половината момичета от двора са влюбени в него, включително най-младата сестра на краля, принцеса Мери, макар той да не е нещо повече от един красив измамник. — Защо? Какво е направил изобщо, за да я заслужи?

Очите на стария човек се присвиват.

— Томас Улзи — казва той кратко.

— Защо би проявил благоволение към Брандън?

— Не че обича Чарлс Брандън толкова много, но му е необходимо влияние, което да противопостави срещу това на Едуард Стафорд, Бъкингамския херцог. Иска влиятелен приятел, който да му помогне да повали великия херцог.

Попивам това в съзнанието си, като хвърлям поглед напред, за да се уверя, че кралицата е далече и не може да ни чуе.

— Томас Улзи се сдобива с голямо влияние — отбелязвам неодобрително. — Като се има предвид от какво незначително място е тръгнал.

— Откакто престана да се вслушва в съветите на кралицата, кралят става жертва на всеки, способен да говори хитроумно, всеки, който може да борава умело с доводи — казва херцогът с унищожителен тон. — А този Улзи няма с какво друго да се похвали, освен пълна библиотека с книги и ума на златар. Може да ви каже цената на всичко, може да ви изреди имената на всички градове в Англия. Знае размера на подкупа за всички членове на парламента и всяка тайна, която те крият. В състояние е да угоди на всеки каприз на краля, дори вече предоставя желаното още преди кралят да знае, че го иска. Когато кралят слушаше кралицата, знаехме в какво положение сме: приятели с Испания, врагове с Франция, страната е управлявана от аристокрацията. Сега, когато кралят се вслушва в съветите на Улзи, ние нямаме представа кой е наш приятел или наш враг, нямаме никаква представа накъде отиваме.

Хвърлям поглед напред, където кралицата се обляга на ръката на Марджъри Хорсман. Вече изглежда малко уморена, макар че сме вървели само една миля.

— Тя се стараеше той да бъде уравновесен и спокоен — шепне Хауард в ухото ми. — Но Улзи му дава всичко, каквото поиска и го подтиква да иска повече. Тя е единствената, която може да му каже „не“. Един млад мъж има нужда от напътстване. Тя трябва да поеме отново юздите, трябва да го направлява.

Вярно е, че кралицата е изгубила влиянието си върху Хенри. Тя спечели най-голямата победа срещу шотландците, която Англия е виждала някога, но той не може да ѝ прости, че е изгубила детето.

— Тя прави всичко по силите си — казвам.

— А знаете ли как ще го наричаме? — изръмжава Хауард.

— Как ще наричаме Томас Улзи?

— Сега е епископ. Епископ на Линкълн, ни повече, ни по-малко — той кимва, забелязал изненадата ми. — Бог знае какво ще му струва това всяка година. Само да можеше тя да му роди син, всички ще имаме полза от това. Кралят ще се вслушва в думите ѝ, ако тя го дари с наследник. Именно защото тя не успява да стори това, той не може да ѝ има доверие за нищо друго.

— Тя се опитва — казвам кратко. — Никоя жена на света не се моли по-пламенно за благословията да роди син. И може би...

Той повдига рошавата си вежда, доловил дискретния ми намек.

— Още е много рано — казвам предпазливо.

— Дай Боже — казва той благочестиво. — Защото кралят не е надарен с търпение, и ние не можем да си позволим да чакаме дълго.

АНГЛИЯ ЛЯТОТО НА 1514 Г.

Кралицата наедрява от бременността; пътува в носилка, теглена от две мулета, когато потегляме на път. Нищо не е прекалено луксозно и разточително за тази изключително важна бременност.

Хенри вече не идва нощем в спалнята ѝ. Разбира се, никой добър съпруг не ляга с жена си по време на нейната бременност, но той не идва при нея и за разговор, не идва и за съвет. Баща ѝ отново отказва да воюва с Франция, и гневът и разочарованието на Хенри от Фердинанд Арагонски се излива с все сила върху неговата дъщеря. Дори подготвяният за принцеса Мери, малката сестра на Хенри, брак с Карл Кастилски, е отхвърлен, защото Англия се отвръща от Испания и всичко испанско. Кралят заявява, че няма да приема съвети от една чужденка, че никой не знае по-добре от него какво желаят почтените англичани. Мръщи се на испанските дами на кралицата и се преструва, че не ги разбира, когато любезно му пожелават „добро утро“. Самата Катерина, баща ѝ, страната ѝ, биват публично оскърбявани от съпруга ѝ, докато тя седи много неподвижно и много тихо под балдахина от златен брокат и чака бурята да отмине, с ръце, скръстени върху заобления си корем.

Хенри гръмко заявява, че ще управлява Англия без съвети или помощ от никого, но всъщност не прави нищо; всичко се чете, изучава и обмисля от Улзи. Кралят едва хвърля поглед на документите, преди да надраска отдолу името си. Понякога не може да намери време да направи дори това, и Улзи разпраща кралски заповеди със собствения си печат.

Улзи иска на всяка цена мир с французите. Дори сегашната любовница на краля е французойка, една от почетните дами на принцеса Мери, млада жена, много не на място в един благоприличен кралски двор, прословута блудница от френския двор. Кралят е омаян от съмнителната ѝ репутация и постоянно я търси, следва я навсякъде, сякаш той е млада мъжка хрътка, а тя — разгонена кучка. На мода е

всичко френско: от панделките до блудниците и съюзите. Изглежда, че кралят напълно е забравил за кръстоносния си поход и смята да се съюзи с традиционния враг на Англия. Не съм единственият скептичен английски поданик, който мисли, че Улзи има намерение да скрепи мира с женитба — сестрата на Хенри принцеса Мери, най-изтънчената принцеса, раждала се някога, ще бъде пожертвана за съпруга на стария френски крал като девица, прикована към скалата, за да я погълне някой дракон.

Подозирам, че е така; но не го казвам на Катерина. Не искам да я тревожа, докато носи дете, може би дори син. Гадатели и астролози постоянно обещават на краля, че този път ще се роди син, който със сигурност ще оживее. Сигурно е, че всяка жена в Англия се моли този път Катерина да бъде благословена и да дари краля с наследник.

— Съмнявам се, че Беси Блаунт се моли за мен — казва тя с горчивина, назовавайки една новодошла в двора, чиято руса детинска хубост се приема възторжено от всички, включително и от краля.

— Сигурна съм, че се моли — казвам твърдо. — И бих предпочела в центъра на вниманието да бъде тя, отколкото французойката. Беси ви обича и е мило момиче. Не може да се противи, ако кралят я предпочита пред всичките ви други дами. Едва ли би могла да му откаже да танцува с него.

И Беси не отказва. Кралят ѝ пише стихове и танцува с нея вечер; шегува се с нея, а тя се кикоти като дете. Кралицата седи на трона си с натежал корем, решена да си почива и да бъде спокойна, отмерва такта на музиката с обсипаната си с пръстени ръка, и се усмихва, сякаш се радва да види как Хенри, порумениял от удоволствие, танцува като момче, а всички придворни аплодират грациозността му. Когато тя прави знак за тръгване, Беси се оттегля с нас, останалите, но е всеизвестно, че се промъква обратно в голямата зала с някои от другите придворни дами, и че танцуват до зори.

Ако бях на мястото на майка ѝ, лейди Блаунт, бих я отвела от двора, защото какво може да спечели едно младо момиче от любовна афера с краля, освен един сезон на важничене, а после женитба с някой, който е готов да приеме отхвърлена от краля жена? Но лейди Блаунт е далече, в западна Англия, а бащата на Беси, сър Джон, е във възторг, че кралят се възхищава на неговото момиче, представяйки си река от благоволения, постове и богатства, лееща се към него.

— Тя се държи по-добре от други на нейно място — напомням тихо на Катерина. — Не моли за нищо, и никога не казва и дума против вас.

— Каква дума би могла да каже? — пита тя с внезапно негодувание. — Нима не направих всичко, което една съпруга би могла да направи, нима не победих шотландците, докато той дори не беше в страната? Нима не работя по управлението на кралството, когато той не си прави труда да го стори? Нима не чета книжата от съвета, за да може той да е свободен да ловува по цял ден? Нима не подбирам постоянно думите си, за да се опитам да съхраним договора с баща ми, когато Хенри всеки ден е готов да наруши клетвата си? Нима не седя и не слушам безропотно как обижда баща ми и собствените ми сънародници като лъжци и предатели? Нима не си затварях очите пред позора с френската метреса, а сега и пред новия флирт с мистрес Блаунт? Нима не правя всичко, всичко по силите си, за да попреча на Томас Улзи да ни вкара насила в съюз с французите, което ще съсипе Англия, моя дом, и Испания, моята родина?

И двете мълчим. Катерина никога преди не е говорила против младия си съпруг. Но той никога преди не е бил толкова открито направляван от суетата и себичността си.

— А какво толкова очарователно има в онова, което върши Беси? — пита гневно Катерина. — Пише стихове, композира музика, пее любовни песни? Тя е остроумна, талантива, хубава. Какво значение има това?

— Знаете какво не успяхте да сторите — казвам кротко. — Но вие ще поправите това. А щом се сдобие с дете, той ще бъде любящ и признателен и ще можете отново да го убедите да влезе в съюз с Испания, да го отклоните от близостта с Томас Улзи и от усмивките на мистрес Блаунт.

Тя слага длан върху корема си и казва:

— Ще направя това сега. Този път ще му родя син. Сам Бог знае, че всичко зависи от това, а Той никога няма да ме изостави.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ЕСЕНТА НА 1514 Г.

Но три месеца преди да дойде време за раждането, получаваме лоши новини от Шотландия: сестрата на краля, овдовялата кралица Маргарет, е проявила глупостта да се омъжи за един глупак от собствените си придворни: красивият Арчибалд Дъглас, граф на Ангъс. С един замах тя губи правото си да бъде регент и попечителството над двегодишния си син и наследник, както и над невръстния му брат, който е само на шест месеца. В медения си месец младоженците се скриват в замъка Стърлинг с децата, а новият регент на Шотландия, Джон Стюарт, втори херцог на Олбани, поема властта.

Хенри и хората от цяла северна Англия се боят, че Олбани ще се съюзи с французите и ще нападне Англия. Но преди шотландците да успеят да сключат съюз с французите, ние ги изпреварваме. Хенри е решил приятелството му с Франция да бъде подпечатано с брака на малката му сестра, принцеса Мери, и кралицата е принудена да види зълва си омъжена за един крал, когото тя смята за свой враг, за враг на баща ѝ, и на нейните две страни.

Принцеса Мери ожесточено се противопоставя на този брак — френският крал е почти достатъчно стар да ѝ бъде дядо — и идва разплакана в личните покои на кралицата, за да сподели шепнешком, че е влюбена в Чарлс Брандън и че е помолила краля да ѝ позволи да се омъжи за него. Моли кралицата да се застъпи за нея и да убеди Хенри, че сестра му има право да сключи брак по любов, също като него.

Катерина и аз се споглеждаме над сведената червеникавозлатиста глава, докато младата принцеса плаче, заровила лице в скута на кралицата.

— Вие сте принцеса — казва Катерина въздържано. — Вашата съдба ви носи големи богатства и власт; но не сте родена да се омъжвате по любов.

Хенри се наслаждава на тази възможност да се държи царствено и властно. Почти мога да го видя как се възхищава на собствената си подобаваща на един държавник решителност, докато се издига над оплакванията на съпругата и сестра си и им доказва, че като мъж и крал той знае най-добре. Пренебрегва както ожесточената съпротива на принцесата, така и изпълнените с достойнство възражения на съпругата си. Изпраща принцеса Мери във Франция със свита от благородни придворни дами и господа; сред тях е и синът ми Артур, все по-прочут с уменията си в двубоите и опасните спортове.

Кралицата внимателно намеква, че Беси Блаунт може да отиде с принцеса Мери във Франция, и принцесата веднага пита хубавата Беси дали не би ѝ се поновила възможността да опознае френския двор? Принцеса Мери знае достатъчно добре, че зълва ѝ, кралицата, ще се оттегли в усамотението си преди раждането с по-леко сърце, ако Беси не танцува с краля, докато тя понася родилните си мъки. Но бащата на Беси мигновено отказва честта, предложена на дъщеря му, и ние разбираме, че той се подчинява на краля. Беси не може да напусне двора.

Хващам я за ръката един ден, докато отивам към затъмнената стая на Катерина, а Беси, облечена за лов, тича в обратната посока.

— Беси!

— Не мога да спра, ваша светлост! — изрича тя припряно. — Кралят ме чака. Купил ми е нов кон и трябва да отида да го видя.

— Няма да ви задържам — отвърщам. Разбира се, не мога да я задържа. Никой не може да упражнява никаква власт над избраната фаворитка на краля. — Но исках да ви напомня да не говорите против кралицата. Тя се тревожи, докато е в уединение, а всички клюкарстват толкова много. Няма да забравите, нали, Беси? Не бихте искала да наскърбите кралица Катерина?

— Никога не бих я наскърбила! — възкликва пламенно тя. — Всички ние, почетните дами, я обичаме. Бих направила всичко, за да ѝ служа. А баща ми специално ми поръча да не казвам нищо, което да разтревожи краля.

— Баща ви? — повтарям.

— Каза ми, че ако кралят някога започне да ме разпитва, не бива да говоря нищо за здравето на кралицата, а само да отбележа, че идваме от плодовит род.

— Плодовит род?

— Да — казва тя, доволна, че е запомнила указанието на баща си.

— О, нима? — казвам гневно. — Е, ако баща ви иска безименно копеле в къщата си, това си е негова грижа.

Беси поруменява, очите ѝ бързо се насълзяват, докато се извърща от мен.

— С мен се разпореждат баща ми и кралят на Англия — промърморва тя. — Безсмислено е да ме упреквате, ваша светлост. Едва ли имам право на избор.

ЗАМЪКЪТ ДОУВЪР, КЕНТ ЕСЕНТА НА 1514 Г.

Дворът потегля да придружи принцесата до Доувър и да види как тя отплава със свитата си. След като изчакваме бурите да утихнат, най-после конете и двуколките с огромния гардероб, мебели, вещи, килими и гоблени на Мери са натоварени на борда, най-сетне младата принцеса и дамите ѝ се качват по дъсченото мостче, застават като елегантно облечени мъченици на най-високата палуба и махат на нас, които сме извадили късмета да останем в Англия.

— Сключих прекрасен съюз — заявява Хенри на кралицата, а всичките му приятели и придворни кимат. — А вашият баща, мадам, ще се разкайва за деня, когато се опита да ме направи на глупак. Ще научи кой е по-велик крал. Ще научи кой ще бъде създател и разрушител на кралствата на Европа.

Катерина свежда очи, за да не може той да види проблясъка на гнева ѝ. Виждам я как сключва ръце толкова здраво, че пръстените се впиват в подутите ѝ пръсти.

— Наистина мисля, милорд... — започва тя.

— Няма нужда да мислите — прекъсва я грубо той. — Единственото, което можете да направите за Англия, е да ни дадете син. аз се разпореждам със страната си, аз се занимавам с мисленето, а вие ще ми родите наследник.

Тя му прави дълбок реверанс, успява да се усмихне. Успява да избегне жадните погледи на придворните, които току-що са чули един Тюдор да се сопва на испанска принцеса, и се обръща да тръгне обратно към замъка Доувър. Вървя на половин крачка зад нея. Когато приближаваме стената, от която се открива изглед към морето, тя се обръща и ме хваща под ръка, сякаш има нужда от тази опора.

— Съжалявам — казвам неубедително, изчервявайки се заради неговата грубост.

Тя леко свива рамене и казва:

— Когато родя син...

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1514 Г.

Кралят преобразява из основи двореца Гринич. Това беше любимият дворец на моята братовчедка, майка му, и аз се разхождам със сегашната кралица там, където се разхождах с предшественичката ѝ, по чакълениите пътеки, които се простират успоредно на голямата ширнала се река, когато кралицата спира за миг и поставя длан върху корема си, сякаш е почувствала нещо да се раздвижва дълбоко и мощно.

— Силно ли ви ритна? — питам с усмивка.

Тя се превива одве, сгъвайки се като хартиена фигурка, и сяло по протяга ръка към мен.

— Боли ме. Боли ме.

— Не! — възкликвам, и я хващам за ръката, но краката ѝ се подкосяват и тя се свлича на земята. Отпускам се на колене до нея, докато дамите ѝ идват тичешком. Тя ме поглежда с очи, потъмнели от страх и лице, бяло като някое от платната на корабите по реката, и изрича:

— Не казвайте нищо! Това ще отmine.

Веднага се обръщам към Беси и към Елизабет Брайън:

— Чухте нейна светлост. Вие двете не казвайте нищо и ми помогнете да я приберам вътре.

Каним се да я повдигнем, когато тя внезапно изпищява високо, сякаш някой я е пронизал с копие. Към нея моментално се втурват половин дузина кралски телохранители, но се заковават на място, когато я виждат на земята. Не смеят да я докоснат, нейното тяло е свещено. Объркани са и не знаят как е редно да постъпят.

— Донесете стол! — изсъскам им, и един от тях хуква обратно. Идват от двореца с дървен стол с облегалка и подпори за лактите и ние, дамите, ѝ помагаме да седне в него. Внимателно отнасят стола в двореца, красивия дворец край реката, където е роден Хенри, дворецът, който носи късмет на Тюдорите, и я внасяме в затъмнената стая.

Стаята не е напълно готова, защото има повече от месец до времето, когато тя трябва да роди, но родилните ѝ болки започват въпреки правилата на голямата дворцова книга. Акушерките гледат мрачно; домашните прислужници се втурват вътре с чисти чаршафи, гореща вода, гоблени за стените, килими за масите, всички неща, които са били подготвяни за по-късно, но изведнъж стават необходими сега. Болките ѝ идват на дълги и бавни пристъпи, докато подготвят стаята около нея. Едно денонощие по-късно стаята е подредена до съвършенство, но бебето не се е родило.

Тя се обляга на богато избродираните възглавници и оглежда сведените глави на дамите си, коленичили в молитва. Разбирам, че търси мен, изправям се и тръгвам към нея.

— Молете се за мен — прошепва тя. — Моля ви, Маргарет, идете в параклиса и се молете за мен.

* * *

Озовавам се коленичила редом до Беси, сключили сме ръце върху олтарната преграда. Хвърлям поглед настрани и виждам, че сините ѝ очи са пълни със сълзи.

— Дай Боже да е момче и да дойде скоро — прошепва ми тя, като се опитва да се усмихне.

— Амин — изричам. — И дано да е здраво.

— Лейди Солсбъри, нали няма причина кралицата да не може да роди момче?

Решително поклащам глава:

— Абсолютно никаква причина. А ако някой някога ви пита, ако някой изобщо ви попита, Беси, длъжна сте заради нейна светлост да кажете, че не знаете да има причина тя да не роди здрав син.

Беси се отпуска на пети.

— Той пита — казва тя с поверителен тон. — Той наистина пита. Ужасена съм.

— Какво пита?

— Пита дали кралицата споделя нещо, когато остане насаме с приятелките си, с вас и с дамите си. Пита дали тя се страхува, че не

може да износи дете. Пита дали не съществува някакво скрито затруднение.

— А вие какво му казвате? — питам. Внимавам да не допусна изгарящи нотки на гняв в гласа си.

— Казвам му, че не знам за нищо такова.

— Ето какво ще му кажете — заявявам твърдо. — Кажете му, че кралицата е прекрасна дама — това е вярно, нали?

Бледа от усилието да се съсредоточи, тя кимва.

— Кажете му, че тя му е вярна съпруга — това е истина, нали?

— О, да.

— И че тя служи на страната като кралица, и служи на него като любяща съпруга и помощница. Не би могъл да има до себе си по-добра жена, принцеса по рождение и кралица по брак.

— Знам, че е такава. Наистина знам.

— Тогава, щом знаете толкова много, кажете му, че не може да има съмнение, че техният брак е угоден на Бог, че е угоден и на всички нас, и че този брак ще бъде благословен със син. Но той трябва да бъде търпелив.

Тя привива уста в очарователна нацупена гримаса и свива рамене.

— Знаете ли, няма смисъл да му казвам всичко това. Той не слуша това, когато му говоря.

— Но нали ви пита? Току-що казахте, че ви пита!

— Мисля, че пита всички. Но не се вслушва в никого, освен може би в епископ Улзи. Това е естествено, нали милорд епископът е толкова мъдър и знае Божията воля, и така нататък.

— В никакъв случай не му казвайте, че бракът му може да е невалиден — казвам направо. — Никога не бих ви простила, Беси, ако кажете нещо такова. Би било подло. Би било лъжа. Бог никога не би ви простил такава лъжа. А кралицата ще бъде наскърбена.

Тя разпалено поклаща глава, перлите върху новата ѝ диадема се поклащат и блестят в светлината на свещите.

— Никога не бих го казала! Обичам кралицата. Но мога да казвам на краля само онова, което иска да чуе. Знаете това така добре, както и аз.

* * *

Връщам се в родилната стая и оставам при Катерина по време на родилните ѝ мъки, болките идват все по-начесто, тя дърпа здраво една вързана на възли връв, а акушерките хвърлят шепи пипер в лицето ѝ, за да я накарат да кихне. Тя се задъхва, мъчейки се да си поеме дъх, сълзите се стичат по лицето ѝ, очите и ноздрите ѝ горят от лютата подправка, после изкрещява от болка, от утробата ѝ избликва кръв и бебето се ражда. Акушерката се хвърля върху него, извлича го като гърчеща се риба и прерязва пъпната връв. Бавачката го повива в чисто ленено платно, а после във вълнена пелена и го вдига да го види кралицата. Тя е заслепена от сълзи, задавена от пипера и от болката.

— Момче ли е? — пита настойчиво тя.

— Момче! — съобщават ѝ те, във възторжен хор. — Момче! Живо момче!

Тя посяга да докосне малките му стиснати юмруци, ритациите му крачета, макар че този път се страхува да го поеме. Но той е силен: със зачервено лице, надаващ силни викове, шумен като баща си, надут и важен като Тюдор. От устните ѝ се откъсва удивен, възхитен смях и тя протяга ръце.

— Той добре ли е?

— Той е добре — потвърждават те. — Дребен е, защото подрани, но е добре.

Кралицата се обръща към мен и ме удостоява с огромна чест.

— Вие ще съобщите на краля — казва тя.

* * *

Намирам го в покоите му да играе карти с приятелите си Чарлс Брандън и Уилям Комптън, и сина ми Монтагю. Съобщават за идването ми пред безредна група придворни, които са се надявали да разберат новината от придворните дами пред вратата и да отидат при него с първите вести, и той веднага разбира защо съм дошла при него. Скача на крака, с лице, светнало от надежда. Отново виждам момчето, което познавах, момчето, което вечно се луташе между самохвалство и

боязливост. Правя реверанс и когато се изправям, широката ми усмивка му казва всичко.

— Ваша светлост, кралицата роди хубаво, здраво момче — казвам просто. — Имате син, имате принц.

Той залита и слага ръка на рамото на Монтагю, за да се закрепи. Собственият ми син подкрепя краля и първи изрича:

— Слава Богу! Хвала!

Устните на Хенри треперят и аз си напомням, че въпреки суетността си той е само на двайсет и три години, а перченето му е само параван пред страха му от провал. Виждам сълзите в очите му и осъзнавам, че е живял под ужасен страх, че бракът му е прокълнат, че никога няма да има син, и че точно сега, докато хората отвън пред стаята ликуват при новината, а другарите му го пляскат по гърба и го наричат велик човек, същински бик, жребец, истински мъж, той чувства как проклятието се вдига от него.

— Трябва да се помоля, трябва да въздам благодарност — пелтечи той, сякаш не знае какво говори, не знае какво би трябвало да каже. — Лейди Маргарет. Трябва да въздам благодарност, нали? Трябва веднага да поръчам да отслужат литургия? Това е Божиата благословия върху мен, нали? Доказателство за Неговото благоволение? Аз съм благословен. Аз съм благословен. Всеки може да види, че съм благословен. Родът ми е благословен.

Придворните се тълпят около него. Виждам как Томас Улзи си пробива път с лакти през младите мъже, а после изпраща съобщение оръдията да дадат залп, а всички черковни камбани в Англия да бият радостно и във всяка църква да бъде отслужена благодарствена литургия. Ще запалят празнични огънове по улиците, ще поднасят безплатен ейл и ще пекат месо, а из цялото кралство ще се разнесе новината, че бъдещето на кралския род е подсигуруено, че кралицата е дарила краля със син, че династията на Тюдорите ще пребъде вечно.

— Значи тя е добре? — пита ме Хенри през глъчката от подмятания и възторжени поздравления. — Бебето е силно?

— Тя е добре — потвърждавам. Няма нужда да му казвам, че тя има разкъсвания, че кърви ужасно, че е почти ослепена от подправките, които хвърляха в лицето ѝ, и изтощена от родилните болки. Хенри не обича да слуша за болести; изпитва ужас от

физическата слабост. Ако чуе за разкъсванията и кървенето на кралицата, никога не би отишъл отново в леглото ѝ.

— Бебето е здраво и силно — поемам си дъх и изигравам най-силната си карта в полза на кралицата: — Изглежда точно като вас, господарю. Има коса, червена като на Тюдорите.

Той надава радостен вик и изведнъж започва да подскача из стаята като момче, като удря мъжете по гърбовете, прегръща приятелите си, буен като млад овен на ливада.

— Моят син! Моят син!

— Херцогът на Корнуол — напомня му Томас Улзи за титлата.

Някой донася гарафа вино и я разлива щедро в дузина чаши.

— Херцогът на Корнуол! — реват те. — Бог да го благослови! Бог да пази краля и Уелския принц!

— А вие нали ще отговаряте за детската стая? — подвиква ми Хенри през рамо. — Нали, скъпа лейди Маргарет? Ще се грижите за сина ми и ще го пазите? Вие сте единствената жена в Англия, на която бих се доверил да го възпита.

Колебая се. Щях да бъде гувернантка на първия син и се боя да се наема отново с тази задача. Но трябва да се съглася. Ако не го сторя, ще изглежда, че се съмнявам в способностите си, че се съмнявам в здравето на детето, което поверяват на грижите ми. През цялото време, през всеки ден от живота си, през всяка минута от всеки ден трябва да се държим така, сякаш всичко е наред, сякаш нищо не може да се обърка, сякаш Тюдорите се ползват с изключителното Божие благоволение.

— Не бихте могли да му осигурите по-нежни грижи — казва бързо синът ми Монтагю, докато аз се колебая. Погледът му ми напомня, че трябва да отговоря, и то бързо.

— За мен е чест — казвам.

Сам кралят слага бокал с вино в ръката ми.

— Скъпа лейди Маргарет — казва той. — Вие ще отгледате следващия крал на Англия.

* * *

И затова дойката вика първо мен, когато вдига малкото бебе от украсената му със златен емайл люлка и открива, че е посиняло и безжизнено. Били са в стаята в съседство със спалнята на кралицата; дойката седяла до люлката и го наглеждала, но ѝ се сторил много тих. Сложила ръка върху меката му главица и не усетила пулс. Пъхнала пръсти отдолу под тънката му ленена нощница, и открила, че е още топъл. Но не дишал. Просто бил спрял да диша, сякаш някакво старо проклятие е положило леко хладната си ръка върху нослето и устата му, слагайки край на рода, който уби принцовете на Йорк.

Прегръщам безжизненото тяло, а дойката ридае на колене пред мен, повтаряйки отново и отново през плач, че изобщо не е откъсвала очи от него, той не издавал звук, нямало как да знае, че нещо не е наред — а после го слагам обратно в украсената му люлка, сякаш се надявам да спи добре. Без да знам какво да кажа, минавам през вратата, свързваща детската и родилната стая, където кралицата, изкъпана, превързана и облечена в нощницата си, е готова за нощта.

Акушерките опъват чистите чаршафи на голямото легло, две придворни дами са седнали до огъня, самата кралица се моли пред малкия олтар в ъгъла на стаята. Коленича до нея, тя обръща лице към мен и вижда изражението ми.

— Не — казва простичко.

— Толкова съжалявам — в един ужасен миг ми се струва, че ще повърна, прилява ми от ужас пред онова, което трябва да кажа. — Толкова съжалявам.

Катерина клати глава, безмълвно, като идиот на панаира.

— Не — повтаря тя. — Не.

— Той е мъртъв — казвам много тихо. — Издъхна в люлката си, докато спеше. Само преди миг. Толкова съжалявам.

Тя побелява и се олюлява назад. Надавам предупредителен вик и една от дамите ѝ, Беси Блаунт, я улавя, когато припада. Вдигаме я и я слагаме на леглото, а акушерката идва да изсипе горчиво масло върху парче плат и го притиска към носа и устата ѝ. Тя се задавя, отваря очи и вижда лицето ми.

— Кажете ми, че не е вярно. Кажете ми, че е било ужасен сън.

— Вярно е — казвам, и усещам, че собственото ми лице е мокро от сълзи. — Вярно е. Толкова съжалявам. Бебето е мъртво.

От другата страна на леглото виждам как Беси гледа ужасено, сякаш най-лошите ѝ страхове са се потвърдили, а после се свлича на колене и свежда глава в молитва.

* * *

Кралицата лежи в голямото си, пищно легло в продължение на дни. Би трябвало да е облечена в най-хубавите си дрехи, облежната на златисти възглавници, да получава подаръци от кръстници и чуждестранни посланици. Но никой не влиза тук, а и тя не би приела никого. Заравя лице във възглавницата си и лежи безмълвно.

Аз съм единствената, която може да отиде при нея, да хване студената ѝ ръка и да изрече името ѝ.

— Катерина — прошепвам, сякаш съм нейна приятелка, а не нейна поданица. — Катерина.

За момент си мисля, че ще остане безмълвна, но тя се размърдва леко в леглото и ме поглежда през приведеното си рамо. Лицето ѝ е набраздено от болка; изглежда далеч по-стара от двайсет и осемте си години, прилича на повалена статуя на скръбта.

— Какво?

Моля се да ми дойде наум някоя насърчителна дума, моля се за послание за християнско търпение, за напомняне, че трябва да бъде смела като майка си, че е кралица и има предопределена съдба. Мисля си, че навярно мога да се помоля с нея, или да поплача с нея. Но лицето ѝ, бяло като карарски мрамор, е сурово и мрачно, докато ме чака да намеря какво да кажа, докато лежи там, свита на кълбо, вкопчила се в скръбта си.

В тишината разбирам, че няма думи, които да я утешат. Не може да бъде казано нищо, което би ѝ донесло утеха. И все пак има нещо, което трябва да ѝ кажа.

— Трябва да станете — е всичко, което казвам. — Не можете да останете тук. Трябва да станете.

* * *

Всички се чудят, но никой не говори. Или по-скоро: всички се чудят, но засега никой не проговаря. Катерина се пречиства в църква и се връща в двора, а Хенри я посреща с някаква хладина, нова за него. Отгледан е да бъде буйно и весело момче, но тя го учи на скръб. Той беше момче, уверено в собствения си добър късмет, държащо да бъде щастливо, а Катерина го учи на съмнение. Като мъж и като момче той се е стремил да бъде най-добрият във всичко, което прави; изпитвал е наслада от собствената си сила, умения и външност. Не може да понесе провал — свой или на някой от близките си. А сега е разочарован от нея, разочарован е от мъртвите ѝ синове, разочарован е дори от Бог.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

КОЛЕДАТА НА 1514 Г.

Беси Блаунт придружава навсякъде краля, само дето не се държат за ръце, сякаш са млад съпруг и красивата му съпруга. По време на коледните празненства начело на всичко седи една безмълвна кралица, подобна на някоя от фигурите, които придворните възторжено оформят от дебелия сняг в белите градини. Тази статуя е съвършено копие на кралицата в цялото ѝ изящество, но е студена като лед. Хенри разговаря с приятелите си, които седят от лявата му страна на вечеря, често слиза от подиума и се разхожда из залата с непринудения си, жизнерадостен маниер, разговаряйки с един, а после с друг, разпръсквайки кралско благоволение, посрещан със смях и шеги на всяка маса. Той е като най-красивият актьор в дворцова пиеса, предизвиква възхищение навсякъде, където отиде, играе ролята на красив мъж, обичан от всички.

Катерина седи неподвижна на трона си, не яде почти нищо, усмихва се с празна усмивка, която не успява да освети хлътналите ѝ очи. След вечеря седят един до друг на тронове си и гледат забавленията, а Беси стои до краля и се навежда към него, за да чуе прошепнатите му коментари и се смее на всичко, което той казва, на абсолютно всичко, което изрича, с кръшен момичешки смях, безсмислен като птича песен.

Придворните представят коледна пиеса, Беси е облечена като дама от Савоя в синя рокля, с маска на лицето. В танца тя и другарките ѝ са спасени от четирима храбри маскирани рицари, и всички танцуват заедно: висок червенокос маскиран мъж танцува с изтънчено грациозната млада жена. Кралицата им благодари за възхитителното забавление, усмихва се и раздава дребни подаръци, сякаш нищо не може да ѝ достави по-голямо удоволствие от това да види как съпругът ѝ танцува с любовницата си под одобрителните възгласи на пияните придворни.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА НА 1515 Г.

Синът ми Артур и младата принцеса Мери не остават дълго във Франция. Само два месеца след венчавката на най-прекрасната принцеса в християнския свят с най-стария крал, Луи Френски е мъртъв, а принцеса Мери вече е вдовстваща кралица. Хората от английската сватбена свита трябва да останат във Франция, докато се уверят, че тя не очаква дете — сплетниците шушукат весело, че тя не може да е бременна, тъй като старият крал е умрял при опита си да направи нещо в леглото — а после се налага да изчакат още няколко седмици; защото малката мадам се е омъжила за Чарлс Брандън, изпратен от краля да я отведе у дома, и трябва да измолят прошка от краля, преди да могат да се върнат.

Тя винаги е била своенравно дете, пламенна и упорита като брат си. Когато чувам, че се е омъжила по любов, против желанията на краля, се усмихвам, мислейки си за майка ѝ, моята братовчедка Елизабет, която се закле, че ще се омъжи за избраника си, когато се влюби, и за нейната майка, омъжила се тайно по любов, и за майката на майка ѝ, която е била херцогиня с кралска кръв, а се омъжила за оръженосеца на покойния си съпруг, предизвиквайки скандал. Зад принцеса Мери стоят три поколения жени, които са вярвали, че трябва да постъпват според желанията си.

Хенри е надхитрен от тях двамата, или, може би, по-вярно, двамата мъже са надхитрени от младата жена. Хенри знаеше, че тя е влюбена до уши в Чарлс Брандън и накара приятеля си да обещае, че ще я придружи благополучно до дома като вдовица и няма дори да помисли да ѝ говори за любов — но в мига, когато Чарлс пристигнал от Англия, тя заплакала и се зарекла, че ще се омъжи за него или ще отиде в манастир. Горещите ѝ сълзи и гневът ѝ го прелъстили напълно, и тя успяла да го убеди да се ожени за нея.

Тя поставя в неудобно положение и брат си, тъй като той не може да я обвини за това, че иска от него да устои на думата си. Когато той

настоя на френския брак, тя се съгласи първият ѝ брак да е със съпруг по негов избор, стига да може сама да си избере втория — и сега го стори. Хенри ѝ се гневи много, а също и на скъпия си приятел Чарлс, мнозина говорят, че Брандън се е провинил в държавна измяна, задето се е оженил без позволение за една принцеса.

— Би трябвало да бъде обезглавен — казва без заобикалки старият Томас Хауард. — По-добри мъже от него, далеч по-достойни, са отишли на дръвника за далеч по-дребни провинения. Нима това не е измяна?

— Не мисля, че този крал обича екзекуциите — казвам. — И благодаря на Бога за това.

Вярно е. За разлика от баща си Хенри е крал, който не изпраща хората в Тауър или на дръвника, а копнее за обичта и възхищението на двора си. Бързо прощава както на любимата си малка сестра, така и на най-стария си приятел, когато те се връщат тържествуващо в двора и планират втора, многолюдна сватба през май.

Това е едно от малкото щастливи събития тази пролет, когато кралят и кралицата са единни в привързаността си към палавата му хубава сестра, и радостта си от завръщането ѝ в двора. Но ако не се брои това, отношенията им си остават хладни и принцеса Мери, вдовстващата кралица на Франция, намира двора много променен.

— Той изобщо ли не приема съвети от кралицата? — пита ме тя. — Никога не идва в покоите ѝ, както правеше преди.

Поклащам глава и откъсвам със зъби един конец от ръкоделието си.

— Сега никого освен Томас Улзи ли не слуша? — настоява тя.

— Никого освен Томас Улзи, архиепископ на Йорк — казвам. — А в своята мъдрост архиепископът проявява предпочитания към французите.

Архиепископът е заел мястото на кралицата по време на тайните съвети на Хенри; заел е мястото на всички други съветници в залите на съвета. Труди се толкова усърдно, че да погълне постове и заплащането на дузина мъже, и докато той снове между канцелариите и хранилищата за скъпоценности, Хенри е свободен да се прави на влюбен, а кралицата няма какво друго да направи освен да се усмихва и да си дава вид, че няма нищо против.

Кралят все още посещава леглото на Катерина заради неотменната нужда от наследник, но намира наслада другаде. Възхищението на Катерина означава по-малко за него сега, когато тя вече не е красивата вдовица на по-големия му брат, жената, за която му беше забранено да се ожени. Има по-ниско мнение за баща ѝ, откакто той не му помогна срещу Франция; има по-ниско мнение за нея, задето не го дарява с наследник. Те все още са един до друг на всяка вечеря, разбира се, тя е почитана като кралица на Англия на всяко важно събитие, но той вече не е сър Вярно Сърце, и сега това е ясно за всеки, а не само за бдителните дами в покоите на кралицата и техните семейства, следящи за интересите си.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

МАЙ 1515 Г.

Не харесвам Чарлс Брандън; дори в деня на официалната му венчавка пред многобройни гости с нашата принцеса Мери не мога да изпитам топли чувства към него, но това се дължи на моята предпазливост. Когато видя мъж, когото всички обожават, чието издигане до най-високите постове в страната напомня на литнала нагоре искра, винаги се питам какво ще направи със своята горещина и светлина, и чий сламен покрив ще изгори до основи?

— Но поне това е брак по любов за нашата принцеса Мери — казва ми кралицата, докато стоя зад нея и държа диадемата ѝ, а придворната дама прибира косата ѝ с игли. Тя е съхранила пищния червеникавокестеняв цвят, който принц Артур обичаше, само с няколко сиви нишки в нея.

Усмивам ѝ се.

— От нейна страна със сигурност има любов; но вие изказвате предположението, че Чарлс Брандън има сърце.

Тя поклаща глава към мен в усмихнат укор, а дамата улавя една падаща фиба.

— О, съжалявам — казва кралицата и сяда неподвижно. — Виждам, че не се отнасяте благосклонно към любовта, лейди Маргарет — усмива се тя. — Превърнала сте се в студена стара вдовица.

— Наистина — казвам бодро. — Но принцесата — искам да кажа, вдовстващата кралица на Франция — има достатъчно сърце за тях двамата.

— Е, лично аз се радвам, че тя се върна в двора — казва Катерина. — И се радвам, че кралят прости на приятеля си. Такава хубава двойка са — тя ми се усмива косо. Катерина изобщо не е глупачка. — Нали архиепископът на Йорк, Томас Улзи, одобрява брака? — иска да се увери тя.

— Наистина го одобри — казвам. — И съм убедена, че Чарлс Брандън му е признателен за подкрепата. Убедена съм също, че това

ще му струва скъпо.

Тя кимва безмълвно. Кралят е обкръжен от фаворити, както осите кръжат около поднос с пайове със сладко, оставени на някой перваз да изстинат. Трябва да се наддумват с шумни комплименти. Улзи и Брандън са се обединили срещу братовчед ми, Бъкингамския херцог; но всеки лорд в страната завижда на Улзи.

— Кралят е предан на приятелите си — отбелязва тя.

— Разбира се — съгласявам се. — Винаги е бил изключително добродушно момче. Никога не се сърди дълго.

* * *

Сватбеното празненство е весело. Мери е любимка на всички в двора и ние се радваме, че е отново при нас, но се тревожим за здравето и безопасността на сестра й Маргарет в Шотландия. Откакто Маргарет овдовя и се омъжи повторно за човек, когото шотландските лордове не могат да приемат, на всички ни се иска тя също да се прибере у дома на безопасно място.

Синът ми Артур идва при мен по време на танците, целува ме по двете бузи и коленичи за благословията ми.

— Не танцуваш? — питам.

— Не, защото съм довел един човек, който иска да ви види.

Обръщам се към него.

— Не са неприятности, нали? — казвам бързо.

— Просто един посетител в двора, който държи да ви види.

Той си проправя с криволичене път през танцьорите, като се усмихва на един и докосва по ръката друг, през една сводеста врата и ме въвежда в една вътрешна стая. Влизам и виждам пред себе си последния човек, когото бих очаквала да видя: моето момче Реджиналд, дългурест като жребче, с китки, подаващи се от маншетите на жакета му, с ожулени ботуши и свенлива усмивка.

— Почитаема майко — казва той, а аз слагам ръка върху топлата му глава, а после го прегръщам, когато се изправя като пружина.

— Момчето ми! — възкликвам възхитено. — Ах, Реджиналд!

Държа го в прегръдките си, но чувствам напрежението в раменете му. Той никога не ме прегръща като двете ми по-големи

момчета, никога не се вкопчва в мен като по-малкия си брат, Джефри. Научен е да бъде стеснително дете; сега, на петнайсет години, е вече млад мъж, върху когото манастирът е оставил своя отпечатък.

— Почитаема майко — повтаря той, сякаш изпробва смисъла на думите.

— Защо не си в Оксфорд? — Пускам го. — Кралят знае ли, че си тук? Имаш ли разрешение да отсъстваш?

— Той се е дипломирал, почитаема майко! — успокоява ме Артур. — Не е нужно да се връща отново в Оксфорд! Справил се е много добре. Завършил е следването си. Триумфално. Смятат го за много обещаващ млад учен.

— Така ли е? — питам недоверчиво.

Той свежда свенливо глава.

— Аз съм най-добрият латинист в моя колеж — казва тихо. — Твърдят дори, че съм най-добрият в града.

— Тоест, най-добрият в Англия! — заявява възторжено Артур.

Вратата зад нас се отваря, и вътре за миг нахлува шумна музика, заедно с Монтагю и Джефри до него. Десетгодишният Джефри се втурва към по-големия си брат с вълнението на малко дете, но Реджиналд го избутва настрани и прегръща Монтагю.

— Водил е тридневен дебат върху природата на Бог — казва ми Артур. — Много му се възхищават. Оказва се, че нашият брат е голям учен.

Усмивам се и казвам:

— Е, радвам се за това. И какво сега, Реджиналд? Кралят даде ли ти заповеди? На Църквата ли трябва да служиш? Какво иска да правиш?

Реджиналд ме поглежда тревожно.

— Нямам призвание за Църквата — казва тихо. — Затова се надявам, че ще ми позволите — почитаема майко...

— Нямах призвание? — повтарям. — От шестгодишен си живял зад стените на абатство! Прекарал си почти целия си живот сред духовници. Образован си като духовник. Защо да не бъдеш ръкоположен?

— Нямам призвание — повтаря той.

Обръщам се към Монтагю.

— Какво иска да каже? — настоявам. — Откога един духовник трябва да бъде призван от Бог? Всеки епископ в страната заема своето място за благо на семейството си. Очевидно той е получил образование, подходящо за духовно лице. Артур ми казва, че се ползва с уважение. Самият крал не би могъл да направи повече за него. Ако встъпи в лоното на Църквата, той може да получи средствата, които отговарят на големите ни имоти, и несъмнено ще го направят епископ. И би могъл да се издигне, навярно дори да стане архиепископ.

— Това е въпрос на съвест — Артур прекъсва отговора на брат си. — Наистина, почитаема майко...

Отивам до стола начело на масата, настанявам се, и поглеждам надолу по дългата полирана повърхност към момчетата си. Джефри ме следва и застава зад стола ми, гледайки мрачно по-големите си братя, сякаш е мой паж, мой малък оръженосец, а те са молители, дошли при нас двамата.

— Всеки в това семейство служи на краля — заявявам категорично. — Това е единственият път към богатството и влиянието. Това означава както успех, така и сигурност. Артур, ти си придворен, един от най-добрите участници в турнири, украшение за двора. Монтагю, ти спечели поста си като личен камериер на краля, най-добрият пост в двора, и печелиш все по-голямо благоволение; зная, че ще станеш и старши съветник. Когато порасне още малко, Джефри ще отиде в покоите на краля и ще му служи така добре, както всеки от вас. Урсула ще се омъжи за благородник, ще ни обвърже с най-изтъкнатото семейство, до което успеем да се доберем, и ще продължи рода ни. Нашият Реджиналд ще бъде духовник и ще служи на краля и на Бог. Какво друго е възможно? Какво друго може да прави?

— Аз обичам краля и му се възхищавам — казва Реджиналд тихо. — И съм му благодарен. Той ми предложи мястото на декан на катедралата в Уимборн, високо ценен пост. Но не е задължително да приемам духовен сан, за да го получа. Мога да бъда декан и без да бъда ръкоположен. Той казва освен това, че ще поеме разноските да продължа обучението си в чужбина.

— Не настоява да положиш обети?

— Не.

Изненадана съм.

— Това е знак на голямо благоволение — казвам. — Смятах, че ще настоява да го сториш, след всичко, което направи за теб.

— Кралят прочете едно от есетата на Реджиналд — обяснява Артур. — Реджиналд казва, че на Църквата трябва да служат единствено мъже, чули Божия зов, а не хора, които се надяват да се издигнат в света, използвайки Църквата като стълба. Кралят беше много впечатлен. Възхищава се на логиката на Реджиналд, на неговата преценка. Смята, че той е както вдъхновен, така и образован.

Опитвам се да прикрия изненадата си от този мой син, който, изглежда, се е превърнал по-скоро в теолог, отколкото в свещеник. Не мога да го заставя да положи свещенически обети на този етап от живота му, особено ако кралят е готов да го покровителства като светски учен.

— Е, добре, така да бъде — съгласявам се. — Много добре засега. По-късно ще трябва да приемеш духовен сан, за да се издигнеш в църковната йерархия, Реджиналд. Недей да мислиш, че можеш да избегнеш това. Но засега можеш да приемеш поста на декан и да учиш, както желает, след като негова светлост одобрява — хвърлям поглед към Монтагю. — Ще съберем таксите за него — казвам. — Ще му плащаме издръжка.

— Не искам да ходя в чужбина — казва Реджиналд много тихо. — Ако сте съгласна да ми позволите, почитаема майко, бих искал да остана в Англия.

Толкова съм потресена, че за момент не казвам нищо, и Артур проговаря в тишината.

— Той още от дете никога не е живял с нас, почитаема майко. Позволете му да учи в Оксфорд и да живее в Л'Ербер, да прекарва летата си с нас. Може да идва с нас, когато сме на лятно пътуване с двора, и когато отиваме в Уорблингтън или Бишам. Сигурен съм, че кралят ще позволи. Монтагю и аз можем да помолим за това от името на Реджиналд. Нима сега, когато завърши обучението си, не може да се прибере у дома?

Реджиналд, момчето, което не можех да си позволя да изхранвам, на което не можех да дам подслон, поглежда право към мен.

— Искам да се прибера у дома — казва той. — Искам да живея със семейството си. Време е. Мой ред е. Нека се прибера у дома. От толкова отдавна съм далече от всички вас.

Колебая се. Да събера семейството си отново заедно ще бъде най-явният израз на триумфалното ми завръщане към богатството и благоволенieto. Да събера под покрива си всичките си синове и да ги видя как работят за влиянието и силата на семейството ни, това е мечтата ми.

— Именно това искам — казвам му. — Никога не съм ти казвала, никога няма да ти кажа колко много ми липсваше. Разбира се. Но ще трябва да попитам краля — казвам. — Никой от вас няма да го моли. Аз ще помоля краля и ако той се съгласи, това ще бъде изпълнение на най-съкровено то ми желание.

Реджиналд поруменява като момиче и виждам как очите му внезапно потъмняват от сълзи. Осъзнавам, че може да е блестящ и обещаващ учен, но все още си остава едно петнайсетгодишно момче, което никога не е имало детство. Разбира се, че иска да живее с всички нас. Исква отново да бъде мой обичан син. Отново намерихме дом, той иска да бъде с нас. Редно е да бъде с нас.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЮНИ 1515 Г.

Завръщането на нашата принцеса Мери като вдовстваща кралица на Франция внася енергия и красота в един двор, където радостта е станала оскъдна. Тя влиза и излиза тичешком от покоите на кралицата, за да ѝ покаже разветите поли на новата си рокля, или да донесе книга за нови науки. Учи дамите на кралицата на танците, които са на мода във Франция, а присъствието на собствената ѝ свита връща обратно всички млади придворни, а и самия крал, в покоите на кралицата, където пеят и свирят, флиртуват и пишат поезия.

Това кара краля отново да потърси компанията на съпругата си и той отново открива чара и остроумието, които са ѝ присъщи по природа. Отново осъзнава, че е женен за красива, образована, забавна жена, и му се напомня, че Катерина е истинска принцеса: красива, обожавана, най-прекрасната и изтънчена жена в двора. В сравнение с момичетата, които се натрапват на вниманието му, Катерина просто блести. Докато лятото става по-топло, а придворните започват да излизат с лодки по реката и на пикник в тучните поля около Лондон, кралят идва често в леглото на Катерина, и макар да танцува с Беси Блаунт, спи със съпругата си.

В тези слънчеви дни се възползвам от възможността да попитам краля дали Реджиналд може да остане в Англия.

— Ах, лейди Маргарет, трябва да се сбогувате с момчето си, но не за дълго — казва той изключително любезно. Вървя до него на връщане от кегелбана. Пред нас са няколко от дамите на кралицата, които се бавят нарочно, с много престорен смях и закачливо държание, надявайки се кралят да ги забележи.

— Всяко кралство в Европа е увлечено от новото знание — обяснява Хенри. — Навсякъде се пишат трактати, чертаят се планове, изобретяват се машини, строят се големи паметници. Всеки крал,

всеки херцог, най-незначителният лорд иска учени в дома си, иска да бъде техен покровител. Англия се нуждае от учени не по-малко от Рим. А ми казват, че вашият син ще бъде един от най-изтъкнатите сред тях.

— Доставя му удоволствие да учи — казвам. — Наистина мисля, че има дарба. И ви е признателен, че го изпратихте в Оксфорд. Всички сме ви признателни. Но нали той може да ви служи като учен така добре в Уестминстър, както и където и да било другаде, и може да живее у дома.

— Падуа — заявява кралят — Падуа е мястото, където трябва да отиде. Именно там се случва всичко, точно там са най-големите учени. Той трябва да отиде там и да научи всичко, което може, а после вече може да се прибере у дома при нас и да донесе новото познание в нашите университети, да публикува мислите си на английски. Може да преведе на английски великите текстове, които те пишат, за да могат английските учени да ги изучават. Може да донесе тяхната начетеност и познания в нашите университети. Очаквам от него велики дела.

— Падуа ли?

— В Италия. Там може да намери и купи за нас книги и ръкописи, и да ги преведе. Може да ги посвети на мен. Може да основе библиотека за мен. Може да насочи италиански учени към нашия двор. Той ще бъде мой учен и мой служител в Падуа. Ще бъде пътеводна светлина. Ще покаже на християнския свят, че тук, в Англия, ние също четем и учим, и разбираме. Знаете, че винаги съм обичал начетеността, лейди Маргарет. Знаете колко впечатлен беше Еразъм от мен, когато бях още само момче! А всичките ми домашни учители отбелязваха, че когато встъпя в лоното на Църквата, ще бъда изтъкнат теолог. А също и познавач на езика. Все още пиша поезия, знаете. Ако имах шансовете, които Реджиналд има пред себе си, не зная какъв можех да стана. Ако бях възпитан като него, като учен, нямаше да искам да правя нищо друго освен да уча.

— Вие сте много добър към него — не мога да отклоня краля от ласкателната представа за неговия двор като център на новото познание и Реджиналд като негов посланик в един изпълнен с възхищение свят. — Но нима трябва да замине веднага?

— О, смятам, че това трябва да стане възможно най-скоро — казва важно Хенри. — Ще му плащам издръжка, а той има и приходи

от... — обръща се, и Томас Улзи, който върви зад нас и явно слуша, казва:

— Катедралата в Уимборн.

— Да, това е. А ще има и други неща, които може да получи, Улзи ще се погрижи за това. Улзи така добре умее да разпределя постове и да ги съобразява с нуждите на хората. Искам Реджиналд да бъде наш представител; трябва да се представи като уважаван учен в Падуа и да живее като такъв. Аз съм негов покровител, лейди Маргарет, неговото положение отразява собствената ми начетеност. Искам светът да знае, че съм сериозен човек в предните редици на новото познание, крал-учен.

— Благодаря ви — казвам. — Просто работата е там, че ние, неговото семейство, искахме той да бъде за малко при нас, у дома.

Хенри взема ръката ми и я пъха в сгъвката на лакътя си.

— Разбирам — казва той топло. — Аз също тъгувам за майка си, знаете. Изгубих я, когато бях по-млад, отколкото е Реджиналд сега. Но трябваше да го понеса. Един мъж трябва да отиде там, където го призове съдбата му.

Кралят върви бавно, хванал ме под ръка. Край нас минава красиво момиче и му хвърля сияйна усмивка. Почти мога да почувствам как пламва интересът на Хенри, докато тя прави реверанс, свела светлокосата си глава.

— Изглежда, че всички дами са променили вида на шапчиците си — отбелязва Хенри. — Сестра ми ли донесе тази мода? Какво носят напоследък?

— Това е френската шапчица — казвам. — Вдовстващата кралица на Франция я донесе, когато се върна. Мисля и аз да сменя моята. Тази е много по-лека и по-удобна за носене.

— Тогава и нейна светлост трябва да ги носи — казва той. Притегля ме малко по-плътно. — Добре ли е тя, как мислите? Дали може да имаме късмет този път? Тя ми казва, че е пропуснала месечното си неразположение.

— Много е рано, но се надявам да бъде така — казвам овладяно. — Моля се да е така. И знам, че тя всеки ден се моли да бъде благословена с дете.

— Тогава защо Бог не ни чува? — пита ме той. — След като тя се моли всеки ден, и аз се моля всеки ден, и вие също? А също и половин

Англия? Защо Бог би отвърнал лице от съпругата ми и не би ни дарил със син?

Толкова съм ужасена, задето изрича тази мисъл гласно пред мен, докато Томас Улзи е достатъчно близо да ни чуе, че краката ми натежават, сякаш газя в кал. Хенри бавно ме обръща с лице към себе си и стоим неподвижно.

— Не е грешно да задам такъв въпрос — настоява той, настроен по детски предизвикателно. — Не е нелоялно към нейна светлост, която обичам и винаги ще обичам. Не е предизвикателство спрямо Божията воля, следователно не е еретично. Питам само: защо всеки тлъст глупак в някое село може да се сдобие със син, а кралят на Англия не може?

— Може да имате син сега — казвам немощно. — Тя може да носи вашия син точно сега.

— Или може да роди син, който ще умре.

— Не казвайте това!

Той ме стрелва с подозрителен поглед:

— Защо не? Да не би сега да се боите от урочасване? Мислите ли, че тя има лош късмет?

Задавам се с думите си. Този млад мъж ме пита дали вярвам в урочасване, когато знам със сигурност, че родната му майка прокле рода на баща му, и си спомням много ясно как самата аз се молах на колене Бог да накаже Тюдорите за злото, което сториха на мен и близките ми.

— Вярвам в Божията воля — казвам, избягвайки въпроса. — И не може жена, толкова добра, и мила, и набожна като кралицата, да не бъде благословена.

Изглежда, че това не го успокоява, изглежда нещастен, сякаш не съм казала онова, което е очаквал. Не мога да се сетя какво още може да иска да чуе.

— Аз би трябвало да бъда благословен — напомня ми той, сякаш още е разглежено момче в детска стая, която се върти около детинските му желания. — Аз съм този, който би трябвало да е благословен. Не може да е справедливо аз да не мога да се сдобия със син.

АНГЛИЯ ЛЯТОТО НА 1515 Г.

Дворът тръгва на лятно пътуване на запад: кралицата пътува в носилка, за да не се уморява твърде много. Кралят, нетърпелив като момче, става на зазоряване всяка сутрин, за да отиде на лов, и се връща на мястото, където сме отседнали, като крещи, че е гладен като вълк! Умира от глад! Готвачите поднасят голяма закуска по пладне, понякога на ловното поле, където издигат село от палатки, сякаш сме войска на поход.

Томас Улзи пътува с нас, яздейки винаги бяло муле, уподобявайки се на нашия Господ, но скромното му ездитно животно е нагиздено с най-хубавата кожена сбруя в кардиналско червено, каквато Иисус надали би избрал. Свещенослужителят от скромен произход е направил най-големия скок, който един служител на Църквата може да направи, и сега има кардиналска шапка, а навсякъде пред него носят сребърен кръст и пътува, заобиколен от собствена свита в ливреи.

— Най-голямото възможно издигане, освен ако не успее да ги убеди да го направят папа — прошепва кралицата през завесите на носилката си, докато яздя редом с нея.

Разсмивам се, но не мога да не се запитам как би отговорил кардиналът, ако кралят го попита защо Бог не го благославя със син. Един духовник — толкова близо до Рим, толкова начетен, с такъв висок сан в Църквата — със сигурност трябва да има отговор за господаря, издигнал го точно защото може да отговори на всеки негов въпрос. Сигурна съм, че Хенри ще го попита. Сигурна съм, че в отговор той ще каже онова, което Хенри иска да чуе, и наистина се питам какво е то.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1515 Г.

Най-сетне получаваме вести от Шотландия. Сестрата на краля, вдовстващата кралица Маргарет, е избягала от страната, в чието управление така очевидно се провали, и, съкрушена, се е оттеглила в един северен замък, за да роди момиченце, което ще носи името лейди Маргарет Дъглас. Бог да е на помощ на детето, защото майка ѝ е в изгнание, а баща ѝ е избягал обратно в Шотландия. Вдовстващата кралица ще трябва да продължи на юг, за да се прибере в безопасност при брат си, и кралица Катерина ѝ изпраща всичко, което би могло да ѝ потрябва за пътуването.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА НА 1516 Г.

Подготвяме покоите на кралицата за оттеглянето ѝ в очакване на раждането. Дамите ѝ наблюдават, докато слугите окачват пищните гоблени от стена до стена, закривайки цялата светлина от прозорците, и наглеждат подреждането на златните и сребърни чаши и чинии в бюфетите. Те няма да се използват от кралицата, която ще се храни от обичайните си златни чинии, но всяка родилна стая трябва да бъде богато обзаведена в чест на принца, който ще се роди тук.

Една от дамите, Елизабет Брайън, която вече носи името на съпруга си, Кару, надзирава оправянето на огромното кралско легло с бели ленени чаршафи и застилането на пищните кадифени покривки. Показва тези грижливи приготовления на новодошлите момичета в двора; те трябва да познават правилните ритуали за оттеглянето на една кралица преди раждане. Но това не е новост за Беси Блаунт и другите дами, и ние се залавяме за работа тихо, без вълнение.

Беси е толкова потисната, че прекъсвам работата си, за да я попитам дали се чувства добре. Тя изглежда толкова измъчена, че я дръпвам в личната стая на кралицата, и полюшващият се пламък на свещта върху малкия олтар хвърля по лицето ѝ ту златна светлина, ту сенки.

— Това просто ми прилича на пилеене на време за нас, и печал за нея — казва тя.

— Тихо! — възкликвам на мига. — Внимавайте какво говорите, Беси.

— Но то е очевидно, нали? Не го казвам само аз. Всички знаят.

— Всички знаят какво?

— Че тя никога няма да му роди дете — прошепва Беси.

— Никой не може да знае това! — възкликвам. — Никой не може да знае какво ще се случи! Навярно този път тя ще роди силно, здраво момче и то ще носи името Хенри, херцог на Корнуол, а когато порасне, ще бъде Уелски принц, и всички ще бъдем щастливи.

— Е, аз със сигурност се надявам на това — отвърща тя достатъчно покорно; но погледът ѝ се плъзва встрани, сякаш думите в устата ѝ не означават нищо, и след миг тя се измъква през сводестия вход и си отива.

* * *

Веднага щом покоите са подготвени, кралицата се оттегля в уединение, стиснала устни в тънка линия на мрачна решителност. Влизам в познатите сенчести стаи с нея, и малодушно признавам пред себе си, че сякаш нямам сили да понеса още една смърт. Ако тя роди още един син, не мисля, че ще намеря кураж да го взема под грижите си. Страховете ми са станали толкова големи, че почти са удавили всякакви надежди. Изпълнила съм се с убеденост, че тя ще роди мъртво дете, или че всяко бебе, което роди, ще умира след броени дни.

Чувствам се още по-потисната, когато кралят ме повиква при себе си след утринната литургия една сутрин и тръгва с мен в тъмнината на ранната утрин обратно към сенчестата родилна стая.

— Бащата на кралицата, крал Фердинанд, е починал — казва ми кратко. — Не мисля, че е редно да ѝ казваме, докато е в уединение. А вие?

— Не — казвам мигновено. Съществува изрично правило една кралица в уединение преди раждане да бъде пазена от лоши новини. Катерина обожаваше баща си, макар никой да не може да отрече, че той беше суров господар на малката си дъщеря. — Можете да ѝ съобщите след раждането. Не трябва да я разстройваме сега.

— Но сестра ми Маргарет се оттегли в очакване на раждането, боейки се за живота си, заплашван от бунтовниците — възроптава той. — Едва пресече границата, за да намери убежище. И все пак роди здраво момиче.

— Зная — казвам. — Нейна светлост кралицата на Шотландия е смела жена. Но никой не би могъл да се съмнява в куража на нашата кралица.

— Тя е добре, нали? — пита той, сякаш съм лекар, сякаш моите уверения имат някаква стойност.

— Тя е добре — казвам решително. — Уверена съм.

— Наистина ли?

Има само един отговор, който той иска да чуе. Разбира се, аз го изричам:

— Да.

* * *

Опитвам се да се преструвам на уверена, когато я поздравявам бодро всяка сутрин и коленича до нея пред решетката, където свещеникът идва да се молят заедно три пъти дневно. Докато той измолва Божията благословия за плодовитостта на майката и здравето на бебето, убедено изричам: „Амин“, а понякога усещам как ръката ѝ се промъква в моята, сякаш тя търси успокоение от мен. Винаги стискам здраво и уверено пръстите ѝ. Никога не допускам дори сянка на съмнение в очите си, не допускам от устните ми да се откъсне и дума на колебание. Дори когато тя ми прошепва. „Понякога, Маргарет, се боя, че има нещо нередно.“

Никога не отвърщам: „И сте права. Онова, от което се боите, е ужасно проклятие.“ Вместо това винаги я гледам право в очите и заявявам:

— Всяка съпруга по света, всяка жена, която познавам, е изгубила поне едно бебе, а по-нататък е имала още. Вие произхождате от плодовито семейство и сте млада и силна, а кралят е мъж сред мъжете. Никой не може да се съмнява в енергията и силата му, никой не може да се съмнява, че сте плодовита като нара, изобразен на вашия герб. Този път, Катерина, този път съм сигурна.

Тя кимва. Виждам непоколебимата ѝ малка усмивка, когато се заставя да изпитва увереност.

— Тогава ще се надявам — казва тя. — Ако сте сигурна. Ако наистина сте сигурна.

— Наистина съм сигурна — лъжа аз.

* * *

Раждането е по-лесно от предишното, и когато акушерките извикват, че виждат малкото окървавено теме, а Катерина се вкопчва в ръката ми, за миг си помислям: може би това бебе е силно? Може би всичко ще бъде наред.

Стискам ръката ѝ и ѝ казвам да чака, а после акушерките възкликват, че бебето идва, и че трябва да напъва. Катерина стиска зъби и сдържа един болезнен стон. Тя вярва — някоя благочестива глупачка ѝ е казала — че една кралица не крещи, когато ражда, и вратът ѝ се напъва като клон на изкривено дърво в усилието да запази царствено мълчание, тиха като Дева Мария.

После се чува плач, силен, роптаещ рев, Катерина изхълзва дрезгаво, и всички възкликват, че бебето е тук. Катерина обръща към мен изплашено лице и пита:

— Жив ли е?

Следва ново оживление, лицето ѝ се присвива от болка, а акушерката казва:

— Момиче. Момиче, живо момиче, ваша светлост.

Почти ми прилява от разочарование заради кралицата, но после чувам бебето да плаче — висок и силен вик — и съм завладяна от мисълта, че тя е жива, че тук има живо дете, живо дете в тази стая, която е видяла толкова много смърт.

— Дайте ми да я видя! — казва Катерина.

Повиват я в благоуханен лен и я подават на майка ѝ, докато акушерките се суетят, и Катерина подушва влажната главичка, като котка в панер с новородени котенца, и бебето спира да плаче и сгушва носле в шията на майка си.

Катерина замръзва и поглежда надолу.

— Диша ли?

— Да, да, просто е гладна — заявява една от акушерките усмихнато. — Ще я дадете ли на дойката, ваша светлост?

Катерина неохотно я подава на закръглената жена. Не откъсва очи от малкото вързопче дори за миг.

— Седнете до мен — казва тя. — Нека я гледам как се храни.

Жената се подчинява. Тази дойка е нова; не можех да понеса да взема същата жена, която беше хранила предишното бебе. Искях всичко да е ново: нови чаршафи, нови повои; нова люлка, нова

бавачка. Не исках нищо да е същото, затова се ужасявам какво ще стане сега, докато кралицата се обръща към мен и казва сериозно:

— Скъпа Маргарет, ще съобщите ли на негова светлост?

Това вече не е чест, помислям си, докато излизам бавно от прекалено затоплената стая и излизам в студения коридор. Без да съм го викала, синът ми Монтагю ме чака отвън. Толкова съм облекчена да го видя, че ми идва да заплача. Вземам ръката му.

— Помислих си, че може би търсите някой, с когото да се поразходите? — пита той.

— Да — казвам кратко.

— Бебето?

— Живо. Момиче.

Той присвива устни при мисълта, че ще се наложи да съобщим на краля неприятни новини, и бързо тръгваме мълчаливо надолу по коридора, заедно, към личните покои на краля. Той чака, с кардинал Улзи до него, другарите му са тихи и разтревожени. Вече не чакат развълнувано и уверено, с пълни чаши в ръце, готови за тост. Виждам сред тях Артур и той ми кимва, с преbledняло от безпокойство лице.

— Ваша светлост, щастлива съм да ви съобщя, че имате дъщеря — казвам на крал Хенри.

Няма как да сбъркам радостта, която мигновено се появява на лицето му. Каквото и да е, все пак се е сдобил с живо дете от своята кралица.

— Тя добре ли е? — пита с надежда.

— Тя е здрава и силна. Оставих я на гърдта на дойката ѝ и тя се храни.

— А нейна светлост?

— И тя е добре. По-добре от когато и да било преди.

Той се приближава към мен и ме хваща под ръка, за да ми заговори тихо, така че никой, нито дори кардиналът, който върви зад нас, да не може да чуе.

— Лейди Маргарет, вие сте имала много деца...

— Пет — отвърщам.

— И всичките — родени живи?

— Изгубих едно в първите месеци, веднъж. Обичайно е, ваша светлост.

— Знам. Знам. Но това бебе изглежда ли силно? Можете ли да прецените? Ще оживее ли?

— Изглежда силна — казвам.

— Сигурна ли сте? Лейди Маргарет, бихте ми казали, ако имате съмнения, нали?

Поглеждам го съчувствено. Как някой изобщо ще намери смелост да му каже нещо, което не му се нрави? Как това разглезено момче някога ще се научи на мъдрост, когато стане мъж, ако никой никога не смее да му противоречи? Как ще се научи да отличава един лъжец от честен човек, ако всички, дори най-честните, не могат да му кажат и дума, която не е добра новина?

— Ваша светлост, казвам ви истината: тя изглежда здрава и силна сега. Само Бог може да каже какво ще стане с нея. Но кралицата благополучно се освободи от бременността си и роди здраво момиче, и те и двете се чувстват добре този следобед.

— Благодаря на Бога — казва той. — Амин. — Той е дълбоко разчувстван, виждам го. — Благодаря на Бог — казва отново.

Обръща се към чакащите придворни.

— Имаме момиче! — оповестява. — Принцеса Мери.

Всички надават ликуващи възгласи; никой не издава дори най-леко безпокойство. Никой не би се осмелил да покаже и най-малко съмнение.

— Ура! Бог да пази принцесата! Бог да пази кралицата! Бог да пази краля! — възкликват всички.

Крал Хенри се обръща отново към мен с въпроса, от който се ужасявам:

— А ще бъдете ли нейна гувернантка, скъпа моя лейди Маргарет?

Не мога да го направя. Наистина не мога да го направя този път. Не мога отново да лежа безсънна, в очакване на уплашеното ахване откъм детската стая и шума от тичащи крака и почукването по вратата ми, момичето с побеляло лице, проплакващо, че бебето току-що е спряло да диша, без никаква причина, без абсолютно никаква причина, и ще дойда ли да видя? И кой ще съобщи на кралицата?

Синът ми Монтагю среща погледа ми и кимва. Не е нужно да прави нищо повече, за да ми напомни, че всички трябва да понасяме неща, които бихме предпочели да избегнем, ако искаме да запазим

титлите си и земите си, и благодетелстваното си положение в двора. Реджиналд трябва да заmine далече от дома си, Артур трябва да се усмихва и да играе тенис, когато гърбът му го боли от турнирите, трябва да се качва обратно на кон, който го е хвърлил, и да се смее, сякаш няма страх. Монтагю трябва да губи на карти, когато по-скоро би предпочел да не залага, а аз трябва да бдя над бебе, чийто живот е непоносимо несигурен.

— За мен ще бъде чест — отговарям, и се принуждавам да се усмихна.

Кралят се обръща към лорд Джон Хъси.

— А вие ще бъдете ли неин настойник? — пита го той.

Лорд Джон свежда глава, сякаш възхитен от честта, но когато вдига очи, среща погледа ми и аз виждам в лицето му собствения си безмълвен ужас.

* * *

Кръщаваме я набързо, сякаш не смеем да чакаме, в близкия параклис на капуцините-обсерванти, сякаш не смеем да я заведем подалече в студения зимен въздух. Тя получава и първо причастие, сякаш не можем да бъдем сигурни, че ще живее достатъчно дълго, за да изрече сама обетите си. Поемам ролята на нейна настойница за първото ѝ причастие, изричайки обетите вместо нея, сякаш те биха я опазили, когато повеят носещите чума ветрове, когато болестните миазми се надигнат откъм реката, когато студените вихри накарат капациите на прозорците да задрънчат. Когато приемам свещения елей върху челото си и свещта в ръката си, не мога да не се запитам дали тя ще доживее да ѝ кажа, че е била утвърдена във вярата в Светата църква и че съм стояла там вместо нея и съм се молила отчаяно за малката ѝ душица.

Кръстницата ѝ, моята братовчедка Катерина, я носи по пътеката, а пред вратата на църквата я предава на другата ѝ кръстница, Агнес Хауард, херцогиня на Норфолк. След като дамите минават една по една и всяка прави реверанс на кралското дете, херцогинята ми я подава обратно. Тя не е сантиментална жена, не обича да държи бебета; виждам как кимва рязко към доведената си дъщеря, лейди Елизабет

Болейн. Нежно слагам малката принцеса в ръцете на бавачката й, лейди Маргарет Брайън, и вървя до нея, загърната в хермелин, за да се предпазя от студения вятър, който духа по долината на Темза, заобиколена от кралски телохранители, с кралския балдахин, който носят над царствените ни глави, а всички дами от детската стая на бебето ме следват.

За мен това е великолепен миг, миг на величие. Аз съм гувернантка на кралската дъщеря и наследница; би трябвало да се наслаждавам на този момент. Но не мога да изпитвам наслада от него. Единственото, което мога и искам да направя, е да падна на колене и да се моля това бебе да живее по-дълго от горките си малки братя.

АНГЛИЯ

ЛЯТОТО НА 1517 Г.

Потната болест избухва в Лондон. Вдовстващата кралица на Шотландия, Маргарет, се надява да я избегне, като потегля на север, връщайки се в собствената си страна, за да се присъедини отново към съпруга и детето си. Веднага щом тя заминава, кралят нарежда дворът да се приготви и да отиде в Ричмънд, по-далече от мръсотията, миризмите и ниско стелещите се мъгли в града.

— Той замина преди тях, само с конна свита — казва ми синът ми Монтагю, като се обляга на рамката на вратата към стаята ми и гледа как прислужничките ми сноват насам-натам, опаковайки всичките ни вещи в пътнически сандъци. — Обзет е от ужас.

— Тихо — казвам предпазливо.

— Не е тайна, че се е поболял от страх — Монтагю пристъпва вътре и затваря вратата зад себе си. — Той самият би го признал. Изпитва ужас от всякакви болести, но от потната болест се ужасява особено много.

— Нищо чудно, тъй като именно баща му я донесе в страната, и тя уби брат му Артур — отбелязвам. — Дори тогава я наричаха „проклятието на Тюдор“. Казваха, че царуването е започнало в пот и ще завърши в сълзи.

— Е, дай Боже да са сгрешили — казва синът ми бодро. — Кралицата ще дойде ли с нас днес?

— Веднага щом е готова. Но тя ще направи поклонение в Уолсингам по-късно този месец. Тя не би променила плановете си заради потната болест.

— Не, тя не си въобразява, че умира всеки път, щом се закашля — казва той. — Бедната жена. За ново дете ли ще се моли?

— Разбира се.

— Все още се надява на момче?

— Разбира се.

Съобщенията за болестта стават все по-лоши, и стават още по-ужасни в процеса на преразказването им. Болестта е най-ужасяваща заради бързината, с която убива. Човек, който на обяд съобщава на близките си, че е здрав и силен, и че са имали късмета да им се размине, скоро след това може да започне да се оплаква от главоболие и горещина, а до залез-слънце може да е мъртъв. Никой не знае как болестта се пренася от едно място на друго, нито защо отнася един здрав човек, но пощадява друг. Кардинал Улзи се разболява и всички очакваме съобщение за смъртта му, но кардиналът оцелява. Крал Хенри не се успокоява от това; той е твърдо решен да избегне дори полъх от заразата.

Отсядаме в Ричмънд, и тогава един от слугите прихваща болестта. Хенри веднага изпада в ужас при мисълта, че това момче, носещо в себе си смъртта, му е поднасяло месото; мисли за нещастната жертва като за платен убиец. Целият двор се готви отново за път. На всеки началник на всяка от службите е наредено да огледа служителите си и да прегледа щателно всекиго, да разпита всеки дали има някакви симптоми, температура, болка, слабост. Разбира се, всеки отрича, че е болен — никой не иска да бъде зарязан с умиращия паж в Ричмънд; а освен това болестта настъпва толкова бързо, че докато всички заявят, че са в добро здраве, първите от тях може вече да са повалени на легло.

Припряно продължаваме надолу по реката към Гринич, където чистият въздух мирише на сол от морето, а кралят настоява стаите да се метат и мият всеки ден и никой да не се доближава твърде много до него. Кралят, чието докосване според преданието би трябвало да изцелява болни, не допуска абсолютно никой да го доближава.

От страховете му го откъсват испанците, които изпращат дипломатически пратеници с предложение за съюз срещу Франция, и под прикрито критичния им поглед ние седмици наред се преструваме, че няма нищо нередно, че кралството не е нападнато от упорита болест, и че нашият крал не е измъчван от стракове. Както винаги, когато кралят се среща с испанците, той започва да цени своята съпруга испанка по-високо, затова е мил и внимателен с нея, вслушва

се в съветите ѝ, възхищава се как умело води разговорите с дипломатическите пратеници на техния език, идва в леглото ѝ нощем, почива си в чистите ѝ чаршафи. Скъпата ѝ приятелка Мария де Салинас се е омъжила за английски благородник, Уилям Уилоуби, разменят се учтиви реплики за естествената обич между двете страни. Има пиршества, празненства и турнири, за кратко всичко прилича на едно време; но след като испанските гости си тръгват, научаваме за болни в селото Гринич и кралят решава, че ще е в по-голяма безопасност в замъка Уиндзор.

Този път той изцяло изолира придворните си. Само кралицата, малка конна свита от приятелите на краля и личният му лекар са допуснати до пътуването. Заминавам за собствената си къща в Бишам и се моля потната болест да отмине Бъркшър.

Но смъртта следва краля от династията на Тюдорите, точно както следваше навремето баща му. Пажовете, които служат в спалнята му, прихващат болестта, и когато един от тях умира, кралят е сигурен, че болестта го преследва като хрътка. Той се укрива, зарязва всичките си слуги, изоставя приятелите си и, като взема само кралицата и лекаря си, обикаля от една къща на друга като престъпник, който търси свято убежище.

Изпраща съгледвачи напред, на всички места, където се готви да отседне, а неговият лекар разпитва домакините му дали в къщата има някой болен или потната болест ги е отминала. Хенри приема да отиде само в къща, за която е уверен, че всичките ѝ обитатели са добре, но въпреки това, отново и отново се налага да оседлават конете и бързо да продължат, защото прислужницата на някоя дама се е оплакала от горещината по пладне, или някое дете е плачело от зъбобол. Дворът губи достойнството и елегантността си, препускайки главоломно от една къща към друга, зарязвайки мебели, ленени чаршафи, дори сребърни прибори в суматоката. Домакините на краля не успяват да се подготвят за посрещането му, а след като поръчат скъпа храна и развлечения, той заявява, че мястото не е безопасно и не може да остане. Докато останалите хора си почиват у дома, опитват се да избягват пътувания и срещи с непознати, и безмълвно, доверчиво се уповават на Бог, кралят снове насам-натам, изисквайки безопасност и сигурност в един опасен свят, опитвайки се да получи гаранции в едно

несигурно кралство, сякаш се бои, че самият въздух и потоците на Англия са отрова за човека, чийто баща ги завладя против волята им.

В Лондон, град без водачи, измъчван от болестта, чираците се събират по улиците, буйстват и предизвикват размирици, настоявайки да узнаят: Къде е кралят? Къде е лорд-канцлерът? Къде са кметът и видните личности от града? Ще бъде ли изоставен Лондон? Колко надалече ще избяга кралят? В Уелс ли ще отиде? В Ирландия? Още подалече? Защо не остава редом със своя народ, за да сподели бедите му?

Обикновените хора — които припадат, вървейки зад плуга, отпускат пламналите си глави върху работния тезгях, пивоварите, които изпускат лъжиците за разбъркване на малца и казват, че трябва да си починат, предачите, които лягат, повалени от треска и не стават повече — обикновените хора се вдигат срещу младия крал, когото са обожавали. Казват, че е страхливец, щом бяга от болестта, с която е белязано името му. Проклинат го, казвайки, че неговият баща Тюдор е донесъл в страната смърт, а сега синът ги изоставя да гинат от нея в мъки.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1517 Г.

Освободена от задълженията си в двора поради бягството на краля, от мен не се изисква да се грижа за принцеса Мери, която е здрава и на сигурно място в детската си стая. Мога да използвам лятото за себе си, да се занимавам със собствените си строежи, собствените си земи, собствените си ферми, собствената си печалба и — най-после — с женитбата на сина ми Монтагю.

Сега, когато състоянието и името ни са възстановени, той с най-желаният ерген в Англия. Ще го оженя само за голяма наследница, чието състояние ще увеличи нашето, или за момиче с изтъкнато име. Разбира се, не се налага да търся много далече. Монтагю прекара детството си при моя братовчед Джордж Невил, лорд Бъргавени, където е бил с братовчедка си Джейн почти всеки ден. Момчетата бяха обучавани заедно, както подобава на млади благородници, нямаха общи уроци с дъщерите на дома; но той я е виждал по време на хранене, в църква, и в дните на големите църковни празници. Когато е идвал учителят по танци, са танцували като двойка; когато свирел музикантът с лютнята, пеели дуети. Когато семейството ходело на лов, тя вървяла след него през живите плетове и стълбите на оградите. Той беше естествено привързан към нея, както се случва с младите момчета, а и тя се привърза към него, както правят глупавите млади момичета.

Когато станаха по-големи, живеейки в едно и също домакинство, пътувайки от един голям дворец до друг, тя излезе от учебната стая и той можа да наблюдава онова почти алхимично преобразяване, в което тя се превърна от малко момиче, другарка в игрите, безинтересно създание, приличащо по-скоро на по-малък и невзрачен брат, в млада жена, загадъчно същество, красавица.

Именно Монтагю ме попита какво мисля за брак между него и Джейн. Не настоява за това като глупак, защото знае какво се полага на

мъж с неговото име. Предлага го предпазливо и ми казва, че я харесва повече от всяка друга млада жена, която е виждал в двора.

Питам: „Повече от Беси Блаунт?“, която е популярна сред всички млади мъже от двора с милото си държание и сияйната си красота.

— Повече от всяка — казва той. — Но на вас се пада да прецените, почитаема майко.

Казвам си, че това е щастлив завършек на една трудна история. Без помощта на баща ѝ, моят братовчед, нямаше да успея да изхраня децата си. Сега се радвам, че той ще бъде възнаграден за лоялността си и грижата си за мен и семейството ми, като дъщеря му стане лейди Поул, с издръжка от двеста лири засега и изглед да получи състоянието и титлата ми след смъртта ми. Като се омъжва за сина ми, тя се сдобива с изтъкната титла и обширни земи. При това е наследница по свое собствено право, ще донесе като зестра цяло състояние, а след смъртта на братовчед ми Джордж ще наследи половината от богатството му. Братовчед ми Джордж Невил старее, а има само две момичета; по една случайност Монтагю си е харесал богатата наследница, а и тя — него.

Децата им ще бъдат Плантагенети по двете линии, с двойно кралско потекло, ще бъдат украшения за двора на Тюдорите и поддръжници на братовчедите си от династията на Тюдорите. Без съмнение те ще имат красиви деца. На двацет и пет години синът ми е висок, привлекателен мъж, а неговата невеста му подхожда: светлокосата ѝ глава стига до рамото му. Надявам се да е плодовита, но, както казва братовчед ми Джордж, докато подписва подробния брачен договор: „Мисля, че можем да сме уверени — нали, братовчедке? Не се е случвало досега Плантагенети да не създадат син.“

— Тихо — казвам, без да мисля, докато разтапям восък за запечатване на пламъка на свещта и притискам върху него герба на пръстена си, бялата роза.

— Всъщност сам кралят го отбелязва. Пита всички как така един мъж, здрав, силен и красив като него, може досега да няма син в детската стая. Би трябвало да има вече трима-четирима сина. Вие какво мислите? Някаква слабост у кралицата ли е това? В края на краищата, тя идва от добро и плодовито семейство. Какво може да не е наред? Възможно ли е бракът да не е благословен?

— Не желая да чувам такива думи — правя жест с ръка, сякаш да възпра армия от напирасци слухове. — Няма да слушам за това, и няма да говоря за това. Повтарям на всичките й дами, че не бива да го обсъждат. Защото какво би станало, ако това се окаже вярно? Тя все така е негова съпруга, с дете или без дете, все още е кралица на Англия. Тя понася цялата болка и скръб от тези загуби: трябва ли да понесе и вината? Ключокарстването по този въпрос и оклеветяването й могат само да влошат нещата за нея.

— Дали някога би склонила да се оттегли от трона? — пита той много тихо.

— Не може — казвам простишко. — Тя вярва, че Бог я е призовал да бъде кралица на Англия и е предизвикал огромни и ужасни промени, за да поеме тя короната редом с краля. Тя го дари с принцеса, и, ако е рекъл Бог, ще имат син. Защото какво би означавало едно различно решение? Че един брак трябва да приключи, защото един мъж няма син след осем години? След пет години? Трябва ли една съпруга да бъде като вещь под наем, от която той може да се откаже в края на тримесечния срок? Обетът гласи: „в болест и здраве, докато смъртта ни раздели“, а не „докато изпитам съмнения“.

Братовчед ми се усмихва.

— Тя има упорита защитничка във ваше лице — казва той.

— Би трябвало да се радвате за това — посочвам с жест към договора. — Вашата дъщеря ще се омъжи за сина ми и те ще се закълнат да бъдат разделени само от смъртта. Само ако бракът продължава без съмнение, до смъртта, дъщеря ви или която и да е друга жена може да бъде сигурна в бъдещето си. Кралицата няма да посегне на сигурността на всяка жена в Англия, приемайки, че един съпруг може да изостави жена си, когато поиска. Няма да бъде добра кралица на жените в Англия, ако стори това.

— Той трябва да има наследник — изтъква братовчед ми.

— Той може да посочи наследник — изтъквам. Позволявам си съвсем лека усмивка. — В края на краищата, има наследници — казвам. Дъщерята на братовчед ми се омъжва за един от тях, моя син Монтагю. — Има много наследници.

Братовчед ми замълчава за миг, обмисляйки колко близо сме до трона.

— Завръщането на Пантагенетите — казва той много тихо. —
Каква ирония, ако след всичко той се обърне към един от нас.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПШЪР ПРОЛЕТТА НА 1518 Г.

Коледа идва и отминава, но кралят не се връща в столицата си, нито свиква придворните на празненство. Посещавам невръстната принцеса в детската ѝ стая в Гринич и установявам, че в двореца няма и следа от болести, а момиченцето вече бърби, играе и се учи да танцува.

Прекарвам една щастлива седмица с Мери, ръка за ръка с нея, подчинявайки се на властните ѝ искания да танцуваме нагоре-надолу по дългите галерии, докато става все по-студено и по-студено, а накрая отвън пред прозорците, които гледат към реката, завалява сняг. Тя е възхитително дете, и аз я оставям с купчина подаръци и обещанието да се върна скоро.

Кралицата пише, че са се преместили в Саутхамптън, за да могат да купуват провизии, които се внасят от търговците от Фландрия; кралят не иска английски стоки, боейки се, че са заразени. Не разрешава на икономите да пращат слугите на градския пазар.

Не се виждаме с никого, освен с най-близките приятели на краля, без които той не може. Кралят отказва дори да получава писма от Лондон поради страх от болестта. Кардинал Улзи му пише на специална хартия от двореца Ричмънд, и живее там, сам управлявайки като крал. Изслушва прошения от цялата страна и взема решения по тях в кралската зала за аудиенции, седнал на трон. Настоях пред краля да се върне у дома в Уестминстър и да отвори двора за Великден, но кардиналът е твърдо против мен, а кралят не слуша никой друг. Кардиналът изпълва писмата си с предупреждения за болести, и кралят смята за по-безопасно да стои надалече.

Навикнала открай време на предпазливост, изгарям писмото на кралицата до мен, но думите ѝ се запечатват в ума ми. Мисълта за това как английският кралски двор, кралският двор на моето семейство, се крие като шайка престъпници от лордовете, чието право е да бъдат кралски съветници, как кралят живее близо до пристанище, за да може да купува храна от чужденци, вместо истинска честно произведена от англичани храна на английските пазари, приема съвети само от един човек, и то не Плантагенет, дори не и херцог, нито лорд, а човек, посветил се на собственото си издигане, ме тревожи много дълбоко, докато отбелязвам преполовяването на годината в сърцето на новопостроения си дом, и обикалям на кон нивите, където моите хора вървят зад плуга, а палешникът обръща богатата почва.

Не бих избрала да живея никъде освен в собствените си земи, не бих се хранила с нищо, което не сме отгледали ние. Не искам да ми служи друг освен собствените ми хора. Аз съм родена и израсла като Плантагенет в сърцето на страната си. Никога не бих я напуснала доброволно. Защо кралят, чийто баща прекара живота си в опити да дойде в Англия, и рискува живота си, за да я завоюва, не чувства тази дълбока, сърдечна връзка със своето кралство?

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ВЕЛИКДЕН 1518 Г.

Празнуваме Великден в Бишам, само със семейството. Кралският двор, все още затворен за всички, освен за най-близкото обкръжение на Хенри и кардинала, сега се намира някъде край Оксфорд. Започвам да се питам дали някога ще се приберат у дома, в столицата си.

На кардинала са поверени всички дела на кралството, тъй като никой не може да се среща с краля; той отказва да приема дори документи. Всичко отива при Улзи и неговата постоянно увеличаваща се свита. Неговите чиновници пишат кралските писма, неговите инспектори знаят цената на всичко, неговите съветници преценяват как трябва да се постъпва, а фаворитът му, Томас Мор, който се е издигнал до поста на доверен посредник между краля и кардинала, сега е натоварен с огромната отговорност да не допуска болести в кралския двор. Той нарежда пред всеки дом в кралството, където има болен, да се слага наръч сено, за да може всеки да вижда знака и да стои надалече.

Хората се оплакват, че правникът Мор набелязва и преследва бедните, но аз пиша на младия юрист да му благодаря за грижата му към краля, а когато научавам, че самият той е болен, му изпращам бутилка дестилирани от мен масла, за които се твърди, че смъкват температурата.

— Много сте щедра — отбелязва синът ми Монтагю, когато вижда как пратеникът взема кошница със скъпоценни лекарства, предназначени за Томас Мор в Абингдън, надалече от Оксфорд. — Не знаех, че Мор е наш приятел.

— Ако е фаворит на кардинала, ще бъде близък с краля — казвам просто. — А ако е близък с краля, тогава бих искала да мисли с добро за нас.

Синът ми се разсмява.

— Сега сме в безопасност, нали знаете — изтъква той. — Може всички да е трябвало да купуват приятелството на високопоставените едно време, когато на трона беше старият крал, но съветниците на Хенри не са заплаха за нас. Никой няма да го настрои срещу нас сега.

— Това е навик — признавам. — Цял живот съм живяла от благоволенieto на двора. Не зная друг начин за оцеляване.

Тъй като никой от нас не е поканен в малката свита, на която е позволено да живее с краля, моите сродници, семействата Невил и Стафорд идват и отсядат у нас за една седмица, за да отпразнуваме края на Великите пости и Великден. Бъкингамският херцог, Едуард Стафорд, моят втори братовчед, води със себе си сина си Хенри, шестнайсетгодишен и буден очарователен младеж. Моето момче Джефри е само с три години по-голямо, двамата братовчеди си допаднат и изчезват по цели дни, яздат на арената за турнири, ходят на лов със соколи, дори ловят риба в студената вода на Темза и носят у дома тлъста съомга, която настояват да приготвят сами в кухнята, за възмущение на готвачката.

Удовлетворяваме гордостта им и караме тръбачите да оповестят пристигането на блюдото в трапезарията, където то е внесено триумфално, а всички триста души от общото ни домакинство, които вечерят в голямата ми зала, се изправят на крака и аплодират внушителната съомга и ухилените млади рибари.

— Научихте ли кога ще се върне дворът? — Джордж Невил пита Едуард Стафорд, когато вечерята приключва и ние, братовчедите, и нашите момчета, сме седнали в личната ми стая и сме се разположили удобно около огъня с вино и захаросани плодове.

Лицето на Стафорд потъмнява:

— Ако кардиналът постигне своето, ще задържи краля завинаги далече от двора му — казва той кратко. — Наредено ми е да не го посещавам. Прогонен от двора? Защо е това? Аз съм добре, близките ми са здрави. Това няма нищо общо с болестите, работата е там, че кардиналът се бои да не би кралят да започне да се вслушва в моите думи — его защо ми е забранено да го посещавам.

— Милорди — казвам предпазливо. — Братовчеди. Трябва да внимаваме какво говорим.

Джордж ми се усмихва и покрива ръката ми със своята.

— Вие винаги сте предпазлива — казва той. На херцога кимва: — Не можете ли просто да отидете при краля, дори без разрешение, и да му кажете, че кардиналът не служи на интересите му? Със сигурност ще ви послуша. Ние сме видни личности в кралството, няма какво да спечелим, предизвиквайки неприятности, той може да се довери на съветите ни.

— Той не ме слуша — казва Едуард Стафорд раздразнено. — Не слуша никого. Нито кралицата, нито мен, нито когото и да е от изтъкнатите мъже на кралството, в чиито вени тече също толкова добра или дори по-добра кръв от неговата, и които знаят така добре, както и той, или дори по-добре, как е редно да се управлява кралството. А не мога просто да отида при него. Той отказва да допусне в двора си когото и да е, освен ако не е сигурен, че не пренася болест. А кой, мислите, преценява това? Дори не и лекар — новият помощник на кардинала, Томас Мор!

Правя знак с глава на синовете си, Монтагю и Артур, да напуснат стаята. Може и да е безопасно да се говори против кардинала; в страната има много малко лордове, които не говорят против него. Но бих предпочела синовете ми да не чуват. Ако някой ги пита, ще могат честно да кажат, че не са чули нищо.

И двамата се колебаят дали да излязат.

— Никой не може да се съмнява в нашата вярност към краля — казва Монтагю от името на двамата.

Бъкингамският херцог се разсмява сякаш против волята си, смехът му прилича повече на ръмжене:

— Добре ще е никой да не се съмнява в моята — казва той. — Имам толкова добро потекло, колкото и самият крал, всъщност по-добро. Кой вярва в предаността към трона повече от една особа с кралска кръв? Не съпернича на краля. Никога не бих го сторил. Но наистина поставям под въпрос мотивите и издигането на онзи проклет касапски син.

— Мисля, почитаеми чичо, че бащата на кардинала е бил търговец? — пита Монтагю.

— Какво значение има това за мен? — пита настойчиво Бъкингам. — Калайджия, или шивач, или просяк? След като моят баща беше херцог, и дядо му също е бил херцог, а моят пра-пра-пра-прадядо е бил крал на Англия?

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1518 Г.

Главният отговорник на краля по настаняването идва на кон до входната ми врата, с половин дузина кралски телохранители, яздещи с него, хвърля поглед към новата каменна зидария, върху която над вратата на стария ми семеен дом гордо стои моят герб, и слиза от коня. Очите му обхождат наскоро ремонтираните кули, красивите, покрити с нови плочи покриви, ливадите, които се спускат надолу до широката река, добре обработените ниви, купите сено, златистия цвят на пшеницата и наситения зеленикав проблясък на ечемика в нивите. Отбелязва — знам го, дори без да виждам алчността в очите му — колко тучни са нивите ми, колко угоен е добитъкът ми, благоденствието на тази хълмиста, ширнала се земя, която притежавам.

— Добър ден — казвам, като излизам от голямата врата в роклята си за езда, с обикновена шапчица на главата: самото олицетворение на работещ земевладелец, комуто е поверено управляването на големи земи.

Той се покланя много ниско, както подобава.

— Ваше благородие, кралят ме изпраца да съобщя, че ще дойде да отседне при вас за осем нощи, ако в селото няма болест.

— Всички сме добре, благодаря на Бога — отвърщам. — А кралят и дворът ще бъдат добре дошли тук.

— Виждам, че можете да ги подслоните — казва той, признавайки великолепието на къщата ми. — Напоследък отсядахме в много по-скромни жилища. Мога ли да говоря с управителя на домакинството ви?

Обръщам се и кимвам, а Джеймс Ъпсъл пристъпва напред.

— Сър?

— Имам списък с необходимите стаи — кралският квартирмейстор измъква навит на руло свитък хартия от един вътрешен джоб на жакета си. — Освен това ще трябва да огледам

всеки един от конярите и домашните ви слуги. Трябва лично да се уверя, че са здрави.

— Моля, окажете съдействие на кралския квартирмайстор — казвам спокойно на Ъпсъл, който се наежва при това надменно отношение. — Кога ще пристигне негова светлост кралят?

— Преди да е изтекла седмицата — отвърща отговорникът по настаняването, а аз кимвам, сякаш за мен това е нещо съвсем обичайно, и влизам тихо в къщата си, където повдигам роклята си и хуквам да кажа на Монтагю и Джейн, Артур и Урсула, и особено на Джефри, че самият крал идва в Бишам и всичко трябва да бъде абсолютно свършено.

Монтагю лично потегля на кон с хората, които трябва да указват пътя, и поставя знаците по пътя, за да се увери, че бързоходците, които вървят пред двора, няма как да се заблудят. Зад тях ще дойдат кралски телохранители, за да се уверят, че околността е безопасна и че няма място, където кралят може да бъде издебнат от засада или нападнат. Влизат в конюшните и слизат от потните коне, а Джефри, който цяла сутрин предано е стоял на пост като съгледвач, дотичва да ми каже, че стражите са тук, така че дворът едва ли е много зад тях.

Готови сме. Синът ми Артур, който познава вкусовете на краля по-добре, отколкото който и да било от нас, е поръчал музиканти и ги е накарал да репетират; те ще свирят след вечеря за танците. Уредил е да заеме добри коне за лов от всички съседи, за да допълни пълната конюшня с ловни коне, които ще дойдат с двора. Артур е предупредил арендаторите ни, че кралят ще язди навсякъде из земите и гората им и че ще бъдат обезщетени за всички щети по посевите, когато посещението приключи. Изрично им е забранено да се оплакват преди това. На арендаторите са дадени указания да приветстват краля с възгласи и да крещят благословии всеки път щом го видят; не може да излагат оплаквания или молби. Изпратих управителя си до всички местни пазари да купи деликатеси и сирена, докато Монтагю изпраща свой човек в Лондон да претършува избата на Л'Ербер за най-добрите вина.

Урсула и аз поръчваме на отговорника за бельото да изнесе най-хубавите чаршафи за двете най-добри спални, стаята на краля от западната страна на сградата, и тази на кралицата — от източната. Джефри изпълнява поръчки от една стая до друга, от една кула в друга,

но дори той, в момчешката си радост, не е по-развълнуван от мен, че кралят на Англия ще спи под покрива ми, че всички ще видят, че отново съм възстановена на мястото си, в дома на предците си, и че кралят на Англия за мен е приятел, който ми гостува.

Странно е, че най-хубавата част от това, най-хубавият момент — след цялата работа по подготовката и показната радост — е когато Джефри застава до мен, докато помагам на Катерина да излезе от носилката си и виждам, че лицето ѝ сияе, а тя се вкопчва в мен, сякаш е моята малка сестра, а не моя кралица, и прошепва в ухото ми:

— Маргарет! Познайте защо съм в носилка, а не яздя?

А когато се поколебавам, боейки се да изрека внезапната, бурно връхлетяла надежда, тя се разсмява на глас и ме прегръща отново.

— Да! Да! Вярно е. Очаквам дете.

* * *

Ясно е, че са щастливи заедно, далече от двора, където на службогонците и ласкателите е забранено да се явяват пред краля. Придружават я само няколко от дамите ѝ — никакви склонни към флиртове момичета. В продължение на цяла година те са живели като обикновена двойка, само с шепа приятели и спътници. Хенри е бил принуден да се лиши от постоянния поток на внимание и похвали; и това му се е отразило добре. В отсъствието на други те са се наслаждавали на собствената си компания. Всеки път, когато Хенри обърне внимание на Катерина, тя разцъфва под топлотата на привързаността му, а той открива отново спокойната мъдрост и истинското познание на очарователната жена, за която се ожени по любов.

— Само че се страхувам, че кралят занемарява управлението си — казва тя.

— Занемарява?

Никой не би могъл да е по-добър съдник на монархията от Катерина Арагонска; тя е възпитана да вярва, че управляването на кралство е свещен дълг, на който да е посветена последната молитва вечер, за който да мислиш в мига, когато се събудиш. Когато беше малко момче, Хенри беше на същото мнение, но като възрастен

започна да проявява небрежност към делата на кралството. Когато кралицата беше регент на Англия, тя се срещаше със съветниците си всеки ден, допитваше се до по-опитните, приемаше съвети от великите лордове, и четеше и подписваше всеки един документ, издаван от двора. Когато Хенри се прибра у дома, той се отдаде на лов.

— Той оставя цялата работа на кардинала — казва тя. — И се боя, че някои от лордовете може да се чувстват пренебрегвани.

— Те наистина са пренебрегвани — казвам безцеремонно.

Катерина свежда очи.

— Да, зная — признава тя. — А кардиналът е добре възнаграден за работата си.

— Какво получава сега? — питам настойчиво. Долавям раздразнението в собствения си глас. Усмиввам се и докосвам ръкава ѝ. — Простете ми, аз също мисля, че кардиналът управлява твърде своеволно и получава твърде високо заплащане.

— Фаворитите винаги струват скъпо — усмивва се тя. — Но тази нова чест ще струва малко на краля. Оказана е от Светия Отец. Кардиналът ще бъде назначен за папски легат.

Ахвам:

— Папски легат? Томас Улзи ще управлява Църквата?

Тя повдига вежди и кимва.

— Без никой над него освен папата?

— Никой — отбелязва тя. — Поне е миротворец. Предполагам, че би трябвало да се радваме на това. Предлага мир между нас и Франция и женитба на дъщеря ми с дофина.

Бързо слагам съчувствено ръка върху нейната.

— Тя е само на две години — казвам. — Има време дотогава. Може никога да не се случи, със сигурност ще възникне някое спречкване с Франция, преди да се наложи тя да замине.

— Да — съгласява се тя. — Но кардиналът — извинете, негово преосвещенство папският легат — като че ли винаги получава онова, което поиска.

* * *

По време на кралското гостуване всичко минава гладко. Кралят се възхищава на къщата, наслаждава се на лова, играе хазарт с Монтагю, язди с Артур. Кралицата обикаля наоколо с мен, усмихнато хвали приемната ми, личните ми покои, спалнята ми. Долавя задоволството, което изпитвам от дома си и от съзнанието, че всичките други мои къщи са ми били върнати. Възхищава се на хранилището ми за скъпоценности и стаята ми с архивите, и разбира, че управляването на това, което е мое малко кралство, е моя гордост и радост.

— Родена сте да заемате високо място — казва тя. — Сигурно сте имали чудесна година, организирали сте сватба и сте успели да направите всичко тук точно както го искате.

Когато дворът продължи пътуването си, ще вземат със себе си Артур. Кралят заявява, че никой не издържа по-добре от Артур на бързината, с която той препуска по време на лов.

— Той ще ме назначи за отговорник на личните си покои — заявява Артур, когато идва в стаята ми последната вечер.

— Какъв?

— Кралят създава нов ред в домакинството. Всички негови най-добри приятели, каквито сме ние сега, ще бъдат прикрепени към личните му покои — точно както кралят на Франция се заобикаля с най-приближените си приятели. Хенри иска да прави това, което прави кралят на Франция. Исква да му съперничи. Затова ще има кръг от благородници, обслужващи личните му покои, а аз ще бъда един от малцината, наистина малцината, подбрани за тази цел.

— И какви ще бъдат задълженията ти?

Той се разсмява.

— Засега, струва ми се, да се веселя.

— И да пиеш твърде много — допълвам.

— Да бъда весел, и да пия твърде много, и да флиртувам с дамите.

— И да водиш краля по лоши пътища?

— Уви, почитаема майко, кралят е млад човек и сякаш се подмладява с всеки изминал ден. Той и сам може да тръгне по лош път, не съм му нужен аз, за да го поведе.

— Артур, момчето ми, зная, че не можеш да го спреш, но има някои млади дами, които биха били щастливи да разбият сърцето на съпругата му. Ако би могъл да го отклониш от тях...

Той кимва:

— Знам. И зная колко скъпа ви е тя, а Бог знае, че Англия не би могла да има по-добра кралица. Той никога не би сторил нещо непочтително; обича я истински, той само...

— Ако можеш да накараш краля да се придържа към леките удоволствия с жени, които помнят, че дворцовата любов е игра, която не се приема сериозно, ще направиш услуга на кралицата и страната.

— Винаги бих искал да служа на кралицата. Но дори и Уилям Комптън, нито дори Чарлс Брандън, не могат да ръководят краля — лицето на Артур просветва от смях. — И, майко, нищо не може да го спре да се влюби. Напълно нелепо е! Той е най-странната смесица от похот и благоприличие. Вижда хубаво момиче, някоя перачка в дюкян за боядисване на дрехи, и би могъл да я има за едно пени. Но вместо това трябва да напише стихотворение за нея и да говори любовни думи, преди да може да извърши акта, който повечето от нас биха приключили за минути на ливадата за сушене, скрити от мокрите чаршафи.

— Да, и точно това измъчва кралицата — казвам. — Любовните думи, не дребната монета или актът, извършван за минути.

— Такъв е кралят — Артур свива рамене. — Не иска моментното удоволствие, иска думи на любов.

— От перачка в дюкян за боядисване на дрехи?

— От всяка — казва Артур. — Той е по рицарски благороден.

Изрича го, сякаш това е истинска беда, и аз съм принудена да се засмея.

* * *

Сбогувам се с придворните и не потеглям на път с тях. Вместо това отивам в Лондон и оставам няколко седмици при принцеса Мери, а после се отбивам при търговците на коприна, защото трябва да купувам много неща. Тази есен дъщеря ми Урсула ще се омъжи и ще напусне дома ни. Осигурих ѝ истински добър брак, и ще го отпразнувам и като свой собствен триумф, освен като нейно щастие. Тя ще се омъжи за Хенри Стафорд, син и наследник на моя братовчед Едуард, Бъкингамският херцог. Ще бъде херцогиня и една от най-

високопоставените дами в Англия. Ще прибавим нова брънка към връзката с братовчедите си, най-изтъкната херцогска фамилия в страната.

— Той е дете — заявява тя кратко, когато ѝ съобщавам новината.
— Когато беше тук на Великден, се забавляваше с Джефри.

— На седемнайсет е, вече е мъж — казвам.

— Аз съм на двавет години! — възкликва тя. — Не искам да се омъжвам за едно от малките приятелчета на Джефри. Мамо, как е възможно? Как мога да се омъжа за другаря в игрите на по-малкия си брат? Ще изглеждам като глупачка.

— Ще изглеждаш като наследница — казвам. — А по-късно, когато му дойде времето, ще изглеждаш като херцогиня. Ще откриеш, че това е голямо обезщетение за всичко, което изпитваш сега.

Тя поклаща глава; но знае, че няма избор, а и двете знаем, че съм права.

— А къде ще живеем? — пита нацупено. — Защото не мога да живея тук с Джефри, и да гледам как двамата тичат навън да играят всяка сутрин.

— Той е млад мъж. Ще надрасне игрите — казвам търпеливо. — Но във всеки случай ще живеете с херцога, неговият баща, който ще те отведе в двора да живееш там, в покоите на Бъкингам. Ще те виждам там и ти ще продължиш да служиш на кралицата, когато си в двора. Но ще влизаш на вечеря, следвайки я почти по петите. Ще стоиш по-високо от почти всяка друга жена, освен принцесите от кралската фамилия.

Виждам как лицето ѝ се стопля при тази мисъл и скривам една усмивка.

— Да, помисли си! Ще имаш по-висока титла от моята. Ще вървиш пред мен, Урсула.

— О, наистина ли?

— Да. А когато не си в двора, ще живееш в някоя от къщите на негова светлост.

— Къде? — пита тя.

Засмивам се:

— Не знам къде. В който и да е от дванайсетте му замъка, предполагам. Погрижила съм се добре за теб, Урсула. Осигурила съм ти изключително добро бъдеще. В сватбения си ден ще станеш

състоятелна млада жена, дори преди свекър ти да умре, а когато това стане, съпругът ти ще наследи всичко.

Тя се колебае:

— Но херцогът ще служи ли още на краля? Нали Артур каза, че сега винаги папският легат съветва краля, а не лордовете.

— Бъкингамският херцог ще присъства в двора — уверявам я аз. — Кралят не може да управлява без подкрепата на великите лордове, дори ако Томас Улзи върши цялата работа. Кралят знае това, баща му знаеше това. Кралят никога няма да се скара с великите лордове, така ще раздели страната. Херцогът има такива големи земи, и толкова много хора под свое разпореждане, толкова много верни арендатори, че никой не може да управлява Англия без него. Разбира се, той ще присъства в двора като един от най-изтъкнатите лордове в страната, а ти ще бъдеш уважавана навсякъде като негова дъщеря и следващата херцогиня на Бъкингам.

Урсула не е глупачка. Ще пренебрегне детинското поведение на жениха си заради богатствата и положението, които той може да ѝ донесе. А разбира и още нещо:

— Семейство Стафорд са преки потомци на Едуард III — отбелязва тя. — От кралско потекло са.

— Не по-малко от нас — съгласявам се.

— Ако имам син, той ще бъде Плантагенет по двете линии — изтъква тя. — От кралски произход и от двете страни.

Свивам рамене.

— Ти си от старата кралска фамилия на Англия — казвам. — Нищо не може да промени това. Синът ти ще наследи кралска кръв. Нищо не може да промени това. Но на престола са Тюдорите, кралицата очаква дете, ако роди момче, то ще бъде принц от династията на Тюдорите — нищо не може да промени и това.

* * *

Нямам нищо против да подобря положението си чрез издигането на дъщеря си, която някой ден ще стане херцогиня, защото за първи път настъпва миг, в който се усъмнявам в собственото си положение в двора. От първия миг, когато се възкачи на престола, кралят винаги ми

е оказвал специално благоволение: издига ме, връща ми семейните земи, дава ми най-високи титли, грижи се да имам най-хубавите покои в двора, насърчава кралицата да ме назначи за първа придворна дама и, разбира се, ми поверява бъдещото напътстване и образование на принцесата. Прави всичко възможно да покаже на света, че съм ползваща се с благоволение кралска сродница. Аз съм една от най-заможните благородни дами в страната; до този момент съм най-състоятелната жена, и единствената, която притежава титла и земи, получени по собствени заслуги.

Но е паднала някаква сянка, макар да не мога да разбера защо. Кралят вече не раздава толкова щедро усмивките си, по-малко се радва да ни види — мен и цялото ми увеличено семейство. Артур си остава негов фаворит, Монтагю все още е в най-близкото му обкръжение, но всички по-стари братовчеди — Бъкингамският херцог, Джордж Невил, Едуард Невил — биват полека отстранени от личните покои на краля, за да се присъединят към не толкова облагодетелстваните гости в залата за аудиенции отвън.

Конната свита, с която кралят живя по време на едногодишното си изгнание заради потната болест, се е превърнала в нов кръг от негови най-приближени хора, тесен кръг от приятели, всички на негова възраст и по-млади. Дори са си измислили име: наричат себе си „любимците“ — веселите другари на краля.

Братовчедите ми, особено Едуард Стафорд, Бъкингамски херцог, и Джордж Невил, са твърде стари и твърде достолепни, за да се правят на глупаци, за да забавляват краля. Има един случай, когато младите мъже се качват с конете си по стълбите на двореца и препускат в лек галоп из залата за аудиенции; предполага се, че това е особено добро забавление. Някой закрепва кана с вода над една врата, и един посланик, дошъл на държавна визита, бива измокрен до кости. Устройват засада в кухнята в малък военен набег и „пленияват“ вечерята, а после я връщат срещу откуп на придворните, които трябва да я ядат студена, след като късовете печено месо са били набодени на ножове и подмятани от ръка на ръка; никой освен самите млади мъже не намира това за забавно. Те отиват в Лондон, втурват се из един пазар и преобръщат сергиите, чупят стоката и съсипват храната, напиват се до вцепенение, повръщат в огнищата и задяват

прислужничките, докато в помещенията за прислугата не остава и една честна жена.

Разбира се, по-възрастните ми сродници са изключени от такива забавления, но твърдят, че тук става дума за нещо по-сериозно от пиене и забавляващи се буйни млади мъже. Докато Хенри лудува с „любимците“, всички дела на кралството остават в ръцете на усмихнатия му помощник, кардинал Улзи. Всички подаръци, привилегии и високо платени постове минават през меките, топли ръце на кардинала, и много от тях той прибира тайно в широките си червени ръкави. Хенри не бърза да покани сериозните по-възрастни съветници обратно при себе си, за да оспорят растящото му въодушевление по адрес на един друг красив млад крал, Франсоа Френски, и не желае да чува нищо за растящото лекомислие и разточителност на приятелите си.

Затова се безпокоя, че ме приема като една от скучните стари хора, и ме обзема тревога, когато един ден той ми казва, че според него това, че ми е върнал някои от именията ми в Съмърсет, било грешка — защото всъщност те трябвало да принадлежат на Короната.

— Не мисля така, ваша светлост — казвам веднага. Оглеждам бързо младите мъже и виждам как синът ми Монтагю вдига глава и се заслушва, когато възразявам на краля.

— Изглежда, сър Уилям мисли така — изрича провлечено Хенри.

Сър Уилям Комптън, бившият ми кандидат за женитба, ми отправя една от най-прелъстителните си усмивки.

— Те всъщност са земи на короната — заявява. Очевидно е станал експерт. — А три от тях принадлежат на херцогство Съмърсет. Не на вас.

Не му обръщам внимание и казвам на краля:

— Разполагам с документите, които показват, че те са, и винаги са били, във владение на моето семейство. Ваша светлост беше така добър да ми върне това, което ми принадлежи. Притежавам само това, което е мое по право.

— О, семейството! — Сър Уилям се прозява. — О, Боже мой, това семейство!

За момент съм зашеметена, не знам какво да кажа или да мисля. Какво има предвид с тази забележка? Дали иска да каже, че моето семейство, фамилията на Плантагенетите в Англия, не заслужава най-

голямо уважение? Младият ми братовчед Хенри Кортни повдига вежди при тази обида и се втренчва в Уилям Комптън: ръката му посяга към празния му колан, където би трябвало да е сабята му.

— Ваша светлост? — обръщам се към краля.

За мое облекчение той прави лек жест с ръка, и сър Уилям се покланя, усмихва се и се оттегля.

— Ще накарам управителя си да разгледа въпроса — казва просто Хенри. — Но сър Уилям е напълно сигурен, че това са мои земи и вие ги притежавате по недоразумение.

Каня се да кажа, както би било благоразумно да кажа: *О! В такъв случай, нека ви ги върна веднага, сега, без отлагане, независимо дали са мои по право, или не* — така би постъпил един добър придворен. Всичко принадлежи на краля, ние владеем богатството си по негова прищявка, и ако му ги дам в първия момент, щом ги поиска, по-късно може да ми върне нещо друго.

Тъкмо се каня да се лиша от собствеността си, когато виждам бързата, лукава усмивка по лицето на сър Уилям, докато се извъръща от сина ми Монтагю. Това е проблясващо пламъче на триумф у човека, който знае, че е безспорният фаворит, на когото са позволени всякакви волности, макар да се е провинил във всевъзможни простъпки, и друг, който е далеч по-млад, по-въздържан и по-достоеен. И чувствам как у мен се надига някаква упоритост, и си казвам, че няма да се откажа от наследството на сина си, понеже този надут глупак си мисли, че то не е мое. То е мое. Това са семейните ми земи. Без тях трябваше да търпя бедност, и ми беше трудно да ги спечеля обратно; проклета да съм, ако ги предам по заповед на такива като Уилям Комптън, на крал като Хенри, когото съм гледала да танцува из детската стая, да отмъква играчките на сестра си и да отказва да ги дели с нея.

— Ще помоля моя управител сър Томас Болейн да разгледа въпроса и да уведоми сър Уилям — казвам хладно. — Но съм сигурна, че няма грешка.

* * *

Отдалечавам се от личните покои на краля заедно с две от моите дами, отивайки към покоите на кралицата, когато Артур ме настига и

ме хваща под ръка, за да може да говори тихо и никой друг да не може да чуе.

— Почитаема майко — просто му дайте земите — казва той кратко.

— Те са мои!

— Всички го знаят. Няма значение. Просто му ги дайте. Той не обича да го ядосват и не обича да има работа за вършене. Няма да иска да чете доклад, не иска да отсъжда. Най-вече не иска да му се налага да пише каквото и да е и да го подписва.

Спирам и се обръщам към него.

— Защо ти е да ме съветваш да предам наследството на брат ти? Къде щяхме да бъдем, ако не бях посветила живота си да спечеля обратно онова, което е наше?

— Той е кралят, свикнал е да постига своето — казва кратко Артур. — Дава заповед на Улзи, понякога само му кимва, и работата е свършена. Но вие и чичо ми Стафорд, и моят чичо Невил — всички вие спорите с него. Очаквате да действа в рамките на един куп правила и традиции. Очаквате от него да обяснява всяка промяна. Търсите му сметка. Това не му харесва. Той иска властта му да бъде неоспорима. Наистина не може да търпи да му се противопоставят.

— Това са мои земи! — Повишила съм глас, затова хвърлям поглед наоколо, а после заговарям по-тихо. — Това са родовите ми земи, които притежавам по право.

— Братовчед ми, херцогът, би казал, че притежаваме трона по право — изсъсква Артур. — Но никога не би го изрекъл на висок глас пред краля. Ние притежаваме тези земи, притежаваме цяла Англия по право. Но никога не казваме такова нещо, не допускаме дори намек за това. Върнете му земите. Нека се убеди, че ние не настояваме за своите права, че не претендираме за права, че сме само негови най-смирени поданици. Че се радваме да получим само онова, което той доброволно ни дава.

— Той е кралят на Англия — казвам нетърпеливо. — Съгласна съм с това. Но баща му получи трона чрез завоевание, а някои биха казали, и чрез измяна на бойното поле. Удържа го на косъм. Не го е наследил, не произхожда от старата кралска кръв на Англия. А младият Хенри е пръв сред равни, не е над нас, не е над закона, не е неуязвим за предизвикателство. Наричаме го „Ваша светлост“, както

бихме наричали кой да е херцог, както наричаме твоя братовчед Стафорд. Той е един от нас, почитаме го, но не стои над нас. Той не е недосегаем. Неговата дума не е Божие слово. Той не е папата.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН НОЕМВРИ 1518 Г.

През ноември дворът се премества в Уестминстър и двете с кралицата заедно подготвяме оттеглянето ѝ преди раждането, като нареждаме да преместят в пищната стая любимото ѝ легло и избираме гоблените, които ще окачим върху прозорците, препречвайки смуцаващата дневна светлина.

Ще използваме родилното легло, в което тя роди принцеса Мери. Дори съм приготвила същите чаршафи. Без да казваме нищо, и двете се надяваме, че то ще ни донесе късмет. Тя е заета, щастлива и уверена, коремът ѝ е видимо заоблен, приближава осмия си месец. Стоим една до друга, оглеждайки преценяващо едно място в стаята, където планираме да поставим голям скрин, в който да изложим златните ѝ съдове, когато тя внезапно спира и млъква за миг, сякаш е доловила нещо, някакъв смуцаващ шепот.

— Какво има?

— Нищо, нищо — казва тя неуверено. — Просто почувствах...

— Искате ли да седнете?

Помагам ѝ да стигне до стола си и тя сяда предпазливо.

— Почувствах... — започва тя, а после внезапно хваща полите на роклята си и ги повдига към себе си, сякаш иска да задържи бебето в себе си само със сила. — Доведете акушерките — казва много ниско и тихо, сякаш се страхува, че някой може да чуе. — Доведете акушерките, и затворете вратата. Кървя.

Забързано внасяме в стаята гореща вода, кърпи и люлката, докато аз изпращам съобщение на краля, че родилните болки на кралицата са започнали, седмици по-рано, разбира се, но че тя е добре и се грижим за нея.

Осмелявам се да храня надежда; малката Мери е в цветущо здраве в детската си стая, умно двегодишно дете, а и тя подрани. Може би това ще бъде още едно плашещо дребно бебе, което ще изненада

всички ни със сила и издръжливост. А ако е здраво и жилаво момченце...

Всички мислим за тези неща, и никой не ги изрича на глас. Ако кралицата роди момче, дори толкова късно, въпреки че изгуби толкова много, тя ще може да тържествува. Всички, които шушукаха, че тя е болнава, безплодна или прокълната, ще изглеждат като глупаци. Сам важният новоизлюпен папски легат Улзи ще отстъпи първенството на такава съпруга, дала на съпруга си едничкото нещо, което му липсва. Момичетата, които придружават кралицата, когато тя се храни с краля, или се разхожда с него, или играе карти с него, вечно със скромно сведени очи, вечно с шапчици, килнати назад, за да показват гладките им коси, вечно с рокли, изпънати отпред, за да разкриват подканващата извивка на гърдите им — онези момичета ще открият, че кралят има очи само за кралицата — ако тя успее да го дари със син.

В полунощ болките ѝ започват наистина, погледът ѝ е прикован в святата икона, и причастния хляб в дарохранителницата на олтара в ъгъла на стаята, акушерките я дърпат за ръцете и ѝ крещят да напъва, но всичко свършва твърде бързо, не се чува тих плач, има само едно дребно създание, което едва се вижда в бъркотия от кръв и бликаща вода. Акушерката вдига миниатюрното телце, далеч от погледа на кралицата го загръща като в саван с лененото платно, което трябваше да се използва за повиването на здрав и силен син, и казва:

— Съжалявам, ваша светлост, беше момиче, но тя вече е била мъртва във вас. Нищо не може да се направи.

Дори не чакам да ме помоли. Тя изнурено се обръща към мен и с безмълвно кимване ме изпраща да изпълня задачата си, с лице, сгърчено от скръб. Уморено се изправлям на крака и тръгвам от родилната стая, надолу по стълбите, през голямата зала и нагоре по стълбите до онази част на двореца, където са покоите на краля. Минавам бавно покрай стражите, които вдигат пиките си за почест, за да ме пуснат да мина, покрай двама придворни, които се снишават в поклон и застават встрани, за да ме пропуснат, през външните врати на залата за аудиенции, през шушукащите, вторачени хора, които чакат и се надяват кралят да ги приеме. Когато влизам в стаята, се възцарява тишина. Всички знаят защо съм изпратена, а когато виждат каменното ми лице, докато минавам през вратите на приемната, всички предполагат, че новината е лоша, а ето го и него.

Кралят играе карти. Партньорка му е Беси Блаунт; от другата страна на масата има друго момиче, но дори не си правя труда да погледна. От купчината златни монети пред Беси виждам, че тя печели. Тази нова свита, тези приятели и близки, облечени по френската мода, които пият от най-доброто вино рано сутрин, весели, детински шумни, вдигат очи, когато влизам в стаята, и разчитат със съвършена точност поражението, изписано на лицето ми и в приведените ми рамене. Виждам, не мога да пропусна жадния блясък в очите на някои, които надуват сърдечната мъка и знаят, че бедата носи шанс. Когато глъчката в стаята утихва, чувам как някой изцъква нетърпеливо с език, видял, че отново съм донесла лоши новини.

Кралят захвърля картите и идва бързо към мен, сякаш иска да ме накара да замълча, сякаш иска да запази това като гузна, позорна тайна.

— Новините не са добри? — пита той кратко.

— Съжалявам, ваша светлост — казвам. — Момиче, мъртвородено.

За момент ъглите на устата му се извърщат надолу, сякаш му се е наложило да преглътне нещо много горчиво. Виждам как гърлото му се свива, сякаш ще повърне.

— Момиче ли?

— Да. Но така и не пое дъх.

Той не ме пита дали съпругата му е добре.

— Мъртво — е всичко, което казва, почти зачудено. — Този свят е жесток с мен, не мислите ли, лейди Солсбъри?

— Това е дълбока скръб и за двама ви — казвам. Едва мога да заставам устните си да оформят думите. — Кралицата е много опечалена.

Той кимва, все едно това се подразбира, почти сякаш тя заслужава печал, но не и той.

Зад него Беси се надига от масата, където са играли карти, докато съпругата му се е мъчила, за да роди мъртво дете. Нещо в начина, по който се обръща, привлича вниманието ми. Тя извърща лице, а после отстъпва назад, почти сякаш се опитва да се измъкне тайно и да остане незабелязана от мен, сякаш крие нещо.

Незабелязана, тя прави реверанс към гърба на краля и се отдръпва, оставяйки печалбата си, сякаш напълно я е забравила, а

после, докато се обръща, за да се промъкне с рамото напред през отварящата се врата, виждам заоблени я корем, очертан под шумолящата скъпа тъкан на роклята ѝ. Виждам, че Беси Блаунт очаква дете, и предполагам, че то е на краля.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ЗИМАТА НА 1518 Г.

Изчаквам, докато кралицата е готова да се върне в двора, укротила скръбта си, пречистена в църква, изкъпана и облечена. Решавам да се опитам да говоря с нея след утринната молитва, докато се връщаме от параклиса ѝ.

— Маргарет, нима мислите, че не забелязвам, че чакате да говорите с мен? Не мислите ли, че след всички тези години мога да разчета изражението и мислите ви? Предполагам, че се каните да помолите да се приберете у дома, за да ожените красивото си момче, Артур?

— Ще ви помоля за това — съгласявам се. — И то скоро. Но сега няма да говоря с вас за това.

— Какво има тогава?

Трудно мога да се накарам да залича усмивката от лицето ѝ, когато тя толкова се старее да бъде весела и безгрижна. Но тя не знае доколко безгрижен и весел е станал дворът.

— Ваша светлост, боя се, че трябва да ви кажа нещо, което ще ви огорчи — Мария де Салинас, сега графиня Уилоуби, пристъпва до нея и ме поглежда, сякаш от моя страна е измяна да причиня тревога на една кралица, която вече е страдала толкова много.

— Какво има сега? — е всичко, което казва тя.

Поемам си дъх.

— Ваша светлост, става дума за Елизабет Блаунт. Докато бяхте в усамотение, тя беше с краля.

— Това е стара новина, Маргарет — тя успява да се засмее пренебрежително. — Никак не ви бива за клюкарка, щом ми носите такива престарели скандални вести. Беси винаги е с краля, когато очаквам дете. Това е един вид вярност.

Мария промърморва нещо под нос и извъръща лице.

— Да, но... това, което не знаете, е че сега тя очаква дете.

— Детето от съпруга ми ли е?

— Предполагам. Не го е признал. Тя не привлича никакво внимание към себе си, с изключение на това, че роклите ѝ отесняват на корема. Не ми е казала. Не твърди нищо.

— Малката Беси Блаунт, собствената ми придворна дама?

Мрачно кимвам.

Тя не заплаква, а се извъръща от галерията към един еркереен прозорец и с лек жест отмества подкрепящата я ръка на Мария. Заглежда се навън през малките стъклени прозорчета към ливадите, посивели под пелени от лед и навяван сняг. Гледа към студената река, без да вижда нищо освен спомена за майка си, хълцаща, похлупила лице върху възглавниците си, със сърце, сломено от изневярата на съпруга си, кралят на Испания.

— Това момиче е с мен от дванайсетгодишно — изрича зачудено. Успява да се засмее сурово и тихо. — Явно не съм я възпитала много добре.

— Ваша светлост, за нея е било невъзможно да откаже на краля — казвам тихо. — Не се съмнявам в привързаността ѝ към вас.

— Не е изненада — казва тя спокойно, сякаш е студена като цветята от скреж върху стъклата на прозореца.

— Не, предполагам, че не.

— Кралят стори ли ви се доволен?

— Не е казал нищо за това. А сега тя не е тук. Тя — Беси — се оттегли от двора, веднага щом... веднага щом...

— Веднага щом стана явно?

Кимвам.

— И къде е отишла? — пита кралицата без особен интерес.

— В една обител, в приората „Сейнт Лорънс“, в графство Есекс.

— Тя няма да успее да му роди дете! — внезапно избухва Мария пламенно. — Детето ще умре, това е сигурно!

Ахвам при думите ѝ, които звучат като проклетие.

— Не е възможно кралят да има каквато и да е вина, че имаме само принцеса Мери! — поправам я мигновено. Всякакви други твърдения биха означавали, че оспорваме потентността и здравето на краля. Обръщам се към приятелката си, кралицата: — Нито пък е по ваша вина — казвам с много нисък глас. — Сигурно такава е Божията воля, Божията воля.

Кралицата обръща глава да погледне Мария.

— Защо Беси, толкова млада и толкова здрава, да не му роди дете?

— Тихо, тихо — прошепвам.

Но Мария отговаря:

— Защото Бог не би могъл да бъде толкова жесток към вас!

Катерина се прекръства и целува разпятието, което виси от кораловите мъниста на броеницата на кръста ѝ.

— Мисля, че съм изстрадала и по-големи скърби от раждането на копелето на малката Беси — казва тя. — А и нима не знаете, че сега кралят ще изгуби интерес към нея?

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

МАЙ 1519 Г.

Братовчедите ми и другите лордове на кралството, Томас Хауард, старият херцог на Норфолк и неговият зет, моят управител, сър Томас Болейн, се срещат насаме с краля и папския легат Улзи и обясняват, че буйствата на някои млади мъже от двора се отразяват зле на всички ни. Хенри, който обича буйността и смеха на другарите си, не желае да чува нищо против приятелите си, докато по-възрастните мъже му казват, че по време на дипломатическа визита младите придворни се държали като глупаци във Франция, пред самия крал Франсоа.

Тези думи попадат в целта. Хенри все още е момчето, което гледаше почитателно на брат си Артур, което копнееше да му бъде равно, което щапукаше след него на пълничките си крачета и крещеше, че иска кон, голям като на брат си. Сега той вижда нов образец на бляскав принц в лицето на Франсоа Френски. Вижда в него образец на елегантност и стил, и иска да бъде като него. Крал Франсоа се е заобиколил с тесен кръг от приятели и съветници, които са изтънчени, остроумни и високо културни. Те не си погаждат номера и просташки шеги; не мамят на карти и не се напиват до прилошаване. Хенри е разпален от амбицията да има двор, космополитен и елегантен като френския.

Поне веднъж кардиналът и съветниците са сплотени и убеждават Хенри, че „любимците“ трябва да си вървят. Половин дузина от тях са отпратени от двора и им е казано да не се връщат. Беси Блаунт се е оттеглила за усамотението си преди раждането и никой дори не я споменава. Някои от по-благовъзпитаните придворни, включително синът ми Артур и наследникът ми Монтагю, остават тук. Дворът е прочистен от по-буйните си обитатели, но моето семейство, с нашето добро потекло и добро възпитание, си остава на мястото. Кардиналът дори отбелязва пред мен, че се радва, задето посещавам принцеса Мери толкова редовно, че тя трябва да се учи от мен като образец на благоприличието.

— Не ми тежи да отделям време за нея — казвам усмихнато. — Тя е прекрасно дете; истинско удоволствие е да играя с нея. Показвам ѝ и буквите, и я уча да чете.

— Не би могла да има по-добра гувернантка — казва той. — Разказват ми, че тича да ви поздрави, сякаш сте ѝ втора майка.

— Не бих могла да я обичам повече, ако ми беше родна дъщеря — казвам. Налага се да се възпра, за да не повторя колко е будна, и колко е умна, колко хубаво танцува, и какъв приятен глас има.

— Е, Бог да благослови и двете ви — казва весело кардиналът, като размахва дебелиите си пръсти в кръстен знак над главата ми.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПСЪР ЮНИ 1519 Г.

Напускам обзетия от нова сериозност и сдържаност двор, за да отида в любимия си дом и да подготвя женитбата на Артур. Това е много добър брак. Не бих дала своя толкова обичан в двора син току-така на коя да е, освен на наследница от добро потекло. Негова съпруга ще бъде Джейн Люкнър, единствена дъщеря — и следователно, единствена наследница — на рицар от Съсекс: добро старо семейство, което освен това е натрупало състояние. Била е омъжена преди и носи добро състояние и от този брак. Има дъщеря, която живее с настойника си, затова знам, че е плодовита. И което е най-хубавото за Артур, който се движи сред приятелите на краля, готови при изпускането на една ръкавица да напишат поема за Красотата и Недостъпната Добродетел, тя е светлокоса, сивоока и прекрасна, но не е глупачка; не е склонна да пише любовни стихове в отговор. Освен това е образована и с достатъчно добри обноски, за да служи на кралицата. Като цяло тя е скъпо вложение за семейството, но мисля, че ще ни служи добре.

ПЕНСХЪРСТ ПЛЕЙС, КЕНТ

ЮНИ 1519 Г.

Кралят засвидетелства почит на моя братовчед Едуард Стафорд, Бъкингамски херцог, с още едно гостуване в Пенсхърст Плейс, и братовчедът Едуард ме умолява да дойда, да доведе новобрачните, и да му помогна да забавлява краля. Това е забележителен миг за братовчед ми, но още по-забележителен за дъщеря ми, Урсула, която установява, че както ѝ обещах, бракът с малкия Хенри Стафорд носи облаги. Тя стои до свекърва си, херцогиня Елинор, за да посрещне краля на Англия и неговата свита, и всички ми казват, че един ден тя ще бъде най-възхитителната херцогиня.

Очаквам великолепно зрелище, но въпреки това оставам удивена от разточителното гостоприемство на братовчед си. Всеки ден има лов, развлечения и пикник в гората. Организират се живи картини, а един ден — борба на кучета с бик, бой между кучета, и борба между мечки и кучета — звярът е внушителен и боят продължава три часа. Херцогът е подготвил танците с костюми и маски, които кралят обича, поръчал е и музика и представления. Има сатирични пиеси, които осмиват амбицията на Карл, краля на Кастилия, който току-що е прахосал цяло състояние, за да си откупи титлата „Император на Свещената Римска империя“. Нашият крал Хенри, който се надяваше на титлата за себе си, се смее толкова силно, че едва не се разплаква, когато пиесата обвинява Карл в алчност и арогантност. Кралицата слуша оскърбленията към племенника си с търпелива усмивка, сякаш това няма абсолютно нищо общо с нея.

В някои сутрини ни разбужда хор, който пее под прозорците ни, в друг ден пък от езерото ни викат лодкари, и ние се разхождаме с гребни лодки, на които свирят музиканти, а после се събираме за пищна регата. Кралят печели състезанието, проправяйки си упорито път през водата, с лице, почервняло от усилието, с мускули, изпъкващи под фината ленена риза, точно както побеждава на карти, на тенис, на конни надбягвания, на борба, и, разбира се, на големия

турнир, който братовчед ми, херцогът, урежда за развлечение на двора и за да покаже уменията и храбростта на краля и неговите приятели. Всичко е замислено, за да достави удоволствие на краля, нито миг от деня не минава без някоя нова екстравагантност, а Хенри се наслаждава на всичко това — победител във всяка игра, с цяла глава по-висок от всеки мъж, безспорно красив, наподобяващ изваяна статуя на принц, с навита на букли коса, с широка усмивка, с тяло на млад бог.

— Похарчи цяло състояние, за да осигуриш на краля най-хубавото гостуване през годината — отбелязвам пред братовчед си. — Това е твоето кралство.

— По една случайност разполагам с цяло състояние — отвърща той небрежно. — А това наистина е моето кралство.

— Успя да убедиш краля, че това е най-красивият и добре поддържан дом в Англия.

Той се усмихва.

— Говориш така, сякаш това не е триумф. За мен, за дома ми, за името ми. Също и за дъщеря ти, която ще наследи всичко това.

— Просто работата е там, че още от детските си години кралят не умее да се възхити на нещо, без да го пожелае за себе си. Не е склонен към радост, лишена от интерес.

Братовчед ми ме взема под ръка и ме повежда покрай топлите градински стени от пясъчник към мишените за стрелба с лък, където чуваме как дворът коментира с възклицания състезанието, и изблиците на аплодисменти при добър изстрел.

— Мило е от твоя страна, че ме предупреждаваш, братовчедке Маргарет, но не ми е нужно предупреждение. Никога не забравям, че бащата на този крал нямаше нищо, че дойде в Англия почти само с дрехите на гърба си. Всеки път, когато синът му види земевладелец като теб или мен, чиито права датират още от времето на норманския херцог Уилям, или дори от по-рано, той усеща как лека завист загризва сърцето му, изпитва лека тръпка на страх, че не притежава достатъчно, че не представлява достатъчно. Той не е отгледан като нас сред хора, съзнаващи, че са сред най-видните личности в Англия. Не е като теб и мен, роден знатен, възпитан като принц, на сигурно място в най-великолепните сгради на Англия, откъдето погледът се рее над

обширни земи. Хенри е роден като син на претендент. Мисля, че винаги ще се чувства нестабилен на такъв нов трон.

Притискам ръката му.

— Внимавайте, братовчеде — съветвам го. — За никого, особено за онези от нас, които някога владееха този трон, не е безопасно да говори за Тюдорите като за новодошли. Никой от нас не беше отгледан от баща си.

Бащата на херцога беше екзекутиран за държавна измяна срещу крал Ричард, моят — за държавна измяна срещу крал Едуард. Навярно измяната тече във вените ни заедно с кралската кръв и ще е благоразумно да се погрижим никой да не си спомня за това.

— О, не е вежливо да говоря така — признава той. — Вярно е, разбира се. Но не е вежливо от моя страна, като домакин. Но мисля, че му показах това, което исках да види. Той видя как живее един велик лорд на Англия. Не язди коня си по стълбите като дете, не замерва с яйца арендаторите си, не се прави на глупак и не си пилее времето по цял ден, не обещава любов на момичета по кръчмите и не изпраща знатни любовници на тайно място да родят дете, сякаш се срамува от мръсни дела.

Не мога да оспоря това.

— Той е непоследователен. Винаги е бил такъв.

— Вулгарен — промърморва херцогът под нос.

Наближаваме придворните, хората се обръщат и ни се покланят ниско, отдръпвайки се назад, за да видим краля, който тъкмо се готви да опъне лъка. Хенри прилича на красиво изваяна статуя на стрелец с лък, изправен, леко изнесъл назад тежестта на стройното си тяло с елегантни очертания — от къдравата ръждивочервена коса до изпънатия напред крак. Спираме във вежливо мълчание, докато негова светлост огъва тежкия дълъг лък, опъва назад тетивата, прицелва се внимателно и пуска леко стрелата.

Тя полита през въздуха и се забива в централния кръг на мишената, не точно в средата, но точно на ръба, близо — не съвършен изстрел, но почти. Всички избухват във въодушевени аплодисменти; кралицата се усмихва и взема малка златна верижка, готова да я поднесе като награда на съпруга си.

Хенри се обръща към братовчед ми:

— Бихте ли могли да се справите по-добре? — изкрещява той тържествуващо. — Би ли могъл някой да се справи по-добре?

Сграбчвам ръката на херцога, преди той да успее да пристъпи напред и да вземе лък и стрела.

— Напълно съм сигурна, че не може — казвам, а херцогът се усмихва и допълва:

— Съмнявам се, че някой може да надмине негова светлост в стрелбата.

Хенри надава лек, ликуващ смях, а после коленичи пред кралицата, вдига поглед към нея и се усмихва широко и лъчезарно, докато тя се навежда да сложи на врата му златната верижка, предназначена за победителя. Целува го по устата, а той вдига ръце и нежно улавя лицето ѝ за миг, сякаш е влюбен в нея, или най-малкото влюбен в картината, която представляват: младият, красив мъж на едно коляно пред съпругата си, с гъста медна коса, която се къдри под ласката ѝ.

* * *

Същата вечер има жива дворцова пиеса, представена по новия начин: актьорите се появяват предрешени, изиграват една сцена, а после канят членовете на двора да танцуват с тях. Кралят носи маска на лицето си и голяма шапка, но всички го разпознават веднага по високия му ръст, и по почтителното държание на актьорите около него. Той е възхитен, когато всички се преструваме, че го мислим за непознат и сме удивени колко грациозно танцува и колко е обаятелен. Когато актьорите се смесват с придворните, всички придворни дами започват да пърхат възбудено, когато той се приближава до тях. Той избира да танцува с Елизабет Кару. Сега, когато Беси отсъства, има шанс за друго хубаво момиче, което държи повече на подаръците, отколкото на доброто си име.

Стоя зад стола на кралицата, когато забелязвам лека суматоха в края на голямата зала, през маранята от топлината на огъня в централното огнище, което херцогът гордо запали тук, в голямата си зала в Пенсхърст, спазвайки старите порядки. Някой разговаря оживено с един от хората на кардинал Улзи, а после съобщението е

предадено от човек на човек надолу по протежение на залата, докато стига до правника Томас Мор, който се навежда над тлъстото червено рамо и шепне нещо в ухото на кардинала.

— Нещо се е случило — казвам тихо на кралицата.

— Разберете какво — отвърща тя. Отстъпвам назад от стола ѝ в сенките на залата и тръгвам — но не към кардинала, който е останал на мястото си и е запазил любезната си усмивка, отмервайки с крак ритъма на танца, сякаш не е чул нищо, а излизам от голямата зала и прекосявам вътрешния двор, където конярят държи коня на пратеника, от чиито ноздри излиза пара, а друг сваля потното седло.

— Изглежда сгорещен — отбелязвам, минавайки край тях, сякаш съм се запътила за другаде.

Двамата ми се покланят ниско.

— Почти е окуцял — оплаква се едното момче. — Не бих яздил такъв красавец толкова дълго и толкова надалече.

Поколебавам се и потупвам влажната шия на коня.

— Горкият. Отдалече ли идва?

— От Лондон — казва конярят. — Но пратеникът е по-зле — яздил е чак от Есекс.

— Това е далече — съгласявам се. — Значи е заради краля.

— Да. Но си струва усилието. Каза, че ще получи най-малко една златна монета от шест шилинга и осем пенса.

Засмивам се.

— Е, ще трябва да възнаградите и бедния кон — казвам, и бавно отминавам.

Обръщам се веднага щом вече не могат да ме видят, и тръгвам през малкия вътрешен двор отстрани на голямата зала, като влизам през страничната врата, кимвайки на стражите. Откривам Томас Мор в дъното на залата да гледа танцуващите. Усмива се и ми се покланя.

— Значи Беси Блаунт има момче — искам да се уверя.

Той не е живял достатъчно дълго в двора, за да се научи да премрежва честните си кафяви очи.

— Ваша светлост... не мога да кажа — изрича със запъване.

Усмивам му се.

— Не е нужно да го правите — отвърщам. — Всъщност не сте го и казали — и се връщам на мястото си до кралицата, преди някой да забележи отсъствието ми.

— Новини от Беси Блаунт — казвам й. — Запазете самообладание, ваша светлост.

Тя се усмихва и се надвесва напред да плесне ръце с моите в такт с музиката, докато кралят пристъпва в центъра на кръга, слага ръце на хълбоците си, и започва да танцува бърза жига, потропвайки с крака по пода.

— Кажете ми — изрича тя сред одобрителните викове.

— Сигурно е родила момче — казвам. — Пратеникът разчиташе на възнаграждение. Кралят би платил само ако новината е за момче. А човекът на Улзи, Томас Мор, не го отрече. От този човек никога няма да стане придворен, изобщо не умее да лъже.

Принудената й усмивка не трепва дори за миг. Хенри се завърта буйно сред взрива от аплодисменти, който приветства края на танца му, и вижда как съпругата му скача на крака от възторг пред изпълнението му. Покланя й се и извежда в кръга ново момиче.

Катерина сяда отново.

— Момче — казва тя с равен тон. — Хенри има жив син.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА НА 1520 Г.

Момчето на Беси преживява първите няколко месеца, макар че никоя от нас, дамите в покоите на кралицата, които сме погребали полуоформените тела на принцове от династията на Тюдорите, не би заложила и пукнато пени за оцеляването му. Разбира се, никой не може да каже нищо, но в двора се е зародило безмълвното убеждение, че кралят не може да има момчета, или ако му се родят, няма да отраснат големи. Кръщават горкото незаконородено дете Хенри, сякаш вече не сме погребали две бебета със същото име. Дават му фамилното име Фицрой^[1], тъй като кралят признава изневярата си. На Беси е отпусната издръжка, за да отглежда момчето си, той е широко известен като роден син на краля. Не се съмнявам, че човекът, който публично приема ролята на негов кръстник, кардинал Томас Улзи, насърчава клюките, които се разнасят из кралството, назовавайки момчето като роден син на краля, за да чуят всички, че кралят може да стане баща на здрав малък син и че това вече е факт.

Беси излиза от усамотението и след като преминава набързо през обичайното пречистване в църква, бива омъжена за повереника на кардинал Улзи, младият Гилбърт Тейлбойс, чийто баща е толкова слабоумен, че не може да предпази сина си от една съпруга, която е „употребявана стока“. Точно както предвиди кралицата, кралят не се връща при предишната си любовница, сякаш с раждането тя му е опротивяла. Със съзряването си кралят явно развива вкус или към красавици с шумна слава, или към непокварени момичета.

Кралица Катерина не казва нищо: нищо за Беси, нищо за Хенри Фицрой, нищо за Мери Болейн, дъщерята на моя управител сър Томас, която пристига в кралския двор от Франция и привлича вниманието със светлата си русокоса хубост. Тя е незначително малко създание, току-що омъжена за Уилям Кери, който като че ли се наслаждава на възхищението на придворните пред очарователната му съпруга. Кралят ѝ обръща особено внимание, кани я да танцуват, обещава ѝ добър кон

само за нея. Тя се смее на шегите и закачките му, възхищава се на песните му и пляска възторжено с ръце като хубаво дете, когато вижда коня. Играе ролята на невинно създание, а кралят обича да я глези.

— По-добре е за мен, че се забавлява със съпруга, а не с девойка — отбелязва тихо кралицата. — Чувството е по-малко... — тя подбира внимателно думата — оскърбително.

— По-добре е за всички ни — отвърщам. — Ако я прелъсти и тя роди син, тогава незаконното дете ще бъде сложено в люлката на рода Кери, ще бъде кръстено Хенри Кери, и няма да имаме още един Хенри Фицрой.

— Мислите ли, че и тя ще има момче? — пита ме тя с тъжна усмивка. — Мислите, че и Мери Болейн може да износи едно момче за Тюдорите? Да го роди живо? Да го отгледа? Мислите, че само аз не мога да даря краля със син?

Вземам ръката ѝ, но не мога да я погледна в очите и да видя болката ѝ.

— Не исках да кажа това, защото не знам дали е така, ваша светлост. Никой не може да знае.

Това, което със сигурност знам, когато жълтите нарциси поникват покрай брега на реката, а косовете започват да пеят още със зората, която изгрява все по-рано всеки ден, е че кралят със сигурност ще сподели легло с Мери Болейн, защото връзката е стигнала отвъд дребните подаръци — той съчинява поезия. Наема хор да пее под прозореца ѝ сутринта на първи май, а дворът я увенчава за Майска кралица. Родителите ѝ — моят управител сър Томас и съпругата му, Елизабет, дъщеря на стария херцог на Норфолк — виждат хубавата си дъщеря в нова светлина, като стъпка към богатство и положение, и като двама весели сводници я къпят и обличат, окичват я с бижута и я поднасят на краля, като угоено гълъбче, готово за плънка на пая.

[1] Fitzroy, от фр. *fils de roi* — „син на крал“, фамилно име, давано на незаконородени потомци на короновани особи. — Б.пр. ↑

ПОЗЛАТЕНИТЕ ПОЛЯ, ФРАНЦИЯ ЛЯТОТО НА 1520 Г.

Апогеят на стратегията на Томас Улзи ще бъде среща с Франсоа Френски, кампания за мир с палатки, коне и нахлуваща армия от придворни, ярко нагиздени в новите си дрехи, безбройни гвардейци, камериери и адютанти, дамите от двата двора — пременени като кралици, а самите две кралици — постоянно преобличащи се в нови рокли, с инкрустирани със скъпоценни камъни диадеми. Улзи планира и успява да издигне необикновен временен град, разположен в една долина извън Кале, с приказно красив замък, издигнат като сън, за една нощ, а в сърцето на всичко това е нашият владетел, на показ като някаква красива рядкост, сред декор, създаден от неговия съветник.

Наричат това „Позлатените поля“, защото балдахините, знамената и дори палатките блестят от истински златни нишки, а влажните поля около Кале се превръщат в ослепителен център на християнския свят. Тук двамата най-велики крале се събират в състезание по красота и сила, давайки клетва за мир, мир, който ще трае вечно.

Хенри е нашият златен крал, не по-малко смел, красив и стилин от краля на Франция, екстравагантен, както баща му никога не би могъл да бъде, великодушен в политиката си, искрен в стремежа си към мир: всички в свитата му се гордеят с него. А до него, подмладена, прекрасна, заемаща мястото си на най-великата сцена в християнския свят, е моята приятелка кралицата, и аз сияя от гордост заради нея, заради тях двамата, заради дългата борба, която трябваше да водят, за да стигнат до мир с Франция, благоденствие в Англия, и спокойна любяща хармония помежду си.

За мен и за кралицата няма значение, че всичките й дами се снишават в реверанс, почти припадат, когато кралят който и да е от двамата крале — минава край тях. За мен няма значение, че Франсоа Френски целува поред всяка от дамите на кралицата, с изключение на старата лейди Елинор, херцогинята на Бъкингам, страховитата

свекърва на Урсула. Катерина и кралица Клод Френска мигновено установяват приятелство и разбирателство помежду си. И двете са омъжени за красиви млади крале; предполагам, че имат много повече общи трудности, отколкото си позволяват да обсъдят.

Синовете ми Монтагю и Артур блестят в тези два разпалено съревноваващи се двора; Джефри е до мен, усвоявайки дворцови обноски по време на това най-великото събитие, което светът ще види някога; Урсула прислужва на кралицата, макар че през есента ще трябва да се оттегли в усамотение преди раждането; а един следобед, без предизвестие, синът ми Реджиналд влиза в личната ми стая в крилото на замъка, предназначено за кралицата, и коленичи в краката ми за благословията ми.

Оставам без дъх от изненада.

— Момчето ми! О! Момчето ми, Реджиналд!

Повдигам го и го целувам по двете бузи. По-висок е от мен и е наедрял; сега е красив млад мъж, силен и сериозен, на двайсет години. Има гъста кафява коса и тъмнокафяви очи. Само аз мога да видя в лицето му някогашното малко момче. Само аз си спомням как го оставих в обителта Шийн, където устната му затрепери, но му казаха, че не може да проговори, за да ме помоли да остана.

— Позволено ли ти е да бъдеш тук? — питам.

Той се засмива и ми напомня:

— Не съм дал клетва пред никой орден. Не съм дете в училище. Разбира се, че мога да бъда тук.

— Но кралят...

— Кралят очаква от мен да уча из целия християнски свят. Често напускам Падуа, за да посетя някоя библиотека или някой учен. Той очаква това. Плаща за това. Насърчава го. Писах му, за да му съобщя, че ще дойда тук. Ще се срещна с Томас Мор. Толкова много сме си писали, и си обещахме една вечер на дебати.

Налага се да си напомня, че сега моето момче е уважаван теолог, мислител, който разговаря с най-великите философи на епохата.

— Какво ще обсъждаш с него? — питам. — Той стана важен човек в двора. Сега е личен секретар на краля, пише важните писма и ръководи много от преговорите за мир.

Той се усмихва и казва:

— Ще говорим за природата на Църквата. Само за това говорим напоследък. За това, дали човек може да се ръководи от съвестта си или непременно трябва да разчита на поученията на Църквата.

— А ти какво мислиш?

— Вярвам, че Христос е създал Църквата, за да ни учи, литургията е нашият урок, а свещениците и духовенството ни превеждат Бог, точно както ние, учените, превеждаме учението на Христа от гръцки. Няма по-добър водач от Църквата, която Сам Христос ни е дал. Несъвършената съвест на един отделен човек никога не може да бъде по-добра и да стои по-високо от вековната традиция.

— А какво мисли Томас Мор?

— В общи линии същото — казва той небрежно, сякаш не си струва да обсъжда с майка си фините нюанси на теологията. — Цитираме авторитети и оборваме взаимно доводите си. Едва ли ще ви е интересно, изпадаме в твърде големи подробности.

— А ще бъдеш ли ръкоположен? — питам нетърпеливо. Реджиналд не може да се издигне, освен ако не приеме духовен сан, а е обучен да ръководи Църквата.

Той поклаща глава и казва:

— Още не. Не чувствам призвание.

— Но нали не може да те води съвестта ти? Току-що каза, че човек трябва да бъде направляван от Църквата.

Той се засмива и кимва одобрително.

— Почитаема майко, вие сте реторик, би трябвало да ви взема със себе си, за да се срещнете с Еразъм и Мор. Права сте. Съвестта на човек не може да му бъде водач, ако тази съвест се противопоставя на учението на Църквата. Човек не може да се опълчи срещу своя учител, Църквата. Но самото учение на Църквата ми казва, че трябва да чакам и да уча, докато дойде подходящият момент да бъда призован. Тогава, ако бъда призован, ще се отзова. Ако Църквата изисква моето покорство, трябва да ѝ служа, както трябва да прави всеки човек, дори един крал.

— И да бъдеш ръкоположен — настоявам.

— Не съм ли изпълнявал винаги нарежданията ви?

Кимвам. Не ми се иска да чувам този нетърпелив тон.

— Но ако бъда ръкоположен, ще трябва да служа там, където ме изпрати Църквата — изтъква той. — Ами ако ме изпратят на Изток?

Или в руските земи? А ако ме изпратят толкова далече, че никога да не мога да се прибера у дома?

Не знам как да кажа на този млад човек, че службата в името на семейството често означава, че човек не може да живее сред семейството. Оставих го, когато беше бебе, за да се грижа за Артур Тюдор, и няма да бъда при Урсула, когато дойде време да ражда, ако кралицата има нужда да съм до нея.

— Е, надявам се, че ще си дойдеш у дома — казвам неубедително.

— Бих искал да го сторя — е всичко, което отвърща той. — Имам чувството, че почти не познавам семейството си, толкова дълго съм отсъствал.

— След като приключиш с учението си...

— Мислите ли, че кралят ще ме покани в двора и ще ми възложи да работя за него там? Или може би да преподавам в някой от университетите?

— Да. На това се надявам. Винаги, когато мога, те споменавам. И Артур не те забравя. Монтагю също.

— Споменавайте ме? — пита той с лека скептична усмивка. — Намирате време да ме споменете на краля сред всички благоволения, които искате за другите си момчета, за Джефри?

— Този крал държи в своя власт всички постове и всички блага — казвам кратко. — Разбира се, че те споменавам. Споменавам всички ви. Едва ли бих могла да направя повече.

* * *

Реджиналд остава да пренощува и вечеря с лордовете и с братята си. Артур идва да ме види след вечеря и казва, че Реджиналд е добра компания, с много добри познания, и умее да обясни ясно и критично новото познание, което завладява християнския свят.

— От него би станал чудесен възпитател за принцеса Мери — казва той. — Тогава би могъл да се прибере у дома.

— Възпитател на принцеса Мери? О, каква добра идея! Ще я предложа на кралицата.

— Вие ще живеете с принцесата като нейна гувернантка догодина — размишлява той. — Кога ще бъде достатъчно голяма, за да има домашен учител?

— Може би на шест или седем години?

— След две години. Тогава Реджиналд може да дойде при вас.

— И ние двамата ще можем да я напътстваме и да я учим — казвам. — А ако кралицата роди принц — никой от двамата ни не отбелязва колко невероятно изглежда това — тогава Реджиналд може да учи и него. Баща ти щеше да е толкова горд да види сина си като домашен учител на следващия крал на Англия.

— Щеше да бъде — Артур се усмихва при спомена за баща си. — Гордееше се с нас винаги, когато се справяхме добре.

— А как си ти, синко? Сигурно си яздил в продължение на цели мили с кралете. Всеки ден излизат за забавление, езда или надбягвания.

— Достатъчно добре съм — казва Артур, макар че изглежда уморен. — Разбира се, да не изоставам от краля понякога е по-скоро работа, отколкото игра. Но съм малко разтревожен, почитаема майко. Имам разногласия с бащата на Джейн, и затова тя е недоволна от мен.

— Какво е станало?

Артур ми разказва, че се опитал да убеди бащата на Джейн да прехвърли земите си, за да може синът ми да поеме отговорността за военната служба, която съпътства собствеността. Артур и бездруго ще ги наследи; няма причина старият човек да ги задържа сега и да носи отговорност за свикването на арендаторите на оръжие, ако се надигне призив за война.

— Той наистина не е в състояние да служи на краля — казва Артур, наскърбен. — Прекалено стар и слаб е. Справедливо беше да предложи да му помогна. Предложих и да плащам наем.

— Бил си напълно прав — казвам. Нищо, което увеличава поземлените владения на Артур, не може да е погрешно за мен.

— Е, той се оплакал на Джейн, и тя мисли, че се опитвам да ѝ отмъкна наследството преди смъртта му, да крада от един старец, и над клетата ми глава се разрази истинска буря. А сега той се оплакал на нашия братовчед Артур Плантагенет, и на нашия родственик стария граф на Аръндел, и сега те заплашват да се оплачат от мен на краля.

Намекват, че се опитвам с измама да лиша стария глупак от земите му!
Да ограбя собствения си тъст!

— Нелепо е — казвам съчувствено. — Но във всеки случай ти няма от какво да се боиш. Хенри няма да пожелае да чуе дори една дума против теб. Не и от собствените ти братовчеди. Не и сега. Не и докато иска Англия да победи в турнира.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1521 Г.

Благосклонното отношение на краля към сина ми Артур не се променя. Артур е в центъра на спортуващия, играещ комар, пиещ, развратнически двор. Всички млади мъже, шумни и непочтителни, които бяха прогонени от двора, са се върнали един по един, забравяйки забраната да се появяват тук и предполагаемата промяна у краля. Хенри не ги възпира или укорява; обича да бъде сред тях, буен като тях, свободен като тях. Артур ми разказва, че кралят допуска безнаказано думи или шеги, оскърбяващи дори собственото му величие, докато братовчед ми, Бъкингамският херцог, се гневи, че дворът прилича повече на общо помещение в кръчма, отколкото на великолепно кралско жилище, и се оплаква, че Улзи е пренесъл обноските на Ипсуич в Уестминстър.

Откакто се върнаха от Позлатените поля, те са по-лоши отвсякога, изпълнени с радост от триумфа си, съзнаващи младостта и красотата си, както никога преди. Това е двор, изпълнен с млади хора, кипящи от желание и от страст за живот, и няма кой да ги възпира или контролира.

Дамите на кралицата, доволни да се върнат в Англия, далече от изпълнения с разгорещено съперничество френски двор, излагат на показ дрехите си по френската мода и упражняват френските танци. Някои от тях дори са усвоили френски акцент, който намирам за нелеп, но като цяло това се смята за нещо много изтънчено — или, както те самите биха казали: *très chic*^[1]. Най-екзотична и със сигурност най-суетна от всички тях е Ан Болейн, сестра на Мери и Джордж, която, благодарение на бащиното си обаяние, е прекарала детството си във френския кралски двор и напълно е забравила всяка английска скромност, каквато може да е имала. С нейното завръщане от Франция, сега при нас, в двора, е цялото семейство на сър Томас: неговият син, Джордж Болейн, който е служил на краля почти през целия си живот;

съпругата му, Елизабет, и наскоро омъжената му дъщеря Мери: и двете служат с мен в покоите на кралицата.

Братовчед ми, Бъкингамският херцог, се изолира все повече от този полудял по французите, луд по модата двор, и все по-ревниво пази достойнството на семейството си, защото дъщеря ми Урсула го е дарила с внук, родил се е един нов малък Хенри Стафорд, чиито постелки в люлката са избродирани с емблемата на херцога — ягодови листа — и херцогът се гордее с още едно поколение, което носи кралска кръв.

Стига се и до един наистина ужасен момент, когато кралят, миейки ръцете си в златен леген преди вечеря, пристъпва до трона си под балдахина от златен бродат и сяда, а кардиналът вика слугата при себе си и потапя собствените си пръсти в същия златен леген, във водата на краля. Братовчед ми, херцогът, изревава като луд и събаря легена, разплисквайки вода по дългата червена мантия. Шумът кара Хенри да се обърне, той поглежда през рамо и се засмива, сякаш това няма значение.

Братовчед ми казва нещо гневно, в смисъл че достойнството на трона не бива да се подкопава от парвенюта, и смехът на Хенри спира рязко, когато той поглежда към братовчед ми. Отправя му продължителен, спокоен поглед, сякаш мисли за нещо друго, а не за въртящия се златен леген, който хвърля отблясъци от отразена светлина по ботушите за езда на краля, по оплисканата мантия на кардинала, по потропващия крак на братовчед ми. За миг всички виждаме ясно как при думата „парвеню“ Хенри придобива предпазливото, подозрително изражение на баща си.

* * *

Отсъствам от двора в продължение на много дни през тази пролет. Разделям времето си между надзираването на работата по лондонския ми дом, Л'Ербер, и гостуването при принцеса Мери. Задълженията ми като нейна гувернантка ще започнат истински едва когато тя влезе в учебната стая, но тя е толкова умно малко момиче, че искам да започне уроци отрано и обичам да ѝ чета приказки преди

лягане, да я слушам как пее, да я уча на молитви, и да танцувам с нея в покоите ѝ, докато моите музиканти свирят.

Получавам позволение да отсъствам от двора, тъй като кралицата няма нужда от мен. Тя е щастлива в покоите си със своята музика и своето четене, като вечеря всяка вечер с краля и гледа дамите си да танцуват. Харесва ѝ да знае, че съм с дъщеря ѝ, и често ни посещава. Кралят е погълнат от нов флирт, но аферата е толкова дискретна, че се досещаме за нея само защото той пише любовна поезия и всеки следобед го виждаме да седи приведен над празен лист, гризейки края на перото. Никой не знае коя го е привлякла този път. Нито кралицата, нито аз си даваме труд да мислим над изменчивостта, с която Хенри се привързва към жените; има толкова много момичета, и всички те се усмихват и се изчервяват, когато кралят ги погледне, а той превръща ухажването в такъв театър, почти сякаш иска те да покажат неохота. Може би някоя от тях отива в покоите му за вечеря насаме; може би се връща в покоите на кралицата чак в ранните часове на утрото. Може би кралят пише стихотворение или нова любовна песен. Това може и да не се харесва на кралицата; но надали има значение. То не променя истински баланса на силите в двора, който е сцена на смъртна, необявена борба между кардинала и лордовете, между кардинала и кралицата, за вниманието на краля. Момичетата са нещо странично, просто развлечение; те не променят нищо.

Освен това кралят говори разпалено в подкрепа на светостта на брачното тайнство. Сестра му Маргарет, вдовстващата кралица на Шотландия, сега вижда, че съпругът, когото е избрала по любов, се е превърнал в неин враг, и иска да го замести в страната, а — според твърденията на някои, и в леглото си — с херцога на Олбани, нейния съперник-регент. После чуваме още по-ужасни неща. Един от северните лордове пише на Томас Улзи, за да го предупреди без заобикалки, че сестрата на краля моли любовника си Олбани да ѝ помогне да получи развод. Старият военачалник предрича, че ще се стигне до убийство, а не до анулиране.

Хенри е силно наскърбен от намека за разпуснатото поведение на сестра си, и пише на нея и на нежелания ѝ съпруг, за да им напомни с много важен тон, че брачната клетва е неразрушима връзка, а бракът е тайнство, което никой човек не може да разтрогне.

— Колкото и перачки да има — отбелязвам пред Монтагю.

— Бракът е свещен — съгласява се Монтагю с лека усмивка. — Не може да бъде отхвърлен. А и все някой трябва да се занимава с прането.

* * *

Имам много работа около лондонската си къща. Голямата лоза, която се шири отпред, притиска зидарията и застрашава покрива. Трябва да издигна гора от дървени скелета, за да могат работниците да се изкатерят нависоко до комините, за да подрежат това чудовище, и те вземат триони и градински брадвички, за да прережат и отсекаят дебелия клон. Разбира се, моите съседи се оплакват, че пътят е препречен, а след това получавам писмо от кмета с нареждане да не задръствам улиците. Пренебрегвам го напълно. Аз съм графиня, мога да препреча всички улици в Лондон, стига да искам.

Градинарите ми обещаваха, че това упорито подрязване ще накара лозата да цъфне и да даде плод, и дойде ли есента, ще се къпя в собствено вино. Засмивам се и поклащам глава. В последните няколко години имаме такова студено, влажно време, та се боя, че в Англия никога повече няма да правим вино. Мисля, че още от детството ми не сме имали хубаво лято. Струва ми се, че си спомням безкрайни дни на езда в прекрасно време зад един велик крал, докато хората излизаха да помахат и да приветстват крал Ричард. Изглежда, че вече изобщо нямаме такива лета. Хенри никога не прави дълго пътуване сред слънчева светлина и възторжени възгласи. Златните лета на моето детство са си отишли; вече никой не вижда три слънца в небето.

Когато сваляме скелето, слагам настилка на пътя пред къщата си, така че мръсната вода, която кухненските прислужници изхвърлят на улицата, да може да се оттича. Правя голяма централна канавка на пътя и казвам на момчетата в конюшните, че торът трябва да се измита от вътрешния ни двор и да се изхвърля в потока, а оттам — в реката. Вонята в градската къща намалява, и съм сигурна, че има по-малко плъхове в кухнята и килерите. За всеки, който върви надолу по Доугейт Стрийт, е очевидно, че това е една от най-прекрасните къщи в Лондон, великолепна като кралски дворец.

Управителят ми идва при мен, докато се възхищавам на камъните на новата настилка, и казва тихо:

— Бих искал да поговоря с вас, ваша светлост.

— Сър Томас? — Обръщам се и виждам до себе си Болейн, с разтревожен вид. — Случило ли се е нещо?

— Боя се, че да — казва той кратко. Хвърля поглед наоколо. — Не мога да говоря тук.

С внезапен спазъм на страх си припомням годините, когато никой не можеше да говори на улицата, където хората проверяваха вратите на собствените си къщи, преди да изрекат дори една дума.

— Глупости! — казвам рязко. — Но не е зле да влезем вътре, далеч от шума.

Тръгвам пред него, ние влизаме в сенчестия коридор и завиваме към малката врата отдясно. Това е разположеното на долния етаж помещение с архивите, предназначено за управителя на домакинството, за да може да наблюдава гостите, които идват и си отиват, да приема пратеници и да плаща сметки. Има два стола, маса и двойна врата, за да не може никой да подслушва, когато той дава указания или упреква някого.

— Ето тук — казвам. — Тук е достатъчно тихо. Какво има?

— Става дума за херцога — казва той направо. — Едуард Стафорд, херцог на Бъкингам.

Настанявам се в стола зад масата и му показвам с жест, че може да седне отсреща.

— Искате да говорите с мен за братовчед ми? — питам.

Той кимва.

Внезапно изпитвам ужас от онова, което може да последва. Това е свекърът на Урсула, внукът ми е в люлката на рода Стафорд.

— Продължавайте.

— Арестуван е. В Тауър.

Внезапно всичко застива и притихва. Чувам забързан туптящ шум, и осъзнавам, че това е пулсът, който отеква в ушите ми.

— За какво?

— Държавна измяна.

Тази единствена дума прозвучава като свистенето на секира в тихата стая. Болейн ме гледа, с бледо лице, изпълнено с ужас. Знам, че

изражението ми е напълно непроницаемо, стиснала съм здраво челюст, за да попреча на зъбите си да затракат от страх.

— Беше повикан в Лондон, при краля в Гринич. Качваше се в собствената си баржа, за да отиде при негова светлост, когато началникът на кралските телохранители се качи на борда с хората си и каза, че трябва да отидат в Тауър. Просто така.

— Какво казват, че е направил?

— Не знам... — започва сър Томас.

— Разбира се, че знаете — настоявам. — Казахте „държавна измяна“. Така че ми разкажете.

Той навлажнява сухите си устни, преглъща и казва:

— Пророкуване — казва. — Срещал се с картузианците.

Това не е престъпление. Била съм при картузианците, ходя да се моля в техните параклиси, всички го правим. Те приеха Реджиналд в обителта Шийн и го образоваха, отгледаха го; това е почтен орден на религиозни мъже.

— В това няма нищо нередно — казвам упорито. — Няма нищо нередно в едно посещение при тях.

— Казаха, че в библиотеката си в Шийн имат текст с пророчество, което гласи, че хората ще приветстват херцога като крал — продължава той. — Парламентът ще му предложи короната, както я предложиха на Хенри Тюдор.

Прехапвам устна и не казвам нищо.

— Херцогът уж казал, че кралят е прокълнат и че няма да има законен син и наследник — казва сър Томас много тихо. — Казал, че една от дамите споменала нещо за проклятие, което тегне върху Тюдорите. Една от дамите на кралицата казала, че син няма да се роди.

— Коя дама? Разполагат ли с името на тази недискретна дама? — Чувствам как ръцете ми започват да треперят, склучвам ги на скута си и ги стискам, за да не забележи той. Не съм забравила, че сър Томас е зет на херцога на Норфолк, а именно херцогът на Норфолк е главният обвинител, който ще съди братовчед ми за държавна измяна. Питам се дали Болейн е дошъл като мой управител, за да ме предупреди, или като шпионин на херцога, за да направи донос за мен.

— Кой би казал такова нещо? Дъщерите ви говорили ли са за това?

— Никоя от тях не би говорила за такова нещо — изрича той бързо. — Изповедникът на херцога е дал показания срещу него. И управителят му, и слугите му. Дъщеря ви споменавала ли е нещо подобно?

Поклащам глава в отговор. Управителят на херцога е отсядал в къщата ми; молила съм се с изповедника му. Дъщеря ми живее с херцога и обсъжда всичко с нето.

— Дъщеря ми никога не би изслушала или повторила такова нещо — казвам. — А изповедникът на херцога не може да говори против него. Обвързан е от тайната на изповедта. Не може да повтаря какво казва някой в молитвите си.

— Сега кардиналът казва, че може. Това е ново нареждане. Кардиналът казва, че дългът на един свещеник към краля е по-важен от обета му пред Църквата.

Принудена съм да замълча. Не може да бъде. Кардиналът не може да променя правилата, които защитават тайната на изповедта, които правят един свещеник безмълвен като Бог.

— Кардиналът ли събира доказателства срещу херцога?

Той кимва. Точно. Улзи унищожавя своя съперник за привързаността и вниманието на краля. Това беше продължителна кампания. Водата, разплискана по мантията в кардиналско червено, остави петно, което трябва да бъде заличено с кървавочервено. Улзи иска отмъщение.

— Какво ще стане с херцога?

Не е нужно да питам, защото знам. Наказанието за държавна измяна ми е известно. Кой може да знае по-добре от мен?

— Ако го намерят за виновен, ще бъде обезглавен — казва Болейн тихо.

Чака, докато попия в ума си наученото. После казва нещо още по-лошо:

— Освен това, милейди, разпитват и други. Подозират, че има заговор. Цяла клика.

— Кой? Какви други?

— Семейството му, приятелите му, роднините му по сватовство.

Това е моето семейство, това са моите приятели, това са моите роднини по сватовство. Обвиняемият е мой братовчед и приятел, дъщеря ми Урсула е омъжена за сина му.

— Кого точно разпитват?

— Неговият и ваш сродник Джордж Невил.

Поемам си леко дъх.

— Това ли е всичко?

— А също и сина му, вашият зет, Хенри Стафорд.

Приятелят на Джефри, съпругът на Урсула. Поемам си леко дъх.

— Някой друг?

— Вашия син, Монтагю.

Задавам се. Почти не мога да дишам. Въздухът в тази мъничка стая е тежък; имам чувството, че стените се приближават и ме притискат.

— Монтагю е невинен — казвам твърдо. — Някой назовал ли е Артур?

— Не още.

Преплетени сме като ластари на растение: растението *Planta genista*, на което сме наречени. Дъщеря ми, Урсула, е омъжена за сина на херцога. Той и аз сме братовчеди. Моите момчета бяха отгледани в дома на другия ми братовчед, Джордж Невил, който е женен за дъщерята на херцога. Синът ми Монтагю е женен за дъщерята на братовчедата Джордж. Всички сме във възможно най-близка роднинска връзка. Такива са нравите на видните семейства, женитби и бракове между кръвни роднини, за да работим заедно, като една обща сила. Така запазваме богатството си вътре в семействата, съсредоточаваме влиянието си, обединяваме земите си. Но критично погледнато, за един подозрителен, боязлив поглед, това създава впечатлението, че сме клика, група заговорници.

Изведнъж се сещам за Джефри, който служи като паж в покоите на кралицата. Поне неговата вяност не би трябвало да подлежи на съмнение. Той трябва да е в безопасност. Ако Джефри е в безопасност, тогава ще мога да се изправя пред всичко.

— Нали нищо не е казано срещу Джефри? — питам направо.

Той поклаща глава.

— Ще ме разпитват ли? — питам.

Той се извързва съвсем леко от мен, със студено безразличие.

— Да. Длъжни са. Ако в къщата има нещо...

— Какво имате предвид?

Обезумяла съм от страх.

— Не зная! — избухва той. — Не зная! Откъде да знам? Не вярвам в пророчества и предсказания, и във връщането на отдавна изгубени крале. Нямам гиганти в родословното си дърво като вас, рода Невил. За мен не са грели три слънца в небето като за вас, династията Йорк. Не съм потомък на водна богиня, която излиза от река, за да се съешава с простосмъртни! Когато вашето семейство е било основано, никой дори не бил чувал за нас. Когато вашите чичовци са били на трона, моите са били тихи и скромни граждани. Не зная какво може да имате, какво може да сте запазили от онези времена — флаг или бойно знаме, списък на имената на хора, за които да се четат молитви, или писмо. Нещо свързано с произхода ви, нещо, което доказва кралската ви кръв, някое пророчество, че някога сте владеели трона и ще го владееете отново. Но каквото и да имате, ваша светлост, премахнете го, изгорете го. Нищо не си струва риска да го пазите.

* * *

Първото, което правя, е да изпратя съобщение на Джефри и да му кажа веднага да отиде в Бишам и да остане там, докато получи вест от мен, да не говори с никого и да не приема никого. Трябва да казва на слугите, че е болен, трябва да разпространи слуха, че това може да е потната болест. Ако знам, че той е в безопасност, тогава ще мога да се боря за другите си синове. Изпращам началника на конницата си в Тауър, за да разбере кой е зад онези високи сиви стени, и какво се говори за затворниците.

Изпращам една от придворните си дами при Урсула и ѝ заръчвам да вземе малкия си син, да отиде в Л'Ербер и да остане там, докато разберем какво трябва да правим. Изпращам пажа си при Артур и съобщавам, че идвам в двора веднага, че ще се видим там.

Пращам да докарат баржата ми и заръчвам да ме откарат надолу по реката. Дворът е в Гринич, аз седя тихо на мястото си в задната част на баржата с две от дамите ми до мен и се заставам да бъда търпелива, докато високите кули се показват над свежата зеленика на дърветата.

Баржата спира на кея и гребците вдигат за почест греблата си, докато стъпвам на брега. Трябва да чакам, докато са събрани и готови, а после минавам между тях с усмивка, овладявайки желанието си да

хукна към покоите на кралицата. Вървя бавно нагоре по настаната с чакъл пътека и чувам шум от конюшните, около половин дузина ездаци пристигат и крещят да доведат конярите им. Един страж отваря със замах тайната градинска врата към стълбището за покоите на кралицата. Благодаря с кимване и тръгвам нагоре, но не бързам, и дишането ми е спокойно, а биенето на сърцето ми — равномерно, когато стигам до горния край на стълбите.

Стражите пред вратата ми отдават чест и се дръпват встрани, аз влизам и виждам кралицата, седнала на пейката в прозоречната ниша, загледана навън към градината, с красиво избродирана ленена риза в ръце: една от нейните дами чете от страниците на ръкопис, другите седят наоколо и шият. Виждам момичетата Болейн и майка им, виждам дъщерята на лорд Морли, Джейн Паркър, испанските дами, лейди Хъси, половин дузина други. Те се надигат да ми направят реверанс, докато аз правя реверанс на кралицата, а после тя ги отправя с махване на ръка, аз я целувам по двете бузи и сядам до нея.

— Красиво е — казвам, с безгрижен и небрежен глас.

Тя вдига ръкоделието, сякаш за да ми покаже детайлите на бродерията с черен конец на бял фон, за да не може никой да види устните ѝ, когато прошепва:

— Арестуваха ли сина ви?

— Да, Монтагю.

— Какво е обвинението?

Стискам зъби и успявам да се усмихна фалшиво, сякаш си говорим за времето.

— Държавна измяна.

Сините ѝ очи се разширяват, но лицето ѝ не се променя. Всеки, който ни гледа, би си помислил, че тя проявява лек интерес към новината ми.

— Какво означава това?

— Мисля, че кардиналът предприема ход срещу херцога: Улзи срещу Бъкингам.

— Ще говоря с краля — казва тя. — Той сигурно знае, че арестът е неоснователен — колебава се, когато вижда лицето ми. — Неоснователен е — казва пак, вече не толкова уверено. — Нали?

— Казват, че говорили за проклятие над рода на Тюдорите — казвам, а гласът ми едва се чува. — Казват, че някоя от вашите

придворни дами споменала за проклятие.

Тя си поема леко дъх.

— Нали не сте вие?

— Не. Никога.

— Обвиняват сина ви, че е повтарял думите за проклятието?

— И братовчед ми — признавам. — Но, ваша светлост, и синовете ми, и братовчед ми Джордж Невил никога не са изричали или слушали дори една дума против краля. Бъкингамският херцог може и да е невъздържан, но не е изменник. Ако един изтъкнат благородник от това кралство може да бъде обвинен по прищявката на един съветник, на човек, който не е нещо повече от един от слугите на краля, човек без потекло и възпитание, тогава никой от нас няма да бъде в безопасност. Около трона винаги има съперничество. Но една загуба на благоволение не може да доведе до смърт. Моят братовчед Едуард Стафорд е нетактичен; трябва ли да умре заради това?

Тя кимва.

— Разбира се. Ще говоря с краля.

Преди десет години тя щеше да отиде веднага в покоите му и да го отведе настрана; едно докосване по ръката, една бърза усмивка, и той щеше да направи всичко, което му е казала. Преди пет години, тя щеше да отиде в покоите му, да му даде съвет, и той щеше да се повлияе от мнението ѝ. Дори преди две години тя щеше да го почака да дойде в покоите ѝ преди вечеря, а после да му каже как е правилно да постъпи, и той щеше да се вслуша. Но сега тя знае, че кралят може да говори с кардинала, може да играе хазарт с фаворитите си, може да се разхожда в градините с хубаво момиче, облегло на ръката му, да шепне в ухото ѝ, да ѝ казва, че никога, никога не е желал една жена по-силно, че гласът ѝ е като музика, че усмивката ѝ е като слънчева светлина, и че малко го интересува мнението на съпругата му.

— Ще изчакам до вечеря — решава тя.

* * *

Седя с кралицата, докато кралят идва с приятелите си да придружи нея и дамите ѝ на вечеря. Възнамерявам да поздравя Артур с усмивка, да прошепна предупреждение, и да се срещна с него по-

късно. Но когато разтварят двойните врати и Хенри влиза с едри крачки в стаята, красив, засмян, и се покланя на кралицата, Артур не влиза зад него.

Правя реверанс, с усмивка, залепена на застиналото ми като маска лице, докато по гърба ми започват да се стичат струйки студена пот. Всички са там: Чарлс Брандън, Уилям Комптън, Франсис Брайън, Томас Уайът. Всички, за които мога да се сетя, са там, никой от тях не липсва, всички се смеят на някаква тайна шега, която обещава да разкажат, когато по нея бъде съчинен сонет; но никъде не се вижда Артур Поул. Синът ми отсъства, и никой не отбелязва това.

Една от почетните дами изпуска книгата, която чете, и се навежда да я вдигне. Прави нисък реверанс на краля, притиснала книгата към корсажа си, подчертавайки любовта си към знанието, като същевременно привлича погледа към топлата, подканваща кожа на шията и гърдите си. Виждам тъмна коса, блестяща под френската шапчица и проблясването на златен инициал „Б“ с три бледи перлени висулки, увиснал ниско на врата ѝ; но кралят се навежда над ръката на съпругата си и изобщо не я забелязва.

Дамите с пърхане се подреждат по старшинство зад кралицата. Виждам как Мери Болейн се бута, забивайки лакти в ребрата на Джейн Паркър, но докато им се усмихвам, макар да оглеждам навсякъде, не виждам сина си Артур, и не знам къде е той тази вечер.

* * *

Томас Мор чака пред входа на трапезарията, докато дамите и господата от двора заемат местата си: с унило месесто лице, дълбоко замислен. Сигурно чака своя господар, кардинала; може би работи по обвинението срещу синовете ми.

— Съветник Мор — казвам любезно.

Той се обръща сепнато и ме вижда.

— Съжалявам, че прекъсвам размишленията ви. Един от синовете ми е учен и съм го виждала потънал в мисли точно като вас. Кара ми се, ако го прекъсна.

Той се усмихва.

— Бих се поколебал, преди да прекъсна мисленето на Реджиналд, но с мен можете да бъдете спокойна. Бях се отдал на блянове. Но все пак той не бива да укорява майка си. За едно дете послушанието е свещен дълг — усмихва се, сякаш развеселен от собствените си думи. — Все повтарям това на децата си. Вярно е, разбира се, но дъщеря ми ме обвинява в пристрастно отношение.

— Имате ли някакви новини за другите ми синове, Монтагю и Артур? — питам тихо. — Не виждам Артур тук тази вечер.

И тогава се случва най-лошото. Той не ме поглежда презрително, задето съм отгледала предатели, не ме поглежда с гняв, задето се опитвам да измоля застъпничеството му за тях. Поглежда ме с огромно съчувствие, както бихте гледали опечалена жена. Съчувственият поглед на сивите му очи ми подсказва, че той ме възприема като жена, която е изгубила синовете си, чиито деца са вече мъртви.

— Със съжаление научих, че лорд Монтагю е арестуван — казва той тихо.

— А Артур? Не говорите за Артур.

— Прогонен от двора.

— Къде е той?

Той поклаща глава.

— Не зная къде е отишъл. Щях да ви кажа, ако знаех, ваша светлост.

— Сър Томас, моят син Монтагю не е виновен в нищо. Можете ли да се застъпите за него? Можете ли да кажете на кардинала, че той не е направил нищо лошо?

— Не, не мога.

— Сър Томас, кралят не бива да бъде убеждаван, че може да се разпорежда със закона, както желае. Вашият господар е голям мислител, мъдър човек, сигурно знае, че е редно кралете да съблюдават закона, също като целия свой народ.

Той кима, сякаш се съгласява с мен.

— Всички крале би трябвало да се подчиняват на закона; но този крал започва да осъзнава властта си. Научава, че може да създава закона. А не можете да наредите на един зрял мъж да проявява детинско покорство. Веднъж възмъжал, може ли той отново да бъде дете? Кой ще заповядва на един крал, когато той вече не е принц? Кой ще командва един лъв, когато е научил, че вече не е малко лъвче?

* * *

Кардиналът седи от лявата страна на краля на вечеря, кралицата — от другата страна. Никой, който наблюдава съсредоточения разговор на краля с кардинала и отпращаните от време на време любезности към кралицата, не би могъл да се усъмни кой е главният му съветник сега. Мъжете разговарят, доближили глави, сякаш са сами.

Седя с дамите от свитата на кралицата. Те бъррят помежду си, погледите им вечно се стрелкат към приятелите на краля, гласовете им са високи и престоени, главите им се въртят насам-натам във вечни опити да срещнат погледа на краля. Идва ми да сграбча някоя от тях, да я разтърся заради глупостта ѝ, да ѝ кажа: „Това не е обикновена вечер. Ако имате влияние върху краля, трябва да го използвате за моите момчета. Ако танцувате с него, трябва да му кажете, че моите момчета не са виновни в нищо. Ако сте била така лекомислено развратна, че да спите с него, тогава трябва да му прошепнете в леглото да пощади моите момчета.“

Стискам зъби и преглъщам безпокойството си. Вдигам очи към краля и когато той хвърля поглед към мен, кимвам леко с глава, като принцеса, и му се усмихвам топло, изпълнена с увереност. Погледът му се спира върху мен с безразличие, за момент, а после той извърща очи.

* * *

След вечеря има танци и пиеса. Някой е съчинил поетична драма, а после има поетичен турнир, в който участниците се редуват да измислят стихове. Това е приятна, забавна вечер, обикновено и аз измислям някой ред или рима, за да изиграя ролята си; но тази вечер не мога да си събера ума. Седя сред всички, сякаш съм онемяла. Оглушала съм от страх. Сякаш минава цял един живот, преди кралицата да се усмихне на краля, да се надигне от стола си, да му направи официален реверанс, да го целуне за лека нощ, и да излезе от стаята с дамите си, вървящи зад нея, като една или две от тях явно си

тръгват само привидно, но възнамеряват да се вмъкнат обратно вътре по-късно.

В покоите си кралицата отпраща всички, освен Мери Болейн и Мод Пар, които свалят диадемата и пръстените ѝ. Една камериерка развързва връзките на роклята ѝ, ръкавите и корсажа ѝ, друга ѝ помага да облече бродираната си ленена нощна риза, а тя загръща раменете си с топла роба и ги отпраща с махване на ръка. Изглежда уморена. Спомням си, че тя вече не е момичето, което дойде в Англия да се омъжи за принц. Тя е на трийсет и пет години, а приказният принц, който я избави от бедността и лишенията, сега е суров мъж. Тя ми дава знак да седна на един стол до нея край огнището. Вдигаме крака на решетката, както правехме в Лъдлоу, и аз я чакам да заговори.

— Той не желае да ме слуша — казва тя бавно. — Знаете ли, никога преди не съм го виждала такъв.

— Знаете ли къде е синът ми Артур?

— Отпратен от двора.

— Не арестуван?

— Не.

Кимвам. Дай Боже да е отишъл в дома си в Броудхърст, или в моя в Бишам.

— А Монтагю?

— Сякаш бащата на Хенри проговори отново, беше съвсем като преди — казва тя удивено. — Сякаш баща му говореше чрез него, все едно, че този Хенри не е имал години на обич, почит и сигурност. Мисля, че той започва да изпитва страх, Маргарет. Страхува се, точно както баща му вечно се страхуваше.

Не вдигам поглед от червената жарава в решетката на огнището. Живяла съм под управлението на изпълнен със страх крал и зная, че страхът е зараза, точно както потната болест. Един изплашен крал първо се бои от враговете си, после — от приятелите си, а след това не може да различи едните от другите, докато всеки мъж и жена в кралството започнат да се боят, че не могат да имат доверие на никого. Ако Тюдорите се връщат към терора, тогава годините на щастие за мен и семейството ми са приключили.

— Не е възможно да се бои от Артур — казвам направо. — Не може да се съмнява в Монтагю.

Катерина поклаща глава.

— Това е заради херцога — казва тя. — Улзи го е убедил, че Бъкингамският херцог е предсказал нашата смърт, края на династията. Изповедникът на херцога е нарушил тайната на изповедта и е разказал за ужасни неща, пророчества и ръкописи, пророкуване и звезди в небето. Казва, че вашият братовчед херцогът говорил за смъртта на Тюдорите и за проклятие, стоварено върху рода.

— Не го е правил пред мен — казвам. — Никога. Не и пред синовете ми.

Тя внимателно слага ръка върху моята.

— Херцогът говорил с картузианците в Шийн. Всички знаят колко е близко семейството ви с тях. Реджиналд беше възпитан от тях! А херцогът е близък с Монтагю и е свекър на дъщеря ви. Знам, че нито вие, нито близките ви бихте говорили предателски думи. Знам. Казах това на Хенри. И ще говоря отново с него. Той ще си върне смелостта, знам, че ще си я върне. Ще се опомни. Но кардиналът му е разказал за някакво старо проклятие, тегнещо върху Тюдорите, в което се казвало, че Уелският принц ще умре — както умря Артур — а принцът, който дойде след него, също ще умре, и родът ще свърши с момиче, девствено момиче, и няма да има повече Тюдори, и след толкова усилия всичко ще се окаже напразно.

Чувам версия на проклятието, което братовчедка ми, кралица Елизабет, е изрекла някога. Питам се дали това е наистина наказанието, стоварено върху убийците на момчетата в Тауър. Тюдорите със сигурност убиха брат ми, безспорно убиха претендента, навярно са убили принцовете на Йорк. Ще изгубят ли своите синове и наследници, както ги изгубихме ние?

— Знаете ли нещо за такова проклятие? — пита ме приятелката ми, кралицата.

— Не — лъжа аз.

* * *

Изпращам предупреждение на Артур по четирима от най-доверените си стражи, до всяка от трите си къщи, и до съпругата на Артур, Джейн, в Броудхърст. Заръчвам му, където и да е сега, да отиде в Бишам и да чака там с брат си Джефри. Ако смята, че има каквато и

да е опасност, ако в околността пристигнат каквито и да е войници на Тюдорите, трябва да изпрати Джефри при Реджиналд в Падуа, а после сам да избяга. Съобщавам, че правя всичко по силите си за Монтагю. Съобщавам, че Урсула е в безопасност при мен в Лондон.

Пиша на сина си Реджиналд. Съобщавам му, че върху семейството ни е паднало подозрение и че е жизненоважно да казва на всички, че никога не сме оспорвали властта на краля и никога не сме се съмнявали, че той и кралицата ще имат син и наследник, който след време ще стане Уелски принц. Добавям, че не трябва да си идва у дома, дори ако бъде поканен от краля и му обещаят безопасно пътуване. Независимо какво ще стане, за него е по-безопасно да остане в Падуа. Ако не друго, може да осигури убежище на моето момче Джефри.

Отивам в спалнята си и се моля пред малкото разпятие. Петте рани на разпнатия Господ изпъкват ярко върху бледата Му нарисувана кожа. Опитвам се да мисля за Неговите страдания, но мога да мисля единствено за това, че Монтагю е в Тауър, съпругът и свекърът на Урсула — затворени заедно с него, братовчед ми Джордж Невил в друга килия, Артур — прогонен в изгнание от двора, а моето момче Джефри е в Бишам, сигурно е уплашен и не знае какво да прави.

В хладната сивота на пролетната зора някой похлопва на вратата на спалнята ми. Това е кралицата, която се връща в стаята си след утринната молитва. Ужасно бледа е.

— Освободена сте от службата си като гувернантка на Мери — казва кратко. — Кралят ми го каза, докато се молехме заедно. Не желае да се вслушва в никакви доводи. Отиде на лов със семейство Болейн.

— Освободена? — повтарям, сякаш не разбирам думата. — Освободена от службата при принцеса Мери?

Невъзможно е да я оставя; тя е само на пет години. Обичам я. Направлявах първите ѝ стъпки, подстригвах къдриците ѝ. Уча я да чете на латински, английски, испански и френски. Крепях я върху първото ѝ пони и я учех да държи юздите, пея с нея и седя до нея, когато учителят ѝ по музика идва да я учи да свири на клавесин. Тя ме обича, очаква да бъде с нея. Ще бъде изгубена и объркана без мен. Не е възможно, със сигурност не е възможно баща ѝ да каже, че занаят няма да бъде с нея!

Кралицата кимва.

— Той не пожела да ме изслуша — казва тя слисано. — Сякаш не можеше да ме чуе.

Трябваше да се сетя за това, но не се сетих. Никога не съм мислила, че той ще ме отстрани от грижите за дъщеря си. Катерина ме гледа безизразно.

— Тя е свикнала с мен — казвам немощно. — Кой ще заеме мястото ми?

Кралицата поклаща глава. Изглежда замръзнала от тревога.

— Тогава по-добре да си вървя — казвам несигурно. — Трябва ли да напусна двора?

— Да — казва тя.

— Ще отида в Бишам, ще живея спокойно в провинцията.

Тя кимва, с треперещи устни. Без нито дума повече се хвърляме взаимно в обятията си и се вкопчваме една в друга.

— Ще се върнете — обещава тя шепнешком. — Ще ви видя скоро. Няма да позволя да бъдем разделени. Ще ви върна обратно.

— Бог да ви благослови и да ви пази — казвам с глас, задавен от сълзи. — И предайте обичта ми на принцеса Мери. Кажете й, че ще се моля за нея и ще я видя отново. Кажете й да се упражнява по музика всеки ден. Ще бъда нейна гувернантка отново, знаей го. Кажете й, че ще се върна. Всичко това ще се оправи. Трябва да се оправи. Всичко ще бъде наред.

* * *

Нищо не се оправя. Кралят ексекутира моя родственик Едуард Стафорд, Бъкингамски херцог, за държавна измяна, а моят приятел и сродник, старият Томас Хауард, херцог на Норфолк, произнася смъртната присъда със стичащи се по лицето му сълзи. Чак до последния момент всички очакваме Хенри да го помилва, тъй като херцогът е негов сродник и беше негов постоянен спътник; но той не го прави. Изпраща Едуард Стафорд на смърт на ешафода, сякаш той е враг, а не най-великият херцог в кралството, фаворит на бабата на краля, и негов собствен най-изтъкнат придворен и поддръжник.

Не казвам нищо в негова защита, не казвам абсолютно нищо. Затова аз също навярно нося вина за всичко, което виждаме тази

година — странната сянка, която пада над нашия крал. Когато навършва трийсет години, погледът му става по-твърд, сърцето му закоравява, сякаш проклятието над Тюдорите не се отнася за наследниците, а за някакъв мрак, който бавно пълзи над него. Когато се моля за душата на братовчед си, Бъкингамския херцог, си мисля, че може би е бил случайна жертва на тази студенина, зародила се там, където някога имаше топлина. Нашият златен принц Хенри винаги е имал слабост: скрит страх, че не е достатъчно добър. Моят сродник, с присъщата си гордост и недосегаема увереност, улучи краля в слабото място, и това е ужасният изход.

[1] Много шик. (фр.). — Б.пр. ↑

ИМЕНИЕТО БИШАМ БЪРКШЪР, 1521 Г.

Нашият крал не се гневи за дълго. Той не е като баща си, тиранина. Херцогът е единственият член на семейството ни, който заплаща скъпо, с живота си. Синът му е лишен от граждански права, изгубва състоянието и херцогската си титла, но е освободен. Синът ми Монтагю е освободен, без срещу него да бъде повдигнато обвинение. Хенри не изпитва подозрение към всички поколения от един род, няма да подмени една смъртна присъда с унищожителен дълг. Той арестува сина ми, прогони всички ни от двора в пристъп на страх, страх от това какво може да кажем, страх от това, което сме. Но не ни подлага на преследване и щом преставаме да се мяркаме пред погледа му, той отново се успокоява, отново е на себе си. Не се съмнявам, че момчето, което обичах в детството му, ще ме призове отново, ще ми позволи да се върна при дъщеря му.

Някога той беше златен принц, за когото мислехме, че не може да стори нищо погрешно. Това беше лекомислие, твърде висок стандарт, за да бъде достигнат от който и да е млад мъж. Но той все още е нашият Хенри, ще се поправи. Той е син на майка си, а тя беше най-смелата, най-разсъдливата, най-любящата жена, която съм познавала някога. Не е възможно моята братовчедка Елизабет да е могла да роди и отгледа момче, което да бъде друго, освен любящо и достойно за доверие. Не я забравям. Вярвам, че той ще се съвземе.

ИМЕНИЕТО БИШАМ БЪРКШЪР, 1522 Г.

Мислейки си това, живея тихо, почти невидимо, в имението си в Бишам, на сигурно място върху земите си, доволна от състоянието си. Не пиша никому и се виждам единствено със синовете си. Братовчед ми Джордж Невил се е върнал в дома си в имението Бърлинг в Кент и аз не получавам от него нищо освен по някое и друго писмо с най-банални и скучни семейни новини, което дори не запечатва, за в случай, че някой шпионин проследи пътя му и поиска да види съдържанието му. Отговарям, че сме скърбили за загубата на момченцето на Урсула, което почина от треска на по-малко от година, но че съпругата на Монтагю е родила момиче и сме го кръстили Катерина, на кралицата.

По-големите ми момчета живеят тихо и кротко със съпругите си в обширните си къщи. Артур със съпругата си Джейн е наблизо, в Броудхърст; Монтагю е само на четири мили отгук в Бокмър, и си гостуваме кажи-речи всеки месец. Сина си Джефри задържам у дома за тези последни скъпоценни години, докато е още момче. Откривам, че ми става все по-скъп, докато го виждам как укрепва, как става все по-красив и възмъжава. Когато седим заедно вечер, никога не понижаваме гласове; дори когато сме сами и слугите са излезли, никога не казваме нищо за краля, за двора, за принцесата, на която не ми е позволено да служа. Ако някой подслушва до комина, под стрехите, на вратата, не би чул нищо освен обичайните разговори на едно семейство. Никога дори не сме сключвали това споразумение за мълчание. Това е като заклинание от вълшебна приказка: онемели сме като по магия. Над нас е паднала тишина; толкова сме тихи, че никой не би си направил труда да слуша.

Реджиналд е в безопасност в Падуа. Не само се е спасил от злата воля на краля, но и се ползва с висше благоволение заради помощта, която е оказал на краля и Томас Мор, докато пишат защита на истинската вяра срещу лютеранската ерес. Синът ми им помага да

проучат научните документи, съхранявани в библиотеката в Падуа. Съветвам Реджиналд да стои далече от Лондон, без значение колко голямо съгласие постигат той, кралят и Томас Мор по библейските текстове. Може да учи също толкова добре в Падуа, колкото и в Лондон, а на краля му е приятно да има английски учен, който работи в чужбина. Реджиналд може и да иска да се прибере у дома, но не смятам да го излагам на риск, докато над репутацията на семейството ни е надвиснала сянка. Реджиналд ме уверява, че не се интересува от нищо друго освен от науките си; и все пак херцогът също не се интересуваше от нищо освен от състоянието и земите си, а сега съпругата му е вдовица, а синът му — лишен от наследство.

Урсула ми пише от нов, скромнен дом в Стафордшър. Когато уреждах брака ѝ, предрекох, че ще бъде най-състоятелната херцогиня в Англия. Никога не съм помисляла, че изтъкнатото семейство на Стафорд може да бъде почти разорено. Титлата им е отнета, богатството и земите им — тихомълком погълнати от кралската хазна по благоразумен съвет на кардинала. Добрият ѝ брак, чудесните ѝ перспективи, бяха посечени на Тауър Хил заедно с главата на нейния свекър. Съпругът ѝ не става херцог на Бъкингам, а тя никога няма да бъде херцогиня. Той е просто лорд Стафорд, само с половин дузина имения на свое име и годишен доход само от сто лири. Тя е лейди Стафорд и е принудена да обръща предниците на роклите си. Името му е опозорено, а цялото му състояние е конфискувано в полза на краля. Тя трябва да управлява едно малко наследство и да се опита да изкарва печалба от сухи земи, когато си мислеше, че никога няма да види отново палешник, и изгуби малкото си момче, така че няма и син, който да наследи малкото, което е останало.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1523 Г.

Може и да сме прогонени в изгнание от двора, но кралят продължава да се обръща към нас, когато има нужда от изключителни военачалници. И двете ми момчета, Монтагю и Артур, са призовани на служба, когато кралят нахлува във Франция. Монтагю е назначен за капитан, а Артур се сражава толкова храбро в предните редици на бойното поле, че е удостоен с рицарско звание и вече е сър Артур Поул. Мисля си колко щеше да се гордее баща му, мисля си колко доволна щеше да е майката на краля, и се радвам, че синът ми е служил на нейния.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР МАЙ 1524 Г.

Никой от двора не ми пише; аз съм в изгнание, тихомълком съм изпаднала в немилост, макар всички да знаят, че не съм се провинила в нищо, освен в това, че нося името си. Томас Хауард, старият Норфолкски херцог, умира спокойно в леглото си, а аз поръчвам литургия за душата му в близкия манастир, защото той беше верен и добър приятел; но не присъствам на пищното му погребение. Кралица Катерина ми изпраща от време на време някое кратко писмо, молитвеник от собствената ѝ библиотека, новогодишни подаръци. Тя ту печели, ту губи благоволението на краля, когато той влиза в съюз първо с Испания, а после — против нея. Бившата ми възпитаничка, скъпата ми малка принцеса Мери, е сгодена за своя сродник Карл, императора, заради съюза срещу Франция, после казват, че ще се омъжва за братовчед си Джеймс, младия крал на Шотландия, после дори се говори, че ще замине за Франция и ще се омъжи там. Надявам се някой да заеме мястото ми и да ѝ каже да не се замисля над тези съюзи, да не мечтае за тези млади мъже като за свои възлюбени. Надявам се да има някой, който я учи да гледа на всички тези амбиции със сдържан скептицизъм. Нищо не би могло да бъде по-лошо за нея, отколкото да се влюби в представата за един от тези користолюбиви кандидати за женитба; всички тези планове може да се провалят.

Научавам от управителя си в Бишам, който пък научил от събирачите на добитък за клане, откарали говедата ни до Смитфийлд, че хората говорят за някаква нова любовница на краля. Никой не е сигурен коя от дамите в двора е привлякла непостоянното внимание на краля, но после научавам, че това е едно от момичетата Болейн, Мери Кери, че тя е бременна и всички говорят, че детето е на краля.

С радост научавам от един амбулантен търговец, който идва в кухнята да продава дрънкулки на прислужничките, че тя е родила момиче, а той намига и прошепва, че докато тя била в усамотение преди раждането, кралят се сближил със сестра ѝ Ан. След вечеря

същата вечер, в стаята ми, Джефри предполага шепнешком, че може би за краля всички момичета на рода Хауард имат мирис на плячка, точно както хрътка от породата Толбът ще предпочете мириса на заек пред всичко друго. Това ме кара да се изкикотя, и да си спомня с обич за стария херцог на Норфолк, който обичаше пиперливите шегги, но се намръщвам на Джефри за проявената непочтителност. В това семейство никой, особено пък това момче, никога няма да каже и една дума срещу този крал.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЮЛИ 1525 Г.

Кралят „създава“ един херцог, за да замести братовчед ми, когото уби. Момчето на Беси, незаконороденият Хенри Фицрой, е удостоен с невероятни почести. Управителят ми се връща от Лондон и казва, че имало пищно шествие до стария кралски дворец Брайдуел и шестгодишното момче било удостоено с двойна херцогска титла: херцог на Ричмънд и херцог на Съмърсет. Томас Мор, новият фаворит на краля, прочел книжката, потвърждаващи титлата.

— Не знаех, че може да бъдеш двама херцози едновременно — отбелязва пред мен управителят ми с лукава усмивка.

— Сигурна съм, че кралят отсъжда правилно — казвам, но вътрешно си мисля, че това сигурно е причинило на приятелката ми, кралицата, много болка: да види едно златокосо момче с кръвта на Тюдорите, целунато от царствения си баща и обвито в хермелин.

Артур, сър Артур, както винаги го наричам сега, е този, който ме дарява с първия ми жив внук, наследника на името ми. Кръщава го Хенри, както е редно, а аз изпращам прекрасната ни позлатена люлка на Джейн в Броудхърст за следващото поколение момчета от рода на Плантагенетите. Удивена съм от собствената си пламенна гордост, породена от появата на това бебе, от бурния си възторг заради следващото поколение от нашата династия.

Синът ми Джефри не беше сред войниците, събрани да заминат във Франция, а аз се погрижих да не отиде и като доброволец. Той вече е млад мъж, близо дваисет и една годишен, и на този последен син, това най-скъпоценно дете, трябва да се намери съпруга. Прекарвам повече време в обмисляне коя ще приляга на Джефри, отколкото за каквото и да е друго в тези години на изгнание.

Тя трябва да бъде момиче, което ще управлява къщата вместо него; Джефри е отгледан като благородник, трябва да е заобиколен от добро домакинство. Трябва да е плодовита, разбира се, и добре възпитана, и добре образована, но не искам за снаха някоя учена жена

— добре е да е достатъчно начетена, колкото да възпита децата си в поученията на Църквата. Да ме пази Господ от момиче, което се втурва след новото познание и се забърква в ереси, както е модно напоследък. Трябва да си дава сметка, че той е чувствително момче — не е атлет и воин като Артур, нито придворен като Монтагю: той е грижливо гледано момче, любимец на майка си. Дори като дете той разбираше какво мисля само като ме погледнеше в лицето, и все още притежава чувствителност, каквата рядко се среща у някого, особено у млад благородник. Тя трябва да е красива; като малко момче с дългите си руси къдрици Джефри често бе вземан за хубаво момиче, а сега, когато възмъжа, е по-красив от кой да е мъж в двора. Децата му ще бъдат прекрасни, ако успея да му намеря подходяща съпруга. Тя трябва да бъде елегантна и вежлива и трябва да бъде горда — присъединява се към старата кралска фамилия на Англия, в страната няма млад мъж с по-изтъкнат произход. В момента може и да сме почти в немилост, но настроението на краля се променя бързо — почти за една нощ — и със сигурност ще се промени отново. Тогава ще си върнем кралското благоволение и тогава тя ще представя нас, Плантагенетите, в двора на Тюдорите, а това не е лесна задача.

Ако най-младият ми син заемаше положението, което му се полага по право, ако присъстваше в двора, на някой добър пост, като наследник на най-голямото състояние в Англия, щеше да е лесно да намеря подходящата невеста за него. Но в положението, в което сме сега, наполовина изгнаници, наполовина в немилост, наполовина зачитани, и при положение, че старото дело за земите ми, които според Комптън не ми принадлежат, още се точи, ние сме не толкова привлекателно семейство, а Джефри не е най-желаният ерген в страната, какъвто беше Монтагю. Въпреки това си оставаме плодовити — съпругата на Монтагю, Джейн, ражда още едно момиче, Уинифред, така че сега имам трима внуци — а плодовитостта се цени в тези тревожни дни.

Накрая избирам дъщерята на церемониалмайстора на кралицата, сър Едмънд Пакнам. Бракът не е блестящ, но е добър. Той няма синове, само две добре възпитани дъщери, и една от тях, Констанс, е на подходящата възраст за Джефри. Двете момичета ще наследят състоянието и земите на баща си в Съсекс, които се простират близо до моите собствени, така че Джефри никога няма да е далече от къщи.

Сър Едмънд е достатъчно близък с кралицата, за да знае, че приятелството ни остава стабилно, и че тя ще ме приеме обратно в двора веднага щом съпругът ѝ позволи. Той разчита на това, че синът ми ще бъде толкова видна фигура в двора, колкото бяха и братята му. Мисли също като мен, че Хенри е бил зле съветван, че кардиналът се е възползвал от страховете му, страховете на баща му, и че това скоро ще отmine.

Венчавката е скромна и младото семейство идва да живее при мен в Бишам. Разбрали сме се, че когато ми позволят да се върна в двора, ще взема Констанс със себе си, че тя ще служи на кралицата и несъмнено ще се издигне в света. Сър Едмънд вярва, че ще ме види отново в двора.

И се оказва прав. Също така бавно, както настъпва пролетта в Англия, виждам как ледът около краля се топи. Кралицата ми изпраща подарък, а после лично кралят, който ловува наблизко, ми изпраща дивеч. После, след четири години изгнание, получавам писмото, което очаквам.

Поръчано ми е да отида отново в замъка Лъдлоу, за да бъда компаньонка и гувернантка на малката деветгодишна принцеса, на която предстои да заеме мястото си и да управлява владението си. Навярно скоро ще бъде обявена за Принцеса на Уелс, както някога имаше обичан принц. Знаех си. Знаех, че любящите, внимателни съвети на Катерина към краля ще го накарат да опознае истинската си същност. Знаех, че веднага щом влезе в съюз с родината ѝ, той отново ще се обърне към нея. Знаех, че кардиналът няма вечно да се ползва с благоволение, и че принцът, когото обичах като момче, ще стане такъв, какъвто е роден да бъде: честен, справедлив, почтен крал.

Веднага отивам да се срещна с принцесата в замъка Торнбъри и вземам със себе си новата ми снаха Констанс, за да служи като придворна дама на принцеса Мери. Възвръщането на благоволението на Тюдорите поставя всички ни на полагащите ни се по право места, обратно в сърцето на кралския двор. Показвам ѝ прекрасния замък в Лъдлоу с гордост като място, където някога бях господарка, и ѝ разказвам за Артур и принцесата, която беше негова невеста. Не ѝ казвам, че двамата млади бяха влюбени, че тяхната страст един към друг озаряваше синкавосивите стени на замъка. Но не пропускам да

кажа, че това беше щастлив дом, и че ние отново ще го направим щастлив.

ЗАМЪКЪТ ТОРНЪРИ, ГЛОСТЪРШЪР АВГУСТ 1525 Г.

Деветгодишната принцеса Мери пристига в един знойно горещ летен ден, възседнала собствен малък кон, с двеста ездачи от двете ѝ страни, облечени в ливреи с нейните цветове — синьо и зелено, и се усмихва на хората, които са се струпали около портата на замъка да видят как тази нова принцеса идва да поеме владенията си.

Стоя в сянката на входа, доволна, че не съм навън в жегата, готова да я приветствам с добре дошла в замъка, който някога причислявах към наследството на дъщеря си Урсула. Тази къща принадлежеше на рода Стафорд; редно беше да бъде дом на Урсула. Кардиналът я отне от херцога, и сега тя ще се използва от принцесата, а аз ще я управлявам, както управлявам всичките ѝ къщи.

Свитата ѝ се оглавява от моя сродник Уолтър Деверу, барон Ферърс от Чартли. Той ме поздравява с топла целувка по двете бузи, а после помага на малката принцеса да слезе от седлото си.

Шокирана съм, когато я виждам за първи път. Толкова отдавна не съм я виждала, че си я представях по-висока, яко и здраво момиче от рода на Тюдорите като нейната леля Маргарет, набита като пони; но тя е дребничка, деликатна като цвете. Виждам бледото ѝ сърцевидно лице в сянката на голямата качулка на наметалото ѝ и си мисля, че е навлечена в дрехи за възрастни, твърде крехка е за такова облекло, за такава голяма свита, твърде дребна и крехка, за да носи титлите си и всичките ни очаквания, твърде млада да поеме задълженията си и владението на земите си. Чувствам как преглъщам тревожно. Тя е крехка и чуплива, като принцеса, направена от сняг, принцеса, родена от желанието и само едва-едва придобила плът.

Но после тя ме изненадва, като поема ръката на Уолтър и скача от коня си като ловко и гъвкаво момче, затичва шумно нагоре по стъпалата към мен, и се хвърля в обятията ми.

— Лейди Маргарет! Ваша светлост, лейди Маргарет! — прошепва, с притиснато към мен лице, с глава до гърдите ми.

Притискам я до себе си и чувствам как крехкото ѝ, слабо тяло трепери от облекчение, че отново е с мен. Прегръщам я здраво и си мисля, че е редно да я хвана за ръката и да я представя на слугите ѝ, да я покажа на нейните хора. Но ми е непоносимо да я отблъсна от себе си. Обвивам ръце около нея и дълго не я пускам. Това е дете, което съм обичала не по-малко от собствените си деца, все още малко момиче, а аз пропуснах четири години от детството ѝ и се радвам, че отново е поверена на грижите ми.

— Мислех, че няма да ви видя никога вече — изрича тя едва чуто.

— Знаех, че ще се върна при вас — казвам. — И няма да ви оставя никога вече.

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ГРАНИЦАТА С УЕЛС 1525–1526 Г.

Тя не е трудно за отглеждане дете. Има благия нрав на майка си и цялата ѝ испанска упоритост, затова я запознавам с домашните ѝ учители, убеждавам я да се упражнява по музика и да спортува. Никога не ѝ нареждам; тя е дъщеря на краля на Англия и принцеса на Уелс — никой не може да ѝ нарежда, освен баща ѝ и майка ѝ, — но ѝ казвам, че обичните ѝ родители са я поверили на моите грижи и ще винят мен, ако тя не живее благочестиво, не се старае да учи и не ловува като Тюдор. Тя веднага се заема с учението от обич към мен. Като правя уроците ѝ приятни и интересни, и я насърчавам да поставя под въпрос нещата и да размишлява за тях, като се уверявам, че началникът на конницата ѝ избира за нея ловни коне, които са енергични, но покорни, и като се грижа в замъка всяка вечер да имаме музика и танци, е лесно да я насърча да придобие уменията, които една принцеса трябва да има. Тя е интелигентно, сериозно момиче, дори малко прекалено сериозна. Не мога да не си помисля, че би била подходяща ученичка за Реджиналд, и че би било от полза за цялото ни семейство той да се превърне във влиятелна фигура в живота ѝ.

Засега неин възпитател е доктор Ричард Федърстън, избран от майка ѝ, човек, който ми допада веднага. Той е висок, с кестенява коса, и има бърз ум. Преподава латински на Мери чрез класическите автори и преводи на Библията, но освен това съчинява за нея глупави рими и весели стихчета. Мисля си, че предаността му към майка ѝ — която никога не споменаваме — е напълно непоклатима.

Принцеса Мери е момиче, което обича страстно. Тя се смята сгодена за братовчед си Карл Испански, и забожда на всяка своя рокля брошка с надпис „Императорът“. Майка ѝ е насърчила тази привързаност, и ѝ е говорила за него; но това лято научаваме, че годежът ѝ ще бъде разтрогнат и че вместо това тя ще встъпи чрез брак във френското кралско семейство.

Лично ѝ съобщавам новината, а тя побягва и се заключава в стаята си. Тя е принцеса — знае, че е безсмислено да се оплаква. Но слага диамантената брошка на дъното на кутията си с бижута и се цупи няколко дни.

Разбира се, аз ѝ съчувствам. Тя е на девет години и си мисли, че сърцето ѝ е разбито. Реша с четка прекрасната ѝ дълга червеникавокафява коса, докато тя гледа бледото си лице в огледалото и споделя как си мисли, че никога повече няма да бъде щастлива. Не съм изненадана, че годежът ѝ е разтрогнат, но съм искрено шокирана, когато получаваме писмо от кардинала и научаваме, че кралят е решил да я омъжи за човек, достатъчно стар да ѝ бъде баща, прословутият с разпуснатия си живот, овдовял крал на Франция. Тя храни неприязън към него поради тези три основателни причини, а мой дълг е да ѝ кажа, че като принцеса на Англия тя трябва да приеме да служи на страната си със своя брак, и че в това, както и във всичко друго, трябва да се подчини на баща си и че той има пълното право да я изпрати там, където мисли, че е най-подходящо.

— Ами ако майка ми е на друго мнение? — пита ме тя с блеснали от гняв тъмни очи.

Не си позволявам да се усмихна. Тя се изправя в цял ръст, внушителните си метър и двайсет, горда като испанска кралица.

— Тогава майка ви и баща ви трябва да постигнат съгласие — казвам спокойно. — А вие не бихте била добра дъщеря, ако си позволите да ги съдите или да вземете страна.

— Е, аз няма да го харесам — заявява тя упорито.

— Ще го обичате и почитате като добра и покорна съпруга — казвам ѝ. — Никой не изисква от вас да го харесвате.

Бързият ѝ ум схваща хумора в тази забележка и тя ме възнаграждава с изблик на непринуден смях.

— О, лейди Маргарет! Как само го казахте!

— Освен това вероятно ще започнете да го харесвате — казвам утешително, като я придърпвам да седне до мен, за да може да облегне глава на рамото ми. — Щом се омъжите за един мъж и имате деца, и управлявате земите си заедно, ще откриете у него всевъзможни качества, на които се възхищавате. И ако той е мил с вас и добър баща на децата ви, тогава ще започнете да го обичате и харесвате.

— Не винаги — изтъква тя. — Леля ми Маргарет, вдовстващата кралица на Шотландия, насочи оръдията на замъка си срещу собствения си съпруг, и се опитва да убеди папата да ѝ даде развод.

— Тя много греши, че постъпва така — заявявам. — Божия воля е една жена да се подчинява на съпруга си, Бог е наредил, че единствено смъртта може да сложи край на брака им. И баща ви сам ѝ каза това.

— Тогава може би да е по-добре да се омъжиш по любов? — пита настойчиво тя. — Баща ми, кралят, се оженил за майка ми по любов.

— Така е — съгласявам се. — И беше прекрасно, като вълшебна приказка. Но не всички можем да имаме живот като вълшебна приказка. На повечето от нас не се случва. Майка ви беше много благословена, че кралят я избра, а за него беше чест да спечели любовта ѝ.

— Тогава защо той се сближава с други дами? — пита ме Мери, с глас, снижен до шепот, макар че сме съвсем сами в личната ми стая. — Защо се случва това, лейди Маргарет?

— Какво сте чули?

— Видях с очите си — казва тя. — Неговата фаворитка, Мери Кери. Виждам и сина му, момчето на Беси Блаунт, в двора. Направиха го херцог, той е херцог на Ричмънд и херцог на Съмърсет. На никой друг в Англия не е оказана такава чест. Това е твърде голяма чест за момче, родено от жена като Беси. Твърде голяма чест е за едно противно малко момче като него.

— Мъжете, дори кралете, може би най-вече кралете, могат да обичат със свободно сърце, дори след женитбата си — казвам. Гледам я в откритото, озадачено лице, и ми е омразна истината, която казвам. — Като крал баща ви може да върши, каквото му е угодно, това е негово право. Съпругата на един крал, макар самата тя да е кралица, не му се оплаква, не се оплаква на други. Тези неща не са важни, те не променят нищо. Тя дава на всички да разберат ясно, че това не е важно. Колкото и момичета да има, тя си остава негова съпруга. Майка ви все още е кралицата, независимо колко такива като Беси и Мери танцуват в двора или я следват на влизане в покоите ѝ. Те изобщо не я смущават. Не е нужно да смущават и вас.

— А малкият двоен херцог? — пита тя заядливо.

Тъй като не зная какво има предвид кралят, създавайки такова почетно положение, не смея да изкажа мнение.

— Вие си оставате принцесата — казвам. — Каквото и да се случи, кралицата си остава кралица.

Тя не изглежда убедена, а на мен не ми се иска да кажа на тази млада принцеса, че една жена, била тя и принцеса, е слугиня на баща си и робиня на своя съпруг.

— Знаете, че един съпруг, който и да е съпруг, е поставен от Самия Бог да властва над съпругата си.

Тя кимва.

— Разбира се.

— Той трябва да постъпва така, както му е угодно. Ако изложи на опасност безсмъртната си душа, една добра съпруга може да го предупреди. Но не може да се опитва да поеме ръководната роля. Тя трябва да живее така, както желае той. Това е неин дълг като съпруга и жена.

— Но тя може да възразява...

— Би могла — признавам. — Но той не може да я остави, не може да се отрече от брака си, не може да напусне леглото ѝ, не може да отрече титлата ѝ на кралица. Може да танцува и да свири, и да посвещава поезия на някое хубаво момиче, но това не променя нищо. Може да удостоява един незаконен син с почести и да го обича, но това не променя нищо за законното дете от брака му. Една кралица е кралица до смъртта си. Една принцеса има по рождение право на коронката си, и никой не може да ѝ я отнеме. Една съпруга е съпруга до смъртта си. Всичко друго е просто развлечение и суета.

Тя е мъдро момиче, тази малка принцеса; защото от този момент нататък вече не говорим за това, а когато пратениците от майка ѝ в Лондон носят клюки в кухнята, че момичето Болейн е родило дете на краля, и този път момче, и този път на име Хенри, нареждам никой да не повтаря историята в близост до принцесата, и казвам на снаха си Констанс, че лично ще я пребия от бой, ако разбере, че е допуснала нещо да бъде казано така, че Мери да го чуе.

Снаха ми знае, че няма защо да се бои от гнева ми, както е наясно, че я обичам твърде много, за да ѝ вдигна ръка. Но внимава принцесата да не научи нищо за бебето, което носи името Хенри Кери, или за новия флирт, който баща ѝ е започнал на мястото на стария.

Под моите грижи принцесата не научава нищо повече, дори когато посещаваме двора в Уестминстър и Гринич за Коледа всяка година, нито дори когато кралят нарежда да организираме двор за принцесата в двореца Ричмънд. Ръководя дамите така, сякаш съм най-строгата игуменка в кралството, и около принцесата не се клюкарства, макар че кралският двор е извън себе си от любопитство заради новото увлечение на краля. Изглежда, че Ан Болейн е заела мястото на сестра си в благоразположението му, но все още не и в леглото му.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

МАЙ 1527 Г.

Наредено ми е да доведе принцесата в двора, за да отпразнуваме годежа ѝ с представител на династията Валоа. Тя ще се омъжи или за френския крал, или за втория му син — малко момче на седем години, Орлеанският херцог, очевидно напълно неорганизиран и неточен план. Пристигаме в двора и Мери хуква към покоите на майка си, докато аз тичам зад нея, умолявайки я да върви с достойнство, като принцеса.

Това едва ли има значение. Кралицата скача от трона си в залата за аудиенции, за да прегърне дъщеря си, и ме хваща за ръка, за да въведе и двете ни в личната си стая, така че да можем да бъбрим, да възклицаваме и да се възхищаваме една на друга, без да ни гледат сто души.

В мига, в който вратата се затваря зад нас и майка и дъщеря са си разменили няколко забързано изречени въпроси и отговори, ведростта бавно се отдръпва от лицето на кралицата, и аз виждам, че Катерина е уморена. Сините ѝ очи още блестят от радост, че вижда дъщеря си; но кожата под тях е кафява и покрита с петна, а лицето ѝ е уморено и бледо. Около деколтето на роклята ѝ виждам издайнически обрив и предполагам, че носи власеница под скъпите си дрехи, сякаш животът ѝ сам по себе си не е достатъчно тежък.

Разбирам веднага, че тя скърби, задето скъпоценната ѝ дъщеря ще бъде изпратена във Франция като залог за съюз срещу собствения ѝ племенник, Карл Испански, и че вини себе си за това, както и за всичко друго, което ще сполети Англия като страна без наследник. Бремето да бъде испанска принцеса и английска кралица я притиска с тежестта си. Поведението на нейния племенник Карл е направило живота ѝ в Англия далеч по-ужасен от преди. Той даваше на краля обещание след обещание, а после ги наруши, сякаш Хенри не е човек, който опасно бързо се обижда при всяка заплаха за достойнството си, сякаш той не е достатъчно себичен, за да накаже съпругата си за събития далеч отвъд нейния контрол.

— Имам добри новини, добри новини: няма да заминете за Франция — казва тя, сяда в стола си и придърпва Мери на скута си. — Гodeжът ще бъде отпразнуван, но ще заминете чак след години, може би две или три. А през това време може да се случи всичко.

— Не искате да сключа брак в династията Валоа? — пита тревожно Мери.

Майка ѝ се насилва да се усмихне успокоително.

— Разбира се, баща ви сигурно е направил правилен избор за вас, и ние ще му се подчиним на драго сърце. Но съм доволна, задето той реши да останете в Англия през следващите няколко години.

— В Лъдлоу?

— Дори още по-хубаво! В Ричмънд. А скъпата лейди Маргарет ще живее с вас, и ще се грижи за вас, когато ми се налага да отсъствам.

— Тогава и аз се радвам — казва Мери пламенно. Вдига очи и се вглежда в умореното, усмихнато лице. — Добре ли сте, почитаема майко? Щастлива ли сте? Нали не сте болна?

— Достатъчно добре съм — казва кралицата, макар да чувам напрежението в гласа ѝ, и протягам ръка към нея, за да бъдем свързани една с друга. — Достатъчно добре съм — повтаря тя.

* * *

Тя не говори с мен за разочарованието си от това, че дъщеря ѝ трябва да сключи брак в династията на нейния враг, френския крал, нито за унижението си от това, че сега незаконороденото момче на бившата ѝ придворна дама е един от видните лордове на Севера и живее в богатия замък Шериф Хътън, с толкова бляскав двор, колкото този на нашата принцеса, и владее бластистите земи по северната граница. Сега той дори е върховен адмирал на Англия, макар да е осемгодишно дете.

Но тя никога не се оплаква, нито от умората си, нито от лошото си здраве, никога не говори за промените в тялото си, за нощните изпотявания и главоболията, от които ѝ се гади. Една сутрин отивам в стаята ѝ и я намирам увита в чаршафи, излязла от вдигаща пара вана, отново принцеса на Испания.

Тя се усмихва на неодобрителното ми изражение.

— Знам — казва. — Но къпането никога не ми е навредило по никакъв начин, а нощем ми е толкова горещо! Сънувам, че съм отново в Испания, и се събуждам като в треска.

— Съжалявам — казвам. Подпъхвам ленения чаршаф около раменете ѝ, които все още са с гладка кожа и с бледия цвят на перли. — Кожата ви е прекрасна, както винаги.

Тя свива рамене, сякаш това няма значение, и придърпва чаршафа нагоре, за да не кажа нищо за червените подутини от ухапвания на бълхи и болезнено протритите места по кожата, които се получават от триенето на власеницата по гърдите и корема ѝ.

— Ваша светлост, вие нямате грехове, които биха изисквали самоналожени страдания — казвам много тихо.

— Не е заради мен, а заради кралството — казва тя. — Приемам болката, за да отклоня Божия гняв от краля и неговия народ.

Поколебавам се.

— Това не може да е правилно — казвам. — Вашият изповедник...

— Скъпият епископ Фишър и сам носи власеница заради греховете на света, а също и Томас Мор — казва тя. — Нищо освен молитвата, пламенната молитва, няма да трогне Бог, за да проговори Той на краля. Бих направила всичко.

Това ме кара да замлъкна за миг.

— А вие? — пита ме тя. — Нали сте добре, скъпа моя? Всичките ви деца са добре? Урсула роди момиченце, нали? А съпругата на Артур очаква дете, нали?

— Да, Урсула има дъщеря на име Дороти, и отново очаква дете, а Джейн роди момиче — казвам. — Нареккоха я Маргарет.

— Маргарет, на вас?

Усмивам се.

— Артур ще наследи голямото състояние на съпругата си, когато баща ѝ умре, но биха искали да видят как част от моето състояние отива при съименницата ми.

— А те вече имат момче — казва тя с печален копнеж, и това е единственото ѝ признание, че безплодният ѝ брак, дарен само с нашата малка принцеса, е разбил сърцето ѝ, сега това е много, много стара скръб.

Но докато обикалям из двора и поздравявам приятелите си и многото си сродници, откривам, че дамите й, всъщност всички в двора, сякаш знаят, че месечните й неразположения са спрели и че никога няма да има други бебета от династията на Тюдорите, нито момичета, нито момчета. Може би в крайна сметка, ще стане така, че няма да има синове и родът ще свърши с момиче.

Кралят не казва нищо затова бавно, болезнено рухване на надеждите му, но благоволенieto, показвано към незаконородения син на Беси Блаунт, малкия Хенри Фицрой, и почестите, с които е отрупван, напомнят на всички, че кралицата е преминала детеродната възраст и че, макар да имаме красиво малко момче от рода на Тюдорите, което гостува в двора, тича надолу по галериите и вика да оседлаят коня му в конюшните, то не е износено от нея, а сега никой и не очаква нещо повече от нея.

* * *

Мария де Салинас, графиня Уилоуби, най-преданата приятелка на кралицата, е тази, която ми казва тихо:

— Не мисля, че е особено разстроена от тази френска женитба. Опасяваше се от нещо далеч по-лошо.

— Та какво би могло да е по-лошо за нея? — питам.

Разхождаме се заедно край реката, тъй като кралят е поискал регата с гребни лодки и лодкарите, които понякога превозват и пътници от единия на другия бряг, се състезават срещу благородниците от двора. Всички са предрешени като войници или водни духове, и гледката е красива. Мога да различа кой отбор е на благородниците и кой — на лодкарите единствено по очебийния факт, че лодкарите печелят всяка гонка, а смеещите се придворни на Хенри рухват върху веслата си и признават, че това е по-трудна работа, отколкото изглежда.

— Тя се бои, че кралят може да нареди на принцеса Мери да се омъжи за Хенри Фицрой — казва тя, и гледа как усмивката се отдръпва от лицето ми. Обръщам се с лице към нея и стисвам ръката й, тъй като се боя, че ще припадна.

— Какво? — Казвам си, че сигурно съм я разбрала погрешно.

Тя кимва.

— Вярно е. Има план принцеса Мери да се омъжи за херцога на Ричмънд, незаконородения.

— Това е отвратителна шега — казвам.

Спокойният ѝ поглед ми подсказва, че не е шега.

— Защо бихте казали такова нещо?

— Защото е вярно.

Оглеждам се наоколо. Никой не е достатъчно близо, за да ни чуе, но все пак придърпвам ръката ѝ в сгъвката на лакътя си и ние се отдалечаваме от речния бряг, където дамите насърчават с викове фаворитите си, в тишината на тучната зелена градина.

— Кралят никога не би измислил нещо толкова нелепо.

— Разбира се, че не. Втъпил му го е кардиналът. Но сега кралят също обмисля това.

Поглеждам я, онемяла от ужас пред чутото.

— Това е лудост.

— Това е единственият начин, по който той може да постави сина си на трона на Англия, без да лиши дъщеря си от короната. Само по този начин хората биха приели Хенри Фицрой като наследник на своя баща. Принцеса Мери става кралица на Англия, със съпруг от династията на Тюдорите до нея.

— Те са наполовина брат и сестра, това наистина е ужасно.

— Така мислим ние. Така би мислил един нормален баща. Но това е кралят, който мисли кой ще наследи трона му. Би направил всичко, за да задържи Тюдорите на трона. Една принцеса не би успяла да задържи трона на Англия. А той би могъл да вземе разрешение от папата за такъв брак.

— Папата никога не би се съгласил.

— Всъщност, папата би се съгласил. Кардиналът ще го уреди.

— Кардиналът има толкова голямо влияние?

— Някои казват, че той ще бъде следващият папа.

— Кралицата никога не би се съгласила.

— Да — казва Мария внимателно, сякаш най-накрая съм проумяла онова, което през цялото време се е опитвала да каже. — Именно. Това е най-лошото. Това е най-лошото, което би могло да се случи. Кралицата никога не би приела такова нещо. По-скоро ще умре, отколкото да види дъщеря си опозорена. Кралицата ще се бори срещу това. А какво мислите, че ще стане, ако тя се противопостави на волята

на краля? Какво мислите, че ще стане с нея, ако защити дъщеря си, противопоставяйки се на заповедта на съпруга си? Какво мислите, че ще направи той? Как се държи той напоследък, ако някой му противоречи?

Поглеждам бледото ѝ лице и се сещам за братовчед си, Бъкингамския херцог, който положи глава на дръвника само заради няколко необмислени думи в тайната на изповедалнята.

— Ако тя му се противопостави, нима той ще нарече това държавна измяна? — питам се.

— Да — казва тя. — И това е причината да се радвам, че кралят иска да омъжи дъщеря си за най-големия ни враг, краля на Франция. Защото за нея се готвеше нещо още по-лошо.

* * *

Синът ми Артур, сър Артур, както с наслада си напомням да го наричам, гребе в регатата и изпреварва четири други лодки, пристигайки втори след един мускулист лодкар, чиито ръце напомнят на бутове шунка. Синът ми Монтагю се обзалага на речния бряг и печели кесия злато от самия крал. Веселият, шумен кралски двор приключва деня с битка на лодки, в която баржата на краля предвожда нападението срещу малка флотилия от ладии. Ан Болейн си присвоява ролята на символна фигура, застанала на носа на кралската лодка, като насочва прицела на хората в баржите, които размахват кофи. Всички се измокрят до кости, а смеещият се крал помага на Ан да излезе от лодката и я задържа край себе си, докато всички вървим обратно към двореца.

* * *

Принцеса Мери репетира ролята си в голямата поетична драма, планирана в чест на годежа ѝ. Отивам с нея до помещенията на гардеробната, където ѝ правят проба за роклята. Това е изключително скъпа рокля, корсажът е обшит с рубини и перли, червените и бели цветове на розата на Тюдорите, със стъбла от смарагди и сърцевина от

жълти диаманти. Отначало тя залита под тежестта ѝ, но когато се изправя, е най-очарователната принцеса, която светът е виждал някога. Все още е крехка и дребна, но бледата ѝ кожа е поруменяла от здраве, кестенявата ѝ коса е гъста и пищна, а в тази рокля прилича на икона в скъп параклис.

— Всъщност за пробата на тази рокля е редно да бъдем в съкровищницата — казвам ѝ, и виждам как лицето ѝ светва от удоволствие.

— Това е по-скоро съкровище, отколкото кадифе — съгласява се тя. — Но вижте ръкавите ми!

Подават златистата къса горна дреха и тя я облича. Висящите ръкави на роклята са по новата мода, толкова дълги, че почти стигат до земята, тя е обгърната в златна светлина. Събират гъстата ѝ коса в гирлянда от цветя, и прибират съчетанието от цветя и кестеняви къдрици в сребърна мрежичка.

— Как изглеждам? — пита ме тя, като знае, че отговорът е „прекрасно“.

— Изглеждате като принцеса на Англия и кралица на Франция — казвам ѝ. — Прекрасна сте като майка ви, когато най-напред дойде в Англия, но още по-пищно облечена. Ослепителна сте, скъпа моя. Никой няма да погледне друга освен вас.

Тя ми прави дълбок реверанс:

— *Ah, merci, ma bonne mere*^[1] — казва тя.

* * *

Отначало се оказвам права: никой не може да откъсне очи от нашата принцеса. Поетичната драма има огромен успех, а принцесата и седем дами се показват от рисувания декор, за да танцуват с осем маскирани рицари, тя е в центъра на всеобщото внимание, окичена със скъпоценности и безупречно обучена. Когато поетичната драма приключва, френският посланик я моли за честта да танцува с него. Тя заема мястото си начело на групата, а в другия край на стаята баща ѝ се подрежда в редицата с партньорката си. Моята приятелка, кралицата, наблюдава усмихнато това изключително важно тържество,

докато съпругът ѝ танцува ръка за ръка с незначителната Ан Болейн, обърнал глава към нея, приковал очи в оживеното ѝ лице.

Чакам сигнала дамите да се оттеглят, но танците продължават до късно през нощта. Едва след полунощ кралицата се надига от стола си под балдахина и прави реверанс на краля. Той ѝ се покланя много почтително. Взема ръката ѝ и я целува по двете бузи. Дамите ѝ и аз се надигаме от столчетата си, други неохотно се откъсват от танците и се приготвяме да си тръгнем.

Кралицата казва: „Лека нощ, Бог да ви благослови“, и се усмихва на съпруга си. Дъщеря ѝ, принцеса Мери, идва да застане зад нея; Мери Брандън, вдовстващата кралица на Франция, идва зад нея. Следвам ги, всички придворни дами по ред на старшинството, всички сме готови за тръгване — но Ан Болейн не се е помръднала.

За миг изпитвам ужасно смущение: тя е допуснала грешка, и ще е по-добре аз, или някой друг, да я прикрие. Не е забелязала, че си тръгваме, и ще изглежда като глупачка, подтичвайки зад нас, когато кралицата се оттегли. Няма голямо значение, но е недодялано и глупаво от нейна страна да проявява небрежност към утвърдените от времето дворцови ритуали. Пристъпвам напред да я хвана под ръка, да направя реверанс на кралицата и бързо да дръпна Ан сред дамите, да направя на тази млада жена услугата да си затворя очите, преди да е изпаднала в неловко положение заради грешката си. Но после забелязвам нещо в начина, по който накланя главата си и предизвикателната ѝ блестяща усмивка, и се колебаям.

Тя стои заобиколена от най-красивите мъже в двора, център на внимание в прекрасната сводеста зала, с тъмнокоса глава, увенчана от френска шапчица в наситено алено, обшита с рубини и златна нишка. Не изглежда неуместно, не изглежда посрамена, както би трябвало, придворна дама, забравила мястото си. Вместо това изражението ѝ е тържествуващо. Прави лек реверанс, разпервайки широко червената си кадифена рокля, и не бърза да се присъедини към свитата на кралицата, както е редно да стори.

За миг настъпва пауза, почти колкото човек да си поеме дъх, а после кралицата поглежда от съпруга си към момичето на Болейн, сякаш си дава сметка, че тук се случва нещо ново и странно. Младата жена не смята да се оттегли от залата, следвайки кралицата, пристъпвайки зад по-висшестоящите дами в строг ред по старшинство

— а тъй като е родена като дъщеря на обикновен рицар, твърде много от нас я предхождат по старшинство. Тя изобщо няма да дойде. С тази единствена постъпка тя е променила всичко. И кралицата не може да ѝ заповядва. А кралят позволява това.

Катерина свива леко рамене, сякаш това няма голямо значение, обръща се рязко и излиза от голямата зала с високо вдигната глава. Водени от самата дъщеря на краля, принцесата, сестрата на краля — принцеса по рождение и кралица по брак — неговите братовчедки, с кралско потекло като мен, всички други дами от двора, всички следваме кралицата в оглушителна тишина. Но когато тръгваме нагоре по широките стъпала, чуваме прелъстителния кикот на Ан.

* * *

Нареждам на Монтагю и Артур да дойдат в покоите ми призори, преди закуска, преди утринната литургия, преди някой друг в кралското домакинство да се е размърдал.

— Трябваше да ми кажете, че нещата са стигнали толкова далече — заявявам остро.

Монтагю се уверява, че вратата е плътно затворена, и че съненият му камериер стои отвън.

— Не можех да пиша нищо, а освен това не знаех.

— Не си знаел? — възкликвам. — Тя служи като придворна дама, но ходи, където поиска, танцува с краля, и не си тръгва, когато си тръгваме ние?

— Това се случи за първи път — обяснява Артур. — Никога преди не е оставала след другите. Да, тя е с него през цялото време, ходи сама в покоите му, излизат на езда само двамата, докато ние, останалите, ги следваме отзад, седят заедно и разговарят, или играят комар, или свирят и пеят — той прави почти комична гримаса. — Почитаема майко, те четат книги по теология заедно! Що за прелъстяване е това? Но тя винаги преди е била дискретна, винаги се е държала като всички други. Никога не е оставала така след другите.

— Тогава защо сега? — питам настойчиво. — Пред френския посланик, и всички?

При този въпрос Монтагю кимва. Той е по-наясно с политиката от брат си. Артур вижда всичко, защото е почти неразделен с краля, той е един от групата на близките му приятели, които ходят навсякъде заедно, Монтагю разбира по-добре какво означава това.

— Може ли именно това да е причината? Защото празнувахме годежа, с който принцеса Мери встъпва във френската кралска фамилия — предполага той. — Ан поддържа французите, прекарала е години във френския двор. Тя помогна да се осъществи това, и те го знаят. Хенри не възнамерява да се сприятелява отново с испанците, те ще бъдат наши врагове. Кралицата — Бог да я благослови — принадлежи към страната на врага. Той се чувства свободен да я оскърбява. Ан показва, че нейната политика е тази, която ще възтържествува.

— Каква полза носи това на краля? — питам ядосано. — Като обижда кралицата пред целия двор, тя не постига нищо друго, освен да я наскърбява и да компрометира себе си. А онази млада жена се изсмя, докато си тръгвахме, чух я.

— Ако това му печели благоволението на Дамата, той ще го направи — изтъква Артур. — Извън себе си е. Готов е на всичко.

— Как я нарече?

— Нарекох я Дамата. Така я наричат много от тях.

Идва ми да изругая като коняр от гняв.

— Със сигурност не могат да я наричат „Ваша светлост“ — казвам остро. — Или „Ваше благородие“. Тя е само една дъщеря на обикновен рицар. Не беше достатъчно добра за Хенри Пърси.

— Тя харесва всичко, което я кара да изглежда различна — продължава Артур. — Обича да привлича вниманието. Харесва й кралят да ѝ оказва публично внимание. Изпитва ужас, че всички ще я приемат просто за поредната негова блудница, също като сестра ѝ, като всички останали. Кара го непрекъснато да ѝ обещава, че това ще бъде различно. Не смята да бъде втора Беси, не смята да бъде втора Мери. Не възнамерява да е поредната перачка, или френската блудница Жана. Трябва да бъде специална, трябва да бъде различна. Всички трябва да видят, че е различна.

— Водещата кобила във впряга — казвам вулгарно.

Монтагю ме поглежда.

— Не — казва той. — Трябва да видите това, почитаема майко. Важно е. Тя е нещо повече от последното му развлечение.

— Какво повече може да бъде? — настоявам нетърпеливо.

— Ако кралицата умре...

— Да не дава Господ — казвам на мига, като се прекръствам.

— Или да кажем: ако кралицата се оттегли, за да се отдаде на религията.

— О, мислиш ли, че би го направила? — пита Артур, изненадан.

— Не, разбира се, че не би постъпила така! — възкликвам.

— Би могла — настоява Монтагю. — Би могла. И наистина — би трябвало. Тя знае, че Хенри трябва да има син. Фицрой не е достатъчен. Принцеса Мери не е достатъчна. Кралят трябва да остави законен наследник от мъжки пол, не незаконородено момче, или момиче. Кралицата знае това, всяка принцеса знае това. Ако би могла да се издигне до величие, ако би могла да действа с огромно великодушие, то тя би могла да се оттегли от брака, да влезе в манастир, тогава Хенри ще бъде свободен да се ожени отново. Тя би трябвало да стори това.

— О, такова ли е мнението ти? — питам хапливо. — Мнението на сина ми, който дължи всичко на кралицата? Това ли е мнението на младите мъже от двора, които са й се клели във вярност?

Монтагю изглежда смутен.

— Не съм единственият, който го казва — отбелязва той. — А мнозина още го мислят.

— Дори така да е — заявявам. — Дори ако тя избере да постъпи в манастир — а аз съм убедена, че не би избрала това, то няма да промени нещата за Ан Болейн. Ако кралицата се оттегли, това ще бъде само за да се ожени кралят за принцеса от Испания или Франция. Кралската блудница пак не би била нищо друго, освен блудница.

— Консорт? — предполага Монтагю.

— Конкубинка? — усмихва се Артур.

Поклащам глава.

— Сега и мохамедани ли сме вече? В Божиите очи и по закона на страната това момиче не може да бъде нищо друго, освен прелюбодействаща блудница. В Англия нямаме конкубинат. Нямаме кралски консорти. Тя го знае, всички го знаем. Най-доброто, което тя може да получи за себе си, е правото да танцува в двора, след като

кралицата се е оттеглила, и титла като „Дамата“, за онези, които са прекалено деликатни, за да нарекат една блудница с истинското ѝ име. Всичко останало не значи нищо.

[1] Ах, благодаря ви, добра майко. (фр.). — Б.пр. ↑

ЗАМЪКЪТ ЛЪДЛОУ, ГРАНИЦАТА С УЕЛС ЛЯТОТО НА 1527–1528 Г.

Не смея да кажа на Монтагю да ми пише тайно, така че всичко, което узнавам това лято, дължа на тактични насочващи думи в безгрижните му незапечатани писма, или на клюките край портата на замъка, на думи на някой случаен скитник или амбулантен търговец от Лондон. Монтагю ми пише за семейните новини: новото бебе на Артур, Маргарет, расте и заяква; Урсула е излязла от усамотението си и е дарила фамилията Стафорд с още едно момче, още един Хенри; а после един ден той ми пише със сдържана гордост, за да ми съобщи, че също има син. Вземам писмото и го целувам, и го притискам до сърцето си. Ще има нов Хенри Поул, ще има нов лорд Монтагю, след като синът ми и аз вече отдавна сме си отишли. Това малко бебе, този Хенри, е още една стъпка по пътя на семейството ни от величие към още по-голямо величие.

Той трябва да мълчи за всички други новини. Не може да ми каже нищо за кралицата и двора, не може да ми каже, че кралят е повикал Томас Мор на разходка в градината на Хамптън Корт, и сред вечерните птичи песни, докато уханието на розите се носело във въздуха, му доверил как се бои, че бракът му е невалиден. Заявил, че сестра му Маргарет, вдовстващата кралица на Шотландия, не успяла да получи развод от папата, но че неговият брак бил различен случай, че Бог му бил показал, така болезнено, но толкова живо и ясно в смъртта на децата му, че бракът му не е благословен от Бог. А Томас, като добър канцлер, преглътнал собствените си съмнения в божествената природа на това откровение, и обещал на краля, че ще оформи становище, обмислено правно становище, по въпроса, и ще посъветва господаря си.

Но дискретността на Монтагю няма значение, защото към края на лятото цялото кралство знае, че кралят се опитва да сложи край на брака със своята кралица. Цялото кралство знае, но в пищно обзаведените стаи на Лъдлоу не се чува нито дума за това. Изненадвам

себе си, когато виждам колко убедително съм наложила това правило в домакинството си. Никой не разказва противни клюки на младата ми повереница, и така светът на принцесата рухва около нея; а тя не знае.

Разбира се, в крайна сметка трябва да ѝ кажа. Много пъти започвам; но всеки път думите просто замират в устата ми. За мен това е нереално, невероятно е, не мога да ѝ го разкажа — също както не бих могла сериозно да ѝ кажа, че историята за Червея от Ламбтън^[1] е факт, а не нелепа легенда. Може всички да го знаят, но въпреки това е нереално.

А и бездруго, точно както се надявам, не се случва нищо. Или, във всеки случай, нямаме сигурни сведения, че се е случило нещо. Толкова сме далече от Лондон, в най-далечния запад, че не получаваме надеждни новини. Но макар да сме толкова отдалечени, научаваме, че племенникът на кралицата Карл V Испански е нахлул в Рим, пленил е папата, и го държи на практика като затворник. Това променя всичко. Дори нашият способен да убеди всички кардинал със сладките си като мед думи няма да бъде в състояние да убеди един папа, държан в плен от испанския крал, да се произнесе против испанката, кралица на Англия. Всеки от заплетените теологични аргументи на краля за това, че е грях да се ожени за братовата си вдовица, просто ще остане нечуто от пленения папа. Докато испанският император се разпорежда с папата, леля му, испанската кралица на Англия, е в безопасност. Единственото, което тя трябва да направи, е да потвърди една проста истина: че Бог я е призовал да се омъжи за краля на Англия, и че няма причина този брак да е невалиден. А аз знам, че тя ще държи на тази истина до смъртта си.

В същия замък, където Катерина и Артур живяха като страстно влюбени, не казвам на никого нищо за любовта, която споделяха, или за обещанието, което той изтръгна от нея — че ако той умре, тя въпреки това трябва да стане кралица на Англия и да има дъщеря на име Мери. Не казвам нищо за лъжата, която се заклех да подкрепя. Отхвърлям я от себе си, сякаш е толкова отдавнашна тайна, че дори не мога да си я спомня. Тайният ми страх е, че някой, рано или късно, може би кардиналът, може би Томас Мор, или новият служител на кардинала, Томас Кромуел, още един човек с незначителен произход, ще ме попита дали Артур и Катерина са живели като мъж и жена.

Моля се, ако продължа да се уча да забравям, да успея да кажа честно, че никога не съм знаела, а сега не мога да си спомня.

Лятната горещина идва и носи със себе си избухване на потната болест, и кралицата повиква принцесата да се присъедини към нея и краля, за да пътуват из провинцията, далече от Лондон. Отново ще живеят отделно и уединено, докато страната страда.

— Ще се присъедините към тях в Сейнт Олбънс — казвам на принцеса Мери. — Ще ви заведе там и ще отида в собствения си дом. Предполагам, че ще прекарате лятото с тях.

— С кого още? — пита тя неспокойно. — Кой друг ще бъде там?

Бедното дете, помислям си. Значи знае. Въпреки щита, който издигнах около нея, тя знае, че Ан Болейн ходи навсякъде с краля. Мълчанието ѝ по този въпрос не се дължи на невежество, а на дискретност. Но аз имам добри вести за нея, и тя забелязва леката ми, тържествуваща усмивка.

— Уви — казвам, забавяйки се малко, а нейните очи блесват и тя се усмихва лъчезарно в отговор. — Уви, чувам, че мнозина от двора са болни. Кардиналът се е оттеглил у дома с лекаря си, а Ан Болейн е отишла в Хивър. Така че свитата ще бъде съвсем малка. Вероятно ще бъдете само с баща си и майка си и може би с още един-двама служители. Томас Мор, който е така добър да помага на баща ви, Мария де Салинас с майка ви.

Лицето ѝ светва.

— Само баща ми и майка ми?

— Само те — потвърждавам, и се питам дали би било грях да се помоля проклетата блудница да умре от болестта в Кент.

— А вие? — пита тя.

Прегръщам я и я притискам до себе си.

— Аз ще отида в дома си в Бишам, за да се уверя, че семейството и хората ми са добре. Това е ужасна болест, ще бъде необходима там. Артур и Джейн имат ново бебе, моля се да са добре. Ще ви пиша, за да съобща, че сме добре, и ще мисля за вас, скъпа моя.

— А аз ще се върна при вас — поставя условие тя. — Когато лятото свърши. Ще бъдем отново заедно.

— Разбира се.

[1] Става дума за предание за наследника на замъка Ламбтън, който уловил някакво дребно, подобно на червей същество, докато ловял риба, но тъй като то му се сторило прекалено отблъскващо, той го хвърлил в близкия кладенец. След няколко години, съществото израснало до невероятни размери, превърнало се в дракон и напуснало кладенеца, за да тормози околностите. Когато Ламбтън се завърнал от кръстоносен поход и видял ужаса, който е създал, една вещица му казала, че трябва да убие „червея“, но също така трябва да убие и следващото живо същество, което съзре. Той успял да убие чудовището, но за нещастие, следващото живо същество, което видял се оказал собственият му баща, когото той не можел да убие. Затова фамилията Ламбтън била прокълната в продължение на девет поколения наследникът да умира далече от дома си. — Б.пр. ↑

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1528 Г.

Това е ужасна болест. Бог да прости на Англия греха, който ни я навлече. Мнозина казват, че това било предречено, още когато дойде първият Тюдор. Мнозина твърдят, че кралят няма да може да се сдобие със син, а страната ще бъде терзана от болести. Мнозина се боят от настоящето и предричат ужасно бъдеще, и приписват вината за него на Тюдорите.

Всички говорят за някаква млада жена в Кент, която лежала като мъртва в продължение на седмици, а сетне се върнала към живота, за да изрече, че владетелите трябва да се подчиняват само на папата. Сега я наричат пророчица и се стичат да чуят какво друго казва. Но на мен не ми е нужна пророчица, за да ми каже, че лятото ще е лошо. Когато получих вест от Лондон, че хората умират по улиците, рухват в канавките, докато се мъчат да се доберат до домовете си, разбрах, че годината ще бъде лоша за всички ни, дори за моето семейство, скрито зад високите стени на моето имение. Джефри и съпругата му, Констанс, идват да живеят с мен, а Артур ми изпраща децата си Хенри и Маргарет, моята съименница, и дойката с бебето, Мери, е бележка, в която съобщава, че потната болест е стигнала до Броудхърст, че те двамата с Джейн са болни и ще се молят да оцелеят от нея, и дали ще се грижа за децата му като за мои собствени?

Моля се Богу болестта да ни пощади, пише той. Ако нямаме късмет, почитаема майко, моля Ви, грижете се за децата ми, и се молете за мен, както аз се моля за Вас.

А.

Те са бъдеща съжаление двойка — малкият Хенри и Маргарет, която всички наричат Маги. Стоят, хванали се здраво за ръце, в

голямата ми зала, а аз коленича до тях, привличам ги в обятията си и им се усмихвам с увереност, каквато не изпитвам.

— Толкова се радвам, че дойдохте при мен, защото имам много неща за вас — и работа, и игра — обещавам им. — А веднага щом всички в Броудхърст оздравеят, майка ви и баща ви ще дойдат тук да ви вземат, и ще можете да им покажете колко много сте пораснали и какви добри деца сте били това лято.

Старая се къщата да се поддържа с грижливостта, обичайна за сезона на чумата. Всичко, което идва при нас от външния свят, се мие в оцет и вода. Купуваме толкова малко храна от пазара в Бишам, колкото е възможно, изхранваме се предимно от плода на земите си. Непознатите не са добре дошли, затова на всеки, който минава през града на път от Лондон, предлагаме да пренощува в къщата за гости към манастира, а не в дома ми. Приготвям безброй галони тинктура от розмарин, градински чай и сладко вино, и всеки слуга в домакинството, всеки мъж, жена и дете, които се хранят в залата или спят там на сламата, трябва да пие по една супена лъжица от нея всяка сутрин; но така и не разбирам дали има някаква полза от нея.

Не посещавам църквата в манастира, и забранявам на слугите си да влизат в топлатата, тъмна, задушна сграда, където димът от тамян се носи над смрадта от бунището и немитите тела. Вместо това съблюдавам всекидневната литургия със собствения си изповедник в личния си малък параклис до спалнята ми и по цели часове се моля на колене тази болест да ни отминие. Двете деца на Артур казват вечерните и сутрешните си молитви в моя параклис; държа ги далече от свещеника, а когато благославя най-малката, той прави кръстния знак във въздуха над скъпоценната ѝ главица.

Моля се най-вече за Джефри, чието крехко тяло и прозрачна кожа го правят да изглежда толкова деликатен в моите очи, изпълнени с тревога. Знам, че в действителност е силен и здрав, никой не може да пропусне да види руменината в бузите му, или енергията му, или радостта му от живота. Но през цялото време го наблюдавам за признаци на треска, или главоболие, или непоносимост към слънчевата светлина. Съпругата му, Констанс, е издръжлива като името си^[1], яка и набита като пони, тя работи упорито под мое ръководство, и аз съм ѝ признателна, че се грижи за съпруга си. Ако не го боготвореше, бих я намразила.

Започвам да мисля, че ще оцелеем през това лято без нищо лошо от смъртта на няколко души в селото и един кухненски прислужник, който вероятно е бил болен, но избяга в собствения си дом и умря там, когато Джефри потропва на вратата на личния ми параклис, докато се моля на колене за здравето на всички онези, които обичам, на принцеса Мери, кралицата и децата ми. Той провира златистата си глава през откритата врата.

— Простете, почитаема майко — казва.

Знам, че сигурно е важно, щом ме безпокои по време на молитвите ми. Отпускам се на пети и му правя знак да влезе. Той се прекръства и коленичи до мен. Виждам, че устата му трепери, почти сякаш отново е малко момче и се мъчи да удържи сълзите си. Трябва да се е случило нещо ужасно. После виждам, че ръцете му са здраво заключени и той затваря очи за миг, сякаш призовава Божията помощ, за да предаде съобщението си, после се обръща и ме поглежда. Тъмносините му очи са пълни със сълзи, когато взема студената ми ръка.

— Почитаема майко — казва той тихо. — Имам много лоши новини за вас.

— Веднага — изричам със студените си, изтръпнали устни. — Кажи ми бързо, Джефри. — Мисля си: дали е принцеса Мери, момичето, което обичам като родна дъщеря? Дали е Монтагю, моят наследник, наследникът на кралското ми име? Дали е някое от малките деца, може ли Бог да е толкова жесток, че да погуби още едно от момчетата на Плантагенетите?

— Става дума за Артур — казва той, и очите му се напълват със сълзи. — Брат ми. Мъртъв е, почитаема майко.

За момент не го чувам. Гледам го, сякаш съм глуха и не разбирам какво говори. Налага му се да повтори. Изрича отново:

— Артур, брат ми. Той е мъртъв, почитаема майко.

* * *

Съпругата на Артур, Джейн, също е болна, на косъм от смъртта. До нея има само една жена, която се грижи за нея в личните ѝ покои, затова и никой не ѝ казва, че съпругът ѝ е мъртъв. Управителят на

тяхното домакинство е толкова изпълнен с ужас от болестта, че забравил своя дълг към господаря си и неговия дом и се е барикадирал в собствените си стаи. В негово отсъствие домът изпада в пълен безпорядък. Няма кой да следи всичко да се върши така, както е редно, затова синът ми Монтагю нарежда тялото на Артур да бъде изнесено от злочестия му дом и донесено в параклиса ни.

Полагаме го да почива там, където са положени и други Плантагенети, в нашия манастир в Бишам, а когато църквата е преметена, почистена и прекадена с тамян, отивам с Джефри и Констанс, започваме да се молим за душата му и чуваме как монасите подемат своя напев.

Вървим обратно към дома, аз гледам внушителната сграда, която съм ремонтирала, с фамилия герб над вратата, и си мисля с горчивината на всеки грешник, че цялото богатство и цялата власт, които спечелих обратно за себе си и децата си, не можах да спасят обичния ми син Артур от болестта, донесена от Тюдорите.

[1] Constance (англ.) — постоянство. — Б.пр. ↑

ИМЕНИЕТО БРОУДХЪРСТ, ЗАПАДЕН СЪСЕКС ЛЯТОТО НА 1528 Г.

Двамата с Монтагю отиваме на коне до къщата на Артур в Броудхърст и я откриваме в безпорядък, а сеното — неокосено в ливадите. Посевите зреят, но момчетата, които трябва да плашат птиците, са болни или мъртви, а селото е безмълвно, с прозорци със спуснати капаци и купчини сено на всяка втора врата. В голямата къща сякаш всички са избягали. Само една жена наглежда Джейн, никой не поддържа къщата, никой не обработва земите.

— Няма причина да правиш това — казва ми Монтагю, докато аз влизам с едри крачки в имението и започвам да давам нареждания на слугите, които явно спят в несменяната слама и се хранят с каквото намерят в килера, откакто господарите са на легло.

— Това са земите на Артур — казвам сопнато. — Затова му уредих този брак. Това е наследството на неговия син, Хенри. Не мога да допусна да се похаби. Ако Артур не може да остави състояние на децата си, все едно, че никога не го е спечелил, оженвайки се за нея. Ако не остави наследство, какъв тогава е смисълът на живота му?

Монтагю кимва. Излиза навън до конюшните и се погрижва конете ни да бъдат изкарани на пасищата, а после казва на управителя на имота, че независимо от потната болест, е по-добре утре да събере косачи и да започне работа, или през зимата ще умрат поради липса на храна за животните, вместо да умрат сега през лятото от потната болест.

Двамата заедно въвеждаме ред в къщата и земите, трудейки се в продължение на седмици, а после от Лондон пристига вестта, че болестта, изглежда, е утихнала. Сам кардиналът се разболял от потната болест и въпреки това оцелял. Бог се усмихва на Томас Улзи за втори път. Неведоми са Неговите пътища, наистина.

— На света няма мор, който да може да го засегне — казвам мрачно. — Отровата на никоя болест не е достатъчно силна, за да проникне в това масивно тяло. Какви са новините от Хивър?

— Тя също е оцеляла — казва Монтагю, считайки, че е под достойнството му да назове Ан Болейн по име, както считам и аз. Споглеждаме се с тъга, примесена с удивление, че потната болест е пощадила една ужасна блудница, а е погубила Артур.

— Сър Артур — изричам гласно.

— Бог да го благослови — казва Монтагю. — Защо той, а не другите?

— Бог знае най-добре в Своята мъдрост — казвам; но в сърцето си не го мисля.

Джейн знае, че сме в къщата, но не отиваме в стаите ѝ поради страх от зараза, а тя не ни изпраща никакво съобщение, нито пита за съпруга си.

— Щях да имам по-добро мнение за нея, ако беше попитала — казвам раздразнено на Монтагю. — Не ѝ ли е минавало през ум?

— Може би се бори за собствения си живот — казва той.

Поколебава се, а после продължава:

— Нали помните, почитаема майко, че в брачния договор имаше клауза, уточняваща как да се действа в случай на преждевременната смърт на Артур? Земите, които тя донесе на Артур като зестра, ще станат отново нейна собственост, бъдещото ѝ наследство от баща ѝ ще отиде при нея, за да го използва, както пожелае. При смъртта на баща ѝ, неговото състояние ще принадлежи само на нея. Ние не получаваме нищо.

Бях забравила това. Земите, които обработвах този месец, къщата, която ремонтирах, няма да ми донесат нищо. Договорът, който съставих, за да направя сина си богат, не му даде нищо освен тревоги, а сега абсолютно нищо няма да остане за семейството ни.

— Той постоянно работеше за тези земи — казвам ядосано. — Беше готов да поеме военната служба, която върви с тях, за да я спести на баща ѝ, беше готов да се разпорежда с техните арендатори. Беше готов да направи всичко за тях. Именно родният ѝ баща — този стар глупак — застана на пътя на Артур. А тя подкрепи баща си срещу Артур.

Монтагю свежда глава.

— И сега — нищо — отбелязва той. — А цялата ни работа през този месец не допринася с нищо за наследството ни.

— Тя ще бъде от полза на внука ми, Хенри; работя за сина на Артур. Благодаря на Бога, че той бе пощаден. Може да се прибере у дома в собствената си къща, и накрая ще получи всичко.

Монтагю поклаща глава.

— Не, защото това е къщата на майка му. Майка му наследява, не той. Тя може да остави земите на друг, а не на него, ако поиска.

Мисълта за обезнаследяване на син ми е толкова чужда, че го поглеждам ужасена.

— Тя никога не би направила такова нещо!

— Ако се омъжи отново? — изтъква Монтагю. — Новият съпруг получава всичко.

Отивам до прозореца и поглеждам навън към нивите, за които мислех, че са на Артур, че безспорно ще отидат при сина му, още един Хенри Поул.

— А ако не се омъжи повторно, тя ще изцеди наследството ни — добавя мрачно Монтагю. — Ще трябва да ѝ плащаме вдовишка издръжка до края на живота ѝ.

Кимвам. Откривам, че не мога да мисля за нея като за младата жена, която посрещнах с готовност в къщата си, за която мислех като за още една дъщеря. Тя се провали в своя дълг като съпруга, когато се изправи с баща си срещу Артур, когато се оттегли в леглото си и остави Артур да умре сам. Сега отпраща децата си и лежи в леглото, докато братът и майката на съпруга ѝ спасяват нейната жътва. През остатъка от живота си, докато е жива, тя ще може да получава доход от имотите, които толкова упорито се старая да поддържам. Разглезената наследница, която се оттегли в леглото си, докато собственият ѝ съпруг умираше, ще има правото да живее в къщата ми и да получава вдовишката си издръжка от моите наеми, през целия си живот. Ще наследи състоянието на баща си. Дори обещах да ѝ оставя свои земи в завещанието си. Най-вероятно ще умра преди нея, а тя ще измъкне от гардероба ми черната ми кадифена рокля, поръбена с черна кожа, и ще я носи на погребението ми.

* * *

Джейн започва да се възстановява. Почетната ѝ дама идва при мен и ми съобщава с нисък реверанс, че Джейн изпраща почитанията си. Борила се е с потната болест и е победила; ще дойде да вечеря с нас днес, и ни е изключително признателна за всичко, което сме направили за домакинството.

— Казахте ли ѝ, че съпругът ѝ е мъртъв? — питам жената без заобикалки.

Бледото ѝ, изопнато лице ми подсказва, че не е.

— Ваше благородие, не посмяхме да ѝ кажем, докато беше болна — казва тя. — А после изглеждаше твърде късно да го кажем.

— Не е попитала? — запитва Монтагю слисано.

— Беше толкова болна — извинява тя господарката си. — Всъщност не беше с ума си, беше ѝ толкова горещо от треската. Мислех си, може би, че вие...

— Кажете ѝ да дойде в покоите ми преди вечеря днес следобед — нареждам. — Сама ще ѝ съобщя.

* * *

Чакаме лейди Артур Поул в гостната стая на тази къща, която някога беше къщата на Артур, но сега е нейна.

Отварят ѝ вратата и тя влиза в стаята, облягайки се на ръката на почетната си дама, очевидно твърде слаба, за да върви без чужда помощ.

— Ах, скъпа моя — казвам с цялата любезност, на която съм способна. — Наистина изглеждате бледа. Седнете, моля.

Тя успява да ми направи реверанс и да кимне на Монтагю, който ѝ помага да стигне до един стол, докато аз кимвам на почетната ѝ дама да си върви.

— Това е братовчедка ми, Елизабет — казва тя със слаб глас, сякаш иска да я задържи.

— Ще седнете с нас на вечеря — обещавам, жената схваща намека и излиза от стаята.

— Страхувам се, че имам много лоши новини за вас — казвам внимателно.

— Баща ми?

Тя примигва.

— Артур, вашият съпруг.

Тя ахва. Явно дори не е знаела, че е болен. Но нима, когато е излязла от стаята си и той не я е поздравил, тя не се е досетила?

— Мислех, че е отишъл в къщата ви с децата! Те добре ли са?

— Слава Богу, Хенри и Маги бяха здрави и весели в Бишам, когато ги оставих, бебето, Мери, и синът ми Джефри и съпругата му — също.

Тя попива чутото в съзнанието си.

— Но Артур...

— Дъще, съжалявам да ви съобщя, че той почина от потната болест.

Тя се смачква, като парче изпуснат плат. Главата ѝ се отпуска в ръцете, тялото ѝ се прегъва, дори малките ѝ крака се подпъхват назад под стола ѝ. С ръце върху лицето, тя излива скръбта си във вопли.

Монтагю ме поглежда, сякаш за да попита: „Какво да правя?“ Кимвам му да седне и да чака това безпомощно хлипане да престане.

* * *

Тя не престава. Оставяме я да плаче и отиваме на вечеря без нея. Хората от нейното имение, арендаторите на Артур, трябва да видят, че сме тук, че животът ще продължи, че от тях се изисква да изпълняват дълга си, да работят и да си плащат наемите; домашните слуги не трябва да мислят, че могат да си вземат почивка, защото синът ми е мъртъв. Тези земи отново стават собственост на Джейн, но после, ако е рекъл Бог, ще бъдат наследени от Хенри, сина на Артур, така че трябва да бъдат добросъвестно поддържани и обработвани за него. Когато вечерята приключва, се връщаме в покоите ми и я намираме със зачервени очи и бледа, но, слава Богу, най-сетне е спряла да плаче.

— Не мога да го понеса — казва ми тя жално, сякаш една жена може да избира какво може или не може да понесе. — Не мога да понеса да овдовея отново! Не мога да понеса да живея без него. Не мога да се справя с живота като вдовица, а никога няма да обмисля друг брак. Венчана съм за него и в смъртта, както и в живота.

— Още е рано, преживяхте шок — казвам с успокоителен тон. Но тя е твърдо решена да не се остави да я утешават.

— Сърцето ми е сломено — казва тя. — Ще дойда в Бишам и ще живея в стаите, които ми се полагат като на вдовица. Ще живея съвсем уединено. Няма да се виждам с никого и никога няма да изляза.

— Наистина ли? — Прехапвам език, за да прикрия скептицизма в гласа си, и казвам отново, по-кратко: — Наистина ли, скъпа моя? Не искате ли да се приберете у дома, в замъка Бодиама?

Тя поклаща глава.

— Баща ми веднага ще ми уреди нов брак, знам, че ще го направи. Никога няма да се омъжа отново. Искам да бъда в дома на Артур, искам винаги да бъда близо до него, да подхранвам скръбта си. Ще живея с вас и ще плача за него всеки ден.

Не мога да изпитам в сърцето си нежни чувства, както е редно.

— Разбира се, сега сте разстроена — казвам.

— Твърдо решена съм — казва тя.

Като че ли наистина е така.

— Ще живея живота си със спомена за Артур. Ще дойда в Бишам и няма никога да си тръгна. Ще витая около гроба му като скръбен призрак.

— О! — изричам само.

* * *

Давам ѝ няколко дни да помисли и да се помоли над това решение, но тя не се разколебава. Твърдо решена е да не се омъжва отново, и държи на покоите си в къщата ми, обещани ѝ в брачния ѝ договор. Ще има свое собствено малко домакинство под моя покрив, несъмнено ще наеме собствени слуги, ще поръчва ястията си от моите кухни, и ще получава четири пъти годишно, наемите от земите, полагащи ѝ се като на вдовица, които ѝ приписах, но изобщо не мислех, че ще плащам. Не виждам как ще се справим с това.

Монтагю, моят мълчалив и грижовен наследник, е този, който измисля блестящото разрешение, за да попречи на младата вдовица да живее с нас завинаги.

— Напълно ли сте сигурна, че искате да се оттеглите от света? — пита той снаха си една вечер, в малкия промеждутък от време, в който може да я види, докато тя излиза от вечерята в голямата зала, преди да се отправи към параклиса, за да се моли цяла нощ.

— Напълно — казва тя. Облечена е от глава до пети в тъмносиньо, както и аз — цветът на кралския траур. Артур беше от династията на Плантагенетите; жалим за него като за принц.

— Тогава се боя, че имението Бишам ще е твърде шумно за вас, твърде оживено — казва той. — Кралят ни посещава, когато е на лятно пътуване, целият двор идва за седмици през лятото, майка ми посреща семейството си през зимата — семейства Стафорд, Кортни, Лайл, Невил. Нали знаете колко много братовчеди имаме? Принцеса Мери със сигурност ще ни удостои с дълъг престой през лятото, а тя води със себе си целия си двор. Това не е като лична, усамотена къща, не като прекрасната ви къща тук; това е дворец, действащ дворец.

— Не искам да виждам никого от онези хора — казва тя сърдито. — Искам да живея напълно усамотено. Може би почитаемата ни майка ще ми отпусне друг дом в земите си, където да живея в пълен покой. Не искам много, само едно имение с частен парк ще бъде всичко, от което ще имам нужда.

Дори Монтагю трепва при тази молба.

— Почитаемата ми майка се е трудила упорито да събере земите — казва той тихо. — Не мисля, че би ги разделила сега.

— Не мога да живея в шумна, оживена къща — тя се обръща към мен. — Не искам да живея в дворец. Искам да бъда сдържана и тиха като монахиня.

Монтагю не казва нищо.

Чака.

Не казвам нищо, аз също чакам. Забелязваме как в ума ѝ просветва нова идея.

— А ако живея в манастир? — пита тя. — Или дори... ами ако дам монашески обети?

— Смятате ли, че имате призвание?

Длъжна съм да я попитам. Виновно си помислям за кралицата, която заяви, че не може да обмисля постъпване в манастир, освен ако не знае, че Бог я е призовал към религиозен живот, че никой мъж или жена не бива да дава религиозни обети, освен ако не знае със

сигурност, че има призвание. Всичко друго е светотатство. Синът ми Реджиналд все още отказва да положи обети без призвание. Казва, че това е обида към Бога.

— Да — казва тя с внезапно въодушевление. — Мисля, че да.

— А аз съм сигурен, че имате — казва с мек глас Монтагю, придворният. — От самото начало казахте, че искате да се оттеглите от света, че никога няма да се омъжите отново.

— Именно — казва тя. — Искам да живея в пълен покой, сама със скръбта си.

— Тогава това е най-доброто разрешение — казвам, поддавайки се не особено неохотно на изкушението. — Ще ви намеря място в добър женски манастир и ще плащам за издръжката ви.

Тя явно не осъзнава, че когато се съгласи да бъде монахиня, ще ми върне вдовишката си издръжка, точно сякаш се омъжва повторно. Ще изплащам само разносните за издръжката ѝ в женски манастир, чиито обитателки дават обет за бедност.

— Мисля, че това ще е най-доброто — казва тя. — Но какво ще стане с тази къща и земите? Моето наследство? И състоянието, което ще получа от баща си?

— Бихте могли да ги припишете на Хенри като ваш наследник — предлагам. — А аз бих могла да го направя свой повереник и да ги пазя за него. Няма да се наложи изобщо да се грижите за тях.

Монтагю много внимава да не размени дори един тържествуващ поглед с мен.

— Каквото пожелаете, сестро — казва той почтително.

* * *

Чакам да ми наредят да отворя двореца Ричмънд, за да се върне принцесата в Лондон, но няма никакъв признак, че кралят ще идва в града. Разнася се слух, че той се е барикадирал в кула, така че до него да не достига дори дъх на болен човек. Когато научават това, гражданите забравят за миг погребването на хилядите си мъртъвци и се смеят с горчивия, злобен кикот на палач, задето техният крал, толкова наперен и храбър на арената за турнири, е такъв страхливец пред болестта.

Не само лондончани страдат. Бившият ми поклонник, а напоследък — враг, сър Уилям Комптън умира, а с него, надявам се, умира и спорът относно земите ми. Ан Болейн прихваща болестта, но после бързо се привдига от леглото си в замъка Хивър без особени последици; но съпругът на сестра ѝ, Уилям Кери, умира, оставяйки онова съблазнително и плодовито момиче от рода Болейн с две рижи деца без баща. Налице е още едно здраво незаконородено момче, налице е още един червенокос Хенри. Не мога да не се запитам дали когато кралят погледне Мери — по-хубавата и по-добросърдечната от двете, с момче и момиче от рода на Тюдорите в детската стая — няма да си помисли да напусне съпругата си, да вземе Мери Болейн и децата ѝ и да ги обяви за свои.

Джейн полага обета си и става послушница в манастира в Бишам, а аз веднага пиша на току-що възстановилия се кардинал, за да поискам попечителство над внука си Хенри. Улзи е постигнал триумфална победа над болест, която уби по-достойни мъже от него, и вече е достатъчно добре, за да се отърве от наследниците им. Колкото и алчно да иска за себе си наследството на Хенри, той със сигурност не може да отхвърли искането ми. Кой би бил по-подходящ от мен да управлява имотите на внука ми, докато достигне пълнолетие?

Но не оставям нищо на случайността. Един заможен повереник е съкровище, което и други ще искат. Трябва да обеща на кардинала щедро заплащане, и това — в добавка към стоте марки, които и бездруго му плащам всяка година само заради благоразположението му. Ще си струва, стига само да подкрепи претенциите ми. Изгубих обичния си син Артур; не мога да понеса да изгубя и богатството му и синът му да не може да се облагодетелства от брачния договор, който съставих.

Това не е единствената ми тревога в тези времена. Надявах се, че изборът на краля да се скрие от потната болест със съпругата и дъщеря си ще има обичайните си последствия: да му напомни каква приятна спътница е съпругата му от близо двайсет години. Но научавам от Монтагю, който посещава малкия пътуващ двор, че кралят всеки ден пише писма до отсъстващата дъщеря на Болейн, че съчинява поезия, която посвещава на тъмните ѝ очи, и открито копнее за нея. Макар това да изглежда странно, дворът ще се върне в Лондон, оглавяван от крал и кралица, които са останали заедно, вкопчвайки се един в друг

през време на опасността, но щом се върнат в Уестминстър, кралят ще поднови опитите си да убеди кралицата да отстъпи мястото си на младо момиче с ниско потекло.

Поне синът ми Джефри не ми дава повод за тревога. Нито той, нито Констанс се разболяват от потната болест, и когато отивам в Лондон, те се връщат в къщата си в Лордингтън в Съсекс. Джефри поддържа земята толкова добре и се справя толкова умело с арендаторите и съседите си, че без колебание му давам правото да влезе в парламента. Мястото в Уилтън е моят подарък и аз му го връчвам.

— Можеш да използваш това като стъпка за издигане в двора — казвам му след вечеря, в последната ни вечер заедно, преди да замине за дома си, а аз да отида в двора. Констанс тактично се е оттеглила, тъй като знае, че обичам да бъда с Джефри и да съм свободна да говоря с него за всичко. От всичките ми момчета именно той винаги е бил най-близко до сърцето ми. Още от бебе той никога не се е делил от мен.

— Като Томас Мор? — предполага той.

Кимвам. Джефри е наследил всичките ми познания за политиката.

— Точно така, а виж колко много се издигна той.

— Но някога той говореше против краля и в полза на парламента — напомня ми той.

— Да, няма нужда да го следваш в това отношение. Освен това, щом стана говорител на парламента, той започна да убеждава членовете му да изпълняват волята на краля. Можеш да последваш примера му, като използваш речите си в парламента, за да привличаш вниманието на хората. Дай им възможност да разберат, че си сериозен и предан. Дай на краля да разбере, че в твое лице има човек, който може да се застъпи за него пред парламента и да си създаде приятели, така че, когато предложиш нещо от името на краля, ще имаш влияние, и те ще се съгласят с предложението ти.

— А може просто да ме настаните в двора, тогава бих могъл да се сприятеля с краля — предлага той. — Точно това направихте за Артур и Монтагю. Не ги изпратихте в парламента, за да учат, да говорят и да убеждават хората. Те просто влязоха в двореца, сред кралското благоволение, и единственото, което се искаше от тях, беше да бъдат добра компания за краля, да го развличат.

— Онези времена бяха различни — казвам печално. — Много различни. — Спомням си за сина си Артур и как го обичаше кралят за храбростта и ловкостта му във всички игри и състезания. — Сега е трудно да се сприятелиш с краля. Онези бяха по-безгрижни времена, тогава Артур трябваше само да се бие на турнири и да играе различни игри. Кралят беше щастлив млад човек и беше лесно да му се угоди.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1528 Г.

Най-лошото през тази есен е, че не мога да получавам новини, а ако получа някакви, не бих могла да повтора и една дума от тях на принцесата. Тя знае, разбира се, тя знае, че майка ѝ и баща ѝ са почти разделени, и вероятно знае, че баща ѝ е лудо, опасно влюбен в друга жена — той не прави нищо да го прикрие — и тя е жена с толкова скромен произход, че е извадила късмет да бъде придворна дама, невероятно е дори да се откроява над всички останали като призната фаворитка. Спомням си Ан Болейн, трепетно развълнувана като дете от правото да служи на принцеса Мери във Франция, и гордостта на баща ѝ, когато тя успя да се премести на служба при кралицата. Почти невъзможно ми е да си я представя постоянно редом с краля, да дава заповеди на придворните, да се оплаква от самия велик кардинал, почти като неофициална кралица.

Принцеса Мери вече е на дванайсет години, тя е будна и интелигентна като всяко умно момиче, но се отличава с грация и достойнство, които дължи на произхода и обучението си. Сигурна съм, че я преценявам правилно. Аз сама я обучих и я възпитах да знае всичко, което една принцеса трябва да знае, да чете мислите на поданици и врагове, да разсъждава далновидно, да планира стратегически, да бъде мъдра далеч над очакваното за годините ѝ. Но как мога да я подготвя да види как бащата, когото обожава, се извърща от майката, която тя толкова дълбоко обича? Как може някой да ѝ намекне, че баща ѝ искрено вярва, че не е бил женен за майка ѝ, че двамата са живели в състояние на смъртен грях през всичките тези години? Как може някой да ѝ каже, че има Бог в небесата, който, наблюдавайки това, е решил да накаже младата брачна двойка със смъртта на четири невръстни нейни братя и сестри? Не бих могла да

кажа такова нещо на едно дванайсетгодишно момиче, не и на момиче, което обичам така, както обичам нея, и внимавам и друг да не го стори.

Не е трудно да я държа в неведение, защото рядко ходим на вечеря в двора, а сега никой не ни посещава. Отнема ми известно време да осъзная, че това е още един признак на смутните времена. Дворът на престолонаследника, колкото и да е млад, винаги е шумно, оживено, търсено място. Дори дете като Мери привлича на служба при себе си хора, които знаят, че един ден тя ще бъде кралица на Англия, и че е добре благоволенieto ѝ да бъде спечелено отсега.

Но не и тази есен. Тази есен става все по-студено и по-тъмно и всяка сутрин виждаме мътна сива светлина, но не и слънце, няма ездачи, пристигащи от Лондон, няма баржи, задаващи се бързо нагоре по реката, улавящи прииждащия прилив. Тази есен никой не ни търси, нито придворните, нито съветниците. Не привличаме дори хора с прошения и писма с молби. Мисля си, че сигурно сме паднали много ниско в очите на хората, щом не ни посещават дори хора, които да ни искат пари назаем.

Принцеса Мери не знае защо, но аз знам. Може да има само една причина да живеем толкова тихо в Ричмънд, сякаш сме в частна къща, а не в дворец. Кралят сигурно дава на хората да разберат, че тя не е наследница на неговия престол. Сигурно внушава на хората по всички деликатни, безмълвни начини, до които може да прибегне един крал, че има основателна причина принцеса Мери вече да не живее в замъка си в Лъдлоу, управлявайки Уелс, че принцеса Мери вече не е сгодена за краля на Франция или за краля на Испания, че принцеса Мери живее в Ричмънд като дъщеря на династията на Тюдорите, обслужвана, подпомагана и почитана, но не по-важна от незаконородения си полубрат, момчето на Беси Блаунт.

Придворните пърхат около нещо ново, привлякло вниманието им, като мушици около потно лице. Научавам поне това от шивачката ми, която идва в двореца Ричмънд, за да ми направи проба за кадифена рокля в тъмночервено за зимните празненства, и ми казва гордо, че едва може да намери време да я направи, тъй като била напълно ангажирана от всички дами в Съфолк Хаус в Съдърк. Заставам на столчето и помощничката на шивачката забожда с карфици подгъва, докато шивачката затяга корсажа.

— Дамите в Съфолк Хаус ли? — повтарям. Това е домът на вдовстващата кралица на Франция, Мери, и напълно безполезния ѝ съпруг, Чарлс Брандън. Макар тя винаги да е била обичана в двора, не мога да си представя защо изведнъж домът им е станал толкова оживен и търсен.

— Мадмоазел Болейн е отседнала там! — казва тя възторжено. — Разпорежда се и всички я посещават, кралят е там всеки ден, и танцуват всяка вечер.

— В Съфолк Хаус?

Това може да е дело само на Чарлс Брандън. Вдовстващата кралица Мери никога не би позволила момичето Болейн да се разпорежда в собствения ѝ дом.

— Да, почти я е превзела.

— А кралицата? — питам.

— Тя живее много тихо и скромно.

— А плановете за коледното празненство?

Шивачката явно отбелязва мълчаливо, че не съм получила покана. Извитите ѝ вежди се вдигат малко по-високо и тя подръпва една гънка на талията ми, сякаш едва ли си струва да изработва скъпа рокля, която никога няма да бъде облечена пред краля.

— Е — отбелязва тя, подготвяйки се да сподели скандални клюки, — разказват, че Дамата щяла да има собствени покои, точно до кралските, и ще се разпорежда и важничи там, пред огромното си множество доброжелатели. Ще бъде така, сякаш в един и същи дворец има два кралски двора. Но кралят и кралицата ще празнуват Коледа заедно, както винаги.

Кимвам. Разменяме си един продължителен поглед и разбирам, че изражението на шивачката — нещо като мрачна усмивка, естественото изражение на жена, която знае, че собствените ѝ най-добри години са отминали — е отразено като в огледало върху лицето ми.

— Съвършено — казва тя, и ми помага да сляза от столчето. — Знаете ли, в Англия няма жена над трийсет години, която да не съчувства на болката на кралицата.

— Но никой няма да пита жените над трийсет за мнението им — казвам. — Кого го е грижа какво мислим ние?

Седя с дамите си и слушам как принцеса Мери се упражнява на лютнята и пее. Тя е композирала песента, преработка на стара жътварска балада за весел момък, който отива да сее. Радвам се да я чуя как пее с весел глас и усмивка на лицето, и изглежда добре; редовното изпитание на месечните ѝ болки е отминало, тя има руменина по бузите и апетит за вечерята си. Гледам я, приведена над струните, как вдига поглед да запее, и си мисля какво благословено с красота момиче е тя, и че кралят би трябвало да падне на колене и да благодари на Бог за нея, и да я отгледа като принцеса, която някой ден ще управлява Англия, сигурна в положението си и уверена в бъдещето си. Дължи ѝ това, дължи това на Англия. Как е възможно Хенри, момчето, което беше любимецът в детската стая, да не може да осъзнае, че тук има още една наследница на Тюдорите, толкова скъпа и ценна, колкото беше и той?

Почукването на вратата стряска всички ни, а принцеса Мери вдига поглед, все още притиснала пръсти върху струните, когато моят управител влиза с поклон в стаята и казва:

— Един джентълмен на портата, ваше благородие. Казва, че е ваш син.

— Джефри?

С усмивка се изправям на крака.

— Не, щях да позная господаря, разбира се. Казва, че е синът ви от Италия.

— Реджиналд? — питам.

Принцеса Мери се надига и казва тихо:

— О, лейди Маргарет!

— Пуснете го да влезе — казвам.

Управителят кимва, отстъпва встрани, и Реджиналд — висок, красив, тъмноок и тъмнокос, влиза в стаята, обхваща всички с един бърз поглед, и коленичи в краката ми за моята благословия.

Полагам ръка върху гъстата му тъмна коса и прошепвам думите, а после той се изправя, по-висок от мен и се навежда да ме целуне по двете бузи.

Веднага го представям на принцесата и той ѝ се покланя дълбоко. Руменината нахлува в бузите му, когато тя му протяга двете си ръце.

— Чувала съм толкова много за вас и вашите познания — казва тя. — С голямо възхищение прочетох много от това, което сте писали. Майка ви сигурно е много щастлива, че сте си у дома.

Той ми хвърля усмивка през рамо, и аз виждам едновременно скъпото си малко момче, което трябваше да отдам на Църквата, и високия, сдържан, независим млад мъж, в какъвто се е превърнал през тези години на учение и изгнание.

— Ще останеш ли тук? — питам го. — Всеки момент ще отидем на вечеря.

— Разчитах на това! — възкликва той непринудено. На принцесата казва: — Когато тъгувам за Англия, ми липсват вечерите от детството ми. Майка ми още ли поръчва агнешки пай с дебела хлебна коричка?

Принцесата прави малка гримаса.

— Радвам се, че сте тук да го ядете — казва тя с поверителен тон. — Защото аз непрекъснато я разочаровам, като не се храня обилно. И спазвам всички пости. Тя казва, че съм твърде педантична.

— Не, права сте — казва той бързо. — Постите са създадени, за да ги съблюдаваме, както за доброто на човека, така и за Божия прослава.

— Искате да кажете, за наше добро? Искате да кажете, че е хубаво да се гладува?

— За онези, които ходят за риба — обяснява той. — Ако всички в християнския свят не ядат нищо друго в петък, освен риба, тогава рибарите и децата им ще се хранят добре през остатъка от седмицата. Божията воля винаги иска най-висшето благо за хората. Неговите закони прославят и небето, и земята. Силно вярвам, че делата и вярата действат заедно.

Принцеса Мери ме стрелва с палава малка усмивка, сякаш за да отбележи точка в негова полза.

— И аз мисля така — казва тя.

— А да поговорим ли за синовното покорство? — предлагам.

Реджиналд вдига ръце с дланите нагоре в шеговит протест.

— Почитаема майко, покорно ще дойда на вечеря, и вие ще ми нареждате какво да ям и какво да казвам.

* * *

На вечеря сме приказливи и весели. Реджиналд произнася благодарствената молитва преди хранене на гръцки и слуша музикантите, които свирят, докато се храним. Разговаря с възпитателя на принцесата, Ричард Федърстън, и двамата споделят въодушевлението си за новото познание и убежденията си, че лютеранството е чиста ерес. Реджиналд се възхищава на танците, а принцеса Мери хваща Констанс за ръката и танцува с дамите си пред него, сякаш той е важен посетител. След вечеря наблюдавам Мери, докато казва молитвите си, и докато се покатерва в голямото легло с балдахин, тя ми се усмихва широко.

— Синът ви е много красив — казва тя. — И много начетен.

— Такъв е — казвам.

— Мислите ли, че баща ми ще го назначи за мой възпитател, когато доктор Федърстън ни напусне?

— Би могъл.

— Не ви ли се иска да го направи? Не мислите ли, че той би бил много добър възпитател, толкова мъдър и старателен?

— Мисля, че ще ви кара да учите много усърдно. Точно сега самият той учи иврит.

— Нямам нищо против ученето — уверява ме тя. — Би било чест да работя с възпитател като него.

— Е, във всеки случай, време е да заспivate.

Не смятам да насърчавам никакви момичешки мечти за Реджиналд у една млада жена, която ще трябва да се омъжи за човека, когото баща ѝ посочи, и чието бъдеще в момента изглежда много неясно.

Тя повдига лице за целувката ми, а аз съм трогната до дълбока нежност от изящната ѝ красота и свенливата ѝ усмивка.

— Бог да ви благослови, моя малка принцесо — казвам.

Двамата с Реджиналд отиваме сами в личната ми стая, нареждам на слугите да сложат столовете пред огнището и да ни оставят с чаша вино, малко орехи и сушени плодове, да разговаряме насаме.

— Тя е възхитителна — казва той.

— Обичам я като родна дъщеря.

— Разкажете ми семейните новини, за братята и сестра ми.

Усмиввам се.

— Всички са добре, слава богу, макар Артур да ми липсва повече, отколкото смятах за възможно.

— А как е момчето на Монтагю? — пита той с усмивка, веднага разпознавайки детето, което ще бъде мой любимец, тъй като ще бъде продължител на семейното име.

— Добре е — казвам с широка усмивка. — Бърбори, тича наоколо, силен като всеки принц на Плантагенетите. Своеволен, дързък — възпирам се, за да не започна да изреждам последните неща, които е казал. — Забавен е — казвам му. — Същият е като Джефри на неговата възраст.

Реджиналд кимва.

— Е, той ме повика — казва без предисловие, знаейки, че веднага ще разбере, че има предвид краля. — Време е скъпото ми образование и дългото ми учение да влязат в работа.

— Те влизат в работа — отвърщам незабавно. — Той се допитва до теб какво според теб е еретично, и какво — не, освен това знам, че съветваш Томас Мор, а кралят разчита на него.

— Не е нужно да ме насърчаваш — казва той с лека усмивка. — Отминал съм възрастта, когато имах нужда от одобрението ти. Аз не съм наследникът на Монтагю, който трескаво се стреми да спечели благоволенieto ти. Знам, че служих добре на краля в университетите, в писмата си до папата, и в Падуа. Но сега той иска да се прибере у дома. Има нужда от съветници и помощници в двора, които познават света, които имат приятели в Рим, които могат да водят спор с всеки от тях.

Придърпвам шала си и се загръщам, сякаш в стаята има течение, което ме кара да потръпна, макар че пъновете са натрупани високо и

сияят в червено, а топлите гоблени висят неподвижно по стените.

— Няма да го посъветваш да напусне кралицата — казвам направо.

— Доколкото знам, не съществуват възможни основания — казва той просто. — Но той може да ми нареди да изуча книгите, които е събрал, за да отговоря на този въпрос — ще се изненадаш колко голяма библиотека е събрал от книги на тази тема. Дамата също му носи книги, и мой дълг ще бъде да им отговоря. Някои от тях са твърде еретични. Той й позволява да чете книги, които Мор и аз бихме забранили. Дори някои, които вече наистина са забранени. Тя даже му ги носи. Ще му обясня грешките в тях, и ще защита Църквата от тези опасни нови идеи. Надявам се да служа и на Църквата, и на краля. Той може да ме помоли да се посъветвам с други теолози, това не може да навреди. Редно е да проуча с какви правомощия разполага, и да го посъветвам дали те могат да му послужат в случая. Той плащаше, за да се образувам, за да мога да мисля заради него. Ще направя това.

— В ущърб на кралицата и принцесата е бракът изобщо да бъде поставян под въпрос! — казвам гневно. — Книгите, които оспорват положението на кралицата, или тези, които оспорват влиянието на Църквата, би трябвало да бъдат забранени без никакво обсъждане.

Той свежда глава.

— Да, почитаема майко, зная, че това нанася голяма вреда на една велика жена, която не заслужава нищо друго, освен уважение.

— Тя ни спаси от бедността — напомням му.

— Знам.

— Аз я познавам и обичам, откакто беше момиче на шестнайсет години.

Реджиналд отново свежда глава.

— Ще направя проучвания и ще кажа мнението си на краля, безпристрастно — казва той. — Но ще направя това. Мой дълг е да го направя.

— А тук ли ще живееш? — За мен е радост да видя сина си, но не сме живели под един и същ покрив, откакто той беше шестгодишно момче. Не знам дали държа на всекидневната компания на този независим млад мъж, който мисли, както пожелае, и няма навик да се подчинява на майка си.

Той се усмихва, сякаш знае това много добре.

— Ще отида при братята картузианци в Шийн — казва. — Ще живея отново в мълчание. И ще мога да те посещавам. Точно както някога.

Правя малък жест с ръка, сякаш за да отблъсна спомените за онези дни.

— Не е така, както беше — казвам. — Сега имаме добър крал на трона и благоденстваме. Можеш да останеш там по избор — не защото нямаш къде другаде да отидеш, не защото не мога да си позволя да ти дам подслон. Сега времената са различни.

— Знам — казва той меко. — И благодаря на Бог, че живеем в толкова различни времена.

— Но не слушай клюките там — предупреждавам го. — Говореше се, че в манастира имало документ със старо пророчество за семейството, за нас. Предполагам, че е унищожен, но не се вслушвай в приказките за него.

Той се усмихва и поклаща глава към мен, сякаш съм стара, глупава жена, която се стряска от сенки.

— Не е нужно да слушам, но цялата страна говори за Девата от Кент, която предсказва бъдещето и предупреждава краля да не изоставя съпругата си.

— Няма значение какво казва тя. — Отричам истината — хиляди се стичат да я чуят какво казва. Но съм твърдо решена Реджиналд да не бъде сред тях. — Не се вслушвай в клюки.

— Почитаема майко — напомня ми той, — те са орден, който държи на мълчанието. Там няма клюки. Не е позволено да се изрича дори една дума.

Мисля си за херцога, моя братовчед, обезглавен, задето е слушал какво се говори за края на Тюдорите в същия този манастир.

— Нещо трябва да е било казано там, нещо опасно.

Той поклаща глава.

— Това трябва да е лъжа.

— Но струваше живота на сродника ти — отбелязвам.

— Ужасна лъжа тогава — казва той.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ТО ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1529 Г.

Тази пролет приемаме малко посетители от Лондон, но един ден поглеждам от прозореца си, откъдето се вижда реката, набъбнала от дъждовете, и виждам да се приближава една баржа. На носа и кърмата се вее знаме с цветовете на Дарси. Лорд Томас Дарси, старият лорд от Севера, идва да ни поздрави с пролетните празници.

Повиквам принцесата и излизаме да го посрещнем, гледаме как стъпва тежко върху подвижното мостче на баржата, махва на тримата си спътници да го последват, и пада на колене пред нея. И двете гледаме с известно безпокойство как се привежда с усилие, а после мъчителното му надигане, но се намръщвам, когато един от камериерите пристъпва напред да му помогне. Том Дарси може да е на повече от шейсет години, но не обича някой да подчертава това.

— Хрумна ми да ви донеса малко яйца от дъждосвирец — казва той на принцесата. — От моите ловни райони. На север.

Говори така, сякаш притежава всички ловни райони в северна Англия, и наистина притежава доста голям дял от тях. Томас, лорд Дарси е един от великите лордове на севера, посветил живота си на задачата да държи шотландците от тяхната страна на границата. За първи път го срещнах, когато живеях в замък Мидълхам с моя чичо крал Ричард, а Том Дарси беше един от членовете на Северния Съвет. Сега пристъпвам напред и го целувам по двете червендалести бузи.

Той се усмихва, доволен от вниманието, и ми намига.

— Доведох тези благородници да видят двора ви — казва той, докато френските посетители застават един до друг и се кланят, поднасяйки малки подаръци. Придворната дама на Мери ги поема с реверанс, и всички влизаме в двореца. Принцесата ги въвежда в залата си за аудиенции, а после, след кратък разговор, ни оставя. Французите се разхождат бавно наоколо, оглеждат гоблените и сребърните съдове,

скъпоценните предмети по бюфетите, и бърбят с придворните дами. Лорд Дарси се накланя към мен.

— Тревожни времена — казва кратко. — Никога не съм мислил, че ще доживея да видя такива неща.

Кимвам. Отвеждам го до прозореца, за да може да се наслади на гледката на градините с причудливо оформени храсти и реката оттатък.

— Попитаха ме какво знам за първата брачна нощ! — оплаква се той. — Една първа брачна нощ преди четвърт век! А при това тогава бях на север.

— Наистина — казвам. — Но защо питат?

— Ще се съберат да отсъдят — казва той нещастно. — Има някакъв кардинал, довякъл се чак от Рим, за да каже на нашата кралица, че не е била истински омъжена, и казва на краля, че през последните два века е бил ерген и може да се ожени за която жена поиска. Не е ли удивително какво измислят?

— Удивително — съгласявам се.

— Не мога да приема това — казва той рязко. — Не мога да приема и онзи тлъст духовник, Улзи — поглежда ме с прозорливите си, проблясващи очи. — Бих предположил, че имате да кажете нещо по въпроса. Вие и близките ви.

— Никой не ме е питал за мнението ми — казвам предпазливо.

— Е, когато ви попитат, ако отговорите, че кралицата е негова съпруга и неговата съпруга е кралицата, можете да разчитате на Том Дарси да ви подкрепи — казва той. — И на други. Редно е кралят да бъде съветван от перовете си. Не от някакъв охранен глупак във вишневочервени одежди.

— Надявам се кралят да бъде съветван добре.

Старият барон протяга ръка.

— Дайте ми красивата си брошка — казва.

Разкопчавам брошката с родовия герб на съпруга ми: наситено пурпурна емайлирана теменужка, която нося на колана си. Пускам я в мазолестата ръка на Дарси.

— Ще я изпратя с вестител, ако някога трябва да ви предупредя — казва той. — За да знаете, че наистина е от мен.

Заставам нащрек.

— Винаги ще се радвам да получа вест от вас, милорд. Но се надявам никога да нямаме нужда от такъв знак.

Дарси кимва към затворената врата на покоите на принцесата:

— Аз също се надявам. Но при все това не е зле и да сме подготвени. Заради нея — казва кратко. — Хубаво малко създание. Розата на Англия.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЮНИ 1529 Г.

Монтагю идва от Блекфрайърс в Ричмънд със семейната ни баржа, за да ми донесе новините от Лондон, и аз нареждам на слугите да го доведат направо в личната ми стая, за да оставим дамите ми с тяхното ръкоделие и клюки отвън. Принцеса Мери е в покоите си и няма да дойде при мен, освен ако не я повикам; казала съм на дамите ѝ да ѝ намират занимания днес и да внимават да не говори с никой, който идва от Лондон. Всички се опитваме да я предпазим от кошмара който се разиграва толкова наблизко, надолу по реката. Собственият ѝ възпитател, доктор Ричард Федърстън, отиде в Лондон да представлява кралицата, но се съгласи с мен, че трябва да укрием мисията му от дъщеря ѝ, ако можем. Но аз знам, че лошите вести пътуват бързо, а очаквам точно такива. Лорд Дарси не е бил единственият разпитван, а сега кардиналът, пристигнал от Рим, е свикал съд, който да се произнесе по кралския брак.

— Какво стана? — питам в минутата, в която вратата се затваря плътно зад нас.

— Имаше съд, истинско изслушване, пред Улзи и кардинал Кампеджо — започва той. — Беше претърпено. Беше като панаир, толкова многолюдно, че едва можеше да се диша. Всички искаха да бъдат там; беше като публично обезглавяване, когато всички се тълпят да видят ешафода. Ужасно.

Виждам, че е искрено разстроен. Наливам му чаша вино и го побутвам да седне в един стол до огнището.

— Седни. Седни, синко. Поеми си дъх.

— Призоваха кралицата в съда и тя беше великолепна. Напълно пренебрегна кардиналите, седнали да отсъдят, подмина ги и коленичи пред краля...

— Наистина ли?

— Коленичи и го попита по какъв начин го е разгневila. Каза, че посрещала приятелите му като свои, правела всичко, каквото поискал, и че ако не му е родила син, вината не била нейна.

— Боже мой — каза това публично?

— Ясно като звъняща камбана. Каза, че той я е намерил като недокосната девица, каквато била, когато дошла от Испания. Той не каза нищо. Тя го попита дали някога не е изпълнила задълженията си на съпруга и ако е така, по какъв начин. Той не каза нищо. Какво би могъл да каже? От двайсет години тя се е посветила изцяло на него.

Откривам, че се усмихвам при мисълта как Катерина казва истината на един крал, който е свикнал да се храни от ласкателни лъжи.

— Попита дали може да се обърне към Рим, а после се изправи на крака и излезе, и го остави безмълвен.

— Просто си излезе?

— Изкрещяха името ѝ, за да я повикат обратно в съда, но тя излезе и се върна в покоите си, сякаш те не означаваха нищо за нея. Беше велик момент. Почитаема майко, тя е била велика кралица през целия си живот, но това беше най-прекрасният ѝ миг. А всички отвън пред съдебната заля, всички обикновени хора, ликуваха и благославяха името ѝ и хулеха Дамата, наричайки я блудница, която не е донесла нищо освен беди. А всички в залата на съда бяха просто зашеметени, или им се искаше да се разсмеят, или пък да я приветстват с възгласи — но не смееха, докато кралят седеше там, с вид на глупак.

— Тихо — казвам веднага.

— Знам — казва той, като щраква с пръсти, сякаш подразнен от собствената си недискретност. — Съжалявам. Това ме разтърси повече, отколкото мислех. Почувствах...

— Какво? — питам. Монтагю не е Джефри; не проявява лесно чувствата си, не се просълзява бързо, не се гневи бързо. Ако Монтагю е разстроен, тогава значи е видял нещо наистина много впечатляващо. Щом Монтагю е разстроен, тогава целият двор ще е разлюлян от вълнение. Кралицата ги е оставила да видят скръбта ѝ; показала им е мъката на разбитото си сърце, и сега те сигурно са разтревожени като деца, които за първи път виждат майка си да плаче.

— Чувствам се така, сякаш се случва нещо ужасно — казва той зачудено. — Сякаш нищо няма никога отново да бъде същото. Кралят

да опита да сложи край на брака си с една безукорна съпруга, е някак... ако кралят я изгуби, ще изгуби... — той млъква, без да довърши. — Какъв ще бъде той без нея? Как ще се държи без нейните съвети? Дори когато не се допитва до нея, всички знаем какво мисли тя. Дори когато не говори, присъствието ѝ все пак се долавя в двора, знаем, че тя е там. Тя е неговата съвест, тя е примерът, от който той се учи — той отново замълчава за миг. — Тя е неговата душа.

— Не се е вслушвал в съветите ѝ от години.

— Не, но дори при това положение, дори при това положение, не е нужно тя да говори, нали? Той знае какво мисли тя. Ние знаем какво мисли тя. Тя е като котва, която той е забравил, но все още го поддържа стабилен. Какво е Дамата, освен просто поредното му увлечение? Имал е половин дузина такива, но той винаги се връща при кралицата и тя винаги приветства завръщането му. Тя е неговият пристан. Никой не вярва, че този път има нещо по-различно. А да я разстройват така...

Настъпва кратко мълчание, докато мислим какъв би бил Хенри без любящото, търпеливо постоянство на Катерина.

— Но ти сам каза, че тя би трябвало да обмисли оттеглянето си — казвам обвинително. — Когато всичко това започна.

— Виждам, че кралят иска син и наследник. Никой не може да го вини за това. Но той не може да напусне една съпруга като тази заради жена като онази. Заради принцеса от Испания, или Франция, или Португалия? Да, тогава тя би трябвало да помисли за това. Тогава той би могъл да ѝ го предложи, а тя може да го обмисли. Но заради такава жена? Тласкан единствено от греховна похот? И да се опитва да подмами кралицата да каже, че никога не са били женени? Да пита всички за мнението им?

— Погрешно е.

— Много погрешно.

Монтагю отпуска лице в ръцете си.

— В такъв случай какво ще стане сега?

— Изслушването продължава. Предполагам, че сигурно ще отнеме дни, може би седмици. Ще изслушват всевъзможни теолози, а кралят е поръчал да му доставят книги и ръкописи от целия християнски свят, за да докаже тезата си. Поръчал е на Реджиналд да му намери и купи книги. Изпрати го в Париж да се съветва с учените.

— Реджиналд отива в Париж? Защо, кога ще тръгне?

— Вече замина. Кралят го изпрати в мига, когато кралицата излезе от съдебната зала. Тя ще се обърне към Рим, за да обжалва, няма да приеме присъдата на Улзи в английски съд. Така че кралят ще има нужда от чуждестранни съветници, именити теолози от целия християнски свят. Англия няма да е достатъчна. Това е единствената му надежда. В противен случай папата ще каже, че те са били женени пред Бога и нищо не може да ги раздели.

Синът ми и аз се поглеждаме, сякаш светът, който познаваме, се променя неузнаваемо.

— Как може той да направи това? — питам протичко. — То е против всичко, в което е вярвал някога.

Монтагю поклаща глава.

— Успял е сам да убеди себе си — казва той проникателно. — Това е като любовните му стихотворения. Посвещава се на някаква преструвка, а после убеждава себе си, че тя е вярна. Сега иска да повярва, че Бог му говори пряко, че съвестта му може да го направлява по-добре от всичко друго; убедил е себе си, че е влюбен в тази жена, убедил се е, че бракът му е невалиден, и сега иска всички да се съгласят с него.

— А кой ще възрази? — питам.

— Епископ Фишър би могъл, Томас Мор вероятно не, Реджиналд не може — казва Монтагю, отмятайки изтъкнатите учени на пръсти. — Ние би трябвало да възразим — казва, изненадващо.

— Не можем — казвам. — Ние не разполагаме с необходимите познания. Ние сме само едно семейство.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1529 Г.

Кралят, горчиво разочарован от Улзи и кардинала, когото доведе от Рим, за да се опита да постигне компромис, потегля на пътуване без кралицата. Придворните, които е избрал за спътници, яздят с него, сред тях е и Ан Болейн. Говори се, че били много весели. Той не праща да повикат дъщеря му, а тя ме пита дали ще бъде повикана да се присъедини към него и майка си това лято.

— Не мисля — казвам внимателно. — Не мисля, че ще пътуват заедно тази година.

— Тогава може ли да отида на гости при майка ми, кралицата?

Тя вдига поглед от ръкоделието си, където бродира с черен конец една риза за баща си, точно както я е научила майка ѝ.

— Ще пиша да попитам — казвам. — Но е възможно баща ви да предпочита да останете тук.

— И да не виждам него или майка си?

Невъзможно е да я излъжа, когато ме гледа с този свой прям, честен поглед.

— Така мисля, скъпа моя — това е единственото, което казвам. — Времената са трудни. Трябва да бъдем търпеливи.

Тя стиска устни, сякаш за да попречи от тях да се откъсне дори една критична дума. Навежда се малко по-ниско над работата си.

— Баща ми ще се разведе ли с майка ми? — пита.

В нейната уста тази дума прозвучава като богохулство. Тя вдига поглед към мен, сякаш очаква да ѝ направя забележка, сякаш самата дума е мръсна.

— Случаят беше отнесен до Рим — казвам. — Знаехте ли това?

Едно леко кимване ми подсказва, че е чула отнякъде.

— Светият Отец ще отсъди. Просто трябва да чакаме и да разберем какво мисли той. Бог ще го напътства. Трябва да имаме вяра.

Светият Отец знае какво е правилно в този случай; Бог ще му проговори.

Тя издава лека въздишка и се размърдва на мястото си.

— Боли ли ви? — питам, като я виждам да се привежда леко напред, сякаш за да облекчи спазъм в корема си.

Тя веднага се изправя, раменете ѝ се смъкват, главата ѝ е високо вдигната, както се очаква от принцеса.

— Ни най-малко — казва тя.

* * *

Синът ми Джефри е удостоен с почести, когато дворът заминава от Лондон. Получава рицарско звание за службата си към краля в парламента. Джефри става сър Джефри, както е редно. Мисля си колко щеше да се гордее съпругът ми, и не мога да се възпра да не се усмихвам цял ден заради честта, оказана на сина му.

Монтагю пътува с двора, докато придворните яздят по огряната от слънцето долина на Темза, отсядат в благороднически имения, ловуват всеки ден, танцуват всяка вечер. Ан Болейн е господарка на всичко, което вижда. Той ми изпраща една набързо надраскана бележка:

Спрете да плащате подкуп на Улзи, Дамата се е обърнала срещу него и той със сигурност ще изпадне в немилост. Изпратете още една от малките си бележки на Томас Мор, обзалагам се на една златна монета, че той ще бъде новият лорд канцлер.

Принцесата знае, че е дошъл пратеник от двора, и вижда радостното изражение на лицето ми.

— Добри новини? — пита тя.

— Добри новини — казвам ѝ. — В този ден един много честен човек постъпи на служба при баща ви и поне той ще го съветва добре.

— Синът ви Реджиналд? — пита тя с надежда.

— Негов приятел и събрат-учен — казвам. — Томас Мор.

— Какво е станало с кардинал Улзи? — пита ме тя.

— Напуснал е двора — казвам. Не ѝ разказвам, че Девата от Кент е предсказала, че той ще умре сам и в мизерия, ако насърчи краля да изостави съпругата си; и сега кардиналът е съвсем сам, а здравето му запада.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

КОЛЕДАТА НА 1529 Г.

Отвеждам принцеса Мери, облечена в най-хубавата си рокля, увита в кожи, с кралската баржа надолу по реката до Гринич за Коледа, и ние отиваме право в покоите на майка ѝ.

Кралицата ни чака. Дамите ѝ се усмихват, когато принцеса Мери изтичва през залата за аудиенции в личните покои, и майка и дъщеря се прегръщат силно, сякаш не биха понесли да бъдат разделени никога вече.

Катерина хвърля поглед към мен над сведената глава на дъщеря си, и сините ѝ очи се пълнят със сълзи.

— Та вие, Маргарет, ми отглеждате една красавица — казва тя. — Весела Коледа, скъпа моя.

Толкова съм трогната от гледката на двете, отново заедно след толкова дълго време, че едва мога да отговоря.

— Добре ли сте? — това е единственият въпрос, който малката принцеса задава на майка си, като се дръпва назад да се вгледа в изнуреното ѝ лице. — Мамо? Добре ли си?

Тя се усмихва, и знам, че ще излъже дъщеря си, както всички правим напоследък. Ще изрече храбра малка лъжа с надеждата, че това малко момиче ще порасне и ще стане жена, без да понесе сърдечната мъка да узнае, че баща ѝ греши в мислите си, греши в живота си, и греши във вярата си.

— Много съм добре — казва тя решително. — И което е важно, сигурна съм, че постъпвам правилно пред Бога. Това трябва да ме направи щастлива.

— Щастлива ли сте? — пита малката принцеса със съмнение.

— Разбира се — казва майка ѝ.

Празненството е пищно, сякаш Хенри се опитва да покаже на света сплотеността на семейството си, богатството и властта си, и блясъка на двора си. Отвежда кралицата до трона ѝ с обичайната си вежливост, разговаря изключително мило с нея, докато вечерят, и

никой, който ги види седнали един до друг, усмихнати, не би си помислил, че това са двама души, които са се отчуждили.

На децата му, незаконороденото и истинската наследница, е оказана еднаква почит в безумно подкопаване на дворцовия ред. Гледам как принцеса Мери влиза в голямата зала заедно с едно нищожество: десетгодишното момче, копелето на Беси Блаунт. Но те представляват красива двойка. Принцесата е толкова изящна и крехка, а момчето — толкова красиво и високо за възрастта си, че вървят с една и съща крачка, главите им с медночервени коси са на едно ниво. Навсякъде наричат малкия Хенри Фицрой „херцог на Ричмънд“; това усмихнато дете с коси с бакърен цвят е най-великият херцог в страната.

Принцеса Мери го държи за ръка, докато влизат за коледното празненство, а когато той отваря новогодишния подарък от баща си, краля — великолепен комплект от позлатени чаши и съдинки — тя се усмихва и ръкопляска, сякаш се радва да го види така високо възнаграден. Тя хвърля поглед към мен през залата и вижда лекото ми одобрително кимване. Ако от една принцеса на Англия се изисква да се отнася към незаконородения син на баща си като към почитан полубрат, вицекрал на Ирландия, глава на Северния Съвет, тогава моята малка принцеса — истинската принцеса на Англия, Уелс, Ирландия и Франция — може да се покаже на висота в това изпитание.

Дамата не присъства, така че ни е спестено блъскането ѝ пред по-достойните от нея; но е излишно някой да се надява, че тя вече е омръзнала на краля, защото баща ѝ е навсякъде, перчещ се с новата си титла.

Томас Болейн, човекът, който някога с голяма радост служеше като управител на земите ми, сега е граф на Уилтшър и Ормънд, докато красивият му, но напълно безполезен син Джордж е лорд Рочфорд, назначен в личните покои на краля заедно с моя братовчед Хенри Кортни — където се съмнявам, че между тях ще цари съгласие. Отсъстващата, за щастие, дъщеря става лейди Ан, а предишната блудница от рода Болейн, Мери Кери, сега заема два противоречащи си поста: главна компаньонка и единствена довереница на сестра си, и твърде смутена придворна дама на кралицата.

Монтагю ми разказва, че на банкета, даден преди Коледа, в чест на забележителното издигане на Томас Болейн, дъщеря му Ан вървяла

пред една принцеса по рождение: пред Мери, вдовстващата кралица на Франция. Не мога да си представя любовницата на краля да върви пред сестрата на краля, дъщерята на моя управител да предхожда по сан една вдовстваща кралица. Единствената ми утеха, когато Монтагю ми разказва за това, е да съзнавам, че Ан Болейн си е създала страховит враг. Вдовстващата кралица е свикнала да бъде първа в двора по ранг, красота и остроумие, и една блудница от рода Норфолк няма да ѝ отнеме мястото без битка.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1530 Г.

Първият признак за кралското посещение е пристигането на прислугата: конярите с препускащите в лек галоп коне, яздещи по четирима в редица, с мъжа в кралска ливрея в центъра, който държи четири чифта поводи, а конете вървят уверено напред. Зад тях идват тежковъоръжените войници, първо конниците в лека броня, после — след дълга пауза — по-бавните двуколки, които пренасят ловните соколи, с хрътките, тичащи успоредно с тях, една двуколка за малките кучета и домашните любимци, а после покъщнината. Богатата покъщнина на краля пътува пред него: завивките му, мебелите, килимите, goblenите, големите богатства на хазната. Само роклите, диадемите и накитите на Дамата заемат две отделни двуколки, а прислужничките ѝ яздят редом, без да смеят да откъснат очи от гардероба ѝ.

Зад тях идват готвачите с всички съдове за кухните и запасите за днешното пиршество и за утре.

Принцеса Мери, застанала до мен на кулата в двореца Ричмънд, загледана надолу към тази лъкатушеща кавалкада, докато тя се отправя към нас, казва с надежда:

— Той задълго ли ще остане?

Обгръщам по-здраво талията ѝ с ръка.

— Не. Оттук продължава. Идва само за деня.

— Къде отива? — пита тя, посърнала.

— Това лято ще пътува — предполагам. — Чува се, че в Лондон отново се е появила потната болест. Отново ще се мести от един дворец в друг.

— Тогава може би ще повика майка ми и мен, и ще бъде като годината, когато бяхме само ние?

Тя вдига поглед към мен, внезапно обзета от надежда.

Поклащам глава.

— Не и тази година, не мисля — казвам.

* * *

Кралят е твърдо решен да се държи мило с дъщеря си, почти сякаш иска да я спечели на своя страна. От момента, в който неговата баржа приближава до кея с гръмко изсвирване на тръби, до момента, в който той си тръгва по здрач, той ѝ се усмихва широко, взел я е под ръка, накланя глава да чуе думите ѝ. Изглежда така, сякаш позира за портрет, наречен „Любящ баща“, сякаш е актьор, участващ в поетична драма, а ролята му е „Добродетелен родител“.

Придружават го само шепа спътници: обичайните му приятели, Чарлс Брандън и съпругата му, Мери, вдовстващата кралица на Франция, моят братовчед Хенри Кортни и съпругата му, Гъртруд, синът ми Монтагю и още няколко благородници от личните покои. Мъжете от рода Болейн са на кралската баржа, но не се споменава никоя от двете блудници Болейн, а единствените дами, които се хранят заедно с нас, са онези, които придружават сестрата на краля.

Веднага щом кралят пристига, поднасят закуска, той лично нарязва най-добрите меса и налива най-хубавото разрежено с вода вино за принцеса Мери. Нарежда ѝ да каже благодарствената молитва преди хранене вместо него и тя го прави тихо, на гръцки, а той хвали начетеността ѝ и нейната сдържаност. Кимва ми с благодарност.

— Вие полирате моя скъпоценен камък — казва той. — Благодаря ви, лейди Маргарет, вие сте наша скъпа приятелка и сродница. Не забравям, че бдите над близките ми и мен, като любяща майка, още от детството ми.

Покланям се и казвам:

— Удоволствие е да служа на принцесата.

Той се усмихва дяволито.

— Не е като мен, когато бях на нейната възраст — казва с игрив проблясък в очите, и си помислям: колко настойчиво измествате разговора към себе си. Колко жадно предизвиквате похвали.

— Ваша светлост беше най-чудесният принц — отвръщам. — Толкова палав! И толкова обичан!

Хенри се изкисква и потупва Мери по ръката.

— Обичах спорта — казва той. — Но никога не съм пренебрегвал учението. Всички казваха, че се справям блестящо с всичко, което правя. Но — той престорено свива рамене и леко се засмива, — хората винаги хвалят принцовете.

Вземат конете и излизат на лов, а аз поръчвам да ги чака пикник, когато се уморят. Срещаме се в гората да обядваме, а музикантите, скрити зад дърветата, свирят музика, композирана от самия крал. Той моли принцесата да му попее, тя прави малък реверанс на леля си, вдовстващата кралица, и изпява една песен на френски, за да ѝ достави удоволствие.

Вдовстващата кралица, която някога също беше принцеса Мери, се надига от масата, целува племенницата си и ѝ подарява гривна от злато и диаманти.

— Възхитителна е — казва ми тихо. — Принцеса до мозъка на костите — и аз знам, че и двете си мислим за малкото момче, което не е и никога не може да бъде принц.

След като приключват с обяда, има танци, и аз забелязвам, че Монтагю е застанал до мен, докато гледаме принцесата с младите ѝ дами.

— Кралицата е отседнала в замъка Уиндзор — казва той. — Но трябва да продължим. Довечера трябва да се срещнем с Дамата и нейната свита.

— Но нищо не се променя?

Той поклаща глава.

— Нищо не се променя. Така е сега: кралицата — в двора, а ние — обикаляме насам-нататък с Дамата. В лятото вече няма радост. Сякаш сме деца, избягали от къщи. Уморени сме от приключението, но трябва безкрайно да се преструваме, че си прекарваме чудесно.

— Той не е ли щастлив? Тя не го ли прави щастлив? — питам с надежда. Ако кралят не е доволен, тогава ще погледне другаде.

— Все още не я е имал — казва Монтагю безцеремонно. — Тя го разиграва. Тя е награда, която той трябва да спечели. Той все още ловува ден и нощ, надявайки се, че този ден, тази нощ, тя ще каже „да“. Боже мой, но тя наистина знае как да хване в капан един мъж! Винаги е на косъм да се предаде, но вечно се държи на една ръка разстояние, и се отдръпва миг преди той да постигне своето.

Кралят изглежда във възторг от лова, от деня, от времето, от музиката. Кралят е възхитен от всичко, но особено от компанията на дъщеря си.

— Как ми се иска да можех да ви взема с мен — казва той с обич. — Но майка ви няма да го позволи.

— Сигурна съм, че почитаемата ми майка ще го позволи — казва тя. — Сигурна съм, че би го позволила, ваша светлост. А почитаемата ми гувернантка би могла за един миг да приготви нещата ми и мен за тръгване — тя се размива тънък, изпълнен с надежда, малко нервен звук. — Бих могла да дойда веднага. Трябва само да наредите.

Той поклаща глава.

— Имахме известни разногласия — казва внимателно. — Почитаемата ви майка не разбира затруднението, в което се намирам. Бог ме направлява, дъще. Той ми нарежда да помоля майка ви да се отдаде на свят живот, благочестив живот, живот, изпълнен с уважение и утеха, който ще бъде чест за нея.

— Повечето хора биха казали, че тя има късмет, задето може да напусне този тревожен свят и да живее спокойно, заобиколена от почит и святост. Аз например не мога просто да се предам. Трябва да остана и да се боря в този свят. Трябва да опазя страната и да продължа рода си. Но майка ви би могла да бъде освободена от дълга си, може да бъде щастлива, може да води живот, който би я удовлетворил. Вие можете да отивате често при нея. Не и аз. Аз не мога да сваля товара си.

Тя захапва долната си устна с малките си бели зъби, сякаш се страхува да не каже не каквото трябва. Мръщи се от усилието да се съсредоточи върху думите му. Хенри се засмива и я погъделичква под брадичката.

— Не гледай толкова мрачно, малка принцесо! — възкликва той. — Тези тревоги са за родителите ти, не за теб. Има достатъчно време да разбереш какъв тежък товар нося. Но повярвай в това: майка ти не може да пътува с мен, докато пише на папата и иска от него той да ми заповядва, докато пише на своя племенник императора и му казва да ме порицае. Тя се оплаква от мен на други — е, това не е лоялно, нали? Оплаква се от мен, когато се опитвам да постъпя правилно, да изпълня Божията воля! И следователно не може да пътува с мен, макар че бих искал да бъде с мен. А ти също не можеш да пътуваш с мен. Много е жестоко от нейна страна да ни разделя, за да докаже правотата си. Не е

работа на жената да влиза в спорове. Много е жестоко от нейна страна да ме изпраща сам на лятно пътуване. И е погрешно от нейна страна, против Божията повеля, да се настройва против съпруга си. Трудно е — продължава кралят, самосъжалението прави гласа му по-дълбок и по-плътен. — Това е труден път за мен, без съпруга до себе си. Майка ти не мисли за това, когато се изправя срещу мен.

— Сигурна съм... — започва принцеса Мери, но баща ѝ вдига ръка, за да я накара да замълчи.

— Бъди съвсем сигурна в едно: постъпвам така, както е правилно за теб, за кралството, и за майка ти — прекъсва я той. — Изпълнявам Божията воля. Бог говори направо на кралете, знаеш ли. Така че всеки, който говори против мен, говори против волята на Самия Бог. Те всички казват това — мъжете на новото познание. Всички го пишат. Неоспоримо е. Подчинявам се на Божията воля, а майка ти заблудено следва собствената си амбиция. Но поне знам, че мога да разчитам на твоята обич и покорство. Моята малка дъщеря. Моята принцеса. Моята единствена истинска обич.

Очите ѝ се пълнят със сълзи, устната ѝ трепери; тя е разкъсвана между лоялността към майка си и въздействащото, силно очарование на баща си. Не може да оспорва авторитета му; прави реверанс на бащата, когото обича.

— Разбира се — изрича тя.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1530 Г.

Бившият кардинал, Улзи, е починал на път за Лондон, преди да може да се изправи пред съда, точно както предрече Девата от Кент. Благодаря Богу, че ни е спестена гледката на един кардинал, изправен на съд. На братовчеда Хенри Кортни беше казано, че ще трябва да представи обвиненията в подкупничество и магьосничество; но Бог е милостив и нашето семейство няма да омърси ръцете си с кръвта му. Не бихме могли да изпратим на ешафода един кардинал, макар Том Дарси да казва, че е мажел да го направи. Тримата Болейн, братът и сестрите, танцуваха пред двора, за да отпразнуват събитието, в поетична драма, представяща прокълнатите. Изглеждаха като излезли от пъкъла с почернени със сажди лица и с пръсти като нокти на хищни птици. Бог знае какво ни чака. Улзи беше достатъчно лош, но сега съветниците на краля са семейство от нищожества, които се обличат като дяволи, за да отпразнуват смъртта на един невинен човек. Изгорете това.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ДЕКЕМВРИ 1530 Г.

Прекарваме Коледа в Гринич, както обикновено, кралят е обаятелен и царствен, както обикновено, любящ към кралицата, изпълнен с обожание към Мери, държи се с гордост и топлота със сина си, двойния херцог, младият Фицрой, херцогът на Ричмънд. Сега Фицрой е момче на единайсет години, става все по-важен, и никой, който го види, не би могъл да се усъмни, че е син на баща си; той е висок като Йорк, с медночервена коса като Тюдор, храни любовта на Плантагенетите към спорта, музиката и познанието.

Не мога да си представя какво възнамерява да прави кралят с него, освен ако не смята да го задържи в резерв като наследник, в случай, че не се сдобие с друг. Състоянието, което се харчи за домакинството и за вещите му, дори за новогодишните му подаръци, показва, че той трябва да бъде високо почитан, дори смятан за кралска особа толкова, колкото и принцеса Мери. Нещо по-лошо — означава, че кралят иска всички да бъдат наясно с това — а какво следва оттук за моята принцеса и бъдещето ѝ, остава загадка за мен. Всеки посланик в двора, всеки чуждестранен гост знае, че принцесата е единственото законно дете, дъщеря на кралицата, носи малка корона като призната дъщеря и наследница на краля. Но в същото време незаконният син на краля върви до нея като равен, облечен в златен брокат, обслужван като принц, сяда до баща си. Какво могат да заключат всички от това, освен че кралят обучава и подготвя незаконното си дете за трона? И какво ще стане с дъщеря му, ако тя няма да бъде принцеса на Уелс? И ако Хенри Фицрой е следващият крал, каква е тя?

Външно кралицата е спокойна, крие мъката си от подмяната на дъщеря си с безименно копеле. Тя заема мястото си на трона до усмихнатия си съпруг и кима на многото си приятели. Дамите от двора, от вдовстващата кралица на Франция чак до Беси Блаунт, ѝ засвидетелстват дълбоко уважение; повечето от тях проявяват към нея дори особена нежност. Всяка жена разбира, че ако един съпруг може

да изостави жена си и да каже, че това е Божията воля, тогава никой от тях никога няма да е в безопасност, дори с венчален пръстен на пръста.

Благородниците от двора са особено старателни в проявите на уважение. Не смеят да се противопоставят открито на съпруга ѝ, но начинът, по който се покланят, когато тя минава покрай тях, и се навеждат към нея да слушат, когато говори, показва на всички съзнанието им, че тя е принцеса на Испания и кралица на Англия, и нищо никога не може да промени това. Само семейство Болейн я избягват, семейство Болейн и техният сродник Томас Хауард, новият млад херцог на Норфолк — той не изпитва и помен от бащината си вярогност към кралицата, а мисли единствено за собствената си растяща власт. Всички знаят, че интересите на хората от рода Хауард са обвързани с успеха на младите жени, които са довели в леглото на краля; няма значение какво мислят те за кралицата.

Те не посещават покоите на кралицата, но са навсякъде другаде из двора, сякаш това е собственият им двор, все едно великолепият дворец Гринич е жалкият малък замък Хивър. Чувам от една от придворните дами, че онази жена Болейн, Ан, заявила, че ѝ се иска всички испанци да са на дъното на морето, и че никога повече няма да служи отново на кралицата. Мисля си, че ако отказът да служи е най-тежката заплаха, която може да отправи Ан Болейн, тогава няма от какво да се боим.

Но смъртта на кардинала и господството на кликата на Хауард в двора означава, че кралят има само един добър съветник: Томас Мор. Той е до краля през целия ден, но се опитва да се прибере у дома в Сити, за да бъде със семейството си.

— Кажете на сина си, че пиша дълго есе в отговор на неговото — съобщава ми той един ден, докато върви към двора на конюшната и вика да доведат коня му. — Предайте му, че съжалявам, задето закъснявам с отговора си. Пиша твърде много писма под диктовка на краля, за да имам време за собствени.

— Така, както той ви нарежда ли пишите всичко, или му казвате собственото си мнение? — питам любопитно.

Той ми отправя лека, уморена усмивка.

— Подбирам думите си внимателно, лейди Маргарет, както когато пиша каквото нарежда, така и когато му казвам какво мисля.

— А с Реджиналд още ли сте на едно мнение? — питам го, мислейки си как Реджиналд пътува във Франция, съветва се с духовниците, иска от тях съветите, които Томас Мор се бои да изрече в Англия.

Мор се усмихва.

— Реджиналд и аз обичаме да имаме различия относно детайлите — казва той. — Но като цяло сме на едно мнение, милейди. И докато се съгласява с мен, със сигурност ще мисля, че синът ви е много умен мъж.

* * *

Трябва да приема една нова млада жена под грижите си в домакинството на принцесата. Лейди Маргарет Дъглас, дъщерята на сестрата на краля, вдовстващата кралица на Шотландия, чийто баща е обикновен благородник. Тя беше повереница на кардинал Улзи, а сега трябва да живее някъде. Кралят избира да я настави в нашето домакинство, да живее с нашата принцеса, под моите грижи.

Приемам я с удоволствие. Тя е хубаво момиче, тази година навършва шестнайсет, отчаяно копнее да бъде в двора, нетърпелива е да порасне. Мисля си, че от нея ще излезе очарователна компаньонка за нашата принцеса, която е сериозна по природа, а понякога, в тези трудни дни, и потисната. Надявам се обаче фактът, че ми поверяват попечителството над нея да не е знак, че значимостта на принцесата намалява. Отнасям тревогите си в параклиса на кралицата, коленича пред олтара ѝ и гледам към златното разпятие, блестящо от рубини, и се моля безмълвно кралят да не е изпратил едно момиче, което е наполовина Тюдор и наполовина от обикновен произход, в дома на една принцеса, защото може един ден да изтъкне довода, че тя е същата: наполовина Тюдор, наполовина испанка, и не е наследница на престола.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1531 Г.

Джефри пристига на кон да ме види, в здрача, сякаш не иска да го забележат. Виждам го от прозореца си, който гледа към пътя за Лондон, и слизам да го посрещна. Той предава коня си в двора на конюшната и коленичи на калдъръма за благословията ми, а после ме придърпва в студената сива градина, сякаш не смес да говори с мен на закрито.

— Какво става? Какво се е случило? — питам го настойчиво.

Лицето му е бледо в мрака.

— Трябва да ви кажа нещо ужасно.

— Кралицата?

— Невредима, слава Богу. Но някой се е опитал да убие епископ Фишър, с отрова.

Залитам, потресена, и стисвам здраво ръката му.

— Кой би направил такова нещо? Не е възможно той да има дори един враг в света.

— Дамата — казва мрачно Джефри. — Той защитава кралицата от нея, защитава вярата си от нея и е единственият човек, който дръзва да се противопостави на краля. Тя или семейството ѝ трябва да стоят зад това.

— Не може да бъде! Откъде знаеш?

— Защото двама мъже починаха, след като ядоха от купата с овесена каша на епископа. Сам Бог спаси Джон Фишър. В онзи ден той постеше и не я докосна.

— Трудно ми е да го повярвам. *Не мога да повярвам!* Италианци ли станахме вече?

— Никой не може да повярва. Но някой е готов да убие един епископ, за да улесни пътя за онази жена Болейн.

— Той е невинен, Бог да го благослови, нали?

— Не е пострадал засега. Но, почитаема майко, ако тя е готова да убие един епископ, дали би дръзнала да се опита да убие една кралица? Или принцеса?

Усещам как изстивам в студената градина; ръцете ми започват да се тресат.

— Не би посмяла. Не би посегнала на живота на кралицата или на принцесата.

— Някой е отровил овесената каша на епископа. Някой се е осмелил да направи това.

— Трябва да предупредиш кралицата.

— Направих го, и казах на испанския посланик, а лорд Дарси се беше сетил за същото и дойде при мен.

— Не бива да ни виждат да заговорничим с Испания. Сега повече отвсякога.

— Искаш да кажеш, сега, когато знаем, че е толкова опасно да се противопоставяме на Ан Болейн? Сега, когато знаем, че кралят си служи със секирата, а тя си служи с отрова?

Безмълвно кимвам.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1531 Г.

Реджиналд се прибира у дома от Падуа, носи обточената с кожа мантия на учен, с антураж от писари и учени съветници, и носи мненията на френските духовници и университети, след месеци на дебати, проучване и обсъждане. Изпраща ми кратка бележка, за да ми съобщи, че ще се срещне с краля, за да му докладва, а после ще дойде да посети мен и принцесата.

Монтагю го довежда, идват с нашата баржа, понесени от водите на прилива, а звукът на барабаните, който помага на гребците да поддържат ритъма, отеква през хладната вода в сивия вечерен здрач. Чакам ги на кея в Ричмънд, принцеса Мери и дамите ѝ са с мен, взела ме е под ръка и двете се усмихваме за поздрав.

В мига, когато баржата приближава достатъчно, за да видя побелялото лице и мрачно стиснатата челюст на Монтагю, разбирам, че нещо се е объркало ужасно.

— Влезте вътре — казвам на принцесата. Кимвам на лейди Маргарет Дъглас. — Приберете се и вие.

— Искah да поздравя лорд Монтагю, и...

— Не днес. Вървете.

Тя се подчинява, и двете се упътват бавно и неохотно към двореца, така че мога да насоча вниманието си към баржата, към вдървената фигура на Монтагю и онази сгърчена фигура на мястото отзад, която е брат му, моят син Реджиналд. На кея стражите вдигат оръжия за почест и застават мирно. Барабанът бие, гребците прибират веслата си в лодката и ги вдигат за поздрав, докато Монтагю издърпва Реджиналд да се изправи и му помага да слезе по мостчето.

Начетеният ми син залита като болен; едва успява да се държи на крака. Налага се капитанът на баржата да хване другата му ръка и двамата наполовина го повдигат към мен, докато стоя на кея.

Краката на Реджиналд поддават, той рухва на колене пред мен, със сведена глава, и казва:

— Простете ми.

Разменям си един ужасен поглед с Монтагю.

— Какво се е случило?

Лицето, което Реджиналд вдига към мен, е толкова бяло, сякаш умира от потната болест. Ръцете му, които стискат моите, са влажни и се тресат.

— Болен ли си? — питам във внезапен пристъп на страх. Нахвърлям се върху Монтагю: — Как можа да го доведеш тук болен? Принцесата...

Монтагю поклаща мрачно глава.

— Не е болен — казва. — Сби се. Повалиха го на земята.

Вкопчвам се в треперещите ръце на Реджиналд.

— Кой посмя да му причини това?

— Кралят го удари — казва Монтагю кратко. — Кралят извади кинжал срещу него.

Онемяла съм. Местя поглед от Монтагю към Реджиналд.

— Какво каза? — прошепвам. — Какво си направил?

Той свежда глава, раменете му се присвиват конвулсивно, и той надава ридание, подобно на сух, задавен напън за повръщане.

— Съжалявам, почитаема майко. Оскърбих го.

— Как?

— Казах му, че не съществува причина в Божия закон, в Библията, или в обичайното право той да напусне кралицата — каза той. — Казах му, че това е всеобщото мнение. А той стовари юмрук в лицето ми и грабна кинжал от масата. Ако Томас Хауард не го беше уловил, щеше да ме пониже.

— Но ти трябваше само да съобщиш какво смятат френските теолози!

— Те смятат така — казва той. Отпуска се назад на пети и вдига поглед към мен, и сега виждам как върху скулата на бледото му, красиво лице бавно се оформя голяма синина. Деликатната буза на сина ми носи следата от юмрука на Тюдор. Гняв започва да се надига в корема ми като гадене.

— Той имаше кинжал? Извади го срещу теб?

Единственият човек, на когото е позволено да носи оръжие в двора, е кралят. Той знае, че ако някога извади сабя, това би означавало, че напада беззащитен човек. И затова никой крал досега не е изваждал сабя или кинжал в двора. Това е против всички принципи на рицарството, които Хенри е усвоил като момче. Не е в природата му да вдига нож срещу невъоръжен противник; не е в природата му да се бие с юмруци. Той е силен, едър е, но винаги е сдържал гнева си и е контролирал силата си. Не мога да повярвам, че би прибегнал до насилие, не и спрямо по-млад, по-дребен мъж, не и спрямо един учен, не и спрямо един от своите. Не мога да повярвам, че би извадил нож точно на Реджиналд. Това не е някой от неговите другари, които се задяват с жени, бият се и пият; това е Реджиналд, покровителстваният от него учен.

— Раздразнил си го — обвинявам Реджиналд.

Той поклаща глава, без да вдига лице към мен.

— Трябва да си събудил с нещо гнева му.

— Не съм направил нищо! Той избухна в един миг — промърморва той.

— Пиян ли беше? — питам Монтагю.

Монтагю е мрачен, сякаш самият той е поел удара.

— Не. Херцогът на Норфолк почти хвърли Реджиналд в ръцете ми. Извлече го от личните покои на краля и го тласна към мен. Чувах как кралят реве зад него като животно. Наистина мисля, че кралят щеше да го убие.

Не мога да си представя това, не мога да го повярвам.

Реджиналд вдига поглед към мен, с потъмняваща синина на бузата, с ужасени очи.

— Мисля, че е полудял — казва той. — Беше като обезумял. Мисля, че нашият крал е полудял.

* * *

Набързо изпращаме Реджиналд в картузианския манастир в Шийн, където може да се моли в мълчание сред братята си и да остави синините си да избледнеят. Веднага щом се оправя достатъчно, за да пътува, го изпращаме обратно в Падуа, без да съобщим нито дума в

двора. Имаше планове да го направят архиепископ на Йорк; но сега вече това няма да стане. Той никога няма да бъде възпитател на принцесата. Съмнявам се, че някога ще дойде отново в двора или ще живее в Англия.

— По-добре, че е извън страната — казва Монтагю твърдо. — Не смея да говоря за него на краля. Той беснее през цялото време. Проклина Норфолк, че е тласнал Улзи към смъртта му; проклина родната си сестра заради привързаността ѝ към кралицата. Не желае да вижда дори херцогинята на Норфолк, която заяви лоялността си към кралицата; не иска мнението на Томас Мор от страх какво ще каже той. Казва, че не може да има доверие на никого, на нито един от нас. По-добре е за семейството ни и за самия Реджиналд за известно време да е далече и да бъде забравен.

— Той каза, че кралят е полудял — казвам много тихо.

Монтагю се уверява, че вратата зад нас е плътно затворена.

— Честно казано, почитаема майко, и аз мисля, че кралят си е загубил ума. Той обичаше кралицата, разчиташе на преценката ѝ, и винаги е разчитал. Тя беше вярно и неотлъчно до него, откакто той най-напред се възкачи на трона на седемнайсет години. Той не може да си представи да бъде крал без нея. Никога не е управлявал страната без нея. Но е лудо влюбен в Дамата, а тя го измъчва денем и нощем със страст и спорове. А той не е младеж, не е момче, което може с лекота да се влюби и после отново да разлюби. Не е на подходяща възраст за хлапашка любов. Тук не говорим за поезия и пеене на песни под прозореца ѝ. Тя го измъчва с тялото си и ума си. Той е извън себе си от страст по нея, има моменти, когато си мисля, че ще си причини нещо лошо. Реджиналд го засегна по болното място.

— Толкова по-жалко за нас — казвам, мислейки си за Монтагю в двора, за Урсула, която се бори с името на Стафорд, и Джефри, вечно в спор със съседите си, опитващ се да насочи парламента към въпроса, който плаши всички там и те го избягват по-усърдно от когато и да било преди. — Щеше да е по-добре да останем незабелязвани за известно време.

— Той трябваше да докладва — казва Монтагю решително. — Беше нужен голям кураж, за да каже истината. Но е по-добре, че е извън страната. Така поне ще знаем, че не може отново да подразни краля.

ЗАМЪКЪТ УИНДЗОР, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1531 Г.

Принцеса Мери и аз, с дамите ни, заминаваме за Уиндзор да посетим майка ѝ, докато кралят е на лятно пътуване със своята свита. Дворът отново е разделен; кралят и неговата любовница отново обикалят шумно големите имения на Англия, ловуват по цял ден и танцуват по цяла нощ, и се уверяват взаимно, че са на върха на щастието. Питам се колко дълго Хенри ще търпи това. Питам се кога празнотата на този живот ще го върне у дома при съпругата му.

Кралицата ни посреща на портата на замъка, застанала пред голямата порта, зъбчатата решетка на крепостната врата е надвиснала над нея, и дори отдалече, докато яздим нагоре по хълма към големите сиви стени, виждам в изправената ѝ осанка и начина, по който държи главата си нещо, което ми подсказва, че тя се е вкопчила здраво в куража си и че това е единственото, което я крепи.

Слизаме от конете си и аз се привеждам в реверанс, докато кралицата и дъщеря ѝ се вкопчват една в друга безмълвно, сякаш Катерина Арагонска, кралицата, потомка на крале по бащина и майчина линия, вече не се интересува от формалните любезности, а просто иска да вземе дъщеря си в обятията си и да не я пуска никога вече.

Двете успяваме да поговорим насаме едва след вечеря, когато принцеса Мери е изпратена да каже молитвите си и да си ляга; тогава Катерина ме вика в спалнята си, уж за да се молим заедно, ние придърпваме две столчета до огнището, затваряме вратата, и оставаме напълно сами.

— Той изпрати младия херцог на Норфолк да ме убеждава — казва тя. Виждам развеселеното ѝ изражение, и за момент, забравяйки ужасното ѝ положение, и двете се усмихваме, а после се разсмяваме открито.

— И той беше много, много умен и блестящ, така ли? — питам.
Катерина хваща ръката ми и се разсмява високо.

— Господи, как ми липсва баща му! — казва тя искрено. — Той не беше особено начетен, но имаше голямо сърце. Но този херцог, синът му, няма нито едното, нито другото! — Тя млъква рязко. — Все повтаряше: „Най-висши теологични авторитети, най-висши теологични авторитети“, а когато го попитах какво има предвид, каза: „Левитус, Левитус“.

Задъхвам се от смях.

— А когато казах, че винаги съм смятала за общоприет онзи пасаж от Второзаконие, в който се казва, че един мъж трябва да вземе за жена съпругата на покойния си брат, той каза: „Какво? Второзаконен? Какво е това, Съфолк? Второзаконен ли имате предвид? Не ми говорете за Писанието, по дяволите, никога не съм го чел. Имам си свещеник за тази работа. Имам свещеник, за да прави това вместо мен.“

— Херцогът на Съфолк, Чарлс Брандън, също ли беше тук? — питам, ставайки бързо отново сериозна.

— Разбира се. Чарлс би направил всичко за краля — казва тя. — Винаги го е правил. Не притежава никаква способност за преценка. Раздвоен е, разбира се. Знам, че съпругата му, вдовстващата кралица, си остава моя приятелка.

— Половината народ е на ваша страна — казвам. — Всички жени.

— Но това не променя нещата — казва тя спокойно. — Независимо дали народът смята, че съм права, или че греша, това не може да промени нещата. Трябва да живея живота си в положението, в което ме е поставил Бог. Нямам избор. Майка ми казваше, че трябва да стана кралица на Англия, още когато бях малко момиче на не повече от четири години, самият принц Артур избра за мен тази съдба от смъртното си ложе, Бог ме постави на това място по време на моята коронация. Само Светият Отец може да ми нареди нещо различно, а той все още не се е произнесъл. Но как приема това Мери според вас?

— Зле — казвам искрено. — Кърви обилно по време на месечните си неразположения, и те ѝ причиняват много болка. Съветвах се със знахарки и дори говорих с лекар, но изглежда, че никой от тях не може да предложи нищо, което да доведе до промяна. А когато знае, че между вас и баща ѝ има разногласия, не може да се храни. Поболяла се е от тревога. Ако я насиля да яде нещо, тя го

повръща отново. Знае част от това, което се случва, само Светата Дева знае какво си мисли. Самият крал ѝ представи въпроса, казвайки, че вие изменяте на дълга си. Ужасна гледка е. Тя обича баща си, обожава го, и му е предана като на крал на Англия. А не може да живее без вас, не може да бъде щастлива, като знае, че се борите за името си и честта си. Това съсипва здравето ѝ — замълчавам и поглеждам сведеното ѝ лице. — Това продължава и продължава до безкрай, и не мога да ѝ кажа, че всичко ще свърши.

— Не мога да направя нищо, освен да служа Богу — казва тя упорито. — Каквото и да ми струва това, не мога да направя друго, освен да следвам Неговите закони. Това трови моя живот, а също и този на краля. Всички казват, че той е като обсебен. Това не е любов, виждали сме го влюбен. Това е като болест. Тя не говори на сърцето му, на неговото вярно, любящо сърце. Разчита на суетата му и я подхранва, сякаш тази суета е чудовище. Позовава се на учеността му и го подмамва с думи. Всеки ден се моля Светият Отец да пише просто и ясно на краля, за да му каже да се откаже от тази жена. Сега се моля заради Хенри, дори не и заради себе си. За негово добро, защото тя го унищожава.

— С нея ли е заминал на пътуване?

— Замина на лятно пътуване, оставяйки Томас Мор да преследва еретици из Лондон и да ги изгаря, задето са оспорили властта на Църквата. Лондонските търговци са подложени на гонения, но на нея ѝ е позволено да чете забранени книги.

За момент не виждам умората, изписана по лицето ѝ, бръчките около очите ѝ, или бледността на бузите ѝ. Виждам принцесата, която изгуби младия мъж, когото обичаше, своята първа любов, момичето, което спазва обещанието си към него.

— Ах, Катерина — казвам нежно. — Как стигнахме дотук? Как изобщо можа да се случи това?

— Знаете ли, че той тръгна, без да се сбогува? — казва тя зачудено. — Никога преди не е правил това. Никога през целия си живот. Нито дори през тези последни няколко години. Колкото и ядосан или разтревожен да беше, никога не си лягаше, без да ми пожелае лека нощ, и никога не си тръгваше, без да се сбогува. Но този път потегли на коня си, и когато изпратих хора след него да предадат

благопожеланията ми, той отвърнал... — тя млъква рязко, с отслабнал глас. — Казал, че не са му необходими благопожеланията ми.

Мълчим. Мисля си, че не е типично за Хенри да бъде груб. Майка му го научи на съвършените обноски, подходящи за кралска особа. Той се гордее с вежливостта си, с галантността си. Фактът, че проявява нелюбезност — публична и жестока нелюбезност към съпругата си, кралицата — е още един отчетлив щрих в очертаващия се портрет на този нов крал: крал, който е готов да извади нож срещу невъоръжен, по-млад човек, който е готов да остави придворните си да преследват един стар приятел до смърт, който гледаше как неговата фаворитка, брат ѝ и сестра ѝ представят завличането на един кардинал на Светата църква в пъкъла.

Поклащам глава, мислейки за глупостта на хората, за тяхната жестокост, за безсмислената, злорада жестокост на глупавия човек.

— Перчи се — казвам уверено. — В някои отношения той си остава онзи малък принц, когото познавах. Перчи се, за да ѝ достави удоволствие.

— Бил студен — казва кралицата. Загръща раменете си с шала, сякаш чувства студенината му в стаята си дори сега. — Моят пратеник каза, че когато кралят се извърнал, очите му били ясни и студени.

* * *

Само няколко седмици по-късно, точно когато се готвим да излезем на езда, получаваме съобщение от краля. Катерина вижда кралския печат и разкъсва плика в двора на конюшната, с лице, светнало от надежда. За момент си мисля, че кралят ни нарежда да се присъединим към него в пътуването, че се е съвзел от гнева си и иска да види съпругата си и дъщеря си.

Бавно, докато чете писмото, лицето ѝ посърва.

— Новините не са добри — това е единственото, което казва.

Виждам как Мери притиска ръка към корема си, сякаш внезапно ѝ е прилошало, и се извърща от коня си, като че ли ѝ е непоносима мисълта да седи на седло. Кралицата ми подава писмото, тръгва от двора на конюшната и влиза в двореца, без да каже и дума повече.

Чета. Това е кратко и рязко нареждане, подписано от един от секретарите на краля: кралицата трябва незабавно да приготви багажа си, да напусне двореца Гринич и да отиде в Мор, една от къщите на покойния кардинал. Но Мери и аз няма да отидем с нея. Ние трябва да се върнем в двореца Ричмънд, където кралят ще ни посети, когато мине оттам по време на пътуването си.

— Какво мога да направя? — пита Мери, като гледа след майка си. — Какво е редно да направя?

Тя е само на петнайсет години; не може да направи нищо.

— Трябва да се подчиним на краля — казвам. — Както ще направи майка ви. Тя ще му се подчини.

— Тя никога няма да се съгласи на развод — възразява възмутено Мери, повишава тон, а лицето ѝ е измъчено.

— Ще му се подчини във всичко, което съвестта ѝ позволява — поправам се аз.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1531 Г.

Прибираме се у дома, а аз съм обзета от предчувствие за буря, която ще избухне в мига, в който вратата на спалнята на Мери се затвори зад нас. През целия път до дома, в кралската баржа, докато хората я поздравяваха с възгласи от речния бряг, тя беше спокойна и изпълнена с достойнство. Зае мястото си в задната част на баржата на златния си трон, като обръщаше глава надясно и наляво. Когато лодкарите я поздравяваха, тя вдигаше ръка; когато продавачките на риба на кея в Ламбет крещяха: „Бог да благослови вас, принцесо, и майка ви, кралицата“, тя сведе леко глава, за да покаже, че ги е чула, но да не прояви по друг начин нелоялност към баща си. Държеше се като марионетка на изопнати конци, но в мига, когато се прибираме у дома и вратата се затваря зад нас, тя рухва, сякаш всички конци са прерязани едновременно.

Свлича се на пода, разтърсвана от бурни ридания; невъзможно е да я утеша, невъзможно е да я накарам да замълчи. Очите и носят й текат, дълбоките й хлипове се превръщат в позиви за повръщане, а после тя започва да повръща скръбта си. Донасям леген и я потупвам по гърба, и тя не спира. Разтърсва се от нов напън, но не излиза нищо, освен жлъчка.

— Спрете — казвам. — Престанете с това, Мери, спрете.

През целия си живот до този момент тя не е проявявала неподчинение към мен, но виждам, че не може да спре; сякаш раздялата на родителите ѝ я е разкъсала. Тя се дави, кашля и хълца още известно време, сякаш ще изплюе дробовете си, сърцето си.

— Спрете, Мери — казвам. — Спрете да плачете.

Не вярвам, че изобщо може да ме чуе. Тя изпразва себе си, сякаш е предател, когото изкормват, дави се със сълзите си, с жлъчката, или слюзта, и воплите ѝ продължават.

Издърпвам я, вдигам я от пода и я увивам в шалове, така стегнато, сякаш повивам бебе. Искам да се чувства прегърнатата, макар че майка ѝ не може да я прегърне, макар че баща ѝ я е оставил да падне. Стягам шаловите около надигащия се в напъни за повръщане корем, тя извърща глава от мен и се мъчи да си поеме дъх, докато затягам плата около тялото ѝ и я увивам плътно. Слагам я да легне по гръб на пода, като я държа за слабите рамене, и устата ѝ все така се отваря широко в неудържими ридания, скръбта все така я разкъсва. Люлея я като повито бебе, бърша сълзите, които се леят от зачервените ѝ, подути очи, бърша носа ѝ, попивам слюнката, която се стича от устата ѝ.

— Тихо — казвам нежно. — Тихо. Тихо, малка Мери, тихо.

Навън притъмнява и хлиповете ѝ стават по-тихи; тя си поема дъх, после надава тихо, скръбно хълцане, а после пак си поема дъх. Полагам ръка върху челото ѝ, което изгаря от топлина, и си мисля, че двамата заедно едва не убиха единственото си дете. През цялата тази дълга нощ, докато Мери заспива, изтощена от плач, а после се събужда и отново се разплаква, сякаш не може да повярва, че баща ѝ е изоставил майка ѝ и двамата са изоставили нея, забравям, че Катерина е права, че изпълнява Божията воля, че се е заклела да бъде кралица на Англия и че Бог я е призовал на този пост, както призовава онези, които обича. Забравям, че моята скъпа Мери е принцеса и не трябва никога да отхвърля името си, че Бог я е призовал, и че би било грях да се отрече от трона си, както би било грях да се отрече от живота си. Просто си мисля, че това дете, това петнайсетгодишно момиче, плаща ужасна цена за битката на родителите си; и би било по-добре за нея, както беше по-добре за мен, да се откаже напълно от кралското име и кралските претенции.

Дворът се разцепва и се разделя, като страна, която се готви за война. Някои са поканени на кралската обиколка из ловните имения на Англия, препускат по цял ден и се веселят по цяла нощ. Други остават с кралицата в Мор, където тя поддържа хубаво домакинство и голям двор. Мнозина се измъкват, за да отидат в собствените си къщи и земи и се молят да не бъдат принудени да избират на краля ли да служат, или на кралицата.

Монтагю пътува с краля, мястото му е до него, но продължава да е предан на кралицата. Джефри си отива у дома в Съсекс, при

съпругата си в Лордингтън, която ражда първото им дете. Кръщават го Артур, на брата, когото Джефри обичаше най-много. Джефри веднага ми пише, за да помоли за издръжка за невръстния си син. Той е млад човек, не умее да задържа пари, и аз се засмивам при мисълта за достойното му за истински лорд разточителство. Той е твърде щедър към приятелите си и поддържа твърде охолно домакинство. Зная, че би трябвало да му откажа; но не мога. Освен това той дари семейството с още едно момче, а това е безценен подарък.

Оставам с принцеса Мери в двореца Ричмънд. Тя все още се надява да ѝ позволят да се присъедини към майка си, пише внимателни, любящи писма на баща си, получава само от време на време набързо надраскани отговори.

Предполагам, че пристига съобщение от него, когато виждам от прозореца на приемната ѝ половин дузина ездачи на пътя отдолу, които се насочват към двореца, завиват и влизат през големите порти. Чакам пред вратата на приемната да донесат писмото. Ще го занеса на самата принцеса, когато се върне от личния си параклис. Установявам, че вече се страхувам какви новини ще прочете.

Но се оказва, че това не е кралски пратеник, а старият Том Дарси, който се качва бавно по стълбите, държейки се за кръста, докато ме вижда да чакам, и тогава се изправя и се покланя.

— Ваша светлост! — възкликвам, изненадана.

— Маргарет Поул, графиньо! — отвръща той, и протяга ръце към мен, за да го целуна по бузата. — Изглеждате добре.

— Добре съм — казвам.

Той хвърля поглед към затворената врата на приемната и повдига посивяла вежда.

— Не особено добре — казвам кратко.

— Както и да е, вие сте тази, която дойдох да видя — казва той.

Повеждам го към собствените си покои. Дамите ми са с принцесата в параклиса, така че сме съвсем сами в красивата, слънчева стая.

— Мога ли да ви предложа нещо за пиене? — питам. — Или за ядене?

Той поклаща глава.

— Надявам се да дойда и да си отида незабелязан — казва. — Ако някой ви попита защо съм бил тук, можете да кажете, че съм се

отбил на път към Лондон да поднесе почитанията си на принцесата, но съм си отишъл, без да се видя с нея, защото тя е била...

— Тя не е добре — казвам.

— Болна?

— Меланхолия.

Той кимва.

— Нищо чудно. Дойдох да ви видя във връзка с майка й, кралицата, и заради нея, бедната млада жена.

Чакам.

— На следващата сесия на парламента, след Коледа, ще се опитат да внесат въпроса за брака на краля за обсъждане тук, в Англия, далече от папата. Ще поискат парламентът да подкрепи това.

Лорд Дарси вижда лекото ми кимване.

— Възнамеряват да анулират брака и да обезнаследят принцесата — казва Дарси тихо. — Казах на Норфолк, че не мога да стоя безучастно и да гледам как това се случва. Той ми каза да си държа старата уста затворена. Имам нужда към мен да се присъединят други, ако се противопоставя открито — поглежда ме. — Джефри ще говори ли с мен? А Монтагю?

Забелязвам, че въртя пръстените на пръстите си, но Дарси улавя ръцете ми в хватката си и ме държи неподвижно.

— Нуждая се от подкрепата ви — казва той.

— Съжалявам — казвам накрая. — Прав сте, зная това, синовете ми го знаят. Но не смея да им позволя да проговорят открито.

— Кралят иска да узурпира правата на Църквата — предупреждава ме Том. — Ще узурпира правата на Църквата само за да може сам да си даде позволение да изостави една безукорна съпруга и да обезнаследи едно невинно дете.

— Зная! — избухвам. — Зная! Но не смеем да му се опълчим. Все още не!

— Кога? — пита той кратко.

— Когато бъдем принудени — казвам. — Когато безусловно се налага да го сторим. В последния момент. Не и по-рано. Може кралят да се вразуми, може нещо да се промени, може папата да отсъди ясно и категорично, може императорът да дойде, може да успеем да се справим с това, без да бъдем сметнати за врагове на най-могъщия човек в Англия, може би най-могъщия човек в света.

Дарси е слушал много внимателно, а сега кимва и обгръща с ръка раменете ми, сякаш все още съм момиче, а той е красив млад лорд от Севера.

— Ах, лейди Маргарет, скъпа моя, вие се страхувате — казва той кротко.

Кимвам.

— Да. Съжалявам. Не мога да овладеем страха си. Страхувам се за момчетата си. Не мога да рискувам да отидат в Тауър. Не и те. Не и те — вглеждам се в старото му лице, търсейки разбиране. — Брат ми... — прошепвам. — Братовчед ми...

— Той не може да обвини в държавна измяна всички ни — казва Том упорито. — Ако се държим заедно. Не може да обвини всички ни.

Стоим мълчаливо за миг, а после той ме пуска, пъха ръка в жакета си и изважда красиво избродирана емблема, от онези, които един рицар би забол на яката си, преди да влезе в битка. Изобразява петте рани на Христа. Две ръце с кървящи длани, две стъпала, прободени и окървавени, кървящо сърце с тънка червена бродерия, а после, като ореол над всичко, една бяла роза. Внимателно я слага в ръката ми.

— Прекрасно е!

Запленена съм от красивата изработка и съм удивена от образите, които свързват страданията на Христа с розата на моята династия.

— Поръчах да ги избродират, когато подготвих поход срещу маврите — каза той. — Помните ли? Преди години. Нашият кръстоносен поход. Мисията се провали, но запазих емблемите. Поръчах да направят тази с розата на вашия дом заради братовчед ви, който яздеше с мен.

Пъхам я в джоба на роклята си.

— Признателна съм ви. Ще я сложа при броеницата си и ще се моля над нея.

— А аз ще се моля никога да не се наложи да я разпращам като призив за война — казва той мрачно. — Последния път, когато я раздадох на войниците си, бяхме дали клетва да умрем, за да защитим Църквата от неверниците. Дай Боже никога да не се налага да се защитаваме от ерес тук.

Лорд Дарси не е единственият ни посетител в двореца Ричмънд, докато горещото време продължава и дворът на краля се държи надалеч от собствената му столица. Елизабет, моята сродница, херцогинята на Норфолк, съпругата на Томас Хауард, идва да ни посети, носи дивеч като подарък, и много клюки.

Поднася почитанията си на принцесата, а после идва в личните ми покои. Дамите ѝ седят с моите на разстояние, тя моли две от тях да попеят. След като сме предпазени от наблюдение, а тихите ни гласове — удавени от музиката, тя ми казва:

— Блудницата Болейн е уредила брака на собствената ми дъщеря.

— Не! — възкликвам.

Тя кимва, старателно съхранявайки безстрастното си изражение.

— Тя заповядва на краля, той заповядва на съпруга ми, и никой изобщо не се допитва до мен. На практика, тя се разпорежда с мен, с мен: една Стафорд по рождение. Почакайте да чуете избора ѝ.

Покорно чакам.

— Дъщеря ми Мери трябва да се омъжи за незаконния син на краля.

— Хенри Фицрой? — питам слисано.

— Да. Милорд е във възторг, разбира се. Храни големи надежди. Не бих позволила моята Мери да бъде замесена в това за нищо на света. Следващия път, когато видите кралицата, кажете ѝ, че никога не съм се поколебавала в обичта и предаността си към нея. Гodeжът изобщо не е мое дело. В моите очи това е позор.

— Замесена в какво? — питам предпазливо.

— Казвам ви какво ще се случи според мен — изрича тя с бърз, ожесточен шепот. — Мисля, че кралят ще напусне кралицата, каквото и да говори този или онзи, ще я изпрати в манастир и ще се обяви за неженен.

Седя много неподвижно, сякаш някой ми съобщава за появата на нова чума на прага ми.

— Мисля, че той ще се отрече от принцесата, ще каже, че е незаконородена.

— Не — прошепвам.

— Така мисля. Мисля, че той ще се ожени за онази жена Болейн, и ако тя му роди син, той ще обяви това момче за свой наследник.

— Бракът няма да бъде валиден — казвам тихо, уповавайки се на единственото нещо, което знам.

— Естествено. Ще бъде сключен в ада, противно на Божията воля! Но кой в Англия ще каже това на краля? Вие ще го сторите ли?

Преглъщам. Никой няма да му го каже. Всеки знае какво стана с Реджиналд, когато той просто съобщи мнението на учените от френските университети.

— Той ще обезнаследи принцесата — казва тя. — Да му прости Господ. Но ако кралят не успее да се сдобие със син от онази жена Болейн, има в резерв Фицрой и ще го направи свой наследник.

— Момчето на Беси Блаунт? На мястото на нашата принцеса? — Опитвам се да говоря пренебрежително, но откривам, че е твърде лесно да й повярвам.

— Той е херцог на Ричмънд и Съмърсет — напомня ми тя. — Военачалник на Севера, генерал-губернатор на Ирландия. Кралят му е дал толкова важни титли, така че защо не и Принц на Уелс сред всички други?

Знам, че това беше старият план на кардинала. Надявах се да се е провалил заедно с него.

— Никой не би подкрепил такова нещо — казвам. — Никой не би допуснал един законен наследник да бъде заместен с незаконороден.

— Кой би се противопоставил? — пита настойчиво тя. — На никого няма да му хареса, но кой ще има куража да се надигне срещу това?

Затварям очи за момент и поклащам глава. Знам, че е редно да бъдем ние. Ако някой го стори, ще трябва да бъдем ние.

— Аз ще ви кажа кой ще се вдигне, ако вие ги поведете — изрича тя с тих, пламенен шепот. — Обикновените хора и всички, готови да хванат меч по заповед на папата, всеки, който би последвал испанците, когато нахлуят в подкрепа на своята принцеса, всеки, който обича кралицата и подкрепя принцесата, и всеки Плантагенет, който се е раждал някога. Това означава почти всички хора в Англия.

Протягам ръка.

— Ваша светлост, знаете, че не мога да водя този разговор в дома на принцесата. Заради нея, а и заради себе си, нямам право да слушам такива думи.

Тя кимва:

— Но това е истината.

— Но защо онази жена Болейн би искала такъв брак? — питам я любопитно. — Вашата дъщеря Мери носи голяма зестра, а баща ѝ владее обширни земи в Англия — и всичките си арендатори. Защо онази жена Болейн би дала такава власт на Хенри Фицрой?

Херцогинята кимва.

— По-добре е за нея, отколкото другият му избор — казва. — Тя не може да понесе женитбата му с принцеса Мери. Непоносимо ѝ е да види принцесата като наследница.

— Това никога не би се случило — казвам безцеремонно.

— Кой би го спрял? — предизвиква ме тя.

Ръката ми се прокрадва към джоба ми, където държа броеницата си и емблемата на Том Дарси с петте рани на Христа под бялата роза на моя род. Дали Том Дарси би спрял това? Дали бихме се присъединили към него? Дали съм готова да избродирам този знак върху яката на сина си и да го изпратя да се бие за принцесата?

— Както и да е — заключава тя. — Дойдох да ви кажа, че не забравям обичта и предаността си към кралицата. Ако я видите, кажете ѝ, че бих направила всичко, ще направя всичко, каквото мога. Говоря с испанския посланик, говоря със сродниците си.

— Не мога да бъда част от това. Не събирам нейни поддръжници.

— Е, а би трябвало — казва безцеремонно херцогинята.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1531 Г.

Лейди Маргарет Дъглас, племенницата на краля, дъщеря на неговата сестра, шотландската кралица, получава заповед да ни напусне, макар че тя и принцесата са станали най-верни приятелки. Няма да бъде изпратена при майка си, а ще постъпи на служба в двора, за да обслужва онази жена Болейн, като че ли тя е кралица.

Тя се вълнува при мисълта, че ще бъде в двора, надява се, че смуглата ѝ красота ще замайва главите на мъжете; брюнетките са на мода, черната коса и маслинената кожа на онази жена Болейн са предмет на възхищение. Но ѝ е омразна мисълта да служи на жена с неблагороден произход: вкопчва се в принцеса Мери и ме прегръща здраво, преди да се качи в кралската баржа, която идва да я отведе.

— Не знам защо не мога да остана с вас! — възкликва тя.

Вдигам ръка за сбогом. Аз също не знам.

* * *

Трябва да подготвям лятна сватба, и отклонявам вниманието си от страховете си за принцесата, за да напиша договорите и да се споразумея за условията със същата радост, с която бера цветята, за да плета гирлянди за булките. Моята внучка, Катерина, най-голямата дъщеря на Монтагю, е едва десетгодишна, но аз се радвам, че съм ѝ намерила Франсис Хейстингс. Сестра ѝ Унифред е сгодена за брат му Томас Хейстингс, така че състоянията ни са стабилно и сигурно свързани с едно издигащо се семейство; бащата на момчетата, мой сродник, току-що е удостоен с графска титла. Провеждаме хубава годежна церемония и сватбено пиршество за двете малки момичета, а принцеса Мери се усмихва, когато двете двойки се задават по пътеката

към олтара, хванати за ръце, сякаш тя е тяхната по-голяма сестра и се гордее с тях не по-малко от мен.

АНГЛИЯ

КОЛЕДАТА НА 1531 Г.

Тази Коледа не носи много радост, нито за принцесата, нито за майка ѝ, кралицата. Дори баща ѝ, кралят, изглежда, не е щастлив; организира изключително пищно празненство в Гринич, но хората казват, че дворът е бил весел, когато кралицата е била на трона, а сега той е тормозен от жена, която не може да бъде удовлетворена и не му доставя удоволствие.

Кралицата е в Мор, добре обслужвана и почитана; но сама. На нас с принцеса Мери ни е наредено да отидем в Болийо в Есекс, и прекарваме коледното празненство там. Правя дванайсетте коледни дни възможно най-весели за нея; но по време на цялото веселие, танците, маскирането и пируването, внасянето на бъдника и издигането на коледния венец, знам, че Мери тъгува за майка си и се моли за баща си, и че тези дни навсякъде в Англия има твърде малко радост.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН МАЙ 1532 Г.

Лятото е прекрасно и подранило, прекрасно, сякаш самата околност е искала да накара всички да запомнят това време. Всяка сутрин по реката се стели перлена мъгла, която крие тихо плискащата се вода, а патиците и гъските се издигат от нея, пляскайки бавно с криле.

Когато слънцето се издига, горещината прогаря мъглата, прогонва я и оставя тревата искряща от роса, всяка паяжина прилича на дантела с диаманти. Сега усещам влажния мирис на зеленикавите речни води, а понякога, ако седя много неподвижно на кея, загледана надолу през плаващите водорасли и туфите благоуханна водна мента, виждам пасажии от малки рибки и силуетите на пъстърви.

В крайречните ливади, спускащи се надолу от двореца към реката, кравите газят до колене в гъстата, тучна трева, осеяна с ярки жълтурчета, и леко размахват опашки, за да се пазят от мухите, които бръмчат около тях. Обзети от любовно настроение, вървят рамо до рамо с бика, а теленцата се клатушкат на нестабилните си крака след майките си.

Първо пристигат черните бързолети, после горските лястовици, а след това — градските лястовици и скоро по всяка стена на двореца закипява трескава строителна работа и преустройство на онези малки купички от кал, техните гнезда. Цял ден птиците прелитат от реката до стрехите, като спират само да почистят с клюн перата си върху покривите на конюшните, хубави като малки монахини в черно-бялата си окраска. Когато родителите прелитат покрай гнездата, новоизлюпените пиленца подават главици и крякат с широко отворени жълти клюнове.

Изпълнени с радостта на сезона, донасяме майското дърво и си устройваме танци в гората, регати с гребни лодки и състезания по

плуване. Придворните се увличат по риболова, всеки млад мъж носи въдица, палим голям огън край реката, където готвачите потапят улова в кипящо масло в котлета, сложени в пепелта, и поднасят рибата още съвсем гореща. Щом слънцето се спусне ниско, а малката сребриста луна изгрее, излизаме с баржите и музикантите ни свирят, а музиката се носи над водата, докато небето придобие прасковен оттенък, а реката се превърне в пътека от розовозлатисто, която може да ни отведе навсякъде, и ни се струва, че приливът ще ни отвлече надалече.

Прибираме се по здрач, пеейки тихо със свирача на лютня, без факли, така че сивият цвят на здрача поляга върху реката, а прилепите, които се стрелкат над сребристата река, не се смущават, и тогава чувам барабан, отмерващ ритъма на гребците, да отеква през водата като далечна топовна стрелба, и виждам баржата на Монтагю с факли по цялата ѝ дължина да се задава бързо към нас.

Нашите баржи спират на кея, аз нареждам на принцеса Мери да влиза в двореца, като си мисля, че ще се срещна с Монтагю насаме, но сега, за първи път, тя не прави гримаса на нацупено дете, тръгвайки бавно да изпълни нареждането ми. Спира, поглежда ме в лицето и казва:

— Скъпа моя, моя най-скъпа лейди Маргарет, мисля, че е редно да се срещна със сина ви. Мисля, че е редно той да съобщи на двете ни онова, което е дошъл да каже на вас. Време е. Аз съм на шестнайсет години. Достатъчно голяма съм.

Баржата на Монтагю е на кея; чувам тракането на мостчето зад мен и стъпките на гребците, докато се подреждат, вдигайки за почест веслата си.

— Имам смелост да чуя всичко — заявява тя. — Каквото и да има да каже той.

— Нека разбере какво става, и веднага ще дойда да ви кажа — опитвам се да спечеля време. — Достатъчно голяма сте. Време е. Но... — млъквам, без да довърша, правя малък жест, сякаш за да кажа: толкова сте дребна, толкова сте крехка, как ще понесете лошите новини?

Тя вдига глава, изпъва рамене. Тя е дъщеря на майка си, личи и по начина, по който се подготвя за най-лошото.

— Мога да понеса всичко — казва. — Мога да понеса всяко изпитание, което Бог ми изпрати. Така съм възпитана; вие сама ме

научихте на това. Кажете на сина си да дойде и да докладва на мен, неговия бъдещ суверен.

Монтагю застава пред нас, покланя се на двете ни, и чака, като мести поглед от едната към другата: майката, на чиято преценка се доверява, и младата кралска особа, поверена на грижите ми.

Тя му кимва, сякаш вече е кралица. Обръща се и сяда в малката беседка, която сме построили — място, на което влюбени могат да се наслаждават на реката в сянката на розов храст и орлови нокти. Седи, сякаш това е трон, а цветята, които пускат уханието си в нощния въздух, са брокатеният ѝ балдахин.

— Можете да ми кажете, лорд Монтагю. Какви мрачни вести имате, че пристигате от Лондон с толкова бързо движещи се весла и толкова силно биещ барабан? — А когато го вижда да хвърля поглед към мен, повтаря: — Можете да ми кажете.

— Лоши новини. Дойдох да съобща на почитаемата си майка.

Почти без да мисли, той смъква шапката си и пада на едно коляно пред нея, сякаш тя е кралица.

— Разбира се — казва тя овладяно. — Разбрах го в мига щом видях баржата ви. Но можете да кажете и на двете ни. Не съм дете, не съм и глупачка. Зная, че баща ми предприема действия срещу Светата църква, и трябва да узная какво се е случило, лорд Монтагю, помогнете ми. Бъдете ми добър съветник, и ми кажете какво се е случило.

Той вдига поглед към нея, сякаш би искал да може да ѝ спести това. Но ѝ казва просто и тихо:

— Днес Църквата се предаде на краля. Един Господ знае какво ще се случи. Но от днес кралят лично ще управлява Църквата. Папата няма да има власт в Англия. Тук той не е нещо повече от епископ, епископът на Рим — поклаща невярващо глава, докато изрича тези думи. — Папата е отхвърлен от краля, над краля стои единствено Бог, под него е Църквата. Томас Мор върна лорд-канцлерския печат, оттегли се от поста си и се върна у дома.

Тя разбира, че майка ѝ е изгубила истински приятел, а баща ѝ — последния човек, който би му казал истината. Мълчи, докато попива в ума си новината.

— Кралят е превърнал църквата в свое владение? — пита. — Цялото ѝ богатство? И нейните закони и съдилища? Това означава да

превърне Англия изцяло в свое лично владение.

Нито аз, нито синът ми можем да възразим.

— Наричат това „подчиняване на духовенството“ — казва той тихо. — Църквата не може да създава закони, Църквата не може да осъжда ереста. Църквата не може да изпраща част от богатствата си в Рим и не може да приема нареждания от Рим.

— За да може кралят сам да се произнесе по въпроса за брака си — казва принцесата. Осъзнавам, че е мислила задълбочено върху това, и че майка ѝ сигурно ѝ е разказала множеството хитроумни мерки, които кралят и новият му съветник Томас Кромвел са предприели.

Мълчим.

— Сам Иисус е наредил на своя апостол Петър да управлява Църквата — отбелязва тя. — Зная това. Нима Англия ще прояви непокорство към Иисус Христос?

— Това не е нашата битка — прекъсвам я. — Това е въпрос за духовниците. Не е работа за нас.

Сините ѝ очи, наследени от Йорк, се обръщат към мен, сякаш се надява, че ще кажа истината, но знае, че няма да го направя.

— Наистина го мисля — настоявам. — Това е важен въпрос. Кралят и Църквата трябва да го решат. Светия Отец ще възрази, ако сметне за необходимо. Право на краля е да приема съвети и да предяви желанията си така, както смята за най-добре. Право на духовниците в парламента е да отговорят на краля. Томас Мор трябва да заговори открито, Джон Фишър ще проговори открито, собственият ви възпитател Ричард Федърстън е проговорил открито, това е работа на мъжете, на епископите и архиепископите. Не наша.

— О, те проговориха — казва Монтагю с горчивина. — Духовниците проговориха веднага. Повечето от тях се съгласиха без възражения, а когато се стигна до гласуване, не се явиха. Точно затова Томас Мор си отиде у дома в Челси.

Малката принцеса се надига от градинската пейка и Монтагю се изправя на крака. Тя не поема предложената от него ръка, а се обръща към мен.

— Ще отида в параклиса си и ще се моля — казва. — Ще се помоля за мъдрост, която да ме направлява в тези трудни дни. Искане ми се да знаех как е редно да постъпя.

За момент тя мълчи, като гледа и двама ни.

— Ще се помоля за домашните си учители и за епископ Фишър.
Ще се помоля и за Томас Мор — казва тя. — Мисля, че той е човек,
който няма съмнения как е редно да постъпи.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1532 Г.

Това беше краят на нашето безгрижно лято, а също и краят на хубавото време, защото докато в личния си параклис принцесата, прехвърляйки мънистата на броеницата си, се молеше на свети Джуд, светецът покровител на изгубилите надежда и отчаяните, назовавайки майка си, епископ Фишър и Томас Мор, облаци се понесоха нагоре по долината, затъмнявайки реката, а после заваля с едрите, тежки капки, предвещаващи лятна буря.

Лошото време продължи цели седмици, тежки облаци легнаха над града, хората ставаха раздразнителни, жегата ги изтощаваше. Нощем, когато облаци се разнасяха, вместо познатите звезди поредица пламтящи комети упорито пресичаха небето. Хората, които наблюдавали обърканите звезди, твърдяха, че видели знамена и флагове и непогрешими знаци за война. Един от някогашните приятели на Реджиналд, един от картузианските монаси, казал на изповедника ми, че ясно видял пламтящо червено кълбо да виси над тяхната църква и от това разбрал, че върху тях ще се стовари гневът на краля, задето са опазили пророчеството и са скрили ръкописа.

Рибарите, които дойдоха до кея с прясна пъстърва за домакинството, казаха, че улавяли мъртъвци в мрежите си, толкова много мъже се хвърляли в придошлите води на необичайно високите приливи.

— Еретици — каза един, — защото Църквата ще ги изгори, ако не се удавят сами. Томас Мор ще се погрижи за това.

— Вече не — каза другият. — Защото самият Мор ще бъде изгорен, а еретиците са в безопасност в Англия сега, когато блудницата на краля е лутеранка. Онези, които се дават в новия прилив, са хората, които обичат старите порядки, които се молят на Светата Дева и почитат кралицата.

— Достатъчно говорихте и двамата — казвам, спирайки за миг до кухненската врата, докато готвачката си избира риба от кошниците. — Не искаме никакви такива приказки в това домакинство. Вземете си парите и си вървете, и не идвайте отново, иначе ще докладвам за вас.

Мога да накарам мъжете пред вратата да замълчат, но всеки мъж, жена и дете по лондонския път, който мине покрай дома ни и се отбие за безплатната храна, раздавана в края на всяко хранене, носи една или друга история, и във всички тях се повтаря един и същ злокобен мотив.

Говорят за чудеса, за пророчества. Вярват, че кралицата получава всекидневни съобщения от своя племенник императора, в които той ѝ обещава да я защити, и чакат всеки миг на разсъмване по Темза да доплава испанска флотилия. Не знаят със сигурност, но чули от някого, че папата се допитва до съветниците си, за да измисли компромис, защото се страхува, че християнските крале ще се спречат по този въпрос, докато турчинът е пред портите на християнския свят. Не знаят, но всички сякаш са единомислещи, че кралят приема съвети единствено от семейство Болейн и от техните правници и духовници, а те му разказват ужасни лъжи: че единственият начин да осъществи желанията си е да ограби Църквата, да отхвърли обета си, даден при коронацията, да разкъса самата Магна Харта и да се държи като тиранин, и да се изправи срещу всички, които казват, че не може да постъпи така.

Никой не знае нищо със сигурност; но знаят много добре, че предстоят опасни времена, че мирисът на опасност витае във въздуха и че всеки път, щом изтътне гръмотевица, някой някъде в Англия, казва: „Чуйте! Това топове ли бяха? Дали войната не започва отново?“

Онези, които не се страхуват от война, се боят, че мъртвите ще се надигнат от гробовете си. Плитките гробове при Бозуърт, при Тоутън, при Сейнт Олбънс, при Тоустър бълват трофеи от сребро и злато, емблеми и предмети за спомен, гербове и копчета от ливреи. Сега се говори, че покоят е напуснал дори притихналата земя на тези бойни полета, сякаш гробовете са били тайно разровени в тъмнината, а мъжете, загинали за фамилията Йорк, се изправят, освободени от влажната пръст, изтупват от себе си полепналата почва, събират старите си войски, и се връщат да се бият отново за своята принцеса и за своята Църква.

Някакъв глупак идва до вратата на конюшната и разправя на конярите, че видял как брат ми, с главата му отново на раменете, красив, какъвто беше като момче, чука на вратата на Тауър и моли да влезе обратно вътре. Според твърденията Едуард извикал, че Злокобният Кърт — кралят на Англия, приел образа на коварно, мрачно животно — се е промъкнал на трона му; и че това е неговото време. Дракон, лъв и вълк ще трябва да се вдигнат, за да го победят, и драконът ще бъде императорът на Рим, вълкът ще бъдат шотландците, а лъвът ще бъде нашата собствена истинска принцеса която, като момиче от приказка, ще трябва да убие злия си баща, за да освободи майка си и страната си.

— Изведете този коварен, сквернословещ стар клюкар и го хвърлете да се охлади в реката — казвам кратко. — А после го заключете в помещението на стражите и попитайте херцога на Норфолк какво иска да направим с него. И се погрижете всички да узнаят, че никога повече не искам да чувам и дума за лъвовے, къртици или пламтящи звезди.

Говоря с такава студена ярост, че всички ми се подчиняват; но същата нощ, докато затварям капациите на прозореца в спалнята си, виждам над покрива на собствения ни дворец една пламтяща звезда, като синьо разпятие, над спалнята на принцесата, сякаш свети Джуд, светецът на изгубените каузи, спуска над нея светец знак на надежда.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1532 Г.

Монтагю и Джефри ме молят да се срещна с тях в лондонската ни къща, Л'Ербер, и аз се извинявам пред принцесата, че трябва да се видя с лекар, да купя по-топли гоблени за стените на двореца, и да ѝ взема зимна наметка.

— Ще се виждате ли с някого в Лондон? — пита тя.

— Може да видя синовете си — казвам.

Тя хвърля поглед наоколо, за да се увери, че не могат да ни подслушат и прошепва:

— Мога ли да ви дам едно писмо за майка ми? — прошепва.

Поколебавам се само за миг. Никой не ми е казал дали принцесата и майка ѝ може да си разменят писма, но пък и никой не го е забранил.

— Искам да ѝ пиша и да знам, че никой друг няма да прочете писмото ми — казва тя.

— Да — обещавам. — Ще се опитам да ѝ го занеса.

Тя кимва и отива в личния си кабинет. Малко по-късно излиза с писмо без име отпред и без печат отзад и ми го дава, а после пита:

— Как ще го предадете в ръцете ѝ?

— По-добре да не знаете — казвам, целувам я, минавам през градините и слизам на кея.

Вземам нашата баржа надолу по реката до стъпалата при Лондонския мост и тръгвам пеш през града, заобиколена от личните си стражи, към лондонския си дом.

Струва ми се, че е минало много време, откакто подрязвах лозата и се надявах на английско вино. Беше слънчев ден, когато Томас Болейн ме предупреди за опасността, в която братовчед ми, Бъкингамският херцог, се втурваше стремително. Почти ми идва да се разсмея на страхливата предпазливост на Болейн сега, когато си помисля колко високо се издигна той, и в колко по-голяма опасност сме всички като резултат от собствената му амбиция — макар че

тогава, по онова време, той ме предупреждаваше да овладея своята. Кой би си помислил, че един Болейн може да стане съветник на краля? Кой би си помислил, че дъщерята на моя управител ще представлява заплаха за кралицата на Англия? Кой би и сънувал, че един крал на Англия ще отхвърли законите на страната и самата Църква, за да вкара такова момиче в леглото си?

Джефри и Монтагю ме чакат в личните ми покои, където в огнището гори хубав огън, а в каната има греян ейл с подправки. Къщата ми се поддържа както трябва, макар да съм тук съвсем рядко. С леко одобрително кимване отбелязвам, че всичко е съвсем наред, а после се настанявам в големия стол и оглеждам внимателно двамата си синове.

Монтагю изглежда далеч по-възрастен от четиридесетте си години. Задачата да служи на този крал, докато той крачи решително надолу по грешния път против желанията на своя народ, против истината на своята Църква, против съветите на своите съветници, изцежда най-големия ми син. Изтощава го.

Джефри процъфтява в това тежко време. Той е там, където обича да бъде, в центъра на събитията, стреми се към нещо, в което вярва, обсъжда и най-дребните детайли, защитава най-великите принципи. Изглежда, че той служи на краля в парламента, носи сведения на хитрия служител на краля, Томас Кромвел, бърбори с мъже, дошли от провинцията, озадачени и неспокойни, без никаква представа от онова, което се случва в двора, среща се с нашите приятели и сродници от Тайния съвет и говори в полза на кралицата винаги, когато може. Джефри обича да спори; трябваше да го изпратят да стане адвокат, и тогава може би щеше да се издигне толкова високо, колкото Томас Кромвел, чийто план е да настрои парламента против свещениците и така да всее разделение помежду им и да ги съсипе.

Двамата коленичат, аз слагам ръка върху главата на Монтагю и го благославям, а после отпускам длан върху главата на Джефри. Косата му е все така жилава и отскача под дланта ми. Когато беше бебе, имах навик да прокарвам пръсти през косата му, за да видя как се повдигат къдриците. Винаги е бил най-красивият от децата ми.

— Обещах на принцесата да предам това в ръцете на майка ѝ — казвам, като им показвам сгънатия лист. — Как можем да направим това?

Монтагю протяга ръка към него.

— Ще го дам на Шапюи — казва, назовавайки името на испанския посланик. — Той ѝ пише тайно и предава писмата ѝ до императора и папата.

— Никой не трябва да знае, че е дошло чрез нас — предупреждавам го.

— Знам — казва той. — Никой няма да узнае — пххва единствения лист в жакета си.

— И така — казвам, като им показвам с жест, че могат да седнат. — Сигурно са ни забелязали, като се срещаме така. Какво ще кажем, че сме обсъждали, ако някой попита?

Джефри е готов с оправданието.

— Можем да кажем, че Джейн, вдовицата на Артур, ни създава неприятности — казва. — Написа ми писмо, в което иска да бъде освободена от обетите си. Иска да излезе от абатството Бишам.

Повдигам вежда към Монтагю. Той мрачно кимва:

— Писа и на мен. Не е за първи път.

— Защо не е писала на мен?

Джефри се изкикотва.

— Тя обвинява тъкмо теб, че си я натикала вътре — казва той. — Втълпила си е, че искаш да подсигуриш състоянието на внука си Хенри, като я държиш вечно заключена и скрита, а земите от вдовишкото ѝ наследство да бъдат под твоите грижи, да пазиш наследството му, за да не го вземе тя. Иска да излезе и да си върне състоянието.

— Е, не може — казвам безцеремонно. — Тя прие обет за вечна бедност по своя воля; няма да ѝ възстановя вдовишкото наследство и да я приема в къщата си, а земите и състоянието на Хенри са под мое попечителство, докато той възмъжее.

— Съгласен — казва Монтагю. — Но можем да кажем, че затова сме се срещнали да говорим тук.

Кимвам.

— И така, защо искахте да ме видите?

Тонът ми е решителен. Моите момчета не трябва да знаят, че съм уморена и уплашена от света, в който живеем сега. Не мислех, че някога ще видя деня, когато една кралица на Англия не може да седи на трона си в своя двор. Никога не съм и сънувала, че ще видя деня,

когато незаконният син на един крал приема титли и богатство и се перчи като наследник на трона. А никой, със сигурност никой в дългата история на тази страна, не е и помислял, че един крал на Англия може да приеме ролята на английски папа.

— Кралят трябва да отиде отново във Франция, готви се нова среща — казва Монтагю кратко. — Надява се да убеди крал Франсоа да подкрепи развода му пред папата. Изслушването е определено за Рим тази есен. Хенри иска крал Франсоа да го представлява. В отплата Хенри ще обещае да отиде на кръстоносен поход в подкрепа на папата срещу турците.

— Кралят на Франция ще го подкрепи ли?

Джефри поклаща глава.

— Как би могъл? Във всичко това няма нито логика, нито морал. Монтагю се усмихва уморено.

— Това не би могло да го обезкуражи. А може само да обещае, просто за да започне походът. Въпросът е там, че кралят взема Ричмънд.

— Хенри Фицрой? За какво?

— Той трябва да остане във френския двор, като гостуващ принц, а синът на френския крал, Орлеанският херцог Анри, ще дойде у дома с нас.

Ужасена съм.

— Французите приемат Фицрой, копелето на Беси Блаунт, в замяна на своя принц?

Монтагю кимва.

— Затова трябва да е сигурно, че кралят се готви да го посочи за свой наследник, и да обезнаследи принцесата.

Не успявам да се сдържа. Отпускам глава в ръцете си, за да не могат синовете ми да видят мъката върху лицето ми, после усещам нежната ръка на Джефри върху рамото си.

— Не сме безсилни — казва той. — Можем да се борим с това.

— Кралят взема във Франция и Дамата — продължава Монтагю. — Смята да ѝ даде титла и състояние; тя ще бъде маркиза на Пемброук.

— Какво? — питам. Това е странна титла: все едно да я направи лорд по собствено право. — И как може да я вземе във Франция? Тя не

може да бъде придворна дама на кралицата, тъй като кралицата не присъства. Как може да отиде? Какво ще прави? Каква ще бъде?

— Каквато е — блудница — подмята подигравателно Джефри.

— Нов вид дама — казва Монтагю тихо, почти със съжаление. — Но новата кралица на Франция не желае да се среща с нея, а сестрата на краля на Франция също не желае да я среща, така че тя ще трябва да остане в Кале, когато двамата крале се срещнат. Изобщо няма да се срещне с краля на Франция.

За момент си спомням за Позлатените поля и кралиците на Англия и Франция, които отиваха заедно на литургия, бъбреха като млади момичета, целуваха се и си обещаваха доживотно приятелство.

— Това ще хвърли такава сянка върху случилото се преди — казвам. — Нима кралят не вижда това? Кой ще я придружава?

Монтагю си позволява да се усмихне.

— Вдовстващата кралица Мери не е приятелка на Дамата, и казва, че е твърде болна, за да пътува. Дори съпругът ѝ се е скарал с краля заради онази жена Болейн. Херцогинята на Норфолк не желае да отиде, херцогът не смее дори да я попита. Никоя от изтъкнатите дами не желае да отиде, всички ще си намерят извинение. Дамата има само най-близките си роднини: сестра си и зълва си. С изключение на семействата Хауард и Болейн, тя няма приятели.

Джефри и аз гледаме стъписани след направеното от Монтагю описание на този окаян двор. Всяка знатна особа винаги е обкръжена от тълпа близки, роднини по брак, лоялисти, приятели, поддръжници: така подчертаваме величието си. Една дама без придружители дава сигнал на света, че е незначителна. Онази жена Болейн е тук само по прищявка на краля, една много самотна фаворитка. Блудницата на краля не е заобиколена от свита на кралица. Липсва ѝ декор.

— Нима той не я вижда такава, каквато е? — питам безпомощно. — След като тя няма нито приятели, нито близки?

— Той мисли, че тя предпочита него пред всякаква друга компания — казва Монтагю. — И това му харесва. Смята, че тя е рядко създание, недосегаема, награда, до която само той може да се доближи, само той може да спечели. Харесва му, че тя не е обкръжена от благородни дами. Харесва именно странността ѝ, френското ѝ излъчване, изолираността ѝ.

— Трябва ли да отидеш? — питам Монтагю.

— Да — казва той. — Да ми прости Господ, наредено ми е да отида. И точно затова искахме да ви видим. Почитаема майко, мисля, че дойде време да действаме.

— Да действаме ли? — питам неразбиращо.

— Трябва да защитим кралицата и принцесата от тази лудост. Времето дойде. Явно, щом излага на показ Хенри Фицрой като свой наследник, ще отстрани принцесата. Затова си помислих да взема Джефри при мен, в домакинството ми, а когато стигнем в Кале, той може да се измъкне тайно и да се срещне с Реджиналд. Може да му докладва за настроенията на нашите приятели и сродници в Англия, да предаде съобщение на папата, да занесе от името на кралицата писмо до нейния племенник, краля на Испания. Можем да кажем на Реджиналд, че едно категорично решение от страна на папата срещу Хенри ще сложи край на цялата тази история. Ако папата вземе решение против Хенри, тогава той ще трябва да приеме обратно кралицата. Папата трябва да заяви мнението си. Не може да отлага повече. Кралят упорства, но е сляп като къртица в тунел. Не обръща внимание на никого.

— И въпреки това никой не му се опълчва — отбелязвам.

— Именно това трябва да кажем на Реджиналд: че ще му се противопоставим — Монтагю приема предизвикателството, без да трепне. — Трябва да бъдем ние. Ако не ние, кой тогава ще се изправи срещу него? Трябваше да бъде Бъкингамският херцог, най-видният херцог в страната, но той вече загина на ешафода, а синът му е един съсипан човек. Урсула не може да направи нищо с него — вече я питах. Редно е херцогът на Норфолк да съветва краля, но Ан Болейн е негова племенница, а дъщеря му е омъжена за незаконния син на краля. Той няма да възрази срещу издигането на недостойните. Би трябвало Чарлс Брандън да посъветва краля, но Хенри го прогони от двора за една дума против нея.

— Колкото до Църквата, би трябвало да я защитят архиепископът на Йорк или на Кентърбъри; но Улзи е мъртъв, архиепископ Уоръм също е мъртъв, и кралят ще стигне дотам да постави на мястото му свещеника на Болейн. Джон Фишър е непоколебимо смел, но кралят го пренебрегва, а той е стар и здравето му е разклатено. Лорд-канцлерът, сър Томас Мор, предпочете да върне служебния си печат, отколкото да проговори открито, собственият ни

брат бе принуден да замълчи с юмрук, а сега кралят слуша само мъже без принципи. Най-важният му съветник, Томас Кромвел, не принадлежи нито към Църквата, нито към висшата аристокрация. Той е човек отникъде, без образование, като животно. Стреми се да служи единствено на краля, като куче. Кралят е съблазнен и вкаран в капан от лоши съветници. Трябва да го отвоюваме обратно от тях.

— Трябва да бъдем ние, няма никой друг освен нас — възкликва Джефри.

— Хенри Кортни? — предлагам, опитвайки се да избегна бремето на предопределението, да назова нашия сродник — Плантагенет, маркизът на Ексетър.

— Той е с нас — казва Монтагю кратко. — От сърце и душа.

— Не може ли да го направи той? — питам малодушно.

— Сам? — пита ме подигравателно Джефри. — Не.

— Ще го направи с нас. Заедно, ние сме бялата роза — казва Монтагю спокойно. — Ние сме Плантагенетите, владетели на Англия по право. Кралят е наш братовчед. Трябва да го върнем при неговите хора.

Поглеждам оживените им лица и си мисля, че баща им ме държеше в сянка и без достатъчно пари, за да не се налага никога да вземам решение като това, за да не се налага никога да поемам дълга си като роден водач на страната, за да не се налага никога да направлявам съдбата на кралството. Скри ме далече от властта, за да не бъда принудена да правя такъв избор. Но вече не мога да оставам скрита. Трябва да защита поверената ми принцеса, не мога да отхвърля верността си към своята приятелка, кралицата, а моите момчета са прави — това е съдбата на нашето семейство.

Има и друго — някога, когато кралят беше малко момче, аз го учех да ходи. Обичах майка му и обещах, че ще опазя синовете ѝ. Не мога да го изоставя да върши ужасните грешки, които допуска. Не мога да му позволя да унищожи наследството и честта си заради това нищожество Болейн, не мога да му позволя да постави едно незаконородено момче на мястото на нашата истинска принцеса. Не мога да го оставя да изпълни собственото си проклятие, лишавайки от наследство една дъщеря на рода Тюдор.

— Много добре — казвам накрая с дълбока неохота. — Но трябва да бъдете много, много внимателни. Нищо в писмен вид, нищо,

казано на някого, освен на онези, на които можем да се доверим, нито дори някоя дума по време на изповед. Това трябва да бъде абсолютна тайна. Нито дори една прошепната дума на съпругите ви, а най-вече не искам децата да знаят нищо за това.

— Кралят не преследва семействата на заподозрените — успокоява ме Джефри. — Урсула не пострада от присъдата срещу свекъра ѝ. Момчето ѝ е в безопасност.

Поклащам глава. Непоносимо ми е да му припомням, че видях да отвеждат в Тауър единайсетгодишния ми брат и той не излезе никога повече.

— Дори така да е. Това е тайна — повтарям. — Децата не бива да знаят нищо.

Изваждам емблемата, която Том Дарси ми даде: бродираното изображение на петте рани на Христос с бялата роза на Йорк над него. Разстилам го на масата, за да могат да го видят.

— Закълнете се над този герб, че това остава в тайна — казвам.

— Кълна се — Монтагю слага длан върху изображението, аз слагам ръка върху неговата, а Джефри слага ръка най-отгоре.

— Кълна се — изрича той.

— Кълна се — казвам аз.

За момент ръцете ни остават склучени, а после Монтагю ме пуска с лека усмивка и разглежда емблемата.

— Какво е това? — пита той.

— Том Дарси ми я даде; поръчал да я направят, когато тръгнал на кръстоносен поход. Това е емблемата на защитника на Църквата срещу ереста. Поръчал да направят една за семейството ни.

— Дарси е с нас — потвърждава Монтагю. — Изказа се против развода на последното заседание на парламента.

— Беше решил дълго преди нас.

— Освен това доведохме някого да те види — казва Джефри развълнувано.

— Ако желаеш — казва Монтагю по-предпазливо. — Тя е много свята жена, и казва някои необичайни неща.

— Коя? — питам. — Кого сте довели?

— Елизабет Бартън — казва Джефри тихо. — Монахинята, която наричат Девата от Кент.

— Почитаема майко, мисля, че би трябвало да се срещнете с нея — казва Монтагю, изпреварвайки отказа ми. — Самият крал се е срещал с нея, Уилям Уоръм, архиепископът, дано почива в мир, му я доведе. Кралят я изслуша, разговаря с нея. Няма причина да не се видите с нея.

— Тя проповядва, че принцеса Мери ще заеме трона — казва Джефри. — А други предсказания, които е направила, са се сбъднали, точно както предрекла. Тя има дарба.

— Нашият братовчед Хенри Кортни се е срещал с нея, а съпругата му, Гъртруд, се молила с нея — казва ми Монтагю.

— Къде е тя сега? — питам.

— Отседнала е в абатството „Сион“ — казва Джефри. — Проповядва пред братята картузианци, има видения и разбира повече, отколкото едно обикновено селско момиче би могло да знае. Но точно сега е в параклиса ти. Иска да говори с теб.

Хвърлям поглед към Монтагю. Той кимва окуражително:

— Тя не е под подозрение — казва. — Говорила е с всички в двора.

Надигам се от стола си, тръгвам пред тях по коридора и излизам до личния си параклис отстрани на сградата. Свещите на олтара са запалени, както винаги. Една свещ гори ярко в чаша от червен венециански кристал пред паметната плоча на съпруга ми. Уханието на църквата — полъх на тамян, сух мирис като от листа, тънките стълбчета дим от свещите — ми действа успокоително. Триптихът над олтара блести от позлата, а детето Христос се усмихва надолу към мен, когато тихо влизам в топлата тъмнина, покланям се и докосвам челото си със светена вода, правейки кръстния знак. Една слаба и стройна фигура се надига от мястото си отстрани в помещението, кимва с глава към олтара, сякаш поздравява приятел, а после се обръща и ми прави реверанс.

— Радвам се да ви срещна, ваше благородие, защото вие вършите Божие дело, като пазите наследницата на Англия, която ще бъде кралица — казва тя простичко, с мек провинциален акцент.

— Аз съм настойница на принцеса Мери — казвам предпазливо.

Тя пристъпва към мен в светлината на свещите. Облечена е в одеждите на бенедиктинския орден: расо от небоядисана вълна в бежов цвят, завързано на кръста с мек кожен колан. Наметало от проста сива

вълна върху расото се спуска до земята отпред и отзад, а косата ѝ е изцяло покрита от забрадка и воал, които засенчват загорялото ѝ лице и кафявите ѝ, честни очи. Прилича на обикновено селско момиче, а не на пророчица.

— Небесната Майка ми нареди да ви съобща, че принцеса Мери ще се възкачи на трона. Независимо какво ще се случи, трябва да я уверите, че това ще стане.

— Откъде знаете това?

Тя се усмихва, сякаш знае, че десетки млади жени, изглеждащи точно като нея, работят за мен на полето, в мандрите или в пералните помещения на многобройните ми къщи.

— Бях обикновено момиче — казва тя. — Точно каквато ви изглеждам. Обикновено момиче като Марта в свещения разказ. Но Бог в мъдростта Си ме призова. Потънах в дълбок сън и говорих за неща, които не можех да си спомня, когато се събудих. Един път говорих на различни езици в продължение на девет дни, без да ям или да пия, като човек, който спи, но е буден на небесата.

— После започнах да чувам гласа си и да разбирам какво казвам, и знаех, че е вярно. Господарят ми ме заведе при свещеника и той повика изтъкнати мъже да ме видят. Те ме прегледаха, господарят ми и моят свещеник, и архиепископ Уоръм, и доказаха, че изричам Божието слово. Бог ми повелява да говоря с мнозина велики мъже и жени, и никой не ме е опровергал, и всичко, което съм казвала, винаги се е сбъдвало.

— Разкажете на нейно благородие за предсказанията си — подтиква я Джефри.

Тя му се усмихва и аз виждам защо хората я следват с хиляди, защо хората я слушат. Усмивката ѝ е сладка, но и изпълнена с огромна увереност. Да видиш тази усмивка означава да ѝ повярваш.

— Казах на кардинал Улзи право в лицето, че ако помогне на краля да изостави съпругата си, ако подкрепи плана на краля да се ожени за мистрес Ан Болейн, тогава ще бъде напълно съсипан и ще умре болен и сам.

Джефри кимва.

— И това се случи.

— За нещастие на кардинала, това се случи. Трябваше да каже на краля, че не бива да изоставя съпругата си. Предупредих архиепископ

Уоръм, че ако не се обяви открито в защита на кралицата и нейната дъщеря принцесата, ще умре болен и сам, и клетникът, горкият грешник, той също си отиде от нас, точно както предвидих. Предупредих лорд Томас Мор, че трябва да прояви смелост и да говори с краля, да му каже, че трябва да живее със съпругата си, кралицата, и да постави дъщеря си, принцесата, на престола. Предупредих Томас Мор какво ще стане, ако не заговори открито, и това тепърва ще се случи.

Тя изглежда дълбоко разстроена.

— Защо, какво ще се случи на Томас Мор? — питам много тихо.

Тя ме поглежда, а кафявите ѝ очи са потъмнели от скръб, сякаш е чула произнесена присъда.

— Бог да пази душата му — казва тя. — Аз също ще се моля за него. Бедният човек, бедният грешник. Говорих и със сина ви Реджиналд, и му казах, че ако е смел, по-смел, отколкото е бил всеки друг, храбростта му ще бъде възнаградена и той ще заеме мястото, на което е роден да бъде.

Хващам я под ръка и я отвеждам далече от двамата си сина.

— И кое е това място? — прошепвам.

— Той ще се издигне в йерархията на Църквата и ще го нарекат папа. Ще бъде следващият Свят Отец и ще види принцеса Мери на престола на Англия, а истинската религия — възстановена като единствената религия на Англия.

Не мога да го отрека: именно за това съм мислила и съм се молила.

— Знаете ли това със сигурност?

Тя среща погледа ми с такава спокойна увереност, че не мога да не ѝ повярвам.

— Бях удостоена с честта да получа видения. Бог ме удостои с правото да видя бъдещето. Кълна ви се, че видях всичко това да се случва.

Не мога да не ѝ повярвам.

— И как принцесата ще се възкачи на престола?

— С ваша помощ — казва тя тихо. — Самият крал ви е определил да я пазите и подкрепяте. Трябва да направите това. Никога не я оставяйте. Трябва да я подготвите да заеме трона, защото,

повярвайте ми, ако не се върне при съпругата си, кралят няма да царува дълго.

— Не мога да слушам такива неща — казвам безцеремонно.

— Не ги съобщавам на вас — казва тя. — Изричам думите от видението си, а вие можете да слушате или не, както желаете. Бог ми каза да проговоря, гласно; това ми е достатъчно.

Тя прави пауза.

— Не ви казвам нищо, което да не съм казала на самия крал — напомня ми. — Заведоха ме при него, за да може да узнае какви са виденията ми. Той спореше с мен, каза ми, че греша; но не ми нареди да мълча. Аз ще говоря, а който иска да научи истината, може да слуша. Онези, които искат да останат в мрак, криволичещи из пръстта като Кърта, могат да го сторят. Бог ми каза, а аз казах на краля, че ако напусне съпругата си, кралицата, и се ожени привидно за коя да е жена, тогава няма да живее нито ден, нито час след мнимата си сватба.

Тя кимва, поглеждайки ужасеното ми лице.

— Казах тези думи на самия крал, а той ми благодари за съвета и ме изпрати да си вървя у дома. Позволено ми е да говоря такива неща, защото те са Божие слово.

— Но кралят не се отклони от пътя си — посочвам. — Може да е слушал, но не се върна при нас.

Тя свива рамене.

— Той трябва да постъпи, както смята за уместно. Но аз го предупредих за последствията. Денят ще дойде, а когато дойде този ден, вие трябва да сте готова, принцесата трябва да бъде готова, а ако тронът не ѝ бъде предложен, тя ще трябва да си го вземе — клепачите ѝ потрепват, и за момент виждам само бялото на очите ѝ, сякаш всеки момент ще припадне. — Ще трябва да язди коня си начело на своите войници, ще трябва да укрепи дома си. Ще влезе в Лондон на бял кон, а народът ще я приветства — тя примигва, и лицето ѝ изгубва унесеното си, сънливо изражение. — А вашият син — тя кимва с глава към Монтагю, който чака в дъното на параклиса, — ще бъде до нея.

— Като неин военачалник?

Тя ми се усмихва.

— Като принц-консорт — думите ѝ се отронват в глъхнешката тишина на параклиса. — Той е бялата роза, във вените му тече кралска

кръв, сродник е на всеки херцог в кралството, той е пръв сред равни, ще се ожени за нея и ще бъдат короновани заедно.

Заше метена съм. Извърщам се от нея, а Монтагю веднага идва до мен.

— Отведи я — нареждам. — Казва твърде много. Изрича опасни истини.

Тя се усмихва, напълно невъзмутима.

— Не говорете за синовете ми — нареждам й. — Не говорете за нас.

Тя свежда глава, но не обещава.

— Ще я отведа обратно в „Сион“ — предлага Джефри. — В абатството са много впечатлени от нея. Разучават заедно с нея стари документи, легенди. А стотици хора идват до вратите на абатството да ѝ поискат съвет. Тя им казва какво е вярно. Говорят за пророчества и проклетия.

— Е, не и ние — заявявам. — Ние никога не говорим за такива неща. Никога.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1532 Г.

Тежко е утрото, когато се връщам от Лондон и съобщавам на принцесата, че баща ѝ заминава на голям съвет във Франция през октомври и взема двора си; но не и нея.

— По-късно ли ще го последвам? — пита тя с надежда.

— Не — казвам. — Не, няма да го последвате. А майка ви, кралицата, също няма да присъства.

— Баща ми взема само свитата си?

— Главно благородници — опитвам се да печеля време.

— Дамата отива ли?

Кимвам.

— Но кой ще я посрещне? Нали не френската кралица?

— Не — казвам неловко. — Кралицата не желае да я види, защото е родственица на майка ви. Сестрата на краля също не желае. Така че нашият крал ще трябва да се срещне с френския крал сам, а мистрес Болейн ще остане в нашата крепост в Кале и дори няма да влезе във Франция.

Тя изглежда озадачена от тази странна уговорка, както всъщност би бил всеки.

— А спътниците на баща ми?

— Обичайната свита — казвам смутено. После се налага да кажа истината пред бледото ѝ, обидено лице. — Взема Ричмънд.

— Ще заведе във Франция момчето на Беси Блаунт, но не и мен?

Кимвам мрачно.

— А херцогът на Ричмънд ще остане на посещение във Франция.

— На кого ще гостува?

Това е ключовият въпрос. Би трябвало да гостува на метресата на френския крал. Би трябвало да бъде настанен в домакинство с незаконородени благородници. Би трябвало да бъде събран в двойка с

някого, като равен с равен, точно както ние изпращаме момчетата си да служат в къщите на нашите братовчеди и приятели, за да могат да научат мястото си в едно домакинство, равно на тяхното. По всички правила на благоприличието Ричмънд би трябвало да отиде в домакинство, съответстващо на неговото: къщата на незаконния син на някой благородник.

— Отива в свитата на краля — изричам през стиснати зъби. — А синът на краля на Франция ще дойде да отседне в нашия двор.

Не бих помислила, че е възможно лицето ѝ да стане още по-бяло, а ръката ѝ пропълзява към корема, сякаш е почувствала внезапно присвиване.

— В такъв случай той отива като принц — казва тя тихо. — Пътува с баща ми като принц на Англия, отсяда при френския крал като признат наследник; но аз съм оставена у дома.

Няма нищо за казване. Тя ме поглежда, сякаш се надява, че ще ѝ възразя.

— Родният ми баща иска да ме превърне в нищожество, сякаш никога не съм се раждала. Сякаш никога не съм живяла.

След този разговор замлъкваме. Мълчим, когато кожухарят от Лондон донася на Мери зимната ѝ наметка и ни казва, че кралят изпратил човек при кралицата да поиска накитите ѝ, за да ги носи лейди Ан в Кале. Кралицата първо отказала да ги предаде, после обяснила, че това са испански накити, след това заявила, че са нейни собствени накити, подарени ѝ от любящия ѝ съпруг, а не част от кралската съкровищница; а сетне, най-накрая победена, ги изпратила на краля, за да му покаже, че се покорява на волята му.

— Той иска ли моите? — пита ме Мери горчиво. — Имам броеница, която беше кръщелен подарък; имам златната верижка, която той ми подари миналата Коледа.

— Ако поиска, ще ги изпратим — казвам спокойно, давайки си сметка, че слугите слушат. — Той е кралят на Англия. Всичко е негово.

Докато си тръгва, обезсърчен от мрачното ни безразличие пред историята за накитите, кожухарят допълва, че Дамата не постигнала пълен успех, защото изпратила шамбелана си да вземе баржата на кралицата и той я отмъкнал от въжетата, привързващи я към кея, и поръчал да махнат от нея красивите резбовани нарове, да ги изгорят, а на тяхно място да гравират герба на Ан със сокола. Но очевидно тази

стъпка дошла твърде много на краля. Той възроптал, че нейният шамбелан изобщо не е бивало да прави такова нещо, че баржата на Катерина била нейна собственост, че не е трябвало да ѝ я отнемат, и онази жена Болейн била принудена да се извини.

— Но какво иска той? — пита ме настойчиво кожухарят, сякаш имам отговор. — Какво иска той, в името Божие? Как така е редно и правилно тя да вземе накитите на старата дама, но не и баржата ѝ?

— Няма да я наричате „старата дама“ в къщата ми — изсъсквам му. — Тя е кралицата на Англия, и винаги ще бъде.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1532 Г.

Монтагю и Джефри не ми изпращат дори една лична бележка от Франция. Получавам бодро незапечатано писмо от Монтагю, който разказва за великолепните дрехи и гостоприемството, и успеха на преговорите. Всички се кълнат един на друг, че ще организират съвместен кръстоносен поход срещу турците, че са най-добри приятели, а сега вече били на път към дома.

Едва когато идва в Ричмънд да поднесе почитанията си на принцесата, Монтагю успява да ми разкаже, че по обратния път на връщане от Франция спрели да пренощуват в Кентърбъри, където Елизабет Бартън, Девата от Кент, успяла да премине през хилядна тълпа и покрай стражата, и да се добере до градината, където кралят се разхождал с Ан Болейн.

— Тя го предупреди — казва ми весело Монтагю. Стоим в нишата на един еркереи прозорец в покоите на принцесата. Стаята е необичайно тиха; дамите на принцесата се приготвят за вечеря, принцесата е в тоалетната си стая и камериерките ѝ избират бижутата. — Застана пред него, а после падна на колене, заговори много почтително и го предупреди за негово добро.

— Какво каза?

Малките стъкла на прозорците отразяват лицата ни. Извързвам се за всеки случай — да не би някой отвън в тъмнината да гледа вътре.

— Каза му, че ако напусне кралицата и се ожени за онази жена Болейн, ще ни връхлети мор и че потната болест ще унищожи всички ни. Каза, че той няма да живее повече от седем месеца след сватбата и това ще унищожи страната.

— Боже мой, а какво каза той?

— Беше уплашен — гласът на Монтагю е толкова тих, че едва го чувам. — Беше много уплашен. Никога преди не съм го виждал такъв.

Каза: „Седем месеца? Откъде накъде точно седем месеца?“, и погледна към Ан Болейн, сякаш искаше да я попита нещо. Тя го спря с един поглед, а после Девата беше отведена. Но явно това означаваше нещо ужасно за краля. Той повтори: „Седем месеца“, докато я отвеждаха.

Призлява ми. Виждам как стъклата пред мен се полюшват, а после се отдръпват, сякаш ще припадна.

— Почитаема майко, добре ли сте? — пита настойчиво Монтагю. Усещам как ме хваща и ме слага да седна в един стол, докато някой отваря прозореца, студеният въздух полъхва в стаята и в лицето ми и аз се задъхвам, сякаш не мога да дишам.

— Мога да се закълна, че му е казала, че очаква дете — прошепвам на Монтагю. Идва ми да заплача при тази мисъл. — Блудницата Болейн. Трябва да е легнала с него, когато той я направи маркиза, и да му е обещала момче — седем месеца, считано от сега. Това означава датата за краля. Затова е бил толкова потресен от думите седем месеца. Чул ги е от нея. Мисли, че детето му ще се роди след седем месеца, а сега Девата му е казала, че ще умре в деня на раждането. Затова го е страх. Мисли, че е прокълнат и че той и наследникът му ще умрат.

— Девата говори за проклятие — казва Монтагю, като разтрива леденостудените ми ръце в големите си длани. — Казва, че вие знаете нещо за това проклятие.

Извързвам глава от тревожното му лице.

— Знаете ли, почитаема майко?

— Не.

* * *

Говорим отново насаме чак след вечеря, когато принцесата се оплаква от умора и болки в корема. Изпращам я рано в леглото и занасям до леглото ѝ чаша топъл ейл с подправки. Тя се моли пред разпятието си, но става и се плъзва под завивките, които съм отметнала за нея.

— Вървете да клюкарствате с Монтагю — казва тя с усмивка. — Знам, че ви чака.

— На сутринта ще ви разкажа всички забавни неща — обещавам ѝ, и тя се усмихва, давайки си вид, че е възможно новините за посещението на баща ѝ и на неговата тържествуваща любовница във Франция да бъдат забавни.

Той ме чака в личните ми покои и аз поръчвам вино и захаросани плодове, преди да отпратя всички. Става и се ослушва край вратата, а после слиза по малката стълба до двора на конюшните. Чувам как външната врата изщраква, после той влиза в стаята с Джефри и аз заключвам вратата след тях.

Джефри идва при мен и коленичи в краката ми, с лице, светнало от вълнение.

— Наистина се надявам, че не се наслаждаваш твърде много на това — казвам сухо. — Това не е игра.

— Това е най-великата игра на света — казва той. — Защото тук са най-високите залози. Току-що бях при кралицата. Отидох при нея веднага щом слязохме на суша, за да ѝ разкажа новините — измъква писмо изпод ризата си. — Изпраща това за принцесата.

Вземам го и го пъхвам в корсажа на роклята си.

— Тя добре ли е?

Той поклаща глава, вълнението му пресъхва.

— Много е печална. А аз нямах радостни новини, които да ѝ занеса. Кралят сключи съюз с френския крал, и предполагаме, че ще предложат споразумение на Светия Отец: Томас Кранмър да бъде направен архиепископ и да му бъде дадена власт да изслуша споровете по развода в Англия. Така че кралят си получава развода. В отплата отменя съсипването на Църквата, а манастирите ще могат да задържат богатствата си и да изпращат налозите си в Рим. Хенри трябва да се откаже от претенциите си да бъде глава на Църквата, всичко това ще бъде забравено.

— Солиден подкуп — казва Монтагю с отвращение. — Църквата осигурява безопасността си, като изоставя кралицата.

— Папата ще позволи ли на Кранмър да постави въпроса за женитбата на краля в съда?

— Освен ако Реджиналд не успее да промени мнението му, преди кралят на Франция да стигне там — казва Джефри. — Брат ни работи с Испания, работи с правниците на кралицата. Напълно убеди учените в

Сорбоната. Мисли, че може да се справи. Има на своя страна закона на Църквата, и испанците, и Бог.

— Ако Дамата очаква дете, Хенри ще настоява на развод, каквото и да кажат учените — изтъква Монтагю. — А всички мислят, че той вече се е оженил за нея, без да чака разрешението на папата. Защо иначе тя би се отдала сега, след като се съпротивлява толкова дълго?

— Долнопробен брак — казва Джефри презрително. — Тайна женитба. Кралицата казва, че никога не би зачала такъв брак и никой от нас също не трябва да го признава за законен.

Приемам тази ужасна новина в мълчание. После питам:

— Какво друго казва Реджиналд? И как изглежда?

— Добре е — казва Джефри. — Всичко е наред с него, не се тревожи; кръстосва между Рим, Париж и Падуа, вечеря с най-добрите учени, всички се съгласяват с него. Той е в самото сърце на събитията, и всеки иска мнението му. Много е влиятелен, много могъщ. Светият Отец се вслушва единствено в него по този въпрос.

— А какво ни съветва? — питам. — Когато му каза, че сме готови да се надигнем?

Джефри кимва, ставайки внезапно сериозен.

— Казва, че император Карл ще нахлуе в страната, за да защити леля си, а ние трябва да се вдигнем и да потеглим с него. Императорът се е заклел, че ако Хенри публично се ожени за онази жена Болейн и изостави принцесата, ще навлезе с войски в Англия да защити правата на леля си и братовчедка си.

— Реджиналд твърди, че със сигурност ще се стигне до война — казва Монтагю тихо.

— Кой е с нас? — питам. Струва ми се, че всичко ни връхлита твърде бързо, сякаш, подобно на пророчицата Елизабет Бартън, виждам бъдеще и то внезапно е тук и сега.

— Всичките ни сродници, разбира се — казва Монтагю. — Кортни и Западна Англия, Артур Плантагенет в Кале, семейство Стафорд, семейство Невил, Чарлс Брандън, вероятно, ако дадем ясно да се разбере, че сме против съветниците на краля, а не против самия крал, всички арендатори по земите на Църквата — само това е близо една трета от Англия. Уелс, разбира се, заради това, че принцесата и вие живеете там, Северът и Кент с моя чичо лорд Бъргавени. Родът

Пърси ще се вдигне да защити Църквата, и мнозина ще се надигнат в подкрепа на принцесата, повече, отколкото са потегляли на бой някога преди. Лорд Том Дарси, лорд Джон Хъси и старите роднини по сватовство на Уорик — във ваша защита.

— Говорил си със сродниците ни?

— Много внимавах — уверява ме Монтагю. — Но говорих с Артур, виконт Лайл. Той и Кортни са се срещали с Девата от Кент и тя ги убедила, че кралят ще изгуби престола. Всички други дойдоха при мен, за да попитат какво ще правим, или са разговаряли с испанския посланик. Сигурен съм, че единствените лордове, които ще подкрепят краля, са хората, които той наскоро удостои с титли: семействата Болейн и Хауард.

— Как ще разберем кога идва императорът?

Джефри се усмихва широко.

— Реджиналд ще ми прати вест — казва той. — Той знае, че трябва да ни даде достатъчно време, та всеки да въоръжи арендаторите си. Разбира това.

— Чакаме? — искам да се уверя.

— Чакаме засега — Монтагю поглежда предупредително Джефри. — И говорим за това само помежду си. И с никой извън семейството, единствено с онези, за които знаем, че вече са се заклели във вярност на кралицата или на принцесата.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН

ЗИМАТА НА 1532 Г. — ЛЯТОТО НА 1533 Г.

Подобно на бавното биене на погребална камбана, което отеква скръбно отново и отново, докато извеждат някой затворник от тъмнината на Тауър и го водят към хълма, където палачът чака до стълбата към ешафода, от кралския двор в Лондон, като бавно отекващи удари, една по една, пристигат лоши новини.

През декември кралят и Ан наглеждат работите по ремонтирането на Тауър и според съобщенията настояват работата да бъде ускорена. Градът кипи от трескава възбуда; мислят, че кралицата ще бъде доведена от Мор и затворена в Тауър.

Тя казва, че е готова да се яви на процес за държавна измяна, и нарежда принцеса Мери никога да не се отрича от името си или от потеклото си. Знае, че това означава, че и двете може да бъдат арестувани и отведени в Тауър. Такова е нареждането ѝ. Изгорете това.

Джефри идва да ми съобщи, че Ан си придава голяма важност в двора, носи накитите на кралицата, върви пред всички на вечеря. Откакто се е върнала от крепостта в Кале, държала главата си вдървено изправена, сякаш носи тежестта на корона, невидима за всички освен за самата нея. Истинските благородни дами на кралството са пренебрегнати, френската вдовстваща кралица Мери избягва напълно двора на родния си брат и обявява, че е болна. Другите дами на кралството — Агнес, вдовстващата херцогиня на Норфолк; Гъртруд, маркизата на Ексетър; дори аз, най-вече аз — не са поканени. Ан е пазена в своя тесен малък кръг: дъщерята на Норфолк, Мери Хауард, собствената ѝ сестра Мери, и зълва ѝ Джейн. Тя прекарва цялото си

време с младите мъже от свитата на Хенри и с брат си Джордж: кръг от луди глави, оглавяван от едноокия сър Франсис Брайън, когато наричат „наместникът на ада“. Кралят е допуснал възникването на този трескаво остроумен двор, пренебрегващ каноните на Църквата, движен единствено от похот и амбиции. Това са безстрашни и самоуверени млади мъже, и жени със съмнителна добродетел, ликуващи от дръзкото си навлизане в един нов свят с новото познание. В този двор всички постоянно са нащрек за новата мода, за новата ерес, в очакване папата най-сетне да се произнесе, а кралят да реши какво ще прави. Тези хора са заложили всичко на надеждата, че кралят ще успее да убеди папата да се съгласи, съзнават, че това е най-големият грях, гибелен за кралството, но вярват, че това е скок в свободата и в един нов начин на мислене.

През януари дипломатическият пратеник на краля до папата се връща у дома широко усмихнат и с новината, че Светият Отец е одобрил избора на краля за Кентърбърийски архиепископ. На мястото на Уилям Уоръм, човек свят, сериозен и благоразумен, изтерзан от всичко, което кралят причинява на неговата Църква, ще имаме духовник, приближен на семейство Болейн, Томас Кранмър, чието тълкуване на Библията толкова удобно съвпада с това на краля, и който е лутерански еретик, ни повече, ни по-малко, също като господарката си.

— Това е точно същото споразумение, което Реджиналд предрече — казва мрачно Монтагю. — Папата приема капелана на Болейн, но спасява английската църква.

Томас Кранмър не прилича много на спасител. Със свещения филон на архиепископ на Кентърбъри на раменете, той използва още първата си проповед, за да обяви пред двора, че бракът на краля с кралицата е невалиден, и че той трябва да сключи нов и по-добър съюз.

Не мога да скрия това от принцесата, а така или иначе тя трябва да бъде подготвена за лоши новини от Лондон. Бавният звън на камбаната в ума ми е станал толкова силен, та си мисля, че тя сигурно също го чува.

— Какво означава това? — пита ме тя. Под сините ѝ очи има виолетови сенки. Не може да спи от болките в корема си, и изглежда, нищо, което мога да направя, не я облекчава. Когато има месечен

цикъл, тя е принудена да остане на легло, и кърви обилно, като от дълбока рана. Друг път не кърви изобщо, и аз се боя за бъдещето. Ако скръбта я е направила безплодна, тогава кралят е изпълнил собственото си проклятие. — Какво означава?

— Мисля, че баща ви, кралят, сигурно тайно се е сдобил с разрешението от Светия Отец да изостави майка ви, и сега Томас Кранмър обявява това. Може би ще направи маркизата своя съпруга, но няма да я коронова за кралица. Но това не променя положението ви, ваша светлост. Вие сте зачената законно, все още сте единственото му законно дете.

Не казвам: майка ви изисква да се закълнете в това, каквото и да ви струва. Не мога да се заставя да повторя заповедта. Зная, че е редно да го сторя, но изменям на дълга си. Не мога да кажа на една млада жена на седемнайсет години, че ако изрече името си, може да заплати с живота си; но тя трябва да поеме този риск.

— Знам — казва тя, с много тих и слаб глас. — Зная коя съм, а майка ми знае, че никога в живота си не е извършила безчестна постъпка. Всички знаят това. Единствената неясна фигура е маркизата.

Научаваме малко повече през пролетта, когато получавам поредица бележки от Монтагю в Лондон. Те са неподписани, незапечатани. Появяват се до чинията ми, или забодени на седлото ми, или пъхнати в кутията ми за бижута.

Новият архиепископ отсъди, че бракът на краля с кралицата е невалиден, и винаги е бил такъв. Епископ Джон Фишър цял ден оспорва твърденията му, а в края на деня го арестуваха. Изгорете това.

Кралят смята да изпрати херцога на Норфолк при кралицата да ѝ съобщи, че вече ще бъде известна като „вдовстващата принцеса“, и че кралят е женен за лейди Ан, сега наричана кралица Ан. Изгорете това.

Зная какво трябва да последва. Чакам пристигането на кралския вестonosец, и когато той пристига, го завеждам в покоите на принцесата. Тя седи до една маса, сведената ѝ глава е облята от светлината на яркото пролетно слънце, и преписва ноти за лютня. Вдига поглед, когато влизам, а после виждам как усмивката ѝ замира, щом вижда облекения в ливрея вестonosец зад мен. Изведнъж се състарява, от щастлива млада жена се превръща в изпълнен с горчивина и мнителност дипломат. Изправя се на крака и го наблюдава как се покланя. Той се кланя толкова ниско, колкото един вестonosец трябва да се поклони на една принцеса. Тя оглежда предпазливо името отпред върху запечатаното писмо. Обръщат се към нея правилно, наричайки я принцеса Мери. Едва тогава, когато е сигурна, че той няма да опита да покаже неуважение с някакъв хитър ход, тя разчупва кралския печат и безстрастно прочита кратката, набързо надраскана бележка от краля.

От мястото си до вратата виждам, че бележката е от няколко думи, подписана със засукано „X“. Тя се обръща, усмихва ми се широко и ми подава писмото.

— Колко невероятно добър е негова светлост да ми съобщи за щастието си — казва тя, и гласът ѝ е свършено спокоен. — След вечеря ще му пиша да го поздравя.

— Оженил се е? — питам, подражавайки на тона ѝ на доволна изненада заради вестonosеца и придворните дами.

— Точно така. За нейна светлост маркизата на Пемброук — рецитира новоизмислената титла, без гласът ѝ да трепне.

Юни — Видях я коронована, свърши се. Джефри беше неин придружител, аз следвах краля. Рязях месото на вечерята за коронацията ѝ. Месото засядаше на гърлото ми. По целия път на процесията не се чу дори един ликуващ възглас. Жените плачеха за истинската кралица. Изгорете това.

Джефри идва нагоре по реката в наета лодка: носи тъмно вълнено наметало и шапка, смъкната над лицето му. Изпраща внучката

ми Катерина да ме заведе при него и ме чака край малкия кей, който използват жителите на града.

— Видях кралицата — казва той. — Даде ми това за принцесата.

Безмълвно вземам писмото, запечатано с восък, но обичаният герб с нара липсва.

— Забранено ѝ е да пише — казва Джефри. — Не ѝ е позволено да ви посещава. Държат я почти като затворничка. Той възнамерява да ограничи домакинството ѝ. Онази жена Болейн няма да търпи съпернически двор и съперниеща кралица.

— Ан очаква ли дете?

— Движи се, изпъчила корем, сякаш носи близнаци. Да.

— Тогава Карл Испански трябва да нахлуе тук преди раждането. Ако е син...

— Той никога няма да има син — казва Джефри презрително. — Тюдорите не са като нас. Ето я сестра ми Урсула, с ново момче в люлката, аз — с ново бебе на път. Всяко дете на Тюдорите със сигурност ще бъде мъртвородено. Девата от Кент се закле, че това няма да стане, върху Тюдорите тегне проклятие. Всички го знаят.

— Така ли? — прошепвам.

— Да.

ДВОРЕЦЪТ РИЧМЪНД, ЗАПАДНО ОТ ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1533 Г.

Лично херцогът на Норфолк ми пише, за да ми съобщи, че домакинството на принцесата трябва да се премести в Болийо, и че няма да се връщаме в двореца Ричмънд.

— Това цели да ме принизи — казва тя без заобикалки. — Редно е една принцеса да живее в дворец. Винаги съм живяла в дворец или замък.

— Болийо е внушителна къща — напомням ѝ. — В прекрасна местност, едно от любимите на баща ви...

— Ловни имения — завършва тя вместо мен. — Да, именно.

— На майка ви също е наредено да се премести — казвам ѝ.

Тя се сепва, с лице, озарено от надежда.

— В Болийо ли ще дойде?

— Не — казвам припряно. — Не, много съжалявам. Не, скъпа моя, няма.

— Нима той я изпраща обратно в Испания?

Не знаех, че се е опасявала от това.

— Не, не я изпраща. Изпраща я в Бъкдън.

— Къде е това?

— Близко до Кеймбридж. Съжалявам, но трябва да кажа, че това не е подходяща къща за нея, а той разпусна и свитата ѝ.

— Нима всички! — възкликва тя. — Кой ще ѝ служи?

— Само няколко души — казвам. — А на приятелките ѝ като например Мария де Салинас, лейди Уилоуби, не е позволено да я посещават. Не позволяват дори на посланик Шапюи да се среща с нея. Тя може да се разхожда само в градините.

— Значи е затворничка?

Отговарям ѝ честно, но е ужасно да кажеш такова нещо на момиче, което обича майка си и почита баща си.

— Страхувам се, че да. Страхувам се, че да.

Тя извъръща глава.

— Тогава по-добре да си приготвяме багажа — казва тихо. —
Защото ако не му се подчиня, навярно той ще затвори и мен.

БОЛИЙО, ЕСЕКС АВГУСТ 1533 Г.

Джефри и Монтагю открито идват заедно да ме посетят, привидно за едnodневен лов в големия парк около Болийо. Веднага щом съобщават за пристигането им, принцесата слиза да ги поздрави в оградената със стени градина.

Денят е прекрасен. Тухлените стени задържат топлината и нито едно листо не помръдва в безветрения въздух. Монтагю пада на едно коляно, когато принцесата се задава към него, и вдига усмихнато лице към нея.

— Имам прекрасни новини за вас — казва той. — Хвала на Бога, че най-сетне мога да ви донеса добри новини. Папата отсъди в полза на майка ви. Нареди на краля да напусне всички други и да я приеме обратно в двора.

Тя ахва леко и бузите ѝ поруменяват.

— Толкова се радвам — отвърща. — Хвала на Бог за Неговата милост, и за това, че е проговорил на папата. Бог да благослови папата, че е имал куража да каже каквото е редно — тя се прекръства и се извърща от синовете ми, докато аз обгръщам с ръце слабите ѝ рамене и я прегръщам за миг. Очите ѝ са пълни със сълзи. — Добре съм — казва тя. — Толкова съм облекчена. Толкова се радвам. Най-сетне. Най-сетне Светият Отец проговори, и баща ми ще го чуе.

— Ако само... — започвам, а после млъквам, без да довърша. Безсмислено е да го пожелавам: само ако папата се беше произнесъл по-рано. Но поне се произнесе сега. Онази жена Болейн очаква дете и е сключила някаква форма на брак с краля, но това не би трябвало да попречи на краля да се върне при съпругата си. Имали сме бременни блудници в двора преди; кралицата с години е живяла редом с негова любима метреса и незаконен син.

— Баща ми отново ще се покори на Светия Отец, нали?

Тя се обръща пак към Монтагю, със старателно овладян глас.

— Мисля, че ще преговаря — казва проникателно Монтагю. — Ще трябва да се разбере с Рим, а свободата и положението на майка ви като кралица трябва да бъдат възстановени. Решението на папата ангажира всички християнски крале. Баща ви няма да рискува Франция и Испания да се съюзят против него.

Тя има вид, сякаш от малките ѝ рамене е повдигнато огромно бреме.

— Носите ми много добри новини, лорд Монтагю — казва тя. — И вие, сър Джефри. — Обръща се към мен: — Сигурно се радвате да видите синовете си, когато ни носят такова щастие.

— Да — казвам.

БОЛИЙО, ЕСЕКС СЕПТЕМВРИ 1533 Г.

Момиче е. Всички тези неприятности заради едно незаконородено момиче с кръвта на Болейн. Според твърденията на всички това доказва, че Бог е отвърнал лице от краля. Ще я нарекат Елизабет.

След месеците на чакане това, че онази жена Болейн не можа да роди момче, ни донася огромно облекчение. Един син и наследник щеше да убеди краля, че е бил прав през цялото време, че Бог му се е усмихнал, каквото и да казва Светият Отец. Сега няма нищо, което да му попречи да се помири с кралицата и да утвърди принцеса Мери като своя наследница. Защо да не го стори? Той няма законен син, когото да постави на нейното място. Семейство Болейн пое голям риск и се провалиха. Оказа се, че тяхната Ан не им донесе по-голяма полза, отколкото тяхната Мери. Кралят може да се върне при съпругата си, тя ще може да се върне в двора.

Най-сетне, казвам си, колелото на съдбата се завъртя в полза на принцесата и на майка ѝ, кралицата. Папата обяви, че бракът с Катерина Арагонска е законен, че бракът с Болейн е невалиден. Детето Болейн е копеле, а и момиче. Блясъкът на позлатата падна от онази жена Болейн и короната също ще ѝ бъде отнета.

* * *

Уверена съм. Всички чакаме Хенри да се подчини на папата и да върне съпругата си на трона, но не се случва нищо. Незаконородената Елизабет ще бъде кръстена; майка ѝ, блудницата, запазва мястото си в двора.

Шамбеланът на принцесата, лорд Джон Хъси, се връща в Болийо, яздейки нагоре по големия път от Лондон.

— Беше на кръщенето — отбелязва кисело съпругата му Ан. — Носеше балдахина, защото му беше наредено да го направи. Не мислете, че е вложил сърце в това. Не мислете, че той не обича нашата принцеса.

— Съпругата на братовчед ми, Гъртруд, беше кръстница — отвърщам. — А никой не обича кралицата повече от нея. Всички трябва да заемаме местата си и да играем ролите си.

Тя ми хвърля поглед, сякаш несигурна колко е редно да каже.

— Той се срещна с един от лордовете на Севера — казва. — По-добре да не споменавам кой. Казва, че Северът е готов да се вдигне, за да защити кралицата, ако кралят не се подчини на папата. Да му кажат ли, че може да дойде при вас?

Стискам зъби, за да удържа страха си. В джоба ми, увита около броеницата, е емблемата на лорд Том Дарси с петте Христови рани, украсена с избродираната бяла роза на моята династия.

— Нека бъде много предпазлив — заръчвам, — кажете му, че може да дойде при мен, но да бъде много предпазлив.

Момчето, което носи дърва за огъня, минава покрай нас, носейки кошницата си, и ние веднага млъкваме за момент.

— Във всеки случай, истинска благословия е, че сестрата на краля не доживя да види това. Бедната принцеса! — отбелязва лейди Ан. — Никога не би се поклонила пред едно бебе с кръвта на Болейн!

Вдовстващата кралица Мери Брандън почина в дома си през лятото; някои хора казваха, че е от разбито сърце, задето брат ѝ се оженил тайно за метресата си. И кралицата, и принцесата изгубиха в нейно лице добра приятелка, а кралят изгуби един от твърде малкото хора, склонни да му кажат истината за тази Англия, която създава.

— Кралят обичаше сестра си и беше готов да ѝ прости почти всичко — казвам. — Но ние, останалите, трябва да внимаваме изключително много да не го засегнем.

Наблюдаваме Джон Хъси от горния прозорец, докато конният отряд се приближава по дългата алея с дървета и спира пред къщата. Той слиза от коня и хвърля юздите на един коняр, а после тръгва бавно и тежко към предната врата, като човек на уморителна и тежка мисия.

— Не е възможно да носи заповеди да се преместим отново, или да ни отнеме нещо — казвам неспокойно, наблюдавайки тежките му крачки. — Няма да ни иска нищо. Кралицата отказа да им даде кръщелната рокличка за Елизабет, не може да искат нищо от нас.

— Със сигурност мога да кажа, че е по-добре да не иска нищо от мен — казва тя кратко, и се извърща от прозореца, за да отиде в покоите на принцесата.

Чакам в галерията, когато чувам лорд Джон да се качва бавно по стълбите. Едва възпира трепването си, когато ме вижда да го чакам.

— Ваша светлост.

Покланя се.

— Лорд Джон.

— Току-що пристигнах от Лондон. От кръщението на принцеса Елизабет.

Кимвам, без да коментирам, и си мисля, че едва ли се е веселил добре на угощението за кръщенето, защото изглежда унил и нещастен.

— Секретарят на краля, Томас Кромуел, самият Кромуел, ми нарежда да взема описа с накитите на принцесата.

Повдигам вежди.

— Защо Томас Кромуел ще иска опис на накитите на принцесата?

Той помълчава за миг.

— Той е началник на хранилището за скъпоценности, а заповедта е от краля. Сам поиска това от мен. Не можете да го оспорвате.

— Не мога — съгласявам се. — Не бих го сторила. И затова трябва да ви съобща със съжаление, че опис не съществува.

Той явно отбелязва за себе си, че ще му създам затруднения.

— Трябва да има.

— Няма.

— Но как можете да знаете, че всичко е на сигурно място?

— Защото аз лично изваждам накитите ѝ, когато ги поиска, а след това ги прибирам обратно. Тя не е златар, който трябва да държи опис на стоките си. Тя е принцеса. Има накити, както има ръкавици. Или дантели. Нямам и опис на ръкавиците. Нямам регистър на дантелите.

Той изглежда напълно объркан.

— Ще му съобщя — казва.

— Направете го.

Но не очаквам да се свърши с това, и наистина е така.

— Томас Кромуюел казва, че трябва да направите опис на накитите на принцесата — казва ми горкият Джон Хъси няколко дни по-късно.

Съпругата му, минавайки покрай нас по стълбите, поклаща презрително глава и промърморва нещо под нос.

— Защо? — питам.

Той изглежда объркан.

— Не ми каза защо. Просто каза, че трябва да се направи. Следователно трябва да се направи.

— Много добре — казвам. — Подробен опис ли? На всичко? Или само на най-хубавите бижута?

— Не знам! — възкликва той нещастно, но после се овладява. — Подробен опис. Опис на всичко.

— Ако трябва да се направи подробно, както желае мастър Кромуюел, тогава по-добре да го направите с мен, и да доведете двама от писарите си.

— Много добре — казва той. — Утре сутринта.

Преглеждаме гардероба на принцесата и отваряме всички кожени кесийки с нанизите от перли и красивите брошки.

А през това време Томас Кромуюел прави друг опис. Неговите агенти кръстосват из страната, като проучват богатствата на манастирите, проучват с какво разполагат и къде се пазят техните съкровища. Никой — нито тук, сред ковчежетата на принцесата, нито в манастирите, не обяснява с каква цел се прави това. Изглежда, че мастър Кромуюел е човек, който проявява голям интерес към стойността на чуждите вещи.

Не мога да кажа, че съм много по-отзивчива от манастирите, които се позовават на светостта си и крият съкровищата си. Всъщност, протакам ден след ден изготвянето на опис. Изваждаме всички малки ковчезета, лишени от стойност неща, които тя пази от детството си, сбирка от мидени черупки от брега в Доувър, няколко изсушени плодчета, нанизани на копринен конец. Грижливо съставяме списък на изсушени цветя. Диамантената брошка от император Карл изниква като малък призрак от времето, когато тя беше наследницата на краля

и двама от най-великите принцове на Европа бяха предложени за нейни съпрузи. От малки кутии в дъното на шкафовете изваждам закопчалката на един колан, и катарам с липсваща втора част. Тя има прекрасни броеници, нейната набожност е добре известна, има десетки златни разпятия. Изваждам всичките, и малките корони-играчки, направени от златна тел и стъкло, и карфиците със сребърни главички, и гребените от слонова кост, и две ръждясащи конски подкови за късмет. Описваме иглите ѝ за коса, комплект клечки за зъби от слонова кост и сребърен гребен за въшки. Описвам в подробности всичко, което намирам, и карам лорд Джон да се погрижи неговият писар да го препише в описа си, който продължава страница след страница, всяка подписана с инициалите на двама ни. Нужни са цели дни, преди да приключим и съкровищата на принцесата, големи и малки, са вече разпрострени по всички маси в съкровищницата, и всичко, до най-малката карфица, е описано.

— Сега трябва да опаковаме тези неща и да ги предадем на Франсис Елмър в личния кабинет на краля — казва лорд Джон. Изглежда изтощен. Не съм изненадана. Беше отегчителна и безсмислена работа, и дълго, дълго протакана от мен.

— О, не, не мога да направя това — казвам протичко.

— Но именно затова направихме описа!

— Не затова направих описа. Направих описа, за да се подчиня на нарежданията на краля, предадени ми от мастър Кромвел.

— Е, сега той ми поръчва да ви кажа да дадете скъпоценностите на мистрес Елмър.

— Защо?

— Не зная защо!

Прозвучава като рев на ранен бик.

Поглеждам го спокойно. И двамата знаем защо. Жената, която нарича себе си кралица, е решила да вземе накитите на принцесата и да ги даде на незаконородената си дъщеря. Сякаш една коронка с диаманти, достатъчно малка, за да бъде завързана върху главата на бебе, може да преобрази едно заченато в грях дете в принцеса на Англия.

— Не мога да го направя без заповед на краля — казвам. — Той ми заръчва да пазя дъщеря му и да съхранявам имуществото ѝ. Не мога да предам вещите ѝ само по нечие нареждане.

— Това е нареждане на Томас Кромвел!

— На вас той може и да ви се струва важен човек — казвам снизходително. — Но аз не съм се заклела да му се подчинявам. Не бих могла да предам скъпоценностите в разрез с нареждането на самия крал, освен ако имам заповед от краля, пряко до мен. Когато ми предоставите такава, ще предам накитите на онзи, когото негова светлост посочи като достоен за тях. Но позволете да ви попитам: кой би бил това? Кой според вас е достоен за накитите, които са били дадени на нашата принцеса?

Лорд Джон изтърсва една ругатня и изхвърква от стаята. Вратата се трясва зад него, чуваме как ботушите му трополят надолу по стълбите. Чуваме затръшването на предната врата и изръмжаването му към стражите, когато вдигат оръжията си за почест. После настъпва тишина.

Един от писарите вдига поглед към мен.

— Не можете да направите нищо друго, освен да отлагате — казва той с неочаквана яснота, проговаряйки за първи път след дни на безмълвна работа, и обръщайки се безочливо направо към мен. — Великолепно се справихте със забавянето, ваша светлост. Но ако един мъж полудее и иска да унижи съпругата си и да ограби дъщеря си, е много трудно да го спрете.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЕСЕНТА НА 1533 Г.

Потеглям към дома си с натежало сърце, защото момчето на Артур, Хенри, е починало от възпаление на гърлото, и ще го погребем в семейната гробница. Научавам, че ожаднял по време на лов, и някакъв глупак му позволил да пие вода от селски кладенец. Почти веднага щом се прибрал у дома, се оплакал от оток и парене в гърлото. Загубата на едно момче от рода Плантагенет, момчето на Артур, е резултат от моментна небрежност, и аз изживявам отначало скръбта си по Артур и се обвинявам, че не успях да опазя сина му.

Ако майка му, Джейн, не се беше оттеглила в манастира, а беше изпълнила дълга си към мъртвия си съпруг и децата си, тогава може би малкият Хенри щеше да е жив днес. Сега, тя се хвърля надолу по каменните стъпала към семейната гробница, вкопчва се в желязната решетка и проплаква, че иска да е там със сина и съпруга си.

Тя е извън себе си от скръб, налага се да я отведат обратно в манастира и да я сложат в леглото, за да плаче, докато заспи. През цялото време, докато продължава посещенията ми, тя не ми казва дори една разбираема дума, така че не ми се налага да слушам как иска да не е постъпвала в манастира, и че иска да отхвърли обетите си и да излезе. А може би сега иска да остане.

Даваме семейна вечеря за дошлите на погребението, а когато масата е раздигната, Джефри и Монтагю оставят съпругите си в приемната и идват в личната ми стая.

— Срецнах се с испанския посланик, Шапюи, миналия месец — казва Монтагю без предисловие. — След като папата се произнесе против краля, а Хенри пренебрегна решението му, Шапюи има предложение за нас.

Джефри доближава за мен един стол до огнището, аз сядам и подпирам стъпала на топлата решетка. Джефри нежно отпуска длан на рамото ми, разбирайки, че чувствам смъртта на Хенри като физическа болка.

— Шапюи предлага Реджиналд да дойде в Англия тайно и да се ожени за принцесата.

— Реджиналд? — казва Джефри неразбиращо. — Защо той?

— Той е неженен — казва Монтагю нетърпеливо. — Ако трябва да е някой от нашия род, тогава трябва да е той.

— Това идея на императора ли е? — питам. Напълно съм зашеметена от перспективата, която се открива пред учения ми син.

Монтагю кимва.

— За да склучи съюз. Можете да прозрете идеята му, това е непобедим съюз. Тюдори и Плантагенети. Това е старото решение. Това е точно същото, което Тюдорите направиха, когато най-напред дойдоха в страната и ожениха Хенри Тюдор за Елизабет Йоркска. Сега ние го правим, за да елиминираме семейство Болейн.

— Така е! — Джефри се съвзема от ревността си, че Реджиналд ще бъде принц-консорт, за да помисли какво бихме спечелили от това. — Императорът ще слезе на суша тук, за да подкрепи бунта?

— Обеща да го стори. Посланикът смята, че сега е моментът. Онази жена Болейн роди момиче, а чувам, че то е болнаво. Кралят няма законен наследник. При това онази Болейн проговори открито, заплашвайки живота на кралицата и на принцесата. Може да се е опитала отново да отрови епископ Фишър; може да посегне на живота на кралицата. Посланикът смята, че и двете са в опасност. Императорът е съгласен да дойде в една страна, която е готова и го чака, и ще доведе Реджиналд.

— Щом те стъпят на суша, двамата ще се оженят. Ще издигнем нейното и нашето знаме. Всичките ни роднини по брак ще ни подкрепят, всички Плантагенети. Отново три слънца в небето, трима синове на Йорк на бойното поле. А императорът пристига да подкрепи принцесата и всеки честен англичанин ще се бие за Църквата — казва Джефри развълнувано. — Дори няма да се стигне до битка. Хауард ще мине на другата страна в мига, когато види, че шансовете не са на негова страна, а пък никой друг няма да се бие в подкрепа на краля.

— Дали тя би се съгласила да се омъжи за него? — пита ме Монтагю.

Бавно поклащам глава, знаейки, че това проваля плана.

— Тя няма да се противопостави на баща си. Твърде много е да искаме това от нея. Тя е само на седемнайсет. Обича баща си, аз самата

я научих, че неговата дума е закон. Макар да знае, че той е предал и затворил майка ѝ, това не променя покорството на една дъщеря към баща ѝ. Той все още е крал. Тя никога не би извършила акт на измяна срещу законен крал, никога не би престъпила волята на баща си.

— Да кажа ли тогава на Шапюи „не“? — пита ме Монтагю. — Да разбирам ли, че тя се подчинява безусловно на дълга си?

— Не казвай „не“ — намесва се бързо Джефри. — Помисли си какви бихме могли да бъдем, помисли си, че бихме могли да се върнем на трона. Синът им ще бъде Плантагенет, бялата роза отново на престола на Англия. А ние отново ще бъдем кралското семейство.

— Кажи му, че засега не е възможно — опитвам се да печеля време. — Дори все още няма да говоря с нея за това. — Само за миг си представям как синът ми най-сетне се прибира у дома, завръща се у дома триумфално, като герой на Църквата, готов да защити Църквата в Англия, принцесата и кралицата. — Съгласна съм, че предложението е добро. Това е огромен шанс за страната и почти невероятно, голямо завръщане за нас. Но времето не е настъпило, не още. Не и докато не бъдем освободени от своя дълг да се покоряваме на краля. Трябва да изчакаме папата да наложи волята си. Не и докато Хенри не бъде отлъчен от Църквата — тогава ще сме свободни да действаме. Тогава принцесата ще е свободна от своя дълг като поданица и дъщеря.

— Този ден трябва да дойде — заявява Джефри. — Ще пиша на Реджиналд и ще му кажа да притисне папата. Папата трябва да обяви, че никой не трябва да се подчинява на краля.

Монтагю кимва.

— Той трябва да бъде отлъчен от Църквата. Това е единственият начин да продължим напред.

БОЛИЙО, ЕСЕКС ЕСЕНТА НА 1533 Г.

Джон де Виър, граф на Оксфорд, непоколебимо верен на Хенри, от презиран род на верни привърженици на Ланкастър от поколения насам, се задава на кон по оградената с дървета дълга алея, преминава през красивата голяма градинска порта, и влиза във вътрешния двор на Болийо с двеста конници в леки брони, яздеци в тръс след знамето му.

Принцеса Мери, застанала до мен на прозореца, който гледа към вътрешния двор, вижда как въоръжените мъже спират и слизат от конете.

— От неприятности по пътя ли се бои, та язди с толкова много хора?

— Като цяло, един Де Виър по-скоро носи беда, а не я посреща — казвам кисело, но знам, че пътищата са опасни за служителите на краля. Хората са мрачни и мнителни, боят се от събирачите на данъци, страхуват се от новите чиновници, които идват да оглеждат църквите и манастирите, вече не надават приветствени възгласи, когато видят розата на Тюдорите, а ако видят герба на Ан — избрала е сокол, който кълве нар, за да демонстрира победата си над кралица Катерина, — плюят на пътя пред конете й.

— Ще слеза да го поздравя — казвам. — Вие чакайте в покоите си. — Затварям вратата и слизам бавно по големите каменни стълби до входната зала, където Джон мята шапката си на една маса и изхлузва кожените си ръкавици.

— Лорд Джон.

— Графиньо — казва той, изключително вежливо. — Мога ли да пусна конете си във вашите пасища за днес? Няма да останем задълго.

— Разбира се — казвам. — Нали ще вечеряте с нас?

— Това би било отлично — казва той. Семейство Де Виър винаги са имали добър апетит. Семейството беше в изгнание с Хенри Тюдор и се върна при Бозуърт с намерение да погълне Англия.

— Дойдох да видя лейди Мери — казва той без заобикалки.

Смразявам се цялата, когато го чувам да я нарича така. Сякаш, като отрича името ѝ, обявява смъртта на принцесата. Спирам за миг и му отправям продължителен, тежък поглед.

— Ще ви заведе при нейна светлост принцеса Мери — казвам спокойно.

Той слага длан върху ръката ми. Не я отърсвам, само го поглеждам мълчаливо. Той неловко отмества ръка.

— Един съвет — казва. — Към една ценена, уважавана, обичана сродница на краля на Англия. Един съвет...

Чакам в ледено мълчание.

— Волята на краля е тя да бъде наричана лейди Мери. Това ще се случи. За нея ще бъде по-лошо, ако му се противопостави. Дойдох да ѝ кажа, че трябва да се подчини. Тя е незаконородена. Той ще я напътства и ще се грижи за нея като за своя незаконородена дъщеря, а тя ще приеме името лейди Мери Тюдор.

Усещам как кръвта нахлува в лицето ми.

— Тя не е незаконородена, а кралица Катерина не е била блудница. И всеки, който твърди това, е лъжец.

Той не може да ме погледне в лицето с лъжата на устните си, в изгарящото ми от гняв лице. Извърща се от мен, сякаш се срамува от себе си, и тръгва към приемната. Затичвам след него; спохожда ме безумна мисъл да се хвърля пред вратата и да го възпра да каже ужасните думи на нашата принцеса.

Той влиза, без да изчака да съобщят за него. Покланя ѝ се съвсем леко, а аз се втурвам зад него твърде късно, за да му попреча да предаде позорното си съобщение.

Тя го изслушва. Не реагира, когато той се обръща към нея с „лейди Мери“. Гледа го спокойно, гледа през него с тъмносиния си поглед, докато накрая той започва да се чувства дотолкова унижен, че започва да се повтаря, губи нишката на мисълта си, и най-сетне замлъква.

— Ще пиша на негова светлост, баща си — казва тя кратко. — Можете да занесете писмото.

Тя се надига от стола си и минава бързо покрай него, без да чака да види дали той ще се поклони или не. Джон де Виър, хванат натясно между стария навик да проявява почтителност и новите правила, се навежда, изправя се, и накрая застава неловко, като глупак.

Следвам я до личния ѝ кабинет и я виждам как сяда до масата и придърпва към себе си лист хартия. Оглежда връхчето на едно перо, потапя го в мастилото, избърсва го внимателно, и започва да пише с уверения си, елегантен почерк.

— Ваша светлост, помислете внимателно, преди да започнете да пишете. Какво ще кажете?

Тя вдига поглед към мен, смразяващо спокойна, сякаш се е подготвила за това, най-лошото, което би могло да се случи.

— Ще му кажа, че никога няма да престъпя заповедите му, но че не мога да отхвърля правата, които Бог, природата и собствените ми родители са ми дали — леко свива рамене. — Дори и да исках да отстъпя от дълга си, не мога да го сторя. Родена съм като принцеса на Тюдорите, ще умра като принцеса на Тюдорите. Никой не може да твърди нещо различно.

БОЛИЙО, ЕСЕКС НОЕМВРИ 1533 Г.

Монтагю идва в Болийо през един мрачен ден с мъгла и мразовит дъжд, с половин дузина войници около него и без развято знаме.

Посрещам го в двора на конюшните, когато влизат с тропот.

— Идваш предрешен?

— Не точно предрешен, но нямам желание да се набивам на очи — казва той. — Не мисля, че ме шпионират или следят, и бих искал това да си остане така. Но трябваше да ви видя, почитаема майко. Спешно е.

— Влизай — казвам. — Оставям конярите да отведат конете, а хората на Монтагю — да се доберат сами до залата, където могат да получат греян ейл с подправки, за да се стоплят в студеното време. Повеждам сина си нагоре по малките стълби към личния си кабинет. Внучките ми, Катерина и Уинифред, и две други дами седят в прозоречната ниша, опитвайки се да уловят последната светлина за ръкоделието си, а аз им казвам, че могат да го оставят и да си вървят, за да разучават танци в приемната. Те правят реверанс и си тръгват, много доволни, че ги изпращам да танцуват, а аз се обръщам към сина си.

— Какво има?

— Елизабет Бартън, Девата от Кент, е изчезнала от абатството „Сион“. Боя се, че може Кромвел да я е отвел. Той със сигурност ще иска от нея да назове по име онези приятели на кралицата, с които се е срещала. Със сигурност ще се опита да представи това като заговор. Виждала ли си я изобщо след онзи път, когато ти я доведох?

— Веднъж — казвам. — Дойде със съпругата на братовчедата Хенри, Гъртруд Кортни, и се молихме заедно.

— Някой видя ли ви заедно?

— Не.

— Сигурна ли си?

— Бяхме в параклиса в Ричмънд. Свещеникът беше там. Но той никога не би дал показания срещу мен.

— Сега би го сторил. Кромвел използва изтезания, за да изтръгне признанията, които му трябват. Тя говори ли за краля?

— Изтезания? Той измъчва свещеници?

— Да. Девата говори ли за краля?

— Говори, същото, което казва винаги. Че ако той се опита да изостави кралицата, дните му ще бъдат преброени. Но не каза нищо повече от това, което е казала на самия крал.

— Казвала ли е някога, че ние ще си върнем трона? Някога казала ли е това?

Няма да кажа на сина си, че е видяла в бъдещето как той се жени за принцесата и става консорт. Няма да му кажа как е предсказала, че родът на Плантагенетите отново ще бъде кралската фамилия на Англия.

— Няма да кажа. Дори не и на теб, скъпи мой.

— Почитаема майко, Томас Мор лично я предупреди да не предрича величие за семейство като нашето. Припомни й какво се случи с капелана на Бъкингам, който знаел някакво пророчество и го прошепнал на Бъкингам. Предупреди я, че мнимият пророк подвел нашия братовчед да мечтае за величие, а после кралят бе подведен да го погуби. Кралят погуби и пророка, и обекта на неговото пророчество, и сега изповедникът на херцога и херцогът са мъртви.

— Затова никога не говоря за пророчества.

Наум добавям: „Или проклетия.“

Монтагю кимва, сякаш успокоен.

— Половината придворни са се срещали с нея, за да им предсказва бъдещето или да се молят с нея — казва. — Ние не сме направили нещо повече от това. Сигурна сте, нали? Че не сме направили нищо повече от това?

— Не зная какво може да е казала на братовчедката Гъртруд. А сигурен ли си за Джефри?

Монтагю се усмихва печално.

— Е, сигурен съм най-малкото, че Джефри никога няма да ни предаде — казва той. — Мисля, че е бил в „Сион“ и е пътувал с нея до Кентърбъри. Но същото важи и за мнозина други. Сред тях — Фишър и Мор.

— Хиляди са я слушали да проповядва — изтъквам. — Хиляди са се срещали насаме с нея. Ако Томас Кромвел иска да арестува всеки, който се е молил с Девата от Кент, тогава ще трябва да арестува по-голямата част от кралството. Ако иска да арестува онези, които смятат, че кралицата е несправедливо изоставена, ще трябва да арестува всички в кралството без херцога на Норфолк, семейство Болейн и самия крал. Нима няма да бъдем в безопасност, сине? Ще се изгубим в тълпата.

* * *

Но Томас Кромвел е по-смел, отколкото съм предполагала. По-амбициозен, отколкото съм си давала сметка. Той арестува Девата от Кент, арестува седмина Божии служители заедно с нея, арестува отново и Джон Фишър, епископа, и Томас Мор, бившия лорд-канцлер, сякаш те са незначителни хора, които може да вземе от улицата и да хвърли в Тауър просто заради това, че са изразили несъгласие с него.

— Не може да арестува един епископ заради това, че е говорил с монахиня! — казва принцеса Мери. — Просто не може.

— Казват, че го е сторил — отвърщам.

БОЛИЙО, ЕСЕКС ЗИМАТА НА 1533 Г.

Не очаквам да бъдем поканени в двора за Коледа, макар да чувам, че организират пищни тържества и празнуват нова бременност. Говори се, че жената, която нарича себе си кралица, върви с вдървено изправена глава, с ръка, вечно вкопчена в корема, и все кара да отпускат връзките на корсажа ѝ. Казват, че е уверена, че този път ще бъде момче. Представям си я на колене всяка вечер, молейки се да стане така.

При тези обстоятелства се съмнявам, че ще искат помощта ми. Присъствала съм на толкова много кралски раждания, че разочарованието ме е обвило като тъмно наметало. Съмнявам се, че ще искат да видят в двора и принцесата, затова нареждам домакинството да се подготви за празненството в Болийо. Не очаквам принцесата да е много весела — не ѝ е позволено дори да изпрати на майка си подарък или празнични благопожелания. Подозирам, че самозваната кралица е предупредила хората да не ни посещават, нито да изпращат подаръци; но за нас принцесата си е принцеса, и положението ѝ изисква да организираме коледно пиршество.

Макар да им е забранено да поднасят почитанията си, трогателно е да се види как хората от провинцията ѝ изпращат дарове в знак на обич и подкрепа. Пред вратата постоянно носят ябълки и сирене, и дори бутове пушена шунка, с благопожеланията на съпругите на местните фермери. Всичките ми роднини, дори най-далечните братовчеди, ѝ изпращат малки коледни подаръци. Църквите, на мили наоколо, се молят поименно за нея и за майка ѝ, а всеки слуга в къщата и всеки посетител говори за нея като за „Нейна светлост принцесата“ и ѝ прислужва на едно коляно.

Не им нареждам да зачитат положението ѝ и да се противопоставят на краля; но в къщата ни в Болийо по нищо не личи той някога да е проговарял. Много от хората на служба при нея са с нея, откакто тя беше малко момиче. За нас тя винаги е била „Нейна

светлост“; дори и да искахме да я наречем с друго име, не бихме могли да го запомним. Лейди Ан Хъси дръзко я нарича с истинската ѝ титла, а когато някой отбелязва това, тя казва, че е на четиридесет и три години и е твърде стара да променя навиците си.

Принцесата и аз възсядаме конете си, за да отидем на лов в една слънчева зимна утрин. Намираме се в централния вътрешен двор, с хората от малката ѝ свита, възседнали конете си и готови да потеглят в тръс, подавайки си в кръг последната чаша греяно вино преди тръгване, за да се предпазят от студа; хрътките тичат навсякъде, душейки всичко, понякога избухвайки в развълнувано джафкане. Началникът на конницата на принцесата ѝ помага да се качи на седлото, докато аз стоя до главата на коня и го потупвам по шията. Без да мисля, пъхам пръст под колана на коня ѝ, за да се уверя, че е стегнат колкото трябва. Началникът на конницата ми се усмихва и свежда глава в лек поклон.

— Не бих оставил колана на коня на нейна светлост разхлабен — казва той. — Никога.

Изчервявам се смутено.

— Зная, че не бихте го допуснали — казвам. — Но не мога да я оставя да се качи, без да го проверя.

Принцеса Мери се разсмива.

— Тя би ме накарала да яздя на допълнително седло зад вас, ако можеше — казва палаво. — Би ме накарала да яздя магаре.

— От мен се очаква да ви пазя — казвам. — На седлото или където и да било другаде.

— Тя ще е в пълна сигурност на Блеки — казва той, а после нещо при портата привлича погледа му и той се обръща и ми казва тихо: — Войници!

Забързано се покатервам на издигнатото стъпало за възсядане на конете, за да мога да видя над мятащите се глави на конете, че в двора тичешком влизат войници, а зад тях — мъж върху едър кон, с развято знаме.

— Томас Хауард, херцогът на Норфолк.

Принцеса Мери се размърдва, сякаш се кани да слезе от коня, но аз ѝ кимвам да остане на седлото и се изправям в цял ръст, като статуя на пиедестал, чакайки херцогът на Норфолк да се изравни с мен.

— Ваша светлост — казвам студено. Обичам баща му, стария херцог, който беше верен поддръжник на кралицата. Привързана съм към съпругата му, моята братовчедка, а той я прави много нещастна. Няма нищо, което да харесвам у него — този човек, който зае мястото на един по-изтъкнат баща, и наследи цялата му амбиция и нищо от мъдростта му.

— Почитаема графиньо — казва той. Поглежда покрай мен към принцесата. — Лейди Мери — казва много високо.

Настъпва раздвижване, когато всички го чуват, и сякаш всички искат да възразят. Виждам как началникът на стражата му се оглежда бързо наоколо, сякаш за да преброи колко души сме и да прецени в колко голяма опасност се намира. Виждам го как отбелязва, че отиваме на лов и че много от мъжете имат ками и ножове на кръста. Но Хауард е в безопасност: наредил е на стражите си да дойдат напълно въоръжени, готови за схватка.

Хладнокръвно преброявам тях и оръжията им, поглеждам херцога със суровото изражение и се питам какво ли се надява да постигне. Лицето на принцеса Мери е леко извърнато, сякаш не го чува, сякаш не знае, че той е там.

— Донесох ви новини за промени в домакинството — казва той, достатъчно високо, за да го чуе тя. Въпреки това тя не благоволява да го погледне. — Негова светлост кралят нарежда да дойдете в двора.

Това привлича вниманието ѝ; тя се обръща, със светнало лице, усмихната:

— В двора ли? — пита.

Той мрачно продължава. Осъзнавам, че това не е удоволствие за него. Това е мръсна работа, която ще трябва да свърши, а вероятно и по-лошо, ако смята да служи на краля и на жената, която нарича себе си кралица.

— Трябва да отидете в двора, за да служите на принцеса Елизабет — казва той, с ясен глас над шума на конете и хрътките, и надигащия се недоволен ропот сред свитата на принцесата.

Радостта мигновено изчезва от лицето ѝ. Тя поклаща глава и казва:

— Не мога да служа на принцеса, аз съм принцесата — казва тя.

— Не е възможно... — подемам.

Хауард се обръща грубо към мен и тиква в ръцете ми разтворен лист хартия с надраскания инициал „Х“ на краля в долния край, и с неговия печат.

— Прочетете го — казва грубо.

Слиза от коня си, хвърля юздите на един от хората си и влиза без покана през отворените двойни врати в голямата зала оттатък.

— Ще се видя с него — казвам бързо на принцесата. — Вие вървете на езда. Ще видя какво трябва да направим.

Тя се тресе от гняв. Хвърлям поглед към началника на конницата й.

— Погрижете се за нея — казвам предупредително.

— Аз съм принцеса — процежда тя. — Не служа на никого, освен на майка си, кралицата, и на баща си, краля. Кажете му това.

— Ще видя какво можем да направим — обещавам й, и скачам от стъпалото за качване, отпращам с махване на ръка ловния си кон, и влизам след Томас Хауард в тъмната зала.

* * *

— Не съм дошъл да обсъждам кое е правилно и кое — погрешно, дойдох да изпълня волята на краля — казва той в мига, щом пристъпвам в пищно обзаведената зала.

Съмнявам се, че херцогът би могъл да обсъжда правилните и погрешните страни на каквото и да било. Не е голям философ. Със сигурност не е Реджиналд.

Навеждам глава.

— Каква е волята на краля?

— Има нов закон.

— Още един нов закон?

— Нов закон, който определя наследниците на краля.

— Нима не е достатъчно всички да знаем, че на престола се възкачва първородният син?

— Бог е казал на краля, че бракът му с Ан Болейн е единственият му валиден брак, и че децата й ще бъдат негови наследници.

— Но принцеса Мери може все още да бъде принцеса — изтъквам. — Просто една от две. По-старшата, по-голямата от двете.

— Не — казва херцогът безцеремонно. Виждам, че това го озадачава и веднага го обзема раздразнение, задето съм повдигнала въпроса. — Няма да бъде така. Не съм дошъл да споря с вас, а да изпълня волята на краля. Трябва да я отведе в двореца Хатфийлд. Тя ще живее там, под опеката на сър Джон и лейди Ан Шелтън. Полага ѝ се да вземе една камериерка, една почетна дама, и един коняр за конете си. Това е всичко.

Семейство Шелтън са сродници на семейство Болейн. Той взема моето момиче и го настанява в къща, управлявана от враговете ѝ.

— Но придворните ѝ дами? Шамбеланът ѝ? Началникът на конницата ѝ? Домашният ѝ учител?

— Не ѝ се полага да вземе никого от тях. Домакинството ѝ ще бъде разпуснато.

— Но аз ще трябва да отида с нея — казвам, зашеметена.

— Няма да отидете — заявява той.

— Лично кралят я повери на грижите ми, когато тя беше бебе.

— С това е свършено. Кралят казва, че тя трябва да постъпи на служба при принцеса Елизабет. Няма да има хора, които да служат на нея. Освободена сте от служба. Домакинството ѝ е разпуснато.

Поглеждам суровото му изражение, и си мисля за въоръжените му войници в нашия изпълнен с коледно настроение двор. Представям си как принцеса Мери се връща от езда, за да ѝ кажа, че трябва да отиде и да живее в стария дворец Хатфийлд, без дори помен от подобаваща за принцеса свита, без никой от хората, които са около нея от детството ѝ. Трябва да постъпи на служба при копелето на Болейн в дом, управляван от братовчедите на Болейн.

— Боже мой, Томас Хауард, как можете да се заставите да сторите това?

— Няма да откажа на краля — казва той рязко. — Нито пък вие. Нито един от вас.

* * *

Призлява ѝ от болка, лицето ѝ е бяло. Твърде зле е, за да язди, затова се налага да ѝ помогна да се качи в носилка. Слагам гореща тухла под краката ѝ, и друга, увита в коприна, в скута ѝ. Тя подава

малките си ръце през завесите и аз се вкопчвам в нея, сякаш ми е непоносимо да я пусна да си отиде.

— Ще пратя да ви доведат веднага щом мога — казва тя тихо. — Той не може да ви държи далече от мен. Всички знаят, че винаги сме били заедно.

— Попитах ги дали мога да дойда с вас, казах, че ще дойда на собствени разноси, че ще ви служа без възнаграждение. Ще плащам, за да ви служа — в тревогата си говоря бързо и неясно, когато с ъгълчето на окото си виждам Томас Хауард да се качва на коня си. Мулелата се размърдват неспокойно, носилката се разклаща и аз улавям ръцете ѝ още по-здраво.

— Знам. Но те искат да ме хванат насаме, като майка ми, без нито един приятел наблизо.

— Ще дойда — обещавам. — Ще ви пиша.

— Няма да ми позволят да получавам писма. А аз няма да чета нищо, в което не се обръщат към мен като към принцеса.

— Ще пиша тайно — отчаяно искам тя да не ме види как плача, да ѝ помогна да запази достойнството си, докато ни разделят със сила, в този ужасен момент.

— Кажете на майка ми, че съм добре, и че изобщо не се страхувам — казва тя, бяла като завесите на носилката и треперееща от страх. — Кажете ѝ, че никога не забравям, че съм нейна дъщеря и че тя е кралица на Англия. Кажете ѝ, че я обичам и никога няма да я предам.

— Хайде! — крещи Томас Хауард, застанал най-отпред, и изведнъж те потеглят: носилката се друса и се люлее, докато тя стиска по-силно ръката ми.

— Може да се наложи да се подчините на краля, не мога да предвидя какво ще поиска от вас — казвам бързо, като вървя успоредно с носилката и започвам да тичам. — Не му се противопоставяйте. Не го гневете.

— Обичам ви, Маргарет! — вика тя. — Дайте ми благословията си!

Устните ми оформят думите, но се задавям и не мога да говоря.

— Бог да ви благослови — прошепвам. — Бог да ви благослови, малка принцесо, обичам ви.

Отстъпвам назад и почти рухвам в реверанс, със сведена глава, за да не види тя разкривеното ми от мъка лице. Зад гърба си чувствам как

цялото домакинство се снишава в най-ниски поклони, а простите хорица, редящи се от двете страни на пътя, дошли да видят как принцесата е похитена и отведена от собствения си дом, пренебрегват всички заповеди, които са чували да им крещят цял ден, свалят шапки и падат на колене, за да отдадат почит на единствената принцеса в Англия, докато тя минава край тях.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПСЪР ПРОЛЕТТА НА 1534 Г.

Би трябвало да съм радостна, че съм в собствения си дом, и доволна да си почина. Би трябвало да се радвам, че когато се събуждам, слънцето блести през прозорците ми от прозрачно венецианско стъкло, правейки белосаната стая ярка и светла. Би трябвало да се радвам на огъня зад решетката на огнището и на чистото ми бельо, което се проветрява пред него. Аз съм състоятелна жена, имам изтъкнато име и висока титла, а сега, когато съм освободена от службата си в двора, мога да си остана у дома и да посещавам внуците си, да управлявам земите си, да се моля в моята обител, и да знам, че съм в безопасност.

Не съм млада, брат ми е мъртъв, съпругът ми е мъртъв, братовчедка ми, кралицата, е мъртва. Поглеждам в огледалото и виждам дълбоките бръчки на лицето си и умората в тъмните си очи. Под триъгълната ми шапчица косата ми прелива в сребристо, сиво и бяло като кожата на стара петниста кобила. Помислям си, че е време да ме пуснат на свобода, в зелени пасища, време ми е да си почина, и се усмихвам при мисълта за това и знам, че никога няма да се заема да се готвя за смъртта: аз съм жена, която винаги оцелява, съмнявам се, че някога ще съм готова тихо и кротко да обърна лице към стената.

Радвам се на трудно извоюваната си безопасност. Обвиниха Томас Мор, че е водил изменнически разговори с Елизабет Бартън, и му се наложи да намери едно писмо, което ѝ е написал, с предупреждение да не се намесва в държавни дела, за да докаже невинността си и да може да остане в спокойния си дом. Моят приятел Джон Фишър не можа да се защити срещу обвинението и сега, в тези влажни пролетни дни, спи в каменна килия в Тауър. Елизабет Бартън и онези, които бяха нейни приятели, също са в Тауър, и със сигурност ще умрат.

Би трябвало да се радвам, че съм в безопасност и съм свободна, но не изпитвам голяма радост, защото Джон Фишър не е нито в

безопасност, нито на свобода, а някъде там, в равните, студени земи на Хънтингдъншър, е кралицата на Англия, зле обслужвана от хора, чиято мисъл е единствено да я охраняват. Нещо по-лошо, в двореца Хатфийлд принцеса Мери приготвя закуската си над огъня в спалнята си, страхувайки се да се храни на господарската маса, защото в кухнята има готвачи от домакинството на Болейн, които тровят супата.

Тя е затворена в къщата, не ѝ позволяват дори да се разхожда в градините, държат я далеч от всички посетители от страх, че ще ѝ предадат съобщение или утешителна дума, разделена от майка си, откъсната от баща си. Не ми позволяват да ходя при нея, макар че обсипах Томас Кромвел с умотелни писма и помолих графа на Съри и графа на Есекс да се застъпят пред краля. Никой не може да направи нищо. Ще бъде разделена от принцесата, която обичам като дъщеря.

Страдам от нещо като болест, макар че лекарите не могат да открият какво не е наред с мен. Залежавам се и откривам, че не мога лесно да стана отново. Чувствам се така, сякаш ме мъчи някаква загадъчна болест, линея, отпадам. Толкова се тревожа за принцесата и за кралицата и съм толкова безсилна да помогна на която и да е от тях, че усещането за слабост се разлива из тялото ми, докато едва успявам да стоя права.

* * *

Джефри идва да ме посети от дома си в близкия Лордингтън и ми казва, че е получил съобщение от Реджиналд, който е в Рим, молейки папата да отлъчи Хенри от Църквата, както бе обещал да стори, за да могат хората да въстанат срещу него; подготвяйки императора за момента, в който трябва да нахлуе.

Джефри ми разказва, че съпругата на братовчед ми Хенри Кортни, Гъртруд, се е застъпила толкова ясно и категорично в полза на кралицата и за справедливост към принцесата, че кралят отвел Кортни настрана и го предупредил, че още една нейна дума може да му струва главата. Кортни казал на Джефри как най-напред предположил, че кралят се шегува — защото кой обезглавява мъж заради думите на жена му? — но изобщо не е смешно; сега той е наредил на съпругата си да си мълчи. Джефри си взема поука от това и работи тайно, пътува

без много шум, незабелязан, по студените, разкаляни пътища, за да посети кралицата и да предаде писмото ѝ на принцесата.

— Писмото не я ободри — казва ми той потиснато. — Боя се даже, че влоши положението.

— Как? — питам. Лежа на един диван близо до прозореца, за да уловя последната светлина на залязващото слънце. Прилошава ми при мисълта, че Джефри е занесъл на Мери писмо, което я е накарало да се почувства по-зле. — Как?

— Защото това писмо беше сбогуване.

Повдигам се на лакът.

— Сбогуване ли? Кралицата заминава?

Завива ми се свят при тази мисъл. Възможно ли е племенникът ѝ да смята да ѝ предложи сигурно убежище в чужбина? Нима тя ще напусне Англия и ще остави Мери да се изправи сама срещу баща си?

Лицето на Джефри е пребледняло от ужас.

— Не. По-лошо е, далеч по-лошо. Кралицата пише, че принцесата не бива да спори с краля и трябва да му се подчинява във всичко, с изключение на въпросите, които се отнасят до Бог и спасението на душата ѝ.

— Да — казвам неспокойно.

— И казва, че, що се отнася до нея самата, не се оплаква заради това, което са ѝ сторили, защото е сигурна, че ще се срещнат на небето.

Сега се надигам и сядам.

— А ти как тълкуваш това?

— Не видях цялото писмо. Това е само каквато научих от принцесата, докато го четеше. Тя го притисна до сърцето си, целуна подписа, и каза, че майка ѝ може да я води, а тя ще я следва, и няма да ѝ измени.

— Възможно ли е кралицата да има предвид, че ще бъде екзекутирана, и да иска да каже на принцесата също да се подготви?

Джефри кимва.

— Тя казва, че няма да измени.

Изправям се на крака, но стаята плува около мен, и аз се вкопчвам в горната табла на леглото. Ще трябва да отида при Мери. Трябва да ѝ кажа, че трябва да положи всяка клетва, да склучи всяко споразумение; не трябва да рискува живота си. Единственото, което има тя, това скъпоценно момиче на Тюдорите, е животът ѝ. Не съм я

повивала в пелени като новородено бебе, не съм я носила, загърната в хермелин, след кръщението ѝ, нито съм я отгледала като родна дъщеря, за да се откаже от живота си. Нищо не е по-важно от живота. Тя не трябва да жертва живота си като изкупление за бащиното си прегрешение. Не трябва да умира за това.

— Говори се за клетва, която всеки ще трябва да положи. Всеки от нас ще трябва да се закълне върху Библията, че първият брак на краля е бил невалиден, че вторият е законен, и че принцеса Елизабет е единствената наследница на краля, а принцеса Мери е негова незаконородена дъщеря.

— Тя не може да се закълне в това — заявявам. — Нито аз. Нито който и да било друг. Това е просто лъжа. Тя не може да положи ръка върху светата Библия и да оскърби майка си.

— Мисля, че ще бъде принудена — казва Джефри. — Мисля, че всички ще бъдем принудени. Защото мисля, че ще обявят отказа от клетвата за държавна измяна.

— Не могат да екзекутират човек заради това, че е казал истината. — Не мога да си представя страна, където палачът ще ритне столчето изпод краката на човек, изричащ истина, която палачът знае така добре, както и жертвата му. — Кралят е твърдо решен, разбирам това. Но не би постъпил така.

— Мисля, че ще се случи — предупреждава Джефри.

— Как може тя да се закълне, че не е принцесата, когато всички знаят, че е? — повтарям. — Не мога да се закълна в това, никой не може.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1534 Г.

Призовават ме заедно с другите перове на кралството в Тайния съвет в двореца Уестминстър, където лорд-канцлерът, новосдобилият се с величие Томас Кромвел, заемащ мястото на Томас Мор като шут, който танцува с ботушите на господаря си, трябва да закълне последователно благородниците на Англия, които стоят пред него като озадачени деца в очакване да рецитират катехизиса.

Знаем как стоят в действителност нещата, защото папата е обнародвал решението си. Обявил е, че бракът на кралица Катерина и крал Хенри е валиден, и че кралят трябва да напусне всички други жени и да заживее в мир със законната си съпруга. Но не е отлъчил краля от Църквата, затова, макар да знаем, че кралят греши, нямаме право да му се противопоставим. Всеки от нас трябва да постъпи така, както смята за най-добре.

А папата е далече, и кралят твърди, че той няма власт в Англия. Кралят е постановил, че съпругата му не му е съпруга, че неговата метреса е кралица, и че нейната незаконна дъщеря е принцеса. Кралят казва, че щом той заявява това, то е истина. Той е новият папа. Ако той заяви, че нещо е така, значи е така. А ние, ако имаме капка смелост или поне някаква сигурна опора в материалния свят, бихме казали, че кралят греши.

Вместо това един по един се приближаваме до голямата маса, където лежи написана клетвата, с големия печат над нея. Вземам перото, топвам го в мастилото и чувствам как ръката ми трепери. Аз съм истински Юда, истински Юда дори само защото вземам перото в ръка. Красиво изписаните думи танцуват пред мен; едва ги виждам, листът е размазано петно, масата сякаш се олюлява, когато се навеждам над нея. Казвам си: да ме пази Господ, аз съм на шейсет години, твърде стара съм за това, твърде слаба съм за това, навярно мога да припадна и да ме изнесат от стаята, и това да ми бъде спестено.

Вдигам очи и срещам спокойния поглед на Монтагю, прикован върху мен. Той ще подпише, а Джефри ще подпише след него. Съгласихме се, че трябва да подпишем, така че никой да не може да се съмнява в лоялността ни; ще подпишем, надявайки се на по-добри дни. Бързо, преди да намеря смелост да размисля, надрасквам името си, Маргарет, графиня на Солсбъри, и така подновявам верността си към краля, обещавам предаността си на децата от брака му с жената, която нарича себе си кралица, и го признавам за глава на англиканската църква.

Това са лъжи. Всичко това са лъжи, от начало до край. А аз съм лъжкия, защото го подписвам. Отдръпвам се от масата и вече не ми се иска да се бях престорила, че припадам, иска ми се да имах куража да пристъпя напред и да умра, както кралицата каза на принцесата, че трябва да е готова да стори.

* * *

По-късно ми разказват, че благочестивият стар човек, изповедник на две кралици на Англия, и — Бог е свидетел — мой добър приятел, Джон Фишър, отказал да подпише клетвата, когато го измъкнали от килията му в Тауър и я сложили пред него. Не уважили възрастта му, нито дългата му вяност към Тюдорите; натрапили му клетвата, а когато той я прочел и препроучал и накрая казал, че не смята, че би могъл да отхвърли властта на папата, го отвели обратно в Тауър. Някои хора казват, че ще бъде екзекутиран. Повечето хора твърдят, че никой не може да екзекутира един епископ на Църквата. Аз не казвам нищо.

Томас Мор също отказал да положи клетвата, и аз се сецам за топлите кафяви очи и шегата му за синовното покорство и състраданието му към мен, когато Артур изчезна. Искане ми се да бях стояла до него, когато им е казал, както подобава на учен, че би подписал друг писмен вариант на клетвата, че е съгласен с голяма част от нея, но че не може да я подпише точно в този ѝ вид.

Мисля си за благостта на духа му, накарала го да каже, че не вини онези, изготвили клетвата, нито може да упрекне дори с една дума онези, които са я подписали; но в името на собствената си душа — само на своята — не може да подпише.

Кралят предано бе обещал на своя приятел Томас, че никога няма да го подложи на изпитание по този въпрос. Но кралят не спазва обещанието си към човека, когото обичаше, когото всички обичаме.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1534 Г.

Аз се връщам в Бишам, Джефри — в Лордингтън. Имам лош вкус в устата всяка сутрин, когато се събуждам, и си мисля, че това е мирисът на малодушието. Радвам се да се махна от Лондон, където приятелят ми Джон Фишър и Томас Мор са задържани в Тауър, и където честните очи на Елизабет Бартън ще гледат втренчено от един шип на Лондонския мост, докато гарваните и мишеловите ги изкълват.

Създават нов закон, какъвто никога преди не ни е бил нужен. Нарича се Указ за държавна измяна, и постановява, че всеки, който изрази пожелание за смъртта на краля, или я призовава със силата на волята си, или я призовава било гласно, било писмено или чрез изработката на някаква вещ, или който заплашва да причини някаква телесна вреда на краля или на наследниците му, или нарича краля тиранин, е виновен в държавна измяна и ще бъде екзекутиран. Когато братовчед ми Хенри Кортни ми съобщава с писмо, че този указ е бил прокаран и трябва много да внимаваме с всичко, което пишем, си помислям, че не е нужно да ме предупреждава да изгоря писмото му; изгарянето на писаното слово е нищо, сега трябва да се научим да забравяме мислите си. Не трябва никога да мисля, че кралят е тиранин, трябва да забравя думите, които родната му майка каза, когато тя и баба му кралица Елизабет пожелаха края на неговия род.

Монтагю придружава краля, когато той потегля на дълго пътуване със свита от приятели, а Томас Кромвел организира друга обиколка: разпраща неколцина от доверените си хора, за да установят с какво разполага всяка религиозна обител в Англия, от всеки размер и орден. Никой не е наясно защо точно лорд-канцлерът би искал да узнае това; но никой не смята, че то вещае добро за богатите, спокойни манастири.

Моята бедна принцеса се крие в спалнята си в двореца Хатфийлд, опитвайки се да избегне оскърбленията в дома на принцеса Елизабет. Кралицата отново е преместена. Сега е затворена в замък —

Кимболтън в Хънтингдъншър, новопостроена сграда само с един вход и изход. Управителите на замъка ѝ — със същия успех могат да бъдат наречени нейни тъмничари — живеят от едната страна на вътрешния двор, кралицата и дамите ѝ и малкото домакинство — от другата. Казват ми, че е болна.

Жената, която нарича себе си кралица, се е настанила в двореца Гринич за раждането на детето си, в същите кралски апартаменти, където Катерина понасяше редом с мен тежките родилни мъки, надявайки се на момче.

Очевидно са сигурни, че това ще бъде син и наследник. Допитвали са се до лекари и астролози, чели са пророчества, и всички твърдят, че ще се роди едно здраво малко бебе. Толкова са уверени в това, че покоите на кралицата в двореца Елтам са превърнати в пищна детска стая за очаквания принц. За него е изкована люлка от масивно сребро, а придворните дами бродират бельото му със златни нишки. Ще бъде кръстен Хенри, на своя всепобеждаващ баща; ще се роди през есента и кръщението му ще докаже, че кралят е благословен от Бога, а жената, която нарича себе си кралица, има правото да го стори.

Моят капелан и изповедник, Джон Хелиър, идва при мен, докато прибират реколтата. Събират големите купи в нивите, за да имаме сено за зимата; откарват зърното с цели каруци в житниците. Стоя до вратата на житницата, сърцето ми ликува при всеки товар, който се изсипва от каруцата като златен дъжд. Това ще изхрани хората ми през зимата, това ще донесе печалба за имота ми. Тази материална утеха е толкова голяма за мен, че я усещам като греха на лакомията.

Джон Хелиър не споделя радостта ми; лицето му е разтревожено, когато ме моли да поговорим насаме.

— Не мога да положа клетвата — казва той. — Дойдоха в църквата в Бишам, но не мога да се заставя да го сторя.

— Джефри я положи — казвам. — И Монтагю. И аз. Бяхме сред първите призвани. Направихме го. Сега е ваш ред.

— Вярвате ли в сърцата си, че кралят е истинският глава на Църквата? — пита ме той много тихо.

Когато каруците се задават по пътеката, чувам, че хората пеят, едрите волове сега теглят впряга, както през пролетта теглеха плуга.

— Изповядах пред вас лъжата, която изрекох — казвам тихо. — Знаете греха, който извърших, когато подписах клетвата. Знаете, че

предадох Бог и своята кралица, и обичната си кръщелница, принцесата. И измених на приятелите си Джон Фишър и Томас Мор. Разкайвам се за това през всеки ден от живота си. Всеки ден.

— Знам — казва той сериозно. — И вярвам, че Бог също знае, и че Той ви прощава.

— Но трябваше да го направя. Не мога да тръгна към смъртта си, както прави Джон Фишър — казвам жално. — Не мога да отида доброволно в Тауър. Прекарах живота си, опитвайки се да не попадна в Тауър. Не мога да го направя.

— Нито пък аз — съгласява се той. — Затова, с ваше позволение, смятам да напусна Англия.

Толкова съм потресена, че се обръщам и улавям ръцете му. Някакъв глупав работник подсвирква похотливо, а друг го удря с юмрук.

— Не можем да говорим тук — казвам нетърпеливо. — Елате в градината.

Отдалечаваме се от шума на житницата, минаваме през портата към градината. В стената е вградена каменна пейка, розите още цъфтят, едри и пищни около нея, и ронят уханните си цветове. Помитам ги с ръка и сядам. Той стои пред мен, сякаш очаква да му се скарам.

— О, седнете!

Той се подчинява, а после замълчава за миг, сякаш се моли.

— Наистина не мога да положа клетвата, а твърде много се страхувам от смъртта. Ще замина за чужбина и ви питам дали има някакъв начин, по който мога да ви служа там.

— Какъв начин имате предвид?

Той подбира внимателно думите си:

— Мога да пренасям съобщения за синовете ви. Мога да посещавам сродниците ви в Кале. Мога да отида в Рим, за да се срещна с хората на папата и да говоря с тях за принцесата. Мога да отида при императора и да говоря с него за леля му, кралицата. Мога да разбера какво говорят английските посланици за нас, и да ви изпратя сведения.

— Предлагате да бъдете мой шпионин — казвам без заобикалки. — Предполагате, че искам или се нуждая от шпионин и вестносец.

Когато тъкмо вие знаете, че дадох клетва да бъда вярна поданица на краля и кралица Ан, и техните наследници.

Той не казва нищо. Ако беше възразил, че има само доброто желание да поддържа връзка между мен и сина ми, щях да разбера, че е шпионин на Кромвел, изпратен да ни компрометира. Но той не казва нищо. Само свежда глава и отронва:

— Както желаете, милейди.

— Ще заминете ли въпреки това, без аз да съм ви възложила нещо?

— Ако не можете да ме използвате в тази работа, тогава ще се опитам да намеря някой, който може. Лорд Томас Дарси, лорд Джон Хъси, вашите сродници? Зная, че мнозина са положили клетвата против волята си. Ще отида при испанския посланик и ще го попитам дали има нещо, което мога да направя. Вярвам, че много лордове биха искали да знаят какво мисли и прави Реджиналд, какви намерения има папата, какво подготвя императорът. Ще служа на интересите на кралицата и принцесата, независимо кой е господарят ми.

Откъсвам роза с меки венчелистчета, бяла роза, и му я давам.

— Такъв е моят отговор — казвам. — Това е вашият знак. Идете при приятеля на Джефри, стария му управител Хю Холанд, той ще ви преведе благополучно през Тясното море. После идете при Реджиналд, кажете му как стоят нещата при нас, а после служете на него и на принцесата като на един човек. Кажете му, че клетвата е твърде много за всички нас, че Англия е готова да въстане, а той трябва да ни каже кога.

* * *

Джон Хелиър потегля на следващия ден, а когато хората ме питат за него, казвам, че е заминал неочаквано и без предизвестие. Ще трябва да намеря нов свещеник за домакинството и изповедник за себе си, и това е много неприятно и тревожно.

Когато приорът Ричард свиква цялото домакинство след църква в неделя да положи клетва за вярност на краля в параклиса на обителта, съобщавам за изчезването на Джон Хелиър и казвам, че доколкото знам, има роднини в Бристъл, така че може би е отишъл там.

Съзнавам, че прибавихме още една брънка към веригата, която се простира от кралицата в замъка Кимболтън до Рим, където папата трябва да помогне за нейното избавление.

През септември, когато дворът се връща в Лондон със застудяването на времето, Монтагю идва за кратко посещение в Бишам.

— Реших лично да дойда и да ти съобщя — той скача от коня си и коленичи за благословията ми. — Не исках да пиша.

— Какво се е случило?

Усмивам се. От начина, по който скача на крака, се досещам, че новините не са лоши за нас.

— Тя изгуби детето — казва той.

Като всяка жена по света, изпитвам спазъм на болка при новината. Ан Болейн е най-лошата ми неприятелка, а детето щеше да ѝ помогне да възтържествува, но дори и така да е, вървяла съм твърде много пъти бавно към покоите на краля с лоши новини за мъртво бебе, за да не помня онова чувство за ужасна загуба, за неосъществени надежди, мисълта за така уверено мечтаното бъдеще, което сега вече никога няма да се случи.

— О, Бог да упокои душата му — казвам и се прекръствам. — Бог да упокои душата на бедното невинно създание.

И този път няма да има момче от династията на Тюдорите; ужасното проклетие, което кралицата от рода на Плантагенетите и майка ѝ, вещицата, стовариха върху рода на Тюдорите, все така продължава да действа. Питам се дали ще стигне до самия край, както предрече братовчедка ми, и изобщо няма да има момчета от рода Тюдор, а само момиче, безплодно момиче.

— А кралят? — питам след миг.

— Мислех, че ще бъдеш доволна — отбелязва Монтагю, изненадан. — Мислех, че ще тържествуваш.

Правя лек жест с ръка.

— Нямам толкова кораво сърце, че да желая смъртта на едно неродено дете — казвам. — Каквото и да е потеклото му. Момче ли беше? Как го прие кралят?

— Напълно обезумя — казва Монтагю спокойно. — Заклучи се в покоите си и зарева като ранен лъв, блъскаше глава в дървената ламперия; чувахме го, но нямаше как да влезем. Бесня цяло

денонощие, плачеше и крещеше, после заспа като пияница с глава в огнището.

Слушам Монтагю мълчаливо. Това прилича на яростта на разочаровано дете, не на скръбта на мъж, на баща.

— А после?

— После, на сутринта, личните му камериери влязоха при него, и той излезе, измит и обръснат, с накъдрена коса, и не каза нито дума за станалото — казва ми Монтагю и сякаш сам не вярва на думите си.

— Не може да понесе да се говори за това?

Монтагю поклаща глава.

— Не, държи се така, сякаш изобщо не се е случило. Нито нощта, през която е проливал сълзи, нито загубата на бебето, нито съпругата-родилка. Никога не е било. Не е за вярване. След изработването на люлката и боядисването на стаите, превръщането на покоите на кралицата в Елтам в трапезария и лични покои за принц, сега той не говори нищо за това, сякаш отрича, че изобщо някога е имало дете. А и всички ние се държим, сякаш това никога не е било. Весели сме, надяваме се тя да зачене скоро. Изпълнени сме с надежди и никога не сме познали отчаянието.

Това е по-странно, отколкото Хенри да обвинява Бог, че е забравил Тюдорите. Мислех си, че той ще се гневи срещу съдбата или дори ще се настрои срещу Ан, както се настрои срещу кралицата. Мислех си, че може да заяви, че тя има някакъв ужасен недостатък и затова не може да го дари със син. Но това е най-странното от всичко. Той преживя загуба, която не може да понесе, и затова просто я отрича. Като безумец, изправил се пред нещо, което не иска да вижда, той отрича, че то изобщо съществува.

— А никой ли не говори с него? След като всички знаете, че това се е случило? Нима никой дори не му изказва съчувствие за загубата?

— Не — казва унило Монтагю. — В двора няма човек, който би се осмелил. Нито старият му приятел Чарлс Брандън, нито дори Томас Кромвел, който е с него всеки ден и говори с него всяка минута. В двора няма човек, който би имал куража да каже на краля нещо, което той отрича. Защото ние му позволихме да казва кое е истина и кое — не, почитаема майко. Ние му позволихме да ни казва какъв е светът. И точно това прави той сега.

— Казва, че изобщо не е имало дете?

— Абсолютно никакво. И затова тя трябва да се преструва на щастлива и да си дава вид, че е добре.

Давам си един миг, за да си представя как една млада жена, изгубила детето си, трябва да се държи, сякаш това никога не е било.

— Преструва се, че е щастлива?

— „Щастлива“ не описва и наполовина положението. Тя се смее и танцува, и флиртува с всеки мъж в двора. Тя е в центъра на истински вихър от веселие, хазартни игри и пиене, танци и маскаради. Трябва да изглежда като най-съблазнителната, най-прекрасната, най-остроумната, най-умната, най-интересната жена.

Поклащам глава при представата за този кошмарен двор, който танцува на самия ръб на лудостта.

— И тя прави това?

— Като в треска е. Но ако не го прави, той ще сметне, че тя има някакъв недостатък — казва Монтагю тихо. — Че е болна. Неспособна да износи дете. Тя трябва да отрича загубата си, защото той няма да остане женен за жена, която не е свършена. Тя е погребала тайно мъртвото си бебе, а трябва да си дава вид на вечно красива, умна и плодovита.

* * *

Процесът по полагането на клетвата за отхвърлянето на кралицата и принцесата продължава, от църквата до съдебната зала, из цялата страна. Чувам, че са арестували лейди Ан Хъси, моята сродница, която служеше на принцесата заедно с мен. Обвиняват я, че изпращала писма и малки подаръци на принцесата в Хатфийлд, а тя признава, че освен това я наричала „принцеса Мери“ по навик, не нарочно. Трябва да помоли за прошка и прекарва дълги месеци в Тауър, преди да я пуснат.

После получавам бележка от Джефри, неподписана и без печат, който би издал автора.

Кралицата няма да положи клетвата; тя отказа да отхвърли титлата си или тази на дъщеря си, и каза, че е

готова за всяко наказание. Смята, че ще я екзекутират тайно зад стените на замъка Кимболтън, и никой няма да узнае. Трябва да се подготвим да спасим нея и принцесата веднага.

Мисля си, че това е моментът, който копнеех да избегна. Казвам си, че съм родена страхливка. Казвам си, че съм лъжкиня. Спомням си, че съпругът ми ме помоли никога да не претендирам за своето, никога да не изпълнявам дълга си, да опазя себе си и децата ни. Но сега си мисля, че тези дни са отминали, и макар да ми призлява от страх, пиша на Джефри и на Монтагю.

Наемете мъже и коне, наемете лодка, за да ги отведете във Фландрия. Погрижете се добре за себе си. Но ги изведете от страната.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР КОЛЕДАТА НА 1534 Г.

Организирам коледното празненство в Бишам, сякаш не тръпна в очакване на новини от Хатфийлд и Кимболтън. Трябва да мине време, докато човек започне да се ориентира в един кралски дворец, докато намери начин да подкупи слуга в кралски затвор. Синовете ми ще трябва да внимават изключително много, когато говорят с лодкарите по Темза, за да узнаят кой кораб плава до Фландрия, и кой е верен на истинската кралица. Трябва да се държа така, сякаш мисля единствено за коледното празненство и печенето на големия пудинг.

Хората от домакинството ми демонстрират безгрижие, каквото не изпитват. Даваме си вид, че не се боим за нашата обител, не се страхуваме от посещение от инспекторите на Томас Кромуел. Знаем, че всеки манастир в страната е бил огледан и че след хората, които броят парите, винаги започва разследване на моралните порядки — особено ако едно абатство е богато. Дойдоха в нашето абатство, огледаха съкровищата ни и богатите ни земи и си заминаха отново, без да кажат нищо. Опитваме се да не се боим, че ще се върнат.

Пътуващите актьори идват и играят пред огъня в голямата зала, коледарите идват и пеят. Маскираме се с големи шапки и пелерини и лудуваме наоколо, преструвайки се, че представяме отдавна отминали събития. Тази година никой не разиграва живи картини, свързани по някакъв начин с краля, кралицата, или папата. Тази година церемониалмайсторът на коледното тържество не предвижда да се играе комедия; никой не знае кое е истина и кое — държавна измяна, всичко е хаос. Папата, който заплаши краля с отлъчване от Църквата, е мъртъв, и сега в Рим има нов папа. Никой не знае дали Бог ще му проговори ясно и какво ще отсъди той за краля с двете съпруги. Той е от фамилията Фарнезе: неудобно е дори да повтаряме онова, което светът говори за него. Моля се да успее да намери свята мъдрост. Вече никой не мисли, че Бог говори на нашия крал, а мнозина казват, че Злокобният кърт го подстрекава да върши тъмни и забранени дела.

Нашата кралица е далече, подготвяйки се за екзекуцията си, а жената, която нарича себе си кралица, не може нито да зачене, нито да роди син, доказвайки на всички, че Божията благословия ѝ е отказана. В това има достатъчно материал за сто поетични драми, но никой не смее дори да спомене тези събития.

Вместо това хората поставят живи картини, които разказват за време, отминало достатъчно отдавна, за да бъдат спокойни. Пажовете подготвят и изпълняват поетична драма за далечно плаване, на което пътешествениците срещат морска вещица, чудовище и страховита изригваща вода. Готвачите се появяват от кухнята и изпълняват игра с хвърляне на ножове, много бърза и опасна, без никакви думи — сякаш мислите са по-опасни от остриетата. Когато свещеникът идва от абатството, той чете на латински от Библията, неразбираемо за всички слуги, и отказва да ни разкаже историята за младенеца в яслите и воловете, коленичещи пред него, сякаш вече нищо не е сигурно, нито дори Словото, блеснало в тъмнината.

Тъй като истината вече е само това, което кралят ни казва, и откакто се заклехме да вярваме на това, което той казва — колкото и да е нелепо, — не можем да бъдем сигурни в нищо. Съпругата му не е кралица, дъщеря му не е принцеса, метресата му носи корона на главата си, а незаконната ѝ дъщеря е обслужвана като законна наследница. В свят като този, как бихме могли да знаем нещо със сигурност?

— Приятелите я изоставят — казва ми Джефри. — Скарала се е с чичо си Томас Хауард. Сестра ѝ е отпратена от двора в немилост, задето се е омъжила за някакъв обикновен войник, зълва ѝ Джейн Болейн е изпратена в изгнание от самия крал, защото започнала кавга с новото му увлечение.

— Отново се е влюбил? — питам нетърпеливо.

— Просто флирт; но кралицата Болейн се опита да я отпрати и заради този опит трябваше да се раздели със зълва си.

— А момичето?

— Дори не знам името ѝ. А сега той ухажва Мадж Шелтън — казва Джефри. — Праща ѝ любовни песни.

Внезапно ме обзема надежда.

— Това е най-хубавият новогодишен подарък, който можеше да ми направиш — казвам. — Още едно момиче от рода Хауард. Това ще

раздели семейството. Ще искат да я изтикат напред.

— Това оставя онази жена Болейн много самотна — казва Джефри: звучи почти съчувствено. — Единствените хора, на които може да разчита, са родителите ѝ и брат ѝ. Всеки друг е съперник или заплаха.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ПРОЛЕТТА НА 1535 Г.

Получавам неподписана бележка от Монтагю.

Не можем да направим нищо. Принцесата е болна и се опасяват за живота ѝ.

Изгарям бележката веднага и отивам в параклиса да се моля за нея. Притискам длани към горящите си очи и моля Бог да бди над принцесата, която е надеждата и светлината на Англия. Тя е болна, сериозно болна, казват, че принцесата, която обичам, е толкова зле, че може да умре, и никой не знае какво ѝ е.

Братовчедка ми Гъртруд ми пише, че съществува план да убият кралицата, като я задушат в леглото ѝ, за да не остане нито една синина по тялото, и че дори в настоящия момент принцесата е тровена от агенти на семейство Болейн. Не знам дали мога да ѝ вярвам или не. Знам, че кралица Ан настоява истинската кралица да бъде обвинена в държавна измяна чрез указ за лишаване от граждански права и екзекутирана зад закрити врата. Нима тя, тази жена, която някога бе дъщеря на моя управител, е толкова зла, че би убила тайно бившата си господарка?

Дори за миг не мисля, че Хенри има дял в този замисъл. Той изпрати собствения си лекар при принцесата и каза, че тя може да бъде преместена по-близо до майка си в Хънсдън, за да може лекарят на кралицата да я посещава, но отказва да ѝ позволи да живее с майка си, където кралицата може да се грижи за нея и да я излекува. Пиша отново на Томас Кромвел и моля да ми позволят да отида при нея и да се грижа за нея, само докато е болна. Той казва, че това не е възможно. Но ме уверява, че в мита, в който тя подпише клетвата, мога да се присъединя към нея, тя ще може да дойде в двора като любимо дете на

баща си — също като Хенри Фицрой, добавя той, сякаш това би породило у мен нещо друго освен ужас.

Отговарям му с думите, че ще взема със себе си собствена прислуга и дами, собствения си лекар, на собствени разноски. Че ще й устроя дом, че ще я посъветвам да положи клетвата, както направих аз. Припомням му, че бях сред първите, които го сториха. Не съм като епископ Фишър или лорд Томас Мор. Не се ръководя единствено от съвестта си. Аз се огъвам пред бурята като гъвкава върба. Трябва ли ви еретик, пребоядисан изменник, предател, аз ще се отзова охотно, мислейки преди всичко за собствената си безопасност. Възпитана съм да бъда малодушна, лъжлива; това беше запомнящият се, болезнен урок от детството ми. Ако на Томас Кромуел е необходим лъжец, аз съм на разположение, готова да повярвам, че кралят е глава на Църквата. Ще повярвам, че кралицата е вдовствата принцеса, че принцесата е само лейди Мери. Уверявам го, че съм готова да повярвам на всичко, всичко, каквото кралят заповяда, стига само той да ми позволи да отида при нея и да опитвам храната, която ѝ поднасят.

Той отговаря, че с радост би удовлетворил молбата ми; но не е възможно. Пише, че освен това трябва да ми съобщи със съжаление, че бившият възпитател на принцесата, Ричард Федърстън, е в Тауър, задето отказал да положи клетвата. „Имали сте за възпитател един изменник“, отбелязва той със скрита заплаха. И подхвърля, съвсем между другото, че с голяма радост научава за готовността ми да се закълна във всичко; защото Джон Фишър и Томас Мор ще бъдат изправени пред съд за държавна измяна, и че никой не може да се съмнява в изхода.

И, съвсем накрая, съобщава, че кралят ще се допита до Реджиналд по отношение на тези промени! От слисване едва не изпускам писмото. Кралят е писал на Реджиналд, за да поиска ученото му мнение по въпроса за брака с Ан Болейн, и за това кой има върховната власт над англиканската църква. Вярват, че Реджиналд ще потвърди възгледите на краля, че кралят на Англия трябва да бъде глава на Църквата, тъй като — нима не е така — само кралят може да управлява кралството си?

Веднага ме обзема страх, че това е клопка, че се надяват да подмамят Реджиналд да изрече такива думи, че да уличи себе си в

престъпление. Но лорд Кромвел пише доволно, че Реджиналд е писал на краля и проучва въпроса с голям интерес, и че се е съгласил да отговори на краля веднага щом стигне до нужните заключения. Ще чете, ще изучава и ще обсъжда. Лорд Кромвел смята, че не може да има съмнение какво ще препоръча той, предвид обещанията му да бъде верен и предан духовник.

Поръчвам да доведат коня ми и викам един страж да ме придружи. Потеглям към лондонската си къща и викам при себе си Монтагю.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА И ЛЯТОТО НА 1535 Г.

— Изправиха епископ Фишър, а после и Томас Мор, на съд — казва ми унило Монтагю. — Не беше трудно да се предвиди каква ще бъде присъдата. Съдиите бяха Томас Хауард, чичото на Ан Болейн, и бащата и братът Болейн — говори уморено, сякаш е изтощен от тези времена и от моето възмущение.

— Защо не можаха да се закълнат? — казвам печално. — Да положат клетвата, вярвайки, че Бог ще им прости?

— Фишър не може да се преструва — Монтагю отпуска глава в ръцете си. — Кралят иска от всички ни да се преструваме. Понякога трябва да се преструваме, че той е красив странник, дошъл в двора. Понякога трябва да се преструваме, че незаконният му син е херцог. Друг път трябва да се преструваме, че не съществува мъртво бебе; а сега трябва да се преструваме, че той е върховен глава на Църквата. Той нарича себе си император на Англия, и никой не може да надигне глас, за да възрази.

— Но никога няма да стори зло на Томас Мор — възразявам. — Кралят обича Томас, позволи му да си мълчи, когато други трябваше да дават съвети относно брака. Накара Реджиналд да изкаже мнение, но позволи на Томас да мълчи. Позволи му да предаде служебния си печат и да си отиде у дома. Каза, че ако Томас си мълчи, може да живее спокойно, усамотено. И Томас го стори. Живееше със семейството си и казваше на всички, че е доволен от живота на обикновен учен. Не е възможно кралят да осъди приятеля си, своя толкова обичан приятел, на смърт.

— Обзалагам се, че ще го направи — казва Монтагю. — Просто се опитват да намерят подходящ ден, за да не се разбунят чираците. Не смеят да екзекутират Джон Фишър в празничен ден. Боят се, че ще създадат още един светец.

— За Бога, защо и двамата не помолят за прошка, не се подчинят на волята на краля, и не излязат на свобода?

Монтагю ме поглежда, сякаш съм глупачка.

— Нима си представяш, че Джон Фишър, изповедник на лейди Маргарет Боуфорт, един от най-святите мъже, ръководили някога Църквата, ще обяви публично, че папата не е глава на Църквата? Ще се закълне в една ерес пред Бога? Как би могъл някога да направи това?

Поклащам глава, заслепена от сълзите, които изпълват очите ми.

— За да може да оживее — казвам отчаяно. — Нищо не е по-важно от това. За да не бъде принуден да умре! Заради думи!

Монтагю свива рамене.

— Няма да го направи. Не може да се застави да го стори. Нито пък Томас Мор. Не мислиш ли, че това сигурно му е дошло на ума? На Томас? Най-умният човек в Англия? Предполагам, че мисли за това всеки ден. Предполагам, като знам колко пламенно обича живота и децата си, особено най-голямата си дъщеря, че това е огромното му изкушение. Представям си как го отблъсква всеки ден, всяка минута.

Отпускам се в един стол и покривам лицето си с ръце.

— Сине, нима тези достойни мъже ще предпочетат по-скоро да умрат, отколкото да напишат името си върху лист хартия, поднесен им от един измамник?

— Да — казва Монтагю. — А ако бях по-достоеен мъж, щях да направя същото и щях да бъда в Тауър с тях, а не да ги изоставя, сякаш съм Юда, по-лош и от Юда.

Изведнъж вдигам глава.

— Не го пожелавай — казвам тихо. — Не си пожелавай да си там вътре. Никога не пожелавай такова нещо.

Той замълчава за миг.

— Почитаема майко, идва времето, когато ще трябва да окажем съпротива, или срещу съветниците на краля, или срещу самия него. Джон Фишър и Томас Мор оказват тази съпротива сега. Редно е да се изправим заедно с тях.

— А кой ще подкрепи нас? — питам настойчиво. — Когато ми кажеш, че императорът потегля към Англия, тогава можем да се надигнем. Сама не смея да го направя.

Гледам решителното му бледо лице, и трябва да се овладее, за да не рухна.

— Сине, ти не знаеш какво е, не познаваш Тауър, не знаеш какво е да гледаш навън през прозорчето. Не знаеш какво е да чуваш как

строят ешафода. Баща ми беше екзекутиран там, родният ми брат прекоси подвижния мост до Тауър Хил и положи глава на дървника. Не мога да изложя на риск теб, не мога да изложя на риск Джефри, не мога да видя как още един Плантагенет влиза на онова място. Не можем да се надигнем, без да сме сигурни, че ще получим подкрепа, не можем да се надигнем, без да сме сигурни, че ще победим. Не можем да тръгнем към смъртта като доверчиви животни на заклание. Обещай ми, че няма да се хвърлим на ешафода. Обещай ми, че ще се изправим срещу Тюдорите само ако сме сигурни, че можем да победим.

* * *

Новият папа изпраща на краля недвусмислено послание. Той прави Джон Фишър кардинал на Светата църква — знак за всички, че този велик човек, линеещ в Тауър, трябва да бъде третиран почтително. Папата е глава на Вселенската църква, а човекът, задържан като предател, молещ се за сила, е негов кардинал, под неговата категорична закрила.

Кралят заявява ясно, пред целия двор, че ако папата изпрати кардиналска шапка, тогава епископът няма да може да я носи, защото няма да има глава.

Това е жестока, безчовечна шега. Но благородниците от двора чуват Хенри и не го карат да замълчи. Никой не казва: „Замълчете“ или „Да ви прости Господ“. Придворните, сред тях, колкото и да е позорно, и моите синове, позволяват на краля да казва всичко, а после, през юни, колкото и да не е за вярване, му позволяват да го направи. Оставят го да екзекутира благочестивия човек, който беше най-големият приятел и избран изповедник на баба му. Оставят го да екзекутира приятеля, който беше духовен съветник на съпругата му. Джон Фишър беше добър, благ, любящ човек, намери ми убежище, когато бях млада жена и отчаяно се нуждаех от приятел; а аз не се изправям да кажа дори една дума в негова защита.

Дългият престой в Тауър не изплаши стария човек; казват, че изобщо не опитал да избегне участието, подготвена му от Томас Кромвел. В утрото на екзекуцията си поръчал да му донесат най-

хубавите дрехи, сякаш бил младоженец, и отишъл на смърт радостно, като на сватба. Потръпвам, когато чувам това, и отивам в параклиса си да се помоля. Не бих могла да направя това. Никога не бих направила това. Липсва ми нужната вяра, а освен това съм прекарала целия си живот, вкопчвайки се в живота.

През юли Томас Мор, след като е писал, молил се е и е мислил, накрая осъзнава, че няма начин да удовлетвори едновременно Бог и краля, излиза от килията си, вдига поглед към синьото небе и крякащите чайки, и се изкачва до Тауър Хил тихо и спокойно, сякаш е излязъл на разходка в летния ден, и полага глава на дръвника, като също избира смъртта, вместо да се отрече от своята Църква.

И никой в Англия не се противопоставя. Ние със сигурност не казваме нито дума. Не се случва нищо. Нищо. Нищо. Нищо.

В кратка бележка от Реджиналд прочитам, че Светият Отец, кралят на Франция и императорът са единомисленици, че кралят на Англия трябва да бъде спрял; не може да бъде позволена нито една смърт повече. В Англия се шири ужас, целият свят е потресен от него. Целият християнски свят недоумява как един крал би дръзнал да екзекутира кардинал, да превърне в мъченик най-изтъкнатия теолог в страната си, най-скъпия си приятел. Всички са ужасени и скоро започват да питат: Щом кралят може да направи това какво друго ще стори? После започват да питат: А кралицата? Какво би могъл да стори този тиранин на своята кралица?

В края на август Реджиналд ни пише и казва, че е постигнал целта, за която работи — кралят ще бъде отлъчен от Църквата. Това е събитие с огромна важност; все едно, че папата обявява война на краля. С това папата казва на англичаните, казва на целия християнски свят, че Бог е оттеглил благословията си от нашия крал, че кралят не е овластен от Църквата; той е извън нейното лоно, със сигурност ще отиде в ада. Никой не трябва да му се подчинява, никой християнин не може да го защитава, никой не бива да вдига оръжие в негова подкрепа, всъщност всеки, който се бие против него, е благословен от Църквата като кръстоносец, потеглил срещу еретик.

Той е отлъчен от Църквата, но влизането на присъдата в сила е временно отложено. Ще му отпуснат

два месеца да се върне към брака си с кралицата. Ако упорства и не се отказва от греховете си, папата ще призове християнските крале на Испания и Франция да нахлуят в Англия, а аз ще вляза в страната с тяхната армия и ще вдигна англичаните на бунт заедно с вас.

Монтагю е толкова зле след смъртта на Томас Мор, че съпругата му ми пише и ме моли да дойда до леглото му. Бои се, че той може да умре.

Какво му е?, отговарям безсърдечно.

Лежи с лице към стената и отказва да се храни.

Това е сърдечна мъка. Не мога да му помогна. Това е сломено сърце — болест, която пристигна заедно с Тюдорите, също като потната болест. Кажи му да стане и да се срещне с мен в Лондон; не е моментът да си навлича сам страдания. Изгори това.

Монтагю се надига от постелята си и идва да ме види, блед и мрачен. Викам всичките си близки да се съберат, използвам за предлог семейно празненство — ще отпразнуваме раждането на още две момчета. Дъщеря ми, Урсула, е родила момче, което е кръстила Едуард, а Джефри има четвърто дете, Томас. Братовчед ми Хенри Кортни и съпругата му, Гъртруд, идват с две сребърни кръщелни чаши, а зет ми Хенри Стафорд взема една за сина си, с благодарности. Приличаме именно на семейство, което чества раждането на нови деца.

Дворът е далече от града, придворните пътуват с краля и с жената, която нарича себе си кралица, в голяма обиколка на големите имения, отправяйки се на запад. Преди години щяха да дойдат да отседнат при мен, а красивите кралски покои в Бишам щяха да

подслонят красивия млад крал и моята най-скъпа приятелка, кралицата. Сега те отсядат при хората, които построиха нови домове с богатството, което кралят им даде, при хора, които считат, че новото познание и новата религия са пътят към рая. Това са хора, които не вярват в чистилището, готови да създадат ад на земята, за да го докажат, и да спят под откраднат покрив.

По време на пътуването си придворните са още по-склонни към флиртове. В отчаяното си желание да си придава триумфално щастлив вид, дворът става разпуснат. Кралят е приключил с увлечението си по Мадж Шелтън и сега очевидно проявява благоволение към едно от момичетата Сиймор, посещавайки дома ѝ в Улф Хол. Познавам Джейн, твърде стеснителна, за да се възползва от един поболял се от любов мъж, почти достатъчно стар да ѝ бъде баща, но достатъчно покорна, за да приема стиховете му с печална усмивка.

Жената, която нарича себе си кралица, трябва да преживее унижението да наблюдава как погледът му я подминава, насочвайки се към по-млада, по-красива жена, точно каквато е била тя някога. Кой би могъл да знае по-добре колко опасно е, когато вниманието на Хенри се отклони? Кой би могъл да знае по-добре, че една придворна дама може толкова лесно да обърка мястото си, обслужвайки краля вместо своята господарка, кралицата?

— Това не означава нищо — казвам раздразнено на Джефри, който ми съобщава, че семейство Сиймор разказват как тяхното момиче привлича погледа на краля, докато върви из покоите на съпругата му. — Ако той не се върне при кралицата, трябва да бъде отлъчен от Църквата. Смята ли папата да изпълни заплахата си?

Опитвайки се да бъде весел и бодър, Монтагю нарежда на слугите да донесат храната и ни кани на масата като весело семейно пиршество, а после Джефри нарежда на музикантите да свирят силно в залата, докато ние влизаме в уединената стая зад господарската маса и затваряме вратата.

— Имам писмо от нашите братовчеди, семейство Лайл — казва Хенри Кортни. Показва ни печата, а после грижливо пъха писмото в огъня, където то пламва, възсъхът пращи и пръска, а после не остава нищо, освен пепел. — Артур Плантагенет казва, че трябва да предпазим принцесата. Той ще удържи Кале за нея срещу краля. Ако успее да я измъкне от Англия, тя ще бъде в безопасност там.

— Да я предпазим от какво? — питам направо, сякаш ги предизвиквам да го кажат. — Семейство Лайл са в безопасност в Кале. Какво искат да направим?

— Почитаема майко, на следващото заседание на парламента ще бъде внесен указ за лишаване на кралицата и принцесата от граждански права — казва тихо синът ми Монтагю. — После те ще бъдат отведени в Тауър. Като Мор и Фишър. След това ще бъдат екзекутирани.

Възцарява се потресено мълчание, но всеки може да разчете истината в мрачната потиснатост на Монтагю.

— Сигурен ли си? — е единственото, което казвам. Знам, че е сигурен. Не е необходимо измъченото му лице да ми каже това.

Той кимва.

— Имаме ли достатъчно подкрепа, за да отхвърлим указа в парламента? — пита Хенри Кортни.

Джефри знае.

— Би трябвало да има достатъчно мъже на страната на кралицата, за да го отхвърлят. Ако се осмелят да кажат какво мислят, ще има достатъчно гласове. Но трябва да съберат сили да проговорят.

— Как можем да се уверим, че ще проговорят открито? — питам.

— Някой трябва да поеме риска да проговори първи — казва Гъртруд нетърпеливо. — Един от вас.

— Вие не се съпротивлявахте дълго — отбелязва с негодувание съпругът ѝ.

— Знам — признава тя. — Мислех, че ще умра в Тауър. Мислех, че ще умра от студ и от болести, преди да бъда осъдена и обесена. Ужасно е. Бях там цели седмици. Още щях да съм там, ако не се бях отрекла от всичко и не бях помолила за прошка. Казах, че съм глупава жена.

— Страхувам се, че сега кралят е готов да воюва и с жените, глупави или не — казва мрачно Монтагю. — Вече никой няма да може да се оправдае с това. Но братовчедка ми Гъртруд е права. Някой трябва да проговори. Мисля, че трябва да бъдем ние. Ще говоря с всеки приятел, който имам, и ще им кажа, че не може да се приеме указ за лишаване на кралицата или принцесата от граждански права.

— Том Дарси ще ти помогне — казвам. — Също и Джон Хъси.

— Да, но Кромвел ще има преднина — предупреждава Джефри. — Никой не умее да ръководи парламента по-добре от Кромвел. Сигурно ще ни е изпреварил, а той има дълбоки джобове, и хората изпитват ужас от него. Той знае по някоя тайна за всички. Има с какво да държи всички.

— Не може ли Реджиналд да убеди императора да дойде? — пита ме Хенри Кортни. — Принцесата умолява да бъде спасена. Не може ли императорът поне да изпрати кораб и да я отведе?

— Казва, че ще го направи — отвърща Джефри. — Обеща на Реджиналд.

— Но и в двете къщи има стражи. Почти невъзможно е дори да се доближим до Кимболтън, без да ни забележат — предупреждава го Монтагю. — Дали принцесата би тръгнала без кралицата? А от началото на този месец всички пристанища ще се охраняват. Кралят знае много добре, че испанският посланик заговорничи с принцесата и ще се опита да я измъкне. Тя е внимателно наблюдавана, и в Англия няма пристанище, където да не дежури шпионин на Кромвел. Наистина не мисля, че можем да я измъкнем от страната; достатъчно трудно ще е да я измъкнем от Хънсдън.

— Можем ли да я укрием в Англия? — пита Джефри. — Или да я изпратим в Шотландия?

— Не искам да я изпращаме в Шотландия — намесвам се аз. — Ами ако я задържат като пленница?

— Може да ни се наложи — казва Монтагю, а Джефри и Стафорд кимват в знак на съгласие. — Едно е сигурно: не можем да допуснем тя да бъде отведена в Тауър, и трябва да попречим на парламента на Кромвел да прокара този указ за лишаване от граждански права и да я изпрати на смърт.

— Реджиналд прави всичко, за да бъде оповестено публично отлъчването на краля от Църквата — напомням им аз.

— Нужно ни е това да стане сега — казва Монтагю.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПСЪР ЗИМАТА НА 1535 Г.

Джефри се отправя да посети всички влиятелни лордове, които живеят около Уорблингтън или около собствения му дом в Лордингтън, и обсъжда с тях указа за лишаване на кралицата и принцесата от граждански права, и това, че той не трябва да бъде внесен в парламента. В Лондон Монтагю разговаря дискретно с подбрани приятели в двора, като споменава, че на принцесата трябва да бъде позволено да живее с майка си, че тя не бива да бъде толкова строго охранявана. Близкият приятел на краля, сър Франсис Брайън, се съгласява с него, предлагайки да говори с Никълъс Кару. Тези мъже са в самото сърце на двора на Хенри, но започват да се бунтуват срещу злобата на краля към съпругата и дъщеря му. Започвам да мисля, че Кромвел няма да посмее да предложи пред парламента арестуването на кралицата. Сигурно знае, че съществува нарастваща опозиция; няма да иска открито противопоставяне.

Есенното пътуване свърши своето, и тя отново очаква дете. Няма вест от Рим и кралят се чувства в безопасност. Влиза и излиза от покоите ѝ, флиртувайки с дамите ѝ; но това не я тревожи. Ако роди момче, ще бъде недосегаема.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПШЪР ЯНУАРИ 1536 Г.

Най-скъпа почитаема майко,

Уведомявам Ви със съжаление, че вдовстващата принцеса е тежко болна. Попитах лорд Кромуел дали можете да отидете при нея и той казва, че не е упълномощен да допуска никакви посетители. Испанският посланик отиде точно след коледното празненство, а Мария де Салинас е на път. Не мисля, че можем да направим нещо повече?

Ваш покорен и любящ син,
Монтагю

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ЯНУАРИ 1536 Г.

Потеглям по студените пътища към Лондон с наметка на главата и увита в дузина шалове в опит да се стопля. Рухвам от седлото пред вратата на лондонската си къща, а Джефри ме поема в обятията си и казва нежно: „Ето, вече сте у дома, дори не си и помисляйте да продължавате към Кимболтън.“

— Трябва да отида — казвам. — Трябва да се сбогувам с нея. Трябва да я помоля за прошка.

— По какъв начин сте ѝ изменила? — пита той, въвеждайки ме в голямата зала. Огънят гори в огнището; чувствам потрепващата топлина върху лицето си. Дамите ми внимателно свалят тежкото наметало от раменете ми и размотават шаловете, изхлузват ръкавиците от измръзналите ми ръце, и събуват ботушите ми за езда. Тялото ме боли от студа и умората. Чувствам всяка една от шейсет и двете си години.

— Тя повери принцесата на моите грижи, а аз не останах до нея — казвам кратко.

— Знаеше, че сте направили всичко, което можете.

— О, проклето да е всичко! — богохулното проклятие се изтръгва неочаквано от устните ми. — Не направих за нея нищо така, както исках да го направя, а бяхме млади заедно и ми се струва, сякаш е било вчера, а сега тя лежи на смъртно легло, дъщеря ѝ е в опасност и не може да стигне до нея, а аз... аз съм само една глупава стара жена и съм безпомощна в този свят. Безпомощна!

Джефри коленичи в краката ми и в изражението на милото му лице се смесват смях и скръбно съчувствие.

— Никоя жена, която познавам, не е по-малко безпомощна в този свят — казва той. — Никоя не е по-решителна или силна. А кралицата знае, че и сега мислите за нея и се молите за нея.

— Да, мога да се моля — казвам. — Мога да се моля поне да е спокойна и да не изпитва болка. Мога да се моля за нея.

Тежко се изправям на крака, изоставям изкусителния огън и чашата греян ейл с подправки, и отивам в параклиса си, където коленича на каменния под, както винаги се молеше тя, и поверявам душата на моята най-скъпа Катерина Арагонска в Божиите ръце, надявайки се, че Той ще се погрижи по-добре за нея на небето, отколкото се грижехме ние, тук на земята.

И именно там ме намира Монтагю, когато идва да ми каже, че тя е мъртва.

Тя си отиде като много достойна жена; това трябва да бъде утеха за мен и за нея. Подготвила се за смъртта си, провела дълъг разговор с посланика си, и била в компанията на скъпата си Мария, която пристигнала там на кон в това зимно време, за да бъде до нея. Писала на племенника си и на краля. Разказват ми, че писала на Хенри, че го обича, както го е обичала винаги, и се подписала като негова съпруга. Помолила се с изповедника си и той я помазал със свещен елей и ѝ дал последно причастие, така че тя била, според непоклатимата си вяра, готова за смъртта си. В ранния следобед се изплъзнала от този живот, който беше такава тежка и неблагоприятна задача за нея, и — толкова съм сигурна, сякаш съм го видяла — се присъединила към съпруга си Артур в следващия.

Представям си я такава, каквато я срещнах за първи път, млада жена, тръпнеща от възлечение, че ще бъде принцеса на Уелс и озарена от любовта, първата си любов, и си представям как отива на небето така, следвана от своите пет ангелчета, една от най-прекрасните кралици, които Англия е имала някога.

* * *

— Разбира се, това променя всичко за принцеса Мери към по-лошо — бурно заявява Джефри, като нахълтва в личния ми кабинет, рязко смъквайки зимния си жакет.

— Как така към по-лошо?

Чувствам се спокойна в скръбта си. Нося рокля в тъмносиньо, цветът на кралския траур на моята династия, макар да ми казват, че кралят носи жълто и златисто и че ярките цветове подхождат на

настроението му, защото най-сетне се е освободил от една предана съпруга и не го заплашва нахлуване от страна на нейния племенник.

— Тя изгуби закрилница и свидетелка — съгласява се Монтагю. — Кралят никога не би предприел нищо срещу нея, докато майка ѝ беше жива, щеше да бъде принуден да лиши кралицата от граждански права преди дъщеря ѝ. Сега принцеса Мери е единственият човек в Англия, който продължава да отказва да положи неговата клетва.

Вземам решението, което ме чака отдавна.

— Знам. Знам това. Трябва да я измъкнем от Англия. Сине Монтагю, моментът е сега. Трябва да поемем риска. Трябва да действаме сега. Животът ѝ е в опасност.

* * *

Оставам в Лондон, докато Монтагю и Джефри подберат войниците, с които ще заминат за Хънсдън и ще похитят принцесата, ще тръгнат по маршрут, заобикалящ Лондон, и ще наемат кораб, който ще я чака и ще я изведе от някое от малките селца покрай Темза, като Грейс например. Решаваме да не казваме на испанския посланик; той обича принцесата и дълбоко скърби за майка ѝ, но е деликатен, боязлив човек, и ако Томас Кромуел го арестува, мисля, че ще го изстиска като испански портокал и човекът ще си каже всичко след броени дни, може би след броени часове.

Джефри заминава за Хънсдън и, след като чака търпеливо, подкупвайки когото успее, убеждава момчето, което пали огньовете в спалните, да му услужи. Прибира се у дома грейнал от облекчение.

— Тя е в безопасност за момента — казва. — Хвала на Бога! Защото щеше да е почти невъзможно да я измъкнем. Но късметът ѝ се промени — кой би го помислил? Получила е писма от кралицата Болейн, в които се казва, че трябва да бъдат приятелки, че принцесата трябва да се обърне към нея в скръбта си.

— Какво? — питам слисано. Толкова рано сутринта е, че още не съм облечена, а съм още по нощница и поръбена с кожа домашна роба. Джефри е дошъл в спалнята ми, ние сме сами, той разравя жаравата.

— Знам — той едва не се разсмява. — Дори видях принцесата. Позволяват ѝ да се разхожда в градината, по заповед на Ан. Очевидно

Дамата е наредила да дадат повече свобода на принцесата и да се отнасят с нея по-мило. Може да приема посетители, а испанският посланик може да ѝ носи писма.

— Но защо? Защо Ан би се променила така?

— Защото, докато кралица Катерина беше жива, кралят нямаше друг избор, освен да остане с Дамата, длъжен беше да доведе докрай разрухата на Църквата. Знаете какъв е, когато всички казваха, че това не може да се направи и не бива да се прави, той ставаше все по-упорит и по-упорит. Но сега, когато кралицата е мъртва, той е свободен. Спорът му с императора е приключен, не го заплашва нахлуване, не е нужно да влиза в спор със Светия Отец. Сега е вдовец, може законно да се ожени за Ан, ако иска, и няма причина да не се помири с принцесата. Тя е дъщерята на първата му съпруга; един син от втората съпруга просто ще наследи трона преди нея.

— Значи онази жена се опитва да се сприятели с принцесата?

— Казва, че ще се застъпи пред баща ѝ, казва, че ще бъде нейна приятелка, казва, че тя може да дойде в двора и дори не за да бъде придворна дама, а да има собствени покои.

— Ще има ли предимство пред копелетата Болейн? — питам, по-остро отвсякога.

— Не каза това. Но защо не? Ако той се ожени за Ан втори път, този път с благословията на Църквата, тогава и двете момичета ще заемат второ място пред едно законородено момче.

Кимвам бавно. После ме обзема прозрение и казвам тихо, с голямо задоволство:

— Ах. Разбирам. Тя сигурно се страхува.

— Да се страхува ли? — Джефри се извъръща от бюфета със сладкиш, останал от снощи, в ръка. — Да се страхува?

— Кралят не е женен за нея. Имаше две венчални служби, но Светият Отец обяви и двете за недействителни. Тя е просто негова конкубинка. Сега кралицата е мъртва и той може да се ожени отново. Но може би няма да се ожени за нея.

Джефри ме поглежда с отворена уста, на пода падат трохи от сладкиша. Дори не му казвам да използва чиния.

— Няма да се ожени за нея?

Започвам тържествуващо да броя на пръсти:

— Тя не му роди син, успя да износи само едно момиче, той я разлюби и започна да ухажва други жени. Тя не му донесе нито мъдрост, нито добри приятели. Няма влиятелни чуждестранни роднини, които да я закрилят, не може да разчита на английските си роднини. Чичо ѝ се обърна срещу нея, сестра ѝ е прогонена от двора, зълва ѝ обиди краля, и в мига, когато положението ѝ стане нестабилно, Томас Кромвел ще се обърне срещу нея, тъй като е склонен да служи само на фаворитка. А ако тя вече не е фаворитка?

ПО ГОЛЕМИЯ СЕВЕРЕН ПЪТ ЯНУАРИ 1536 Г.

Вали сняг, извън Лондон е много студено, когато се отправяме на север по големия път към Питърбъро. Времето е толкова лошо, снегът — толкова заслепяващ, а пътищата — толкова непроходими, че пътуваме цели два дни, като ставаме призори и яздим по цял ден. В ранния мрак на следобедите спираме веднъж в една голяма къща и молим за гостоприемство, и веднъж — в един хубав хан. Вече не можем да разчитаме на манастирите по пътя за гостоприемство и вечеря. Някои от тях са окончателно затворени, някои от монасите са прехвърлени в други обители, други са прогонени. Мисля си, че може би Томас Кромвел не е предвидил това, когато започна голямото си разследване на манастирите и заграби богатствата им в полза на краля. Той твърди, че прочиства злосторничество, но всъщност унищожава една важна институция в страната. Абатствата хранят бедните, грижат се за болните, помагат на пътниците, притежават повече земя от всеки друг с изключение на краля, и я обработват добре. Сега вече нищо по пътя не е сигурно. Вече никой пътник не може да се чувства в безопасност. Дори приютите за поклонници са затворили врати, богатството на параклисите се разграбва, а силата им се отрича.

ПИТЪРБЪРО, КЕЙМБРИДЖШЪР ЯНУАРИ 1536 Г.

Следобед на третия ден виждам пред мен камбанарията на абатството на Питърбъро, сочеща нагоре към металносивото небе, докато конят ми навежда глава да се предпази от студения вятър и се тътри равномерно напред, влачейки големите си копита в снега. Около мен има дузина въоръжени стражи, и когато влизаме през портите на града, докато камбаната бие за вечерния час, те ме обкръжават, за да ме предпазят от хората по улиците, които гледат мрачно, докато виждат знамето ми и започват да викат.

За миг ме обзема страх, че ще крещят против мен, гледайки на мен като на дама от двора, една от многото нови благородници, забогатели по благоволение на Тюдорите, макар вече да не се ползвам с това благоволение. Но от един прозорец някаква жена изкрещява към мен:

— Бог да благослови бялата роза! Бог да благослови бялата роза! Сепната, вдигам поглед и я виждам да ми се усмихва широко.

— Бог да благослови кралица Катерина! Бог да благослови принцесата! Бог да благослови бялата роза!

Уличните хлапета и просяците, които се отдръпват от пътя на войниците, се спират и започват да викат възторжено, макар да нямат представа коя съм. Но от малките крайпътни магазинчета, излизащи от работилници и изсипващи се както от църквите, така и от кръчмите, идват мъже, които смъкват шапки, един-двама дори коленичат в мразовитата кал, докато минавам, и подвикват благословии за покойната кралица, за дъщеря ѝ, и за мен и моя род.

Някой дори подема стария вик: „За Уорик!“, и аз разбирам, че не са забравили, също както не съм забравила и аз, че някога имаше Англия с крал от династията Йорк на престола, на когото му стигаше да бъде крал и не претендираше да бъде папа, който имаше метреса, която не претендираше да бъде кралица, който имаше незаконни деца, а те не претендираха да бъдат наследници.

Докато яздим през градчето, разбирам защо кралят нареди кралицата да не бъде погребана както подобава на достойнството ѝ, в Уестминстърското абатство. Причината е, че градът щеше да се разбунува в скръбта си по нея. Хенри с право се страхуваше; мисля си, че цял Лондон щеше да се вдигне срещу него. Народът на Англия се обърна срещу Тюдорите. Обичаха този млад крал, когато се възкачи на престола, за да промени всичко към добро, но сега той им отне Църквата, взе им манастирите и погуби най-достойните им мъже, изостави своята съпруга, кралицата, и смъртта я отнесе. Те още надават приветствени възгласи за нея, наричат я шепнешком мъченица, светица, а мен приветстват като жена от старата кралска фамилия, която никога нямаше да ги поведе по толкова погрешен път.

Пристигаме в къщата за гости на абатството и я намираме претъпкана с хора от обкръжението на други видни дами от Лондон. Мария де Салинас, графиня Уилоуби, вярната приятелка на кралицата, вече е тук, и се затичва към мен по стълбите, сякаш все още е придворна дама на испанска принцеса, а аз съм просто лейди Поул от Стортън. Прегръщаме се силно и аз чувствам как тя се тресе от ридания. Когато се отдръпваме назад да се погледнем, знам, че в моите очи също има сълзи.

— Тя беше спокойна — е първото нещо, което казва. — Беше спокойна накрая.

— Знаех си.

— Изпрати ви обичта си.

— Опитах се...

— Тя знаеше, че ще мислите за нея, знаеше и че ще продължите да пазите дъщеря ѝ. Искаше да ви даде... — тя млъква, неспособна да продължи, испанският ѝ акцент все още е силен след годините в Англия и брака ѝ с английски благородник. — Съжалявам. Тя искаше да ви даде една от броениците си, но кралят нареди всичко да му бъде предадено на съхранение.

— Посмъртните ѝ дарове?

— Той взе всичко — казва тя с лека въздишка. — Предполагам, това е негово право.

— Не е негово право! — казвам веднага. — Ако тя е била вдовица, както настоява той, и не са били женени, тогава всичко, което

е притежавала при смъртта си, е било на нейно разположение, за да го даде на когото пожелае!

В тъмните очи на Мария проблясва малка искрица, когато ме чува. Не успявам да се сдържа, винаги се чувствам длъжна да защита наследството на една жена. Навеждам глава.

— Не става въпрос за вещите — казвам тихо, съзнавайки отлично, че най-ценните й накити и съкровища вече й бяха отнети и висят на мършавата шия на Ан Болейн. — Не става дума и за това, че съм искала да получа нещо от нея. Ще я помня и без някаква вещ за спомен. Но тези неща й принадлежаха по право.

— Знам — казва Мария и поглежда нагоре по стълбите, докато Франсес Грей, маркиза на Дорсет, дъщеря на вдовстващата кралица на Франция, Мери, слиза по стълбите и отговаря с възможно най-незабележим поклон на реверанса ми. Като дъщеря на принцеса от династията на Тюдорите, взела за втори съпруг човек от по-ниско потекло, Франсес е прокълната постоянно да се тревожи за старшинството и положението си, още повече сега, когато баща ѝ е женен повторно, и то за дъщерята на Мария, която също е тук.

— Добре дошла сте тук — казва тя, сякаш това е собственият ѝ дом. — Погребението е утре сутринта. Аз ще вървя първа, вие — зад мен, а Мария и мащехата ми, нейната дъщеря Катерина, зад вас.

— Разбира се — казвам. — Единственото, което искам, е да се сбогувам с приятелката си. Редът, в който ще вървим, няма значение за мен. Тя беше най-скъпата ми приятелка.

— А графинята на Устър също е тук, също и графинята на Съри — продължава Франсес.

Кимвам, Франсес Хауард, графиня на Съри, е поддръжница на Тюдорите по рождение и по брак. Елизабет Съмърсет, графинята на Устър, е една от придворните дами от семейство Болейн, която постоянно придружава Ан Болейн. Предполагам, че са изпратени, за да докладват после на господарката си, която няма да се зарадва да узнае, че хората на улицата са давали явен израз на скръбта си за кралицата, докато ковчегът ѝ е бил теглен към абатството от шест черни коня, а свитата ѝ и огромна тълпа са я следвали с непокрити глави, брулени от студения вятър.

Денят е прекрасен. Вятърът духа от изток, хапещ и студен, но небето е ясно, осветено от сурова зимна светлина, докато ние вървим

към църквата на абатството, а вътре стотиците свещи сияят с матовозлатисти отблясъци. Погребението е скромно, не достатъчно пищно за една велика кралица и победителка при Флодън, недостатъчно, за да почете една инфанта на Испания, която дойде в Англия с такива големи надежди. Но има някаква сдържана красота в църквата на абатството, където четирима епископи посрещат ковчега, обвит в черно кадифе, поръбено със златен бродат. Двама херолди вървят пред ковчега, двама отзад, носейки знамена с нейните гербове: личният ѝ герб, кралският герб на Испания, кралският герб на Англия, и собственият ѝ знак, двата кралски герба заедно. Девизът ѝ „Смирена и предана“ е изписан със златни букви до поставката за ковчега, и когато изпяват траурната меса и последните чисти ноти бавно замират в задимения от тамян въздух, спускат ковчега в гробницата пред олтара и аз разбирам, че моята приятелка си е отишла.

Притискам юмрук към устата си, за да сподавя едно дълбоко ридание, което се изтръгва сякаш от корема ми. Никога не съм мислила, че ще я изпратя до гроба. Тя дойде в дома ми, когато бях господарка на Лъдлоу, а тя беше момиче, с дванайсет години по-млада от мен. Никога не бих могла да си представя, че ще я видя погребана толкова скромно, без особени почести в едно абатство, далече от града, който се гордееше да бъде нейна столица и неин дом.

Нито пък това беше погребението, за което беше помолила в завещанието си. Но наистина вярвам, че макар да искаше да бъде погребана в църква на братята обсерванти и благочестивите монаси да отслужват възпоменателни литургии за нея, тя има място в рая и без техните молитви. Кралят отрече титлата ѝ и затвори монашеските обители, но тази вечер, макар да са скиталци по пустите пътища, те все пак ще се молят за нея; а всички ние, които я обичахме, никога няма да мислим за нея по друг начин, освен като за Катерина, кралица на Англия.

Вечеряме късно и се храним мълчаливо. Мария и аз говорим с Франсес за майка ѝ и за старите дни, когато кралица Катерина управляваше двора, а вдовстващата кралица Мери се прибра у дома от Франция, толкова красива, решителна и непокорна.

— Не може винаги да е било лято, нали? — пита Мария с копнеж. — Спомням си онези години като вечно лято. Може ли наистина всеки ден да е било лято?

Франсес вдига глава.

— Пред вратата има някой.

Аз също чувам тропота на малка група ездачи, отварянето на вратата, и на прага се появява управителят на Франсес, който се извинява и казва:

— Пратеник със съобщение от двора.

— Пуснете го да влезе — казва Франсес.

Хвърлям поглед към Мария и се питам дали е имала позволение да бъде тук, или кралят е изпратил някого да я арестува. Боя се за себе си. Питам се дали някой е съобщил сведения срещу мен, срещу момчетата ми, срещу някого от нашето семейство. Питам се дали Томас Кромуел, който плаща на толкова много доносници, който знае толкова много, е разбрал за собственика на кораб в Грейс, с когото се свързахме преди няколко нощи и го попитахме дали би откарал една дама до Франция.

— Знаете ли кой е? — питам Франсес с много тих глас. — Очаквахте ли съобщение?

— Не, не знам.

Мъжът влиза в стаята, като изтупва снега от наметалото си, отмята назад качулката си и ни се покланя. Разпознавам ливреята на маркиза на Дорсет, Хенри Грей, съпругът на Франсес.

— Ваша светлост, лейди Дорсет, лейди Солсбъри, лейди Съри, лейди Съмърсет, лейди Устър — той се покланя на всяка от нас. — Имам лоши новини от Гринич. Съжалявам, че ми отне толкова дълго време да стигна тук. Претърпяхме злополука по пътя и трябваше да откараме един човек обратно до Енфийлд — поглежда към Франсес: — Негова светлост вашият съпруг ми нареди да ви отведа в двора. Чичо ви, кралят, е тежко ранен. Когато тръгнах преди пет дни, той беше в безсъзнание.

Тя се изправя, съзнавайки изключителната важност на новините. Виждам я как се обляга на масата, сякаш за да се закрепи.

— В безсъзнание? — повтарям.

Мъжът кимва.

— Кралят понесе ужасен удар и падна от коня си. Конят се препъна и падна върху него, докато той лежеше. Прескачаше препятствие по време на турнира, ударът го отхвърли назад, той падна, а конят му падна върху него. И двамата бяха в пълни доспехи, така че

тежестта... — той млъква, без да довърши, и поклаща глава. — Когато отместихме коня от негова светлост, той не проговори, не помръдна, беше като мъртвец. Дори не знаехме дали диша, докато не го внесохме в двореца и не повикахме лекарите. Милорд ме изпрати веднага да доведе нейно благородие — той стоварва юмрук в дланта си. — А после не можахме да минем през снежните преспи.

Поглеждам Франсес, която трепери, по бузите ѝ се надига руменина.

— Ужасна злополука — отбелязва тя, останала без дъх.

Мъжът кимва.

— Добре ще е да тръгнем на разсъмване — поглежда ни. — Състоянието на краля се пази в тайна.

— Организиран е турнир след смъртта на кралицата, още преди да е изстинала в гроба? — отбелязва Мария студено.

Пратеникът се покланя леко, сякаш не иска да коментира, че кралят и жената, която нарича себе си кралица, празнуват смъртта на съперницата ѝ. Но аз не обръщам внимание на това, гледам Франсес. Тя цял живот е била пламенно амбициозна и е жадувала за положение в двора. Сега почти мога да прочета мислите ѝ, докато тъмните ѝ очи се стрелкат незабелязано от масата към пратеника и обратно. Ако кралят умре от това падане, тогава оставя едно невръстно момиче, което никой не смята за законородено, едно бебе в утробата на жена, чийто шанс някога да бъде приета като кралица умира заедно с него, едно незаконородено момче, признато и удостоено с почести, и една принцеса под домашен арест. Кой би се осмелил да предскаже кой от тези претенденти ще заеме престола?

Поддръжниците на Болейн, включително Елизабет Съмърсет, която е тук, на тази маса, ще подкрепят жената, която нарича себе си кралица, и нейното бебе Елизабет, но семейство Хауард, с Франсес, графиня на Съри, ще се отцепи от по-младия си клон и ще подкрепи мъжкия наследник, въпреки че той е копелето на Беси Блаунт, защото е женен за жена от тяхното семейство. Мария, както и цялото ми семейство, всичките ми роднини по сватовство, всички представители на старата аристокрация на Англия, сме готови да дадем живота си, за да поставим принцеса Мери на трона. Тук, на тази маса, на вечерята след погребението на кралицата, са събрани кликите, които ще поведат война една срещу друга, ако кралят умре тази вечер. А аз, която съм

виждала страна във война, знам много добре, че по време на битките ще се появят и други наследници. Моят братовчед Хенри Кортни, родственик на краля? Синът ми Монтагю, сродник на краля? Синът ми Реджиналд, ако се ожени за принцесата и доведе със себе си благословията на Светия Отец и войските на Испания? Или дори самата Франсес, която със сигурност мисли за това, докато стои тук с широко отворени очи и замъглен от амбиция поглед, дъщеря на вдовстващата кралица на Франция, племенница на краля?

След миг тя се съвзема.

— На разсъмване — съгласява се тя.

— Нося ви това — той ѝ подава писмо, върху което виждам печата на съпруга ѝ — изправен еднорог. Бих дала много да узная какво ѝ пише тайно. Тя взема писмото, обръща се към мен и казва: — Моля да ме извините. — Разменяме си старателно отмерени реверанси, а после тя излиза забързано от стаята си, за да каже на слугите си да опаковат багажа, и да прочете писмото си.

Ние с Мария я изпращаме с погледи.

— Ако негова светлост не се възстанови... — казва Мария много тихо.

— Мисля, че е по-добре да пътуваме с лейди Франсес — казвам.
— Мисля, че всички трябва да се върнем в Лондон. Можем да пътуваме с ескорта ѝ.

— Тя ще иска да бърза.

— Същото искам и аз.

ПО ГОЛЕМИЯ СЕВЕРЕН ПЪТ ЯНУАРИ 1536 Г.

Прекарваме една нощ на път, яздейки възможно най-бързо към Лондон, като по пътя питаме за новини, но изрично забраняваме на слугите си да казват защо толкова бързаме да се върнем в двора.

— Ако хората узнаят, че кралят е тежко ранен, боя се, че ще се вдигнат на бунт — казва ми тихо Франсес.

— Няма съмнение в това — отвърщам мрачно.

— А вашите роднини по брак ще бъдат...

— Верни — казвам кратко, без да обяснявам какво може да означава това.

— Ще трябва да има регентство — казва тя. — Ужасно дълго регентство за принцеса Елизабет. Освен ако...

Чакам да видя дали има куража да довърши изречението.

— Освен ако — приключва тя категорично.

— Дай Боже негова светлост да се възстанови — казвам простиичко.

— Невъзможно е да си представя страната без него — съгласява се Франсес.

Кимвам в знак на съгласие, когато хвърлям поглед към останалите и си мисля, че явно не е невъзможно; защото всеки от тях си представя точно това.

* * *

Спираме да пренощуваме в един хан, който може да подслони дамите и прислужничките от голямата ни група, но мъжете ще трябва да отидат в отдалечени ферми, а стражите — да спят в оборите. Затова първата ни мисъл е, че не сме добре охранявани, когато чуваме шума

на приближаващи конници, а после ги виждаме как се задават в галоп надолу по пътя по здрач — половин дузина са, препускат усилено.

Дамите се отдръпват зад голямата маса в общото помещение, но аз излизам отпред, за да посрещна онова, което се задава. Бих предпочела по-скоро да посрещна страха, отколкото да позволя той да влезе с тежки стъпки в залата. Франсес, маркизата на Дорсет, обикновено толкова нетърпелива да бъде първа, ме оставя да се изправа преди нея пред опасността, и аз стоя сама, в очакване конете да спрат пред прага. На светлината, изливаща се от вратата, а после във внезапното потрепване на факла, държана от един от конярите, който изтичва напред, виждам кралската ливрея в зелено и бяло и от страх сърцето ми пропуска един удар.

— Съобщение за графинята на Устър — казва той.

Елизабет Съмърсет излиза припряно напред и взема писмото, подпечатано с герба със сокола. Оставям другите жени да се струпат около нея, докато тя разчупва печата на онази жена Болейн и се навежда към факлите, за да може да чете на потрепващата им светлина; но никой друг не може да види съобщението.

Излизам на пътя и се усмихвам на вестоносеца.

— Яздили сте дълго в студа — отбелязвам.

Той подхвърля юздите на коня си на един коняр.

— Наистина.

— Опасявам се, че в хана не може да се намери легло, но мога да изпратя хората ви в една ферма наблизо, където спят стражите ми. Ще се погрижат да получите храна и място, където да си починете. Ще се връщате ли в Лондон с нас?

— Трябва да отведа графинята в двора утре на зазоряване, преди всички вас — изръмжава той. — Знаех, че никъде тук няма да има място за спане. А предполагам, че няма и нищо за ядене.

— Можете да изпратите хората си във фермата, а аз мога да ви намеря място на масата тук тази вечер — казвам. — Аз съм графинята на Солсбъри.

Той се покланя ниско.

— Знам коя сте, ваше благородие. Аз съм Томас Форест.

— Можете да бъдете мой гост на вечеря тази вечер, господин Форест.

— Ще бъда много благодарен за вечерята — казва той. Обръща се и извиква на хората си да последват коняря с факлата, който ще им покаже пътя до фермата.

— Да — казвам, като влизам пред него вътре, където подреждат сгъваемите маси за вечеря и измъкват пейките. Той долавя мириса на печено месо, който се носи откъм кухнята.

— Но какво е това бързане? Толкова неотложна нужда ли има кралицата от своята дама, че ви изпраща да прекосите цялата страна през зимата? Или е просто прищявка на бременна жена, на която трябва да угодите?

Той се навежда към мен.

— Не ми казаха нищо — казва. — Но аз съм женен мъж. Познавам признаците. Кралицата е на легло, всички влизат и излизат припряно в покоите ѝ с гореща вода и кърпи, и всички те, от първата придворна дама до най-младата кухненска прислужница, говорят с всички нас, мъжете, с такъв тон, сякаш сме глупаци или престъпници. Акушерките са там. Но никой не внася люлка.

— Тя губи детето си? — питам.

— Без съмнение — казва той с безпощадна искреност. — Още едно мъртво бебе на Тюдорите.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ПРОЛЕТТА НА 1536 Г.

Оставям дамите да бързат обратно към двора, където кралят се възстановява от падането си и се опитва да възприеме новината за смъртта на поредното дете, и потеглям спокойно към дома си. Въпросът сега, единственият въпрос, е как кралят ще приеме загубата на сина си — защото бебето е било момче. Дали ще види това като знак за Божието неодобрение и ще се обърне срещу втората си съпруга, както се обърна и обвини първата?

Прекарвам няколко часа на колене в параклиса на абатството, мислейки за това. Хората от домакинството ми, Бог да ги благослови, се преструват, че ми вярват, че се моля. Уви, всъщност не съм вгълбена в молитва. В тишината и покоя на параклиса прехвърлям отново и отново в ума си мисълта какво ще направи момчето, което някога познавах толкова добре, сега, когато е мъж и е изправен пред смазващо разочарование.

Момчето, което познавах, щеше да се присвие от болка при такъв удар; но после щеше да се обърне към хората, които обича, и онези, които го обичат, и утешавайки тях, щеше да ободри себе си.

— Но той вече не е момче — казва ми тихо Джефри, когато се присъединява към бдението ми един ден и коленичи до мен, а аз му прошепвам тези мисли. — Дори не е млад мъж. Ударът по главата го разтърси дълбоко. Характерът му и без това ставаше все по-тежък, несъмнено се разваляше като мляко, което се вкисва на слънце; но внезапно всичко стана още по-лошо. Монтагю казва, че той сякаш е осъзнал, че ще умре точно като съпругата си, кралицата.

— Мислиш ли, че изобщо скърби за нея?

— Макар и да не искаше да се върне при нея, той знаеше, че тя е наблизо, обича го, моли се за него, надява се да се помирят. А после внезапно той се озовава на косъм от смъртта, и след това бебето умира. Според Монтагю той се бои, че Бог го е изоставил. Ще трябва да намери някакво обяснение.

— Ще обвини Ан — предричам.

Джефри тъкмо се кани да отвърне, когато игуменът Ричард влиза тихо и коленичи до мен, прочита кратка молитва, прекръства се и казва:

— Ваша светлост, може ли да ви прекъсна?

Обръщаме се към него.

— Какво има?

— Имаме проверка — казва той. Говори с такова презрение, та за момент решавам, че жабите са изпълзели от крепостния ров и са плъзнали из градината.

— Проверка?

— Така го наричат. Инспекция. Хората на милорд Кромуел са дошли да се уверят, че нашата обител е добре ръководена, в съответствие с разбиранията на нейните основатели и нашия орден.

Изправлям се на крака.

— Това е безспорно.

Той излиза пред мен от църквата и тръгва към личната си стая.

— Милейди, те всъщност го оспорват.

Отваря вратата, двама мъже се обръщат и ме поглеждат безочливо, сякаш ги прекъсвам, макар да са в стаята на моя игумен, в моето абатство, на моите земи. Изчаквам за момент, без да помръдна или да проговоря.

— Нейна светлост графинята на Солсбъри — казва игуменът. Едва тогава те се покланят, и от неохотната им вежливост осъзнавам, че абатството е в опасност.

— А вие сте?

— Ричард Лейтън и Томас Лий — казва спокойно по-възрастният. — Работим за милорд Кромуел...

— Зная какво правите — прекъсвам го. Това е човекът, който разпитваше Томас Мор. Това е човекът, който влезе в абатството Шийн и започна да разпитва монасите. Това е човекът, който се яви като свидетел срещу Девата от Кент, Елизабет Бартън. Не се съмнявам, че моето име и имената на синовете и домашния ми свещеник са били вписани нееднократно в книгата в малката кафява торба, която носи.

Той се покланя, без никакъв срам.

— Радвам се за това — казва спокойно. — В Църквата има много поквара и порочност, и Томас Лий и аз се гордеем да бъдем Божиите

инструменти за пречистване и реформация.

— Тук няма поквара или порочност — казва разпалено Джефри.
— Така че можете да си вървите.

Лейтън прави странен жест с глава, нещо като леко кимване.

— Знаете ли, сър Джефри, именно в това винаги ме уверяват всички. В такъв случай ние ще се убедим в това и ще си тръгнем колкото може по-бързо. Имаме много работа. Не искаме да оставаме тук по-дълго, отколкото е необходимо.

Той се обръща към игумена.

— Предполагам, че можем да използваме стаята ви за разпитите си? Ще ни изпращате канониците и монахините един по един, първо канониците, а после монахините. Първо най-старите.

— За какво ви е да говорите с монахините? — пита Джефри. Никой от нас не иска снаха ми Джейн да се оплаква на непознати за решението си да постъпи в манастир, или да настоява за освобождаването си.

Бързо потиснатата усмивка, която се мярва на лицето на Лейтън, ми подсказва, че знаят за Джейн, и знаят, че ѝ отнехмe вдовишкото наследство, когато я насърчихме да постъпи в манастира, знаят и че тя иска да бъде освободена от обетите си и да си възвърне състоянието.

— Винаги разговаряме с всички — казва Ричард Лейтън тихо. — Така се уверяваме, че не сме пропуснали нищо. Вършим Божие дело, вършим го задълбочено.

— Игуменът Ричард ще седи с вас, и ще чуе всичко казано, нали — искам да се уверя аз.

— Уви, не. Игуменът Ричард ще бъде първият човек, когото ще разпитаме.

— Вижте — казвам, в пристъп на внезапен гняв. — Не можете да идвате тук в моето абатство, основано от семейството ми, и да задавате въпроси, както поискате. Това е моята земя, това е моето абатство. Няма да го позволя.

— Подписахте клетвата, нали? — пита небрежно Лейтън, като прелиства книжата на писалището. — Нали? Доколкото си спомням, само Томас Мор и Джон Фишър отказаха да подпишат. Томас Мор и Джон Фишър, и двамата вече покойници.

— Разбира се, че почитаемата ми майка подписа — отговаря Джефри от мое име. — Няма съмнение в лоялността ни, не може да

има съмнение.

Ричард Лейтън свива рамене.

— Тогава сте приели краля за върховен глава на Църквата. Той нарежда абатството да бъде посетено. Тук сме по негово нареждане. Нима оспорвате правото му, неговото божествено право, да управлява своята църква?

— Не, разбира се, че не — принудена съм да отвърна така.

— Тогава моля ви, ваша светлост, позволете ни да започнем — казва Лейтън с изключително дружелюбна усмивка, издърпва стола на игумена иззад масата му, настанява се на него и отваря торбата си, докато Томас Лий придърпва към себе си куп листа и започва да пише нещо на първата страница. Написаното гласи: *Инспекция на абатството Бишам, април 1536 г.*

— О — казва Ричард Лейтън, сякаш току-що му е хрумнало. — Искаме да разговаряме и с домашния ви свещеник.

Хваща ме напълно неподготвена.

— Нямам такъв — казвам. — Изповядвам се пред игумена Ричард, както и домакинството ми.

— Никога ли не сте имали? — пита Лейтън. — Бях сигурен, че в отчетите на абатството се споменава заплащане... — прелиства страниците, сякаш търси нещо, което си спомня смътно, прехвърляйки ги бързо като актьор, играещ ролята на човек, който търси име в стари документи.

— Имах — казвам твърдо. — Но той си замина. Напусна. Не ми даде никакво обяснение — хвърлям поглед към Джефри.

— Изключително ненадежден — казва той твърдо.

— Не беше ли Хелиър? — пита Лейтън. — Джон Хелиър?

— Той ли беше?

— Да.

* * *

Остават в къщата за гости към абатството една седмица. Хранят се заедно с канониците в трапезарията на абатството и се будят през нощта от камбаната на абатството, която звъни за молитва. С известно удоволствие научавам, че се оплакват от безсъние. Килиите са малки и

с каменни стени, в тях не се пали огън — само в кабинета на игумена и в трапезарията. Сигурна съм, че им е студено и неудобно, но това е монашеският живот, който разследват; би трябвало да са доволни, че е беден и суров. Томас Лий е свикнал с по-високи стандарти, пътува с четиринайсет мъже, носещи неговата ливрея, а брат му е негов постоянен спътник. Казва, че е редно да отседнат в имението, а аз казвам, че биха били добре дошли, но съм нападната от истинска напаст от бълхи и в момента опушваме и проветряваме всички стаи. Той явно не ми вярва, а аз не се и опитвам да го убедя.

На третия ден от посещението им Томас Стандиш, отговорникът на кухнята, нахълтва в мандрата, където гледам как доячките правят сиренето.

— Милейди! Селяните са горе в абатството! По-добре елате веднага!

С трясък пускам дървената преса за сирене върху добре остърганата дъска и смъквам престилката си.

— И аз ще дойда! — възкликва оживено една от млекарките. — Ще хвърлят оня Кръмър от коня му.

— Не, няма, името му е Кромуюел, а вие ще останете тук — казвам твърдо.

Излизам с решителни крачки от кухнята и домакинът ме хваща под ръка, за да ме преведе по калдъръма на двора.

— Само десетина души са — казва. — Нейт Ридли и синовете му, един мъж, когото не познавам, и старият Уайт и неговото момче. Но са изпълнени с решителност. Казват, че няма да позволят инспекцията да се проведе. Казват, че знаят всичко за тези инспекции.

Каня се да отговоря, когато думите ми са удавени от внезапен силен камбанен звън. Някой бие камбаните безредно, ненавременно, после чувам, че звънят наобратно.

— Това е знак — Стандиш се затичва. — Когато бият камбаните наобратно, това означава, че обикновените хора са взели властта, че селото се е вдигнало на бунт.

— Спрете ги! — заповядвам. Томас Стандиш затичва напред, докато аз го следвам до абатството, където дебелиите въжета на камбаните висят зад църквата. Тук стоят трима мъже от Бишам и един, когото не познавам, а в малкото пространство трясъкът на ненавременния звън е оглушителен.

— Спрете! — изкрещявам, но никой не може да ме чуе. Силно удрям по главата един от хората си с опакото на дланта, и смущавам другия с тъпия нож за сирене, който още държа в ръка. — Престанете!

Те спират да дърпат въжетата веднага щом ме виждат, а камбаните продължават да звънтят все по-нестройно и по-нестройно, докато затихнат. Зад мен двамата посетители, Лий и Лейтън, влизат припряно в църквата, а мъжете се насочват към тях с гневно ръмжене.

— Излизайте — казвам им рязко. — Вървете при игумена. Не поемам отговорност за безопасността ви.

— Тук сме по работа на краля — подема Лий.

— Тук сте по работа на дявола! — възкликва един от мъжете.

— Хайде сега — казвам тихо. — Достатъчно.

На двамата посетители казвам:

— Предупреждавам ви. Вървете при игумена. Той ще ви предпази.

Те свеждат глави и почти тичешком излизат от параклиса.

— Сега — казвам спокойно, — къде са останалите?

— В абатството са, прибират потира и одеждите — докладва Стандиш.

— Спасяваме ги! — казва ми старият фермер Уайт. — Спасяваме ги от онези еретични крадци. Би трябвало да ни оставите да свършим Божията работа.

— Не сме само ние — казва ми непознатият. — Не сме сами.

— А кой сте вие?

— Аз съм Гудман, от Съмърсет — казва той. — Мъжете от Съмърсет също защитават своите манастири. Защистваме Църквата, както е редно да сторят и монасите, и големите земевладелци. Дойдох тук да го кажа на тези добри хора. Трябва да се противопоставят, да защитят собственото си абатство. Всеки от нас трябва да съхрани Божията утвар за по-добри времена.

— Не, не трябва — казвам бързо. — И ще ви кажа защо. Защото след като тези двама мъже избягат — а съм сигурна, че можете да ги накарате да хукнат обратно към Лондон — кралят ще изпрати армия и тя ще избеси всички ви, до един.

— Не може да ни обеси всичките. Не и ако цялото село се вдигне — възразява фермерът Уайт.

— Да, може — казвам. — Нима мислите, че той няма оръдия и пушки? Нима мислите, че той няма конници с копия и пешаци с пики? Нима мислите, че не може да построи достатъчно ешафоди за всички ви?

— Но какво да правим? — Волята за борба напълно ги е напуснала. Няколко от селяните се опитват да влязат в църквата и ме гледат така, сякаш очакват да спася абатството. — Какво да правим?

— Кралят се превърна в Чудовищния кърт — изпищява една жена от тълпата. Мръсният ѝ шал крие извърнатото ѝ лице. Не я разпознавам и не искам да виждам лицето ѝ. Не искам да давам показания срещу нея, докато тя продължава, крещейки думи на измяна: — Кралят се е превърнал в мним крал, космат като козел. Полудял е и изяжда всичкото злато в страната. Няма да има месец май. Няма да има майски празник.

Тревожно хвърлям поглед към вратата и виждам Стандиш да кима успокоително. Посетителите не са чули това; крият се в стаята на игумена.

— Вие сте мои хора — казвам тихо в унилото мълчание. — Това е моето абатство. Не мога да спася абатството, но мога да спася вас. Вървете по домовете си. Нека инспекцията приключи. Може би няма да открият никакво нарушение и канониците ще останат тук, и всичко ще бъде наред.

Понася се нисък стон, сякаш всички изпитват болка.

— А ако не стане така? — обажда се някой отзад.

— Тогава трябва да помолим краля да отпрати своите заблудени съветници — казвам. — И да поправи стореното зло в страната. Да я направи такава, каквата беше в старите дни.

— По-добре да я върне към старите времена, преди Тюдорите — казва някой много тихо.

Протягам ръка да им наредя да мълчат, преди някой да изкрещи: „За Уорик!“

— Тихо! — казвам, и това прозвучава повече като молба, отколкото като заповед. — Не може да проявявате нелоялност към краля. — Разнася се шепот в одобрение на тези думи. — Затова трябва да позволим на неговите служители да си свършат работата.

Някои от мъжете кимват, разбирайки какво имам предвид.

— Но ще му кажете ли? — пита ме някой. — Кажете на краля, че не можем да изгубим манастирите си. Кажете му, че искаме да се върнат крайпътните олтари и местата за поклонение. Имаме нужда от празниците си, имаме нужда манастирите да са отворени и да служат на бедните. И искаме да го съветват лордовете, не този Кранмър, а принцесата да бъде негова наследница.

— Ще му кажа каквото мога — казвам.

Неохотно, неуверено, като добитък, който се е измъкнал през някой плет в непознато поле и не знае какво да прави със свободата си, те се оставят да бъдат изведени от параклиса и тръгват надолу по пътя към селото.

Когато всичко отново утихва, вратата на абатството се отваря и двамата посетители излизат. Изпитвам истинска наслада, наблюдавайки как притеснено притичват до вратата на църквата и как оглеждат следите от безредици, калта по пода, висящите въжета на камбаните, и се мръщят на ехото от звънтенето.

— Тези хора са много неспокойни — казва ми Лий, сякаш аз съм ги подтикнала към бунт. — Нелоялни.

— Не, не са — казвам безцеремонно. — Те са напълно верни на краля. Разбираха погрешно това, което вършехте, това е всичко. Мислеха, че сте дошли да отмъкнете златото на църквата и да затворите абатството. Мислеха, че лорд-канцлерът затваря църквите на Англия за собствена облага.

Лий се усмихва тънко.

— Разбира се, че не — казва той.

* * *

На следващия ден игуменът Ричард идва при мен в стаята с архивите ми в имението. Седнала съм край голяма кръгла маса с чекмеджета, съдържащи документите за наемите, всяко чекмедже е обозначено с буква. Документите на всеки арендатор са в чекмедже, обозначено с нужната буква, а масата може да се върти от А до Я, за да мога за миг да измъкна документа, който ми трябва. Пристигането на игумена ме разсейва от удоволствието, което може да достави едно добре управлявано делово начинание, каквото е домът ми.

— Днес ще разговарят с монахините.

— Нали не мислите, че ще има проблем?

— Ако снаха ви се оплаче...

Затварям едно чекмедже и бутвам масата малко наляво.

— Тя не може да каже нищо, с което да обвини абатството. Може да каже, че е променила решението си и не иска да бъде монахиня, може да каже, че иска да напусне и да получи вдовишкото си наследство от моето имущество, но на тях им е възложено да търсят прояви на поквара, а тук няма нищо такова.

— Това е единственото нещо, в което могат да ни обвинят — казва той предпазливо.

— Вие не сте виновен — успокоявам го. — Монтагю и аз я насърчихме да стане монахиня, ние с Монтагю я задържахме там.

Въпреки това той изглежда разтревожен.

— Времената са смутни.

— Не е имало по-лоши — казвам, и наистина го мисля. — Никога не съм преживявала по-лоши.

* * *

Хората на Томас Кромвел, Ричард Лейтън и Томас Лий, се сбогуват с мен със свършена вежливост и се качват на конете си да си вървят. Забелязвам хубавите им коне и богатата сбруя; забелязвам елегантните ливреи, които носят хората на Лий. Изглежда, че да се служи на църквата на краля е доходоносно. Явно съденето на бедните грешници носи изключително добро заплащане. Отпращам ги с махване на ръка, знаейки, че ще се върнат с бързо решение, но въпреки това съм изненадана, когато само четири дни по-късно игуменът идва в имението и ми съобщава, че са се върнали.

— Искат да си тръгна — казва той. — Помолиха ме да се оттегля.

— Не — заявявам категорично. — Нямам право.

Той свежда глава:

— Ваша светлост, те имат заповед с печата на краля, подписана от Томас Кромвел. Имат право.

— Никой не е казал, че кралят трябва да бъде глава на Църквата, за да я унищожи! — избухвам във внезапен гняв. — Никой не е положил клетва, която гласи, че манастирите трябва да бъдат затворени, а добри мъже и жени — изхвърлени на произвола на съдбата. Никой не е искал рисуваното стъкло да бъде свалено от прозорците, никой не искаше златото да бъде отмъкнато от олтарите, никой в тази страна не е полагал клетва, приемаща края на католическата общност! Това не е правилно!

— Умолявам ви — казва той, побелял като ризата си, — умолявам ви да замълчите.

Рязко се извръщам към прозореца и се заглеждам гневно навън, към нежните зелени листа по дърветата, към полюшващите се бяло-розови ябълкови цветчета край стената на овощната градина. Мисля за детето, което познавах, за малкия Хенри, който искаше да служи на страната си, който сияеше от невинност и надежда, който беше, по своя детински начин, благочестив.

Обръщам се назад.

— Не мога да повярвам, че това се случва — казвам. — Изпратете ги при мен.

Инспекторите, Лейтън и Лий, влизат в личния ми кабинет тихо, но без каквито и да било признаци на смущение.

— Затворете вратата — казвам, Лий я затваря и те застават пред мен. Няма столове за тях, а аз не помръдвам от мястото си в големия стол с брокатения балдахин над главата ми.

— Игуменът Ричард няма да се оттегли — казвам. — В абатството няма никакви нередности и той не е извършил нищо нередно. Ще остане на поста си.

Ричард Лейтън разгъва един свитък и ми показва печата.

— Наредено му е да се оттегли — казва той със съжаление.

Оставям го да поднесе свитъка към мен, за да мога да прочета дългите многословни изречения. После вдигам поглед към него.

— Няма основания — казвам. — И аз знам, че нямате доказателства. Той ще обжалва.

Той отново навива свитъка:

— Няма възможност за обжалване — казва. — Не се нуждаем от основания. Страхувам се, че решението е окончателно, ваша светлост.

Изправям се на крака и посочвам с жест към вратата, за да им кажа, че трябва да си вървят.

— Не, *моето* решение е окончателно — казвам. — Игуменът няма да се оттегли, освен ако не успеете да покажете, че е извършил нещо нередно. А вие не можете да докажете това. Така че той остава.

Те се покланят, както са длъжни да сторят.

— Ще се върнем — казва Ричард Лейтън.

* * *

Това е време на изпитания. Знам, че в някои манастири е имало разпуснатост на нравите, а техните служители са нарицателно за поквара. Знам — всички знаят — за костите от гълъби и реликвиите с патешка кръв, и късчетата връв, които се предлагат на лековерните като пояса на Светата Дева. Страната е пълна с боязливи глупци, а най-лошите служители в манастирите са се възползвали от тях, подвели са ги, експлоатирали са ги и са водили охолан живот, проповядвайки бедност. Никой не възразява кралят да възложи на честни мъже да открият тези злоупотреби и да ги спрат. Но сега ще видя какво ще стане, когато инспекторите на краля дойдат в обител, която служи Богу и на хората, където съкровищата се използват за прослава на Бога, където рентите, вземани от игумена, се използват, за да нахранят бедните. Моето семейство основа това абатство и аз ще го защита. Това е моят живот: също като моите деца, като моята принцеса, като моята къща.

Монтагю ми пише от Лондон, без печат и без подпис:

Той казва, че е разбрал, че Бог няма да го дари със син от нея.

Задържам за миг писмото в ръка, а после го натиквам дълбоко в сърцето на огъня. Разбирам, че Ан Болейн няма още дълго да се нарича кралица.

В часа преди вечеря, когато седя с дамите си в личните си покои, а музикантът свири на лютня, чувам силно чукане по външната врата.

— Продължавайте — казвам на музиканта, който оставя звука на лютнята да замре, докато ние се вслушваме в стъпките, които минават през коридора и се качват по стълбите. — Продължавайте.

Той тъкмо е започнал отново да свири, когато вратата се отваря и хората на Кромуел, Лейтън и Лий, влизат в стаята и ми се покланят. С тях, подобно на надигнал се от гроба призрак, но тържествуващ призрак в нови дрехи, е снаха ми, скърбящата вдовица на сина ми Артур, Джейн, която за последно видях да дращи с нокти по вратата на семейната крипта и да плаче за съпруга и сина си.

— Джейн? Какво правите тук? И с какво сте облечена? — питам я.

Тя надава лек дързък смях и отмята глава.

— Тези господа ме ескортират до Лондон — казва тя. — Сгодена съм и ще се омъжвам.

Чувствам как се задъхвам, как ме обзема гняв.

— Вие сте послушница — казвам тихо. — Да не сте си изгубили напълно ума? — Поглеждам Ричард Лейтън. — Нима ще похитите една монахиня?

— Тя разговаря с игумена, и той я освободи — казва той спокойно. — Никоя послушница не може да бъде задържана, ако промени решението си. Лейди Поул е сгодена за сър Уилям Барантайн и ми е наредено да я отведа при новия ѝ съпруг.

— Мислех, че Уилям Барантайн само краде вещи и земи от Църквата? — казвам злобно. — Изоставам. Не знаех, че освен това пленява монахини.

— Не съм монахиня, освен това изобщо не биваше да бъда натикана там и държана там! — изкрещява ми Джейн.

Дамите ми скачат на крака, внучката ми Катерина изтичва към мен, сякаш се кани да се изпречи между мен и Джейн, но аз внимателно я отмествам настрана.

— Вие молехте, умолявахте, плакахте да ви бъде позволено да се оттеглите от света, защото сърцето ви било сломено — казвам

спокойно. — Сега виждам, че сърцето ви е излекувано и искате да излезете отново. Но не забравяйте да кажете на новия си съпруг, че взема една бедна послушница, а не наследница. Няма да получите нищо от мен, когато се омъжите, а баща ви може да не пожелае да даде наследство на една избягала монахиня. Нямайте син, който да носи името ви или да ви наследи. Можете да се върнете в света, ако желаете; но той няма да ви върне всичко. Няма да намерите нещата така, както ги оставихте.

Тя е ужасена. Не е мислила за това. Предполагам, че годеникът ѝ също ще бъде ужасен, ако изобщо се ожени за жена, която не е наследница.

— Ограбили сте наследството ми?

— Съвсем не, вие избрахте живот в бедност. Взехте едно решение в момент на скръб, а сега вземате друго в момент на гняв. Изглежда, не можете да вземете едно решение и да се придържате към него.

— Ще си върна състоянието! — зарича се гневно тя.

Хладно отмествам поглед от нея към Ричард Лейтън, който наблюдава това с нарастващо смущение.

— Все още ли я искате? — питам с безразличие. — Предполагам, че вашият господар Томас Кромуел не е възнамерявал да възнаграждава приятеля си Уилям Барантайн с луда жена без пукнат грош.

Той е объркан. Възползвам се от предимството си:

— А игуменът едва ли би я освободил — казвам. — Игуменът Ричард не би направил това.

— Игуменът Ричард се оттегли — казва Томас Лий спокойно, проговаряйки вместо пелтечещия си другар. — Игуменът Уилям Барлоу ще заеме неговото място и ще предаде абатството на лорд Кромуел.

Не познавам Барлоу, освен по репутацията му като голям поддръжник на реформата, която означава, както всички вече разбираме, ограбване на Църквата и прогонване на достойни мъже. Брат му служи като шпионин на Болейн и изслушва изповедите на Джордж Болейн, които сигурно са интересен разказ.

— Игуменът Ричард няма да си отиде! — възкликвам припряно. — Със сигурност не и заради един свещеник на семейство Болейн!

— Отиде си. И няма да го видите повече.

За момент решавам, че са го отвели в Тауър.

— Арестуван? — питам с внезапен страх.

— Той благоразумно избра да не се стига до това — Ричард се съвзема. — Сега ще отведе снаха ви в Лондон.

— Ето — казвам с внезапна злоба. Бъркам в кесията си и изваждам сребърна монета от шест пенса. Хвърлям я право към него, и Ричард я улавя, без да мисли, така че изглежда като глупак, задето е приел такава дребна монета от мен като просяк.

— За разноските ѝ по пътя. Защото тя няма нищо.

* * *

Пиша на Реджиналд и изпращам писмото до Джон Хелиър във Фландрия, за да го занесе на сина ми.

Дадоха нашето абатство на един непознат, който ще разпусне свещениците и ще затвори вратите на обителта. Отведоха Джейн да се омъжи за приятел на Кромуел. Църквата не може да оцелее при такова положение. Аз самата не мога да оцелея. Кажи на Светия Отец, че не можем да понесем това.

Още съм замаяна от това посегателство в самото сърце на дома ми, в църквата, която обичам, когато получавам бележка от Лондон:

Почитаема майко, моля, елате веднага.

М.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН АПРИЛ 1536 Г.

Монтагю ме посреща на вратата на моя дом, около него се увиват зелените клонки на лозата, сякаш това е *Planta Genista* в ръкопис с цветни илюстрации, растение, което е винаги зелено, независимо от почвата или времето.

Помага ми да сляза от коня си и ме хваща под ръка, докато се качваме по ниските стъпала към входа. Усеща колко скована е походката ми и казва:

— Съжалявам, че ви накарах да яздите.

— Бих предпочела да яздя до Лондон, отколкото да науча новината твърде късно в провинцията — казва сухо. — Заведи ме в личния ми кабинет, затвори вратата, за да не влизат останалите, и ми кажи какво става.

Той изпълнява молбата ми, и след миг вече седя в стола си до огнището с чаша греяно вино с подправки в ръка, а Монтагю стои пред огъня, облегнат на издадената част на каменната стена около комина, загледан в пламъците.

— Имам нужда от съвета ви — казва той. — Поканен съм да вечерям с Томас Кромуел.

— Вземи си дълга лъжица^[1] — отвърщам, и синът ми ми отвърща с крива усмивка.

— Това може да е знакът, че всичко ще се промени.

Кимвам.

— Знам за какво става дума — казва той. — Хенри Кортни е поканен заедно с мен; говорил с Томас Сиймор, който играл карти с Томас Кромуел, Никълъс Кару и Франсис Брайън.

— Кару и Брайън бяха поддръжници на Болейн.

— Да. Но сега, като братовчед на семейство Сиймор, Брайън съветва Джейн.

Кимвам.

— Значи сега Томас Кромуел се сприятелява с онези от нас, които поддържат принцесата или са роднини на Джейн Сиймор?

— Том Сиймор ми обещава, че ако Джейн стане кралица, тя ще признае принцесата, ще я доведе в двора, и ще се погрижи тя да бъде възстановена като наследница.

Повдигам вежди.

— Как може Джейн да бъде кралица? Как може Кромуел да направи това?

Монтагю снижава глас, макар да сме зад затворена врата в собствения си дом:

— Джефри говорил с Джон Стоксли, епископа на Лондон, едва вчера. Кромуел го питал дали кралят може законно да изостави онази жена Болейн.

— Законно да я изостави? — повтарям. — Какво означава това? И какво отговорил епископът?

Монтагю се изсмива късо.

— Той не е глупак. Би искал да види семейство Болейн свалени от власт, но казал, че ще съобщи мнението си само на краля, и то само ако знае какво иска да чуе.

— А някой от нас знае ли какво иска да чуе той?

Монтагю поклаща глава.

— Знаците са противоречиви. От една страна, той свика парламента, свика и среща на съвета си. А Кромуел явно заговорничи срещу семейство Болейн. Но кралят накара испанския посланик да ѝ се поклони като на кралица, за първи път — така че, не, не знаем.

— Тогава трябва да изчакаме, докато разберем.

Замислено изхлузвам ръкавиците си за езда и ги премятам на страничната облегалка на стола си. Протягам ръце към топлината на огъня.

— Какво иска в такъв случай Кромуел от нас? Защото в момента ми дължи едно абатство, и не храня топли чувства към него.

— Иска от нас да обещаем, че Реджиналд няма да пише против него и ще престане да подтиква папата да предприеме действия срещу краля.

Смръщвам се.

— Защо толкова държи на доброто мнение на Реджиналд?

— Защото Реджиналд говори от името на папата. А Кромуюел и кралят са в постоянен ужас, че папата ще отлъчи и двамата от Църквата и после никой няма да се подчинява на техните заповеди. Кромуюел се нуждае от подкрепата ни заради собствената си безопасност — продължава Монтаю. — На закуска кралят казва едно, а на вечеря — точно обратното. Кромуюел не иска да сподели участта на Улзи. Ако свали от трона Ан, както Улзи свали Катерина, иска да бъде сигурен, че всички ще окачествят това пред краля като богоугодна постъпка.

— Ако свали от трона Ан и спаси нашата принцеса, тогава ще го подкрепим — казвам неохотно. — Но трябва да посъветва краля да се покори отново на Рим. Трябва да възстанови Църквата. Не можем да живеем в Англия без нашите манастири.

— Щом Ан си отиде, кралят ще сключи съюз с Испания и ще върне Църквата под управлението на Рим — предрича Монтаю.

— И Кромуюел ще даде такъв съвет? — питам скептично. — Изведнъж се е превърнал в предан папист?

— Не иска да бъде обнародвана булата за отлъчването — казва тихо Монтаю. — Знае, че това ще съсипе краля. Исква да си мълчим за нея и да подготвим пътя за връщането на краля към Рим.

За момент изпитвам чувство на радост, свързана с усещането, че имам, най-после, някакъв дял в играта, някаква власт. Още откакто Томас Кромуюел започна да съветва краля да предаде нашата кралица, да унищожи нашата принцеса, крещим срещу вятъра. Сега като че ли времената се променят.

— Той трябва да разчита на нашето приятелство срещу семейство Болейн — казва Монтаю. — А семейство Сиймор искат да подкрепим Джейн.

— Тя ли е новата любима на краля? — питам. — Наистина ли мислят, че той ще се ожени за нея?

— Сигурно му действа успокояващо, след Ан — изтъква Монтаю.

— И отново ли е любов?

Той кимва.

— Оглупял е по нея. Мисли, че тя е скромно провинциално момиче, стеснителна, невежа. Вярва, че тя не проявява интерес към

въпроси, които засягат мъжете. Вижда семейството ѝ и се надява тя да бъде плодовита.

Младата жена има петима братя.

— Но не е възможно да смята, че е най-прекрасната жена в двора — възразявам. — Винаги е искал най-доброто. Не е възможно да мисли, че Джейн надминава по блясък всички други.

— Не, променил се е. Тя не е най-хубавата — ни най-малко, — но му се възхищава много повече, отколкото на който и да е друг — казва Монтагю. — Това е новата му база за сравнение. Харесва му начинът, по който тя го гледа.

— Как го гледа?

— Благоговейно.

Попивам това в ума си. Разбирам, че за краля, разтърсен от мисълта за собствената си смъртност след часовете, прекарани в безсъзнание, изправен пред перспективата за собствената си смърт без мъжки наследник, обожанието на едно непорочно провинциално момиче може да бъде облекчение.

— И така?

— Довечера ще вечерям с Кромуюел и Хенри Кортни. Да му кажа ли, че ще се присъединим към тях срещу Ан?

Спомням си огромната новоприсъдена власт на семейство Болейн и огромното богатство на семейство Хауард, и си мисля, че дори при това положение можем да ги обуздаем.

— Да — казвам. — Но му кажете, че цената на нашата подкрепа е връщането на принцесата и абатствата. Ще пазим отлъчването от Църквата в тайна, но кралят трябва да се върне към Рим.

* * *

Монтагю се връща от вечерята си с Кромуюел с преплитаци се крака, толкова пиян, че почти не може да стои прав. Легнала съм си, когато потропва на вратата ми и пита дали може да влезе, а когато отварям, застава на прага и казва, че не иска да се натрапва.

— Синко! — казвам с усмивка. — Пиян си като коняр.

— Томас Кромуюел има глава от желязо — казва той със съжаление.

— Надявам се, че не си казал нищо повече от онова, за което се споразумяхме.

Монтагю се обляга на рамката на вратата и въздиша тежко. Топъл дъх на ейл, вино, и, струва ми се, бренди, защото Кромуюел има екзотични вкусове, ме лъхва леко в лицето.

— Върви в леглото — казвам. — Ужасно ще ти е зле на сутринта. Той зачудено поклаща глава.

— Той има глава от желязо — повтаря. — Глава от желязо и сърце като наковалня. Знаеш ли какво прави?

— Не.

— Възлага на собствения й чичо, собственият й чичо, Томас Хауард, да събере доказателства срещу нея. Томас Хауард ще намери свидетелства срещу брака. Ще търси свидетели срещу племенницата си.

— Мъже от желязо със сърца от камък. А принцеса Мери?

Примигвайки, Монтагю кимва.

— Не забравям обичта ви към нея, никога не я забравям, почитаема майко. Веднага повдигнах въпроса. Веднага му напомних.

— И какво каза той? — питам, обуздавайки нетърпеливото си желание да натопя главата на пиения си син в кофа с ледена вода.

— Каза, че тя ще получи подобаващо домакинство, и ще бъде почитана в новия си дом. Ще бъде обявена за законородена. Положението й ще бъде възстановено. Ще дойде в двора, кралица Джейн ще бъде нейна приятелка.

Едва не се задавям, щом чувам новото име.

— Кралица Джейн?

Той кимва.

— Удивително, а?

— Сигурен ли си в това?

— Кромуюел е убеден.

Посягам към него, пренебрегвайки вонята на вино, бренди и греян ейл с подправки. Потупвам го по бузата, а той ми се усмихва широко.

— Добра работа. Това е добре — казвам. — Може би това ще свърши добре. И това не са просто рисковани предположения на Кромуюел? Това е волята на краля?

— Кромуел винаги изпълнява единствено волята на краля — казва Монтагю уверено. — Можеш да си сигурна в това. А сега кралят иска титлата на принцесата да бъде възстановена, а онази жена Болейн да си отиде.

— Амин — казвам, и внимателно избутвам Монтагю през вратата на личния ми кабинет навън, където го чакат хората му. — Сложете го да си легне — казвам. — И го оставете да спи до късно сутринта.

[1] Намек за поговорката „Когато вечеряш с дявола, вземи си дълга лъжица“. — Б.р. ↑

ИМЕНИЕТО НА РОЗАТА, СЕЙНТ ЛОРЪНС ПОНТНИ, ЛОНДОН АПРИЛ 1536 Г.

Прегърнала тази тайна, и внезапно изпълнена с надежда, отивам да посетя братовчедка си Гъртруд Кортни в къщата ѝ в Сейнт Лорънс Понтни, Лондон. Съпругът ѝ, Хенри, е в двора, готвейки се за турнира в деня на майския празник, а Монтагю също трябва да остане с двора. След турнира всички продължават към голямо празненство, което ще се проведе във Франция, техен домакин ще бъде крал Франсоа. Каквото и да планира срещу онази жена Болейн, Кромуел не бърза, а това не е начин да подпомогнем приятелството с Испания или връщането към Рим. Тъй като се доверявам на Томас Кромуел не повече, отколкото бих се доверила на някой наемен войник от бордеите в Пътни, смятам за много вероятно той да подкрепя и двете страни едновременно — Болейн и Франция срещу моята принцеса Мери и Испания, докато се убеди с пълна сигурност коя страна ще победи.

Братовчедката Гъртруд прелива от клюки. Хваща ме в мига, в който слизам от коня си и влизам в имението.

— Ела — казва. — Ела в градината. Искам да говоря с теб, а не бива да ни подслушват.

Тръгвам след нея със смях.

— Какво толкова спешно има?

Веднага щом се обръща, за да заговори, смехът ми замира: толкова сериозна изглежда.

— Гъртруд?

— Кралят разговаря насаме със съпруга ми — казва тя. — Не посмях да ти пиша. Разговаря с него, след като конкубинката изгуби детето си. Казал, че сега разбира, че Бог няма да го дари със син от нея.

— Зная — казвам. — И аз го чух. Дори в провинцията го чух. Сигурно всички в двора знаят, а след като всички в двора знаят,

единствената причина е, че сигурно кралят и Кромвел искат всички да знаят.

— Едва ли си чула това: той казва, че тя го прелъстила чрез магьосничество, и че именно затова двамата никога няма да имат син.

Заше метена съм.

— Магьосничество ли?

Понижавам глас, повтаряйки опасната дума. Да обвиниш жена в магьосничество е равносилно на това да я осъдиш на смърт, защото коя жена може да докаже, че една болест не е предизвикана от нея? Ако някой каже, че е бил урочасан или омагьосан, как може някой да докаже, че не е така? Ако един крал твърди, че е бил омагьосан, кой ще му каже, че греши?

— Да я пази Господ! Какво е казал братовчед ми Хенри?

— Не казал нищо. Бил е твърде удивен, за да проговори. Освен това, какво би могъл да каже? Всички мислехме, че тя го е подлудила, всички мислехме, че тя подлудява всички, той явно беше оглупял от любов, не беше на себе си, кой може да каже, че това не е било магьосничество?

— Нали я видяхме да го разиграва като риба на кукичка — казвам раздражено. — Нямаше мистерия, нямаше магия. Нима не виждаш как съветват Джейн Сиймор да играе същата игра? Да се приближава, да се отдръпва, да изглежда наполовина прелъстена, а после да бяга плахо назад? Нима не сме виждали краля лудо влюбен в половин дузина жени? Това не е магия, това е същото, което прави всяка блудница, ако има ум в главата. Болейн беше по-различна, защото тя имаше по-бърз ум от останалите, имаше семейство, което я подкрепяше — а кралицата, Бог да я благослови, остаряваше и не можеше да има повече деца.

— Да — Гъртруд се овладява. — Да, права си. Но пък, ако кралят мисли, че е бил омагьосан, и смята, че тя е била вещица, и според него това обяснява помятанятия й — тогава нищо друго няма значение.

— А следващото, което има значение, е какво ще направи той по въпроса — казвам.

— Ще я напусне — казва Гъртруд тържествуващо. — Ще я обвини за всичко, и ще я напусне. А ние, и Кромвел, и всичките ни роднини по сватовство ще му помогнем да го направи.

— Как? — казвам. — Защото това е точно въпросът, по който Монтагю работи с Кромуел, и Кару, и Сиймор.

Тя ми се усмихва широко.

— Не само те — изтъква. — И още десетки други. Дори не се налага ние да го правим. Онзи дявол Кромуел ще го направи вместо нас.

Оставам да обядвам с Гъртруд и бих останала по-дълго, но един от хората на Монтагю идва да ме вземе следобед и ме моли да се върна в Л'Ербер.

— Какво е станало? — Гъртруд идва с мен до двора на конюшната, където конят ми е оседлан и готов.

— Не знам — казвам.

— Но нали не сме в опасност? — иска да се увери тя, мислейки си за тайната наздравица, която вдигнахме на обяд — Ан да падне от власт, кралят да се вразуми и принцеса Мери да бъде посочена за негова единствена законна наследница.

— Не мисля — казвам. — Монтагю щеше да ме предупреди. Мисля, че има да ми възложи нещо. Може би сме на печелившата страна, най-сетне.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН МАЙ 1536 Г.

Монтагю кръстосва с едри крачки нагоре-надолу из личния ни параклис, сякаш му се иска да изтича към брега при отзивчивия собственик на кораб в Грейс и да отплава при брат си Реджиналд.

— Той е полудял — казва с нисък шепот. — Мисля, че сега наистина е полудял. Никой не е в безопасност, никой не знае каква ще бъде следващата му постъпка.

Зашеметена съм от този внезапен обрат. Оставям наметката си настрана и вземам ръцете на сина си в своите.

— Успокой се. Кажи ми.

— Нищо ли не чу по улиците?

— Нищо. Няколко души ме приветстваха, докато минавах, но повечето мълчаха...

— Защото не е за вярване!

Той рязко затиска устата си с ръка, изглежда зашеметен. В параклиса няма никой освен нас, пламъците на свещите трептят, няма тихо затваряща се врата, която да ги накара да се люшнат. Сами сме.

Монтагю се обръща рязко и се свлича на колене пред мен. Виждам, че е бледен и разтреперан, дълбоко разстроен.

— Той арестува Ан Болейн за прелюбодеяние — прошепва синът ми. — А с нея — и някои придворни, задето са пазили тайните ѝ. Все още не знаем колко. Все още не знаем кои.

— Колко? — повтарям слисано. — Какво имаш предвид с това „колко“?

Той вдига ръце.

— Така е! Защо би обвинил толкова хора, дори и ако тя си е лягала с дузини? Защо би допуснал такова нещо да се разбере? За какво му е тази необичайна лъжа, след като може просто да я напусне, без нито дума? Арестуваха Томас Уайът и Хенри Норис, но също и момчето, което пее в покоите ѝ, и собствения ѝ брат — той ме поглежда. — Ти го познаваш! Какво си мисли? Защо би направил това?

— Чакай — казвам. — Не разбирам.

Сядам в стола на свещеника и се отпускам, почувствала, че коленете ми омекват. Мисля си, че съм прекалено стара за това, не съм достатъчно съобразителна, за да стигна веднага до подозрения или заключения. Хенри, кралят, се променя прекалено бързо за мен по начин, неприсъщ за Хенри, принца. Защото принц Хенри беше бърз и умен, но крал Хенри е бърз и лукав като безумец: изпълнен с бясна решителност.

Монтагю бавно ми повтаря имената, добавя имената на още двама мъже, които, изглежда, са изчезнали от двора.

— Кромуюел твърди, че тя родила чудовище — казва синът ми. — Сякаш това доказва всичко.

— Чудовище ли? — повтарям глупаво.

— Не мъртвородено дете, а някакво подобие на влечуго.

Поглеждам сина си, вцепенена от ужас:

— Боже мой, как Томас Кромуюел открива грях и содомия навсякъде, където погледне! В собственото ми абатство, в спалнята на кралицата! Що за ум има този човек? Какъв глас чува в молитвите си?

— Умът на краля е този, който има значение — Монтагю слага ръце върху коленете ми и вдига поглед към мен, сякаш все още съм всемогъщата му майка и мога да променя нещо. — Кромуюел само изпълнява желанията на краля. Ще я изправи на съд за прелюбодеяство.

— Ще я изправи на съд за прелюбодеяство? Собствената си съпруга?

— Бог да ми е на помощ, аз ще бъда в състава на съда.

— Ти си в състава на съда?

— Споразумяхме се! — изревава той и скача на крака. — Всички ние, които се срещнахме с Кромуюел, които казахме, че ще му помогнем да постигне анулиране на брака, сме призвани да отсъдим. Мислехме, че става дума за освобождаване на краля от фалшивите му брачни обети. Мислехме, че ще разследваме валидността на брака, и ще заключим, че е невалиден. Не това! Не това!

— Той поставя в съда въпроса за брака? Ще го анулира? — питам. — Както се опита да направи с кралицата?

— Не! Не! Не! Нима не ме чуваш? Той не поставя в съда въпроса за брака, изправя на съд жената. Ще я съди за прелюбодеяство. И брат

й, и още няколко други мъже, Бог знае кои, Бог знае колко. Бог знае дори дали не са наши приятели или родственици. Със сигурност само Бог знае защо!

— Някой от нас? — питам настойчиво. — Нали няма някой от семейството ни или онези, които работят заедно с нас? Някой от поддръжниците на принцесата?

— Не. Не и доколкото ми е известно. Още не са арестувани. Именно това е толкова странно. Всички онези, които са изчезнали, са хора от кликата на Болейн, които по цял ден влизат и излизат от покоите й — Монтагю прави лека гримаса. — Знаеш ги. Норис, Бриъртън...

— Мъже, които Кромуюел не харесва — отбелязвам. — Но защо и свиращът на лютня?

— Не знам! — Монтагю разтрива лицето си с ръце. — Него отведоха първи. Може би защото Кромуюел може да го изтезава, докато признае? Кромуюел може да го изтезава, докато назове други? Докато каже имената, които Кромуюел иска да чуе?

— Изтезание? — повтарям. — Да го изтезава? Кралят прибегва до изтезания? Срещу едно момче? Малкият музикант?

Монтагю ме гледа така, сякаш страната, която познаваме и обичаме, нашето наследство, рухва в ада под краката ни.

— А аз се съгласих да бъда в съдебния състав — казва той.

* * *

Не само синът ми Монтагю, а още двайсет и петима перове на кралството трябва да издадат присъда над жената, която наричаха кралица. Главен съдия е чичо й, с мрачно лице заради падението на жената, която той постави със сила на трона, превърнала се в кралица, която той намрази. Близко до него е бившият й любовник, Хенри Пърси, треперещ от треска, мънкащ, че е твърде зле, за да присъства, че не бива да го принуждават да присъства.

Всички лордове от моето семейство са там. Поне една четвърт от съдебния състав са наши роднини по сватовство или съюзници, които поддържат принцеса Мери и мразят онази жена Болейн от мига, в който тя узурпира трона. За нас, макар разказите за целувки и

прелъстяване да са достатъчно шокиращи, обвинението, че тя е отровила кралицата и е възнамерявала да отрови принцесата, е горчиво потвърждение на най-лошите ни страхове. Останалите от състава са хора на Хенри, на които може да се разчита да мразят или обичат, както им нареди. Тя не си създаде приятелства, докато беше кралица, никой не казва нито дума в нейна защита. Няма надежда за справедливост за нея, докато съдиите изучават доказателствата, които Томас Кромуел така убедително е подготвил.

Елизабет Съмърсет, графинята на Устър, която присъстваше на погребението на кралицата заедно с мен в Питърбъро, се е обърнала срещу приятелката си Ан и съобщава за флиртове и по-лоши неща в спалнята на кралицата. Някой говори за нещо, което друг казал на смъртното си ложе. Това е смесица от дребнави клюки и гротескни скандали.

Монтагю се прибира у дома с мрачно и гневно лице.

— Такъв срам — казва той кратко. — Кралят казва, че според него поне сто мъже са я имали. Какъв позор.

Подавам му чаша греян ейл с подправки, докато го наблюдавам.

— Ти произнесе ли се, че е виновна? — питам го.

— Да — казва той. — Доказателствата бяха неоспорими. Лорд Кромуел имаше обяснения за всички подробности, които някой би могъл да оспори. По някаква причина, която ми е невъзможно да проумея, позволи на самия Джордж Болейн да каже гласно пред двора, че кралят не е способен да стане баща на дете. Допусна публично да бъде обявена импотентността на краля.

— Доказаха ли, че тя е убила нашата кралица?

— Обвиниха я в това. Изглежда, че това е достатъчно.

— В затвор ли ще я изпрати той? Или в манастир?

Монтагю се обръща към мен, по лицето му е изписано мрачно съжаление.

— Не. Ще я убие.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР МАЙ 1536 Г.

Напускам Лондон. Не мога да слушам предположенията и клюките, постоянното преразказване на неприличните подробности от процеса, безкрайното чудене какво ще последва. Дори хората, които мразеха онази жена Болейн, не могат да разберат защо кралят не обяви брака си за невалиден, не обяви дъщеря си Елизабет за незаконородена, и не изостави майката да умре в някой далечен, студен замък.

Някои от тези неща са направени: бракът е анулиран, детето Елизабет — обявено за копеле. И въпреки това жената все още е задържана в Тауър, а подготовката за екзекуция продължава.

Радвам се, че съм далече от града, но не мога да избия от ума си жената в Тауър. В затвореното и запуснато абатство отивам в студения параклис и коленича на каменния под с лице на изток, макар че красивият кръст и сребърната утвар за олтара са отнесени. Откривам, че се моля пред празен олтар за жената, която мразех, чийто пратеник отмъкна свещените ми предмети.

Няма прецедент за екзекуцията на кралица на Англия. Не е възможно една кралица да бъде обезглавена. Никога досега жена не е излизала от Тауър, за да отиде на смърт на малката морава пред параклиса. Не мога да си го представя. Непоносимо ми е да си го представя. И не мога да повярвам, че Хенри Тюдор, принцът, когото познавах, би могъл да се обърне срещу жена, която е обичал така. Той е крал, чиито умения в изисканото ухажване по правилата на рицарската любов са пословични в двора. Той не може да бъде жесток; за Хенри винаги има любов, истинска любов. Не е възможно да иска да осъди съпругата си, майката на детето си, на смърт. Зная, че се обърна срещу собствената си добра кралица, че я отпрати и я пренебрегна. Но да обърнеш гръб на една жена, която не е оправдала очакванията ти и да я пренебрегваш, е различно, напълно различно от това, да се промениш за една нощ и да наредиш смъртта на една любима жена.

Моля се за Ан, но откривам, че мислите ми отново и отново се насочват към краля. Мисля си, че сигурно беснее от ревнива ярост, засрамен от това, което хората говорят за него, опозорен от злобното остроумие на семейство Болейн, чувствайки старостта си, усещайки как младежката привлекателност се стапя под тлъстините по лицето му. Сигурно всеки ден се поглежда в огледалото и вижда как младият, красив принц изчезва зад разплутото лице на стар, смешен крал, как златното дете се превръща в стария Злокобен кърт. Всички обожаваха Хенри, когато беше млад крал; той не може да проумее как неговият двор, съпругата, която издигна от нищото, може да са се обърнали срещу него и — по-лошо — да са му се присмивали като на тлъст стар рогоносец.

Но се оказва, че греша. Докато си мисля за чувствителния човек, който се присвива от срам, гневен, задето е загубил жената, заради която унищожи толкова много, Хенри лекува гордостта си, като ухажва момичето Сиймор. Не се гледа в огледалото и не оплаква младостта си. Всяка вечер поема по реката в баржата си, за да вечеря с нея, а свирачите на лютия свирят безспир. Изпраща ѝ малки подаръци и планира бъдещето им, сякаш са невеста и жених, сгодени през пролетта. Не скърби за младостта си, а се опитва да си я върне; и само няколко дни, след като оръдейният изстрел от Тауър съобщава на цял Лондон, че кралят е извършил едно от най-ужасните престъпления, които човек може да извърши — убил е съпругата си, кралят се жени отново и имаме нова кралица: Джейн.

* * *

— Испанският посланик ми каза, че Джейн ще доведе принцесата в двора и ще се погрижи да ѝ бъде оказвана подобаваща почит — казва ми Джефри. Разхождаме се в полята към Хоум Фарм и оглеждаме раззеленияващите се посеви. Някъде сред белите цветчета на глогините от живия плет един кос отправя дръзка песен към света — мелодични ноти, изпълнени с надежда.

— Наистина ли?

Джефри сияе.

— Нашата неприятелка е мъртва, а ние оцеляхме. Лично кралят повика Хенри Фицрой при себе си, взе го в обятията си и каза, че онази жена Болейн щяла да убие него и принцесата, и че той е късметлия, задето още ги има.

— Значи ще повика принцесата?

— Веднага щом Джейн бъде провъзгласена за кралица и събере свитата си. Нашата принцеса ще заживее с новата си майка, кралицата — след броени дни.

Вземам под ръка любимия си син и за миг облягам глава на рамото му.

— Знаеш ли, при живот с такива обрати, съм почти изненадана, че съм все още тук. Много съм изненадана, че всичко се оправя отново.

Той ме потупва по ръката.

— Кой знае? Все още има възможност да видите коронацията на любимата си принцеса.

— Шшт, шшт — казвам, макар че нивята са пусти, само някъде далеч един работник разкопава задръстена канавка. Сега е държава измяна дори да се говори за смъртта на краля. Кромвел всеки ден създава нов закон, за да предпази репутацията на краля.

Чувам звука от копита по пътя и ние се обръщаме назад към къщата. Виждам знамето на Монтагю да се развява над живите плетове, а когато влизаме в двора на конюшните, той слиза от коня си. Идва бързо към нас двамата, усмихнат, пада на едно коляно за благословията ми, а после се изправя.

— Имам новини от Гринич — казва. — Добри новини.

— Принцесата ще се върне в двора? — предполага Джефри. — Нали казах, че ще стане така?

— Още по-хубаво — казва Монтагю. Обръща се към мен. — Вие сте тази, която канят да се върне в двора — казва той. — Почитаема майко, тук съм, за да донеса покана лично от краля. Изгнанието свърши, вие трябва да се върнете.

Не зная какво да кажа. Поглеждам усмихнатото му лице и се мъча да намеря думи.

— Реставрация?

— Пълна реставрация. Ще бъде както преди. Принцесата в двореца, а вие — до нея.

— Хвала на Бога — възкликва Джефри. — Отново ще ръководите домакинството на принцеса Мери, точно както едно време. Ще бъдете там, където ви е мястото, където е мястото на всички нас, в двора, отново ще разполагате с постове и васални имоти, всички ще разполагаме.

— Да не си затънал в дългове, Джефри? — пита Монтагю с лека, насмешлива усмивка.

— Съмнявам се, че ти би могъл да се изхранваш с един малък имот, като постоянно се съдиш със съседите — казва Джефри раздразнено. — Искам просто да получим отново онова, което ни се полага. Почитаемата ни майка би трябвало да заема видно място в двора, би трябвало всички ние също да сме там. Ние сме Плантагенети, родени сме да управляваме, най-малкото, което можем да направим, е да съветваме владетеля.

— А аз ще се грижа за принцесата — казвам — единственото, което има значение за мен.

— Отново гувернантка на принцесата — Монтагю взема ръката ми и ми се усмихва. — Поздравления.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

ЮНИ 1536 Г.

Връщам се в Лондон с Монтагю, със знамето му, развявано пред нас, с бялата роза над главата ми, стражите му, възседнали красиви коне и красиво облечени, яздят около мен, и почти веднага щом влизаме в града, отправяйки се към баржата ни на реката, виждам как хората ни сочат и тичат пред нас, и започват да надават приветствени възгласи. Когато приближаваме реката, по улиците вече има хиляди хора, които крещят името ми, крещят благословии, питат за принцесата, и накрая се провикват: „За Уорик! За Уорик!“

— Достатъчно — Монтагю кимва на един от стражите, който навлиза в тълпата, разблъсквайки хората с едрия си кон, хваща меча си и нанася тъпо отекващ удар с плоската част на един млад лоялист.

— Монтагю! — възкликвам, шокирана. — Той само ни приветстваше.

— Не може — казва Монтагю мрачно. — Връщате се в двора, почитаема майко, и положението ни е възстановено, но не всичко е както преди. Кралят не е такъв, какъвто беше. Мисля, че никога повече няма да бъде същият.

— Мислех, че е много щастлив с Джейн Сеймор? — питам. — Мислех, че тя е единствената жена, която някога е обичал?

Чул саркастичните ми думи, Монтагю прикрива една мрачна усмивка.

— Щастлив е с нея — казва той предпазливо. — Но не е чак толкова влюбен, че да може да понесе дори една критична дума, една дума на съмнение. А ако някой приветства възторжено вас или принцесата, или Църквата, това е тъкмо такава критика, каквато му е непоносимо да чува.

* * *

Покоите ми в двора са същите, които имах преди, толкова отдавна, когато бях тук като придворна дама на Катерина, а тя беше кралица само на двацет и три години, измъкната от бедността и отчаянието от един седемнайсетгодишен крал, и мислехме, че нищо не може да се обърка никога вече.

Отивам да поднеса почитанията си на новата кралица в покоите ѝ и правя реверанс пред Джейн Сиймор, момиче, което помня като стеснителна, доста непохватна придворна дама на Катерина. Високомерното изражение на бледото ѝ лице ме кара да предполагам, че си спомня как я хоках заради непохватността ѝ, затова внимавам да направя нисък реверанс, и не се изправям, преди тя да ме подкани.

Не показвам с нищо колко съм развеселена, докато оглеждам стаята ѝ и дамите ѝ. Всяка дървена повърхност, върху която е имало сокол или удебелена буква „А“, е била старателно измита и изжулена с пясък, на тяхно място сега има „Дж“ или надигащ се от пепелта феникс. Нейните дами бродират лицемерния ѝ девиз „Обречена да служи и да се покорява“ върху знаме в зеления цвят на Тюдорите. Поздравяват ме дружелюбно. Някои от тях са мои стари приятелки. Елизабет Даръл служеше на Катерина заедно с мен, тук е полусестрата на Франсес Грей, Мери Брандън, и, което е най-изненадващо от всичко, Джейн Болейн, вдовицата на Джордж Болейн, която даде унищожителни показания срещу собствения си съпруг и зълва си Ан. Изглежда, че се е съвзела със забележителна бързина от скръбта, сполетяла семейството ѝ, и ми прави много вежлив реверанс.

Дворът на кралица Джейн ме изумява. Да назначиш Джейн Болейн за своя придворна дама, е все едно съзнателно да приемеш шпионин, който не би приел за унизителна каквато и да било задача. Тя със сигурност трябва да знае, че след като изпрати собствения си съпруг и зълва си на ешафода, Джейн Болейн едва ли ще се поколебае да заложи капан на чужд човек. Но после разбирам. Това не са дами, избрани от Джейн, това са жени, настанени тук от сродниците си, за да се сдобият с покровителство и облаги и да привлекат погледа на краля; това е дело на коварни службогонци, изпратили тези жени тук заради наградата, която ще получат. Това не е двор на английска кралица в какъвто и да било разбираем за мен смисъл. Това е яма, пълна с боричкащи се плъхове.

* * *

Позволено ми е да пиша на принцесата, макар че още не мога да я посещавам. Понасям търпеливо тази забрана, сигурна, че кралят ще я доведе в двора. Кралица Джейн говори мило за нея и ми иска съвет, когато решава да ѝ изпрати нови дрехи и наметало за езда. Заедно избираме нова рокля и ръкави от наситено червено кадифе, за които знам, че ще ѝ отиват, и ги изпращаме по кралски вестonosец на север до Хънсдън, само на трийсет мили оттук, където тя се готви да дойде в двора.

Пиша ѝ да я попитам дали е здрава, дали е щастлива. Пиша ѝ, като ѝ съобщавам, че ще я видя скоро, че отново ще бъдем щастливи заедно, че се надявам кралят да ми позволи да управлявам домакинството ѝ и всичко ще бъде както преди. Казвам, че дворът отново е спокоен и весел, и че тя ще открие в лицето на Джейн кралица и приятелка. Не отбелязвам, че имат много общи неща, тъй като разликата във възрастта им е само осем години, защото, разбира се, Мери е принцеса по рождение и възпитание, а Джейн — безинтересна дъщеря на провинциален рицар, и чакам отговор.

Скъпа лейди Маргарет,

Толкова съжалявам и ми е толкова мъчно, че не мога да дойда в двора, и отново да бъда с Вас. Имах нещастieto да оскърбя баща си, краля, и макар че бих сторила всичко да му се подчинявам и да го почитам, не мога да проявя неподчинение и неуважение към святата памет на майка си или към моя Бог. Молете се за мен.

Мери

Изобщо не разбирам това, така че веднага отивам в покоите на краля да намеря Монтагю. Той играе карти с един от братята Сиймор, които сега са важни личности, и аз чакам играта да приключи и се смея на внимателно преценените загуби на Монтагю. Хенри Сиймор

прибира печалбата си, покланя ми се и бавно се отдалечава надолу по галерията.

— Какво се е случило с принцесата? — питам рязко, с ръце, стиснали писмото ѝ, скрито дълбоко в джоба ми.

— Кралят няма да я доведе в двора, докато тя не положи клетвата — казва той кратко. — Изпрати при нея Норфолк, който я наругал в лицето и я нарекъл предателка.

Объркано поклащам глава.

— Защо? Защо кралят би настоявал тя да положи клетвата сега? Кралица Катерина е мъртва, Ан е мъртва, Елизабет — обявена за незаконородена, той има нова кралица и — дай Боже — тя ще го дари със син и наследник. Защо му е да настоява тя да положи клетвата сега? Какъв е смисълът от това?

Монтагю се извърща, откъсвайки поглед от разтревоженото ми лице, и прави няколко крачки.

— Не знам — казва той простичко. — Няма логика. Мислех си, че щом онази жена Болейн е мъртва, всичките ни беди ще приключат. Мислех, че кралят ще се помири с Рим. Не разбирам защо му е да упорства. Най-вече не разбирам защо му е да упорства в това отношение към дъщеря си. И на куче не бихте говорили така, както ѝ говореше Норфолк.

Затискам устата си с длан, за да потисна надигащ се вик.

— Заплашил я е?

— Каза, че ако била негова дъщеря, щял да блъска главата ѝ в стената, докато омекне като печена ябълка.

— Не! — Не мога да повярвам, че дори Томас Хауард би се осмелил да говори така на една принцеса. Не мога да повярвам, че който и да е баща би позволил на такъв човек да заплашва дъщеря му с насилие. — Боже мой, Монтагю, какво ще правим?

Синът ми има вид на човек, тласкан постепенно и неумолимо към опасност, боен кон, който върви неохотно към грохота на оръдията.

— Мислех, че тревогите ни са приключили, но те започнаха наново — казва той бавно. — Мисля, че трябва да я отведем. Кралица Джейн се застъпва за нея, дори Кромуел съветва тя да дойде в двора, но кралят се развика на Джейн, че принцесата би трябвало да бъде съдена за държавна измяна и че Джейн е глупачка, задето я защитава.

Мисля, че кралят се е обърнал срещу принцесата, мисля, че е решил, че тя е негов враг. Самото ѝ присъствие, дори когато е далеч, е упрек към него. Няма как да забрави как се е отнесъл с майка ѝ, ако я вижда. Не може да мисли за нея и да се преструва, че Ан не е съществувала. Не може да се преструва, че не е достатъчно стар да ѝ е баща. Не може да понесе мисълта за неподчинението ѝ. Трябва да я отведем. Не мисля, че тя е в безопасност в неговото кралство.

* * *

Джефри отново язди до спотаеното крайречно селце Грейс, и когато се връща, съобщава, че лодкарят е готов да тръгне, когато му наредим, и остава верен на принцесата. Нашият роднина в Кале, Артур Плантагенет, лорд Лайл, ми пише, че може да приеме пратката, която се готвя да му изпратя, и че едно съобщение до неговия управител в Лондон може да го предупреди кога ще бъде доставена тя. Монтагю довежда в двора половин дузина здрави ездитни коне, като казва, че ги обучава за ловния сезон. Нашият братовчед Хенри Кортни плаща на един коняр в Хънсдън за новини, и разбира, че сега позволяват на принцесата да се разхожда в градината всяка сутрин, за здраве.

Следвам кралица Джейн към параклиса преди закуска, когато виждам Монтагю в свитата на краля. Той се приближава до мен, коленичи за благословията ми, и когато полагам ръка върху главата му, прошепва:

— Норфолк е разобличил своя полубрат пред краля и Том е арестуван за държавна измяна.

Мъча се да не изглеждам шокирана, докато Монтагю се изправя и ме хваща под ръка.

— Ела — казвам бързо.

— Не — той ме повежда към параклиса, покланя се на кралицата и отстъпва назад. — Не прави нищо необичайно — напомня ми.

Докато свещеникът отслужва литургията с гръб към паството, и тихият шепот на латински се носи над нас, откривам, че стискам зърната на броеницата си и ги премятам отново и отново. Със сигурност не е възможно някой от рода Хауард да е направил нещо срещу краля. Том Хауард се издигна заедно със семейството си, като

правеха всичко, което кралят поискаше от тях. В страната няма по-предани, по-непоколебими негови поддръжници. Почти не чувам литургията, не мога да изрека молитва. Хвърлям поглед към сведената глава на кралицата и се питам дали тя знае.

Едва когато дворът тръгва на закуска, успявам да тръгна редом с Монтагю и да се престорим, че разговаряме тихо за обикновени неща — майка и син.

— Какво е направил Томи Хауард?

— Прелъстил е дъщерята на шотландската кралица, твоята бивша повереница: лейди Маргарет Дъглас. Оженили се тайно на Великден.

— Лейди Маргарет! — възкликвам. Рядко съм я виждала, след като тя напусна опеката ми, за да служи на Ан Болейн. За момент изпитвам само облекчение, че принцесата не е заплашена от нови неприятности, но после си помислям за хубавото момиче, което беше под моите грижи, но се залута в двора. — Тя никога не би направила нещо, което не подобава на принцеса — казвам ожесточено. — Тя беше придворна дама на нашата принцеса и е дъщеря на Маргарет Тюдор. Не ми казвай, че тайно е сключила брак с човек от нисък произход, без разрешение.

— Наистина ти го казвам — заявява Монтагю.

— Омъжена за Том Хауард? Тайно? Как е разбрал кралят?

— Всички твърдят, че херцогът му казал. Норфолк би ли предал собствения си полубрат?

— Да — казвам на мига. — Защото не може да рискува да допусне кралят да си помисли, че е имало коеж да омъжат още едно момиче с кралска кръв за някого от семейство Хауард. Норфолк вече има в семейството си Хенри Фицрой, как изглежда, ако семейството впримчи още един наследник на Тюдорите?

— За краля ще изглежда така, сякаш се готвят да узурпират трона — казва Монтагю мрачно.

— За нас е по-добре той да подозира семейство Хауард, а не Плантагенетите — отбелязвам. — Но какво ще стане с лейди Маргарет? Много ли е ядосан кралят?

— Бесен е. По-лошо е, отколкото бих очаквал. Гневи се и на съпругата на Хенри Фицрой, Мери Хауард, която им помагала да се срещат.

— Как са могли да бъдат толкова лекомислени? — Поклащам глава. — Лейди Маргарет знае, че всеки, който я ухажва, си осигурява място близо до трона. В последно време никой не може да прецени колко близо. Ако принцеса Елизабет бъде обявена за незаконородена, а титлата на принцеса Мери не бъде възстановена, тогава лейди Маргарет е трета в реда за наследяването на трона, след майка си и брат си.

— Сега тя го знае — казва Монтагю. — Кралят казва, че херцогът на Норфолк предизвикал предателско разделение в кралството.

— Използва думата *предател*?

— Да.

— Но чакай — казвам. — Почакай, Монтагю, остави ме да помисля. — Отстъпвам на няколко крачки от него, а после се връщам. — Помисли за момент. Защо херцогът на Норфолк не я е упрекнал? Както казваш, ако кралят отрече принцесата, тогава лейди Маргарет е възможна наследница на престола. Защо Норфолк не се е възползвал от този таен брак, за да вкара наследницата в семейството си? Защо не е насърчил брака и не го е запазил в тайна?

Монтагю се кани да отговори, докато обяснявам представите си за заговора.

— Норфолк трябва да е абсолютно сигурен, че кралят ще посочи Хенри Фицрой за свой наследник — и така ще направи дъщеря му Мери Хауард кралица на Англия. В противен случай щеше да подкрепи брака и да го запази в тайна като още една полезна връзка с кралското семейство.

— Опасни думи — казва Монтагю толкова тихо, че едва го чувам.

— Норфолк никога не би предал брат си заради нещо по-малко от по-добър шанс да се добере до трона — дъщеря му, омъжена за наследника на краля — изричам едва чуто. — Норфолк ще търси най-сигурния шанс за себе си и семейството си. Знае, че това не е лейди Маргарет. Трябва да е абсолютно сигурен, че Хенри Фицрой ще бъде посочен за наследник.

— Следователно? — казва Монтагю. — Какво означава това за нас?

Усещам как изстивам, когато осъзнавам какво има предвид.

— Означава, че си прав и трябва да изведем принцесата от страната — казвам. — Кралят никога няма да ѝ върне титлата. Тя е препятствие по пътя му. Тя е в опасност, ако продължава да стои на пътя му. Всеки, който го възпрепятства, винаги е в опасност.

* * *

Стоя с младата кралица Джейн в приемната ѝ, чакайки скромно и смирено до трона ѝ, докато стотици хора ѝ се кланят и молят за една или друга услуга. Джейн изглежда доста зашеметена пред този внезапен изблик на интерес към здравето и благополучието ѝ. Всеки ѝ поднася по някакъв малък подарък, който тя взема, а после го подава на една от дамите си, която пък го слага на една маса зад гърба ѝ. От време на време хвърля поглед към мен, за да се увери, че наблюдавам и одобрявам поведението на дамите ѝ и благоприличието в покоите ѝ. Леко кимвам. Въпреки разноските по домакинството на принцесата все още съм най-състоятелната жена в двора, със собствено състояние, с най-високата титла, която владее по собствено право, и досега — най-възрастната. Аз съм на шейсет и две години, а Джейн е шестата кралица, която съм видяла на този трон. Права е да насочва към мен свенливия поглед на бледосините си очи и да търси потвърждение, че прави всичко както трябва.

Тя започна царуването си с ужасна грешка. Изобщо не е бивало да позволяват на лейди Маргарет Дъглас да се среща тайно с Том Хауард. Изобщо не е бивало да се допуска Мери Хауард, младата херцогиня, омъжена за Хенри Фицрой, да ги насърчава. Кралица Джейн, заемаща един престол, все още топъл от потта на изплашената последна „обитателка“, главозамайна от издигането си, не е следила поведението на придворните си, не е знаела какво става. Но сега Том е в Тауър, обвинен в държавна измяна, лейди Маргарет е затворена в покоите си, а кралят е бесен на всички.

— Не, арестувана е, тя също е в Тауър — казва ми бодро Джейн Болейн.

Усещам познатата тежест в сърцето си при мисълта за Тауър.

— Лейди Маргарет? По какво обвинение?

— Държавна измяна.

Изречени от Джейн Болейн, тези думи звучат като смъртна присъда.

— Как може да бъде обвинена в държавна измяна, когато единственото, което е направила, е да се омъжи по любов за един млад човек? — питам разумно. — Лекомислие, да. Непокорство, да. И, разбира се, кралят е оскърбен. С право. Но как така това може да бъде държавна измяна?

Джейн Болейн свежда очи.

— Държавна измяна е, щом кралят казва така — заявява тя. — Той казва, че са виновни. И наказанието е смърт.

* * *

Потресена съм. Щом кралят може да обвини обичната си племенница в измяна и да я затвори в Тауър, заплашена от смъртна присъда, той със сигурност може да обвини и дъщеря си. Особено когато я нарича своя незаконна дъщеря и изпраща най-злите си служители да я заплашват с насилие. Отивам към покоите на краля да се посъветвам с Монтагю, когато чувам тропот на войнишки ботуши зад гърба си.

За момент имам чувството, че ще припадна от страх, отдръпвам се и се долепам до стената, и усещам студения камък, студен като килиите в Тауър, да се допира до гърба ми. Изчаквам, с блъскащо в гърдите ми сърце, докато отминат — две дузини кралски телохранители в ярката ливрея на Тюдор, маршируващи в крак през коридорите на двореца Гринич, на път са към залата за аудиенции на краля.

В мига, в който ме подминават, ме обзема страх за Монтагю. Прошепвам: „Синът ми“, и тръгвам бързо зад войниците, докато те се качват с тропот по стълбите към покоите на краля, където голямата врата на залата за аудиенции се отваря със замах и те влизат, в колона по двама, излъчващи заплаха.

Стаята е претъпкана, но кралят не е там. Тронът е празен; той е вътре, в личния си кабинет, вратата е затворена за придворните му. Той не желае да бъде свидетел на ареста. Ако има писъци и плач, той не

желае да бъде смуцаван. Докато оглеждам оживената стая, виждам с облекчение, че Монтагю също не е тук; вероятно е вътре с краля.

Войниците не са дошли за сина ми. Вместо това водачът им се приближава уверено до сър Антъни Браун, фаворитът на краля, неговият доверен началник на конницата, и изключително любезно го моли да дойде с тях. Антъни се изправя на крака от мястото до прозореца, където се е разположил, усмихва се като истински придворен, и пита небрежно:

— И по какво обвинение?

— Държавна измяна — следва тихият отговор, и всички, които са близо до Антъни, сякаш се изпаряват.

Началникът на стражата оглежда придворните, внезапно потънали в шокирано мълчание.

— Сър Франсис Брайън? — пита.

— Тук — казва сър Франсис. Пристъпва напред, а мъжете, с които е бил, се плъзват назад, сякаш вече не го познават, сякаш никога не са го познавали. Той се усмихва, черната превръзка на окото му оглежда сляпо стаята; не вижда приятели. — С какво мога да ви служа? Имате ли нужда от помощта ми?

— Можете да дойдете с мен — казва началникът на стражата с някакъв мрачен хумор. — Защото вие също сте арестуван.

— Аз ли? — казва Франсис Брайън, братовчед на тази кралица, братовчед на предишната кралица, човек, сигурен в кралското благоволение след години приятелство. — За какво? Какво обвинение може да има срещу мен?

— Държавна измяна — казва мъжът за втори път. — Държавна измяна.

Гледам как двамата мъже излизат заедно, оградени от стража, и виждам до себе си херцога на Норфолк, Томас Хауард.

— Какво може да са направили? — питам. Специално Брайън е оцелял от хиляда опасности, бил е прогонван в изгнание от двора поне два пъти и се е връщал невредим всеки път.

— Радвам се, че не знаете — идва заплашителният отговор. — Заговорничат с лейди Мери, незаконородената дъщеря на краля. Кроят заговор да я измъкнат от Хънсдън и да я отведат с кораб, във Фландрия. Бих ги обесил заради това. Бих обесил и нея заради това.

* * *

Връщам се в покоите на кралицата: страхът ме преследва по петите през целия път. Дамите ме питат какво става и аз им казвам, че съм видяла арестуването на двама от най-верните приятели на краля. Не им разказвам какво каза херцогът на Норфолк. Твърде уплашена съм, за да изрека думите. Лейди Удс ми казва, че братовчед ми Хенри Кортни е бил изключен от Тайния съвет по подозрение, че е заговорничил в полза на принцесата. Възможно най-добре изигравам ролята на жена, потресена от необичайни новини.

— Не пишете ли на лейди Мери? — пита лейди Удс. — Не поддържате ли връзка с нея? С вашата бивша повереница? Макар всички да знаят, че я обичате и се върнахте в двора да ѝ служите?

— Изпращам писмата си само чрез лорд Кромвел — казвам. — Привързана съм към нея, разбира се. Пиша заедно с кралицата.

— Но не я насърчавате?

Хвърлям поглед през стаята. Джейн Болейн седи много неподвижно, наведена над ръкоделието си, почти сякаш изобщо не мисли за него.

— Разбира се, че не — казвам. — Положих клетва като всички други.

— Не съвсем всички — обажда се Джейн, като вдига поглед от ръкоделието си. — Синът ви Реджиналд напусна Англия, без да я положи.

— Синът ми Реджиналд изготвя доклад за краля по въпроса за брака с кралица Катерина и управлението на англиканската църква — казвам твърдо. — Лично кралят му го възложи, и Реджиналд ще отговори. Той е учен на служба при краля, какъвто е обучен да бъде. Работи за него. Верността му не може да бъде оспорвана, нито пък моята.

— О, разбира се — казва Джейн с лека усмивка, като свежда глава към работата си. — Нямах намерение да намеквам нещо друго.

* * *

Виждам Монтагю на вечеря, но не е лесно да поговоря с него, докато не разчистват масите и не засвирва музиката за танци. Кралят изглежда щастлив, докато гледа как Джейн танцува с дамите си, а после, когато го молят, се изправя на крака и кани едно от красивите новодошли момичета да танцува с него.

Откривам, че го наблюдавам почти сякаш е непознат. Много различен е от принца, когото всички обичахме толкова много, когато майка му беше жива и той беше втори син, много, много отдавна, преди четиридесет години. Станал е много едър и пълен, краката му, някога толкова силни и гъвкави, сега са криви, мускулите на прасците се издуват под изопнатите сини ленти на жартиерите. Коремът му под жакета е закръглен, но жакетът е толкова натъпкан с подплънки и с толкова гъсти шевове, че той изглежда по-скоро внушителен, отколкото дебел. Раменете му под грубите подплънки са по-широки от тези на който и да било як мъж, и тези подплънки и плата върху тях го правят толкова едър, че може да мине през двойна врата само когато е напълно разтворена. Гъстите му рижи къдрици оредяват, и макар да поръчва да ги решат и навиват грижливо, кожата на главата му все пак проблясва бледо през тях. Брадата му, която започва да се прошарва със сиво, расте рядка и къдрава. Катерина никога не му позволяваше да носи брада, оплакваше се, че драска лицето ѝ. Тази кралица не може да му откаже нищо, не би посмяла да се оплаква.

А лицето му — лицето му, сега зачервено от тремаването танцуване, грейнало към младата жена, вдигнала поглед към него, сякаш не може да си представи по-голяма наслада от това мъж, достатъчно стар да ѝ бъде баща, да стиска ръката ѝ и да я прегръща, когато танцът им позволява да се доближат — именно лицето му ме кара да се поколебая.

Той вече не изглежда като син на Елизабет. Чистата красота на семейния профил, профила на нашата фамилия, е заличена от тлъстината по бузите и брадичката му. Ясно оформените ѝ черти са замъглени в подпухналото лице на скъпия ѝ принц Хари. Очите му изглеждат по-малки заради месестите бузи, устата му, някога подобна на розова пъпка, сега толкова често е неодобрително присвита, че изглежда зъл. Той все още е хубав мъж, това лице все още е красиво, но изражението не е красиво. Изглежда дребнав, изглежда себичен. Нито майка му, нито който и да е от нашия род някога е бил дребнав.

Те бяха крале и кралици с размах на мисълта; този техен потомък, макар да се облича така пищно, макар да се представя като толкова могъщ, всъщност е — под подплънките, под тлъстината — малък човек, със злобата и отмъстителността на малък и незначителен човек. Бедата ни, бедата на двора, бедата на страната, е че дадохме на този дребнав и ограничен грубиян властта на папа и армията на крал.

— Изглеждате много мрачна, лейди Поул — подхвърля ми Никълъс Кару.

Моментално отмествам поглед от краля и се усмихвам.

— Бях на мили оттук — казвам.

— Всъщност, познавам една личност, за която ми се иска да беше на мили оттук тази вечер — казва той тихо.

— О, така ли?

— Мога да ви помогна със спасяването ѝ — казва той сериозно.

— Не можем да говорим за това сега — казвам. — Не и след днешния ден.

Той кимва.

— Ще дойда в покоите ви след закуска утре, ако мога.

* * *

Чакам, но той не идва. Не мога да допусна да ме видят, че го търся, така че излизам на езда с дамите от свитата на кралицата, и когато се срещаме с господата за пикник край реката, сядам на масата на дамите и хвърлям бегъл поглед към двора. Веднага виждам, че той не е там.

Мигновено се оглеждам за Монтагю. Кралят е на най-горната маса, кралица Джейн — до него. Той е шумен, смее се, поръчва още вино и хвали главния готвач; пред него има огромно блюдо пай с месо, и той яде месото от вътрешността с дългата златна лъжица за сервиране, протяга я към Джейн и покапва със сос хубавата ѝ рокля. В миг забелязвам, че Монтагю го няма. Не е на най-горната маса, нито с другите благородници от личните покои на краля. Чувствам как потта боцка под мишниците ми и се смразява. Гледам младите мъже — може би около дузина на брой — и си помислям, че липсват и други, не само Монтагю и Кару, но не мога веднага да видя кой отсъства. Това ми

напомня за онзи предишен случай, когато търсех Монтагю, и Томас Мор ми каза, че е отпратен в изгнание. Сега Томас Мор си е отишъл завинаги, а аз отново не зная дали синът ми е в безопасност.

— Търсите сина си.

Джейн Болейн, седнала срещу мен, набожда на вилицата си парче печено месо и гризва крайчето му, изящно като френска принцеса.

— Да, очаквах да е тук.

— Не е нужно да се тревожите. Конят му окуця и той се върна — казва Джейн, без да я питам. — Не мисля, че е отведен заедно с другите.

Забелязвам леката ѝ, дразнеща усмивка.

— Какви други? — питам. — Какво говорите?

Тъмните ѝ очи са ясни и бистри.

— Нима не знаете — отведоха Томас Чейни и Джон Ръсел за разпит. Лорд Кромуел смята, че са заговорничели да насърчат лейди Мери да се противопостави на баща си.

— Това не е възможно — казвам студено. — Те са предани служители на краля, а това, което описвате, би било държавна измяна.

Тя поглежда право към мен, красивите ѝ тъмни очи проблясват дяволито.

— Предполагам, че би било. Но във всеки случай, има и по-лошо.

— Какво може да е по-лошо от това, лейди Рочфорд?

— Никълъс Кару е арестуван. Бихте ли помислили, че е предател?

— Не знам — казвам глупаво.

— А също и вашата приятелка, която служеше на лейди Мери във вашето домакинство, съпругата на шамбелана, вашата приятелка лейди Ан Хъси! Арестувах я за заговор и я отведоха в Тауър. Боя се, че ще арестуват всички, които се гордееха, че са приятели на лейди Мери. Моля се никой да не подозира вас.

— Благодаря ви за молитвите — казвам. — Надявам се никога да нямам нужда от тях.

* * *

Същата вечер Монтагю идва в покоите ми преди вечеря, аз се приближавам до него и облягам чело на рамото му.

— Прегърни ме — казвам.

Той винаги е стеснителен с мен. Джефри е винаги готов да ме притисне в силна прегръдка, но Монтагю винаги е по-сдържан.

— Прегърни ме — повтарям. — Днес се изплаших много.

— Засега сме в безопасност. Никой не ни е предал и никой не се съмнява във верността ви към краля. Хенри Кортни не е арестуван, само отстранен от Тайния съвет под подозрение. Също и Уилям Фицуилям. Франсис Брайън ще бъде освободен.

Сядам на мястото си.

— Не можем да отведем принцесата сега — казва Монтагю. — Човекът на Кортни е отведен, изчезнал е от конюшните. Няма човек, който да разполага с ключ за вратата ѝ, никой не може да я измъкне от къщата. Кару плащаше на една прислужница, но без него не можем да се свържем с нея. Той е арестуван, но не знам къде е. Ще трябва да чакаме.

— Арестували са Ан Хъси.

— Чух. Не знам колко от старите ви слуги в Ричмънд разпитват.

— Бог да им е на помощ. Предупреди ли Джефри?

— Изпратих му съобщение да прибере реколтата и да си кротува — казва мрачно Монтагю. — Не трябва да се опитва да види принцесата, отново я наблюдават денонощно. Разбиха заговора в зародиш, като яйце, преди да се излюпи пилето. Тя има охрана пред вратата, и камериерка, която заключват при нея в стаята ѝ всяка нощ. Дори не я пускат да се разхожда в градината.

— А испанският посланик?

Лицето на Монтагю е мрачно.

— Казва ми, че се опитва да вземе разрешение от папата, за да може тя да положи клетвата и да признае, че бракът на родителите ѝ е бил невалиден, че е незаконородена, и че кралят е глава на Църквата. Шапюи казва, че тя трябва да се закълне. Ако не го направи, ще я арестуват — вижда ужасеното ми изражение. — Именно затова Шапюи ѝ казва, че трябва да се закълне, да спечели време, и тогава ще я измъкнем.

Тя е само на дваайсет години. Само на дваайсет години, а няма и година, откакто е погребана майка ѝ. Разделена е от приятелите си и е задържана под арест като грешница, като престъпница. Тя няма нищо, което да я крепи, освен вярата си в Бог, и се страхува, че Бог е наредил да умре като мъченица за вярата си.

Състав от съдии, събрани да разследват нейното предателско неподчинение срещу краля, се борят за кратко със съвестта си и се съгласяват още веднъж да изпратят вест до Хънсдън, където сега тя е държана като заговорница без опит да се прикрие, че е в немилост. Изготвят документ, наречен „Подчинението на лейди Мери“, и ѝ казват, че трябва да го подпише, или ще я обвинят в измяна. Обвинението в държавна измяна носи със себе си смъртна присъда, а тя знае, че половин дузина мъже са задържани в Тауър по обвинение, че са се опитали да я спасят, и че животът им зависи от следващата ѝ постъпка. Тя вярва, че майка ѝ е била отровена от съпругата на баща ѝ, вярва, че баща ѝ ще нареди да я обезглавят, ако не му се подчини. Никой не може да я спаси, никой не може дори да стигне до нея.

Бедното дете, бедното скъпо дете. Тя подписва трите клаузи. Първо подписва, че приема баща си като крал на Англия и че ще се подчинява на всичките му закони. После подписва, че го признава за върховен глава на английската църква, след това подписва последната клауза:

Свободно и искрено признавам и потвърждавам, че бракът между Негово Величество и майка ми е бил, по Божия закон и човешкия закон, кръвосмесителен и незаконен.

— Подписала го е? — пита ме Джефри при едно кратко посещение в Лондон, идвайки да заеме пари от мен, ужасен от новината.

Кимвам.

— Един Господ знае какво ѝ е коствало да се закълне в свято Му име, че майка ѝ е била блудница, извършила кръвосмешение. Но го подписа, и прие да бъде наричана „лейди Мери“, прие, че не е принцеса, а копеле.

— Трябваше да я отведем дълго преди това! — възкликва яростно Джефри. — Трябваше да дойдем преди правниците да стигнат там, и да я похитим!

— Не можехме — казвам. — Знаеш, че не можехме. Отложихме, когато беше болна, после отложихме, защото мислехме, че тя е в безопасност след смъртта на Ан, а после заговорът беше напълно разкрит. При това положение имаме късмет, че не сме в Тауър с другите.

* * *

Сега лорд Кромуел поставя за гласуване пред камарите на парламента указ, който постановява, че кралят сам ще посочва наследника си. Сам ще избере наследника си, бил той дете от Джейн, или — както бодро заявява указът — от която и да е следваща съпруга.

— Той има намерение да се ожени отново? — пита Джефри.

— Не го изключва като вариант — казва Монтагю. — Нашата принцеса е отхвърлена, а незаконородената Елизабет губи титлата си. Ясно се казва, че ако няма деца от кралица Джейн, той може да избере наследника си. Сега има три собствени деца, от които да избира; и всичките — обявени за копелета: истинската принцеса, незаконородената принцеса, и незаконороденият херцог.

— Всички непрестанно питат кого възнамерява да назове — казва Джефри. — В парламента, докато четяха указа, мъжете непрекъснато ме питаха кого възнамерява кралят да определи за свой наследник. Някой дори ме попита дали мисля, че кралят няма да посочи нашия братовчед Хенри Кортни като наследник, връщайки семейството ни на власт.

Монтагю се изсмива късо.

— Нима унищожава децата си, за да може да се обърне към братовчедите?

— Никой ли не очаква той да се сдобие с дете от Джейн? — питам. — Дали този указ не показва, че той се съмнява в собствената си потентност?

Откакто Ан Болейн отиде на ешафода, задето заедно с брат си се присмя, че кралят не може да изпълни съпружеските си задължения, всички добре си даваме сметка, че е незаконно да говорим такива неща. Виждам как Монтагю хвърля поглед към затворената врата и залостените прозорци.

— Не. Ще посочи Фицрой — казва Джефри убедено. — На откриването на парламента Фицрой вървеше пред краля, носейки шапката му пред всички. Не може да има по-красноречив жест. Получи половината земи и постове на горкия Хенри Норис, а кралят смята да го настани в замъка Бейнардс със съпругата му, Мери Хауард.

— Именно там отседна Хенри Тюдор, когато най-напред дойде в Лондон — изтъквам аз. — Преди коронацията си като Хенри VII, преди да се премести в Уестминстър.

Джефри кимва.

— Това е сигнал за всички. Принцеса Мери, незаконородената Елизабет и незаконороденият Фицрой са еднакво незаконородени, но принцеса Мери едва сега е освободена от затворничеството си, а Елизабет е немошно бебе. Фицрой е единственият млад мъж със собствен замък и собствени земи, а сега има и дворец в сърцето на Лондон.

— Кралят все още би могъл да се сдобие със син от Джейн — изтъква Монтагю. — Сигурно именно на това се надява. Ако този брак е законен в Божиите очи, защо да не се сдобие със син сега? Тя е млада жена на двацет и осем години, от добър, плодовит род.

Джефри ме поглежда, сякаш знам защо не може да стане така.

— Той няма да се сдобие с жив син, това няма да стане никога. Има проклятие, нали, почитаема майко?

Казвам същото, както винаги.

— Не зная.

— Ако някога е имало такова проклятие, че кралят няма да има син и наследник, тогава то не означава нищо, защото той има Фицрой — казва Монтагю раздразнено. — Тези истории за проклетия са празни приказки, защото съществува херцогът, който всеки миг може

да бъде посочен за престолонаследник и да измести принцесата, живо доказателство, че няма проклятие.

Джефри не обръща внимание на брат си и се обръща към мен:

— Имало ли е проклятие?

— Не знам.

КИНГ'С ПЛЕЙС, ХАКНИ, ЛОНДОН ЮНИ 1536 Г.

Почти пея от надежда, докато потегляме извън стените на града, излизаме в полята и тръгваме на север и изток към селото Хакни. Летният ден, позлатен от слънчева светлина, обещава хубаво време и, докато Джефри язди от дясната ми страна, а Монтагю — от лявата, за първи път, между моите момчета, отдалечавайки се от Лондон и заплашително извисяващия се Тауър, изживявам момент на силна радост.

Веднага щом принцеса Мери се отрече от майка си и отхвърли вярата си, кралят изпрати да я доведат, даде ѝ красивото си ловно имение само на няколко мили от Уестминстър, и ѝ обеща завръщане в двора. Позволяват ѝ да вижда приятелите си, позволено ѝ е да се разхожда и да язди, когато пожелае; тя е свободна. Веднага изпраща да ме повикат, и ѝ позволяват да ме види.

— Ще бъдете поразена, когато я видите — предупреждава ме Джефри. — Минаха повече от две години, откакто я видяхте за последно, тя беше болна и много нещастна.

— И двете бяхме болни и много нещастни — казвам. — За мен тя винаги ще бъде прекрасна. Съжалявам единствено, че не можах да ѝ спестя нещастиято.

— Аз съжалявам за това, че не можахме да я измъкнем — казва Джефри мрачно.

— Достатъчно — Монтагю го прекъсва рязко. — Онези дни приключиха, слава Богу, и всички ги преживяхме, по един или друг начин. Никога не ги споменавайте отново.

— Някакви новини за Кару? — Джефри се обръща към Монтагю, като говори с нисък глас, макар че близо до нас няма никой освен половин дузина от собствените ни стражи, които яздят отпред и зад нас, твърде далече, за да ни подслушат.

Монтагю поклаща мрачно глава.

— Нали нищо не ни свързва с него? — настоява Джефри.

— Всички знаят, че почитаемата ни майка обича принцесата като дъщеря — казва Монтагю раздразнено. — Всички знаят, че съм говорил със съзаклятниците. Всички вечеряхме с Кромуюел и заговорничихме за падането от власт на Ан. Не е нужно да си Кромуюел, за да повдигнеш обвинения срещу нас. Просто трябва да се надяваме, че Кромуюел не иска да повдигне обвинения срещу нас.

— Половината Таен съвет се противопостави на това, че кралят обезнаследява принцесата — възроптава Джефри. — Повечето от тях говориха за това пред мен.

— А ако Кромуюел иска да отстрани половината Таен съвет, тогава можеш да си сигурен, че ще има доказателства — Монтагю поглежда през мен към по-младия си брат. — А както ми звучи, ти ще си първият, до когото ще стигне.

— Защото съм първият, който се застъпва за нея! — избухва Джефри. — Защиатавам я!

— Тихо, момчета — казвам. — Никой не се съмнява в когото и да е от двама ви. Монтагю, недей да дразниш брат си, пак се държите като деца.

Монтагю свежда глава в неубедително извинение, а аз се заглеждам напред, към малкия хълм, върху който е разположена старата ловна хижа: куличките едва се виждат над дърветата.

— Значи тя ни очаква? — питам. Забелязвам, че съм нервна.

— Разбира се — потвърждава Монтагю. — Веднага щом поздрави краля, попита дали може да ви види. И той се съгласи. Каза, че знае, че тя ви обича и че винаги сте й била добра настойница.

От периферията на гората виждаме алеята, която води към замъка, а към нас в лек галоп се задават ездачи. Струва ми се, че виждам, засенчвам очи срещу ярката светлина на утринното слънце, виждам, че сред мъжете яздат дами, виждам потрепването на роклите им. Казвам си, че са излезли да ни посрещнат, усмихвам се леко и пришпорвам коня си напред в тръс, а после в лек галоп.

— Хееееей! Хееееееей! — Джефри надава вик и ме следва, когато потеглям напред, а аз съм почти сигурна, а после — напълно сигурна, че в центъра на ездачите е самата принцеса, и че, също като мен, тя чувства, че не може да чака и миг повече, и е излязла да ни посрещне.

— Ваша светлост! — извиквам, напълно забравяйки за променената ѝ титла. — Мери!

Конете забавят ход, когато двете групи се събират, и аз дръпвам юздите и спирам ловния си кон, който пръхти възбудено. Един от стражите изтичва напред и ми помага да слеза от седлото, а моята скъпа принцеса се смъква несръчно от коня си, сякаш отново е дете, скача долу при мен, хвърля се в обятията ми и аз я прегръщам силно.

Тя плаче, разбира се, че плаче, а аз навеждам глава и опирам мократа ѝ буза в моята и чувствам как собствената ми скръб и чувство на загуба, и страхът за нея се надигат, докато също съм готова да се разплача.

— Елате — казва нежно Монтагю зад мен. — Елате, почитаема майко, елате, лейди Мери — кимва, сякаш за да се извини за погрешната титла. — Нека всички се върнем в къщата, и можете да си говорите цял ден.

— В безопасност сте — казва Мери, като вдига поглед към мен. Сега виждам тъмните сенки под очите ѝ и умората в изражението ѝ. Никога вече няма да има блесналия поглед на щастливо дете. Загубата на майка ѝ и внезапната жестокост на баща ѝ са я белязали, а бледата ѝ кожа и стиснатата уста говорят за жена, която твърде млада се е научила да понася болката с дълбока решителност.

— В безопасност съм, но толкова се страхувах за вас!

Тя поклаща глава, сякаш за да каже, че никога няма да е в състояние да ми разкаже какво е изстрадала.

— Отишли сте на погребението на майка ми — казва тя, като подава на коняря юздите на коня си и ме хваща под ръка, така че тръгваме обратно към къщата заедно.

— Беше много тържествено, много красиво, и на доста от нас, които я обичахме, беше позволено да присъстват.

— На мен не ми позволиха да отида. Не ми позволиха дори да платя да прочетат молитви за нея. Освен това ми отнеха всичко.

— Знам.

— Но сега е по-добре — казва тя с храбра малка усмивка. — Баща ми прости упоритостта ми и никой не би могъл да се държи по-мило с мен от кралица Джейн. Тя ми подари диамантен пръстен, а баща ми ми даде хиляда крони.

— А имате ли подходящ управител, който да се грижи за нещата вместо вас? — питам неспокойно. — Шамбелан на домакинството ви?

По лицето ѝ минава сянка.

— Сър Джон Шелтън е мой шамбелан. Лейди Ан, съпругата му, управлява домакинството.

Кимвам. Значи тъмничарите са се превърнали в служители. Предполагам, че все още докладват на лорд Кромуел.

— На лорд Джон Хъси не е позволено да ми служи, нито на съпругата му — казва Мери.

— Съпругата му е задържана — казвам много тихо. — В Тауър.

— А възпитателят ми Ричард Федърстън?

— В Тауър.

— Но вие сте в безопасност?

— Да — казвам. — И толкова щастлива да бъда отново с вас.

* * *

Разговаряме цял ден; затваряме вратата за всички и говорим свободно. Тя пита за децата ми. Разказвам ѝ за моите малки придворни дами, моите внучки Катерина и Унифред. Разказвам ѝ колко се гордея с деветгодишния син на Монтагю, Хенри, и колко го обичам. „Наричаме го Хари“, казвам ѝ. „Трябва да го видите на кон, може да язди всяко животно. Страх ме хваща, когато го гледам!“ Разказвам ѝ, че сме загубили момчето на Артур, но че двете му момичета са добре. Урсула дари семейство Стафорд с голямо потомство от три момчета и едно момиче, а Джефри, най-малкият, има вече Артур, който е на пет години, Маргарет, която е на четири, Елизабет, която е на три, и новото ни бебе, малкият Томас.

Без да я питам, тя ми разказва истории за своята полусестра Елизабет, като се усмихва на нещата, които детето казва, и хвали будността и обаянието ѝ. Пита за дамите, които са дошли да служат на Джейн, и се смее, когато ѝ разказвам, че са все назначени от семейство Сиймор, или избрани от Кромуел, колкото и да са неподходящи за работа, и че понякога Джейн ги оглежда объркано, сякаш не разбира как всички те са се озовали в покоите на кралицата.

— А църквата? — пита ме тихо принцесата. — И манастирите?

— Изчезват един по един. Изгубихме абатството Бишам — казвам. — Хората на Кромуюел го инспектираха и намериха, че не изпълнява необходимите изисквания, и го предадоха в ръцете на игумен, който вечно отсъства, и чието намерение е да го обяви за опетнено от поквара и да го предаде на тях.

— Не може да е вярно, че толкова много религиозни обители са изменили на вярата — казва тя. — Бишам беше добър молитвен дом, знаей, че беше така.

— Някои от разследванията не е честно, използват ги само като начин да убедят абатисата или игумена да се откажат от поминъка си и да си отидат. Инспекторите на Кромуюел са посетили почти всеки малък манастир. Смятам, че ще продължат и ще разследват и големите манастири и абатства. Обвиняват ги в ужасни престъпления, а после намират доказателства срещу тях. Имаше някои места, където се търгуваха с реликви — знаете тези неща — и някои места, където живеяха по-богато, отколкото би било добре за душите им, но това не е реформация, макар че те държат да я наричат именно така — това е разрушение.

— За облаги?

— Да, единствено за облаги — казвам. — Един Бог знае колко много съкровища са отишли от църквите в хазната, а богатите земеделски земи и сградите са купени от съседите им. Кромуюел трябваше да създаде цяла нова служба, за да управлява това богатство. Ако някога наследите короната, скъпа моя, няма да познаете кралството си; то беше ограбено и оголено.

— Ако някога наследя короната, ще поправа всичко това — казва тя много тихо. — Кълна се. Ще поправа всичко.

СИТИНГБОРН, КЕНТ

ЮЛИ 1536 Г.

Дворът заминава за Доувър, за да огледа новите укрепления, после новобраните ще заминат на лов. Заподозрените придворни са освободени от Тауър, а моят сродник Хенри Кортни се връща в двора, но все още не в Тайния съвет.

— Доказа ли невинността си? — питам го много тихо, докато се качваме на конете си и се готвим да потеглим.

— Нищо не беше доказано или отхвърлено — казва той, докато ми помага да се кача на седлото и вдига поглед към мен, мръщейки се срещу ярката слънчева светлина. — Мисля, че целта не беше да проверят дали сме виновни, а да ни сплашат и да ни объркат. И — допълва той с крива усмивка, — несъмнено успяха да го сторят.

Някога това беше най-щастливото време от годината за краля, но това не важи за сегашното лято. Той хвърля поглед към чинията на Джейн, докато тя закусва, сякаш му се иска да ѝ прилошава, наблюдава я, леко наклонил глава на една страна, докато тя танцува с дамите си, сякаш би бил по-доволен, ако е уморена. Не съм единствената, която мисли, че той търси някакъв недостатък, питайки се защо тя не очаква дете, мислейки си, че може би някакъв нейно прегрешение я прави недостойна да износи наследник за Тюдорите, или дори да бъде коронована за кралица. Женени са от по-малко от осем седмици, но кралят бързо разпознава неуспеха у другите. Изисква съвършенство — а това е жената, за която се ожени, защото беше сигурен, че тя е пълната противоположност на Ан Болейн.

Ситингборн има много ханове, построен на Уотлинг Стрийт — пътят от Доувър за Лондон, главният маршрут за поклонниците, тръгнали към гробницата на Бекет в Кентърбъри. Отсядаме в „Лъва“, тук залата за пиршества е толкова просторна, а стаите — толкова многобройни, че могат да подслонят по-голямата част от двора и само по-незначителните придружители и по-низшите слуги трябва да отседнат в ханове наблизо.

За първи път в живота си виждам, че макар да отмятат назад качулките си, за да открият главите си в чест на кралското знаме, поклонниците извързват лица от краля. Не смеят да направят нищо повече, но не подвикват благословии, нито се усмихват, докато язди край тях. Обвиняват го за затварянето на по-малките манастири, боят се, че ще продължи и ще унищожи и по-големите. Това са набожни хора, привикнали да се молят в църквата на някое абатство в малките си градове, които сега откриват, че абатството е затворено, а някакъв нов лорд на Тюдорите със сурово лице сваля оловото от покрива и стъклата от прозорците. Това са хора, които вярват в светците от малките крайпътни параклиси, които вярват, че бащите и дядовците им са били спасени от чистилицето благодарение на строените с дарения семейни параклиси, отслужващи литургии за душите на дарителите. Сега параклисите са унищожени. Кой ще отслужва литургия за тях? Това са хора, възпитани да почитат местните църкви, хора, които са наемали земи от манастирите, които са отивали в манастирската лечебница, когато се разболеят, които са отивали в кухнята на абатството във времена на глад. Когато кралят нареди инспекцията, а после — затварянето на малките манастири, той изтръгна сърцето на малките общности и предаде техните съкровища на чужди хора.

Сега тези поклонници пътуват до параклиса на духовник, убит от крал, от друг един Хенри. Те вярват, че Томас Бекет се застъпил за Църквата, възпротивявайки се на краля, и че чудесата, които постоянно се случват край почитаната му гробница, идват да докажат, че духовникът е бил прав, а кралят е грешал. Докато кралските стражи влизат в тръс в селото, скачат от едрите си коне и се подреждат от двете страни на селската улица, поклонниците шепнат за Джон Фишър, който умря за вярата си на кралския ешафод; за Томас Мор, който не можа да се застави да изрече, че кралят е законен глава на църквата, и предпочете да пожертва живота си, отколкото да сложи името си под тази клетва. Докато хората от кралската свита влизат на коне в града, кимайки надясно и наляво, в отговор не се виждат сияещи лица или развълнувани викове. Вместо това хората извързват глави или свеждат очи, и се понася недоволен ропот, като шум на скрит между дълбоки брегове поток.

Хенри го чува; вдига глава и оглежда студено поклонниците, които стоят по праговете на хановите или се надвесват от прозорците,

за да видят човека, който унищожава тяхната Църква. Кралските телохранители го чуват, оглеждайки се смутено, долавяйки разколебана вяроност, дори в собствените си редици.

Много, много хора, които знаят, че съм гувернантка на принцесата и глава на нейното домакинство, се провикват към мен: „Бог да я благослови! Бог да я благослови!“, боейки се дори да изрекат истинското ѝ име и титлата ѝ, тъй като са се заклели да се отрекат от нея, но все така искат да ѝ изпратят обичта и предаността си.

Хенри, който обикновено обикаля богатите си дворци с баржа, винаги плътно охраняван, не е чувал шума на неодобрителен шепот от хиляди уста. Този шум е като тътен на далечна гръмотевица, нисък и все пак злокобен. Той се оглежда, но не може да види дори един човек, който говори против него. Изсмива се рязко, без никаква причина, сякаш се опитва да покаже, че не е смутен от това навъсено посрещане, и се смъква тежко от коня си, подхвърля юздите на един коняр, и застава напълно неподвижен, с ръце на хълбоците, тлъст, едър мъж, сякаш предизвиква някой да каже нещо против него. Не вижда никого, когото да предизвика. В тълпата не се виждат намръщени лица, никой няма да се изправи, за да бъде превърнат в мъченик. Ако види враг, Хенри би го покосил на място; никога не му е липсвала смелост. Но никой не му се противопоставя. Носи се само приглушен шепот на недоволство, идващ неизвестно откъде. Хората вече не харесват своя крал, не му поверяват своята Църква, тъгуват за кралица Катерина, били са ужасени от историите за вината и смъртта на кралица Ан. Как може такава жена някога да е била избраница на един благочестив крал? Той я избра, за да докаже, че е най-добрият, че може да се ожени за най-добрата. След като сега е доказано, че тя е най-лошата, какво говори това за него?

Те не знаят нищо за кралица Джейн, но са чули, че тя танцувала вечерта на екзекуцията, и се омъжила за краля единайсет дни след като той обезглави предишната си съпруга, нейната господарка. Мислят, че тя сигурно е жена, неспособна да прояви състрадание. За тях кралят вече не е принцът, чиято поява поправя всичко, вече не е младият човек, чиито лудории и шеги бяха се превърнали в нарицателно за невъздържано веселие. Обичта им към него е помрачена от съмнения, обичта им към него е станала боязлива; всъщност обичта им към него си е отишла.

Хенри се оглежда наоколо и тръсва глава, сякаш с презрение към малкия град и сведенията глави на безмълвните поклонници. За миг ми напомня за начина, по който някога гледаше баща му, сякаш мислеше, че всички сме глупаци, защото беше успял да превземе трона и кралството с помощта на собствения си бърз и лукав ум, и че презира всички ни, задето сме го допуснали. Хенри хвърля поглед надолу към Джейн, която стои до него, в очакване да мине с него през широко отворената врата на хана. Изражението му не омеква при вида на сведената ѝ руса глава. Гледа я, сякаш съзнава, че тя е поредната глупачка, която ще направи точно каквото иска той, дори това да ѝ струва живота.

Следваме ги в робско подчинение, но тогава в тълпата отвън настъпва смут: конници се задават по пътя и се опитват да си пробият път през тълпата. Виждам как Монтагю, който следва краля, поглежда назад, за да види причината за шума. Начело е един от хората на Хенри Фицрой, с почти окуцял кон, по всичко личи, че е яздил усилено, може би чак от двореца Сейнт Джеймс, лондонския дом на младия херцог.

Едно леко кимване на Монтагю, докато влиза в тъмната вътрешна зала на хана, ми дава знак да изчакам отвън и да разбера каква е новината, накарала вестносеца да препуска така усилено. Човекът си пробива път през тълпата, докато конярят чака отзад и държи коня му.

Около него веднага се събират хора, нетърпеливи да чуят новините, а аз се отдръпвам назад да слушам. Той поклаща глава и заговаря тихо. Ясно го чувам да казва, че нищо не можело да се направи, горкият млад човек, нищо не можело да се направи.

Влизам в хана, където около краля е пълно с придворни, които разговарят и се питат какво се е случило. Джейн седи на трона, опитва се да изглежда спокойна и говори с дамите си. Вратата към стаята на краля е затворена, Монтагю е наблизо.

— Влезе вътре с пратеника — казва ми тихо Монтагю. — Изгони всички навън. Какво е станало?

— Мисля, че Фицрой може да е мъртъв — казвам.

Очите на Монтагю се разширяват и той възкликва леко, но вече е такъв опитен заговорник, че видът му не издава почти никаква емоция.

— Нещастен случай?

— Не знам.

Изад затворената врата се разнася силен рев, ужасен рев, какъвто издава бик, когато за гърлото го е захапал мастиф и той се свлича на колене. Това е ревят на смъртно ранен човек.

— Не! Не! Не!

Чула вика, Джейн рязко се извърта, скача на крака и се люшва нерешително. Дворът утихва напълно, и я наблюдава как сяда отново на трона си, а после пак се надига. Брат ѝ бързо ѝ заговаря и тя отива покорно до вратата на личния кабинет, но после отстъпва назад и прави лек жест с ръка, като възпира стражите да я отворят.

— Не мога — казва тя.

Хвърля поглед през стаята към мен и аз отивам при нея.

— Какво да правя? — пита тя.

От вътрешността на стаята се чува едно-единствено силно ридание. Джейн изглежда напълно ужасена.

— Да отида ли при него? Томас казва, че трябва да отида при него. Какво става?

Преди да успея да отговоря, Томас Сиймор застава до сестра си, с ръка отзад на кръста ѝ, като буквално я тласка към затворената врата.

— Влизай вътре — изрича през зъби.

Джейн забива пети в пода, извърща очи към мен.

— Не трябва ли лорд Кромуел да влезе? — прошепва тя.

— Дори той не може да възкреси мъртвите! — изсъсква Томас.
— Трябва да влезеш.

— Елате с мен — Джейн посяга и ме сграбчва за ръката, когато стражът отваря вратата със замах. Пратеникът излиза, препъвайки се, а Томас Сиймор бута двете ни вътре и затръшва вратата зад нас.

Хенри е на колене, на пода, прегърбен над богато украсено столче за крака, с лице, заровено в плътната бродерия. Хлипа конвулсивно като дете, с дрезгав глас, сякаш скръбта ще изтръгне сърцето му.

— Не! — възкликва, поема си дъх, а после надава силен стон.

Предпазливо, като човек, който се приближава до ранен звяр, Джейн тръгва към него. Спира за миг и се навежда, с ръка, колебаеща се над повдигащите се и спускащи рамене. Поглежда ме, аз кимвам, и тя го потупва по гърба толкова леко, че той едва ли го усеща през ватираната подплата на жакета си.

Хенри трие лице ту на една, ту на друга страна в златните възли и мъниста по столчето за крака; стиснатият му юмрук удря силно по столчето, а после — по дъските на пода.

— Не! Не! Не!

При този изблик Джейн отскача назад и ме поглежда. Хенри надава лек болезнен стон, изблъсква столчето за крака и се хвърля по лице на пода, търкаляйки се ту на една, ту на друга страна в ароматните билки и сламата.

— Синът ми! Синът ми! Единственият ми син!

Джейн се отдръпва от размаханите му ръце и ритащите крака, но аз пристъпвам напред и коленича до главата му.

— Бог да му даде вечен покой, да го приеме и да го въведе във вечния живот — казвам тихо.

— Не! — Хенри се надига, с коса, в която са се преплели треви и слама, и изкрещява в лицето ми: — Не! Не във вечния живот. Това е моето момче! Той е мой наследник! Имам нужда от него тук!

Ужасяващ е в бясната ярост, зачервила лицето му, но после виждам къде покритието на столчето за крака е одраскало лицето му, разкъсало е клепача му, така че по лицето му се стичат кръв и сълзи, виждам онова отчаяно дете, каквото беше, когато брат му умря, когато майка му умря само година по-късно. Виждам детето Хенри, което дотогава беше закриляно от живота, а сега този живот бе нахлул в детската му стая, в неговия свят. Дете, на което рядко бяха отказвали нещо, а сега внезапно всичко, което бе обичало, му бе отнето.

— О, Хари — изричам, и гласът ми е изпълнен с жал.

Той надава вопъл и се хвърля в скута ми. Хваща ме здраво през кръста, сякаш иска да ме смачка.

— Не мога... — изрича. — Не мога...

— Знам — казвам: мисля си за всички онези случаи, когато ми се налагаше да отида при този млад човек и да му кажа, че още един негов син е мъртъв, а сега той е толкова възрастен, колкото бях аз тогава, и отново узнава, че е изгубил син.

— Момчето ми!

Притискам го толкова здраво, колкото ме държи той, люлея го, поклащаме се заедно, сякаш той е голямо бебе, което плаче в скута на майка си, сломено от сърдечната мъка на детството.

— Беше мой наследник — проплаква той. — Беше мой наследник. Беше ми одрал кожата. Всички го казваха.

— Беше — казвам кротко.

— Беше красив, какъвто бях аз!

— Беше.

— Имах чувството, че така никога няма да умра...

— Знам.

Следва нов пристъп на ридания и аз го прегръщам, докато той плаче съкрушено. Поглеждам към Джейн над раменете му, разтърсващи се от плач. Тя е просто ужасена. Взира се в краля, прегърбен на пода, плачещ като дете, сякаш той е някакво странно чудовище от приказка, което няма абсолютно нищо общо с нея. Очите ѝ се плъзват към пода; явно си пожелава да е някъде далеч.

— Има проклятие — казва Хенри внезапно, като се надига, сяда и оглежда внимателно лицето ми. Клепачите му са подпухнали и зачервени, лицето му — покрито с петна и изподраскано, косата му — щръкнала, шапката му — в пепелта на огнището. — Сигурно има проклятие срещу мен. Защо иначе ще губя всички, които обичам? Защо иначе ще съм толкова окаян? Как може да бъде крал и същевременно най-нещастният човек на света?

Дори сега, когато този опечален баща се вкопчва в ръцете ми, няма да кажа нищо.

— С какво Беси Блаунт е оскърбила Бог, та той ме поразява? — пита ме настойчиво Хенри. — Какъв грях е извършил Ричмънд? Защо Бог би ми го отнел, ако над тях не тегне проклятие?

— Болен ли беше? — питам тихо.

— Всичко стана толкова бързо — прошепва Хенри. — Знаех, че той не е добре, но не беше нищо сериозно. Изпратих лекаря си, направих всичко, което е редно да стори един баща... — той си поема дъх с леко изхлипване. — Не съм сгрешил в нищо — казва вече спокойно. — Не може да е нещо, което съм направил. Сигурно Божията воля е била да ми бъде отнет. Трябва да е нещо, което Беси е направила. Трябва тя да има някакъв грях.

Той млъква рязко, взема ръката ми и я допира до разранената си, изгаряща буза.

— Не мога да го понеса — казва простичко. — Не мога да го повярвам. Кажете, че не е истина.

Сълзите се леят по лицето ми. Безмълвно поклащам глава.

— Няма да позволя да го казват — заявява Хенри. — Кажете, че не е вярно.

— Не мога да го отрека — казвам овладяно. — Съжалявам. Съжалявам, Хенри. Толкова съжалявам. Но той си отиде.

Устата му зяпва и от нея потича слюнка, очите му са възпалени и пълни със сълзи. Почти не е в състояние да издаде звук.

— Не мога да го понеса — прошепва. — Какво ще стане с мен?

Надигам се от пода, сядам на столчето за крака и протягам ръце към него, сякаш той отново е малкото момче в кралската детска стая. Той пропъзлява към мен, полага глава в скута ми и се предава на сълзите си. Милвам оредяващата му коса и бърша разранените му бузи с ленивия ръкав на роклята си, и го оставям да плаче и той плаче, докато стаята става златиста от залеза и сива от здрача, а Джейн Сиймор седи като малка статуя в отсрещния край на стаята, твърде ужасена, за да помръдне.

* * *

Докато здрачът потъмнява и се превръща в нощ, риданията на краля постепенно се превръщат в хленч, а после преминават в тръпки, докато накрая решавам, че е заспал, но после той отново се размърдва и раменете му се повдигат и спускат. Когато става време за вечеря, той не помръдва, и Джейн продължава странното си бдение заедно с мен — свидетелки на сърдечната му мъка. После, когато камбаните в града започват да бият за вечерня, вратата се открява, Томас Кромюел се вмъква в стаята и обхваща всичко с един пронизателен поглед.

— О — възкликва Джейн с облекчение, изправя се на крака и прави малък, объркан жест, сякаш за да покаже на негова светлост секретаря, че кралят е рухнал от скръб, и е по-добре той да поеме нещата в свои ръце.

— Бихте ли желали да отидете на вечеря, ваша светлост? — пита я Кромюел с поклон. — Можете да кажете на двора, че кралят ще вечеря в покоите си сам.

Джейн дава съгласието си с лек, подобен на мяукане звук, и се измъква от стаята, а Кромюел се обръща към мен, докато държа краля в

обятията си, сякаш аз представлявам по-заплетен проблем.

— Графиньо — обръща се той към мен, като се покланя.

Накланям глава, но не казвам нищо. Сякаш държа заспало дете, което не искам да събудя.

— Да повикам ли камериерите от спалнята му, за да го сложат в леглото? — пита ме той.

— И лекаря му с приспивателна отвара? — предлагам шепнешком.

Лекарят пристига, а кралят повдига глава и послушно изпива дозата. Държи очите си затворени, сякаш му е непоносимо да вижда погледите — любопитни, съчувствени, или — най-лошото, развеселени — на камериерите от спалнята, които оправят леглото, пронизват го с меч като предпазна мярка срещу скрити убийци, затоплят го с горещите въглени в грейката, а после застават при главата и краката му, в очакване на указания.

— Сложете негово величество да си легне — казва Кромуюел.

Леко се сепвам от новата титла. Сега, когато кралят е единственият владетел на Англия, а папата не е нещо повече от викарий на Рим, той е започнал да твърди, че е равностоен на император. Вече няма да бъде наричан „ваша светлост“ като някой херцог, макар че тази титла беше достатъчно добра за баща му, първия Тюдор, и достатъчно добра за всички от моето семейство. Сега той има императорска титла: той е „величество“. Сега негово новопровъзгласено величество е толкова сломен от скръбта, че смирените му поданици трябва да го повдигнат и да го сложат в леглото, и са твърде изплашени, за да го докоснат.

Камериерите се поколебават: не знаят как да се отнасят с него.

— О, за Бога — казва Кромуюел раздражено.

Нужни са шестима, за да го вдигнат от пода до леглото, главата му се люлее, а сълзите се леят от затворените му очи. Нареждам на камериерите да изхлузят красиво изработените му ботуши за езда, а Кромуюел им казва да свалят тежкия жакет, така че го оставяме да спи все още полуоблечен, като пияница. Един от камериерите ще спи върху сламеник на пода; виждаме ги как подхвърлят монети, за да видят кой ще извади лошия късмет да остане. Никой не иска да бъде с него през нощта, докато той хърка, изпуска газове и плаче. Пред вратата има двама кралски телохранители.

— Той ще спи — казва Кромуюел. — Но когато се събуди... как мислите, лейди Маргарет? Разбито ли е сърцето му?

— Това е ужасна загуба — признавам. — Да изгубиш дете винаги е ужасно, но да го изгубиш вече голямо, когато е преживяло детските болести и всичко е било пред него...

— Да изгубиш наследник — отбелязва Кромуюел.

Не казвам нищо. Няма да споделя никакво мнение за наследника на краля.

Кромуюел кимва.

— Но според вас може ли всичко това да е за добро?

Въпросът е толкова безсърдечен, че се поколебавам и го поглеждам, сякаш се съмнявам, че съм го чула правилно.

— Това оставя като единствена вероятна наследница лейди Мери — изтъква той. — Или я наричате „принцеса“?

— Изобщо не говоря за нея. И я наричам „лейди Мери“. Подписах клетвата, и знам, че сте прокарали парламентарен указ, който гласи, че кралят ще избере сам наследника си.

* * *

Поръчвам да ми донесат храна в личните ми покои. Не мога да понеса да се присъединя към двора, който шуми развълнувано от клюки и предположения. Монтагю пристига с плодовете и сладкишите, налива си чаша вино, и сяда срещу мен.

— Рухна ли той? — пита хладно.

— Да — казвам.

— Държеше се така, когато изгуби бебето на Болейн — казва той. — Плака и вилня, а после спря да говори. После, когато приключи със скръбта си, отрече, че това някога се е случвало. Погребахме бебето тайно.

— За него това е ужасна загуба — отбелязвам. — Каза, че е смятал да направи Фицрой свой наследник.

— А сега няма мъжки наследник, точно както предрича проклятието.

— Не зная — казвам.

На сутринта кралят е зачервен и навъсен, със зачервени и подпухнали очи, с унило лице. Напълно ме пренебрегва. Сякаш ме няма на закуска и не съм била там предишната вечер. Той яде обилно, отново и отново поръчва още месо, още ейл, още вино, прясно изпечен хляб, сладкиши, сякаш иска да погълне света, а после отива отново в параклиса си. Седя с кралицата и дамите ѝ в нашите светли покои, които гледат към главната улица, и така виждаме как пратениците в ливреята на Норфолк идват и си отиват, но смъртта на младия херцог не е оповестена пред двора и никой не знае дали е редно да носи траур, или не.

В продължение на три дни оставаме в Ситингборн, а кралят все така не казва нищо за Фицрой, макар че все повече и повече хора научават, че е починал. На четвъртия ден дворът продължава пътуването си към Доувър, но все още никой не е обявил, че херцогът е мъртъв, придворните не носят траур, няма подготовки за погребение.

Сякаш всичко е застинало във времето, замръзнало като водопад през зимата, с безмълвно застинали струи. Кралят не казва нищо, дворът знае всичко, но покорно се преструва, че е в пълно неведение. Фицрой не потегля от Лондон да се присъедини към нас, никога повече няма да язди, и въпреки това всички трябва да се преструваме, че го чакаме да дойде.

— Това е лудост — казва ми Монтагю.

— Не знам какво се очаква да направя — казва жално кралицата на брат си. — В действителност това няма нищо общо с мен. Поръчах си траурна рокля. Но не знам дали трябва да я обличам.

— Хауард трябва да проговори — заявява Томас Сиймор. — Фицрой беше негов зет. Никой от нас няма причина да осигурява подобаващо погребение на незаконородения. Нямаме причина да се обръщаме за това към краля.

Томас Хауард се приближава до трона, докато Хенри седи в залата за аудиенции преди вечеря, и пита, с толкова тих глас, че само мъжете най-близо до него могат да чуят, дали му позволяват да напусне двора, за да си отиде у дома и да погребее зет си.

Внимава да не изрича името на Фицрой. Кралят му прави знак да се приближи, прошепва нещо в ухото му, а после се обръща и го отправя с махване на ръка. Томас Хауард напуска двора, без да каже нищо дума на никого, и се прибира у дома в Норфолк. По-късно научаваме, че погребал зет си, и собствените си надежди, в абатството Тетфорд, в прост дървен ковчег и с тайна служба, на която присъствали само двама души.

— Защо? — пита ме Монтагю. — Защо станалото се потуля така?

— Защото Хенри не може да понесе мисълта, че е изгубил още един син — казвам. — И защото сега държи двора в такова подчинение и сме такива глупаци, че ако той не иска да мисли за нещо, тогава никой от нас не го изрича. Ако той изгуби сина си и не може да понесе скръбта, тогава момчето се погребва далече и тихомълком. А следващия път, когато поиска да направи нещо напълно погрешно, ще открием, че е станал още по-силен. Може да отрече истината и никой няма да му възрази.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЮЛИ 1536 Г.

Докато дворът пътува, оставам у дома, разхождам се из нивите си и гледам как пшеницата става златиста. В първия ден на жътвата излизам с групата жътвари и ги гледам как крачат един до друг през нивата: сърповете им повалят полюшващите се посеви, питомните и дивите зайци се стрелкат насам-натам, а момчетата хукват с джафкащи териери след тях.

Зад мъжете идват жените, прегръщат големите снопи и ги връзват с едно отработено движение, със запретнати рокли, за да могат да вървят с едри крачки, с ръкави, навити високо над мускулестите им ръце. Много от тях са задянали бебета на гърба си, след повечето се влачат по две деца, а старите хора събират падналите зърна пшеница, за да не се прახосва нищо.

Изпитвам радостта на скъперник, който гледа как в съкровищницата се изсипва злато. Бих предпочела да имам добра реколта пред цялото злато, което бих могла да отмъкна от някое абатство. Седя на коня си, гледам как арендаторите работят и се усмихвам, когато се провикват към мен и ми казват, че годината е добра, добра година за всички ни.

Обръщам коня си обратно до къщата и забелязвам непознат кон в конюшните и някакъв мъж, който пие ейл до вратата на кухнята. Той вдига поглед, когато влизам в двора, и смъква шапката от главата си — шапката е стара, но шита по италианската мода. Слизам от коня и го чакам да се приближи към мен.

— Нося съобщение от сина ви, графиньо — казва той. — Той е добре и ви изпраща благопожелания.

— Радвам се да получа вест от него — казвам, скривайки тревожното си нетърпение. Всички чакаме, всички чакаме от месеци Реджиналд да завърши доклада си относно претенциите на краля да бъде върховен глава на английската църква. Реджиналд обеща, че работата ще бъде завършена скоро, и че ще подкрепи възгледите на

краля. Как ще мине през лабиринта, който погуби Томас Мор, как ще избегне капана, който щракна и плени Джон Фишър, не ми е известно. Но моят син Реджиналд е един от най-начетените хора в християнския свят. Ако в дългата история на Църквата има прецедент за случай като този на нашия крал, той ще го открие, и навярно може да намери начин да върне и титлата на принцеса Мери.

— Ще прочета това и ще напиша отговор — казвам на пратеника.

Той се покланя и казва:

— Ще бъда готов да го отнеса утре.

— Управителят ще ви намери легло и място на масата за тази вечер.

Минавам през вратата до вътрешната градина, сядам на пейката под розите и разчупвам печата на писмото на Реджиналд.

Той е във Венеция. Облягам писмото на коляното си, затварям очи, и се опитвам да си представя сина си в един невероятно богат и красив град, където вратите на къщите се отварят към плискащата се вода, и той трябва да взема лодка, за да ходи в голямата библиотека, където е почитан учен.

Той ми пише, че е болен и мисли за смъртта. Не изпитва скръб, а усещане за покой.

Завърших доклада си и го изпратих като дълго писмо до краля. Не е за обнародване. Това е мнението, което той поиска. То е рязко, но изпълнено с обич. Ученият в него ще разпознае силата на логиката, теологът ще разбере историята. Глупакът и сладострастникът ще бъдат потресени, че го наричам и с двете определения, но аз наистина вярвам, че смъртта на неговата конкубинка му дава шанс да се върне към Църквата, което трябва да стори, за да спаси душата си. Аз съм неговият пророк, като онзи, който Бог изпратил на Давид. Ако може да ме послуша, все още би могъл да бъде спасен.

Посъветвах го да даде писмото на най-добрите си учени, за да му изготвят кратко обобщение. Писмото е дълго и знам, че той няма да има търпението да го прочете

цялото! Но в Англия има мъже, които ще го прочетат, и няма да обърнат внимание на гневните думи, но ще чуят истината. Те могат да ми отговорят и може би ще го пренапиша. Това не е становище за обнародване, на което всички да се дивят, това е документ, който да бъде обсъден от начетени мъже.

Боледувам, но не искам да си почивам. Има хора, които биха се радвали да ме видят мъртъв, а има дни, когато аз самият бих се радвал да заспя и да не се събудя. Спомням си и се надявам, че ти също помниш, че когато бях още малко момче, ти ме отдаде изцяло на Бог и си тръгна от мен, остави ме в Божиите ръце. Не се тревожи за мен сега — аз съм все още в Неговите ръце, където ме остави.

Твой любящ и покорен син,
Реджиналд

Притискам писмото към бузата си, сякаш мога да усетя уханието на тамян и восъка от свещта на кабинета, където го е написал. Целувам подписа, защото може той също да го е целунал, преди да запечата писмото и да го изпрати. Мисля си, че наистина съм го изгубила, ако се е отвърнал от живота и копнее за смъртта. Едничкото нещо, на което щях да го науча, ако го бях задържала до себе си, е никога да не се уморява от живота, а да се вкопчва в него. Живот: почти на всяка цена. Никога не съм се подготвяла за смъртта, дори не и когато се готвех за раждане, и никога не бих положила глава на дръвника. Мисля си, че изобщо не биваше да го оставям при монасите картузианци, макар да бяха добри мъже, макар да бях бедна и без никакъв друг начин да го изхранвам. Трябваше да прося край пътя със сина си на ръце, вместо да позволя той да ми бъде отнет. Не биваше никога да го оставям да се превърне в човек, който вижда себе си в Божиите ръце и се моли да отиде на небето.

Изгубих го, когато го оставих в обителта, изгубих го, когато го изпратих в Оксфорд. Изгубих го, когато го изпратих в Падуа, а сега осъзнавам изцяло безвъзвратността на загубата си. Някога бях омъжена за добър човек, имах четири красиви момчета, а сега съм

стара жена, вдовица, със само двама сина в Англия, а Реджиналд, най-умният и точно онзи, който се нуждае от мен най-много, е далече, далече от мен и мечтае за собствената си смърт.

Притискам писмото му към сърцето си и скърбя за сина, който е уморен от живота, а после започвам да мисля. Препрочитам писмото и се питам какво има предвид с „гневни думи“. Питам се какво иска да каже с това, че иска да е пророк за краля. Много се надявам да не е написал нищо, което ще пробуди лесно разпалващите се подозрения на краля или неукротимия му гняв.

ДВОРЕЦЪТ УЕСТМИНСТЪР, ЛОНДОН ОКТОМВРИ 1536 Г.

Дворът се връща в Лондон и веднага щом кралят отива в покоите си, ме викат в личния му кабинет. Разбира се, надявам се, че ще ме назначи в домакинството на принцесата, и излизам забързано от покоите си, прекосявам вътрешния двор, минавам през малка врата и се качвам по едно стълбище, минавайки през голямата зала, докато стигам до покоите на краля в лабиринта, какъвто е дворецът Уестминстър.

Минавам през претъпканата зала за аудиенции с лека усмивка на нетърпеливо очакване на лицето. Те може и да са принудени да чакат, но аз съм повикана. Със сигурност той ще ме назначи да служа на принцесата, и аз ще мога да я отведа обратно до титлата ѝ и истинското ѝ положение.

Повече хора отвсякога чакат да се срещнат с краля, и повечето държат в ръце планове или карти. Манастирите и църквите на Англия се разпределят и раздават, един след друг, и всеки иска своя дял.

Но има мъже, които изглеждат смутени. Виждам стар приятел на съпруга си, един от гражданите на Хъл, и му кимвам, докато минавам.

— Кралят ще ви приеме ли? — пита той настойчиво.

— Сега отивам при него — казвам.

— Моля ви, попитайте го дали мога да се срещна с него — казва мъжът. — В Хъл сме се поболели от страх.

— Ще му кажа, ако мога — казвам. — Какво става?

— Хората не искат църквите да им бъдат отнети — казва той бързо, поглеждайки с едно око към вратата на личния кабинет. — Няма да го търпят. Когато един манастир бъде съборен, това означава ограбване на целия град. Не можем да овладеем градовете, гражданите не желаят да търпят това. На Север всички са се вдигнали и говорят как ще защитят манастирите и ще изхвърлят инспекторите, които дойдат да ги затворят.

— Трябва да кажете на лорд Кромвел, това е негова работа.

— Той знае. Но не предупреждава краля. Не разбира опасността, в която се намираме. Казвам ви, не можем да удържим Севера срещу хората, ако всички те се обединят.

— За да защитят църквата? — казвам бавно.

Той кимва.

— Твърдят, че всичко това е било предсказано. И говорят в защита на принцесата.

Един от камериерите на краля отваря вратата на личния кабинет и ми кимва. Оставям гражданина без нито дума повече, и влизам.

В личния кабинет, където капациите са затворени, за да не допускат вътре сивотата на есенния следобед, е хладно и тъмно, а дървата в огнището са наредени, но огънят още не е запален. Кралят се е разположил зад широка, полирана в черно маса в голям резбован стол, намръщен. Масата пред него е отрупана с книжа, а в далечния край чака секретар, с вдигнато в готовност перо, сякаш кралят е диктувал писмо и е прекъснал рязко, когато е чул стражите да чукат и да разтварят вратата. Лорд Кромвел стои отстрани и вежливо ми кимва, когато влизам.

Усещам мириса на опасност, също както един кон може да усети нестабилните греди на прогнил мост под краката си. Местя поглед от свелия очи Кромвел към застаналия в готовност секретар, и се чувствам така, сякаш всички позираме за портрет от дворцовия художник, маестро Холбайн. Заглавието би било „Присъда“.

Вдигам глава, тръгвам към масата и срещам мрачния поглед на най-могъщия човек в християнския свят. Не се страхувам. Няма да се страхувам. Аз съм Плантагенет. Мирисът на опасност е мирис, който познавам така добре, както познавам наситения мирис на прясна кръв, острата миризма на отрова за плъхове. Усещах го в детската си стая; това е мирисът на детството ми, на целия ми живот.

— Ваше величество.

Правя реверанс, изправам се и заставам пред него, с ръце, сключени пред тялото, със спокойно лице.

Той среща погледа ми и ме гледа гневно, сурово, а аз го оставям да задържи мълчанието, докато усещам как в гърлото ми бавно се надига солена жлъчка. Преглъщам. После той проговаря първи:

— Знаете какво е това — казва грубо, като побутва към мен подвързан ръкопис.

Пристъпвам напред, и когато лорд Кромуел кимва, го вдигам. Ръцете ми не треперят.

Виждам, че заглавието е на латински.

— Това писмото на сина ми ли е? — питам. Гласът ми не трепва.

Лорд Кромуел свежда глава.

— Знаете ли как го е нарекъл? — изсъсква Хенри.

Поклащам глава.

— *Pro ecclesiasticae unitatis defensione* — прочита Хенри на глас.

— Знаете ли какво означава това?

Отправлям му продължителен поглед.

— Ваше величество, известно ви е, че зная. Някога аз ви учех на латински.

Той сякаш почти губи равновесие, все едно съм му припомнила момчето, което беше. Само за миг се поколебава, после отново заема надменна поза и казва:

— В защита на единството на Църквата. Но аз Защитник на вярата ли съм, или не?

Откривам, че мога да му се усмихна, устните ми не треперят.

— Разбира се, че сте.

— И върховен глава на англиканската църква?

— Разбира се.

— В такъв случай нима вашият син не се е провинил в оскърбление на короната, в държавна измяна, поставяйки под въпрос правото ми да управлявам моята църква и да я защитавам? Дори самото заглавие на писмото му е измяна, само по себе си!

— Не съм виждала писмото му — казвам.

— Писал ѝ е — казва тихо Кромуел на краля.

— Той е мой син, разбира се, че ми пише — отвърщам на краля, пренебрегвайки Кромуел. — И ми каза, че ви е написал писмо. Не доклад, не книга, не нещо, предназначено за публикуване, не е споменавал нищо за заглавие. Каза ми, че сте поискали мнението му по определени въпроси, и той ви се подчинил: изучил въпроса, допитал се и написал мнението си.

— Това е изменническо мнение — заявява кралят. — Той е лош от Томас Мор, далеч по-лош. Томас Мор изобщо не биваше да умира за онова, което каза, и никога не е казвал нещо подобно. Мор

трябваше да е жив днес, най-добрият от моите съветници, а синът ви — обезглавен вместо него.

Преглъщам.

— Реджиналд изобщо не е бивало да пише нищо, което дори се доближава до измяната — казвам тихо. — Трябва да ви помоля да му простите, ако е сторил това. Нямах представа какво пише. Нямах представа какво изучава. Той е ваш учен от много години, работи по ваши заповеди.

— Той казва това, което всички мислите! — Хенри се изправя на крака и се навежда към мен. Малките му очи блестят гневно. — Смеете ли да го отречете? В лицето ми? В лицето ми?

— Не зная какво казва той — повтарям. — Но никой от семейството ми в Англия не е изрекъл, помислил, или сънувал дори една предателска дума. Ние сме ви верни — обръщам се към Кромвел. — Незабавно положихме клетвата — казвам. — Вие затворихте абатството Бишам, основано от собственото ми семейство, а аз не възроптах, дори не и когато назначихте игумен по ваш избор и прогонихте игумена Ричард и всички каноници и опразнихте параклиса. Взехте скъпоценностите на лейди Мери по списъка, който ви направих, а когато я затворихте под ключ, ви се подчиних и никога не съм ѝ писала. Монтагю е ваш верен служител и приятел, Джефри ви служи в парламента. Ние сме ваши сродници, предани сродници, и никога не сме направили нищо срещу вас.

Внезапно кралят плясва по масата с тежката си ръка, и плясъкът прозвучава като изстрел.

— Не мога да понасям това! — изревава той.

Не трепвам, стоя напълно неподвижна. Обръщам се към него и го поглеждам право в лицето, както пазачът на Тауър гледа дивите зверове. Веднъж Томас Мор ми каза: „Никога не показвайте страх пред лъв или крал, иначе е свършено с вас.“

Кралят се надвесва напред и изкрещява в лицето ми:

— Накъдето и да се обърна, има хора, които заговорничат срещу мен, шушукат, пишат... — той помита ръкописа на Реджиналд на пода с нов гневен жест. — Никой не мисли какво правя за страната, никой не мисли как страдам, докато водя страната напред, извеждам ги от тъмнината на светло, служа на Бог, макар че всички около мен, всички... — внезапно се нахвърля на Кромвел: — Какво правят в

Линкълн? Какво правят в Йоркшър? Какво говорят против мен? Защо не ги накарате да замлъкнат? Защо са се развилнели по улиците в Хъл? И защо позволихте на Поул да напише това? — изкрещява той. — Защо се държите като глупак?

Кромуел поклаща глава, сякаш удивен от собствената си глупост. И веднага, тъй като поема вината за лошата новина, се залавя да я омаловажи. Преди миг беше мой обвинител; сега ми помага да се защитя, и провинението моментално става много по-леко. Виждам го как се обръща, като танцьор в поетична драма, за да прескочи линията в противоположната посока.

— Херцогът на Норфолк ще потуши метежа на Север — казва той успокоително. — Няколко селяни, които крещат за хляб; не е нищо особено. А написаното от вашия учен Реджиналд Поул — това е нищо. Това е само едно лично писмо — казва той. — Това е само мнението на един човек. Ако ваше величество благоволи да го обори, как може то да запази някакво значение? Вашето разбиране по право е по-важно от неговото. Нима някой би го прочел, ако вие го отречете? Кой го е грижа какво мисли Реджиналд Поул?

Хенри отива бързо към прозореца и поглежда навън в мекия полумрак. Кукумявките, които живеят в таванските помещения на тази стара сграда, бухат, а докато той гледа, едра бяла улулица прелита тихо на яките си къси криле. Камбаните из целия голям град бият. За миг се запитвам какво би се случило какво ще се случи с този крал, ако камбаните започнат да бият наобратно и хората чуят сигнала да се вдигнат на бунт срещу него?

— Ще пишете на сина си — процежда Хенри, без да се обръща да ме погледне. — Ще му кажете да дойде в Англия и да се изправи пред мен, като мъж. Ще се отречете от него. Ще му кажете, че не е ваше дете, защото говори срещу вашия крал. Няма да търпя разделена вяръност. Или служите на мен, или сте негова майка. Можете да избирате.

— Вие сте моят крал — казвам простичко. — Роден сте да бъдете крал, винаги сте бил моят крал. Никога не отричам това. Трябва да отсъдите какво е най-добро за цялото кралство и за мен, като ваша най-смирена и любяща слугиня.

Той се обръща и ме поглежда, и сякаш внезапно целият му гняв утихва напълно. Той се усмихва, сякаш съм казала нещо, което звучи

напълно смислено.

— Наистина съм роден да бъда крал — казва тихо. — Това е Божията воля. Да се твърди нещо друго, е все едно да се опълчиш на Бог. Кажете това на сина си.

Кимвам.

— Бог отстрани Артур, за да ме направи крал — напомня ми той, почти свенливо. — Нима не го стори? Видяхте Го да го прави. Бяхте свидетел.

Не показвам какво ми струва да говоря за смъртта на Артур с помладия му брат.

— Сам Бог ви постави на трона — съгласявам се.

— Най-добрият избор — заявява той.

Свеждам глава в знак на съгласие.

Кралят въздъхва, сякаш някак е стигнал до място, където може да намери покой.

Хвърлям поглед към Кромуел; изглежда, че аудиенцията е приключила. Той кимва, с леко преbledняло лице. Мисля си, че Кромуел трябва понякога да рови надълбоко, за да намери смелост да се изправи лице в лице с това чудовище, което е създал.

Правя реверанс и се готвя да се обърна и да тръгна към вратата, когато малък предупредителен жест на безмълвния секретар в края на масата ми напомня, че вече не ни е позволено да обръщаме гръб на краля. Величието му е толкова голямо, че трябва да се отдалечаваме от него, като вървим заднешком.

Аз принадлежа към старата кралска фамилия на Англия. Баща ми беше брат на двама крале. За миг, само за половин миг, си помислям, че ще изглеждам като глупачка, показвайки преувеличено уважение към този тлъст тиранин, който стои с гръб към мен, който дори не вижда уважението, което ми е заповядано да му засвидетелствам. После си помислям, че единственият глупак е онзи, който не успява да оцелее в тези опасни времена, и отправям към Томас Кромуел усмивка, която казва — стига само да може да я разчете — колко ниско ще паднем, вие и аз? За да запазим главите на раменете си? Отново правя реверанс и се отдръпвам заднешком на шест крачки, правя реверанс, сляпо опипвам зад гърба си за дръжката на бравата, и се измъквам през вратата.

Монтагю идва в стаята ми след вечернята, късно през нощта.

— Какво ти каза? — пита настойчиво. Косата му стърчи нагоре, сякаш е прокарвал раздражено ръце през нея. Приглаждам я и оправям шапката му. Той рязко отдръпва глава от докосването ми. — Той ми се нахвърли, писмото на Реджиналд почти ни съсипа. Не мисля, че някога ще прости това. Не може да понася критики. Разkreщя ми се.

— Каза ми, че трябва да се откажа от Реджиналд — признавам. — Беше толкова разгневен, колкото не съм го виждала никога преди.

— Уплаши Кромуюел — казва Монтагю. — Видях как се тресяха ръцете му. Бях на колене; кълна се, че краката ми щяха да се подкосят, ако стоях прав. През цялата вечеря не можеше да му се угоди. Кралицата говори с него по повод на някаква услуга за някого, и той й каза, че тя не се ползва с достатъчно благосклонност от негова страна, за да я прахосва за други. Пред всички! Помислих си, че тя ще се заплаче пред целия двор. После, след вечеря, той ме отведе настрана. Беше извън себе си от гняв.

— Тя изпитва ужас от него — отбелязвам. — Не е като кралица Катерина, нито дори като Ан. Изобщо не може да се справя с него.

— Какво ще правим? — пита Монтагю. — Бог знае, че не можем да се справим с него. Какво е прихванало Реджиналд, за да ни изложи на това?

— Беше принуден! — защитавам го. — Трябвало е или да направи това, или да изпълва страница след страница с лъжи. Кралят му нареди да даде мнението си. Той трябваше да каже какво мисли.

— Нарекъл е краля тиранин и вилнеещ звяр!

Монтагю повишава тон, а после си спомня, че дори само тези думи са държавна измяна, и затиска устата си с ръка.

— Ще трябва да се отречем от него — казвам нещастно. — Знам, че ще се наложи.

Монтагю се свлича в един стол и прокарва ръце през косата си.

— Нима той не си дава сметка какъв е животът в Англия днес?

— Знае много добре — казвам. — Вероятно никой не знае по-добре от него. Той предупреждава краля, че ако продължава с

унищожаването на манастирите, хората ще се надигнат срещу него, а императорът ще нахлуе в Англия. Северът вече се е вдигнал.

— Обикновените хора са се обърнали срещу съветника на епископа в Хорнкасъл — казва ми Монтагю, с нисък глас. — Палят сигнални огньове чак до Йоркшър. Но Реджиналд прибърза да се обяви против краля. Писмото му е държавна измяна.

— Не виждам какво друго е можел да напише — казвам. — Кралят поиска мнението му. Той го даде. Казва, че принцесата трябва да получи титлата си, а папата трябва да бъде глава на Църквата. Ти би ли казал нещо различно?

— Да! Мили Боже, никога не бих казал истината на този крал.

— Но ако беше далече и ти беше наредено да напишеш честно мнението си?

Монтагю става от стола си и коленичи до мен, за да може да шепне в ухото ми.

— Почитаема майко, той е далече; но ние не сме. Страхувам се за вас, за себе си, и за сипа си Хари, за всичките си деца, и за всичките ни роднини. Няма значение, че Реджиналд е прав — знам, че е прав! Няма значение, че по-голямата част от Англия ще се съгласи с него — почти всеки лорд в страната би се съгласил с него. Не само обикновените хора са се надигнали в Линкълншър: те увличат със себе си и дребното дворянство и призовават лордовете да ги подкрепят. Всеки ден някой ме намира или ми изпраща съобщение, питайки ме какво ще правим. Но изричането на истината постави всички ни в ужасна опасност. Кралят вече не е задълбочен учен, вече не е благочестив син на Църквата. Превърнал се е в човек, излязъл напълно извън контрола на учителите си, на свещениците, може би не успява вече да владее и сам себе си. Няма смисъл да се представя пред краля честно мнение, той не иска да чува нищо освен хвалби за себе си. Не може да понесе дори една критична дума. Безмилостен е срещу онези, които говорят против него. Сега в Англия да се говори истината е равносилно на смърт. Реджиналд е далече и се наслаждава на лукса да говори открито, но ние сме тук; той излага на риск именно нашия живот.

Мълча.

— Зная — казвам. — Не мисля, че би могъл да постъпи различно, трябваше да проговори. Но знам, че ни изложи на опасност.

— Също и Джефри — казва Монтагю. — Помисли за скъпоценния си Джефри. Писмото на Реджиналд изложи на опасност всички ни.

— Какво можем да направим, за да си осигурим безопасност?

— Няма безопасност за нас. Ние сме кралското семейство, независимо дали го провъзгласяваме открито като Реджиналд, или не. Можем единствено да поставим граница между Реджиналд и себе си. Единственото, което можем да кажем, е че той не говори от наше име, че отричаме това, което казва, че настояваме той да мълчи. И можем да го помолим да не обнародва писмото си, а вие можете да го помолите да не отива в Рим.

— Но какво би станало, ако той все пак публикува това писмо, ако отиде в Рим и убеди папата да обнародва отлъчването от Църквата и да организира кръстоносен поход срещу Англия?

Монтагю отпуска глава в ръцете си.

— Тогава ще бъда готов — изрича той много тихо. — Когато императорът нахлуе с войските си, ще вдигна арендаторите и ще потеглим с обикновените хора на Англия, ще защитим Църквата, ще свалим от власт краля, и ще поставим принцесата на трона ѝ.

— Ще го направим ли? — питам, сякаш не зная, че отговорът е „да“.

— Длъжни сме — казва мрачно Монтагю. После вдига поглед към мен, и виждам собствения си страх в лицето му. — Но се страхувам — признава честно.

* * *

И двамата с Монтагю пишем на Реджиналд. Джефри също пише и изпраща писмата по вестоносците на Томас Кромвел, за да може той да види колко твърдо осъждаме Реджиналд за лекомислието му, за злоупотребата с положението му като учен, приближен на краля, и колко недвусмислено го призоваваме да се отрече от всичко, което е казал.

Поеми по друг път и служи на нашия господар, както повелява дългът ти, освен ако не искаш да посрамиш майка си.

Оставям писмото незапечатано, но целувам подписа си и се надявам той да разбере. Няма да оттегли и една дума от онова, което е написал, и знам, че не е написал нищо, освен истината. Ще знае, че не бих допуснала да отрече истината. Но той не може никога да дойде в Англия, докато кралят е жив, и аз не мога да го видя. Може би, като се има предвид напредналата ми възраст, няма да го видя никога повече. Единственият начин семейството ми отново да бъде заедно, е Реджиналд да пристигне с армия от Испания да вдигне обикновените хора на бунт, да възстанови Църквата, и да постави принцесата на трона. „Дано настъпи този ден!“, прошепвам, а после занасям писмото си на Томас Кромуел, за да го проучат шпионите му за скрит предателски шифър.

Знатният мъж, кралски секретар и вицерегент на Църквата, ме кани в личния си кабинет, където трима мъже са се навели над писма и сметководни книги. Световните дела се въртят около Томас Кромуел, точно както се въртяха някога около стария му господар, Томас Улзи. Той се грижи за всичко.

— Кралят иска синът ви да дойде в двора и да обясни писмото си — казва ми той. С ъгълчето на окото си виждам как един от писарите спира за миг с вдигнато перо, чакайки да запише отговора ми.

— Моля се да дойде — казвам. — Като негова майка ще му кажа, че трябва да дойде. Редно е да прояви пълно покорство към негово величество, както правим всички, както е възпитан да прави.

— Сега негово величество вече не се гневи на своя братовчед Реджиналд — казва благо Кромуел. — Иска да разбере доводите му, иска Реджиналд да разговаря с други учени, за да могат да постигнат съгласие.

— Каква изключително добра идея. — Поглеждам право в усмихнатото му лице. — Ще кажа на Реджиналд да дойде веднага. Ще добавя една бележка към писмото си.

Кромуел, великият лъжец, великият еретик, великото оръдие на господаря си, свежда глава, сякаш е впечатлен от моята преданост. Аз,

не по-малко лицемерна от него, се покланям в отговор.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ОКТОМВРИ 1536 Г.

Монтагю идва да ме види в дома ми рано сутринта, докато придворните са на литургия. Влиза в параклиса ми и коленичи до мен на каменните плочи, докато свещеникът, наполовина скрит от олтарната преграда, с гръб към нас, извършва тайнствата на литургията и измолва Божията благословия над мен и безмълвно коленичилото ми домакинство.

Отзад, недокосвана и нечетена, е Библията, която кралят е наредил да се постави във всяка църква. Всеки от моето домакинство вярва, че Бог говори на латински на своята Църква. Английският е езикът на обикновените простосмъртни, на пазара, на бунището. Как може нещо, които идва от Бог, да бъде записвано на езика на овчарите и търговците? Бог е Словото, той е Папата, свещеникът, хлябът и виното, тайнственият латински език на литанията, нечетимата Библия. Но ние не се противопоставяме на краля по този въпрос, не му се противопоставяме по никой въпрос.

— Кралица Джейн падна на колене пред краля и го помоли да възстанови абатствата, да не ги отнема от хората — Монтагю свежда глава като за молитва и ми шепне новината над броеницата си. — Линкълншър се е вдигнал да защити абатствата, няма нито едно село, което да не се е разбунтувало.

— Това ли е нашият момент?

Монтагю свежда глава още по-ниско, така че никой да не може да го види как се усмихва.

— Скоро — казва той. — Кралят изпраща Томас Хауард, херцога на Норфолк, да усмири простолюдието. Мисли, че това ще стане лесно.

— А какво мислиш ти?

— Моля се — от предпазливост Монтагю дори не казва за какво се моли. — А принцесата ти изпраща обичта си. Кралят доведе нея и малката лейди Елизабет в двора. За човек, който казва, че

обикновените хора лесно ще бъдат укротени, е красноречив фактът, че поръчва да доведат дъщерите му при него, за да бъдат в безопасност.

Монтагю си тръгва веднага щом службата свършва, но не е нужно той да ми носи новини. Скоро цял Лондон жужи. Момчето на готвачката, изпратено на пазара за подправки, се прибира у дома с твърдението, че четиридесет хиляди мъже, въоръжени и снабдени с коне, влизат в Бостън.

Лондонският ми управител идва при мен да ми съобщи, че двете момчета от Линкълншър са избягали, отишли са си у дома, за да се присъединят към бунтовниците.

— Какво са си мислили, че ще направят? — питам.

— Полагат клетва — казва той с преднамерено небрежен тон. — Доколкото разбирам, се кълнат Църквата да получи обратно своите имоти и притежания, че манастирите няма да бъдат съборени, а ще бъдат възстановени, и че вероломните епископи и вероломни съветници, препоръчали тези несправди, ще бъдат прокудени от краля и от кралството.

— Дръзки искания — казвам, съхранявайки външно безразличие.

— Дръзки искания в лицето на опасността — добавя той. — Кралят изпрати приятеля си, Чарлс Брандън, херцога на Съфолк, да се присъедини към херцога на Норфолк срещу бунтовниците.

— Двама херцози срещу шепа глупци? — казвам. — Бог да пази обикновените хора от лекомислие и страдания.

— Обикновените хора могат и сами да се опазят. Не им липсват оръжия — казва той. — И не са малцина. Поземлените аристократи са с тях и имат коне и оръжия. Може би е по-добре именно херцозите да се погрижат за безопасността си. Казват, че Йоркшър е готов да се надигне, а Том Дарси е изпратил запитване до краля какъв трябва да бъде отговорът му.

— Лорд Томас Дарси? — Помислям си за човека, който носи герба ми с теменужката в джоба си.

— Бунтовниците имат знаме — продължава моят управител. — Потеглят под знамето с петте рани на Христос. Казват, че това е свещена война. Църквата срещу неверника, обикновените хора срещу краля.

— А къде е лорд Хъси? — питам, назовавайки един от видните лордове, бившия шамбелан на принцесата.

— С бунтовниците е — казва моят управител, като кимва, забелязал удивлението ми. — А съпругата му излезе от Тауър и е с него.

* * *

В страната цари такъв смут заради слухове за метежи, дори на юг, че в началото на октомври оставам в Лондон. Потеглям с баржата си надолу по реката в един студен ден, докато мъглата се стеле по водата, вечерното слънце е изгарящо червено, приливът се е надигнал, а течението е силно.

— Най-добре минете покрай моста пеша, милейди — казва кормчията на моята баржа, те ме оставят на мокрите, хлъзгави стъпала и с греблата изкарват баржата в средния канал, за да се стрелнат през бурните води под моста и да ме вземат от другата страна.

Една от внучките ми, Катерина, ме хваща под ръка, пред нас и зад нас върви по един мъж в ливрея, докато минаваме покрай моста, към стълбите към реката от другата му страна. Има просяци, разбира се, но те се отдръпват от пътеката, когато ни виждат да идваме. Прикривам слисаното си трепване, когато забелязвам расото на една монахиня, замърсено от месеци на седене и чакане, и виждам изопнатото, отчаяно лице на жена, която се е посветила на Бог, а после се е озовала захвърлена в канавката. Кимвам на сестрата на Катерина, Уинифред, която, без да я молят, подхвърля монета на жената.

Един мъж излиза от тъмнината и застава пред нас.

— Кой е това? — пита той един от слугите ми.

— Аз съм Маргарет Поул, графиня на Солсбъри — казвам рязко, — и ще е по-добре да ме пуснете да мина.

Той се усмихва, весело като разбойник в зелената гора, и се покланя ниско.

— Минете, ваше благородие, минете с нашата благословия — казва. — Защото ние знаем кои са приятелите ни. И Бог да бъде с вас, защото вие също сте поклонница, и трябва да минете през поклонническа порта.

Спирам рязко.

— Какво казахте?

— Това не е бунт — казва той много тихо. — Навярно го знаете така добре, както и аз. Това е поклонение. Наричаме го Поклонението пред Божията милост. И си казваме един на друг, че трябва да минем през поклонническата порта.

Човекът се поколебава и вижда лицето ми, когато чувам думите „Поклонение пред Божията милост“.

— Вървим под петте рани на Христа — казва той. — И знам, че вие и всички добри стари лордове на бялата роза сте поклонници също като нас.

* * *

Бунтовниците, които казват, че потеглят на поклонението пред Божията милост, са заловили сър Томас Пърси, или пък той се е присъединил към тях; като че ли никой не знае. Те са под предводителството на добър човек, честен йоркшърец, Робърт Аск, и в средата на октомври научаваме, че Аск влязъл в големия северен град Йорк, без дори една стрела да излети в защита на града. Разтворили портите пред него и войската, която сега всички наричат „поклонниците“. Наброяват двайсет хиляди души. Това е четири пъти повече от войската, която завзе Англия при Бозуърт, това е армия, достатъчно голяма да завземе цяла Англия.

Първата им постъпка била да възстановят две бенедиктински абатства в града, „Холи Тринити“ и женския манастир „Сейнт Клемънт“. Когато ударили камбаните в „Холи Тринити“, хората плачели от радост, докато идвали да чуят литургията.

Предполагам, че кралят е готов на всичко, за да избегне открита битка. На бунтовниците в Линкълншър е предложено помилване, стига само да склонят да се приберат у дома, но защо да го правят сега, когато цялото голямо графство Йоркшър се е вдигнало на оръжие?

— Заповядано ми е да свикам своите хора и да се приготвя за бой — казва ми Монтагю. Дошъл е в Л'Ербер, докато слугите разчистват масите след вечеря. Музикантите настройват инструментите си, предстои представянето на поетична драма. Правя знак на Монтагю да седне до мен и накланям глава към него, за да може да говори тихо.

— Наредено ми е да отида на север и да разтуря поклонението — казва той. — Джефри също трябва да събере отряд.

— Какво ще правиш? — Докосвам в джоба си бродираната емблема, която лорд Дарси ми даде: петте рани на Христос и бялата роза на Йорк. — Не можеш да стреляш по поклонниците.

Монтагю поклаща глава.

— Никога — казва той протичко. — Освен това всички казват, че когато войниците на краля видят поклонниците, ще преминат на тяхна страна. Случва се всеки ден. След всяко писмо със заповеди до командирите си, кралят праща друго, в което пита дали му остават верни. Няма доверие на никого. Прав е. Оказва се, че на никого не може да се има доверие.

— С кого разполага на бойното поле?

— Томас Хауард, херцогът на Норфолк, а на него кралят има доверие само докато може да го вижда. Толбът, лорд Шрусбъри, тръгна да го подкрепи, но той е за старата религия и старите ритуали. Чарлс Брандън отказа да отиде, каза, че иска да си остане у дома, за да потуши евентуални размирици в своето графство; наредиха му да замине за Йоркшър против волята си. Томас лорд Дарси казва, че е обграден от бунтовниците в замъка си, но тъй като той възразяваше срещу унищожаването на манастирите още от първия миг след развода на кралицата, никой не знае дали той просто не изчаква подходящия момент да се присъедини към поклонниците. Джон Хъси изпрати писмо да съобщи, че е отвлечен от тях, но всички знаят, че той беше шамбелан на принцесата и я обича нежно, а съпругата му открито е на нейна страна. Кралят гризе ноктите си до живеца; обезумял е от гняв и самосъжаление.

— А какво... — млъквам рязко, когато пратеник в ливреята на Монтагю влиза в залата, приближава се до него и чака. Монтагю му прави знак да пристъпи напред, слуша напрегнато, а после се обръща към мен.

— Том Дарси е предал замъка си на бунтовниците — казва той. — Поклонниците са превзели Понтефракт и всички под командването на Том Дарси в замъка и в града са положили поклонническата клетва. Архиепископът на Йорк е с тях.

Вижда лицето ми.

— Старият Том потегли на последния си кръстоносен поход — казва той шеговито. — Ще носи емблемата си с петте рани.

— Том носи емблемата си? — питам.

— Държеше емблемите на кръстоносците в замъка си — казва той. — Раздаде ги на поклонниците. Те потеглят в името на Бог срещу ереста и носят петте Христови рани. Никой християнин не бива да стреля по тях под священото знаме.

— Какво да правим? — питам го.

— Идете в провинцията — решава Монтагю. — Ако Югът се вдигне в подкрепа на поклонниците, те ще имат нужда от водачество, пари и провизии. Можете да ги отведете в Бъркшър. Ще ви пратя вест, за да знаете какво става на Север. Джефри и аз ще отидем на север с войската си и ще се присъединим към поклонниците, щом настъпи подходящият момент. Ще изпратя съобщение на Реджиналд да дойде веднага.

— Ще си дойде у дома?

— Начело на испанска армия, дай Боже.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ОКТОМВРИ 1536 Г.

В провинцията не мога да получавам новини, но чувам необичайни истории за хиляди мъже, които потеглят към разрушените абатства и ги строят отново, пеейки великите псалми, които винаги се пееха там. Хората говорят за комета в небето над Йоркшър, и казват, че бунтът в Линкълншър е преминал под земята и Кралят-кърт ще трябва да се промъква през пръстта, за да открие поклонниците, но те вече са под хълмовете на Йоркшър и той никога повече няма им наложи нечестивата си воля.

Получавам писмо от Гъртруд, която ми съобщава, че съпругът ѝ, мойт братовчед Хенри Кортни, е получил заповед от краля да събере армия, да мине под командването на лорд Толбът, и да потегли на север колкото е възможно по-скоро. Кралят бе заявил, че сам ще предвожда собствената си армия, но вестите от Север са толкова ужасяващи, че вместо това изпраща моя родственик:

Армията е малобройна и закъсняла. Кралят не е дал на командирите си достатъчно пари, за да платят на войниците, и те са толкова зле облечени и въоръжени, а конниците са толкова малобройни, че не могат да стигнат на север достатъчно бързо. Бездруго всички знаят, че когато армията на краля види емблемата на поклонниците, хората ще дезертират, вземайки със себе си оръжията си. Томас Хауард пък се оплаква, че от него се очаква да удържи Йоркшър без нищо, докато всички пари и войски отиват при Джордж Толбът, а заслугите ще бъдат приписани на Чарлс Брандън. Кралят не знае кои са приятелите му и как да ги задържи; как ще се изправи срещу враговете си?

И най-хубавото от всичко: Норфолк има пълномощия да се споразумее с бунтовниците и със сигурност ще удовлетвори искането им за спасяването на абатствата. Ако можем и да осигурим безопасност на принцесата в този момент, тогава това ще бъде огромна победа.

Ще ти изпратя новини веднага щом имам такива. Кралската армия и поклонниците със сигурност ще се срещнат в битка, а поклонниците ги превишават по численост с много хиляди. А цялото небесно войнство също е на наша страна.

Изгори това.

Намирам се в склада за месо в Бишам и гледам как ловците внасят елените. Ударили са двама едри самци и една кошута и са почистили месото още на полето, за да не се развали, и сега го окачват в прохладното помещение с каменен под, така че кръвта да капе в каналите.

— Обесили нашия приятел Лий по същия начин — казва ми тихо гледачът на хрътките.

Предпазливо не обръщам глава. Привидно, двамата оглеждаме одрания труп.

— Наистина ли? — питам. — Томас Лий, който дойде тук, за да затвори абатството?

— Да — казва той със сдържано задоволство. — На портите на Линкълн. Също и съветника на епископа на Линкълн. Онзи, който даде показания срещу святата ни кралица. Сякаш всичко се поправя, нали, ваше благородие?

Усмихвам се, но внимавам да не кажа нищо.

— А синът ви Реджиналд скоро ли ще дойде с благочестива войска? — пита той с възможно най-нисък шепот. — Обикновените хора ще се зарадват да узнаят това.

— Скоро — казвам, и той се покланя и си тръгва.

* * *

Вече сме изяли еленовото месо, направили сме питки с месен пълнеж и супа, а кокалите сме дали на хрътките, когато получаваме новини от Донкастър, където лордовете, поземлените аристократи и обикновените хора на Севера се подреждат в боен ред срещу армията на краля, моите двама сина — на погрешната страна; те изчакват, готови да прекосят от другата страна. Монтагю ми изпраща вестоносец:

Поклонниците изложиха исканията си пред Томас Хауард. Той имаше късмет, че се съгласиха да преговарят; ако се бяха били, щеше да бъде разгромен. Сигурно бяха повече от трийсет хиляди, предвождани от всички благородници и лордове на Йоркшър. Кралската армия е гладна и премръзнала, понеже земите тук са много бедни, а никой не ни желае доброто. Не ми дадоха пари да платя на войниците си, а други са тръгнали на този поход за дори по-малко заплащане от онова, което аз обещах на своите. Времето също е лошо, и се говори, че в града вилнее мор.

Поклонниците спечелиха тази война и сега излагат исканията си. Искат вярата на бащите ни да бъде възстановена, законът да бъде възстановен, благородните съветници на краля да бъдат възстановени на поста си, а Кромвел, Ричард Рич и епископите-еретици да бъдат прогонени. В армията на краля няма дори един човек, включително Томас Хауард, който да не е съгласен. Чарлс Брандън също ги насърчава. Точно това очаквахме всички, още откакто кралят най-напред се обърна срещу кралицата и взе Кромвел за свой съветник. Така че Томас Хауард ще отиде при краля с молбата на поклонниците за всеобщо помилване, и споразумение за възстановяване на старите ритуали.

Почитаема майко, толкова съм изпълнен с надежда!
Изгорете това.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН НОЕМВРИ 1536 Г.

Би трябвало да подготвям имението Бишам за Коледа, но не мога да се заломя за нищо, докато си мисля за двамата си сина, с армията на краля зад тях и поклонниците пред тях, в очакване на съгласието на краля за примирието. Накрая вземам децата на Монтагю — Катерина, Уинифред и Хари — и отивам в Лондон, надявайки се на новини.

Не им обещавам удоволствието да присъстват на пълна коронация, но те знаят, че кралят е обещал да коронова съпругата си и церемонията би трябвало да се проведе в деня на Все Светии. Аз самата смятам, че той няма да може да си позволи пищна коронация, докато изпраща войници и оръжия на север, и ще е едновременно разгневен и уплашен. Няма да може да излезе с уверени крачки пред тълпата, и да позволи на всички да се възхитят на него и на красивата му млада съпруга. Този бунт го е разтърсил, и докато е в това състояние, запратен обратно в страховете от детството си, че не е достатъчно добър, той просто няма да може да планира бляскава церемония.

Веднага след като пристигам и се помолвам в параклиса, отивам в приемната си, за да се срещна с всички арендатори и молители, които искат да ме видят, да ми пожелаят весела Коледа, да изложат молбите си, и да платят глобите и наемите си за този период. Сред тях има човек, когото разпознавам, свещеник и приятел на моя изпратен в изгнание домашен свещеник, Джон Хелиър.

— Можеш да ме оставиш — казвам на внука си Хари.

Той вдига поглед към мен, изражението му е будно и оживено.

— Мога да остана с вас, почитаема бабо, мога да бъда ваш паж. Не съм се уморил да стоя прав.

— Разбира се — казвам. — Но аз може да прекарам тук целия ден. Можеш да слезеш в конюшните и можеш да излезеш по улиците; може да разгледаш наоколо.

Той се покланя леко и излита от стаята като изпратена от тетивата стрела, и едва тогава кимвам за поздрав на приятеля на Хелиър и давам знак на управителя си, че той може да пристъпи напред и да говори с мен.

— Отец Ричард Лангриш от Хейвънт — напомня ми той.

— Разбира се — усмихвам се.

— Нося поздрав от сина ви, Джефри. Бях с него в армията на краля на Север — казва той.

— Радвам се да узная това — изричам ясно. — Радвам се, че синът ми служи вярно на краля. Добре ли е синът ми?

— И двамата ви сина са добре — казва той. — И са уверени, че тези беди скоро ще приключат.

Кимвам.

— Можете да вечеряте в залата тази вечер, ако желаете.

Той се покланя.

— Благодаря ви.

Някой друг пристъпва напред с някакво оплакване за цената на ейла в една от кръчмите на арендаторите ми, а управителят застава до мен и отбелязва проблема.

— Доведете този човек в покоите ми преди вечеря — казвам тихо. — Постарайте се да не го види никой.

Той не мигва. Само записва твърдението, че ейлът се разрежда с вода и че чашите не се пълнят докрай, и махва на следващия молител да пристъпи напред.

* * *

Лангриш ме чака до малкия огън в спалнята ми, скрит тук като таен любовник. Не успявам да сдържа една усмивка. В спалнята ми отдавна не ме е чакал мъж; вдовица съм вече от трийсет и две години.

— Какви са новините?

Сядам в стола си до огнището, а той се изправя пред мен.

Той безмълвно ми показва малко парче плат, знак, какъвто човек може да пришие към яката си. Същият е като емблемата, която Том Дарси ми даде — петте рани на Христос и бяла роза отгоре. Безмълвно я докосвам, сякаш е реликва на вратата, и му я връщам.

— Поклонниците разпуснали по-голямата част от войската, в очакване кралят да се съгласи на техните условия. Кралят изпрати позорна заповед на Том Дарси: да се срещне с водача на поклонниците, Робърт Аск, под предлог, че иска почтено да преговаря с него, да го отвлече и да го предаде на хората на Кромвел.

— Какво каза Том?

— Каза, че никога не би допуснал по името му да има дори едно петънце.

Кимвам.

— Такъв е Том. А синовете ми?

— И двамата са добре, и двамата освобождават всеки ден хора от войската си, пожелали да се присъединят към войската на поклонниците, но и двамата са се заклели да служат във войската на краля, и никой не подозира нищо различно. Кралят поиска повече подробности за исканията на поклонниците, и те му ги обясниха.

— Монтагю и Джефри мислят ли, че кралят ще удовлетвори исканията?

— Ще трябва да го стори — казва мъжът простичко. — Поклонниците биха могли да надвият кралската армия в миг, чакат отговор само защото не искат да воюват с краля.

— Как могат да се наричат верни поданици? След като са тръгнали на бой? Когато бесят неговите служители?

— Загинаха забележително малко хора — казва той. — Защото едва ли има някой, който да не е съгласен с тях.

— Томас Лий. Заслужава си бесенето, съгласна съм.

Той се засмива:

— Щяха да го обесят, ако го бяха заловили, но той се измъкна. Изпрати готвача си на свое място, като страхливец, и вместо това обесиха него. Поклонниците не нападат лордовете или краля. Винят само неговите съветници. Кромвел трябва да бъде прогонен, унищожаването на манастирите — прекратено, а вие и семейството ви — върнати като съветници на краля.

Поглежда ме почти свенливо и се усмихва.

— Имам новини и за другия ви син, Реджиналд.

— В Рим ли е? — питам нетърпеливо.

Лангриш кимва.

— Ще го направят кардинал — казва той благоговейно. — Възложено му е да дойде в Англия като кардинал и да възвърне на Църквата нейния блясък, веднага щом кралят се съгласи с исканията на поклонниците.

— Папата ще изпрати сина ми у дома да възстанови църквата?

— Да спаси всички ни — казва Лангриш набожно.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ДЕКЕМВРИ 1536 Г.

Тази година ще отбележим дванайсетте коледни дни, спазвайки старите обичаи. Абатството в Бишам може и още да е затворено, но тук, в Лондон, отварям параклиса си, слагам коледни светлини на прозореца и държа вратата отворена, за да може всеки да влезе и да види олтара, обвит в златен брокат, потира и разпятието, проблясващи в ухаещата на тамян тъмнина, бляска на кристалната дарохранителница, съдържаща тайнството на Причастието, параклиса с усмихнатите, уверени рисувани ликове на светците по стените, украсен със знамената на църквата и на моето семейство. В тъмнината на ъгъла на параклиса знамето с бялата роза проблясва бледо; отсреща е богато избродираната теменужка на семейство Поул в папски и имперски пурпурен цвят. А аз коленича, заравам лице в ръцете си и си мисля, че няма причина Реджиналд да не стане папа.

Тази Коледа е изключително важна, за нашето семейство и за Англия. Може би това ще бъде годината, в която моят син Реджиналд ще се прибере у дома да възстанови Църквата и да я върне на мястото, което ѝ се полага, а синовете ми Монтагю и Джефри ще върнат краля на подobaващото място.

От една бележка от братовчедка ми Гъртруд, от един пратеник на испанския посланик и от собствените си хора в Лондон съм узнала как на краля е било обяснено, че няма да може да се справи с която и да е част от Англия, камо ли със Севера, освен ако не изготви споразумение с поклонниците. Казали са му, просто и почтително, че Църквата трябва да се върне към Рим, а той трябва да приеме обратно старите благородници за свои съветници. Кралят може и да роптае, че никой няма право да му казва с кого да се съветва, но знае, както знаят и лордовете, както знаят благородниците, както знаят обикновените хора, че нищо не върви в управлението на страната, откакто постави незначителни чиновници на най-висока служба и сключи мним брак с дъщерята на моя управител.

Най-накрая, вилнеещ и разгневен, той се съгласява — няма какво друго да направи, освен да се съгласи — и Томас Хауард потегля обратно на север през снежни вихрушки в мразовито време, носейки помилването от краля, и трябва да чака в студа пред Донкастър, докато херолдът на Ланкастър оповестява кралското помилване пред хилядите търпеливи жители на Севера, застанали в безчислени, безмълвни редици. Робърт Аск, предводителят, появил се почти от нищото, коленичи пред своите хиляди пилигрими и им казва, че са спечелили огромна победа. Моли ги да го освободят от поста му на капитан. Когато те се съгласяват, той откъсва емблемата с петте рани и обещава, че всички те няма да носят друг герб освен този на краля.

Когато чувам това, изваждам от джоба си емблемата, която Том Дарси ми даде, целувам я и я прибирам на дъното на една стара ракла в помещенията на гардеробната си. Вече не ми е нужна като тайно напомняне кому дължа лоялност. Поклонението приключи и поклонниците спечелиха; всички можем да приберем емблемите си, а синовете ми, всичките ми синове, ще се приберат у дома.

* * *

Лондон е изпълнен с радост от тези новини. Бият камбаните за коледната служба, но всички знаят, че те провъзгласяват спасението на страната, спасението на Църквата, и спасяването на краля от него самия. Завеждам домакинството си да гледаме как дворът преминава в шествие от Уестминстър до Гринич, смеем се и се разхождаме по замръзналата река. Толкова е студено, че децата могат да се пързаят по леда, и внуците ми Катерина, Уинифред и Хари се вкопчват в ръцете ми и ме молят да ги тегля след себе си.

По средата на реката грее кралският двор в златния си коледен блясък, епископите в своите филони, с митри на главите и с украсените със скъпоценни камъни жезли, искрящи на светлината на хиляда факли. Въоръжените войници удържат тълпите назад, така че конете със специалните си подкови за лед с остри гвоздеи могат да стигнат до средата на реката, сякаш тя е голям бял път, лъкатушеш през леден град, сякаш могат да яздят така чак до земите на Русия. Всички покриви на Лондон са покрити със сняг; по ръба на всеки

сламен покрив има блестящи ледени висулки. Заможните граждани и децата им са ярко облечени в червените и зелени цветове на имела, хвърлят розовите си шапки във въздуха и крещат: „Бог да пази краля! Бог да пази кралицата!“

Когато принцеса Мери излиза, облечена в бяло върху белия си кон, я посреща най-гръмкият рев, който тълпата може да нададе. „Бог да пази принцесата!“ Внукът ми Хари е трепетно развълнуван да я види, подскача на място и ликува с блеснали от преданост очи. Гражданите на Лондон не се интересуват, че тя трябва да бъде наричана „лейди Мери“, и вече не е принцеса. Те знаят, че са възстановили Църквата, не се съмняват, че ще си върнат и принцесата.

Тя се усмихва, както съм я учила да се усмихва, и обръща глава наляво и надясно, така че никой да не бъде пренебрегнат. Вдига облечената си в ръкавица ръка, и виждам, че носи красиво избродирани бели кожени ръкавици, обшити с перли; най-послед се грижат за нея така, както е редно да се грижат за една принцеса. Конят ѝ има сбруя в наситено зелено, седлото ѝ е от зелена кожа. Над главата ѝ нейното знаме се развява и плющи на ледения вятър, и аз се усмихвам, когато виждам, че върху него е розата на Тюдорите; червеното кръгче в центъра ѝ е толкова малко, че розата изглежда бяла, а до нея носят и знамето на майка ѝ с избродирания на него нар.

На главата си носи прекрасна шапчица, сребристобяла, с развяващо се перо; облечена е със скъп бял жакет, бродиран със сребърна нишка и обшит с перли. Богатата ѝ, бухнала пола също е бяла, падаща от двете страни на седлото, и тя язди добре, държейки здраво юздите в ръка, с вдигната глава.

До нея, яздейки успоредно върху малко доресто пони, сякаш има право да бъде тук, е тригодишното момиче Болейн, с хубаво лице, светнало под алената шапка, махайки с ръка на всички. Мери ѝ говори от време на време. Очевидно е, че обича малката си полусестра Елизабет. Тълпата я аплодира заради това. Мери има нежно сърце и винаги търси някого, когото да обича.

— Може ли да се поклоня? Може ли да ѝ се поклоня? — пита настойчиво Хари.

Поклащам глава.

— Не днес. Ще те заведа при нея друг път.

Отстъпвам назад, така че тя да не ме види. Не искам да бъда напомняне за по-тежки дни и не искам тя да си помисли, че търся вниманието ѝ днес, в този ден на нейния триумф. Искам да изпита радостта, която беше редно да има от детството си, искам да бъде принцеса, без да бъде измъчвана от съжаления. Имала е малко щастливи дни, никакви след идването на блудницата Болейн, но този е такъв. Не искам да бъде помрачен от тъгата ѝ, че не може да ме има до себе си, че все още сме разделени.

Доволна съм да я наблюдавам от брега на реката. Мисля си, че кралят най-сетне се вразумява, макар да изстрадахме няколко странни години на безумна жестокост, когато той не знаеше какво върши, когато не знаеше какво мисли, и никой не можа да събере смелост да го спре. Но сега го спря самият народ. С куража на светците, обикновените хора се възправиха и предупредиха Хенри Тюдор, че баща му е завладял страната, но не може да завладее душите им.

Улзи не би го направил, момичето Болейн не можа да го направи, Кромвел никога не помисли да го направи, но хората на Англия казаха на своя крал, че е стигнал до граница, начертана от тях. Той няма власт над всичко в кралството. Няма власт над Църквата, няма власт над тях.

Не се съмнявам, че ще дойде денят, когато той ще види, че е извършил неправда и спрямо кралица Катерина, и ще прояви справедливост към дъщеря ѝ. Разбира се, че ще го направи. Сега няма полза да държи на твърденията си, че тя е негова незаконородена дъщеря. Ще я признае за своя най-голяма дъщеря, ще ме повика отново да ѝ служа, и ще ѝ уреди бляскав брак с някой от владетелите на Европа. Ще замина с нея и ще се погрижа тя да бъде в безопасност и да е щастлива в новия си дворец, независимо къде трябва да отиде, независимо за кого трябва да се омъжи.

— Аз ще бъда неин паж — казва Хари, в съзвучие с мислите ми.
— Ще ѝ служа, ще бъда неин паж.

Навеждам се, усмихвам му се, и докосвам студената му буза.

Мощен рев се надига откъм чакащата тълпа, когато кралските телохранители се задават, марширувайки ритмично, макар че от време на време някой се подхлъзва. Никой не пада; понякога се налага да се подпират на дръжките на пиките, за да се задържат изправени, но изглеждат смели и блестящи в зелено-белите си ливреи, а после, най-сетне, ето го и кралят, яздещ зад тях, бляскав в императорско

пурпурно, сякаш е самият император на Свещената Римска империя, с Джейн до него, навлечена с кожи.

Сега той е масивна фигура. Високо върху гърба на едър, почти впрегатен кон, едрото тяло на Хенри не отстъпва на широките плещи и огромната задница на коня. Жакетът му е подплатен толкова плътно и дебело, че е широк колкото двама мъже, с шапка, поръбена цялата с кожа, като голям леген върху оплешивяващата му глава. Носи наметалото си отметнато назад, за да можем всички да видим пищния му жакет и жилетката, но същевременно да се възхитим и на развяното наметало: скъпо пурпурно кадифе, спускащо се почти до земята.

Ръцете му са върху юздите, облечени в кожени ръкавици, блестящи от диаманти и аметисти. Има скъпоценни камъни по шапката си, по подгъва на наметалото, върху самото си седло. Изглежда като бляскав, триумфиращ крал, който поема владенията си, а гражданите, обикновените хора и дребните благородници на Лондон изразяват с гръмък рев одобрението си за този гигант, възседнал огромния си кон, докато той язди по голямата замръзнала река.

До него Джейн е миниатюрна. Облекли са я в синьо и тя изглежда студена и нереална. Носи синя шапчица, която е прекалено висока и тежка за главата ѝ. Развяващата се синя наметка от време на време се закача за нещо, дърпа я рязко назад и я кара да се вкопчва в юздите. Възседнала е красив сив кон, но не язди като кралица; добива нервно изражение, когато конят се подхлъзва веднъж на леда и отново намира опора.

Тя се усмихва на шумните приветствия, но постоянно се оглежда, почти сякаш мисли, че са за някой друг. Давам си сметка, че е виждала как други две съпруги отговарят на рева: „Бог да пази кралицата“, и трябва да си напомни, че преданият възглас се отнася за нея.

Чакаме, докато целият двор минава покрай нас — лордовете и тяхната свита, и всички епископи, дори Кромвел в скромната си тъмна мантия, подплатена със скрита отдолу скъпа кожа, а после чуждестранните посланици. Виждам дребния, елегантен испански посланик, но вдигам качулката на подплатеното си с кожа наметало и се постарavam да не ме види. Не искам никакъв скрит знак от него; днес не е ден за заговорничене. Спечелихме победата, от която имаме нужда: това е ден за празнуване. Чакам с домакинството си, докато и

последните войници са отминали и ги следват само каруците на домакинството, и казвам:

— Това е краят на представлението, Хари, Катерина, Уинифред. Време е да си вървим у дома.

— О, почитаема бабо, не може ли да изчакаме, докато минат ловците с хрътките? — казва умолително Хари.

— Не — заявявам. — Вече ги преведоха, а всички соколи ще бъдат на пръчките си за кацане, зад спуснати завеси, за да ги предпазят от студа. Няма нищо за гледане и става прекалено късно.

— Но защо не можем да отидем с двора? — пита Катерина. — Нашето място не е ли в двора?

Пъхвам ръчичката ѝ под лакътя си.

— Догодина ще отидем — обещавам ѝ. — Сигурна съм, че кралят ще ни повика обратно при себе си, с цялото ни семейство, и догодина ще празнуваме Коледа в двора.

* * *

Бъдни вечер в Л'Ербер е, и аз съм в параклиса, на колене, очаквайки момента, когато ще чуя как една, после още една, после сто камбани оповестяват среднощния час, а после зазвъняват с всички сила, за да отбележат рождеството на Нашия Господ.

Чувам как външната врата внезапно се отваря, после се затваря с глух звук, и усещам струята студен въздух, когато пламъчетата на свещите се поклащат, а после изведнъж синът ми Монтагю свежда глава пред олтара и коленичи пред мен за благословията ми.

— Синко! О, сине мой!

— Почитаема майко, честита Коледа.

— Честита Коледа, Монтагю. Да не би току-що да пристигаш от Север?

— Яздих със самия Робърт Аск — казва той.

— Той е тук? Поклонниците са в Лондон?

— Повикан е в двора. Гост е на краля за коледното празненство. Оказана му е чест.

Чувам думите му, но не мога да повярвам.

— Кралят е поканил Робърт Аск, предводителя на поклонниците, в двора за Коледа?

— Като предан поданик, като съветник.

Протягам ръка към сина си.

— Водачът на поклонниците и кралят?

— Това е мир. Това е победа.

— Не мога да повярвам, че бедите ни приключиха.

— Амин — казва той. — Кой би повярвал?

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ЯНУАРИ-ФЕВРУАРИ 1537 Г.

На следващия ден Монтагю отива лично в двора, като взема със себе си Хари, който подтичва след него, много строг и сериозен, а когато се връща в края на дванайсетте коледни дни, идва право в личните ми покои, за да ми разкаже за срещата между краля и поклонника.

— Той разговаря с краля невероятно открито и искрено. Не би помислила, че е възможно.

— Какво каза?

Монтагю хвърля поглед наоколо, но с мен са само внучките ми и две дами, а освен това времето на страха от шпиони е приключило.

— Каза на негово величество в лицето, че е дошъл само за да му разкрие сърцата на хората, и че те не могат да търпят Кромуел като съветник.

— Кромуел беше ли там, за да чуе това?

— Да. Именно това направи постъпката толкова смела. Кромуел побесня, заяви, че всички северняци са предатели — а кралят премести поглед от единия към другия, и обгърна с ръка раменете на Робърт Аск.

— Кралят е предпочел Аск пред Кромуел?

— Пред всички.

— Кромуел сигурно е извън себе си.

— Страхува се. Помисли си какво се случи с неговия господар, Улзи! Ако кралят се обърне срещу него, той няма приятели. Томас Хауард е готов още утре сам да издигне ешафод, за да го види обесен на него. Създал е закони, които могат да се извъртят така, че да уловят всеки. Ако бъде пленен в собствената си мрежа, никой от нас няма да си помръдне и пръста да го спаси.

— А кралят?

— Подари на Аск собствения си жакет от ален сатен. Даде му златната верижка от шията си. Попита го какво иска. Боже мой, но този

йоркшърец е смел човек! Преве коляно, но вдигна глава и заговори на краля без страх. Каза, че Кромуюел е тиранин, а мъжете, които е изхвърлил от манастирите, са били добри хора, захвърлени в нищета от алчността на Кромуюел, а народът на Англия не може да живее без абатствата. Каза, че Църквата е сърцето на Англия; тя не може да бъде нападната, без да пострадаме всички. Кралят го изслуша, изслуша всяка дума, а накрая каза, че ще го направи свой съветник.

Спирам, за да погледна светналото лице на Хари.

— Ти видя ли го? Чу ли това?

Той кимва.

— Той е много тих и сдържан, и може отначало да не го забележиш, но после виждаш, че той е най-важният човек там. И е приятен наглед, макар да е сляп с едното око. Кротък и усмихнат е. И е наистина смел.

Обръщам се отново към Монтагю.

— Явно е много обаятелен. Но — таен съветник?

— Защо не? Той е дребен йоркшърски благородник, родственик на семейство Сиймор, с по-добро потекло от Кромуюел. Но така или иначе Аск отказа. Само си помисли! Поклони се и каза, че не е необходимо. Искал само свободен парламент, а Тайният съвет да се ръководи от старите лордове, а не от нови парвенюта. Кралят каза, че ще свика свободен парламент в Йорк, за да покаже благосклонността си, и кралицата ще бъде коронована там, а там ще се проведе и църковен събор, на който учените духовници ще проявят своята мъдрост.

За момент съм зашеметена от тази промяна, после, при вида на спокойната увереност на Монтагю, правя кръстния знак и свеждам глава за миг.

— Това е всичко, което сме искали някога.

— Повече — потвърждава синът ми. — Повече, отколкото сме си мечтали да искаме, повече, отколкото сме си представяли, че кралят изобщо е готов да даде.

— Какво още? — питам.

Монтагю ми се усмихва широко.

— Реджиналд чака да го повикат. Той е във Фландрия, на един ден път с кораб оттук. В мига, в който кралят го повика, той ще дойде и ще върне Църквата на Англия на мястото ѝ.

— Кралят ще изпрати да го повикат?

— Ще възложи на него като на кардинал възстановяването на Църквата.

Толкова съм удивена, че Реджиналд може да се прибере с почести у дома, за да поправи всичко, че затварям очи за момент и отправям благодарност към Бог, който ми отпусна достатъчно дълъг живот, за да видя това.

— Как се стигна дотук? — питам Монтагю. — Защо кралят се съгласи с всичко това, и то толкова лесно?

Монтагю кимва; той също е си е задавал тези въпроси.

— Според мен той най-сетне разбира, че е отишъл твърде далече. Мисля, че Аск му е разказал за числеността на армията на поклонниците и простите им надежди. Аск каза, че те обичат краля, но винят Кромвел, а кралят повече от всичко друго иска да бъде обичан. В лицето на Аск той вижда добър човек, принципен човек, който представлява добри и достойни мъже. Вижда добър англичанин, готов да обича и да следва един добър крал, тласнат към бунт от непоносими промени. Когато срещна Аск, видя друг начин да бъде обичан, видя друг начин да бъде царствен. Може да им подхвърли репутацията на Кромвел като подкуп, може да възстанови манастирите. Самият той обича църквата, обича порядките, които поклонниците защитават. Никога не е спирал да съблюдава литургията или останалите ритуали. Сякаш внезапно вижда нова роля в поетична драма — кралят, който отново поправя всичко.

Монтагю замълчава за миг и нежно слага ръка върху рамото на малкия си син.

— Или може би, почитаема майко, е по-хубаво дори от това. Може би говоря с горчивина, вместо да видя, че по времето на моя живот се е случило чудо. Може би светлината е озарила краля, може би най-сетне Бог наистина му е проговорил, и той наистина е променил мнението си. Тогава хвала на Бога, защото Той спаси Англия.

* * *

Обикновено изпитвам меланхолия в студените дни след коледното празненство. Мисълта за дългата зима се простира пред мен

и не мога да си представя пролетта. Дори когато снегът по покрива се топи и капе в канавките, не се надявам на по-топло време, а се загръщам с кожата си и знам, че предстоят много влажни и сиви утрини, преди времето да се промени. Дебелият лед се топи и освобождава реката, която тече сива и буйна, плътните снежни облаци се изтърколяват от небето и дават път на студена, сурова светлина. Обикновено по това време на годината се сгушвам вътре и се оплаквам, ако някой остави отворена врата някъде в къщата. Казвам им, че мога да почувствам течението. Чувствам го по глезените си, усещам как смразява стъпалата ми.

Но тази година съм обзета от доволство като разглезена котка, успокоена от огъня, докато гледам как суграшицата потропва по прозореца, където внукът ми Хари рисува по замъглените стъкла на прозорците. Тази година си представям как Робърт Аск язди на север, приветстван във всеки хан и къща по пътя от хора, които искат да узнаят новините, и как им разказва, че кралят се е вразумил, че кралицата ще бъде коронована в Йорк, че кралят е обещал свободен парламент, и че абатствата ще бъдат върнати на вярващите.

Представям си как монасите, които се навъртат около старите сгради, просейки там, където някога са служили, се събират около коня му и го молят да им разкаже отново, да се закълне, че е вярно. Представям си ги как отварят вратите на параклиса, как коленичат пред мястото, където е бил олтарът, обещавайки, че ще започнат отново, как бият камбаната за първата служба. И си представям как Робърт им показва златната си верижка и им казва, че кралят я свалил от собствената си шия, за да постави на раменете му, и му казал, че тя е знак за неговото благоволение, и му предложил място в Тайния съвет.

Но после чуваме странни съобщения. Някои от поклонниците, които получиха всеобщо помилване, изглежда са нарушили условията на примирието и отново са се вдигнали на оръжие. Томас Хауард арестува половин дузина нарушители и изпраща имената им на Томас Кромуел — а Томас Кромуел е все още на служба.

Някои от благородниците и повечето лордове на Севера отиват да разговарят с Томас Хауард, херцога на Норфолк, и споделят безпокойствата си, че Северът ще стане неуправляем в необуздаността на тази нова свобода. Робърт Аск ги успокоява, уверява поклонниците, че няма бунт срещу управлението на краля — защото вижте! той носи

помилването от краля, облечен е в аления сатенен жакет на краля. Винаги ще има мъже, които ще се възползват от смутните времена — те не променят мира и помилването. Мирът ще удържи, помилването ще удържи, поклонниците са спечелили всичко, което са искали, а кралят им е дал думата си.

И въпреки това на сър Томас Пърси и сър Инграм Пърси, които яздеха с поклонниците, потеглили на поход под знамето с петте рани, е наредено да се явят в двора, и когато пристигат в Лондон, те незабавно са арестувани и изпратени в Тауър.

— Това не означава нищо — казва ми Джефри, когато минава през Л'Ербер на път към дома си в Лордингтън. — Семейство Пърси винаги са се държали така, като че ли законът са те самите, използваха поклонниците, за да се противопоставят на краля. Те са бунтовници, не поклонници, мястото им е в Тауър.

— Но нали бяха помилвани?

— Никой не би очаквал кралят да спази условията на помилването за хора като тях.

Не споря, тъй като Джефри е уверен, а новините от Север са добри. Абатствата отново отварят врати, поклонниците се разпръсват, получили помилване, всеки от тях полага клетва за вярност към краля, всеки е убеден, че най-после са настъпили добри времена. Бавно, тихо, жените и мъжете, служили на Бога, се връщат в абатствата, и те отново отварят врати. Във всяка селска църква се разказва история за малко чудо. Хората изнасят кристална дарохранителница от скривалището ѝ под сламен покрив. Дърводелци възстановяват красивите резбовани изображения на светци, измъквайки ги изпод купчините дърва, където са скрити на сигурно място, фермерите внимателно разкопават отводнителните канавки и измъкват разпятия. От скрити гардероби се появяват одежди, монасите се връщат в килиите си. Поправят прозорците, ремонтират покривите, заръчвам на управителя си да намери игумена Ричард и да го покани обратно в Бишам.

— Почитаема бабо, мислите ли, че чичо ми Реджиналд ще се прибере у дома? — пита ме Хари, момчето на Монтаю. А аз му отговарям усмихнато: „Да, мисля, че ще се прибере.“

Но през февруари в Йорк Томас Хауард, херцогът на Норфолк, обвинява в държавна измяна деветима мъже и те са осъдени на обесване.

— Как може да бъдат обесени? Не са ли помилвани? — питам Джефри.

— Почитаема майко, херцогът е суров човек. Сигурно чувства, че трябва да покаже на краля, че макар да симпатизира на поклонниците, е суров към бунтовниците. Ще обеси един-двама просто за да демонстрира силата си.

Отново не споря със сина си, но се страхувам, че помилването от краля не се оказва сигурна гаранция за безопасност. Обикновените хора явно също мислят така, защото хората от Карлайл се събират в пристъп на отчаяние, и отново потеглят срещу армията на Томас Хауард, сякаш за да спасят живота си, залагайки всичко на едно последно хвърляне на заровете. Стотици са убити от добре въоръжените, добре нахранени, снабдени с добри коне благородници на Севера, които бяха до тях по време на поклонението, но ги изоставиха в примирието.

В Лондон получаваме новината в средата на февруари, а гражданите бият камбаните, радостни, че безимотните бедняци от Севера са били победени от лордовете, които само преди няколко месеца ги подкрепяха. Казват, че сър Кристофър Дейкър убил седемстотин души, а останалите взел в плен и ги избесил по закърнелите ниски дървета — единствената растителност в суровия северозапад, а Томас Кромуел му обещал графска титла заради службата му.

Подтикнат от тази жестокост, сега Томас Хауард обявява военно положение на Север, което означава, че магистратите и лордовете нямат власт да се противопоставят на неговото управление. Хауард може да бъде съдия, съдебен заседател и палач за хората, които няма как да се защитят. Обявява война на собствените си сънародници — това не е трудно за човека, който обезглави собствените си племенница и племенник. Провежда импровизирани съдебни заседания в градовете и незабавно издава смъртни присъди. Стотици мъже са принудени да застанат пред него. На майсторите на вериги от Карлайл им свършва желязото, и мъжете трябва да увисват на бесилото не оковани във вериги, а овързани с въжета, които бележат позора им. Томас Хауард потегля да беси селяни в собствените им ниви, за да знаят всички, че пътят на поклонниците води към смъртта. Неговите хора влизат във всяко селце, във всяка гладуваща паланка, през най-студеното време от

годината, и настояват да узнаят кой се е присъединил към поклонниците и е положил клетва? Кой е бил църковните камбани наобратно? Кой се е молил за възстановяването на Църквата? Кой е потеглил на бой и не се е върнал повече у дома?

Монтагю ми пише бележка от Гринич, където е заедно с двора.

Кралят нареди на Норфолк да отиде във всички манастири, които са оказали някаква съпротива. Казва, че монасите и канониците трябва да бъдат застигнати от ужасна участ за назидание на другите. Мисля, че възнамерява да ги избие. Моли се за нас.

Не разбирам времената, в които живея. Прочитам писмото на сина си веднъж, два пъти, три пъти, и го изгарям веднага след като запомням ужасните думи наизуст. Отивам в параклиса си, коленича на студения каменен под и се моля, но откривам, че мога само да прехвърлям зърната с пръсти и да клатя глава, сякаш искам да отрека ужасните неща, които се случват на хората, които нарекоха себе си поклонници и тръгнаха на поход, за да получат Божията милост.

Кралят е чул, че някои вдовици и сираци срязали въжетата и свалили телата на своите съпрузи и бащи, езекутирани като бунтовници, и ги погребали тайно, нощем, в църковните дворове. Изпрати съобщение на Томас Хауард, като му поръча да открие тези семейства и да ги накаже. Телата трябва да бъдат изровени от осветената земя. Искат труповете да бъдат оставени да висят, докато изгният.

Почитаема майко, мисля, че е полудял.

Борейки се със собствената си съвест, Томас Хауард, херцогът на Норфолк, се подчинява на краля във всичко, закрива манастирите и затръшва вратите на онези, които са били отворени отново. Никой няма каквото и да е обяснение за това, явно обяснение не е и нужно.

Сега сградите ще бъдат раздадени на съседните лордове, за да ги използват камъните за строителство; земите ще бъдат продадени на близките фермери. Обикновените хора вече няма да се обръщат към абатствата за утеха и помощ, монасите ще бъдат бездомни просяци. Светата Дева няма да бъде почитана пред стотиците хиляди малки олтари в крайпътните параклиси. Няма да има повече поклоннически пътувания, няма да има надежда. От Север идва песен, в която се казва, че няма да има месец май, а аз се заглеждам навън през дебелото стъкло, към сивия вътрешен двор, където снегът бавно се топи, и си мисля, че тази година пролетта идва без радост, без любов, и е вярно: месеците ще се сменят, но няма да има весел месец май.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ПРОЛЕТТА НА 1537 Г.

Веднага щом пътищата стават достатъчно сухи за пътуване, напускам Лондон и отивам в Бишам. Хари се прибира у дома с баща си — личицето му е озадачено, защото сезонът, който обещаваеше толкова много, въобще не прилича на пролет. Яздя на допълнително седло зад началника на конницата ми, и извличам известна утеха от това да се облягам на широкия гръб на мъжа, докато едрият кон крачи с полюшване надолу по калния път към Бъркшър.

Така че съм извън града, когато отвеждат Том Дарси в Тауър и го разпитват. Той не проявява особено смирение, Бог да благослови стария човек за гневливия му нрав. Носи в джоба си помилването от краля, и въпреки това е арестуван. Гледа Томас Кромуел в лицето, съзнавайки, че той е негов единствен съдия, и въпреки това му казва, макар да записват думите му като уличаващо го доказателство: „Кромуел, тъкмо вие сте първият и главен причинител на целия този бунт и всички злодеяния.“ Когато синът на ковача примигва, чул тези прости и ясни думи, Дарси му предвещава сигурна смърт на ешафода, като му казва, че дори да дойде денят, когато в Англия остане жив само един благородник, този единствен лорд със сигурност ще обезглави Томас Кромуел.

Довеждат и Джон Хъси, стария шамбелан на принцесата, и аз си го спомням как ме наблюдаваше търпеливо, докато си губех времето с описването на скъпоценностите ѝ, спомням си и вярната обич на съпругата му към нея. Моля се никой да не каже на принцесата, че бившият ѝ шамбелан е задържан в Тауър за разпит.

Неговият разпит, дълъг, подробен, злобно изпълнен с дребнави заплахи, не помага много на Кромуел, защото нито Том Дарси, нито Джон Хъси склоняват да назоват дори един-единствен друг мъж или жена. Дарси не казва, че е яздил с поклонниците, нито пък как им е отворил портите на замъка Понтефракт. Казва, че емблемите на поклонниците били останали в един сандък в замъка му от някогашния

му поход до Светите земи, и отказва да разкрие кой ги е получил от неговите ръце. Заявява: „Старият Том няма дори един предателски зъб в главата си“, и не предава никого.

Хенри Кортни ми пише:

Молете се за мен, братовчедке, защото бях посочен за главен обвинител на процеса срещу тези двама достойни лордове — Джон Хъси и Том Дарси. Имам обещанието на Кромуел, че ако съдът обяви Том за виновен, той ще замени присъдата му с изгнание — и че Том ще може да се прибере у дома по-късно. Но няма надежда за Джон Хъси.

Прочитам писмото, застанала до ковачницата, докато чакам да подковат коня ми, и в мига, в който проумявам смисъла, бързо го хвърлям в сърцето на огъня и се обръщам към пратеника в ливреята на Ексетър:

— Направо при господаря си ли се връщате?

Той кимва.

— Предайте му от мен следното. Внимавайте да не сбъркате. Кажете му, че съм изрекла стара поговорка, че това не са мои думи, а нещо, което съм научила от селските хора. Кажете му, че селяните казват да не поставяш главата на човек на дръвника, освен ако не искаш да бъде отсечена. Можете ли да запомните това?

Той кимва.

— Знам я. Дядо ми я повтаряше едно време. Живял е в смутни времена. „Да не поставяш главата на човек на дръвника, освен ако не искаш да бъде отсечена.“

Давам му едно пени.

— Не го казвайте на никой друг — заръчвам. — И не забравяйте, това не са мои думи.

Чакам новини за процеса. Монтагю ми пише:

Джон Хъси е мъртъв. Дарси беше признат за виновен, но ще бъде помилван и пощаден.

Това е лъжа на онзи велик лъжец, Кромуел. А поговорката на хората беше вярна — не поставяй главата на човек на дръвника, освен ако не искаш да бъде отсечена. Лордовете вярват в обещанието за спасението на Том Дарси, затова го признават за виновен и чакат кралят да замени присъдата му от екзекуция на изгнание.

Но кралят предава този велик англичанин и той е изпратен на дръвника.

ИМЕНИЕТО БИШАМ, БЪРКШЪР ЛЯТОТО НА 1537 Г.

Мисля си за Том Дарси, и как той се надяваше да загине на кръстоносен поход, сражавайки се за вярата си, и когато ми съобщават, че е бил обезглавен като предател на Тауър Хил през юни, докато лястовиците се стрелкали припряно от реката към Тауър, строейки гнездата си за лятото, съзнавам, че е загинал за вярата си, точно както искаше.

Един амбулантен търговец идва до задната врата и казва, че има хубав подарък само за мен. Слизам в двора на конюшната, където той седи на издигнатото стъпало за възсядане на конете с вързоп в краката си. Покланя се, когато ме вижда.

— Имам нещо за вас — казва. — Казах, че ще ви го предам и ще си тръгна. Затова сега продължавам.

— Колко?

Той поклаща глава и пуска в ръката ми малка кесия.

— Човекът, който ми го даде, каза да ви пожелае късмет, и че ще дойдат добри времена — казва той, мята на рамо вързоп си и излиза от двора.

Отварям кесията и преобръщам малката брошка в ръката си. Това е брошката с теменужката, която дадох на стария Том Дарси. Той така и не ме призова, защото мислеше, че е спечелил победа и че кралят е обещал помилване. Не ме призова, защото мислеше, че Бог го закриля. Прибирам брошката в джоба си и влизам вкъщи.

* * *

Изстребването на Севера продължава. Осем мъже и една жена, лордове и поземлени аристократи, двама от тях мои далечни роднини, всички до един — мои познати, всички до един — добри християни и

верни поданици — се явяват пред съдебните заседатели по обвинение в държавна измяна. А сред тях е йоркшърецът Робърт Аск.

Младият мъж, който носеше сатенената дреха на краля, очаква процеса си в Тауър — без пари, без дрехи за преобличане, и почти без храна. Никой не смее да му изпрати нищо, а дори ако някой би го сторил, пазачите ще го отмъкнат. Той е получил пълно кралско помилване за това, че предвождаше поклонниците, и оттогава, макар да имаше бунтове и отчаяни мъже, борещи се за живота си, той нито ги е водил, нито ги е насърчавал. Откакто се върна на Север от двора, не е правил нищо друго, освен да се опитва да убеди хората да приемат помилването и да вярват на думата на краля. Заради това той е в Тауър. Кромвел хитро намеква, че след като Аск е повярвал, че на Север ще има парламент, след като е заявил, че манастирите ще бъдат възстановени, то той е уверявал хората, че поклонническият поход е постигнал целите си, и че това е — трябва да е — държавна измяна.

Вървя в горещата слънчева светлина из полята край дома си и гледам зреещата пшеница. Жътвата ще бъде добра тази година. Мисля си за Том Дарси и как той ми изпрати вест, че ще дойдат добри времена, и че Томас Кромвел е постановил, че такава надежда е предателска. Питам се дали семената на пшеницата се готвят да узреят и дали това е държавна измяна? По залез-слънце един заек изскача от житата и затичва в голям полукръг около мен по пътеката, а после спира, сяда на задните си крака, и поглежда назад към мен, с тъмни и интелигентни очи.

— А ти? — казвам му тихо. — И ти ли чакаш да дойде твоето време? И ти ли си предател, който чака да се върнат добрите времена?

Изправят на съд всички, които довеждат в Лондон, и намират всички за виновни. Обвиняват духовници: игумена на Гизбъро, абата на Жерво, абата на абатството Фаунтинс. Арестуват Маргарет Булмър, задето е обичала съпруга си толкова много, че го помолила да избяга, когато видяла, че поклонническият поход се е провалил. Собственият ѝ домашен свещеник дава показания срещу нея, съпругът ѝ, сър Джон Булмър, е обесен и разсечен на четири в Тайбърн, а съпругата му е изгорена в Смитфийлд. Сър Джон се е провинил в държавна измяна, тя е виновна, че го е обичала.

Отвеждат Робърт Аск от Тауър в съдебната зала за процеса му и обратно в затвора, макар че когато за последно беше в Лондон, той

пируваше в двора, а кралят го прегърна. От Тауър го отвеждат в Северна Англия, за да умре пред очите на мъжете, които го чуха да им обещава помилване. Отвеждат го в Йорк и го развеждат на показ из града, зашеметен и безмълвен пред нещастieto на най-храбрия си син. Отвеждат го до самия връх на кулата Клифърд на стените на Йорк и той прочита признание, а те нахлузват въже около врата му, където кралят окачи собствената си златна верижка; оковават го в железни вериги, и го обесват.

Някои от лордовете и аз поискахме от Кромвел милост за мъжете от Севера. „Милост! Милост! Милост!“
Той няма такава.

Монтагю идва да ме посети в средата на лятото. На пода във всяка стая има свежи тръстики, а прозорците са широко отворени, за да пускат вътре благоухания въздух, така че къщата е изпълнена с птичи песни.

Той ме открива в градината да бера билки срещу чумата, защото миналото лято беше ужасно, особено за бедните, особено за Севера. Свършили са всички масла в склада ми за лекарства, че трябва да направя още. Монтагю коленичи пред мен, аз полагам изцапаната си със зелени петна ръка върху главата му, и забелязвам, за първи път, няколко сребристи косъма сред бронзовите.

— Сине Монтагю, посивяваш — казвам му строго. — Не може синът ми да е с посивяла коса, това ще ме накара да се чувствам твърде стара.

— Е, скъпият ти Джефри оплешивява — казва той весело, като се изправя. — А това как ще го понесеш?

— Как ще го понесе той?

Усмиввам се. Джефри винаги е бил ужасно суетен по отношение на хубавата си външност.

— Ще носи шапка през цялото време — предрича Монтагю. — И ще си пусне брада като краля.

Усмивката се изпарява от лицето ми.

— Как са нещата в двора? — питам кратко.

— Ще се поразходим ли?

Той ме хваща под ръка и аз тръгвам бавно с него, далече от градинаря и помощниците, навън през градината с билките, през малката дървена порта, към ливадата, която се спуска надолу към реката. Окосената трева отново е израсла и стига почти до коленете ни; ще приберем втора реколта сено от това поле, сочно и зелено, осеяно с маргаритки, лютичета и ярките, румени главици на маковете.

Високо над нас в безоблачното небе се издига чучулига, песента ѝ става все по-силна с всяко пърхане на крилете ѝ. Спираме и гледаме извисяващата се точица, докато става почти невидима, а после звукът рязко спира и птицата се стрелва надолу, към скритото си гнездо.

— Поддържам връзка с Реджиналд — казва Монтагю. — Кралят изпрати Франсис Брайън да го залови и трябваше да го предупредя.

— Къде е сега?

— Беше в Камбре. Известно време бил като в капан в града, а Брайън го чакал само да пристъпи навън. Брайън каза, че ако Реджиналд стъпи дори с един крак във Франция, ще нареди да го застрелят.

— О, Монтагю! Получил ли е предупреждението?

— Да, но той така или иначе знае, че трябва да внимава. Знае, че кралят и Кромвел няма да се спрат пред нищо, за да го накарат да замлъкне. Знаят, че е общувал с поклонниците и че пише на принцесата. Знаят, че събира армия срещу тях. Джефри искаше да отнесе съобщението. После ми каза, че иска да се присъедини към Реджиналд в изгнанието.

— Каза ли му, че не може?

— Разбира се, че не може. Но той вече не може да понася тази страна. Кралят не желае да го приеме в двора, отново е потънал в дългове, и не може да се застави да живее под управлението на един Тюдор. Беше убеден, че поклонниците са победили, мислеше, че кралят се е вразумил. Сега не иска да остава в Англия.

— А какво мисли, че ще стане с децата му? А съпругата му? А земите му?

Монтагю се усмихва.

— О, знаеш какъв е. Избухна и заяви, че ще замине, а после размисли и каза, че ще остане и ще се надява на по-добри времена. Знае, че ако още един от нас отиде в изгнание, ще стане още по-лошо за онези, които останат. Знае, че ще изгуби всичко, ако замине.

— Кой занесе съобщението ти на Реджиналд?

— Хю Холанд, бившият управител на Джефри. Заловил се е да докарва пшеница в Лондон.

— Познавам го.

Това е търговецът, който пътува до Фландрия и откара Джон Хелиър с кораб на безопасно място.

— Холанд пренасяше товар пшеница, искаше да види Реджиналд и да бъде от полза на каузата.

Слизаме по малкия хълм и пристигаме при реката. Остър син проблясък, подобно на крилат сапфир, се плъзва надолу по реката, побързо от стрела — кралско рибарче.

— Никога не бих могла да замина — казвам. — Никога дори не помислям за заминаване. Чувствам се така, сякаш трябва да остана тук като свидетел. Трябва да бъда тук, дори когато манастирите вече ги няма, дори когато костите на светците са извадени от светилищата и изсипани в канавките.

— Зная — казва той тъжно. — Изпитвам същото. Това е моята страна. Каквото и да се наложи да изстрада тя, аз също трябва да бъда тук.

— Той не може да продължава така вечно — казвам, съзнавайки, че тези думи са държавна измяна, но съм подтикната към измяна. — Скоро трябва да умре. И няма истински наследник освен нашата принцеса.

— Не мислиш ли, че кралицата може да му роди син? — пита ме Монтагю. — Тя е в доста напреднала бременност. Той отслужи голяма благодарствена литургия в „Сейнт Пол“, а после я изпрати в Хамптън Корт за раждането.

— А нашата принцеса?

— И тя е в Хамптън Корт, придружава кралицата. Държат се с нея, както подобава на истинското ѝ положение — той ми се усмихва. — Кралицата е нежна с нея, а принцеса Мери обича мащехата си.

— А кралят няма ли да остане с тях?

— Страхува се от чумата. Замина с конна свита.

— Остави кралицата сама в очакване на раждането?

Монтагю свива рамене.

— Не мислиш ли, че ако и това бебе умре, той би предпочел да е далече? Достатъчно хора казват, че той не може да има здрав син. Едва

ли ще иска да види още едно бебе погребано.

Поклащам глава при мисълта за една млада жена, оставена сама да роди първото си дете, а съпругът ѝ стои надалеч от нея, за в случай, че то умре, за в случай, че тя умре.

— Не мислиш, че тя ще роди здраво момче, нали? — предизвиква ме Монтагю. — Поклонниците до един твърдяха, че неговият род е прокълнат. Казваха, че той никога няма да има жив наследник, защото на съвестта на баща му тежала кръвта на невинни, защото убил принцовете на Йорк, нашите принцове. Това ли си мислиш? Че той е убил двамата принцове на Йорк, както после е убил брат ти?

Поклащам глава.

— Не обичам да мисля за това — казвам тихо, като се обръщам да тръгна по малката пътека край реката. — Опитвам се никога да не мисля за това.

— Но наистина мислиш, че Тюдорите са убили принцовете? — пита той, с много нисък глас. — Дали е била нейна светлост майката на краля? Когато беше омъжена за коменданта на Тауър и чакаше сина си да нахлуе в Англия? Съзнавайки, че той не може да претендира за трона, докато те са живи?

— Кой друг? — отвърщам. — Никой друг не печелеше нищо от смъртта им. А сега вече знаем със сигурност, че на Тюдорите не им липсва дързост да извършат почти всякакъв грях, без да се замислят.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1537 Г.

Лежа в голямото си легло в Лондон, завесите са спуснати, за да възпират есенния мраз, когато чувам как камбаните започват да бият: тържествуващ, оглушителен звън, който започва с една-единствена камбана, а после отеква из целия град. С усилие се надигам и загръщам раменете си с роба, когато вратата на спалнята ми се отваря и камериерката ми влиза, със свещ, тресяща се в ръката ѝ от вълнение.

— Ваша светлост! Има новини от Хамптън Корт! Кралицата е родила момче! Кралицата е родила момче!

— Бог да я благослови и да я пази — казвам, и наистина го мисля. Никой не би могъл да желае злото на Джейн Сиймор, най-кротката сред жените и прекрасна мащеха на моята обична принцеса. — Казват ли дали бебето е здраво и силно?

Момичето се усмихва и безмълвно свива рамене. Разбира се, при новите закони е невъзможно дори да попиташ дали кралското бебе е добре, тъй като това хвърля съмнение върху потентността на краля.

— Е, Бог да ги благослови и двамата — казвам.

— Може ли да излезем? — пита момичето. — Аз и другите момичета? По улиците танцуват и са запалили празничен огън.

— Може да излезете, стига да останете всички заедно — казвам ѝ. — И се приберете у дома призори.

Тя ми се усмихва широко.

— Ще се облечете ли? — пита.

Поклащам глава. Струва ми се, че беше много, много отдавна, когато бдях до леглото на кралицата и отнасях новината за поредното бебе на краля.

— Ще си легна отново да спя — казвам. — А на сутринта ще прочетем молитви за здравето на кралицата и на принца.

* * *

От Хамптън Корт редовно идват новини: бебето е добре и заяква, кръстен е Едуард, принцеса Мери го носела по време на церемонията. Ако оживее, той е новият наследник на Тюдорите и тя никога няма да бъде кралица; но аз знам — а кой знае по-добре от мен, която присъстваше четирите пъти, когато сърцето на кралица Катерина биваше разбито? — че едно здраво бебе не означава бъдещ крал.

После чуваме, точно както се опасявах, че лекарите на кралицата са повикани обратно в Хамптън Корт. Но не е за бебето: кралицата е болна. Като че ли в тези опасни дни след раждането сянката е паднала върху майката. Веднага отивам в параклиса си и се моля за Джейн Сиймор; но тя умира същата нощ, само две седмици след раждането на малкия си син.

Казват, че кралят е съкрушен, че е изгубил майката на детето си и единствената жена, която е обичал истински. Казват, че той няма да се ожени никога повече, че Джейн е била незаменима, свършена, единствената истинска съпруга, която е имал някога. Мисля, че в смъртта тя постигна свършенството, което никоя жена не би могла да покаже приживе. Собственото му свършенство е изцяло въображаемо, сега има въображаема свършена съпруга.

— Може ли той изобщо да обича някого? — пита ме Джефри. — Това е кралят, който нареждаше да осъждат жени за държавна измяна, задето са свалили от бесилката труповете на съпрузите си и са ги погребали подобаващо. Може ли дори да си представи какво е скръб?

Мисля си за момчето, което ходеше с преbledняло лице в продължение на година след смъртта на майка си, но по-малко от месец след смъртта на съпругата си той вече търси нова жена: принцеса от Франция или от Испания. Монтагю, облечен в пълен траур, идва при мен в Л'Ербер, за да ми разкаже, мъчейки се да не се разсмее на глас, че кралят поканил всички принцеси на Франция да дойдат в Кале, за да може да избере най-красивата за своя следваща невеста.

Французите са дълбоко оскърбени, тъй като това поставя дамите от кралската фамилия на Франция в положението на юници в пазарен ден, а никоя принцеса не изгаря от желание да бъде четвъртата кралица на човек, който избива съпругите си; но Хенри не разбира, че вече не е безкрайно привлекателен и желан. Не осъзнава, че вече не е най-красивият принц в християнския свят, прочут с начетеността си и

благочестивия си живот. Сега той остарява — навършил е четиридесет и шест години на последния си рожден ден, става по-дебел с всеки изминал ден, а освен това е заклет враг на Светия Отец, главата на Църквата. И въпреки това все още не може да разбере, че не е обичан, не е обожаван, не е център на внимание.

— Почитаема майко, от смъртта на кралицата произтече и едно хубаво нещо. Ще ти е трудно да повярваш това, но той възстановява абатството — казва Монтагю.

— Кое абатство? — питам.

— Нашето.

Изобщо не разбирам.

— Връща ни абатството Бишам?

— Да — казва Монтагю. — Повика ме при себе си в параклиса. Отидох в кралската галерия в Хамптън Корт, където той седи в отделна малка стая над параклиса, за да може да вижда олтара. Чете и подписва книжата си, докато свещеникът отслужва литургията отдолу. Поне веднъж се молеше, а не работеше, и се прекръсти, целуна броеницата си, обърна се към мен с любезна усмивка и каза, че иска да се четат молитви за душата на Джейн и пита дали ти би му направила услуга да възстановиш обителта като място, където да се отслужват литургии за нея?

— Но той затваря големите религиозни обители из цялата страна! Робърт Аск и всички останали, стотици, загинаха, опитвайки се да спасят манастирите.

— Е, сега иска да възстанови един.

— Но той каза, че не съществува такова нещо като чистилице и затова няма нужда от параклиси, в които да се отслужват литургии, за душите на починалите?

— Очевидно иска такъв за Джейн и за себе си.

— Лично Кромвел назначи мнимия игумен и затвори обителта.

— И това ще се промени.

За момент съм просто зашеметена, после виждам, че ми се дава най-големият подарък за една благочестива жена: обителта, основана от семейството ми, да премине отново под моите грижи.

— Това е голяма чест за нас — изпълнена съм с истинско благоговение при мисълта, че ще ни позволят да отворим отново прекрасния си параклис, че монасите ще извисят гласове в своите

песнопения в отекващата галерия, че светото причастие отново ще стои в блестяща дарохранителница зад олтара, а свещите ще горят пред него, така че малката светлинка да блести навън през прозореца, в тъмнината на един суров свят. — Наистина ли позволява това? От всички приорати, абатства и манастири на Англия, които затвори, позволява точно на тази светлинка да грейне отново? Нашият параклис? Където висят знамената с бялата роза?

— Да — казва Монтагю с усмивка. — Знаех, че това означава много за теб. Толкова се радвам, почитаема майко.

— Мога отново да го направя красив — прошепвам. Вече си представям знамената, окачени отново край олтарната преграда, тихите стъпки на хората, влизащи в църквата да изслушат литургията, даровете пред вратата, гостоприемството към пътниците, силата и покоя на едно място за молитва. — Това е само едно място, и то само едно малко място, но мога да възстановя църквата в Бишам. Това ще бъде единственото абатство в Англия, но ще стои и ще грее със слаба, свята светлинка в тъмнината на тази Англия на Хенри.

ДВОРЕЦЪТ ГРИНИЧ, ЛОНДОН

КОЛЕДА 1537 Г.

Монтагю и аз, придружени от внука ми Хари като наш паж, посещаваме Гринич, за да поднесем подаръците си на краля, и се озоваваме в двор, който все още е в траур за кралица Джейн. Това е най-тихата Коледа, която съм виждала някога. Но кралят приема подаръците ни с усмивка и ни пожелава весела Коледа. Пита ме дали съм виждала принц Едуард и ми дава разрешение да посетя малкото бебе в детската му стая. Казва, че може да взема внука си, и усмихнато кимва на Хари.

Страховете на краля за сина му са болезнено очевидни. Пред вратите има удвоена стража и никой не може да влезе без писмено разрешение. Абсолютно никой, дори да е херцог. Възхищавам се на бебето, което изглежда здраво и силно, и пъхам златна монета в ръката на бавачката му, като казвам, че ще се моля той да остане здрав. Оставям го да надава мощен рев, за да бъде нахранен: истински Тюдор в изискванията си.

След като поднасям почитанията си, съм свободна да отида в покоите на принцесата. Тя има собствен малък двор, заобиколена е от дамите си, но когато ме вижда, скача на крака и изтичва към мен, и аз я прегръщам и я притискам към себе си, както винаги.

— А кой е това?

Тя поглежда надолу към Хари, който е застанал на едно коляно, с ръчичка върху сърцето си.

— Това е внукът ми Хари.

— Бих могъл да ви служа — изрича той задъхано.

— Ще се радвам да бъдеш на служба при мен.

Тя му подава ръка, а той се изправя на крака и се покланя, личи си, че е като замаян от обожанието към своята героиня.

— Баба ти ще каже кога можеш да постъпиш в домакинството ми — казва му тя. — Предполагам, че си нужен и в дома си.

— Не съм от полза у дома, истински безделник съм, няма да им липсвам много — казва той, като се опитва да я убеди, но успява само да я разсмее.

— Тогава ще дойдеш при мен, когато станеш много полезен и започнеш да работиш усърдно — казва тя.

Принцесата ме дръпва в личния си кабинет, където оставаме сами и мога да погледна бледото ѝ лице, да избърша сълзите от бузите ѝ и да ѝ се усмихна.

— Мое най-скъпо дете.

— О, лейди Маргарет!

Веднага виждам, че не се храни както трябва, под очите ѝ има сенки и е толкова бледа.

— Не сте ли добре?

Тя свива рамене.

— Нищо необичайно. Толкова скърбях за кралицата. Бях толкова потресена... не можех да повярвам, че ще умре така... за малко дори се усъмних във вярата си. Не можех да разбера как Бог може да я вземе...

Тя млъква рязко и обляга чело на рамото ми, а аз леко я потупвам по гърба, мислейки си: „Бедното дете, да изгуби такава майка, а после да обикне и изгуби мащеха! Това момиче ще прекара остатъка от живота си, копнеейки за някого, на когото може да се доверява и да обича.“

— Трябва да вярваме, че тя е при Бог — казвам внимателно. — Освен това отслужваме литургии за душата ѝ в собствения ми параклис в Бишам.

При тези думи тя се усмихва.

— Да, кралят ми каза. Толкова се радвам. Но, лейди Маргарет! Другите абатства!

Леко поставям пръст върху устните ѝ.

— Знам. Има много, за което да скърбим.

— Получавате ли вести от сина си? — прошепва тя, с толкова тих глас, че трябва да се наведе, за да я чуя. — От Реджиналд?

— Събираше подкрепа за поклонниците, когато сключиха мир и изготвиха споразумението си с баща ви — казвам. — Когато получи новини за поражението им, беше отзован в Рим. Сега е там, в безопасност.

Тя кимва. На вратата ѝ се потропва и една от новите почетни дами подава глава в стаята.

— Не можем да говорим сега — решава принцесата. — Но когато му пишете, можете да му кажете, че с мен се отнасят добре, мисля, че съм в безопасност. А сега, когато имам малък брат, баща ми се помири с мен и с моята полусестра, Елизабет. Има син, най-сетне. Дано сега може да бъде щастлив.

Хващам я за ръка и излизаме навън, където всичките ѝ дами, някои от тях — нейни приятелки, а други — шпионки, се изправят и ни правят реверанс. Усмихвам се еднакво любезно на всички.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПШЪР ЛЯТОТО НА 1538 Г.

Прекарвам лятото в къщата си в Уорблингтън. Пътуващият двор минава наблизо, но тази година по пътя не се задават кралски вестоносци, за да се уверят, че мога да подслоня голямата свита. Кралят не иска да отседне при мен, макар че нивите са толкова зелени и обширни, а горите — така изобилстващи от дивеч, както бяха, когато той каза, че това е любимата му къща в Англия.

Гледам голямото крило, което построих за удобството на кралица Катерина и младия ѝ съпруг, и си мисля, че това бяха хвърлени на вятъра пари и пропиляна обич. Мисля си, че парите или обичта, предлагани на Тюдорите, винаги отиват на вятъра, защото момчето Тюдор, толкова обичано от майка си, беше разглезено от всички ни.

От къщата си в Бишам научавам, че Томас Кромюел ни отнел абатството за втори път. На монасите, които трябваше да се молят за Джейн Сиймор, е наредено да напуснат, параклисът за отслужване на литургии за душите на починалите, който трябваше да остане вечно, единственият такъв параклис в Англия, е тих. Филонът на епископа е отнет, нашето абатство отново е затворено. Беше отворено отново по прищявка на Тюдор; затваря врати по заповед на Кромюел. Дори не пиша, за да протестирам.

Поне съм уверена, че принцесата е на сигурно място в Хамптън Корт и когато гостува на брат си в двореца Ричмънд. Без съмнение тя ще има нова мащеха, преди да изтече годината, и всяка нощ се моля кралят да избере жена, която да се държи добре с нашата принцеса. Сигурно ще търсят съпруг и за нея, говори се за португалската кралска фамилия, а двамата с Монтагю сме съгласни, че независимо от възрастта ми и независимо къде ще отиде тя, аз трябва да замина с нея, за да се погрижа да се установи в новия си дом.

Това лято съм заета в Уорблингтън: готвя се за жътвата и въвеждам ред в архивите, но един ден моят управител идва да ми съобщи, че един нов пациент в малката ни лечебница, мъж на име

Джарвис Тиндейл, питал лекаря Ричард Еър защо в църквата и в лечебницата няма книги за новото познание. Някой му отговаря, че е всеизвестно, че аз и цялото ми семейство вярваме в старите порядки, в това, че свещеникът изрича Божието слово пред вярващите, в светата литургия, във вярата, а не в делата.

— Попита за онзи коняр, когото освободихте от работа, милейди. Лутеранът, който искаше да покръсти половината коняри? Попита и за домашния ви свещеник, Джон Хелиър, и дали той някога посещава сина ви Реджиналд в Рим или където е. И пита защо синът ви Реджиналд не се връща в Англия толкова дълго.

В едно малко село винаги има клюки. Винаги има клюки за господарската къща. Но изпитвам смущение заради тези клюки за замъка, за болницата, за нашата вяра, точно когато се справихме невредими с поклонението, и точно когато нашата принцеса намери известна сигурност там, където ѝ е мястото.

— Мисля, че е по-добре да кажете на този човек да внимава с обноските си спрямо своите домакини — казвам на управителя. — И съобщете на лекаря господин Еър, че не е нужно мненията ми да бъдат споделяни с половината хора от околността.

Управителят се усмихва широко.

— Нищо не е станало — казва. — Няма какво да се знае. Но ще поговоря насаме с него.

Не се замислям повече за това, докато не се настанявам в приемната, занимавайки се с делата на имота, с Монтагю до себе си, а Джефри пристига с Ричард Еър, лекаря, и приятеля си Хю Холанд, търговецът на зърно. При вида му заставам рязко нащрек, като елен, замръзнал при звука от прекършването на вейка. Питам се защо Джефри е довел тези мъже при мен.

— Почитаема майко, трябва да говоря с вас — казва Джефри, като коленичи за благословията ми.

Съзнавам, че усмивката ми е напрегната.

— Неприятности ли има? — питам го.

— Не мисля. Но този лекар казва, че един пациент в болницата...

— Джарвис Тиндейл — прекъсва го лекарят с поклон.

— Един пациент в болницата искал да основе тук училище за новото познание, и някой му казал, че тук то не се търси и че вие не бихте го позволили. Сега той си замина, изпълнен със злоба, и разказва

на всички, че не допускаме книгите, чието четене кралят е разрешил, и че Хю Холанд, моят приятел тук, е много близък с нас и Реджиналд.

— В това няма нищо нередно — казвам предпазливо, като хвърлям поглед към Монтагю. — Това са клюки, без които можем да минем, но няма доказателства.

— Не, но може да се направи така, че да звучи нередно — изтъква Джефри.

— А това е търговецът, който отиде при Реджиналд с моето предупреждение — прошепва Монтагю в ухото ми. — И откара домашния ти свещеник отвъд морето по наша молба. Така че под този дим има малко огън. — На висок глас се обръща към лекаря: — А къде е сега този господин Тиндейл?

— Отпратих го веднага щом оздравя — казва лекарят бързо. — Управителят на нейна светлост ми каза, че тя не обича клюки.

— Можете да бъдете сигурен, че не обичам — казвам му остро. — Плащам ви, за да церите бедните, а не да клюкарствате за мен.

— Никой не знае къде е той — казва Джефри нервно. — Нито дали не ни следи от известно време. Мислите ли, че може да е отишъл при Томас Кромуел?

Монтагю се усмихва безрадостно.

— Със сигурност.

— Защо си толкова сигурен?

— Защото всеки, който има някакви сведения, винаги отива при Кромуел.

— Какво да правим? — Джефри мести поглед от мен към по-възрастния си брат.

— По-добре да отидеш лично при Кромуел. Говори с него за това дребно недоразумение, това малко несъгласие, и че тук клюкарстват за глупости като сбирщина старици — отправям гневен поглед към лекаря. — Увери го в лоялността ни. Напомни му, че сам кралят възстанови нашето абатство в Бишам и нарежда да държим в църквата Библия на английски, която всеки може да чете. Кажи му, че в малкото училище преподаваме новото познание от книги, чието използване негово величество разрешава. Кажи му, че учителят учи децата да четат, за да могат да учат молитвите си на английски. И нека тези добри мъже обяснят какво се говори против тях, и че всички сме верни слуги на краля.

Джефри придобива неспокойно изражение.

— Ще дойдеш ли с мен? — пита той Монтагю много тихо.

— Не — заявява твърдо Монтагю. — Това е нищо. Няма от какво да се боиш. По-добре само един от нас да отиде да каже на Кромуюел, че тук няма нищо, което да представлява интерес за него — нито тук в замъка, нито в имението. Кажи му, че господин Холанд е отнесъл преди месеци на Реджиналд съобщение със семейни новини, нищо повече. Но иди днес и му кажи всичко това. Той вероятно вече знае всичко. Но ако отидеш и му кажеш, тогава създаваш впечатление за откритост.

— Не може ли да дойдеш?

Джефри моли толкова жално, че се обръщам към Монтагю и казвам:

— Синко, няма ли да отидеш с него? Ти можеш да говориш с Томас Кромуюел по-непринудено и спокойно, отколкото Джефри.

Монтагю се изсмива късо и поклаща глава.

— Ти не знаеш как разсъждава Кромуюел — казва той. — Ако отидем и двамата, ще изглежда, че сме разтревожени. Ти иди, Джефри, и му кажи всичко. Нямаме нищо за криене и той знае това. Но иди днес, за да можеш да разкажеш нашата версия на историята, преди този Тиндейл да стигне там и да предаде доклада си на своя господар.

— И вземи някакви пари — казвам много тихо.

— Знаеш, че нямам дори едно пени на този свят! — възкликва Джефри раздразнено.

— Монтагю ще ти даде нещо от хранилището за пари и скъпоценности — казвам. — Предай на Томас Кромуюел подарък и добрите ми пожелания.

— Откъде да зная колко да му дам? — възкликва Джефри. — Той знае, че съм затънал в дългове.

— Ще разбере, че това идва от мен като обещание за приятелство — казвам спокойно. Вземам голямата си връзка ключове и тръгвам начело към хранилището ни за пари и скъпоценности.

Вратата се отваря с две ключалки. Джефри спира за миг на прага и се оглежда с въздишка на копнеж. Има лавици с потири, които се използват в параклиса, има сандъци с монети: медни — за дървосекачите и надничарите, сребърни — за надниците, изплащани всяко тримесечие, и заключени сандъци със злато, прихванати с халки

към пода. Изваждам красиво изработена посребрена чаша изпод вълнената ѝ покривка.

— Това е идеално за него.

— Посребрена чаша? — пита Джефри със съмнение. — Защо не изпратиш нещо позлатено?

Усмихвам се.

— Лъскава е, наскоро изработена, не сияе, а по-скоро искри. Тя е олицетворение на Кромуюел. Занеси му това.

* * *

Джефри се връща от Лондон, изпълнен с гордост от собствената си ловкост. Разказва ми как разговарял с Томас Кромуюел — „не сякаш съм неспокоен или нещо подобно, а като мъж с мъж, непринудено, като една видна личност с друга“ — и че Кромуюел веднага разбрал, че това са клюки на завистливи селяни по адрес на по-високопоставените от тях. Казал на лорд-канцлера, че, разбира се, сме писали на Реджиналд по семейни въпроси, и че Хю Холанд е пренасял съобщения от нас, но че никога не сме преставали да виним Реджиналд за ужасното му писмо до краля, и всъщност сме го умолявали да се погрижи то никога да не бъде обнародвано, и че той ни е обещал то да бъде потулено.

— Казах му, че това е лоша теология, при това лошо написана! — казва ми Джефри развеселено. — Напомних му, че вие писахте на Реджиналд и му изпратихте съобщение чрез самия Кромуюел.

Джефри се справя толкова добре с Томас Кромуюел, че стоките на Хю Холанд, които са били конфискувани на кея, са му върнати в пълен размер, а тримата мъже — Холанд, синът ми и лекарят — са напълно свободни.

Джефри и аз потегляме заедно към Бъкингамшър, за да занесем добрата вест на Монтагю, който е в къщата си в Бокмър. Пред нас потеглят половин дузина конници, а внучките ми Катерина и Уинифред пътуват с мен към семейния си дом.

Яздим към познатите ниви и дървета в земите на Монтагю, а после виждам към нас да се насочват бързо препускащи стражи с кралското знаме начело. Капитанът на моята стража изкрещява:

„Стой!“ и „Не мърдай!“, докато правим път на хората на краля на главния път, както трябва да правят всички добри поданици.

Дузина са, облечени за езда, но с брони, и носят мечове и копия. Ездачът отпред носи кралското знаме с трите хералдични лилии и трите лъва, което свежда за поздрав към моето знаме, когато ни вижда как го чакаме да мине. Пътуват бързо, в тръс, но без да се надигат от седлата, а в центъра на кавалкадата има пленник, мъж, гологлав, с късо палто, скъсано на рамото, с потъмняваща синина на скулата, с вързани зад гърба ръце, и крака, привързани с ремък под корема на коня.

— Бог да ми е на помощ — промълвява Джефри. — Това е Хю Холанд, търговецът на зърно.

Кръглото, засмяно лице на лондонския търговец е изпито и бледо, ръцете му стискат ремъка под опашката на коня зад него, за да се задържи върху бързо движещия се кон, тъй като тежките стъпки на коня го разтърсват силно.

Подминават ни, без да забавят ход. Капитанът ни хвърля бърз подозрителен поглед, сякаш мисли, че може да сме потеглили да спасяваме Хю Холанд. Вдигам ръка да покажа, че признавам властта му, и това привлича вниманието на Хю. Той вижда знамето ни и ливреята на моите стражи, и извиква на Джефри:

— Върви си по пътя, защото ще ме последваш!

В шума от копитата на конете и смутеното раздвижване на ездачите, в суматохата от прахта и припряното им преминаване, те изчезват, преди Джефри да успее да отговори. Той се обръща към мен, пребледнял, и казва:

— Но Кромуюел беше ясен. Беше удовлетворен. Нали дадохме обяснения.

— Това може да е нещо съвсем друго — казвам, макар да не мисля, че е. — Да отидем в къщата на Монтагю и да питаме брат ти.

БОКМЪР ХАУС, БЪКИНГАМШЪР ЛЯТОТО НА 1538 Г.

Къщата на Монтагю е в безпорядък. Хората на краля са изпотрошили маси, канапета и пейки в голямата зала, когато арестували Хю Холанд, а той им се съпротивлявал и тичал из къщата, докато те търчали тежко след него като тромави хрътки след обзет от ужас елен.

Снаха ми Джейн се е оттеглила просълзена в личните си стаи. Монтагю наглежда слугите, които изправят масите в залата, и се опитва да омаловажи всичко. Но съм наясно, че е потресен, а Джефри избухва и крещи:

— Защо го отведоха? Какво основание посочиха?

— Не е нужно да изтъкват причина, Джефри. Знаеш това.

— Но Кромвел лично ме увери!

— Наистина. А кралят помилва Робърт Аск.

— Тихо — казвам на мига. — Тук има някаква грешка, не е нужно да се боим. Сигурно е някакво нарушение на закона, извършено от Хю Холанд. Няма нищо общо с нас.

— Претърсиха личните ми стаи — казва Монтагю напрегнато, обръщайки гръб на хората, които събират разпръснатите калаени съдове. — Обърнаха къщата ми наопаки. Има нещо общо с нас.

— Какво откриха? — прошепва Джефри.

— Нищо — казва напрегнато Монтагю. — Изгарям писмата си веднага след като ги прочета. — Обръща се към мен. — Не пазите нищо, нали, почитаема майко? Изгаряте ги, щом ги прочетете?

Кимвам.

— Да.

— Никакъв предмет за спомен? Нито дори от Реджиналд?

Поклащам глава.

— Нищо. Никога.

Джефри е бледен.

— Аз имам някои книжа — признава той. — Запазил съм някои книжа.

Монтагю се нахвърля върху него:

— Какви? — пита той настойчиво. — Не, не ми казвай. Не искам да знам. Глупак! Ти си глупак, Джефри. Унищожи ги. Не искам да зная как.

Хваща ме под ръка, за да ме изведе от залата. Поколебавам се: това е синът ми, любимият ми син.

— Изпрати свещеника, Джон Колинс — казвам бързо на Джефри през рамо. — Можеш да му се довериш. Изпрати го при управителя ти, или по-добре при Констанс, и му кажи да изгори всичко в стаята ти.

Джефри кимва, с побеляло лице, и се измъква със ситни, забързани крачки.

— Защо е такъв глупак? — пита настойчиво Монтагю, завличайки ме нагоре по стълбите до приемната на съпругата си. — Не бива никога да пази нищо, знае това.

— Не е глупак — казвам, като си поемам дъх и карам мъжете да спрат за миг, преди да отворят вратата. — Но обича Църквата такава, каквато беше. Беше отгледан в абатството „Сион“, то беше нашето убежище. Не можеш да го виниш, задето обича дома си. Той беше малко момче, ние нямахме нищо, изхранвахме се благодарение на Църквата, сякаш тя беше нашето семейство. И обича принцесата, както я обичам аз. Не може да се сдържи да не го показва.

— Не и в тези времена — казва Монтагю кратко. — Не можем да си позволим да показваме обичта си. Нито за миг. Кралят е опасен човек, почитаема майко. В последно време никога не се знае как ще приеме нещо. В един миг е мнителен и обзет от безпокойство, а в следващия те прегръща и се държи като твой най-добър приятел. Наблюдава ме, сякаш иска да ме изяде, да ме погълне просто за удоволствие; а после запява „Да се веселиш с добра компания“, и всичко е като едно време. Човек никога не знае какво да очаква от него.

— Но винаги помни — никога не забравя — че тронът, на който седи, е спечелен на бойно поле, по случайност и чрез измяна. Шансът и измяната също толкова лесно могат да се обърнат срещу него. А той има само един крехък син в люлка, и никой, който би го защитил. Освен това знае, че има проклетие, знае и че то справедливо се стоварва върху рода му.

Съпругата на Монтагю, Джейн, е в стаята си, уплашена и разплакана, когато влизам с Катерина и Уинифред, и ги придърпва към себе си, благославя ги и казва, че никога няма да прости на баща им, задето ги излага на опасност. Малкият Хари ми се покланя и застава упорито до баща си, сякаш не се страхува от нищо.

— Не искам да чувам нито дума повече, Джейн — казвам й категорично. — Нито дума повече.

Това я възпира и тя ми прави реверанс.

— Съжалявам, почитаема майко. Беше шок. И как онзи ужасен човек бягаше от стражите, и счупиха няколко чаши.

— Трябва да се радваме, че лорд Кромвел го залови, ако е виновен, а ако е невинен, бързо ще го освободят — казвам решително. Отпускам ръка върху изправеното раменце на Хари. — Нямаме от какво да се боим, защото винаги сме били верни на краля.

Той вдига поглед към мен и казва, без да го подтиквам:

— Ние сме предани сродници.

— Такива сме, и винаги сме били.

Джейн следва примера ми и през остатъка от деня се опитваме да се държим, сякаш това е обикновено семейно гостуване. Вечеряме в голямата зала, а слугите се преструват, че и те са весели, докато ние седим на господарската маса, гледайки ги отвисоко как пируват и пият, опитват се да се смеят и бърлят.

След вечеря изпращаме децата в стаите им, оставяме слугите да пият и да играят комар, и отиваме в личните покои на Монтагю. Джефри не може да се успокои, не може да седи на едно място. Кръстосва от прозореца до огнището, от канапето до столчето.

— Имах препис от една проповед — казва внезапно. — Но тя беше изнасяна преди това пред краля! Това не може да навреди. Освен това Колинс сигурно я е изгорил.

— Успокой се — Монтагю вдига поглед към него.

— Имах няколко писма от епископ Стоуксли, но в тях нямаше нищо — казва той.

— Трябвало е да ги изгориш в момента, щом си ги получил — казва Монтагю. — Както ти казах. Преди години.

— В тях нямаше нищо! — възкликва Джефри.

— Но той на свой ред може да е писал нещо на някой друг. Не искаш да му донесеш неприятности, нито пък другите му приятели да донесат неприятности на теб.

— О, ти всичко ли изгаряш? — пита внезапно Джефри, мислейки си, че ще завари брат си неподготвен.

— Да, както ти казах, преди години — отвърща Монтагю спокойно. Поглежда ме: — Вие ги изгаряте, нали, почитаема майко?

— Да — казвам. — В никой от домовете ми няма нищо, което да открият, ако някога дойдат да търсят.

— Защо им е изобщо някога да идват да търсят? — пита Джейн раздразнено.

— Защото ние сме тези, които сме — отговарям ѝ. — И ти знаеш това, Джейн. Самата ти си от рода Невил. Знаеш какво означава това. Ние сме Плантагенетите. Ние сме бялата роза и кралят знае, че хората ни обичат.

Тя извърща лице и казва с горчивина:

— Мислех си, че се омъжвам във велик род. Не мислех, че се присъединявам към семейство в опасност.

— Величието означава опасност — казвам простишко. — И мисля, че знаеше това тогава, както и сега.

Джефри отива до прозореца, поглежда навън и се обръща отново към стаята.

— Мисля, че ще отида в Лондон — казва. — Ще отида да се видя с Томас Кромвел, ще разбера какво прави с Хю Холанд и ще му кажа — поема си дъх с усилие, останал е почти без въздух, — ще му кажа — изрича по-уверено, — че не разполага с нищо срещу Холанд и нищо срещу мен, и нищо срещу никого от нас.

— Ще дойда с теб — казва изненадващо Монтагю.

— Ще го направиш ли? — питам, докато ръката на Джейн с иглата застива неподвижно във въздуха и тя вдига поглед към съпруга си, сякаш иска да забрани това. Погледът ѝ се стрелва към мен, сякаш иска да ме помоли да изпратя най-малкия си син без закрилник, за да може тя да задържи съпруга си в безопасност у дома.

— Да — казва Монтагю. — Кромвел трябва да разбере, че не може да си играе на котка и мишка с нас. Той е като голям и важен котарак в хамбара на краля, няма по-важен от него. Но все пак мисля,

че се ползваме с доверие, на което можем да разчитаме. И той трябва да знае, че не ни плаши — поглежда към ужасеното изражение на Джефри. — Не плаши мен — поправя се.

— Какво мислите, почитаема майко? — подтиква ме Джейн да забраня на двамата си сина да отидат заедно.

— Мисля, че е много добра идея — казвам спокойно. — Нямаме нищо за криене и нямаме от какво да се боим. Не сме извършили нищо противозаконно. Обичаме Църквата и почитаме принцесата, но това не е престъпление. Дори Кромуел не може да съчини закон, който превръща това в престъпление. Върви, сине Монтагю, върви с моята благословия.

* * *

Оставам в Бокмър Хаус една седмица, в очакване на новини с Джейн и децата. Монтагю ни изпраща писмо в мига, когато пристига в Лондон, но след това настъпва мълчание.

— Мисля да отида лично в Лондон — казвам й. — И ще ти пиша веднага щом имам новини.

— Моля ви, направете го, почитаема майко — казва тя сковано. — Винаги се радвам да узная, че сте в добро здраве.

Тя слиза с мен в двора на конюшната и стои до коня ми, докато уморено се прехвърлям от стъпалото за качване върху допълнителното седло зад началника на конницата ми. В двора на конюшната спътничките ми се качват на конете си: двете ми внучки, момичетата на Джейн, Катерина и Уинифред. Хари ще остане у дома с майка си, макар че пристъпва смутено от крак на крак, опитвайки се да привлече погледа ми, надявайки се, че ще го взема с мен. Поглеждам с усмивка надолу към бледото лице на снаха си.

— Не се плаши, Джейн — казвам. — Преживявали и сме и лошо от това.

— Нима?

Помислям си за историята на моето семейство, за пораженията и битките, предателствата и екзекуциите, които петнят нашето минало и служат като стълбове с пътепоказатели за нашия безспирен поход, в който ту се доближаваме, ту се отдалечаваме от престола на Англия.

— О, да — казвам. — Много по-лошо.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1538 Г.

Монтагю идва при мен в мига, когато пристигам в Лондон. Вечеряме в залата, сякаш това е обикновено гостуване, той говори безгрижно и весело за двора и доброто здраве на невръстния принц, а после се оттегляме в уединената стая зад господарската маса и затваряме вратата.

— Джефри е в Тауър — казва той тихо в момента, когато сядам, сякаш се е боял, че ще припадна при новината. Хваща ръката ми и се вглежда в зашеметеното ми лице. — Опитайте се да запазите спокойствие, почитаема майко. Не е обвинен в нищо, не могат да скалпят нищо срещу него. Така действа Кромуел, спомнете си. Сплашва хората, за да изричат прибързани думи.

Имам чувството, че съм се задавила и се задушavam. Притискам ръка към сърцето си и усещам как пулсът блъска под пръстите ми като барабан. Мъча се да си поема дъх и откривам, че не мога да дишам. Разтревоженото лице на Монтагю, който се взира в мен, се размазва, когато зрението ми се замъглява, за момент дори си мисля, че умирам от страх.

После в лицето ме лъхва силна струя топъл въздух, аз дишам отново, а Монтагю казва:

— Не казвайте нищо, почитаема майко, докато не се съвземете, защото тук са Катерина и Уинифред, които повиках да ви помогнат, когато ви премалая.

Държи ръката ми и щипва връхчето на пръста ми, така че не мога да кажа нищо, освен да се усмихна на внучките си и да изрека:

— О, вече съм съвсем добре. Сигурно съм преяла на вечеря, защото изпитах такава стягаща болка. Това заслужавам, задето ядох толкова много от пудинга.

— Сигурна ли сте, че сте добре? — пита Катерина, като мести поглед от мен към баща си. — Много сте бледа.

— Вече съм съвсем добре — казвам. — Би ли ми донесла малко вино, а Монтагю може да ми го загрее и да сложи подправки, и веднага ще се оправя.

Те забързват да го донесат, докато Монтагю затваря прозореца и вечерните звуци на една лондонска улица утихват рязко. Увивам стегнато един шал около раменете си и им благодаря, когато се връщат с виното, правят реверанс и излизат.

Не казваме нищо, докато Монтагю пъха загрятия ръжен в сребърната кана и виното закипява, а уханието на горещата напитка и подправките изпълва малката стая. Подава ми една чаша, налива и на себе си и придърпва едно столче, за да седне в краката ми, сякаш отново е момче, върнал се е в детството, каквото никога не е имал.

— Съжалявам — казвам. — Задето се държах като глупачка.

— Самият аз бях потресен. Добре ли си сега?

— Да. Можеш да ми разкажеш. Можеш да ми кажеш какво става.

— Когато пристигнахме тук, поискахме да се видим с Кромуюел, а той отлагаше срещата с дни. Накрая го срещнах сякаш случайно и му казах, че за нас се носят слухове, които петнят доброто ни име, и че бих се радвал да узная, че езикът на Джарвис Тиндейл е отрязан като предупреждение за другите. Той не каза „да“, не каза и „не“, а ме помоли да заведе Джефри в къщата му.

Монтагю се надвесва напред и побутва пъновете от огъня с носа на ботуша си за езда.

— Знаеш каква е къщата на Кромуюел — казва той. — Чираци навсякъде, писари навсякъде, не можеш да разбереш кой кой е, а Кромуюел върви сред всичко това, сякаш е наемател.

— Никога не съм била в дома му — казвам презрително. — Не сме толкова близки, че да вечеряме заедно.

— Е, не — казва Монтагю с усмивка. — Но във всеки случай това е оживено, гостоприемно, интересно място, а при вида на хората, които чакат да се срещнат с него, направо ще ти изскочат очите! Всякакви хора от всякакъв произход и положение, и всички те имат някаква работа с него, или носят доклади за него, или шпионират за него — кой знае?

— И вие с Джефри се видяхте с него?

— Той разговаря с нас, а после ни покани да вечеряме с него, и ние останахме и вечеряхме добре. После той трябваше да излезе и

покани Джефри да се върне на следващия ден, тъй като искал да изясни още няколко неща.

Усещам как нещо отново стяга гърдите ми и ги потупвам непосредствено под гърлото, сякаш за да напомня на сърцето си да продължава да бие.

— И Джефри отиде?

— Казах му да отиде. Казах му да бъде напълно искрен. Кромуюел беше чел съобщението, което Холанд занесе на Реджиналд. Знаеше, че не се отнася за цената на пшеницата в Бъркшър миналото лято. Знаеше, че сме го предупредили, че Франсис Брайън е изпратен да го залови. Обвини Джефри в нелоялност.

— Но не държавна измяна?

— Не, не държавна измяна. Не е държавна измяна да кажеш на някого, на родния си брат, че някой идва да го убие.

— И Джефри призна?

Монтагю въздъхва.

— Отрече го отначало, но после стана очевидно, че Холанд е предал на Кромуюел и двете съобщения. Съобщението на Джефри до Реджиналд, и отговорите на Джефри до нас.

— Въпреки това те не са държавна измяна.

Откривам, че съм се вкопчила в този факт.

— Не. Но той несъмнено трябва да е изтезавал Холанд, за да получи съобщенията.

Преглъщам, мислейки си за кръглоликия мъж, който дойде в къщата ми, и синината на бузата му, когато го преведоха припряно покрай нас по пътя.

— Би ли се осмелил Кромуюел да изтезава един лондонски търговец? — питам. — А неговата гилдия? А приятелите му? А останалите търговци? Нима те не защитават своите?

— Кромуюел сигурно мисли, че е попаднал на нещо. И очевидно наистина се осмелява, именно затова вчера е арестувал Джефри.

— Той няма... няма... — откривам, че не мога да назова страха си.

— Не, няма да изтезава Джефри, не би посмял да докосне някой от нас. Съветът на краля няма да го позволи. Но Джефри е в паника. Не знам какво може да каже.

— Никога не би казал нещо, което да ни навреди — казвам. Откривам, че се усмихвам, дори в тази опасност, при мисълта за любящото, предано сърце на сина ми. — Никога не би казал нещо, което да навреди на когото и да е от нас.

— Не, а освен това, в най-лошия случай, ние само сме предупредили брат си, че е в опасност. Никой не би могъл да ни вини за това.

— Какво можем да направим? — питам. Иска ми се да се втурна към Тауър начаса, но коленете ми са омекнали и не мога дори да се изправя.

— Не ни е позволено да го посещаваме; само съпругата му може да влиза в Тауър, за да го види. Затова изпратих да повикат Констанс. Ще бъде тук утре. А след като го види и се увери, че не е казал нищо, ще отида отново при Кромвел. Може дори да говоря с краля, когато се върне, ако успея да го хвана в добро настроение.

— Хенри знае ли?

— Надявам се да не знае нищо. Възможно е Кромвел да е надхвърлил правомощията си и кралят да се разгневи, когато научи. Напоследък нравът му е толкова непредсказуем, че се нахвърля бясно на Кромвел по-често, отколкото се съгласява с него. Ако успея да го хвана в подходящия момент, ако е обзет от добри чувства към нас, и подразнен от Кромвел, може да приеме това като оскърбление към нас, неговите сродници, и да отнеме властта на Кромвел заради това.

— Толкова променливи ли са настроенията му?

— Почитаема майко, от зори до здрач никой от нас не знае в какво настроение ще бъде той, нито кога или защо то внезапно ще се промени.

* * *

Прекарвам остатъка от вечерта и по-голямата част от нощта на колене в параклиса си, молейки се на своя Бог за безопасността на сина си; но не мога да бъда сигурна, че Той слуша. Помислям си за стотиците, хилядите майки, които са на колене в Англия тази вечер, молейки се за безопасността на синовете си или за душите на синовете

си, загинали за по-малки провинения от това, което са извършили Джефри и Монтагю.

Представям си как вратите на абатствата се разтварят с трясък в лунната светлина на английската лятна нощ, как реликвариите и светата утвар се изсипват върху блестящия калдъръм на притъмнените площади, докато хората на Кромвел събарят параклисите и изхвърлят реликвите. Казват, че параклисът на Томас Бекет, в който сам кралят се молеше на колене, е бил разбит, скъпите дарове и великолепните скъпоценности са изчезнали в новосъздадения от Кромвел Съд за приходите в хазната, а мощите на светеца са изгубени.

След малко се отпускам на пети и усещам болката в гърба си. Не мога да се заставя да безпокоя Бог; Той има да поправя много неща тази вечер. Представям си Го, стар и изнурен, както съм стара и изнурена аз, съзнаващ така, както го съзнавам и аз, че има твърде много за поправяне и че в Англия, обичаната от Него страна, всичко се е объркало напълно.

Л'ЕРБЕР, ЛОНДОН ЕСЕНТА НА 1538 Г.

Констанс отива право в Тауър, веднага щом пристига в Лондон, а после идва в Л'Ербер. Завеждам я в личния си кабинет и ѝ давам чаша греян ейл с подправки, свалям ръкавиците от студентите ѝ ръце и смъквам пелерината и шаловете от раменете ѝ. Тя мести поглед от мен към Монтагю, сякаш мисли, че ние двамата можем да я спасим.

— Никога преди не съм го виждала такъв — казва тя. — Не знам какво мога да направя.

— Какъв? — пита Монтагю внимателно.

— Плаче — казва тя. — Крачи гневно из стаята. Блъска по вратата, но никой не идва. Хваща решетките на прозореца и ги разтърсва, сякаш мисли, че може да срути стените на Тауър. А после се обърна, падна на колене, заплака и каза, че не може да го понесе.

Ужасена съм.

— Измъчвали ли са го?

Тя поклаща глава.

— Не са докоснали тялото му — но гордостта му...

— Каза ли какво са му причинили? — пита Монтагю търпеливо.

Тя поклаща глава.

— Не ме ли чухте? Той бълнува. Обезумял е.

— Говори неразбираемо?

Долавям надеждата в гласа на Монтагю.

— Като обезумял е — казва тя. — Моли се и плаче, после внезапно заявява, че не е направил нищо, а след това казва, че всеки винаги обвинява него, после казва, че е трябвало да избяга, но вие сте го спрели, че винаги го спирате, а след това казва, че и бездруго не може да остане в Англия заради дълговете — плъзва поглед към мен. — Казва, че е редно майка му да плати дълговете му.

— Можа ли да разбереш дали е бил разпитван истински? Обвинен ли е в някакво нарушение?

Тя поклаща глава и казва:

— Трябва да му изпратим дрехи и храна. Студено му е. В стаята му няма огън, а той има само наметалото си за езда. А го хвърли на пода и го стъпка.

— Веднага ще го направя — отвръщам.

— Но не знаеш дали е бил разпитван истински, нито какво е казал? — иска да се увери Монтагю.

— Казва, че не е направил нищо — повтаря тя. — Казва, че всеки ден идват и му крещят. Но той не казва нищо, защото не е извършил нищо.

* * *

Изпитанието на Джефри продължава още един ден. Изпращам управителя с вързоп с топли дрехи и със заповеди да купи храна от пекарницата недалече от Тауър и да занесе прилично ядене за моето момче, но той се връща и казва, че пазачите взели дрехите, но мисли, че ще ги задържат, и че не му позволили да поръча ядене.

— Утре ще отида с Констанс, и ще видя дали мога да им наредя поне да му занесат вечеря — казвам на Монтагю, когато влизам в кънтящата от пустота приемна на Л'Ербер. Тя е празна, няма никой: никакви молители, никакви арендатори, никакви приятели. — А тя може да му занесе зимно наметало, бельо и завивки.

Той стои до прозореца, свел глава, и мълчи.

— Видя ли краля? — питам. — Можа ли да говориш с него за Джефри? Той знаеше ли, че Джефри е арестуван?

— Вече знаеше — казва Монтагю глухо. — Не можех да кажа нищо, защото той вече знаеше.

— Кромуюел е действал с негово позволение?

— Това никога няма да узнаем, почитаема майко. Защото кралят знаеше за Джефри не от Кромуюел. Знаеше от самия Джефри. Очевидно Джефри му е писал.

— Писал на краля?

— Да. Кромуюел ми показва писмото. Джефри писал на краля, че ако кралят му уреди някои удобства, той ще каже всичко, което знае, дори ако то засяга родната му майка или брат му.

За момент чувам думите, но не мога да проумея смисъла. После разбирам.

— Не! — Ужасена съм. — Не може да е вярно. Трябва да е измама. Кромуюел сигурно те мами! Това е типично за него!

— Не. Видях бележката. Беше почеркът на Джефри. Не греша. Това бяха точните му думи.

— Предложил е да предаде мен и теб заради малко топли дрехи и хубава вечеря?

— Така изглежда.

— Монтаю, той сигурно си е изгубил ума. Никога не би направил такова нещо, никога не би ми причинил зло. Сигурно си е изгубил разсъдъка. Боже мой, клетото ми момче, сигурно не е на себе си.

— Да се надяваме — казва ядно Монтаю. — Защото, ако е луд, не може да даде показания.

* * *

Констанс се връща от Тауър, подкрепяна от двама слуги, неспособна да върви, неспособна да говори.

— Болен ли е? — Хващам я за раменете и се взирам в лицето ѝ, сякаш мога да разбера какво не е наред със сина ми от неподправения ужас в изражението на съпругата му. — Какво става? Какво става, Констанс? Каж ми?

Тя поклаща глава. Надава стон.

— Не, не.

— Разсъдъка си ли е изгубил?

Тя скрива лице в ръцете си и започва да хлипа.

— Констанс, говори ми! На дибата ли са го разпъвали?

Назовавам най-лошия си страх.

— Не, не.

— Не е прихванал потната болест, нали?

Тя вдига глава.

— Почитаема майко, опитал се е да се самоубие. Взел нож от масата, хвърлил се върху него и се пробол близо до сърцето.

Рязко я пускам и се хващам за един висок стол, за да не падна.

— Фатално ли е? Смъртоносна рана? Момчето ми?

Тя кимва.

— Много е зле. Не ми позволяват да остана при него. Видях дебели превръзки около гърдите му, превързали са го два пъти. Не говореше. Не можеше да говори. Лежеше на леглото си, през превръзките се процеждаше кръв. Разказаха ми какво е направил, а той не каза нищо. Само обърна лице към стената.

— Прегледал го е лекар? Превързали са го?

Тя кимва.

Монтагю влиза в стаята зад нас, с бледо, ужасено лице, с крива усмивка.

— Нож за хранене от масата му?

— Да — казва тя.

— А той добре ли вечеря?

Този въпрос е толкова чудат, толкова странен наред тази трагедия, че Констанс се обръща и се втренчва в него.

Тя не знае какво има предвид той, но аз знам.

— Имаше много хубава вечеря, няколко блюда, в огнището имаше огън, а някой му беше изпратил нови дрехи — отвърща тя.

— Нашите дрехи ли?

— Не — казва тя, смутена. — Някой му беше изпратил разни неща за да се чувства по-удобно, нови неща; но не ми казаха кой.

Монтагю кимва и излиза от стаята, без да каже и дума повече, без да ме погледне.

* * *

На другата сутрин, на тиха закуска в стаята ми, двамата седим плътно един до друг на малката маса пред огъня и Монтагю ми разказва, че камериерът му не се прибрал у дома снощи и никой не знае къде е.

— Какво мислиш? — питам тихо.

— Мисля, че Джефри го е посочил като служител, който ми носи писма и съобщения, и че е арестуван — казва Монтагю тихо.

— Синко, не мога да повярвам, че Джефри би ни предал, че би предал когото и да е от нашите хора.

— Почитаема майко, обещал е на краля, че ще предаде и двама ни за топли дрехи, дърва за горене, и хубава вечеря. Вчера са му поднесли хубава вечеря, а днес са му занесли закуската в стаята. Точно сега го разпитва Уилям Фицуилям, графът на Саутхамптън. Той води разследването. Щеше да е по-добре за Джефри, и по-добре за нас, ако, когато е насочил ножа към сърцето си, го беше забил право в целта.

— Недей! — повишавам тон на Монтагю. — Не казвай това! Не изричай това така лекомислено. Не говори такива ужасни неща. Говориш като дете, което не знае нищо за смъртта. Никога, *никога* не е по-добре да умреш. Никога не помисляй, че е така. Синко, зная, че се страхуваш. Не мислиш ли, че аз също се боя? Видях брат си да влиза в същия този Тауър, и излезе само за да отиде на смърт. Родният ми баща умря там вътре, обвинен в държавна измяна. Не мислиш ли, че Тауър буди постоянен ужас у мен, а представата, че Джефри е там вътре, е като сбъдване на най-ужасния кошмар? И сега се боя, че може да отведат и теб? Моя син? Моя наследник?

Замлъквам, когато виждам изражението му.

— Знаеш ли, понякога си мисля за Тауър като за наш семеен дом — казва той много тихо, толкова тихо, че едва го чувам. — Най-старото и най-истинското седалище на семейството ни. И че гробището на Тауър е нашият семеен гроб, гробницата на Плантагенетите, накъдето в крайна сметка всички сме се запътили.

* * *

Констанс посещава отново съпруга си, но го намира замаян от треската, предизвикана от раната му. За него се грижат добре и го обслужват добре, но когато отива да го види, в стаята седи една жена — същата, която обикновено идва да измие и облече мъртъвците — и страж на вратата, и той не може да й каже нищо насаме.

— Но той няма какво да каже — казва ми тихо тя. — Не ме погледна, не попита за децата, дори не попита за теб. Обърна лице към стената и заплака.

* * *

Слугата на Монтагю, Джеръм, не се появява отново в Л'Ербер. Трябва да предполагаме, че или е арестуван, или е задържан в къщата на Кромуел, в очакване на деня, когато ще даде показания.

А после, точно след ранната утринна служба, вратите към улицата се разтварят широко и кралските телохранители влизат с маршова стъпка в предната зала, за да арестуват сина ми Монтагю.

Тъкмо отиваме на закуска, и Монтагю се обръща, когато златистите листа на лозата долитат, довеяни от улицата около краката на стражите.

— Веднага ли да дойда, или първо да закуся? — пита той, сякаш това е дребен въпрос, който трябва да се уреди така, както е удобно за всички.

— По-добре ще е да тръгнем веднага, сър — казва капитанът малко смутено. Покланя се на мен и на Констанс. — Моля за извинение, ваше благородие, милейди.

Отивам при Монтагю.

— Ще ти донеса храна и дрехи — обещавам му. — И ще отида при краля.

— Не. Върнете се в Бишам — казва той бързо. — Стойте далече от Тауър. Тръгнете още днес, почитаема майко.

Лицето му е много мрачно; изглежда далеч по-стар от четиридесет и шестте си години. Мисля, че отведоха брат ми, когато беше още малко момче, и го убиха, когато беше млад мъж; а ето го сега синът ми, и след цялото това дълго време, след всичките тези години, дойдоха и за него. Замаяна съм от страх, не знам какво е редно да направя.

— Бог да те благослови, синко — казвам.

Той коленичи пред мен, както е правил хиляди, хиляди пъти, и аз слагам ръка върху главата му.

— Бог да благослови всички ни — казва простичко. — Баща ми изживя живота си, опитвайки се да избегне този ден. Аз също. Може би това ще завърши добре.

И той се изправя и излиза от къщата без шапка, без наметало и ръкавици.

* * *

В двора на конюшната съм и гледам как товарят каруците за заминаването ни, когато един от хората на Кортни ми донася съобщение от Гъртруд, съпруга на моя братовчед, Хенри Кортни.

Арестуваха Хенри тази сутрин. Ще дойда при теб,
когато мога.

Не мога да я чакам, затова казвам на стражите и каруците с прислугата и покъщнината да потеглят по замръзналите пътища към Уорблингтън, и че ще ги последвам по-късно със стария си кон. Вземам половин дузина мъже и внучките си Катерина и Уинифред и яздя през тесните улици до красивата лондонска къща на Гъртруд, Имението на Розата. Градът се готви за Коледа, продавачите на кестени стоят зад пламтящи мангали, разбъркват стоката си и съблазнителните ухания на това време от годината — греяно вино с подправки, канела, дим от огньовете, горена захар, мускатово орехче — се долавят в сивия дим, носещ се по мразовития въздух.

Оставям конете пред голямата врата към улицата и заедно с внучките си влизам в преддверието, а после — в приемната на Гъртруд. Тя е странно тиха и пуста. Управителят ѝ пристъпва напред, за да ме поздрави.

— Графиньо, съжалявам, че ви виждам тук.

— Защо? — питам. — Братовчедка ми лейди Кортни смяташе да дойде да ме посети. Дойдох да се сбогувам с нея. Отивам в провинцията. — Малката Уинифред идва плътно до мен и аз хващам ръчичката ѝ за утеха.

— Милорд е арестуван.

— Знаех това. Сигурна съм, че ще го освободят веднага. Знам, че не се е провинил в нищо.

Управителят се покланя.

— Знам, милейди. Няма по-верен служител на краля от милорд. Всички знаем това. Всички казахме това, когато ни питаха.

— И така, къде е братовчедка ми Гъртруд?

Той се колебава.

— Съжалявам, ваше благородие. Но тя също е арестувана. Отведоха я в Тауър.

Внезапно разбирам, че тишината на тази стая е изпълнена с глухия екот на място, което е било опразнено изведнъж. На пейката в прозоречната ниша има ръкоделие, виждам отворена книга върху поставката в ъгъла на стаята.

Оглеждам се наоколо и осъзнавам, че тази тирания е като другото нещастие, донесено от Тюдорите — потната болест. Идва бързо, отнася без предупреждение онези, които обичаш и не можеш да се защитиш срещу това. Дойдох твърде късно, трябваше да дойда тук по-рано. Не я защитих, не спасих Монтагю, нито Джефри. Не се застъпих за Робърт Аск, нито за Том Дарси, Джон Хъси, Томас Мор, или за Джон Фишър.

— Ще взема Едуард със себе си — казвам, мислейки си за сина на Гъртруд. Той е само на дванайсет, сигурно е уплашен. Трябвало е да го изпратят при мен веднага, в минутата щом родителите му са били арестувани. — Доведете ми го. Кажете му, че братовчедка му е тук, за да го отведе у дома, докато майка му и баща му са задържани.

Необяснимо защо очите на управителя се наливат със сълзи, а после той ми казва защо къщата е толкова тиха.

— Няма го — казва. — Отведоха и него. Малкия господар. И той е в Тауър.

ЗАМЪКЪТ УОРБЛИНГТЪН, ХАМПШЪР ЕСЕНТА НА 1538 Г.

Управителят ми идва в личния ми кабинет, потропва на вратата, а после пристъпва вътре, затваряйки вратата зад себе си, сякаш за да запази нещо в тайна. Отвън чувам глъчката на хората, дошли да се видят с мен. Сама съм, опитвам се да намеря смелост да изляза навън и да се изправа пред въпросите за наеми, граници на земи, посевите, които трябва да се садят през следващия сезон, десятъкът, който трябва да се плати, стотиците дребни грижи по един голям имот, който през целия ми живот е бил моята гордост и радост, но сега ми се струва като красива клетка, където съм работила и живяла, и съм била щастлива, докато отвън страната, която обичам, се е хлъзгала надолу към ада.

— Какво има?

Лицето му е смръщено от тревога:

— Графът на Саутхамптън и епископът на Или са дошли да ви видят, милейди — казва той.

Изправам се на крака, като слагам ръка на кръста си, където с промяната на времето ту се появява, ту изчезва досадна болка. За миг си помислям малодушно колко ужасно съм уморена.

— Казаха ли какво искат?

Той поклаща глава. Заставям се да стоя много изправена, и отивам в приемната си.

Познавам Уилям Фицуилям, още откакто той играеше с принц Хенри в детската стая, а сега той е граф, с току-що получена титла. Знам колко доволен ще е от получените почести. Покланя ми се, но в лицето му няма топлина. Усмиввам му се и се обръщам към епископа на Или, Томас Гудрич.

— Милорди, добре дошли сте в замъка Уорблингтън — казвам неупринудено. — Надявам се, че ще вечеряте с нас? И ще останете тази нощ?

Уилям Фицуилям има благоприличието да придобие леко смутено изражение.

— Дошли сме да ви зададем няколко въпроса — казва той. — Кралят нарежда да отговорите истината, заклевайки се в честта си.

Кимвам, все още усмихната.

— И ще останем, докато получим удовлетворителен отговор — казва епископът.

— Трябва да останете колкото пожелаете — казвам неискрено. Кимвам на управителя си. — Погрижете се хората на тези лордове да бъдат настанени, а конете им — прибрани в конюшната — казвам. — Сложете допълнителни прибори на масата за вечеря, и пригответе най-добрите спални за двамата ни почитани гости.

Той се покланя и излиза. Оглеждам се в претъпканата си приемна. Разнася се мърморене, нищо ясно, нищо определено, само усещане, че арендаторите и молителите в стаята не харесват появата на тези изтъкнати господа, дошли от Лондон да ме разпитват в собствената ми къща. Никой не изрича дори една нелоялна дума, но се носи шумолящ шепот, подобен на приглушено ръмжене.

Уилям изглежда смутен.

— Да отидем ли в по-удобна стая? — пита той.

Оглеждам се и се усмихвам на хората си.

— Не мога да разговарям с вас днес — изричам ясно, така че и най-бедната вдовица в дъното на стаята да може да чуе. — Съжалявам за това. Трябва да отговоря на някои въпроси на тези изтъкнати лордове. Ще им кажа, както казвам на вас, както знаете, че нито аз, нито моите синове някога сме мислили, вършили или сме си представяли нещо, което да е нелоялно спрямо краля. И че никой от вас също никога не е правил нищо такова. И никой от нас никога няма да направи нищо подобно.

— Лесно изречено — казва грубо епископът.

— Защото е вярно — отхвърлям грубостта му, и влизам първа в личния си кабинет.

Под еркерния прозорец има маса, където понякога сядам да пиша, и четири стола. Показвам им с жест, че могат да седнат, където желаят, и сама се настанявам в един стол, с гръб към зимната светлина, с лице към стаята.

Уилям Фицуилям ми казва, сякаш това е просто интересно сведение, че е разпитвал синовете ми Джефри и Монтагю. Кимвам, когато чувам това, пренебрегвайки бързия спазъм на убийствена ярост при мисълта, че това парвеню разпитва моите момчета, моите момчета от рода Плантагенет. Той казва, че и двамата говорили свободно с него; намеква, че знае всичко за нас, а после ме притиска да призная, че съм ги чувала да говорят против краля.

Категорично отричам и казвам, че аз също никога не съм казвала дори една дума против негово величество. Казвам, че моите момчета никога не са казвали, че искат да отидат при Реджиналд, и че не съм писала тайни писма на изключително разочарования си син. Не знам нищо за управителя на Джефри, Хю Холанд, освен че е напуснал службата си при Джефри и се заловил с някаква работа в Лондон, мисля, че е станал търговец. Може да е носил наши писма със семейни новини до Фландрия. Знам, че Джефри е отишъл при лорд Кромвел и му е обяснил задоволително всичко, че стоките на Холанд са му върнати. Радвам се за това. Лорд Кромвел се грижи за безопасността на краля, всички му дължим благодарност, задето изпълнява този велик дълг. Синът ми му служеше с радост. Никога не съм получавала тайни писма, и следователно никога не съм горила тайни писма.

Отново и отново ме питат за едни и същи неща, и аз отново и отново им казвам онова, което вече съм им казала: не съм извършила нищо, синовете ми не са направили нищо, и те не могат да докажат нищо срещу нас.

После се надигам от масата и им казвам, че по това време съм свикнала да се моля в семейния си параклис. Тук се молим по новия начин и има Библия на английски, която всички да четат. След молитвите ще вечеряме. Ако им липсва нещо в стаите, трябва само да кажат и аз с удоволствие ще им осигуря нужното удобство.

Амбулантен търговец с коледни украшения и подаръци, идващ от лондонския гъши пазар, казва на прислужниците в кухнята, че моят братовчед сър Едуард Невил е бил арестуван, а също и домашният свещеник на Монтагю, Джон Колинс, съветникът на епископа от катедралата в Чичестър, Джордж Крофтс, един свещеник и няколко от слугите им. Казвам на прислужницата, която ми прошепва това, да купи каквито дреболии иска и да не слуша клюки. Това няма нищо общо с нас.

Поднасяме хубава вечеря на гостите си, а след вечеря пеем весели песни и моите дами танцуват, после аз се извинявам и излизам навън, докато небето посивява, за да се разходя около купите със сено. Носи ми утеха, когато скъпоценните ми синове са в опасност, да виждам, че сламата и сеното са напластени на бали, за да бъдат предпазени от ветровете, че всичко е сухо и съхранено. Влизам в обора; кравите се размърдват тихо сред сламата в единия край, а скъпоценният ми овен — в другия, и усещам топлия мирис на животни, прибрани на сигурно място, защитени от студеното време. Искане ми се да можех да остана тук, цяла нощ, на светлината на малкия рогов фенер, заслушана в тихото дишане на животните, и може би на Бъдни вечер, в полунощ, ще ги видя как коленичат в памет на онзи обор, в който животните коленичили пред яслата, и Светлината на Света положила основите на Църквата, която съм почитала цял живот, и която не е, и никога не е била, под властта на никой крал.

* * *

На следващия ден Уилям и епископът отново идват в стаята ми и задават същите въпроси. Давам им същите отговори, и те грижливо ги записват и ги изпращат в Лондон. Можем да правим това всеки ден до края на света, докато адът се продъни. Никога няма да кажа нещо, което би хвърлило съмнение върху някой от двамата ми затворени в тъмница синове. Вярно е, че съм уморена от инквизиторите си и техните повтарящи се въпроси, но няма да се проваля поради умора. Не смятам да слагам главата си на дръвника и да желая вечен покой. Могат да ме разпитват, докато мъртвите излязат от гробовете си: ще открият, че съм не по-малко няма от обезглавения си брат. Аз съм стара жена, вече на шейсет и пет години, но не съм готова за гроба, и не съм толкова немощна, че да допусна да бъда тормозена от мъже, които познавах като току-що проходили деца. Няма да кажа нищо.

* * *

В Тауър затворниците също чакат. Наскоро арестуваните духовници се пречупват и признават, че макар да са положили клетвата на краля, никога не са вярвали в сърцата си, че Хенри е върховен глава на Църквата. Заявяват, че не са направили нищо повече, освен да се чувстват съкрушени от мнимата си клетва; не са събирали нито пари, нито войници, не са заговорничили, нито са говорили нещо. Безмълвно са желаели възстановяването на манастирите и връщането на старите ритуали. Невинно са се молили за по-добри времена.

Едуард Невил, моят братовчед, е направил само малко повече от тях. Веднъж, само веднъж, казал на Джефри, че му се иска принцесата да може да се възкачи на трона, а Реджиналд да може да се прибере у дома. Джефри казва на разпитващите за тази размяна на реплики. Да му прости Господ, моят обичен, вероломен, малодушен син им казва какво е казал някога братовчед му, доверително, преди години, говорейки с човек, на когото се е доверявал като на брат.

Срещу братовчед ми Хенри Кортни не може да бъде повдигнато обвинение, защото не могат да намерят нищо срещу него. Може да е говорил с Невил или със сина ми Монтагю; но никой от тях не казва нищо за никакъв разговор, а самите те изобщо не признават нищо. Остават верни един на друг, както е редно между сродници. Никой от тях не казва нищо за другия, нито признава нещо от свое име. Нито дори когато казват на единия, че другият го е предал. Усмиват се като истински благородни лордове, каквито са: разпознават лъжата, засягаща честта на семейството им. Запазват мълчание.

Разбира се, за съпругата на братовчед ми Хенри, Гъртруд, беше добре известно, че е посещавала Девата от Кент и че е съчувствала на кралица Катерина; но тя вече беше помилвана за това. Въпреки всичко я държат като затворничка и я разпитват всеки ден какво ѝ е казала Девата от Кент за смъртта на краля и провала на брака му с Ан Болейн. Синът ѝ Едуард живее в малка стая до нейната и му е позволено да има домашен учител и да се упражнява в градините. Смятам това за добър знак, че възнамеряват да го освободят скоро, защото нима биха му позволили да продължава с уроците си, ако не мислят, че някой ден той ще отиде в университета?

Всичко, с което разполагат срещу Хенри Кортни, е едно изречение; записано е, че казал: „Вярвам, че един ден ще видя весел свят.“ Когато чувам това, отивам в параклиса си и отпускам глава в

ръцете си при мисълта за братовчед ми Хенри, който се надява да види един весел свят, а този обикновен оптимизъм е посочен като улика против него.

Докато коленича пред олтара, си мисля: Бог да те благослови, Хенри Кортни; и не мога да не се съглася с теб. Бог да благослови теб, Хенри, и всички затворници, задържани заради вярата си и заради убежденията си, където и да са тази вечер. Бог да те благослови, Хенри Кортни, защото мисля, както мислеше ти, и както мислеше Том Дарси. Като вас, аз все още се надявам да видя някой ден един весел свят.

* * *

Още преди синът ми и братовчед ми Хенри Кортни да бъдат изправени на съд, затварят лорд Делауеър в Тауър, защото отказал да се включи в съдебния състав, който ще ги съди. Срещу тях няма нищо, нито дори прошепнат слух, нищо, което Томас Кромуел може да скалпи; Делауеър просто показва презрението си към тези процеси. Заяви, че няма да съди още един стар приятел, след като вече изпрати Том Дарси на ешафода, и сега отказва да съди сина ми. Задържат го като затворник за ден-два, претърсвайки Лондон за клюки срещу него, а после са принудени да го пуснат да се прибере в къщата си и да му нареждат да не излиза от нея.

Разбира се, не мога да отида при него, не мога дори да изпратя съобщение, за да му благодаря, докато собствените ми инквизитори седят с мен от закуска до вечеря, и отново и отново ме питат дали си спомням как преди осемнайсет години Монтагю казал нещо, докато се разхождал в градината с Хенри Кортни, и дали отговорникът на кухнята ми Томас Стандиш е пял песни за надежда и бунт. Дали някой е споменавал майския празник. Дали някой е казвал, че месец май никога няма да дойде. Но конярят ми отива до Л'Ербер да изпълни някаква поръчка, и когато лорд Делауеър се разхожда в градината си на другия ден, намира, хвърлена през градинската стена на пътеката една полуразцъфнала бяла роза, направена от коприна, и знае, че съм му благодарна.

* * *

— Боя се, графиньо, че ще се наложи да ми гостувате — казва ми Уилям на вечеря.

— Не — казвам. — Трябва да остана тук. По един толкова голям имот има много работа, а присъствието ми тук поддържа спокойствието в околността.

— Ще трябва да поемем този риск — казва епископът, като се усмихва на собственото си остроумие. — Защото ще бъдете затворена в Каудрей. Можете да се грижите за спокойствието в Съсекс. И моля ви, не се безпокойте за имота и вещите си, защото ги конфискуваме.

— Домът ми? — питам. — Конфискувате замъка Уорблингтън?

— Да — казва Уилям. — Моля, бъдете готова да потеглите веднага.

Спомням си бледото лице на Хю Холанд, докато го влачеха на кон от Бокмър към Лондон, завързан за седлото.

— Ще имам нужда от носилка — казвам. — Не мога да яздя по целия този път.

— Можете да яздите на допълнително седло зад моя командир — казва Уилям студено.

— Уилям Фицуилям, аз съм достатъчно стара да ви бъда майка, не би трябвало да се отнасяте с мен толкова сурово — избухвам внезапно, а после виждам как в изражението му се пробужда интерес.

— Синовете ви са далеч по-лоши от мен — казва той. — Защото признават, че се бунтуват срещу краля. Това е лошо отношение към една майка, защото те ще ви погубят.

Дръпвам се назад, приглаждам роклята си и прехапвам устни, за да преглътна гнева си.

— Не казват нищо подобно — изричам тихо. — И не зная нищо за никакви техни провинения.

* * *

Отнема ни два дни да стигнем на коне на юг до Мидхърст, толкова разкаляни и наводнени са пътищата, и губим посоката половин

дузина пъти. До миналата година щяхме да можем да отседнем удобно в някой от големите манастири по пътя, а монасите щяха да изпратят с нас някое момче да ни показва пътя, но сега минаваме покрай голямата църква на едно абатство и тя е тъмна, прозорците са разбити заради оловото, а плочите — откраднати от покрива.

Няма никакво място, където да отседнем през нощта, освен един мръсен стар хан в Питърсфийлд, а просяците пред кухненската врата и на улицата свидетелстват с глада и отчаянието си за затварянето на кухните на абатствата и лечебниците на абатствата, и приютите на абатствата.

КАУДРЕЙ ХАУС, СЪСЕКС ЗИМАТА НА 1538 Г.

В една прекрасна мразовита вечер стигаме до обширните поля преди Каудрей и минаваме под оголелите дървета. Небето се оцветява в най-бледия розов цвят, докато слънцето потъва зад гъсто залесените гънки на долината Родър. Изпълва ме тъга за собствените ми поля, когато виждам притихналите пасища на Каудрей. Трябва да вярвам, че ще ги видя отново, че ще се прибера у дома, че синовете ми ще си дойдат у дома при мен, че този студен залез ще премине в мрак, а после в зора, и утре ще е по-добър ден за мен и близките ми.

Тога е новата къща на Фицуилям и той изпитва гордостта на човек, встъпил във владение на нов имот. Слизаме сковано от конете пред отворената врата, която води в коридор с тъмна ламперия, и там ни чака Мейбъл Клифърд, съпругата му, заобиколена от дамите си, в най-хубавата си рокля, със старомодна шапчица, нахлупена ниско на главата и лице, потъмняло от злонравие.

Правя й едва загатнат реверанс, и я гледам как неохотно отвръща. Явно знае, че не се налага да проявява най-добрите си обноски; но не знае точно как трябва да се държи.

— Приготвих стаите в кулата — казва тя, като ме пренебрегва и говори на съпруга си, когато той влиза в преддверието, отмята наметалото си и си изхлузва ръкавиците.

— Хубаво — казва той. Обръща се към мен: — Ще се храните в стаите си и ще бъдете обслужвана от хората си. Можете да се разхождате в градините или край реката, ако желаете, стига двама от моите хора да ви придружават. Не ви е позволено да яздите.

— Да яздя докъде? — питам дръзко.

Той се поколебава.

— Докъдето и да е.

— Повече от ясно е, че не желая да яздя в никаква посока, освен към дома си — казвам. — Ако бях искала да замина отвъд морето, както, изглежда, намеквате, щях да го сторя отдавна. Живея в дома си

от много години — обръщам очи към зачервеното, гневно лице на съпругата му и новата позлата по дървените части. — Много години. Семейството ми живее там от столетия. И се надявам тепърва да живея там още много години. Не съм бунтовница, нямам бунтовническа кръв.

Това разярява Мейбъл, както и знаех, че ще стане, тъй като баща ѝ се е укривал през по-голямата част от живота си като предател спрямо моя род, рода на Пантагенетите.

— Така че, ако обичате, покажете ми покоите ми веднага, защото съм уморена.

Уилям дава заповед и един домашен прислужник тръгва пред нас към страничната част на сградата, където стаите в кулата са разположени една над друга около кръгло стълбище. Изкачвам се уморено, бавно, всяка кост в тялото ме боли. Но въпреки това, тъй като не ми позволяват да отида сама, няма да се държа за парапета и да се влача с усилие нагоре, докато някой гледа. Уилям идва с мен, и въпреки че копнея да седна пред огъня и да вечерям, той отново ме пита какво знам за Реджиналд, и дали Джефри е възнамерявал да избяга при него.

На другата сутрин, преди закуска, докато казвам молитвите си, той идва отново при мен, и този път в ръката му има книжа. Веднага щом напуснахме дома ми в Уорблингтън, са претърсили стаите ми, обръщайки ги надолу с главата в търсене на нещо, което може да се използва срещу мен. Намерили писмо до сина ми Монтагю, което бях написала до средата; но в него не пише нищо, освен че трябва да е верен на краля и да се уповава на Бог. Разпитали са отговорника на кухнята ми, клетия Томас Стандиш, и го накарали да каже, че според него Джефри може да си замине. Уилям придава голямо значение на това, но аз си спомням разговора и го прекъсвам:

— Грешите, милорд. Това беше, след като Джефри се нарани, докато беше задържан в Тауър. Страхувахме се, че може да умре, затова мастър Стандиш каза, че се бои, че Джефри може да си отиде.

— Виждам, че сте непостоянна в думите си, милейди — казва Уилям ядосано.

— Нищо подобно — казвам простишко. — И най-вече бих предпочела да не си разменям никакви думи с вас.

Готова съм да ме посети отново след закуска, но Мейбъл е тази, която идва в личната ми стая, където слушам как Катерина чете

кратката молитва за деня, и казва:

— Милорд отиде в Лондон и няма да ви разпитва днес, мадам.

— Радвам се — казвам тихо. — Защото е уморително да повтарям истината отново и отново.

— Няма да се радвате на това, когато ви кажа къде отиде — заявява тя злобно и тържествуващо.

Чакам. Вземам ръката на Катерина.

— Замина да даде показания срещу синовете ви на процесите срещу тях. Ще бъдат обвинени в държавна измяна и осъдени на смърт — казва тя.

Говори за бащата на Катерина, но аз съм стиснала здраво ръката ѝ и двете поглеждаме право към Мейбъл Фицуилям. Няма да заплача пред такава жена, и се гордея със самообладанието на внучката си.

— Лейди Фицуилям, би трябвало да се срамувате от себе си — казвам тихо. — Никоя жена не бива да бъде толкова безсърдечна към скръбта на друга жена. Никоя жена не бива да измъчва дъщерята на един човек така, както правите вие. Нищо чудно, че не можете да дарите негова светлост с дете, понеже, тъй като нямате сърце, вероятно нямате и утроба.

Бузите ѝ пламват в червено от гняв.

— Аз може и да нямам синове, но много скоро вие също няма да имате — изкрещява тя и изхвърква като вихър от стаята.

* * *

Синът ми Монтагю застава пред приятелите и сродниците си, заели ролята на негови съдници, обвинен, че е говорил против краля, че е одобрил постъпките на Реджиналд, и е сънувал, че кралят е мъртъв. Изглежда, че сега Кромвел може да разследва сънищата на хората. Изповедникът му докладвал на Кромвел как една сутрин Монтагю казал, че сънувал, че брат му се е прибрал у дома и е щастлив. Разследвали са сънищата на Монтагю и са ги приели като доказателство за вина. Той твърди, че е невинен, но не му позволяват да говори в своя защита. Не позволяват на никого да се застъпи за него.

Джефри, детето, което задържах до себе си, когато отпратих братята му, любимото ми дете, разглезеният ми син, моето бебе, дава

показания срещу брат си Монтагю, срещу братовчедите си Хенри и Едуард, и срещу всички ни. Бог да му прости. Казва, че първо искал да се убие, вместо да даде показания срещу брат си, но че Бог го променил и сега, дори да имал десет братя или синове, щял по-скоро да доведе всички тях до гибел, отколкото да постави страната си, своя суверен, и собствената си душа в опасност. Джефри се обръща към приятелите и родствениците си със сълзи в очите:

— Нека умрем, макар да сме само малцина, според заслуженото, вместо цялата ни страна да бъде доведена до разруха.

Не знам какво мисли Монтагю, когато Джефри изтъква довод в полза на смъртта му и на смъртта на нашите братовчеди и приятели. Изобщо не мисля. Упорито се опитвам да не чувам нищо за процеса срещу него, и се опитвам да не мисля какво означава той. На колене съм в малката стая в Каудрей, където съм сложила разпятието и Библията си, с притиснати към лицето склучени ръце, и се моля се неспирно Бог да внуши жалост на краля и той да освободи невинния ми син, и да изпрати клетия ми обезумял син у дома при съпругата му. Зад мен Катерина и Унифред се молят за баща си, със замаяни и уплашени изражения.

Живея безмълвно в стаята си, вирам се навън през крайречните ливади към високата зеленина по хълмовете, и ми се иска да съм у дома, иска ми се синовете ми да са с мен, иска ми се отново да съм млада жена и животът ми да е ограничен, а надеждите ми да се определят от скучния ми, безопасен съпруг, сър Ричард. Сега го обичам така, както не успях да го обичам преди. Сега си мисля, че той си постави за задача в живота да ме опази, да опази всички ни, и че трябваше да му бъда по-благодарна за това. Но съм достатъчно стара и мъдра да знам, че всички съжаления са безплодни, затова свеждам глава в молитва и се надявам той да чува, че оценявам онова, което направи, вземайки една млада жена от семейство, твърде близко до трона, и че знам какво правеше, когато прекарваше цялото си време, отдалечавайки ни все повече и повече от опасния му блясък. Аз също се опитвах да укривам всички нас; но ние сме бялата роза — цветът блести дори в най-тъмния, най-гъстия жив плет; може да се види дори в тъмнината на нощта като паднала луна, сияеща бледо сред плътните, лъскави листа.

КАУДРЕЙ ХАУС, СЪСЕКС ДЕКЕМВРИ 1538 Г.

От стаята си в кулата в Каудрей чувам как домакинството се готви за Коледа, точно както правим ние в Бишам, точно както сигурно прави и кралят в Гринич. Спазват коледните пости, режат клонки от бодлива зеленика и бръшлян, от къпини и прещип, и изплитат зелен коледен венец; довличат голям дебел пън, който ще гори в огнището до края на коледното празненство, репетираат коледни песни и се упражняват в танци. Поръчват специални подправки и започват дългото приготвяне на традиционните блюда за дванайсетдневните празненства. Слушам суетнята на домакинството пред вратата ми и сънувам, че съм си у дома, докато не се събуждам и си спомням, че съм далече от къщи, в очакване Уилям Фицуилям да дойде от Лондон и да ми каже, че синовете ми са мъртви и с надеждите ми е свършено.

Той идва в началото на декември. Чувам тропота на конния му отряд по пътеката, чувам ги как викат конярите и откrehвам капака на прозореца на спалнята си, а когато поглеждам надолу, виждам Уилям и хората му около него, суматохата около пристигането им, съпругата му, която излиза да го поздрави, дъха на конете, който се вижда ясно в студения въздух, скрежът, който хрущи по тревата под краката им.

Наблюдавам го как слиза от коня си; яркото му наметало, украсената с бродерия шапка, начинът, по който трие измръзналите си ръце една в друга. Разсеяната целувка, с която удостоява съпругата си, заповедите, които дава с крясъци на хората си. Това е човекът, който ще ми донесе сломяваща мъка. Това е човекът, който ще ми каже, че всичко е било напусто, че целият ми живот е бил безполезен, че синовете ми са мъртви.

Той идва право в стаята ми, сякаш няма търпение да се наслади на триумфа си. Лицето му е мрачно и сериозно, но очите му светят.

— Ваше благородие, съжалявам да ви съобщя, но вашият син лорд Монтагю е мъртъв.

Обръщам се и го поглеждам в лицето със сухи очи.

— Съжалявам да го чуя — казвам овладяно. — По какво обвинение?

— Държавна измяна — казва той невъзмутимо. — Синът ви и неговите братовчеди Хенри Кортни и Едуард Невил бяха изправени пред свои равни, съдени и признати за виновни в измяна срещу краля.

— О, нима се признаха за виновни? — питам: гласът, откъснал се от студените ми устни, прозвучава рязко.

— Намериха ги за виновни — казва той, сякаш това е отговор, сякаш това изобщо би могло да бъде правилен отговор. — Кралят прояви милост към тях.

Чувствам как сърцето ми подскача от вълнение.

— Милост?

— Позволи да бъдат екзекутирани на Тауър Хил, а не в Тайбърн.

— Знам, че синът ми и братовчедите му не бяха виновни в никаква измяна спрямо нашия многообичан крал — казвам. — Къде са съпругата на Хенри, лейди Кортни, и синът ѝ, Едуард?

При този въпрос той се поколебава. Какъвто е глупак, почти ги е забравил.

— Все още в Тауър — казва навъсено.

— А синът ми Джефри?

Той не обича въпроси. Избухва:

— Мадам, не се полага вие да разпитвате мен. Синът ви е екзекутиран като предател, а вие сте заподозряна.

— Наистина — казвам бързо. — Ваша задача е да ме разпитвате, какъвто сте опитен. Всички те заявиха, че са невинни, а вие не намерихте доказателства срещу тях. Аз не съм виновна и няма да намерите доказателства срещу мен. Бог да ви е на помощ, Уилям Фицуилям, защото вие грешите. Разпитвайте ме, както пожелаете, макар че съм достатъчно стара да ви бъда майка. Ще откриете, че не съм извършила нещо нередно, както и скъпият ми син Монтагю не беше извършил нищо нередно.

Грешка е да изричам името му. Долавям, че гласът ми е изтънял и не съм сигурна, че мога да проговоря отново. Уилям се възгордява, забелязал слабостта ми.

— Бъдете напълно сигурна че ще ви разпитам отново — казва.

Без да може да ме види, зад гърба си, ощипвам кожата на дланите си.

— Бъдете напълно сигурен, че няма да откриете нищо — казвам язвително. — А накрая тази къща ще рухне около вас, тази река ще се надигне срещу вас, и ще съжалявате за деня, в който сте се изправили срещу мен в надменността и глупостта си и сте ме измъчвали с разказа за смъртта на един по-достоеен от вас човек, синът ми Монтагю.

— Нима ме проклинате? — изрича задъхано той, целият побелял и потен, треперейки от съзнанието, че родът му вече е прокълнат заради унищожаването на абатството Каудрей, прокълнат с огън и вода.

Поклащам глава.

— Разбира се, че не. Не вярвам в такива безсмислици. Човек сам създава съдбата си. Но когато се вслушвате в лъжливи свидетели срещу достоен човек като моя син, когато ме подлагате на разпит, съзнавайки, че не съм извършила нищо лошо, вие сте на страната на злото в света и вашият приятел и съюзник ще ви приближи още повече до него.

* * *

Мейбъл идва да ме измъчва с пълния списък на загиналите. Джордж Крофтс, Джон Колинс и Хю Холанд са били обесени, изкормени и разсечени на четири в Тайбърн, главите им — забучени на Лондонския мост. Синът ми Монтагю, моят скъпоценен син и наследник, е бил обезглавен на Тауър Хил, братовчедите му Хенри Кортни и Едуард Невил го последвали, погубени от секирата на ешафода.

— Екзекутирани като предатели — казва тя.

— Смърт вместо доказателства — отвръщам аз.

КАУДРЕЙ ХАУС, СЪСЕКС ПРОЛЕТТА НА 1539 Г.

Прекарвам деня, от зори до здрач, в параклиса в Каудрей, с гробницата на рода Де Боуън пред мен и сивата тишина на зимната дневна светлина около мен. Моля се за Монтагю, за братовчедите му Едуард и Хенри, изведени на Тауър Хил, където и чичо му положи невинната си глава и загина. Моля се за всичките ни родственици, които са в опасност днес. Моля се за синовете им, особено сина на Хенри Кортни, Едуард, който може би е гледал през прозореца си и е видял последното преминаване на баща си през заскрежената трева до външната порта, а отвъд нея — до Тауър Хил и дръвника, към палача с черната маска и смъртта.

Моля се за децата на Монтагю: сина му Хари, на сигурно място с майка си в Бокмър, дъщерите му Катерина и Уинифред, които дойдоха с мен на това злощастно бдение, а повече, отколкото за всички други, се моля за Джефри, който ни доведе до тази трагедия и сигурно — защото познавам сина си — и сам желае да е мъртъв тази вечер.

* * *

Държат ме тук, докато зимата преваля, макар че синът ми е в гроба си, а моето момче Джефри е все така в Тауър. Казват ми, че се опитал да се задуши, като се затиснал под леглото си с дюшека си върху лицето. Говори се, че именно така умрели братовчедите му, принцовете в Тауър, задушени под завивките си. Но за сина ми това не се оказало фатално; а може да не е вярно и за принцовете. Джефри остава все така през цялата тази зима, предател в очите на своя крал, предад брат си и себе си, ужасен предател на семейството си и на мен, своята майка. Оставят го зад студените стени на Тауър, и знаей, че ако го оставят там достатъчно дълго, той и бездруго ще умре, от студа през

зимата или от чумата през лятото, и едва ли ще има значение дали показанията му са били верни или лъжливи, защото това момче, момчето ми, което беше толкова многообещаващо, ще бъде мъртво. Мъртво като брат си Артур, който умря в разцвета на прекрасната си младост, мъртво като брат си Монтагю, който умря, запазвайки вярата си и опитвайки се да спаси братовчедите си.

Отвеждат сър Никълъс Кару в Тауър и разкриват, че е възнамерявал да погуби краля, да завземе трона и да ожени сина си за принцеса Мери. Уилям Фицуилям ми казва това с блеснали очи, сякаш очаква да падна на колене и да кажа, че това е бил тайният ми план през цялото време.

— Никълъс Кару? — изричам слисано. — Началникът на конницата на краля? Когато той обичаше и на когото се доверяваше във всеки един ден през тези четиридесет години? Най-обичаният му другар в турнири и война, откакто бяха момчета заедно?

— Да — казва Уилям: лицето му помръква, защото той също беше техен другар и знае какво безумие е това. — Същият. Не знаете ли, че Кару обичаше кралица Катерина и не беше съгласен с отношението на краля към принцесата?

Свивам рамене, сякаш това няма особено значение.

— Много хора обичаха кралица Катерина — казвам. — Кралят обичаше кралица Катерина. Нима вашият Томас Кромвел смята да осъди на смърт всички от двора ѝ? Защото това ще са хиляди. И вие сред тях.

Уилям кипва и се изчервява.

— Мислите се за много мъдра! — изригва той. — Но в крайна сметка ще стигнете до ешафода! Помнете ми думите, графиньо. Най-сетне ще стигнете до ешафода!

Сдържам гнева и думите си, защото си мисля, че тук има нещо повече от безсилния гняв на един млад мъж към по-стара жена, която знае повече, отколкото той някога ще научи. Поглеждам го в лицето, сякаш искам да разчета червените вени и оредяващата коса, тлъстината под брадичката, плод на постоянния стремеж да си угажда, и дребнавата нацупена гримаса на лицето му.

— Може да стане и така — казвам тихо. — Но можете да кажете на вашия господар Кромвел, че не съм виновна в нищо, и че ако ме

убие, убива невинна жена, и че кръвта ми и тази на моите родственици ще опетни списъка на делата му за цяла вечност.

Поглеждам внезапно преbledнaлoтo му лице.

— И вашия също, Уилям Фицуилям — казвам. — Хората ще запомнят, че сте ме затворили в къщата си против волята ми. Съмнявам се, че ще задържите дълго къщата си.

* * *

През студеното време скърбя за сина си Монтагю, за неговата честност, за непреклонната му почтеност, липсва ми неговата близост. Виня себе си, задето не съм го ценила преди, задето го оставях да мисли, че обичта ми към Джефри е по-голяма от обичта ми към останалите ми момчета. Искане ми се да бях казала на Монтагю колко скъп ми беше, как разчитах на него, как обичах да го гледам да расте и да се издига на високия си пост, как неговият хумор ме топлеше, как предпазливостта му ми напомняше, че той е мъж, с когото баща му щеше да се гордее, че бях горда с него, че все още се гордея с него.

Пиша на снаха си, неговата вдовица, Джейн; тя не отговаря, а оставя дъщерите си на моите грижи. Вероятно се е наситила на писма, запечатани с бяла роза. Стаята ми в кулата на Каудрей е малка и тясна, а спалнята ми — дори още по-малка, затова настоявам внучките ми да се разхождат в градините край студената река всеки ден, независимо от времето, и да излизат на езда два пъти седмично. Постоянно ги наблюдават да не би да изпратят или получат писмо, и те стават бледи и тихи, предпазливи като хора, свикнали да бъдат затворници.

Странно, но загубата на Монтагю ми припомня загубата на брат му Артур, и аз скърбя за него отново, съвсем отначало. В известен смисъл се радвам, че Артур не доживя да види трагедията на семейството си и лудостта на някогашния си приятел, краля. Артур умря в годините на слънчева светлина, когато мислехме, че всичко е възможно. Сега сме в студеното сърце на дълга зима.

Сънувам брат си, който отиде на смърт там, където синът ми тръгна към своята, сънувам баща си, който също умря в Тауър. Понякога просто сънувам Тауър, квадратната заплашителна грамада,

подобна на бял пръст, сочещ нагоре, обвиняващ небето, и си мисля, че прилича на надгробен камък за младите мъже от семейството ми.

Гъртруд Кортни, сега вдовица, все още е задържана там, в мразовита килия. Обвиненията срещу нея стават по-тежки, вместо да избледнеят с времето, докато Томас Кромуел продължава да намира писма, за които твърди, че са нейни, в стаите на други, които се надява да осъди. Ако трябва да се вярва на Кромуел, братовчедка ми Гъртруд е прекарала живота си, пишейки предателски писма на всеки, когото Кромуел подозира. Но Кромуел не може да бъде предизвикван, тъй като превръща прищевките на краля в действителност. Когато Никълъс Кару се изправя на съд тази пролет, със замах представят цял сноп с писмата на Гъртруд като доказателство срещу него, макар че освен Кромуел никой не ги поглежда отблизо.

Никълъс Кару, най-скъп приятел на краля, предан придворен на кралица Катерина, предан и надежден приятел на принцесата, отива на ешафода на Тауър Хил, вървейки по стъпките на сина ми, и умира като него, без никаква причина.

Клетият Джефри, с най-жалка съдба от всичките ми момчета, който води живот, по-лош и от смъртта, получава помилване и е освободен. Съпругата му очаква дете в дома им, затова той излиза със залитане от страничната порта в крепостната стена, наема си кон и се връща при нея в Лордингтън. Не ми пише, не изпраща съобщение, не се опитва да ме освободи, не се опитва да изчисти името ми. Представям си, че живее като мъртвец, затворник на своя позор. Питам се дали съпругата му го презира. Предполагам, че той мрази себе си.

Тази пролет си мисля, че съм паднала по-ниско от когато и да било досега. Понякога си мисля за съпруга си, сър Ричард, и че той прекара живота си, като се опитваше да ме спаси от участието на семейството ми, и че не оправдах надеждите му. Не опазих синовете му, не успях да скрия името си в неговото.

— Ако признаете, ще бъдете помилвана и можете да излезете на свобода — казва Мейбъл при едно от редовните си посещения в малките ми покои. Идва веднъж седмично, сякаш за да се увери, като добра домакиня, че имам всичко, от което се нуждая. В действителност идва по нареждане на съпруга си да ме разпитва и да ме измъчва с мисли за спасение. — Просто признайте, ваше благородие. Признайте

и можете да се върнете в дома си. Сигурно копнеете да отидете в дома си. Винаги казвате, че ви липсва толкова много.

— Наистина копнея да бъда у дома, и щях да си отида, ако можех — казвам спокойно. — Но нямам нищо за признаване.

— Но обвинението е почти нищожно! — изтъква тя. — Бихте могли да признаете, че някога сте си мислили, че кралят не е добър крал, това е достатъчно, това е всичко, което искат да чуят. Това би било признание за държавна измяна по силата на новия закон, и могат да ви помилват за това, както помилваха Джефри, и можете да бъдете освободена! Всички, които обичахте или с които заговорничехте, и бездруго са мъртви. Не спасявате никого, като съсипвате живота си.

— Но аз никога не съм и сънувала подобно нещо — казвам спокойно. — Никога не съм мислила такова нещо, нито съм казвала такова нещо, нито съм писала такова нещо. Никога не съм заговорничала с когото и да е, жив или мъртъв.

— Но сигурно сте съжалявала, когато Джон Фишър беше екзекутиран — казва тя бързо. — Такъв добър човек, такъв свят човек?

— Съжалявах, че се противопостави на краля — казвам. — Но аз не съм се противопоставяла на краля.

— Е, тогава, нали съжалявахте, когато кралят изостави вдовстващата принцеса Катерина Арагонска?

— Разбира се, че съжалявах. Тя беше моя приятелка. Съжалявах, че този брак е невалиден. Но не казах нищо в нейна защита и положих клетвата, с което потвърдих, че бракът е невалиден.

— И искахте да служите на лейди Мери дори когато кралят обяви, че тя е незаконородена. Зная, че искахте, не можете да отречете това!

— Обичах лейди Мери и все още я обичам — отвърщам. — Готова съм да ѝ служа, каквото и да е положението ѝ в света. Но не искам нищо от нея.

— Но мислите за нея като за принцеса — притиска ме тя. — В сърцето си.

— Мисля, че кралят трябва да реши това — казвам.

Тя прави пауза, изправя се и набързо обикаля тясната стая.

— Няма да ви търпя чук завинаги — предупреждава ме тя. — Казах на съпруга си, че не мога да давам подслон на вас и дамите ви цяла вечност. А милорд Кромвел ще иска да сложи край на това.

— Ще бъда щастлива да си тръгна — казвам тихо. — Бих приела като свое задължение да остана тихо и кротко в дома си и да не се виждам с никого и да не пиша на никого. Не ми останаха синове. Ще виждам само дъщеря си и внуците си. Бих могла да обещаю това. Биха могли да ме освободят срещу честната ми дума.

Тя се обръща и ме поглежда, с оживено от злоба лице, и се изсмива неприкрито на нищожността на надеждите ми.

— Какъв дом? — пита. — Предателите нямат домове, те губят всичко. Къде си мислите, че ще отидете? В големия си замък? В прекрасното си имение? В красивата си къща в Лондон? Никое от тях вече не е ваше. Никъде няма да отидете, освен ако не признаете. А аз няма да ви търпя тук. Има само едно друго място за вас.

Безмълвно я чакам да назове именно онова място на света, от което се ужасявам най-много.

— Тауър.

ПЪТЯТ КЪМ ТАУЪР МАЙ 1539 Г.

Отвеждат ме, възседнала коня зад един от стражите на Уилям Фицуилям. Потегляме преди зазоряване, докато небето бавно просветлява, а птиците започват да пеят. Яздим по тесните пътеки на Съсекс, където тревните ивици край пътя са осеяни с маргаритки като със звезди, а белите цветчета на глога са покрили като пяна живите плетове, покрай ливади, в които тревата расте гъста и тучна и цветята са истински вихър от багри, а пойните птици леят своите песни, сякаш изпитват наслада от самия живот. Яздим цял ден, чак до Ламбет, където ни чака обикновена баржа без украса, без знаме, развяващо се на пилон. Явно Томас Кромвел не иска гражданите на Лондон да ме видят как влизам по стъпките на синовете си в Тауър.

Пътуването по водата е странно, почти подобно на сън. Сама съм, в баржа без отличителни знаци, сякаш съм захвърлила семейните си знамена и името си, сякаш най-после съм свободна от опасното си наследство. Здрачава се и слънцето залязва зад нас, плъзвайки дълъг пръст от светлина по протежение на реката, а водните птици летят към брега и се настаняват, сред плясък на криле и крякане, за нощта. Някъде в крайречните ливади чувам кукувица и си спомням как Джефри се заслушваше за първата кукувица на пролетта, когато беше малко момче и живеехме със сестрите в „Сион“. Сега абатството е затворено, Джефри е съсипан, и само тази вероломна птица, кукувицата, още се обажда.

Заставам на кърмата и поглеждам назад към завихрената сива водна диря зад нас, гледам как залязващото слънце обагрят покритото с редици от перести облаци небе в розово и златисто. Плавала съм по тази река много пъти в живота си; била съм в баржата за коронацията, като почетна гостенка, под собственото си знаме, бях най-заможната жена в Англия, удостоена с най-високи почести, с четирима красиви синове, застанали до мен, всеки от тях — подходящ да наследи името ми и моето състояние. А сега нямам почти нищо, и безименната баржа

се плъзга тихо надолу по реката, незабелязана. Докато приглушените удари на барабана и гребците поддържат ритъма, а баржата се движи напред по водата на равномерни тласъци, чувствам, че това е било някакъв сън, всичко е било сън, и че сънят отива към края си.

Когато тъмният силует на Тауър се показва, голямата назъбена решетка на шлюза се вдига плавно при приближаването ни; комендантът на Тауър, сър Уилям Кингстън, чака на стъпалата. Спускат подвижния мост и аз тръгвам спокойно към него, с високо вдигната глава. Той се покланя много ниско, когато ме вижда, и забелязвам, че лицето му е бледо и изопнато. Хваща ме за ръка да ми помогне да стигна до стъпалата, и когато тръгва напред, виждам момчето, което е стояло скрито зад него. Виждам го и го разпознавам, и сърцето ми спира при вида му, сякаш са ме разбудили грубо и знам, че това не е сън, а най-лошото нещо, случило се в един много дълъг живот.

Това е моят внук Хари. Това е внукът ми Хари. Арестували са момчето на Монтагю.

Той надава радостни викове, че ме вижда: именно това ме кара да заплача, когато ръцете му обгръщат талията ми и той танцува около мен. Мисли си, че съм дошла да го отведе у дома, и се смее от възторг. Опитва се да се качи на борда на баржата, и са ми нужни няколко мига, преди да успея да му обясня, че самата аз съм затворница, и виждам как личицето му побелява от ужас, докато се опитва да не заплаче.

Хващаме се здраво за ръце и тръгваме заедно към тъмния вход. Настанили са ни в градинската кула. Изоставам назад и поглеждам сър Уилям. „Не тук“, казвам. Няма да му кажа, че не мога да понеса да бъда затворена там, където брат ми безкрайно дълго чакаше свободата си. „Не тази кула. Не мога да се справя със стълбите. Твърде високи са, твърде стръмни. Не мога да се качвам и да слизам по тях.“

— Няма да се качвате и да слизате по тях — казва той с мрачен хумор. — Само ще се качите. Ще ви помогнем.

Почти ме пренасят нагоре по витото кръгло стълбище до стаята на първия етаж. Хари има малка стая над моята, с изглед към моравата. Аз имам по-голяма стая, от която се разкрива гледка към моравата през прозореца, и към реката — през малко стреловидно прозорче. В нито едно от огнищата не е запален огън, стаите са студени и неприветливи. Стените са от гол камък, по който тук-там са издълбани имената и

знаците на предишни затворници. Непоносимо ми е да търся името на баща си, или на брат си, или имената на синовете си.

Хари отива до прозореца и посочва братовчед си, момчето на Кортни, на една от тесните алеи долу. Той е настанен с майка си Гъртруд в кулата Бийчъм; техните стаи са по-удобни, Едуард е много отегчен и много самотен, но той и майка му получават достатъчно храна, и тази зима са им дали топли дрехи. С високия дух на единайсетгодишно момче, Хари вече е по-бодър, доволен, че съм с него. Предлага ми да посетя с него Гъртруд Кортни, и е потресен, когато му казвам, че не ми е позволено да излизам от стаята си, че когато дойде да ме види, ще заключат вратата зад него, и може да излезе едва когато дойде някой страж да го пусне. Той ме поглежда, с намръщено невинно лице, сякаш озадачен.

— Но нали ще можем да си отидем у дома? — пита той. — Нали скоро ще си отидем у дома?

* * *

Почти събирам смелост да го уверя, че скоро ще си отиде у дома. Може и да има доказателства, истински или скалъпени, срещу Гъртруд, може да скалъпят нещо срещу мен, но Хари е само на единайсет, а Едуард е тринайсетгодишен, и срещу тези момчета не може да има никакво друго обвинение освен факта, че са родени Плантагенети. Мисля си, че дори кралят не може да е стигнал толкова далеч в страха си, че да държи две такива момчета в Тауър като предатели.

Но после спирам с уверените си размишления, спирам и си спомням, че баща му доведе брат ми тук точно на тази възраст, точно по тази причина, и брат ми излезе само за да мине по каменната пътека до Тауър Хил, до ешафода.

ТАУЪР, ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1539 Г.

Парламентът се събира на заседание и Кромуел представя пред него Указ за лишаване от граждански права, в който обявява всички нас, Плантагенетите, за предатели, без съдебен процес или доказателства. Самото ни име е престъпление, притежанията ни са конфискувани в полза на Короната, децата ни — лишени от наследство. Името на Гъртруд и моето са изброени сред тези на мъртъвците.

Представят дузините писма, за които се твърди, че са написани от Гъртруд, представят едно писмо, което съм написала на сина си Реджиналд, за да го уверя в обичта си, което така и не му е било предадено, а после лично Томас Кромуел вдига една торба и като уличен фокусник измъква емблемата, която Том Дарси ми даде, бялата копринена емблема с избродираните пет рани на Христос, с бялата роза отгоре.

Залата остава безмълвна, когато Томас Кромуел изважда емблемата с красноречив жест. Може би се е надявал, че ще избухнат гръмко, крещейки, че искат главата ми. Кромуел я представя като решаващо доказателство за вината ми. Не ме обвинява в никакво престъпление — дори сега, да държиш бродирана емблема в стара ракла в къщата си не е престъпление — а двете камари, на общините и на лордовете, почти не реагират. Може би са се наситили на лишаване от граждански права, може би им е дотегнало от смърт. Може би много от тях имат точно такава емблема, скътана в стара ракла в къщите си в провинцията, от времето, когато са се надявали, че може да настъпят добри времена, когато имаше множество поклонници, потеглили на поход за Божията милост. Във всеки случай, това е единственото доказателство, с което разполага Кромуел, а аз ще бъда задържана в Тауър по желание на негово величество, и внукът ми Хари и Гъртруд и малкото й момче също трябва да останат тук.

ТАУЪР, ЛОНДОН ЗИМАТА НА 1539 Г.

Животът ни сякаш е застинал неподвижно, докато студът кара водата в каните ни да замръзва, а стичащите се от плочите на покрива капки се превръщат в дълги, заострени ледени висулки. Позволяват на Хари да присъства на уроците на Едуард, и той остава за вечеря в стаите на Кортни, където трапезата е по-добра от моята. С Гъртруд си разменяме приятелски съобщения, но никога не разменяме писмено нито дума. Братовчед ми Уилям дьо ла Поул умира сам в студената килия, където е живял като затворник, като невинен човек, като мой сродник. Бил е тук трийсет и седем години. Моля се за него; но се опитвам да не мисля за него. Чета, когато светлината е достатъчно добра, шия, седнала до прозореца с изглед към моравата. Моля се пред малкия олтар в ъгъла на стаята си. Не си задавам въпроси за освобождаването си, за свободата, за бъдещето. Опитвам се да не мисля изобщо. Уча се на твърдост.

Само че външният свят продължава да се движи. Урсула ми пише, че Констанс и Джефри имат бебе, което ще бъде кръстено Катрин, и че кралят ще има нова съпруга. Намерили са принцеса, готова да се омъжи за човек, когото никога не е виждала и за когото може да е чувала само най-лоши разкази. Ана от Клев ще предприеме дългото пътуване от протестантската си родина до страната, която кралят и Кромвел унищожават, следващата пролет.

ТАУЪР, ЛОНДОН ПРОЛЕТТА НА 1540 Г.

Понасяме цяла една дълга година и люта зима като затворници в килиите си: виждаме небето само като тънки сиви линии, обрамчени от железни решетки, усещаме мириса на вятъра откъм реката в студените повеи под дебелите врати, чуваме самотния зов на зимната червеношийка и неспирното оплакване на чайките някъде надалече.

Хари става все по-висок и по-висок, израства от панталоните и обувките си, и се налага да моля тъмничаря за нови дрехи за него. Позволяват ни огън в стаите само когато става много студено, и аз виждам как пръстите ми отичат и се зачервяват от измръзвания. В малките стаи се смрачава много рано, остава тъмно задълго, зората идва все по-късно и по-късно през тази студена зима, а когато откъм реката се надигне мъгла или облаците са много ниски, изобщо не става светло.

Опитвам се да бъда бодра и да гледам ведро на нещата заради Хари, чета с него на латински и френски, но след като той заспи в малката си килия, а аз оставам заключена в моята, издърпвам тънката завивка над главата си, лежа със сухи очи в задушната тъмнина и съзнавам, че съм твърде смазана от скръб, за да плача.

Чакаме, докато пролетта идва, за да раззелени дърветата в градината на Тауър и можем да чуем как косовете пеят в овощната градина на коменданта. Позволяват на двете момчета да излизат на моравата да играят, някой им поставя мишена за стрелба и им дава лъкове и стрели, друг им дава кегли и им разчертава игрище. Макар че дните стават по-топли, в стаите ни още е много студено, и затова моля тъмничаря да ми позволи да изпратя някого за дрехи. Обслужват ме почетната ми дама и прислужницата на главния домакин, а аз се срамувам, че не мога да им плащам надниците. Тъмничарят представя прошение от мое име, и аз получавам малко дрехи и пари, а после, изненадващо, без никаква причина, Гъртруд Кортни е освободена.

Уилям Фицуилям лично пристига заедно с тъмничаря да ми съобщи добрата новина.

— И ние ли ще си тръгнем? — питам го спокойно. Слагам ръка върху слабото рамо на Хари и чувствам как потръпва като малък пленен сокол при мисълта за свобода.

— Съжалявам, ваше благородие — казва Томас Филипс, тъмничарят. — Все още няма заповеди да ви освободим.

Усещам как раменете на Хари се отпускат, а Томас вижда изражението на лицето ми.

— Може би скоро — казва той. Обръща се към Хари: — Но ти няма да изгубиш другаря си в игрите, така че няма да бъдеш самотен — казва той, опитвайки се да звучи бодро.

— Едуард не отива ли с майка си? — питам. — Защо им е да освобождават лейди Кортни, а да задържат малкия ѝ син като затворник?

Когато среща погледа ми, той осъзнава, както и аз, че става дума за хвърляне в тъмница на Плантагенети, не на предатели. Гъртруд може да си върви, защото е родена Блаунт, дъщеря на барон Маунтджой. Но синът ѝ, Едуард, трябва да остане, защото неговото име е Кортни.

Няма обвинение, не може да има обвинение, той е дете и никога дори не е напускал дома си. Това е дело на краля: събира синовете на Плантагенетите под свой надзор, като Кърта, подкопаващ основите на къща, като чудовище в приказка, което яде деца, едно по едно.

Помислям си за малките Хари и Едуард, будните им, жадни очи и къдравата кестенява коса на Хари, и си мисля за студените стени на Тауър и безкрайно дългите дни на пленничество, и откривам ново ниво на издръжливост, на болка. Поглеждам Уилям Фицуилям и му казвам:

— Както желае кралят.

— Нима не намирате това за несправедливо? — пита той удивено, сякаш е мой приятел и би могъл да пледира за освобождаването на момчетата. — Нима не мислите, че би трябвало да проговорите? Да обжалвате?

Свивам рамене.

— Той е кралят — казвам. — Той е императорът, върховният глава на Църквата. Преценката му трябва да е правилна. Не мислите ли, че преценката му е безпогрешна, милорд?

При тези думи той примигва, примигва като своя господар,
Кърта, и преглъща мъчително.

— Той не греши — казва бързо, сякаш може аз да го шпионирам.

— Разбира се, че не — казвам.

ТАУЪР, ЛОНДОН ЛЯТОТО НА 1540 Г.

През лятото е по-лесно, защото, макар да не ми е позволено да излизам от килията си, Хари и Едуард могат да влизат и излизат, стига да не излизат извън стените на Тауър. Опитват се да се забавляват, както правят винаги момчетата, играят, боричкат се, отдават се на блянове, дори ловят риба в тъмните дълбини на шлюза и плуват в крепостния ров. Прислужницата ми влиза и излиза от Тауър всеки ден, и понякога ми носи дребни сезонни лакомства. Един ден ми донася половин дузина ягоди, и в мига, щом ги вкусвам, се озовавам обратно в овощната си градина в Бишам, с топлия сок на смачканите плодове върху езика ми, с горещото слънце в гърба ми, и света в краката ми.

— Освен това имам новини — казва тя.

Хвърлям поглед към вратата, където може да минава някой тъмничар.

— Внимавай какво говориш — напомням й.

— Това го знаят всички — казва тя. — Кралят ще се откаже от новата си съпруга, макар тя да е в страната само от седем месеца.

Веднага си помислям за моята принцеса, лейди Мери, която ще изгуби още една мащеха и приятелка.

— Ще се откаже от нея? — повтарям, внимавайки с думите, като се питам дали ще бъде обвинена в нещо чудовищно и убита.

— Говори се, че бракът никога не е бил законен — казва прислужницата ми: гласът й е едва доловим шепот. — И ще бъде наречена „сестра на краля“ и ще живее в двореца Ричмънд.

Съзнавам, че я гледам съвсем неразбиращо; но не мога да проумея свят, където един крал може да нарече съпругата си своя сестра и да я изпрати да живее сама в дворец. Нима вече никой не съветва Хенри? Никой ли не му казва, че истината не е нещо, което той създава, не може да бъде измисляна от самия него? Не може днес да нарича една жена „съпруга“, а на следващия ден да я назове своя сестра. Не може да казва, че дъщеря му не е принцеса. Не може да

провъзгласява себе си за папа. Кой някога ще намери смелост да посочи това, което става все по-ясно и по-ясно: че кралят не вижда света какъвто е, че виждането му е нереално, че — макар да е държавна измяна да го изричаме — кралят е напълно луд.

Още на следващия ден се вирам навън през стреловидното си прозорче към реката, когато виждам как баржата на Хауард се задава бързо надолу по реката, и обръща, гребците опитно удрят с плоската част на веслата, за да влязат бързо във вътрешния док, когато шлюзът се отваря със скърцане. Някой нещастен нов затворник, заловен от Томас Хауард, помислям си, и наблюдавам с интерес, докато измъкват насила от баржата яка, набита фигура — човекът се бори като някой колар, и се спречква с половин дузина мъже на кея.

— Бог да му е на помощ — изричам, докато той се мята насам-натам като мечка, по която са насъскали кучета, без надежда за свобода. Стражите са готови да се хвърлят върху него, а той продължава да се съпротивлява, чак нагоре до стъпалата и по-нататък, когато вече го губя от поглед, и аз се притискам към камъка и залепям лице до стреловидното прозорче.

Изпитвам любопитството на самотен затворник, но освен това мисля, че разпознавам този човек, който се мята и замахва срещу тъмничарите си. Разпознавам го в мига, когато го смъкват от баржата, разпознавам тъмните дрехи, подобни на дрехите на духовно лице, прекрасно ушити, в черно, широките му рамене и черната кадифена шапчица. Вирам се надолу удивено, притиснала буза към студения камък, за да мога да видя Томас Кромвел, арестуван и завлечен, борейки се, в същия този Тауър, където е изпратил толкова много други хора.

Отстъпвам назад от стреловидното прозорче, и отивам със залитане до леглото си, падам на колене и скривам лице в ръцете си. Откривам, че най-сетне плача, с горещи сълзи, стичащи се между пръстите ми.

— Благодаря на Бог — проплаквам тихо. — Благодаря на Бог, който ме доведе невредима до този ден, Хари и Едуард са спасени, малките момчета са в безопасност, защото коварният съветник на краля падна от власт, и ние ще бъдем освободени.

* * *

Томас Филипс, тъмничарят, склонява да ми каже единствено, че Томас Кромуел, лишен от веригата, която е знак на службата му и от цялата си власт, е арестуван и задържан в Тауър, молейки през плач за помилване, както толкова много достойни мъже са плакали преди него. Сигурно чува, както чувам и аз, как издигат ешафода на Тауър Хил, и в ден, хубав и слънчев като деня, когато изведоха Джон Фишър или Томас Мор, техният враг, врагът на вярата в Англия, тръгва по стъпките им и отива на смърт.

Заръчвам на внука си Хари и братовчед му Едуард да не се доближават до прозорците и да не поглеждат навън, докато победеният враг на тяхното семейство минава под екнеция свод на портата, прекосява подвижния мост и бавно тръгва нагоре по калдъръмения път към Тауър Хил, но чуваме биенето на барабаните и подигравателния рев на тълпата. Коленича пред разпятието си и си спомням как синът ми Монтагю предрече, че Кромуел, който беше глух за призивите за милост, милост, милост, един ден ще крещи тези думи, и няма да намери никаква милост за себе си.

Чакам вратата на килията ми да се разтвори широко и да бъдем освободени. Бяхме хвърлени в затвора по силата на изготвения от Кромуел указ за лишаване от граждански права; сега, когато той е мъртъв, със сигурност ще бъдем освободени.

* * *

Все още никой не идва за нас; но може би са ни забравили, тъй като кралят се е оженил отново, и се говори, че е почти полудял от радост заради новата си съпруга, още едно момиче от рода Хауард, малката Кити Хауард, достатъчно млада, за да му бъде внучка, красива, каквито са всички момичета от рода Хауард. Помислям си как Джефри каза, че за краля всички момичета от Хауард са същото, което е заекът за някоя хрътка, а после си напомням да не мисля изобщо за Джефри.

Чакам кралят да се върне от медения си месец, преливащ от благосклонността на младоженец, и някой да му напомни за нас и той да подпише освобождаването ни. После научавам, че щастието му е приключило рязко, и че е болен, затворил се е в нещо като гневно усамотение и се е превърнал доброволно в затворник, точно както съм затворена аз, в две малки стаи, подлуден от болка и измъчван от провалени надежди, твърде уморен и с твърде съкрушено сърце, за да се занимава с каквито и да е дела.

Цяло лято, а след това и цяла есен, чакам да чуя, че кралят е излязъл от меланхолията си, после, когато времето започва отново да застудява, си помислям, че може би кралят ще ни помилва и освободи през новата година, след Коледа, като част от празненствата за сезона; но той не го прави.

ТАУЪР, ЛОНДОН

ПРОЛЕТТА НА 1541 Г.

Кралят смята да заведе невестата, която нарича своята „роза без нито един трън“ на голямо пътуване на север, да предприеме пътуването, на което никога не се е осмелявал, за да се покаже пред хората от Севера и да приеме техните извинения за Поклонението на милостта. Ще отсяда при мъже, чиито къщи са построени наскоро, с камък от разрушените манастири, ще язди през земи, където костите на предателите ще потракват във веригите на крайпътните ешафоди. Ще върви весело сред хора, чийто живот е свършил, когато тяхната църква е била унищожена, чиято вяра няма дом, които нямат надежда. Ще облича огромното си тлъсто тяло в светлозелени одежди и ще се преструва на Робин Худ, и ще кара детето, за което се ожени, да танцува в зелено като Девојката Мариан.

Все още се надявам. Все още се надявам, както мъртвият ми братовчед Хенри Кортни някога се надяваше, на по-добри дни и весел свят. Може би кралят ще освободи Хари, и Едуард и мен, преди да замине на север, ще прости и ще прояви милосърдие. Щом може да прости на Йорк, верен на Плантагенетите град, който разтвори портите си за поклонниците, със сигурност може да прости на тези две невинни момчета.

В тези светли утрини се будя на зазоряване и чувам как птиците пеят отвън пред прозореца ми и гледам как слънчевата светлина бавно прекосява стената. Томас Филипс, тъмничарят, ме изненадва, като почуква на вратата ми, а след като ставам и нахлузвам една роба върху нощницата си, той влиза с вид на болен.

— Какво има? — питам, изведнъж разтревожена. — Болен ли е внукът ми?

— Добре е, добре е — казва той припряно.

— Тогава Едуард?

— И той е добре.

— Тогава какво има, мастър Филипс, защото изглеждате разтревожен. Какво има?

— Опечален съм — е всичко, което казва. Извърща глава, тръсва я и прочиства гърлото си. Нещо го потиска толкова много, че почти не може да говори. — С прискърбие ви съобщавам, че ще бъдете екзекутирана.

— Аз ли?

Напълно невъзможно е. Екзекуцията на Ан Болейн беше предшествана от процес, на който перовете на кралството бяха убедени, че тя е прелюбодействаща вещица. Една благородна дама, жена от кралската фамилия, не може да бъде екзекутирана, не и без обвинение, не и без съдебен процес.

— Да.

Отивам до ниския прозорец, който гледа към моравата, и поглеждам навън.

— Не може да бъде — изричам. — Не може да бъде.

Филипс отново прочиства гърлото си.

— Издадена е заповед.

— Няма ешафод — казвам простиичко. Посочвам с жест към Тауър Хил, отвъд стените. — Няма ешафод.

— Ще донесат дръвник — казва той. — Ще го поставят на тревата.

Обръщам се и се втренчвам в него.

— Дръвник ли? Ще поставят дръвник на тревата и ще ме обезглавят скрито?

Той кимва.

— Няма обвинение, няма съдебен процес. Няма ешафод. Човекът, който ме обвини, сам е мъртъв, обвинен в държавна измяна. Не може да бъде.

— Може — казва той. — Умолявам ви да подгответе душата си, ваше благородие.

— Кога? — питам. Очаквам да каже „вдругиден“, или в края на седмицата.

Той казва:

— В седем часа. След час и половина — и излиза от стаята с наведена глава.

Не мога да проумея, че ми остава само час и половина живот. Свещеникът идва и изслушва изповедта ми, а аз го моля да отиде веднага при момчетата и да им предаде моята благословия и любовта ми и да им каже да стоят далече от прозорците, които гледат към моравата и малкия дръвник, който е поставен там. Тълпата е малобройна; виждам веригата на кмета на Лондон, но е рано сутринта, нищо не е готово, и затова е съобщено само на малцина, събрали са се малко хора.

Мисля си, че това прави нещата още по-лоши. Кралят сигурно го е решил импулсивно, навярно чак късно снощи, и сигурно са разпратили заповедта тази сутрин. И никой не го е разубедил. От цялото ми многочислено, плодовито семейство не е останал никой, който би могъл да го разубеди.

Опитвам се да се моля, но умът ми препуска в кръг като жребче на ливада през пролетта. В завещанието си съм се разпоредила всичките ми дългове да бъдат изплатени, да прочетат молитви за душата ми и да бъде погребана в някогашното си абатство. Но се съмнявам, че ще си направят труда да отнесат тялото ми — внезапно си спомням с изненада, че главата ми ще бъде в кошница — чак до стария ми параклис. Така че може би ще ме положат в параклиса на Тауър при сина ми, Монтагю. Това ме утешава, докато си спомням сина му, моя внук Хари, и се питам кой ще се грижи за него, и дали някога ще бъде освободен, или ще умре тук — още едно момче от Плантагенетите, погребано в Тауър.

Мисля си всичко това, докато придворната ми дама ме облича, намята новата пелерина на раменете ми, и връзва косата ми под шапчицата, за да остави врата ми открит за секирата.

— Не е правилно — казвам раздразнено, сякаш връзките на роклята не са пристегнати както трябва, а тя се свлича на колене и заплаква, попивайки очи с крайчеца на роклята ми.

— Ужасно е! — проплаква.

— Тихо — казвам. Чувствам, че не мога да се натоварвам със скръбта ѝ, не мога да я разбера. Чувствам се замаяна, сякаш не мога да разбера думите ѝ, нито какво предстои да се случи.

Свещеникът и стражът чакат на вратата. Всичко сякаш се случва много бързо и се боя, че не съм подготвена. Мисля си, разбира се, че може, точно когато стигна до тревата, да дойде помилване от краля. Ще бъде типично за неговия усет към показните зрелища да осъди една жена на смърт след вечеря и да я помилва преди закуска, та всички да могат да отбележат колко е могъщ и милостив.

Слизам бавно по стълбите, опирайки се ръката на придворната си дама, не само защото краката ми са схванати и непривикнали към усилието, а защото искам да дам много време на кралския вестоносец да пристигне със свитъка с панделките и печата. Но когато стигаме до вратата на кулата, там няма никой, виждам само малобройната тълпа около правата каменна пътека, а в края на пътеката — импровизиран дървник, и младеж с черна качулка и секира, застанал до него.

Държа в ръка студените дребни монети, за да платя на палача, какъвто е обичаят, а свещеникът тръгва пред мен и двамата извървяваме краткото разстояние до него. Не вдигам поглед към кулата Бийчъм, за да видя дали внукът ми е престъпил нареждането ми и гледа навън през прозореца на Едуард. Не мисля, че ще мога да поставям единия си крак пред другия, ако видя лицата им, гледащи надолу към мен, докато вървя към смъртта си.

От реката се надига порив на вятъра и знамената внезапно изплющават. Поемам си дълбоко дъх и си спомням за другите, които са излезли от Тауър преди мен, уверени, че отиват на небето. Представям си брат си, вървящ към Тауър Хил, чувстващ дъжда по лицето си и мократа трева под ботушите си. Малкият ми брат, невинен като внука ми, без никаква вина, освен името си. Никой от нас не е хвърлен в тъмница заради онова, което сме сторили; затворени сме, защото сме тези, които сме, и нищо не може да промени това.

Стигаме до палача, макар че едва съм забелязала как. Искане ми се да бях мислила повече за душата си и да се бях молила, докато вървах. Нямам ясни и свързани мисли, не съм завършила молитвите си, не съм готова за смъртта. Слагам двете пенита в облечената му в черна кожена ръкавица ръка. Очите му проблясват през дупките в маската. Забелязвам, че ръката му трепери, той натиква монетите в джоба си и стиска здраво секирата.

Заставам пред него и изричам думите, които всеки осъден трябва да изрече. Изтъквам верността си към краля и препоръчвам

подчинение към него. Има един миг, в който ми идва да се изсмея гласно на това. Как може някой да се подчинява на краля, когато той всяка минута иска някаква промяна? Как може някой да бъде верен на един безумец? Изпращам обичта и благословиите си на малкия принц Едуард, макар да се съмнявам, че ще доживее да стане мъж, клетото момче, клетото прокълнато момче на Тюдорите, и изпращам обичта и благословиите си на принцеса Мери и не забравям да я наричам лейди Мери, и казвам, че се надявам тя да се моли за мен, която съм я обичала толкова силно.

— Достатъчно — прекъсва ме Филипс. — Съжалявам, ваше благородие. Не ви е позволено да говорите дълго.

Палачът пристъпва напред и казва:

— Сложете главата си на дървника и разперете ръце, когато сте готова, мадам.

Покорно слагам ръце на дървника и непохватно се смъквам на тревата. Усещам уханието ѝ под коленете си. Усещам тъпата болка в гърба си и дочувам звука от крякането на чайка и нечий плач. А после, внезапно, точно когато се готвя да опра глава в грубия дървник и да разперя широко ръце, за да дам знак, че палачът може да нанесе удара, внезапно ме връхлита прилив на радост, желание за живот, и аз казвам: „Не“.

Твърде късно е, брадвата е вдигната над главата му, той я спуска надолу, но аз изричам: „Не“, и се надигам и сядам, и се издърпвам нагоре по дървника, за да се изправя на крака.

Върху тила ми се стоварва ужасен удар, но почти няма болка. Ударът ме поваля на земята и аз повтарям: „Не“, и внезапно ме изпълва мощно желание за бунт. Не се покорявам на волята на безумеца Хенри Тюдор, и не полагам смирено глава на дървника, и никога няма да го направя. Ще се боря за живота си, и изричам „Не!“, докато се мъча да се надигна, „Не“, когато секирата се стоварва отново, „Не“, докато се отдалечавам с пълзене, а от раните по врата и главата ми шурти кръв и ме заслепява, но не удавя радостта ми от това, че се боря за живота си, дори докато той се изплъзва от мен, и свидетелствам, дори в последния си миг, за неправдата, която Хенри Тюдор причини на мен и близките ми.

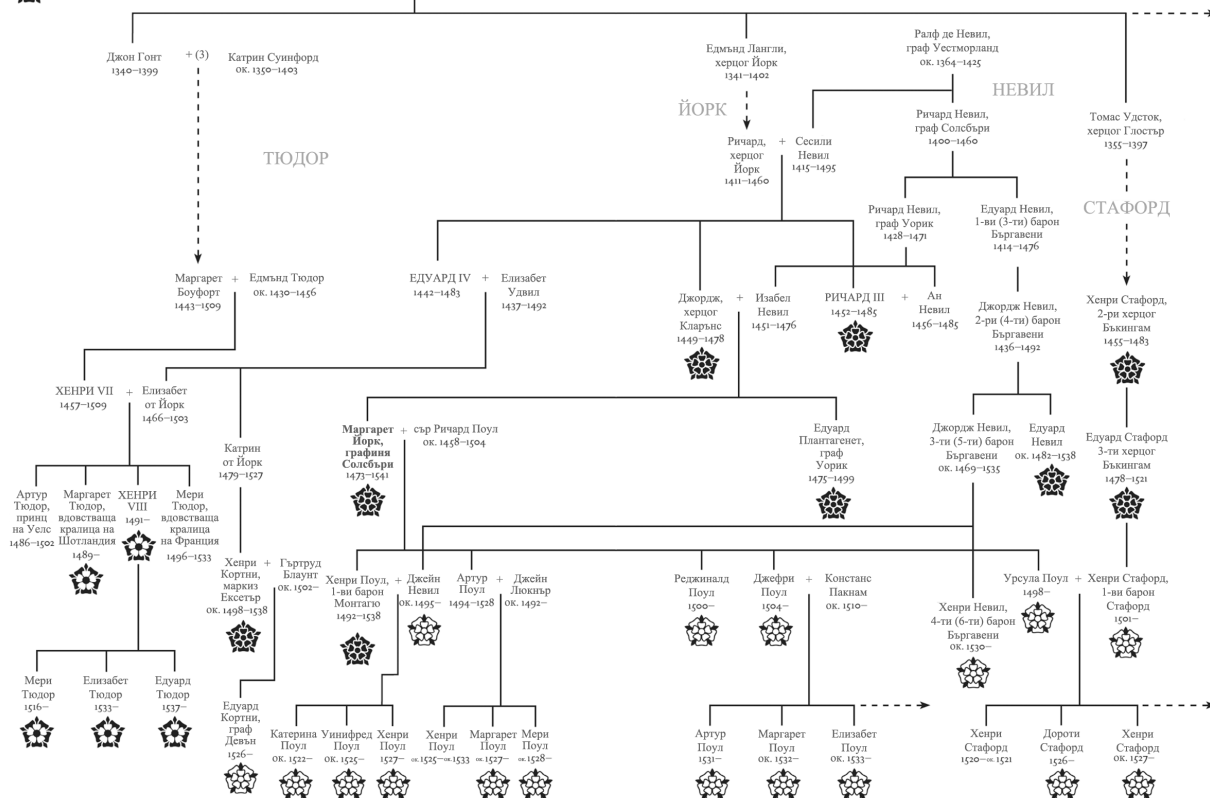
— Не! — изкрещявам. — Не! Не! Не!

- Наследници на Тюдорите
- Наследници на Плантагенетите
- Екзекутирани наследници на Плантагенетите

ДИНАСТИЯ ПЛАНТАГЕНЕТ

ЕДУАРД III
1312–1377

ДИНАСТИИТЕ ТЮДОР И ПЛАНТАГЕНЕТ към 27 май 1541 г.

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

Този роман е историята на един дълъг живот, изживян в центъра на събитията — живот, който, тъй като е бил на жена, в общи линии е пренебрегван от летописците по онова време и историците след това. Маргарет Поул е най-известна с това, че е най-възрастната жертва, погубена от Хенри VIII на ешафода — тя е на шейсет и седем години, когато бива жестоко убита на Тауър Грийн, — но животът ѝ, както съм се опитана да покажа тук, е изживян в сърцето на двора на Тюдорите и в центъра на бившата кралска фамилия.

Всъщност, колкото повече изучавах и мислех за живота ѝ и за голямото ѝ семейство, Плантагенетите, толкова повече се налагаше да се питам дали тя не е била в центъра на заговор: понякога активно, понякога мълчаливо, навярно винаги давайки си сметка за основанието на семейството си да предявява права върху трона, докато винаги е имало по някой претендент за престола — в изгнание, подготвящ се да нахлуе в страната, или арестуван. Никога не е имало момент, в който Хенри VII или синът му да не са се страхували от претендент от династията на Плантагенетите, и макар че много историци разглеждат това като параноя, характерна за Тюдорите, питам се дали не е съществувала постоянна истинска заплаха от страна на старата кралска фамилия, един вид съпротивително движение: понякога активно, понякога не, но винаги налице.

Романът започва със спорното предположение, че Катерина Арагонска е решила да излъже за брака си с Артур, за да може да се омъжи повторно за брат му Хенри. Мисля, че един преглед на утвърдените факти — официалното споделяне на легло, съжителството на младата двойка в Лъдлоу, младостта и доброто им здраве, и отсъствието на всякакво безпокойство относно консумирането на брака им — убедително сочи, че те са били женени и са споделили легло. Със сигурност по онова време всички смятат така, а майката на Катерина лично е изисквала разрешение от папата, което да позволи на

дъщеря ѝ да се омъжи повторно, без значение дали актът се е състоял, или не.

Десетилетия по-късно, когато е запитана дали бракът с Артур е бил консумиран, тя е имала всички основания да излъже: защитавала е брака си с Хенри VIII и наследството на дъщеря си. Тук се намесва стереотипният възглед на по-късните историци (особено на викторианските историци) относно жените — те намекват, че тъй като Катерина е била „добра“ жена, тя трябва да е била неспособна да изрече лъжа. Склонна съм да възприема по-либерален възглед за женската лъжливост.

Като историк, мога да разгледам позициите на едната страна срещу другата и да споделя тези мисли с читателя. Като романист, трябва да обвързва последователно историята с една цялостна гледна точка, следователно разказът за първия брак на Катерина и решението ѝ да се омъжи за принц Хари е написан с творческа свобода и се основава на моето тълкуване на историческите факти.

Датите на бременностите на Катерина Арагонска съм взела от труда на сър Джон Дюхърст. Написани са много трудове върху загубата на бебетата на Хенри VIII. Нови интересни проучвания на Катрина Банкс Уитли и Кийра Крамър водят до предположението, че Хенри може да е имал рядка кръвна група с позитивен Кел-антиген, който може да причини помитания, мъртви раждания и смърт на бебето, когато майката има по-често срещаната кръвна група с негативен Кел-фактор. Уитли и Крамър намекват също и че по-късните симптоми на параноя и гняв у Хенри може да са били породени от синдрома на Маклауд — болест, която се открива само при носители на позитивен Кел антиген. Обикновено синдромът на Маклауд се развива, когато страдащите от него са на възраст около четиридесет години, и предизвиква физическа дегенерация и личностни промени, водещи до параноя, депресия и ирационално поведение.

Интересно е, че Уитли и Крамър проследяват синдрома на Кел чак до Жакета, херцогинята на Бедфорд, заподозряна в магьосничество, и майка на Елизабет Удвил. Понякога, колкото и да е странно, художествената литература създава метафора за историческата истина: в една измислена сцена в романа Елизабет, заедно с дъщеря си Елизабет Йоркска, проклина убиеца на синовете си да изгуби сина и внуците си, докато в реалния живот нейните гени —

неизвестни и неоткриваеми по онова време — влизат в рода на Тюдорите чрез дъщеря ѝ и може да са причинили смъртта на четири бебета от династията на Тюдорите на Катерина Арагонска, и три — на Ан Болейн.

Този роман е разказ за упадъка на Хенри VIII и превръщането му от младия, красив принц, възприеман като спасител на страната си, в болен, затлъстял тиранин. Упадъкът на младия крал е бил предмет на множество чудесни исторически трудове — по-долу изброявам някои от онези, които намерих за най-полезни, — но сега за първи път в проучването си разбрах напълно жестокостта на царуването и дълбочината на неговата поквара. Това ме накара да се замисля колко лесно може един владетел да се превърне в тиранин, особено ако никой не му се противопоставя. Докато Хенри се прехвърля от един съветник на друг, докато настроенията му стават все по-ужасни, а прибягването до ешафода се превръща в последователен терор срещу народа му, човек вижда в този добре познат, обичан свят на Тюдорите зараждането на един деспот. Хенри е могъл да избеси верните мъже и жени от Севера, защото никой не се опитва да защити Томас Мор, Джон Фишър, или дори Бъкингамския херцог. Той научава, че може да екзекутира две съпруги, да се разведе с трета, и да заплашва последната, защото никой не е успял да защити първата му съпруга. Образът на обичания Хенри от учебниците по история в началното училище — на ексцентричен, бляскав владетел, който е имал шест жени — е същевременно и отблъскващият образ на човек, който тормози съпругата и детето си, и образ на сериен убиец, който воюва срещу собствения си народ, дори срещу собственото си семейство.

Отговорът на Хенри срещу молбата на поклонниците за запазването на традиционните им владетели и религия е да нападне Северна Англия и верните привърженици на Римокатолическата църква. Кралят е съзнателно нечестен в преследването си на хората, които вярват, първо, че могат да се обърнат към него за справедливост, а след това, че ги е помилвал напълно и ще удържи на думата си. Това е един от най-ужасните епизоди в нашата история, и въпреки това е малко известен, навярно защото това е история за поражение и трагедия, а победените рядко разказват историята.

Маргарет отива на ешафода без обвинение, без съдебен процес, дори без навременно предупреждение, както описвам тук. Екзекуцията

и е тромава и несръчна, може би по вина на неопитен палач, може би защото тя отказва да положи глава на дървника. В знак на почит към нея, и към всички жени, които отказват да приемат наказание, наложено им от един несправедлив свят, в този роман съм я описала как умира по същия начин, по който може би е живяла — съпротивлявайки се на тиранията на Тюдорите. През 1886 г. тя е обявена за блажена като мъченица за вярата и се почита от Църквата като Блажената Маргарет Поул на 28 май всяка година.

Внукът ѝ Хари изчезва, вероятно умирайки в Тауър. Едуард Кортни излиза на свобода едва при възшествието на престола на Мери I, която го освобождава и му дава титлата граф на Девън през септември 1553 г. Джефри Поул бяга от Англия и получава опрощение от папата, задето е предал брат си; завръща се едва когато на трона се възкачва Мери I; тогава се връща и Реджиналд, който е ръкоположен и става архиепископ на Кентърбъри, работейки в близко сътрудничество с Мери I, за да възстанови Римокатолическата църква в Англия по време на нейното царуване.

Има нещо в тази история — за едно старо семейство, прогонено насилствено от мястото си, за предаността им към една млада жена, изстрадала необикновено несправедливо отношение, за тяхното придържане към вярата им и усилието им да оцелеят — чието проучване и описване ме трогна силно. Художествената измислица, както винаги, е на второ място след историята; истинските жени винаги са по-сложни и по-противоречиви, по-велики от героините на един роман, точно както истинските жени сега, както и тогава, често са по-велики от онова, което се говори за тях, понякога по-велики, отколкото светът иска да бъдат.

БИБЛИОГРАФИЯ

ЛИТЕРАТУРА

Акройд, Питър. The Life of Thomas More. London: Chatto & Windus, 1998.

Александър, Майкъл Ван Клийв. The First of the Tudors: A Study of Henry VII and His Reign. London: Croom Helm, 1981. First published 1937.

Амт, Емили. Women's Lives in Medieval Europe: A Sourcebook. London: Routledge, 1993.

Бейкън, Франсис. The History of the Reign of King Henry VII and Selected Works. Edited by Brian Vickers. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Баер, Ан. Down the Common: A Year in the Life of a Medieval Woman. London: Michael O'Mara Books, 1996.

Барнхаус, Ребека. The Book of the Knight of the Tower: Manners for Young Medieval Women. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.

Безант, сър Уолтър. London in the Time of the Tudors. London: Adam & Charles Black, 1904.

Кавъндиш, Джордж. Thomas Wolsey, Late Cardinal: His Life and Death. Edited by Roger Lockyer. London: The Folio Society. 1962. First published 1810.

Чилдс, Джеси. Henry VIII's Last Victim: The Life and Times of Henry Howard, Earl of Surrey. London: Jonathan Cape, 2006.

Краймс, С. Б. Henry VII. London: Eyre Methuen, 1972.

Краймс, С. Б. Lancastrians, Yorkists, and Henry VII. London: Macmillan, 1964.

Купър, Чарлс Хенри. Memoir of Margaret: Countess of Richmond and Darby. Cambridge: Cambridge University Press, 1874.

Кънингам, Шейн. Henry VII. Reprint, London: Routledge, 2007. First published 1967.

Дичфийлд, П. Х. и Уилям Пейдж, ред. „Houses of the Austin Canons: The Priory of Bisham“ and „Houses of the Austin Canons: The Priory of Poughley“. In the Victoria History of Berkshire, Vol. 2., 82–87. London: A. Constable, 1907.

Додс, Маделин Хоуп, и Рут Додс. The Pilgrimage of Grace, 1536–1537 and the Exeter Conspiracy, 1538. Vols. 1 and 2. Cambridge; Cambridge University Press, 1915.

Донър, Маргарет. Lies and Lust in the Tudor Court: The Fifth Wife of Henry VIII. Lincoln, NE: Universe, 2004.

Дугън, Ан. Дж. Queens and Queenship in Medieval Europe. Woodbridge: Boydell Press, 1997.

Дътън, Кевин. The Wisdom of Psychopaths: Lessons in Life from Saints, Spies and Serial Killers. London: Heinemann, 2012.

Елтън, Дж. Р. England Under the Tudors. London: Methuen, 1955.

Фелоус, Никълъс. Disorder and Rebellion in Tudor England. Bath: Hodder & Stoughton Educational, 2001.

Флечър, Антъни и Дърмейд Маккълъу. Tudor Rebellions. Rev. 5th ed. Harlow; Pearson Longman, 2008.

Фокс, Джулия. Jane Boleyn: The Infamous Lady Rochford. London: Weidenfeld & Nicolson, 2007.

Гудман, Антъни. The Wars of the Roses: Military Activity and English Society, 1452–97. London: Rourledge & Keagan Paul, 1981.

Грегъри, Филипа, Дейвид Болдуин, и Майкъл Джоунс. The Women of the Cousins' War. London, Simon & Schuster, 2011.

Гристуд, Сара. Blood Sisters: The Hidden Lives of the Women Behind the Wars of the Roses. London: Harper Press, 2012.

Гръмнт, Дейвид. The Calais Garrison, War and Military Service in England, 1436–1558. Woodbridge: Boydell & Brewer, 2008.

Гай, Джон. Tudor England. Oxford: Oxford University Press, 1988.

Хеър, Робърт Д. Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopath. New York: Pocket Books, 1995.

Харви, Нанси Л. Elizabeth of York: Tudor Queen. London: Arthur Baker, 1973.

Хауард, Морис. The Tudor Image. London: Tate Gallery Publishing, 1995.

Хътчинсън, Робърт. House of Treason: The Rise and Fall of a Tudor Dynasty. London: Weidenfeld and Nicolson, 2009.

Хътчинсън, Робърт. Young Henry: The Rise of Henry VIII. London: Orion, 2011.

Инес, Артър Д. England Under the Tudors, London: Methuen, 1905.

Джакмън, С. У. Deviating Voices: Women and Orthodox Religious Tradition. Cambridge: Lutterworth Press, 2003.

Джоунс, Майкъл К. и Малкъм Г. Ъндъруд. The King's Mother Lady Margaret Beaufort, Countess of Richmond and Derby. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Джоунс, Филипа. The Other Tudors: Henry VIII's Mistresses and Bastards. London: New Holland, 2009.

Карас, Рут Мазо. Sexuality in Medieval Europe: Doing Unto Others. New York: Routledge, 2005.

Кесъринг, К. Дж. Mercy and Authority in the Tudor State. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Крамър, Кийра Корнелиъс. Blood Will Tell: A Medical Explanation of the Tyranny of Henry VIII. Bloomington, IN: Ash Wood Press, 2012.

Лейнсмит, Дж. Л. The Last Medieval Queen: English Queenship, 1445–1503. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Люис, Катрин Дж., Ноел Джеймс Менъдж, и Ким М. Филипс, съст. Young Medieval Women. Stroud: Sutton, 1999.

Лайсънс, Ейми. Elizabeth of York: The Forgotten Tudor Queen. Stroud: Amberley, 2013.

Лайсънс, Ейми. In Bed with the Tudors: The Sex Lives of a Dynasty from Elizabeth of York to Elizabeth I. Stroud: Amberley, 2012.

Липскомб, Сузана. 1536: The Year that Changed Henry VIII. Oxford: Lion, 2009.

Лоудс, Дейвид. Henry VIII: Court, Church and Conflict. London: National Archive, 2007.

Майер, Томас. Reginald Pole: Prince and Prophet. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Маккий, Джон: Dame Elizabeth Barton O. S. B.: The Holy Maid of Kent. London: Burns, Oates and Washbourne, 1925.

Мортимър, Йън. The Time Traveller's Guide to Medieval England. London: Vintage, 2009.

Мюлбах, Луиз. Henry VIII and His Court (illustrated). Translated by H. N. Pierce, New York: D. Appleton & Co., 1867.

Мърфи, Бевърли А. Bastard Prince: Henry VIII's Lost Son. Stroud: Sutton, 2001.

Нийм, Алан. The Holy Maid of Kent: The Life of Elizabeth Barton, 1506–1534. London: Hodder and Stoughton, 1971.

Нийландс, Робин. The Wars of the Roses, London: Cassell. 1992.

Пен, Томас. The Winter King. London: Allen Lane, 2011.

Пери, Мария. Sisters to the King: The Tumultuous Lives of Henry VIII's Sisters — Margaret of Scotland and Mary of France. London: Andre Deutsch, 1998.

Филипс, Ким М. Medieval Maidens: Young Women and Gender in England, 1270–1540. Manchester: Manchester University Press, 2003.

Пиърс, Хейзъл. Margaret Pole: Countess of Salisbury, 1473-1541: Loyalty, Lineage and Leadership. Cardiff: University of Wales Press, 2009.

Плаудън, Алисън. The House of Tudor. London: Weidenfeld & Nicolson, 1976.

Престуич, Майкъл. Plantagenet England. 1225–1360. Oxford: Clarendon Press, 2005.

Рийд, Кониърс. The Tudors: Personalities and Practical Politics in Sixteenth Century England. Oxford: Oxford University Press, 1936.

Ридли, Джаспър. The Tudor Age. London: Constable, 1988.

Рубин, Мири. The Hollow Crown: A History of Britain in the Late Middle Ages. London: Allen Lane, 2005.

Скарнсбрик, Дж. Дж. Henry VIII. London: Eyre & Spottiswoode, 1968.

Сърл, Марк, и Кенет У. Стивънсън. Documents of the Marriage Liturgy, Collegeville. MN: Liturgical Press, 1992.

Сюърд, Дезмънд. The Demon's Brood. London: Constable, 2014.

Сюърд, Дезмънд. The Last White Rose Dynasty, Rebellion and Treason. London, Constable, 2010.

Шаган, Итън Х. Popular Politics in the English Reformation. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Шарп, Кевин. Selling the Tudor Monarchy: Authority and Image in sixteenth Century England. New Haven, CT: Yale University Press, 2009.

Шеридан, Томас. Puzzling People: The Labyrinth of the Psychopath. UK: Velluminous Press, 2011.

Саймън, Линда. Of Virtue Rare: Margaret Beaufort: Matriarch of the House of Tudor. Boston: Houghton Mifflin, 1982.

Симънс, Ерик Н. Henry VII: The First Tudor King. London: Frederick Mulle, 1968.

Скидмор, Крис. Edward VI: The Lost King of England. London: Weidenfeld & Nicolson, 2007.

Смит, Лейси Болдуин. Treason in Tudor England: Politics and Paranoia. London: Jonathan Cape, 1986.

Сейнт Обин, Джайлс. The Year of Three Kings: 1483. London: Collins. 1983.

Старки, Дейвид. Henry: Virtuous Prince. London: Harper Press, 2008.

Старки, Дейвид. Six Wives: The Queens of Henry VIII. London: Chatto & Windus, 2003.

Стаут, Марта. The Sociopath Next Door: The Ruthless versus the Rest of Us. New York: Broadway Books, 2005.

Томас, Пол. Authority and Disorder in Tudor Times, 1485–1603. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Върджил, Полидор. Three Books of Polydore Vergil's English History: Comprising the Reigns of Henry VI, Edward IV, and Richard III. Edited by Henry Ellis. London: Camden Society, 1844.

Уорд, Дженифър. Women in Medieval Europe, 1200–1500. London: Longman, 2002.

Уорник, Рета М. The Rise and Fall of Anne Boleyn. Cambridge: Cambridge University Press. 1989.

Уат, Даян. Secretaries of God: Women Prophets in Late Medieval and Early Modern England. Woodbridge: D. S. Brewer, 1997.

Уедърфорд, Джон У. Crime and Punishment in the England of Shakespeare and Milton. Jefferson, NC: McFarland, 2001.

Уейтман, Кристин. Margaret of York: The Diabolical Duchess. Stroud: Amberley, 2009.

Уиър, Алисън. Children of England: The Heirs of King Henry VIII. London: Jonathan Cape, 1986.

Уиър, Алисън. Henry VIII: King and Court, London: Jonathan Cape, 2001.

Уиър, Алисън. Lancaster and York: The Wars of the Roses. London: Jonathan Cape, 1995.

Уиър, Алисън. The Six Wives of Henry VIII. London: Bodley Head. 1991.

Уайтлок, Анна. Mary Tudor: England's First Queen. London: Bloomsbury, 2009.

Уилямс, Невил, и Антония Фрейзър. The Life and Times of Henry VII, London: Weidenfeld & Nicolson, 1973.

Уилямсън, Хю Рос. The Cardinal in Exile. London: Michael Joseph, 1969.

Уилсън, Дерек. In the Lion's Court: Power, Ambition and Sudden Death in the Reign of Henry VIII. London: Hutchinson, 2001.

Уилсън, Дерек. The Plantagenets: The Kings that Made Britain. London: Quercus, 2011.

ПРЕСА

Чейни, А. Дентън. „The Holy Maid of Kent“. Transactions of the Royal Historical Society 18 (1904): 107–29.

Дюхърст, Джон. „The Alleged Miscarriages of Catherine of Aragon and Anne Boleyn“. Medical History 28, no. 1, (1984): 49–56.

Рекс, Р. „The Execution of the Holy Maid of Kent“. Historical Research 64, no. 154 (1991): 216–20.

Шаган, Итън Х. „Print, Orality and Communications in the Maid of Kent Affair“. Journal of Ecclesiastical History (2001): 21–33.

Уотмор, Л. Е. „The Sermon Against the Holy Maid of Kent and Her Adherents, Delivered at St. Paul's Cross, November the 23rd, 1533, and Canterbury, December the 7th“. English Historical Review 58 (1943): 463–75.

Уитли, Катрина Банкс и Кийра Крамър. „A New Explanation for the Reproductive Woes and Midlife Decline of Henry VIII“. Historical Journal 53 (2010): 827–48.

Уилямс, Ч. Х. „The Rebellion of Humphrey Stafford in 1486“. English Historical Review 43, no. 170 (1928): 181–89.

Издание:

Автор: Филипа Грегъри

Заглавие: Проклятието на краля

Преводач: Деница Райкова

Издание: първо

Издател: Еднорог

Град на издателя: София

Година на издаване: 2014

Тип: роман

Националност: английска

Редактор: Боряна Джанабетска

Художник: Христо Хаджитанев

ISBN: 978-954-365-155-9

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/3445>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.